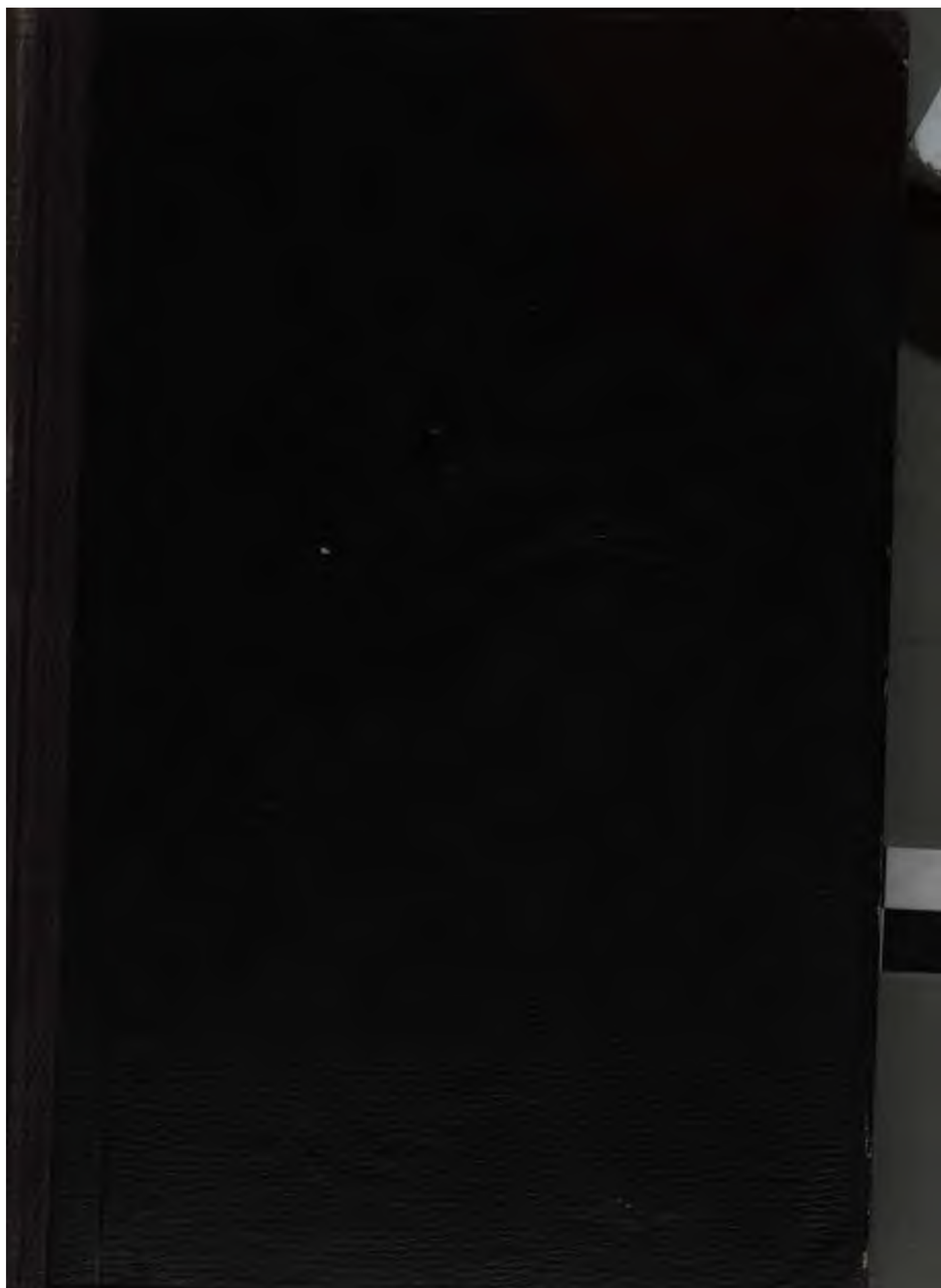

Dvorský str. 487.

DĚJEPIS

HRADCE KRÁLOVÉ n. LABEM

a

biskupství hradeckého.

Sepsal a vydal

J. J. Solař.

(Výtěžek na opravu biskupského kostela sv. Ducha.)

V PRAZE.

Tiskem J. S. Skrejšovského.

1870.

Kniha tato nejenom vypravuje pamětí města někdy v náboženském ohledu prvního po Praze v Čechách a v politickém druhého,*) biskupství hradeckého a jeho velebného kostela svatého Ducha i jeho opravy nynější, ale má i zachovati upomínku na dvěstěleté jubileum založení biskupství našeho.

Hlavním pramenem vypravování našeho byl přebohatý archiv pamětí města Hradce, jejž rodák zdejší, exjesuita kněz František de Paula Švenda s pilností včely snesl a v patnácti knihách uložil. — Spravedlivě zasloužil on toho na nás, bychom zde aspoň nástin života jeho podali.

František Švenda narodil se v Hradci v sobotu před nedělí průvodní dne 8. dubna 1741. Otec jeho *František* stal se roku 1730 samostatným, načež byl rychtářem městským, pak starším obecním, od roku 1741 (18. dubna) do 1768 radním městským a od 8. dubna t. r. primasem, kterýž pak úřad pro nedužívost v měsíci říjnu 1779 se sebe složil. Mimo to býval ředitelem a dozorcem hospodářství městského a záduší kostelního. Zemřel u výroční den svého narození, 5. března 1782, v stáří 73 let. — Matka *Klara*, rozená *Ikrmanová*, zemřela 14. března 1779 v 66. roku svého stáří. František měl jediného bratra, *Antonína*, kterýž po školách latinských (1748) vstoupil do řádu kartusian-

*) Prvním býval Hora Kutn.

ského ve Valdici u Jičína, přijav jmeno *Inocenc*. Dne 10. dubna 1756 od pana Antonína Petra, biskupa hradeckého, na kněžství vysvěcen a již dne 13. dubna 1763 za převora (a sice osmnáctého a předposledního) zvolen, zemřel kn. Inocenc, teprv 31 let starý, dne 2. května 1764.

Dne 3. listopadu 1752 vstoupil *František* v Hradci do škol latinských, po nichž dne 10. října 1761 dal se v Brně do noviciatu jesuitského. Za zrušení řádu jesuitského byl kn. Švenda údem koleje jičínské, kdež vyučoval v páté třídě latinské (poësii), jsa spolu představeným tamějšího semináře mládeže studující. Dne 18. října 1773 byla kolej jičínská zrušena a kn. František navrátil se dne 9. prosince ku svým rodičům do Hradce. Dne 14. ledna 1776 přijal na se duchovní správu osady na Novém Hradci, odkud pak ku konci měsíce června 1783 do Hradce opět se navrátil, ustoupiv kn. Josefu Kuchynkovi, právě za řádného lokalistu tamějšího jmenovanému. K presentaci konsistoře biskupské byl jedenapadesátiletý exjesuita dekretem, od gubernia dne 21. května 1792 vydaným, za kazatele nedělního při kostele sv. Barbory v Kutné Hoře ustanoven, na kterýž úřad dne 1. června nastoupil. S povolením gubernia rozloučiv se s Kutnou Horou po pěti letech (25. června 1797) na dobro v Hradci se usadil *a tak příležitost nalezl, počatou sbírku starobylých pamětí vlasti své lépe vyšetřiti a spořádati.*

O prázdninách školních léta 1799 vyšla tiskem první jeho kniha *obraz Zlatý a Stříbrný*. V předmluvě knihy této vyjevuje *laskavým vlastencům* příčinu, účel a plán celého díla svého. By rodišti svému ke cti živ byl, nemaje žádného úřadu a zaměstnání, jal se (r. 1773—1776) nejprv sbírati paměti jesuitské koleje hradecké, při čemž ale neopomíjel i jiných *příběhů světských i duchovních, věcí i osob, města tohoto se týkajících. Z počátku nemálo jemu obtížné bylo sbírání takových pamětí, ač mužové, kteříž ho k tomu byli vyzvali, dobrotivě jemu byli nápomocni.*

V Kutné Hoře, *v cizině a samotě*, spořádal sbírku svou dle let. Po svém návratu do Hradce, usnesl se na tom, že, *by*

vlastencům svým lépe posloužil, všechny příběhy města Hradce *v cizích jazycích semtam roztroušené v češtině vydá; nevšak vylíčenou nějakou výmluvností, anobrž jak jsem se mezi vlastenci mluviti naučil a s nimi mluvíval. Vystříhaje se vší obšírnosti, v mnoha místech pana z Bienenberga slovně následoval, přidávaje, co jeho pilnosti jest ušlo*, a svědomitě poznamenávaje, v čem s ním nesouhlasil. Veškeré letopisy rozvrhl náš archivář na čtyry díly. První pojmenoval **Zlatým a Stříbrným obrazem** a *sice pro počátek založení města tohoto, zvláště pak zde vštípeného náboženství katolického vyzdvižením tolika kostelův, klášterův, oltářův a hojných odkazů nábožných* (stran 162 mimo rejstřík v 8); *druhý obraz, od vzniklého bludu husitského v království českém, pro tolikerou zkázu slavných starobylostí hradeckých, pro mnohou udatnost a vždy nepřemoženou — ač v zlé věci — stálost města tohoto:* **Železný** *slouti má.* (Obraz tento rozvržen na pět *rozdílů*: I. od r. 1419 do 1500, roku 1800 vydaný, II od r. 1500—1540, r. 1802 vyd., III. od r. 1541—1576, r. 1803 vyd., IV. od r. 1577—1595, r. 1804 vyd. a V. od r. 1596—1618, r. 1804 vydaný. Všech pět rozdílů má 1262 stran mimo rejstříky.) *Ten pak čas, kterýž od proměn v království českém, any za časů Ferdinanda II. císaře a krále českého se dály, zvláště ku konci XVII. století ustanovením klášterův a zřízením biskupství se zaskvěl*, **Měděný** *obraz líčí.* (Obraz ten obsahuje čtyry *rozdíly:* I. od r. 1619—1636, r. 1807 vyd., II. od r. 1637—1664, r 1808 vyd., III. od r. 1665—1680, r. 1811 vyd. a IV. od r. 1681—1705, r. 1812 vydaný. Dohromady 874 strany mimo rejstříky.) *Konec ale věku našeho pro tolikerou proměnu, pro stenčení prostrannosti města a pak v pevnost uvedení, více* **Hliněný** *sluje.* (Obraz ten má pět *rozdílů:* I. od r. 1706—1734, r. 1813 vyd., II. od r. 1734—1762, r. 1814 vyd., III. od r. 1762—1780, r. 1814 vyd., IV. od r. 1780—1790, r. 1817 vyd. a V. od r. 1791—1800, r 1818 vydaný. Dohromady 878 stran mimo rejstříky.)

By tedy vlastenci moji, skončuje kn. Švenda předmluvu svou, *kteří nyní obrazu vlasti své, města Hradce, jen toliko již spodek noh vidí, truchlivostí pojati zcela dolů nepustili také očí mysli,*

anobrž jich vzhůru pozdvihnouce, pohledli na hlavu těch slavných a skvělých počátků předkův svých a jich, ne-li v slávě a bohatství, aspoň v horlivosti, staré české upřímnosti a mravopočestnosti následovati se snažili: sepsáním příběhů města Hradce a příkladů předkův našich nějak aspoň jim posloužiti jsem se vynasnažil.

Roku 1814 potkalo našeho letopisce neštěstí veliké, neboť zhoubný požár dne 24. srpna zničil zásobu jeho knih, tak že úplné výtisky díla jeho vzácné jsou velmi. Od toho roku žil v poblízkém mlýně Kydlinovském (v čísle 25. na Pláckách), jehož majitel byl vděčným odchovancem jesuitův hradeckých. Léta P. 1820 slavil v městském kostele Panny Marie památku padesátiletého kněžství svého.

Zavřev dílo své závirkou: *Paměti časův* (od roku 1801), *kdež pravdy dopíditi se nemohu, zanechávám potomkům k bedlivému vyšetření a sepsání, domýšleje se, že dosti učinil jsem vlasti své ač beze vší uznalosti, a že v ní stáří svého lenivě jsem nestrávil, práci snažnou jsem si dal k dokonání díla svého, doufaje, že aspoň an učiniv sobě ujmu a nešetřiv nákladu, budoucím tyto paměti budou prospěšné a to vše k slávě Boží,* — zesnul tiše v Pánu sešlostí pravou archivář a letopisec náš v útulku svém dne 15. února 1822 a dne 18. dle přání svého na Pouchově od p. Josefa Čeňka z Vartmberka, kanovníka a děkana městského, pohřben jest vedle kn. Karla Přikryla, posledního rektora jesuitské koleje hradecké. — Pěknou po něm památku má farní kostel v Piotištích, totiž *kalich,* jehož při mši svaté v soukromé kapli své v Kydlinově užíval a jenž má nápis: PATER FRANC DE PAULA SCH(V)ENDA SOC. IESU. V knihovně semináře biskupského chová se podobizna jeho vedle slavného exjesuity a taky rodáka hradeckého *Stanislava Vydry,* a tamže uloženo jest mnoho set kázaní jeho a řečí duchovních v rukopise.*)

*) Švenda byl postavy drobné, obličeje okrouhlého, tváře přívětivé; s ústy jeho úsměch dobrosrdečnosti pohrával; vlásenky své starodávní nikdy neodložil, aniž ho bylo kdy viděti jinak než v klerice; obyčejně chodíval pěšky a nikdy ve voze neprojížděl se; o vysokou španihelku s porcelánovou rukovětí se podpíraje a třírohý klobouk pod paždím nose, vážně vykračoval si po městě, v němž každého domu, každé o kamene

Podotýkám, že, kde kn. Švenda ušetřil původní řeči pramenův českých, nejvíce v archivu městském vyhledaných, i já jí ušetřil z příčin důležitých.

Druhým pramenem naším byl spis *Karla Josefa rytíře Bienera z Bienenberka: C. J. von B. Geschichte der Stadt Königgratz. Erster Theil. Prag. 1780.*

Z kterých ostatně pramenův jsem čerpal, udávám hned na místě.

V naší době zásluh trvalých vydobyl sobě o starožitnosti hradecké pan *Moric Lüssner* jak péčí o náležité jich opatření, jak mile se objevily aneb pokaženy býti mohly, tak popisy jejich, kteréž uveřejnil v *Památkách archeologických.*

Roku 1862 slavné zastupitelstvo města vzorně postaralo se o další sepisování *knihy pamětí Hradce*, kteráž roku 1835 založena a od gymnasialního profesora, proslulého *Václava Klicpery* počata jest byla a kterouž dále spisoval p. *Felleky* a od roku 1848 pan *Karel Collino.* Dle vyššího nařízení spisována byla jazykem německým. K návrhu pana *Collina* zastupitelstvo městské jednohlasně usneslo se dne 13. prosince t. r., že *kniha pamětí města Hradce bude od té doby jazykem českým spisována*, načež pan *Václav Jandečka*, profesor gymnasialní, zvolen za nástupce dosavádního jejího spisovatele dobře zasloužilého.

Za nejnovější zprávy o pověstném roku 1866 máme děkovati panu *Adolfu R. Riedlovi* t. č. radnímu obecnímu, jenž svědomitě a pilně sepsal, co kterého dne od 4. května do 21.

---

historii znal. Stár jsa, na starém lpěl vší silou, až často dle našich o světě náhledů podivínsky si počínal. Běda tomu, kdo spisy a knihy v pořádném nepořádku po světnici rozložené jemu urovnal; celý dům zbouřil proti odvážlivci. Všem vlastnostem a ctnostem, které měl, v čele stála vroucí láska k Bohu, k Církvi svaté a k řádu, kterýž ho vychoval, k řádu tovaryšstva Ježíšova, pak láska pravá, nezištná k domovu svému *(vlasti své*, jak Hradec jmenoval), a ke všemu, což českého jest, k národu samému, k jeho řeči a k jeho „starobylým" obyčejům; a není ani lze říci, čím více, Čechem-li či jesuitou byl. — Svými *obrazy* vydobyl si on nejen o Hradec zásluh neocenitelných, ale i o národ náš celý; neboť i slavný historiograf český, Palacký, z jeho díla nejednu zprávu vybral: za to jemu provoláváme a s námi zajisté každý hradečan, nad zapomenutým jeho hrobem stojíce: „Sláva popeli jeho!" (Srovn *Orlice.* Číslo 1. a 2.)

J. J. Solař.

Rejstřík.

*

Počátky Hradce.

Praobyvatelé vlasti naší, *Bojové* (od roku 600 až asi do roku 60 před Kristem) a *Markomané* (od konce prvního století před Kristem až do začátku V století) obývali i Hradecko. Po prvních nalezeny byly zbytky *pohřební* ve městě roku 1852—3, když kopáno bylo na sklepy nového domu obecního v ulici Solní čísla 230; po Markomanech u *Svobodných Dvorů*. [1])

V druhé polovici V století (r. 450—500) seděli již *Slované* v zemi naší, nejsouce s žádným národem smíšeni; avšak nebyli to pouze Slované *čeští*, vlastně tak řečení, anobrž četná jiná plemena, jako Sedličané, Lúčané, Děčané, Pšované, *Charvati*, Netolici, Dúdlebi. [2]) Na Polabí usídlilo jest se plémě *Charvatův* lidnaté,

[1]) Zbytky po *Bojích* nalezené chová slavné zastupitelstvo městské ve své sbírce archeologické; zbytky po *Markomanech* jsou ve sbírce archeologické Musea království českého pod čísly 224—232. — (*Pravěk země české.* Složil J. E. Vocel.)

[2]) *Slované* přicházejíce do nových vlastí, zachovali při tom řád a způsob plemena. *Plémě* jedno zaujalo nová sídla vedle druhého a založilo dle toho, jak bylo lidnaté, hrad jeden aneb více hradů jakožto společné střediště náboženské a národní, také i k vzájemné obraně a ke schůzkám pospolitým vůbec. Kolem hradu rozsadili se jednotliví *rodové*, v kterýchž plémě záleželo, po osadách či dědinách. Hrad nazván pravidelně tím jmenem, kterýmž slulo plémě t. j. hrad neměl zvláštního jmena; plémě slulo. Tak i dědiny jmenovány po rodu v nich usedlém, i něměly jmena rozdílného. Známe v Čechách hrady zvané tak jak plemena, jejich to držitelů: Dúdleby, Netolici, Děčany; podobně i dědin: Prejaslavici, Jesutborici a j. v. — Slované nová sídla hledajíce, přihlíželi především ke krajinám plodným, živným, kde by jmenovitě role vzdělávati a stáda svá pásti mohli. Směr pouti jejich byl po řekách a od řeky k řece; lesnatým horám se vyhýbali a raději za obranu než za sídla sobě jich oblibovali. Hrady zakládali nejraději při řekách na vysokých březích; i jest pozoro-

[illegible] mělo více hradů: Ljubici (na ústí řeky [illegible] [illegible] Cidlina zvané), Čáslav, Ljutomyšl, Vratislav [illegible] Chrudím, Úřetov, Havraň, *Chlumec Dobroslavův*.

[illegible] *Dobroslav*, z plemene Charvatův, usadiv se se svým [illegible] prostřed žirných niv na *Chlumci* od dvou řek uroubeném, [illegible] počátek Hradce, jenž prvotně po něm slul *Chlumec Dobroslavský*. [3] Z pokolení jeho znám jest jenom *Liutobor*, jenž v „Libušině soudu“ jmenuje se: *Liutobor s Dobroslavska chlmca, idež Orlicu Labe pije.* Kmet Liutobor požíval v národě vážnosti veliké, neboť když knéžna Liubuša stoupivši na stolec otcovský v slavném sněmé vyzvala přítomných kmetů, lechů a vládyk porotních, by ustavili nález, který by smířil Chrudoše a Stiaglava, bratry rozvadilé o dédiny otcovské, a porotníci tiše byli se uradili, pronesl za né za všechny Liutobor s Dobroslavska chlmca, co byli sobě rozmyslili. —

V desátém století vládnul Charvaty polabskými rod *Slavníka*, otce sv. Vojtěcha (Slavníkovci) s hlavním sídlem na hradě Ljubici (Libici).

Slavníkovi náležela asi celá jihovýchodní čtvrt dnešního

---

vati, že plemena nejvíce osazovala se pospolu v podkrajī té neb oné řeky, totiž v krajině, kteráž k některé řece přirozeně sluší, což mělo velikou důležitost v rozdělení země na župy a později na kraje. --

Pravidlo bylo, že jedno plémě mělo i jeden hrad; bylo-li ale lidnaté, velké a mocné, mělo hradů i více; ty pak již nejmenovali se po plemeni, ale buď po zakladateli aneb dle polohy, aneb po obojím, jako na př. *Chlumec Dobroslavův*. -- Ve starých Čechách až do konce XII století nebylo leč *hradův* a *dědin; města* v nynějším způsobu vznikla teprv ve XIII století; tak jest na mnoze i podnes ve Slovanech tureckých a ruských. Proto také názvy, kterýchž kronisté užívají v latině: *urbs, civitas, oppidum, castrum*, jednostejně *o hradech*, nikoli o městech, rozuměti se musejí. Kronisté slovanští, jenž po slovansku psali, neznají názvu jiného leč *grad, gorod* t. j. hrad. Na př. Hradec zároveň nazýván roku 1109 *oppidum, castrum* i *urbs*, r. 1115 *civitas*. — *Města* v nynějším smyslu vznikla v Čechách a na Moravě teprv počátkem XIII století, po nejvíce osadníky z Němec přivolanými. Avšak k založení těchto měst užito nejvíce starých hradů slovanských (Hradec, Čáslav, Chrudim a j.), aneb podhradí (Praha, Olomúc, Brno), dědin trhových (Budějovice a j.) aneb i míst posud neosedlých (Freudenthal, Bzenec a j.). — (*Slovanské právo v Čechách a na Moravě*. Doba nejstarší. Sepsal Dr. Herm. Jireček. Str. 40—55.)

[3]) Známý kronikář *Hájek* vypravuje na 30. listu kroniky své, že a kterak *Dobroslav*, [illegible] roku 782 Hradec jest založil.

království českého. Pomezními hrady panství jeho byly: Osek (někde blízko Zbraslavi), Netolice, Doudleby, Chýnov, Litomyšl a Kladsko; na hradech těchto jakož i na těch, kteréž mezi nimi ležely, sídlili *župané*, nad nimiž Slavník vládl co dědičný župan vrchní, nad nímž opět stál kníže zemský co uznaná vrchnost nejvyšší v národu. „Dokud živ byl Slavník, žil šťastně“ v přátelském poměru s panujícím rodem Přemyslovým. Po jeho smrti ale začalo se rušiti dobré dorozumění mezi syny jeho a Přemyslovci. [4]) Spory mezi nimi povstalé rozdmychovali horlivě Vršovci a jiní soudruhové jejich z panstva při dvoře a ve službách knížecích, kteří zkažením rodu Slavníkova mínili sebe obohatiti statky a důstojenstvími, až konečně byl nenadále obležen hrad Ljubice, kdež přebývali mladší čtyři bratrové, co Soběbor zdržoval se při vojšti císaře Oty III válčícího se Slovany polabskými. Hrad byl dobyt dne 27. září 996; Slavníkovci ze svatyně chrámu, kdež hledali útočiště, vyvábeni byvše slibem zachování životů, zrádně všichni jsou zavražděni, s ženami i dětmi svými. Všichni ostatní hradové jejich byli prý mečem a ohněm zpustošeni, statkové rozebráni. — Toho nepochybně času ztratil Chlumec Dobroslavův jmena tohoto a nazýván prostě *Hradem* aneb *Hradcem*. — Krajiny, na něž panství rodu Slavníkova se vztahovalo, uvedeny jsou v moc vévod českých, jenž jmenovitě Hradecko nadále podrželi. [5])

Vévoda *Břetislav* I „Achilles český“ a obnovitel říše české, vykázal ve svém pragmatickém zákoně r. 1054 *Hradecko* jednomu ze svých pěti synův, *Jaromírovi*, jehož byl na kněžství oddal, k zatímní výživě, než by se stal biskupem pražským. [6]) Jaromír

[4]) Slavník (roku 981 zemřelý) měl se svou manželkou *Střezislavou* († 987) sedm synův: Soběbora († 1004), Spitimíra († 996), Pobraslava († 996), Pořeje († 996), Čáslava († 996), Vojtěcha († 997) a Radima (Gaudentius).

[5]) Vršovci, úhlavní nepřátelé rodu Slavníkova, dovedli udržeti se stále v držení Libice; avšak o sto let později, roku 1108, stihla i jejich rod na hradě tomto záhuba rovněž tak krvavá.

[6]) *Dalemilova kronika* vypravuje (kap. 46):
„Jaromíra kázal biskupem býti,
ačby se dříve udalo biskupu sjíti.

tedy držel Hradecko až do roku 1068, kdež dosedl na biskupský trůn pražský, a Hradecko spadlo na panujícího knížete.

Nějaký čas již před rokem 1090 náležel Hradec opět ce úděl královici Břetislavu II, kteréž zde téhož roku přívržníky a spiklence sbíral proti otci svému, králi Vratislavu II, proti němuž byl se rozbrojil, a pak s nimi asi s 3000 muži brannými proti Praze odtud vytáhl. — Jiný příběh, kterýž se udál v Hradci, vypravuje nám dějepis domácí k roku 1109. Vévoda Vladislav I, porovnav se s Otou Olomouckým, bývalým pretendentem svým, chtěl ještě roku svého nastolení (2. října 1109) v Hradci slaviti hody vánoční a již byl zde dal činiti přípravy ke slavnému uvítání hostů svých; avšak nenadále přišlo jemu z Bamberka pozvání od krále Jindřicha V, aby k Novému roku 1110 přišel k němu do Řezna. I vyslal tedy místo sebe župana Vacka do Hradce k přivítání a častování Oty. Hody hradecké ale byly přerušeny, an Bořivoj (II), před dvěma léty se stolce českého sesazený, nenadále Prahy se zmocnil a Ota i Vacek s několika pluky jičínckými vytrhli ku Praze vybavit jí.

V měsíci březnu 1115 týž vévoda Vladislav postoupil Hradecko se čtyrmi župami bratru svému knížeti Soběslavovi (I) v úděl; avšak téhož ještě léta jiné země jemu propůjčiv, potáhl opět k sobě Hradecko. — Roku 1152 zavládl Hradeckem kníže Oldřich, syn Soběslava I, jemuž je za úděl postoupil vévoda Vladislav II. Avšak již roku 1153 opustil Oldřich i Hradec i vlast.

Od toho času mlčí sice dějepis domácí o Hradci; není ale pochyby, že obec rozkládající se kolem hradu mocného, jejíž obyvatelé (?) novníci sami drželi, denně se množila a zkvétala, až nastala pro ni rozhodná doba povýšení jejího za *město svobodné*.

A pakliby se to nemohlo státi,
neb by jemu usilno bylo zdáti,
dotud jemu Hradecko držeti,
nebyl-liby biskupem, to jemu za díl míti......
Když Jaromír Hradecko držieše,
jedno městiště se jemu libieše,
na tom místě sobě dvůr postavil.
a své jmeno Jaromiř jemu ostavil.

Jaromír (Gebhard) stal se biskupem pražským roku 1068 a zemřel co takový dne 26. června 1090.

Město Hradec.

Za krále Přemysla Otakara I počal onen čas, ve kterémž panovníci čeští (i jiných národův slovanských) vyhledávali nových pramenů k rozmnožení svých ztenčených důchodů, a tím samým i sesílení moci své proti přílišné moci šlechty, utvořováním *svobodného stavu městského*. Uznávalit za lepší, bráti od stavu městského smlouvami vyměřené požitky, nežli libovolně ukládati břemena na poddaný lid, který musil při tom hynouti, kdežto spíše úřadníci nežli knížecí komora měli z toho prospěch. V tomto úmyslu zakládali svobodná města, uváděјíce osadníky do podhradí sídel župních, do vsí trhových aneb do jiných míst, kteráž dobře se hodila k provozování průmyslu a obchodu. Osadníci k tomu povoláváni jsou ale z ciziny, tedy hlavně z Německ, kdež příznі okolností dříve než u nás se vyvinul svobodný stav městský, jenž spíše měl peníze potřebné k zakoupení knížecích pozemků, ustanovených za městské, jakož i k zakoupení svobod a monopolů městských, než domácí obyvatelstvo, časem znuzené. Nikde neohlíželi se panovníci tito po neshodách, které časem musilo přinesti nezřízené smíchání obyvatelstva, alebrž jen po rychlém rozmnožení důchodů komorních. Obyvatelstvo domácí bylo by nepochybně také mohlo připůsobiti se k témuž účelu; jen bylaby cesta k tomu na každý spůsob bývala zdlouhavější; nebyl by tím zjednán užitek hned v tom okamžení: proto užili panovníci ti k finančním operacím svým větším dílem jen cizincův, ano domácí obyvatelstvo bylo namnoze skráceno v domácích právech a živnostech svých přednostmi, zejmena monopoly, oněm udělenými.

Mezi svobodnými městy, takto za krále Přemysla I vzniklými, objevuje se nám na prvním místě *Hradec*. [1])

Roku 1225 navštívil král Otakar I se svou družinou valnou

---

[1]) Dále *Hroznětín* (Lichtenstadt) a *Kladruby*. Města, kteráž za Václava I městské svobody měla, jsou: *Budyně*, *Chomoutov*, *Litoměřice*, *Žatec*. Z velkého počtu jiných měst, kteráž poprvé známe teprv za Otakara II, náleží ale ještě největší díl též již do tohoto času. V. V. Tomek. Dějepis Prahy I. Str. 164, 165.

své město Hradec a tehdy, by město a obyvatelstvo jeho vzrůstalo a množilo se blahobytem a ctí, daroval Hradečanům dědinu Věs řečenou. [8]) Jakých a kterých svobod a výsad královský zakladatel svému oblíbenému městu byl udělil, není pro nedostatek listin lze určitě říci. I otec i syn a napotomní nástupce jeho „mladý" král Václav I. rád prodléval v zkvétajícím městě. Roku 12[illegible] potvrdil zde Václav u přítomnosti biskupa pražského, mnohého [illegible] a četných pánův českých klášteru Břevnovskému [illegible] a napotom dne 19. října 1241 v zdejším klášteře [illegible] u přítomnosti hojného a vysokého panstva [illegible] Německému řádu špitálních bratří Jerusalemských [illegible] [9])

[illegible] první manželka krále Václava II. [illegible] na zdejším hradě dcerušku Markétu [illegible] Boleslava Lehnického. [10])

[illegible] Hradečané, jako ostatní občané královských měst [illegible] poplatky a příspěvky i z domů svých [illegible] domy pak na *předměstí* stojící patřily [illegible] Toho roku ale dne 4. května král [illegible] kterýmž domy městské všelikého poplatku [illegible] nařídil, že toliko z pozemků svých měšťané [illegible] dle jejich výměru a odhadu od přísežných [illegible] předměstské připojil k městu samému tak [illegible] od toho času všechny platy a služby, které

[8]) „[illegible] in *Gradec* et habitatores suos augere ac ampliare [illegible] quandam terram prope *Gradec*, quae Vesi [illegible] hereditas fratrum duorum, Petri videlicet [illegible] habitatoribus addidimus perpetuo possidendam [illegible] et Benedae, commutationem facientes [illegible] eis quamdam terram in *Cesce* [illegible] aratras, tam in agris, quam in pratis et fructetis [illegible] perpetuo absque omni servitute, qui *narez* et [illegible] hereditario pacifice possidendam.... Actum in *Gradec* anno incarnationis dominicae MCCXXV." — C. J. Erben. Regesta I. Str. [illegible] *Narez* i. e. exactio boum et ceterorum animalium ad [illegible] regiam pertinentium, quae officiarii regii exigebant.)

[9]) Regesta C. J. Erben. I. Str. [illegible] 497.

[10]) Bienenberg Geschichte d. St. Königgratz I. Str. 81.

dosud byli odváděli a konali králi, jim měšťanům platili; avšak z polí a jiných statkův dosavadních královských povinností a břemen nesli. [11])

Brzy stala se s Hradcem, kterýž dosud bezprostředně náležel králi, veliká změna, an v užívání postoupen byl *Elišce*, „králové z Hradce,“ o níž zde obšírněji porozprávíme. — Její otec byl Otakar Přemysl, král kališský, krakovský, pomořanský a sandomířský († 6. února 1296) a matka Richcza, dcera Magna, krále švedského. [12]) Více dítek tito manželé neměli. Co mladistvá dívka zasnoubena byla *Richcza* — tak po své mateři prvotně jmenována — Otovi, synu Oty markraběte brandenburského, kterýž ale ještě před oddavkami zemřel; avšak po jeho smrti chována jest osiřelá kněžna v domě svého tchána v Sasích s takovou láskou a uctivostí, jakoby vlastní byla dcera markraběte. Když pak král Vácslav II roku 1300 (v červenci neb srpnu) v Hnězdně byl přijal korunu království polského, přislíbiv panstvu tamějšímu, že pro potvrzení svého práva k trůnu polskému osiřelou Richczu za manželku pojme, jsa vdovcem po smrti první své choti Jitky († 18. června 1297), vyslal po svém návratu z Polska kněze Jindřicha, opata kláštera sedleckého a pana Beneše z Vartmberka vstříc královské nevěstě, anaž k jeho pozvání ze Žitavy do Čech se ubírala. Se slušnou slávou uvítána jest na hradě pražském. Ačkoliv teprv čtrnácte let stará, byla přece již dospěla k stavu manželskému; avšak král Vácslav dal ji k dalšímu vychování paní Grifině, někdejší vévodkyni krakovské a sestře matky své Kunhuty Halické, odkládaje se svatbou, ač ne bez mnohých starostí pánův českých a polských. Teprv na přátelskou domluvu kněze Kunrata, prvního opata ve Zbraslavi, odhodlal se král ku svatbě. Na Boží hod Svatodušní roku 1303 dal se Vácslav II v hlavním kostele pražském u sv. Víta se svou nevěstou slavně oddati a hned po oddavkách korunoval ji za královnu českou a polskou Jindřich, biskup z Vratislavi, jmenem

---

[11]) Tamže. Str. 85.

[12]) J. Chytil. Codex diplom. et epist. Moraviae. VI. Str. 309.

mohučského arcibiskupa a hnězděnského, při kteréžto slavnosti nazvána *Eliškou* k rozkazu krále samého. — Roku 1305 okolo dne sv. Víta porodila královna Eliška dcerušku — první a jediné dítko své — kteráž na křtu svatém jmeno *Anežka* obdržela; avšak ještě byla s ní královská máti v koutě, an král Václav II dne 21. června t. r. zemřel, odkázav v závětu devatenáctileté choti své 20.000 kop stříbra z výtěžku dolův kutnohorských za vdovské věno. [13])

Za dnův 8. do 15. října 1306 jest Rudolf, vévoda Rakouský, syn Římského krále Albrechta, za krále českého zvolen a na zejtří dne 16. mladistvá vdova Eliška u sv. Víta v Praze s ním oddána; avšak již dne 4. července 1307 zemřel král Rudolf I na úplavici, druhých 20.000 kop stříbra odporučiv své choti k prvnímu vdovskému věnu jejímu. Těchto čtyřicet tisíc nebylo jí ale vypláceno, anať za ně v *zástavu* přijmula roční užitky z dosavadních *korunních měst* Hradce, Mýta Vysokého, Chrudími, Jaroměři a Poličky. [14]) I nadále zůstala Eliška sídlem na hradě pražském.

Král Albrecht, uslyšev o smrti svého nejstaršího syna, ihned činil přípravy k usazení svého druhorozence Fridricha; tentokráte ale nechtěl větší počet šlechty ničeho slyšeti o vévodovi Rakouském. Chýlilať se nyní všechno více k šetření práv ženského příbuzenstva starého královského rodu Přemyslovského. Anna, dcera krále Václava II (a Juty Habsburské), provdaná za Jindřicha vévodu korutanského, nazývána jest pravou dědickou trůnu českého.[15]) Po prudkých roztržkách mezi stranami panstva zvolen konečně přece (15. srpna 1307) Jindřich Korutanský za krále českého a brzy na to zavítal se svou manželkou Annou Přemyslovnou z Korutan v Praze. V zápětí vtrhnul král Albrecht se synem svým Fridrichem s velikým vojskem do Čech; avšak nadarmo obléhal nejprvé Kolín, potom Kutnou Horu. Nahlídnul, že

[13]) Chronicon Aulae Regiae. P. Gel. Dobner. V. 131—189. — Fr. Palacký. Geschichte von Böhmen. II. 380.

[14]) Chronicon Aulae Regiae. P. Gel. Dobner. V. 176.

[15]) Z desíti dítek krále Václava II byly tehdáž již jen na živě Anna, čtvrtá dle stáří, Eliška, pátá, a Anežka.

všeliká moc váleční, kterouž byl tohoto roku sebral, nestačí mu k přemožení Čechův, a že tudíž příštího jara s většími ještě vojsky válku musí obnoviti. Na žádost vdovy Elišky, kteráž ovšem Albrechtovi co tchánu svému přála, vyslal zatím ještě v určitou hodinu vévodu Fridricha, syna svého, s ozbrojenou tlupou až na blízko zderazského kláštera v Praze, kdežto ona se svou tříletou dceruškou, na ruce ji nesouc, v průvodu jediné služky tajně z města k němu uprchla a pak do Rakous se odebrala, rozkázavši za krátkého svého pobytu v táboře Albrechtově, aby věnná města její Hradec, Jaroměř, Chrudím, Polička a Mýto Vysoké posádkou přijmula vojsko krále Albrechta a jeho syna, nejvíce ze Šváb sebrané, což se i stalo v prostřed měsíce října. [16]) Aby ale Hradec tím spíše jim po vůli byl, vydali král Albrecht a syn jeho Fridrich v táboře svém u Opatovic již před tím dne 5. října (1307) zvláštní list, mocí kteréhož hradeckým měšťanům velikých milostí, práv a svobod udíleli, [17]) kteréhož listu však ani král Jindřich Korutanský, ba ani sama Eliška, jejich paní, ani jeho nástupcové nikdy nestvrdili. Ještě před koncem měsíce října opustili Albrecht a Fridrich zemi českou a král Albrecht pospíchal do Říše učinit větších příprav k příští válce. Od německých posádek utrpěla po ten čas, co tam ležely, města náramných svízelů a škod, ano i okolní jejich krajiny, do nichž loupeživí Švábové často na drancování vypadali, ačkoliv krvavě stíháni bývali od

---

[16]) Fr. Palacký, Geschichte von Böhmen. II. Band. — *Dalimil* žehrá velmi na měšťany těchto měst, že Šváby k sobě vpustili a připisuje to nejvíce tomu, že byli mezi nimi Němci. Slova jeho jsou:

„Albrecht tolik škody... měl,
že již z země jíti chtěl.
Němci z měst, když jeho zlé znamenali,
na svá města jeho pozvali.
Hradčané ti vše zlé v zemi počali,
Mytěné, Chrudiměné, Bydžověné, Poličené doskončili;
ti Šváby na svá města vzpustili
a mnoho zlého zemi učinili;
ti na Čechy navodili,
Čechy u Švábův kupujíce mučili." (Kronika Boleslavská. Od Fr. F. Procházky. 1786. Str. 324, 325.)

[17]) List tento doslovně vytištěn jest v díle: Geschichte der Stadt Königgrätz. Von K. J. von Bienenberg. I. Str. 92—96.

pánův a rytířův z blízkého sousedství. [18]) Marně čekali Švábové s nastávajícím jarem posily od krále Albrechta, a když pak Albrecht uprostřed příprav k válce dne 1. května (1308) rukou vražednickou padl, proměnilo se vše: Fridrich potrativ naděje, že by kdy trůnu českého zmocniti se mohl, uzavřel dne 14. srpna mír s králem Jindřichem Korutanským a posádky švábské musily se vykliditi z Čech.

Královna Eliška, jenž v čas váľky v Rakousích byla se zdržovala, smířivši se nyní s Jindřichem, vrátila se do Čech. V oktavě sv. Vavřince (dne 17. srpna t. r. 1308) vydala v Nimburce list, mocí kteréhož svým věnným městům Hradci, Jaroměři, Chrudími, Mýtu Vysokému a Poličce všechněch milostí, svobod a práv, od zemřelého manžele a krále Rudolfa I jim daných, potvrdila přislibujíc měšťanům, že bez jejich rady a svolení nižádným způsobem měst těchto nikomu více nevydá. [19]) Nevrátila se více do Prahy, ale vyvolila sobě Hradec za sídlo své a že si zde asi velmi nádherně počínala, nepochybně na vzdory sokyně

---

[18]) Nejhůře vedlo se tlupě Švábův a Elsasův, mezi nimiž bylo devět hrabat, kteříž v zimě (1308) od Chrudími k Mýtu Vysokému táhli. Jejich loupeživosti rozdrážděný lid okolní shromáždil se u Ostřetína a udeřiv na ně pod jakýmsi Ctiborem z Uherska mezi vsemi Turovem a Opočnem, dílem je pobil, dílem pozajímal, tak že ani jediný z nich neušel. (Fr. Palacký. Loc. cit. — A. V. Sembera. Vysoké Mýto. Str. 82.)

Dalimil o té porážce píše:

„*Čechové na rozličných cestách Šváby pobili*
a mnoho jich v Čechách zbili.
Stalo se, že se Švábi v Chrudími sebrali
a do Mýta jdouc mnoho vsí vzebrali;
někteří Šváby vystřehu,
řkouc: vězte, žeť vás Čechové střehu;
Švábi počali se chlubiti,
že každý (z nich) *chce deset Čechův podstoupiti.*
(Jdouc počali vsi páliti,
chtíce tím Čechy k boji připuditi.)
Mezi Turovem a Opočnem Čechové se s Šváby sejdou,
tu Čechové s nimi v tvrdý boj vejdou;
nebo málo Čechův proti mnoho Švábům šlo,
a mezi Šváby devět hrabí bylo:
však Čechové Šváby pobili
a mezi sebou všecky koně zbili;
Ctibor z Uherska, ten tu mezi nejlepšími byl,
a ten mnoho věznův domů vedl.“

[19]) K. J. von Bienenberg. Geschichte der Stadt Königgratz. Str. 98.

a pastorkyně své Anny Přemyslovny, choti krále Jindřicha Korutanského: brzo nazýval ji lid *královou z Hradce* a město *Hradcem Králové*, jak dosud se nazývá.

V noci 9. prosince 1310 opustil král Jindřich s chotí svou Annou a s celým dvorem svým hrad pražský, louče se s trůnem českým, na nějž povolán byl Jan, jediný syn Římského krále Jindřicha VII z rodu hrabat z Luxenburga, jemuž dne 31. srpna t. r. království české uděleno a Eliška, mladší vlastní sestra Anny dne 1. září za manželku oddána byla. — Nenáviděla-li královna Hradecká Annu, tím větší nenávistí a závistí zaplanula proti nové králové. [20])

Tajná nenávist mezi oběma královnami konečně vypukla ku škodě měst věnných ve zjevné pronásledování. Příčinu k tomu zavdala královna Hradecká sama. Na radu a s pochvalou svého milostníka Jindřicha z Lipé, tehdy nejvyššího maršálka a správce království českého, provdala Eliška 1315 svou dceru Anežku za Jindřicha vévodu Javorského ve Slezsku, upsavši jemu za věno Hradec a sice bez vědomí a proti vůli panující králové. [21]) Za to umínila sobě králová Eliška pokárati macechu svou i pana Jindřicha z Lipé. Z jejího návodu dal král Jan pana Jindřicha z nenadání dne 26. října (t. r. 1315) zajmouti a na hradě Týřově uvězniti. Z tohoto skutku králova počala krvavá válka domácí. Veškeré mnohočetné příbuzenstvo pana Jindřicha a jiné přátelstvo jeho povstalo proti králi. Eliška Hradecká svolala vojsko ze Slezska a svěřivši jemu svá věnná města, odebrala se do Brna. V několika bojích poraženi byli zástupcové královští,

---

[20]) Zato tím důvěrněji přilnula k panu *Jindřichovi z Lipé*, královskému podkomořímu. „*Ista* (Elyzabeth) *namque duorum Regum Bohemie relicta Heinricum de Lypa propter fidem et servitium favore precipuo gratiosius fuerat prosecuta, unde stare incipit cum parte regi Johanni adversa..... Idem Heinricus Dominam Elyzabeth novercam hujus Regine* (i. e. uxoris regis Joannis) *cum scandalo multorum valde dilexit, ut illi placere posset amplius, illam despexit; habebant enim inter se iste due Regine longo tempore odium singulare.*“ (Chronicon Aulae Regiae. P. Gel. Dobner. V. Str. 344, 370.)

[21]) Teprv nedávno před tím, dne 7. října (1315) potvrdil jí král Jan v Praze zvláštním listem všechněch práv ku věnu, od králův Václava „staršího“ (II) a Rudolfa jí vykázanému. (Codex diplom. Moraviae. VI. 69.)

a ačkoliv města Jaroměř, Mýto Vysoké a Polička dobrovolně králi se poddala, nepostačovala přece moc jeho, i musil přivolati sobě na pomoc arcibiskupa z Mohuče a Baldvina arcibiskupa z Trieru, kterýž byl bratr otce jeho, císaře Jindřicha. Ti přijevše do Prahy učinili pokojné narovnání. Král Jan propustil dne 11. dubna (1316) pana Jindřicha z Lipé z vězení, jenž brzy pak i s králem i se stranou protivnou docela se smířil a Slezáci museli z Čech odtáhnouti. — Králová Hradecká nevrátila se více do Hradce, ale, jak se pravdě podobá, zůstala do své smrti v Brně. [22]) Město Hradec ujal král Jan jako koruně české připadlé.

---

[22]) Pan Jindřich z Lipé, smířiv se s králem, hleděl tohoto smíření i spřáteliti s vdovou Eliškou. I podařilo se to jeho výmluvnosti, arci že s úkor Elišky, choti Janovy, an pak *„Elyzabeth quodam regina de Grecia dicta multum est ante Regis oculos, non sine multorum scandalo, gratiosa."* (Chronicon Aulae Regiae. P. G. Dobner. V. 384). Listem dne 10. května 1319 v Praze daným „přislibuje na svou dobrou věru král Jan, že vdově Elišce ve dvou letech 10.000 kop grošův Pražských z urbury kutnohorské dá vyplatiti, kteréž jí byl mimo jinou výplatu vykázal za věno její na místě konfiskovaných měst Hradce a Chrudími a dne 2. srpna t. r. odevzdal jí svou ves Loučany (na Moravě) a clo v Jihlavi se všemi právy a příslušnostmi za náhradu užitkův z masných krámů měst Pražských, kterýchžto užitkův jí byl daroval „z pouhé královské štědrosti." K žádosti její dne 1. ledna 1321 osvobodil všech pěších pocestných, buďtež zboží nesoucích aneb prázdných, od dosavadního placení cla v královské vsi Rousnově, k královskému hradu Spilberku (na Moravě) přináležející. Dne 21. června t. r. vykázal jí král z urbury kutnohorské 2000 kop grošův Pražských s náhradu útrat, kterýchž jest sobě učinila při dobývání svého věna a k prosbě její vydal v Domažlicích dne 25. t. m. dvě listiny, kterýmiž jí postoupil podacího práva ku kapli sv Prokopa v Starém Brně a k farnímu kostelu v *Poličce*, což dne 22 srpna 1322 Kunrat, biskup olomoucký, potvrdil, i biskupská kapitula pražská. Jak nahoře podotknuto, připověděl jí král roku 1319, že ve dvou letech mimo jinou výplatu, o které není ale nic určitého známo, jí vyplatí 10000 kop; avšak nestalo se tak, neboť, jak jinak povědomo, nestačila ani jemu samému urbura kutnohorská. Aby aspoň přece poněkud této své připovědi vyhověl, zapsal jí listem dne 15. října 1321 v Brně daným, v 2180 kopách grošův Pražských, za jednu kopu 64 grošův počítaje, svou ves Ménín a svůj díl vsi Hustopeče se vším příslušenstvím. K tomu jí dne 28. února 1322 za 1000 kop gr. Pr. pan Fricek z Egerberka odprodal svůj díl v Hustopeči, vsi Veliké a Malé Střížovice, Šatovice (?), Kraňov (?), Škoťonice (?) a v městečku Zlynu, což jemu náleželo (vše na Moravě), s tou však výminkou, že kdyby paní Eliška zemřela, toto vše se dostane panu Jindřichovi „staršímu" z Lipé a synu jeho Jindřichovi „mladšímu" z Lipé. (Totéž učinil se svým třetím dílem páně Frickův bratr, Vilém z Egerberka dne 12. prosince.) Dne 3. listo-

Dne 1. listopadu 1318 vydal Jan v Nimburce nad Labem zvláštní list měšťanům hradeckým, v němž výslovně praví: že ačkoliv veškeré město z několika příčin do jeho nemilosti spadlo,

---

padu daroval jí král svůj dům na blízku kaple sv. Prokopa v Starém Brně stojící. Listinou, dne 18. února 1323 danou, vyměnil konvent jeptišek řádu premonstratského v Kounici (na Moravě) se svolením kn. Theodorika, opata z Želiva, za statky v Pavlově (u Kounice) „králi Janovi a Elišce někdejší králové české“ podací právo k farnímu kostelu Panny Marie ve Starém Brně s příslušenstvím a ves Hajany. Když pak ještě téhož roku Kunrat, biskup olomoucký, dal svolení, aby farní práva od tohoto kostela blahoslavené P. Marie přenešena byla dílem k novému kostelu, jejž mezi tím časem Eliška dala stavěti ve vsi Komínu, dílem ku kostelu sv. Vácslava ve Starém Brně: založila paní Eliška při témž kostele P. Marie nový klášter jeptišek řádu cistercienského, nazvavší jej *Sídlo* či *Síň Panny Marie*, a listinou, v Brně dne 1. června téhož roku 1323 danou, nadála jej dvěma tržními vsemi (městysi) Měnínem a Hustopečí a jinými dvěma vsemi Stiřovicemi a Nostarovicemi se vším příslušenstvím, „což vše byla jest koupila za své vlastní hotové peníze.“ Král Jan, potvrdiv tohoto nadání listem, dne 2. října t. r. daným, obdařil nový klášter tento, jehož hlavním zakladatelem jmenován býti chtěl, neobyčejnými velikými právy a svobodami. — Jak mile král Jan s paní Eliškou k její spokojenosti se vyrovnal o známých 10000 kopách místo měst za věno jí přislíbených, vykázal jí dne 7. října (t. r. 1323) deset kop grošův Pražských, kteréž jí do její smrti z urbury kutnohorské každého téhodne vypláceny býti měly. Dne 16. listopadu (t. r.) pan Jindřich z Lipé (tehdáž hejtman moravský) daroval témuž klášteru dva poblízké velké lesy; mimo to založil zde jakési výroční pobožnosti za svou, svých rodičův a potomkův spásu, dle potvrzovacího listu od generální kapitule řádu cistercienského v Cisterci roku 1325 daného a učiniv dne 5. března (t. r. 1325) závět, věnoval jemu, vyvoliv si jej za pohřební místo své, v 1000 kopách gr. Pr., za jednu kopu 64 gr. počítaje, vsi Hlubočany, Maloměřice a Husovice s tou výminkou, by v klášterním kostele po všechny časy jeho trvání výroční den jeho úmrtí každého roku a třicátý den po výročním dnu jeho úmrtí každého měsíce mší svotou a jinými pobožnostmi za zemřelé byl slaven za spásu duše jeho a mimo to i jednoho dne výročního mše sv. a jiné pobožnosti konány „za spásu duše všechněch, jejichž statky a věci snad nespravedlivě držel neb vynutil, aneb jakýmkoliv jiným způsobem jich neslušně znepokojil.“ Dne 8. května (1325) přiznal se král Jan, že paní Elišce dlužen jest 1000 kop gr. Pr. v hotovosti jemu půjčených a že od nastávajícího svátku Svatodušního za rok tento dluh buď jí, aneb kdyby dříve zemřela, panu Jindřichovi z Lipé a synu jeho Jindřichovi zaplatí. Dne 18. prosince 1325 přijmul klášter od pana Jindřicha, „svého spoluzakladatele“ podací právo ku kostelu ve Volframicích, aby z přebývajících příjmů z téhož kostela jeptiškám (dominabus) kožíšky a „botti“ pořizovány byly. Přičiněním paní Elišky rozmnožil král Jan nadaci tohoto kláštera listem, dne 29. dubna 1327 v Brně daným, darovav jemu tvrz a ves Omice (?) s příslušenstvím v ceně 200 kop gr. Pr., za jednu kopu 64 grošův počítaje; dne 7. května udělil mu podací právo k farnímu kostelu v Královicích a dne 15. t. m. osvobodil klášter i lid jeho od veškeré služby a práce obecní. Postoupiv jmenem prodeje dne 10. srpna 1329 paní Elišce ves Ro-

[illegible] pokornými prosbami [illegible] milosti, kteréž byl ji [illegible] potvrdil jim [illegible]

[illegible] Eliška [illegible] markrabství moravsko[illegible] Ducha [illegible] kostelem [illegible] str. 115—[illegible] — Fr. Palacký [illegible] Zbraslavi [illegible] Regina Elyza[illegible] [illegible] Henricus [illegible] quaerens [illegible] — — Nemo sed [illegible] Christe [illegible] — — [illegible] fiat [illegible] [illegible] vermen.“ —

V roce po jeho smrti dala paní Eliška v svém klášteře starobrněnském dne 9. června [illegible] ještě za dobrého zdraví duše i těla“ napsati svou poslední vůli, kterouž nadání kláštera Panny Marie dokončila, darovavši jemu vesměs 14 [illegible], jeden mlýn a kamenný dvůr či tvrz v Starém Brně s veškerým příslušenstvím s tou výminkou, by každoročně v určité dni zádušní mše Boží zde konány byly za ni, za její dceru Anežku, za oba její královské manžele, za její rodiče a za všechny, „[illegible]orum vel quorum [illegible] vel pecuniis [illegible] vel [illegible] vel [illegible] perceperimus.“ Ještě dne 22. února 1323 založila pomocí několika jiných dobrodinců, v jejichž čele jmenuje krále Jana „nejjasnějšího syna svého“ a nadala při svém klášteře špitál pro osm kněží světských, jednoho jáhna, a nejméně osm nemocných, a podřídila ústav tento pod poručenství abatyše. Konečně ve svém posledním závětí, jejž [illegible], především abatyši a konventu určila, kterak ji mají pochovati a sice že má býti pohřbena bez všeliké nádhery a bez všelikého průvodu do jiných kostelův a nikoliv v hedvábí, ani zlatohlavu, ani pod baldachinem, nobrž v hnědém rouchu mají ji pohřbíti a hnědým suknem máry její pokrýti a totéž sukno má pak rozdáno býti chudým na oděv, a i peníze, kteréž by jinak vydány býti musily za hedvábný příkrov, mají mezi chudé rozděleny býti; aby ji pohřbili v nejhlubší pobožnosti. Nařizujíc dále, co má komu z jejího služebnictva (zejména uvádí čtyry ženské a sedm mužských služebníkův), obdařuje několik klášterů, mezi nimiž v Sezemicích, Zbraslavi, Opatovicích a minoritský v Hradci (zdejším). O kostele sv. Ducha praví doslovně: *„Ouch schaffe wir, daz man zu Grecz zu dem heiligen geiste gebe, funfzik schock selegeretes, vur herolde, di wir schuldik sint.“* — Mezi jiným i nařizuje: ....*„schaffe wir und wollen, daz man vur uns und vur hern Henrich den alten von der Lipen, dem*

vitě i toho práva, kteréhož dle jejich vyjádření od starodávna požívali: aby každého pro dluhy, menší pěti kop grošův, do vazby dáti mohli. [23]) Dále, aby měštané město své opraviti a spojenými hradbami (continuis murementis) opevniti mohli, daroval jim svůj les *Bor* řečený. [24]) Konečně ze zvláštní milosti přislibuje, že

---

Spital des Closters gebe czehn mark geldes alle iar ewiclich, duz man do halde einen Capelan vnd czvene sichen." (Codex diplom. et epist. Maraviae. VI. 307—347. — VII. Str. 65.) Zemřela dne 19. října 1335 v 49 roce svého stáří a pohřbena jest dle svého přání. — Opat a kronikář zbraslavský končí svou zprávu o jejím úmrtí těmito slovy: „*Isti regine da dona Deus medicine, — — Ipsam, purgatam culpis, fac esse beatam. — — Fac, ut letetur, et sanctis associetur. — — Pax sit semper ei, sancteque locus requiei.*" (Loc. cit. Str. 488. Srovn. Tamže. Str. 137. a Chronicon Francisci canonici Pragensis. P. Gel. Dobner. VI. Str. 269.)

Roku 1762 byla hrobka její (před oltářem sv. Kříže) otevřena a její tělo v prostém rouše nalezeno v dřevěné rakvi odpočívající. Dne 18. března 1782 byl klášter zrušen, v němž tehdáž 39 jeptišek, 10 sester laických a tři novicky bydlely. Rok na to (1783) usazeni sem byli *poustevníci řádu sv. Augustina.* (P. Gr. Volný. Kirchliche Topographie von Mähren. I. 2. Str. 150—162.)

[23]) O podobném, avšak ještě větším právu nachází se první zmínka v listu Albrechta krále Německého a Fridricha syna jeho, domáhajícího se království českého, jejž oba dne 5. října 1307 v táboře svém u Opatovic Hradečanům jsou dali; stojíť tam doslovně: „*Preterea dictis civibus duximus hujusmodi graciam faciendam ut nobiles et terrigenas terre pro debitis ipsis civibus non solventes per camerarium sive nuncium beneficiorum ussumpto sibi camerarii vel vicem ejus gerentis nuncio condicionis militaris ad iudicium terre citare debeant atque possunt. Sub numero decem marcarum argenti singulis annis in quatuor temporibus itaque diebus integris et completis dictorum quatuor temporum a mane usque ad vesperam dicti nobiles et terrigene iuxta formam citacionis superius expressam citari possunt et aput quoscunque nobiles et terrigenas dicti cives jus suum obtinuerint pro debitis suis et fuerint assecuti ex tunc res mobiles dictorum nobilium determinate licite et libere potuerunt et occupare ut eis eorum debita exsoluant. Preterea si aliquis ex dictis nobilibus terrigenis sine heredibus decesserit debitis creditoribus suis non solutis ex tunc ille vel illi qui se de hereditatibus illius qui decessit intromiscerunt debita dictis creditoribus exsolvere teneantur.*" (C. J. von B. Geschichte der Stadt Königgratz. I. Str. 94.)

[24]) Dle Bienenberga (Str. 97) prostíral se tento les *Bor* krajem chrudimským, končíc se až u Borovnice, při němž i zámek a městys Bornhrádek založen byl. — V listině, nahoře dotčené, praví Albrecht a Fridrich dále: „*Item volumus ut a qualibus dictarum civitatum ad instanciam unius miliaris nulla thaberna atque artifex mechanicus habeatur. .... Item civibus civitatis greczensis speciali de favore quo ipsos amplectimus silvam ante fores civitatis eiusdem propinque adiacentem nuncupatam vulgaliter Boronem cum fundo contulimus perpetue et libere possidendam atque in ipsorum usus comitendam.*" (Loc. cit. Str. 95.)

budoucně Hradce nikomu nezastaví, ale jej jako Kutnou Horu a Prahu chovati bude. [25])

Hradby městské dlouho ještě nebyly v dobrém stavu; aby důkladně je opraviti a zdi i bašty obnoviti mohli, osvobodil král Jan napotom listem dne 24. dubna 1321 měšťany hradecké od veškerých platů a sbírek zemských počínajíc od velikonočních svátků právě minulých až do sedmi let, vyjmul ale berni všeobecnou či daň mimořádnou, kteráž té doby od sněmu k jeho žádosti svolena a vypsána byla; avšak za to jim dovolil, aby dříví k pálení vápna potřebného v královských lesích, dle své vůle, sobě poráželi a brali, jakož i aby kámen, buď vápenný aneb stavební, kdekoliv by se odkryly jeho lomy, buď na královských statcích aneb jinde na panských, sobě lámali bez všeliké překážky purkrabí hradeckého, aneb kohokoliv jiného. [26]) Brzy na to dne 23. června t. r. tajně opustil král Jan Čechy, pozůstaviv v zemi svého švakra, vévodu Boleslava z Lehnice a přítele pana Jindřicha z Lipé, za správce zemského. Manželka jeho Markyta, dcera krále Vácslava II, v Hradci prozatím se ubytovavší, zde dne 21. března 1322 při porodu zemřela (nar. 19. února 1296), načež s svým nemluvňátkem, Mikulášem, v kostele kláštera zbraslavského od jejího otce založeného, pohřbena jest. [27])

V Praze dne 8. října 1323 potvrdil král Jan městu všechněch práv a svobod, kteréž jest od vdovy paní Elišky za její vlády zdejší a od něho samého obdrželo. [28]) Avšak brzy pak zrušiv královského slova svého, „že Hradce nikomu nezastaví“, roku 1318 daného, zastavil město Hradec některému nám neznámému pánovi, kterýž příhodně na jeho dobrodružné cesty a toulky nějakých peněz jemu jest zapůjčil. — Že takovou zástavou město mnoho nezískalo, ba v mnohem utrpělo, není třeba dokazovati. Teprv když slavný jeho syn Karel, zavítav dne 30. října 1333 do Prahy, spoluvládcem se stal v Čechách a chtěje skleslou moc

25) Tamže. Str. 101.
26) Tamže. Str. 103.
27) Fr. Palacký, Geschichte von Böhmen. II. 2. Str. 141. — Chronicon Aulae Regiae. P. Gel. Dobner. V. Str. 383.
28) K. J. von B. Geschichte der Stadt Königgratz. I. Str. 106.

a vážnost královskou vyzdvihnouti, jal se téhož ještě roku pomocí všeobecné berně, od stavův českých svolené, vykupovati hrady a města od svého marnivého otce zastavená, vyplatil nejprvé Hradec a Mýto Vysoké ze zástavy. [29])

V měsíci dubnu, několik dní před sv. Markem roku 1339 vyhořelo celé město. Smutná tato zpráva dostihla krále Jana v Norimberce. Jsa pohnut tak velikým neštěstím, daroval listem, dne sv. Marka tamže t. r. daným, městu čtyry lány svého poblízkého lesu, aby měšťané a *farář městský* i jejich budoucí mohli dřívím z toho lesa své domy a čeho by bylo potřebí, obnoviti a opraviti; avšak s tou výminkou, že lesu toho nikdy nesmí město odprodati aneb zastaviti. [30]) V listu tom není zmínky o farním kostele sv. Ducha; zdá se tedy, že neutrpěl tímto požárem.

Dne 26. srpna 1346 zemřel král Jan I a Karel nastoupil plnou vládu svých zděděných zemí.

Do té doby nebylo město Hradec ještě dlážděné. Proto povolil a nařídil císař Karel IV představenstvu městskému, aby po jistý čas skrze královské úřadníky mýto vybíralo z každého koně, kterýž by ve vůz zapřažený vjel, a clo z vína sem přiveženého a sice z jednoho a dvou sudů po jednom denaru, ze tří po dvou denařích a by peníze takto obdržené naložilo na vydlažení města. Poněvadž ale po vyplynulé lhůtě dlažba ta nebyla ukončena: znova dovolil a nařídil císař dne 12. ledna 1359 Konradovi hejtmanu městskému, rychtáři a přísežným, aby k dokonání dlažby a k vyzdění nových dvou stok na hoře vypsané mýto a clo, dokud se jemu bude líbiti, skrze své vlastní úřadníky vybírali se vší pilností pod ztrátou jeho náklonnosti a milosti. [31])

Rozdvojiv se roku 1362 s králi, Ludvíkem uherským a Kazimírem polským, a kolisaje mezi mírem a válkou, nařídil roku 1363 císař Karel IV, po veliké úrodě minulého léta, všem městům a klášterům v Čechách založiti veliké obilní zásoby, aby

---

[29]) Fr. Palacký. Geschichte von Böhmen. II. 2. Str. 205.
[30]) C. J. von B. Gesch. d. St. Königg. Str. 114.
[31]) Tamže. Str. 144.

lava vévody pomořanského a štětínského a vn
králc polského, kteráž dne 18. června t. r.
u korunována jest. [33])

Město věnné.

Ještě téhož roku (1363) dal Karel IV Alžběte
zapsati města Hradec, Chrudím a Mýto Vysok
ié v svatvečer sv. Ludmily t. r. (Chrudimští
atouše) zvláštním listem královė Alžbětě co s
i slib věrnosti a oddanosti. V listě tom výslov
adečané, že králová od chotě svého do živobyt
město Hradec se všemi úroky, příjmy, užitky
a s všelikým jiným příslušenstvím s tou vými
šťané všech její věnných měst králi s celou
stí a pilností proti veškerým nájezdníkům krá
české napomáhali, začež ji každý budoucí ná
má. Po smrti královė všechna její věnná m
išenstvím opět připadnou králi. Kdyby však po s
šta podruhé se provdala, vyplatí jí jeho nástu
iv Pražských v hotových penězích a města věn
a koruně české. [34])

Za věrné služby, kteréž město Hradec králi učinilo a příště aby ještě více činiti mohlo, udělil dne 21. května 1364 Karel IV Hradečanům milost, by pro opravu městské zdi, tak dlouho pokud by to král neodvolal, vybírali mýto a sice z velkého vozu dva haléře a z malého jeden a to nechť vozy takové do města přijíždějí neb z něho vyjíždějí. Dne 14. září 1372 udělil a potvrdil císař Karel IV všechněm měšťanům a obyvatelům města Hradce, kteříž stejně platí daně a jiné královské platy městské, to právo a moc, by mohli všeliké a všechny statky své dědičné, zpupné, polnosti, úroky, domy, pozemky v městě neb vně města se nacházející, kterékoli *světské* osobě prodati, odkázati a s nimi dle své vůle nakládati dle práva, zvyku a obyčeje v Hradci dotud od starodávna zachovávaného. Kdyby ale kdo z měšťanův aneb obyvatelův Hradce, kteréhokoliv pohlaví, bez odkazu a závětu zemřel, dostanou se a připadnou jeho pozůstalosti nejbližším příbuzným obojího pohlaví, zcela dle způsobu, jakýž v tom ohledu panuje ve Větším městě pražském. Toto právo k odúmrtí v plném obsahu potvrdil i Karlův syn Václav IV již dne 20. října téhož roku. [35])

Mýto z mostů městských vybíráno bylo k rukoum paní králové; avšak neznámého roku ponechala je ona nepochybně za platné služby svému služebníku Markovi, správci mostnímu. S povolením císařovny Alžběty, dne 25. listopadu 1374 písemně daným, odkoupilo město za 35 kop grošův Pražských mýto to od Marka, tak že od té doby město samé skrze svého vlastního úřadníka, mostní mistr řečeného, do svých důchodů mostné

---

manželka jeho, *Anna Falcká* (od r. 1849—1353) a třetí, *Anna Svídnická* (od r. 1353—1862) jich užívala. — První manželku *Blanku* pojal Karel již r. 1329, když města věnná ještě byla zastavená. Že pak druhá neb třetí manželka jeho držela města věnná, soudíme z toho, že Hradečané, slibujíce Alžbětě poddanost, o právech věnných králové české mluvějí *(sicut dotaliciorum reginarum jura deposcunt)*, kteráž patrně z doby nedlouho minulé a sice jen od Karla pocházeti mohla. (*Al. V. Šembera.* Vysoké Mýto. Str. 85.)

[35]) C. J. von B. Gesch. d. St. Königg. Str. 151. 158. 163.

vybíralo. [36]) Poslední milost, kterouž císař Karel IV krátce před svou smrtí, totiž v pátek po Božím hodu svatodušním 1378 Hradci učinil, byla zvláště veliká a městu náramně prospěšná i výnosná: daroval totiž městu tak řečený *ungelt* či clo ze soli do města dovážené a právo ku skladu rozličných prodajných věcí sem přivezených, z něhož jisté dávky vybírány byly. Dle toho směl Hradec od toho času z celé bečky neb hroudy soli po jednom groši, z půl hroudy po půl groši a z čtvrti hroudy po třetině groše vybírati: za to ale musila obec z příjmův, z tohoto cla a skladu plynoucích, příkopy městské a hradební zdi a věže v dobrém stavu chovati a přebytek jenom na dobro města vy-kládati. I král Václav IV i císařová Alžběta pojistila téhož dne Hradci toto celní a skladní právo; mimo to přislíbila Alžběta měšťanům svým, že jich ponechá a hájiti bude při všech jejich dosavadních svobodách, právech a dobrých obyčejích a potvrdila jim *výroční trh, poslední* zvaný, kterýž v městě býval na den Narození Panny Marie, přísně zakázala svému purkrabímu a jeho nástupcům, z tohoto trhu od města více vybírati, než jeho předchůdcové z takovýchto trhů dle starého práva jsou vybírali. [37])

---

[36]) Tamže. Str. 166. — O podobném *mostním mistru* či *mostníku* zachovala se roku 1451 následní listina obecní: „My purkmistr Matěj Zla… Procha rychtář, Jan, atd. konšelé města Hradce nad Labem — zn… mnohé nedostatky mostův a cest, a chtějíce, aby byly opraveny, uradivše se, udělali jsme a sobě vyvolili a vyzdvihli mostníka opatrného muže Víta z Třebše, jemu jich svěřice a jeho dědicům obojího pohlaví — až do tří životů, aby se uvázal v napravování těch mostův, potom ve všecky… mosty od rychtářovy lázně až do posledního mostu i s tím proti … cihelnici před klášterem Matky Boží na řece nad Labem, a potom v cestách a dlažku kamenem počna od prvního mostu na Labi podle rychtářovy lázne až do nejbližšího mostku pod zdvihnutým mostem proti sv. Jiří. A my rada svrchupsaná nadjmenovaného Víta mostníka Sexberka v Třebši s dědinami, lukami, i sedláky tu v Třebši a k tomu také v těch vesnicích v Kluku, v Hrdlořezích (?) učinili jsme a ustanovili pravého a spravedlivého držence až do tří životů s jeho dědici, jej mostníkem činíme, aby on dvůr v Třebši s vesnicemi, s dědinami, lukami, háji, pastvinami, lovišti s napřed psanými vesnicemi i s těch rolí sedláky i se všemi poplatky držel — — dáváme a půjčujeme. Stalo se v pondělí po sv. Jakobu, roku 1451.“ (Fr. Švenda. Žel. obr. I. Str. 106.)

[37]) Tamže. Str. 166—172. — „*Poslední*“ *trh výroční*, k němuž císařová Alžběta městu práva potvrzuje, býval zde nepochybně od toho roku, kteréhož Albrecht, král Německý, v táboře u Opatovic známý list výsad…

„Otec vlasti“ císař a král Karel IV zemřel dne 29. listopadu 1378; napotom oblíbila si jeho vdova Alžběta Hradec za své vdovské sídlo; avšak dokázati se nenechá, kdy sem byla se přestěhovala. Zatím proslavila se městská rada se vší obcí a s farářem svým od sv. Ducha, kn. Petrem, založivši roku 1379 špitál chudých na předměstí u sv. Antonína. Na zakládací listině jmenuje se v čele dvanácti přísežných či konšelů Ondřej Glatner, *dědičný rychtář* městský.

V úterý po Hromnicích 1382 Alžběta, „Římská císařovna, po všech časích rozmnožitelkyně Říše a královna česká“ ve svém sídle Hradci nad Labem vydala dva listy; prvním nařídila, by každý týden v sobotu *svobodný trh* na maso držán byl, na němž by každý maso prodávati mohl, aniž mu v tom rychtář a přísežní měští překážeti směli; druhým listem oprávnila (tak řečené) *koláčníky* hradecké, by jako praví pekaři chleba péci a všech svobod pravých pekařů požívajíce, chleba prodávati směli v městě i na venku i v jiných městech. — Roku 1382 navštívil král Václav IV město Hradec, an dne 28. ledna veškeré jmění špitálu sv. Antonína za církevní prohlásil a potvrdil.

Dne 14. února 1393 zemřela na Hradci ovdovělá císařovna Alžběta a pohřbena jest v Praze v hlavním kostele u sv. Víta. Ačkoliv byla slabého těla, měla prý takovou sílu, že podkovu roztrhla a cínové talíře jako papír zavinula. [38])

Hradci dne 5. října (1207) jest vydal, v němž podával „právo k svobodnému trhu výročnímu, jejž o Narození Panny Marie po čtrnácti dnech držeti by byli směli.“ — Roku 1478 dne 21. května udělil král Vladislav II městu právo k „*novému*“ trhu od středy po neděli Reminiscere (druhé postní) po osm dní trvajícímu s týmiž výsadami, jako výroční trh o Narození Panny Marie, i s tou výsadou obnovenou, by v branách z každého koně v těch dnech do města jdoucího, po jednom groši Pražském vybírati směli. (Tamže Str. 381.) V počátku ledna 1569 v městské radě ustanoveno: *Koňský trh* má držán býti ve čtvrtek před Hromnicemi a potom odtud vždy ve dvou nedělích pořád zběhlých až do památky sv. Ducha; — z koně a z hříbat bude placeno po jednom denaru Českém.“ (Švenda). Mimo to držíván zde v sobotu před památkou sv. Jiří valný trh *na vlnu*, o kterémž rada městská roku 1606 sama praví: že „tehdáž řemeslníci z měst okolních vedle starobylé navyklosti nejvíce sem se utíkají.“

[38]) C. J. von B. Gesch. d. St. Königgratz. Str. 174—193.

Za jejího vdovství odváděla jí (jmenovitě r. 1390) města Hradec, Mýto a Chrudím ročně 304 kopy, z nichž Hradec sám 107 kop 20 grošův platil

Věnná města Hradec, Mýto Vysoké, Polička, Chrudím a Jaroměř připadla opět králi. On vydal na Karlšteině v pátek po Božím Těle 1395 list, mocí kteréhož nařídil, že v městech těch,

---

mimo 30 kop platu „sirotkům císaře Karla IV a jí paní vdově.“ Kdež [illegible] byla paní Alžběta sama Hradci 64 kopy dlužná, kteréž jí město na [illegible] na její domácí hospodářství jest zapůjčilo. (Tamže. Str. 191.)

Po ní chová město některé pěkné věci, jejichž, jakož i ostatních starožitných památek zdejších, důkladný výpis, od pana *Maurice Lüssnera* v II díle „Památek archeol- a místopisných“ uveřejněný opakujeme:

„Hradecká obec chová již po mnohá století malou sbírku velmi zajímavých a drahocenných starožitných památek, a zajisté jest to úkaz pamětihodný, vrchnosti městské po všechny tyto časy obec spravovavší k obzvláštní cti sloužící, že tyto důležité věci bez patrného porušení až na naše časy dochovala a zachránila, zvláště pomyslíme-li, kolik zatím zhoubných válek zuřilo, kolika smutnými pohromami město Hradec [illegible] navštíveno bylo. Že však tyto věci v truhle uloženy byly, a jejich [illegible] ohledání bez nebezpečenství, aby zkázu nevzaly, nemožné bylo, že [illegible] přece některé kusy časem vyndáváním a ukazováním již cokolivěk utrpěly: ukázala se potřeba, aby na jiný, lepší způsob uloženy byly, tím více, [illegible] se v městě ještě jiné a jinde uložené památnosti nalézaly, a v posledních letech ještě šťastným vykopáním a objevením nových rozmnoženy byly, čímž vzniklo přání, aby se ona starší sbírka s později přibilými [illegible] spojila a příhodným spůsobem uschovala. K tomu cíli dala obec r. [illegible] dvě silné, nahoře na způsob pulpitů zřízené, šnplaty opatřené skříně z vyleštěného, ořechového dříví zhotoviti a do nich všecky nahoře zmíněné památnosti uložiti. Tyto skříně stojí teď v kanceláři purkmistrově a jejich obsah se každému ochotně ukazuje a vysvětluje. Tak si utvořila obec hradecká malé městské museum starožitností, jež tuto rozbírajíce číslo za číslem popsati se pokusíme.

I. *Pás císařovny Alžběty*, vdovy Karla IV. Silná to hedbávná stužka, do níž 20 těžkých stříbrných arabesk vetkáno jest; na jednom konci připevněn jest stříbrný plíšek se sponkou, na druhém podobný ale ještě delší plíšek jakožto kování druhé a převěsa. Šířka stužky obnáší $1^{3}/_{4}$″, barva její jest černá, jen uprostřed běží rudožlutý (někdy červený) pásek mezi modrými pásky. Stříbrné arabesky mají $1^{1}/_{2}$″ v průměru, a složeny jsou ozdobně z žaludů a lupenův; pět arabesk má uprostřed kulatou dírku, aby se jazýček sponky prostrčiti mohl; ostatních patnáct arabesk posázeno jest uprostřed hranatě kovaným t. j. do mnoha hran leštěným českým granátem. Největší ozdobou pasu jsou oba konce jeho. Sponka totiž na jednom konci ode dvou lvíčků držená souvisí se stříbrným plíškem ztloušti jedné čtvrti palce, tak že celá tato stříbrná ozdoba $4^{3}/_{4}$″ zdélí jest. Plíšek jest na povrchu potažen emailem modré a fialové barvy, z něhož gotické stříbrné okrasy ke stužce vybíhají, a též drahými kameny posázen. Uprostřed čtverce zasazeny byly čtyry drahé kameny, z nichž ale jeden schází; ostatní jsou hranitkovaný tyrolský granát, do kulata vyleštěný safír a jasný karneol. Okolo těchto kamenů spatřují se ve fialovém emailu čtyry stříbrné hvězdičky, mezi kterými se uprostřed plíšku gotické písmeno *a* pozoruje, což bezpochyby znamená jméno *Alžběta*. Po krajích plíšku schází jen jeden drahý kámen, a posud stávají tu ještě čtyry granáty a v rozích tři amethysty. — Ještě pěknější

kdyby on sám neb jeho nástupce některé vdově královske opět za věno je postoupil, její komoří nesmí soud dvorský saditi, než jednou v roce, leč by královský komoří v jiných královských

nežli plíšek se sponkou jest plíšek na druhém konci pasu, který při oblékání pasu sponkou dobře prostrčiti se může a pak s velkým kusem pasu svobodně dolů visí. Jest $5\frac{1}{2}''$ dlouhý, $1\frac{3}{4}''$ široký, drahými kameny, gotickými ozdobami, zeleným a modrým emailem, na kterém se stříbrné hvězdičky objevují, bohatě okrášlen. Drahé kameny jsou tyto: v rozích čtyry české granáty, každý z pěti kousků sestavený, z nichž však jeden již schází; po krajích osm hranitkovaných českých granátův, jeden do kulata leštěný safír a jeden plosko leštěný smaragd; uprostřed velký, nahoře ploskoleštěný, velmi čistý rubín a hranitkovaný chrysopras, ježto zas čtyřmi amethysty a čtyřmi tyrolskými granáty obkličeny jsou. Na té straně plíšku, kde se stužkou spojuje, čtou se v modrém emailu slova:

na tom swietie žadna gyna.

Na vyobrazení toho pasu, jež Bienenberg k svému dílu o starožitnostech českých připojil, jeví se na tomto plíšku, jako na sponce, ještě nějaké písmeno, kteréž ale od těch dob vyškrábáno bylo.

Celý pás má délku 4′ 6″ a váží 1 libru 15 lotů Víd. váhy; vzdálenost sponky od poslední arabesky s dirkou (kterou se jazýček prostrkovati mohl) obnáší 2′ 11″, až k první takové arabesce ale jen 2′ 2″.

Na hladké zpodní ploše druhého stříbrného plíšku čte se několik staročeských veršů, nějakou jehlou tence do stříbra vrytých, a sice na straně, která ke stužce přiléhá:

Neniet diw że tużim
Neb że wſſech naykraſſe slużim
Moy mily netuż mnoho
Acż chceſs wſſak maſs pro koho.

Na dolejším kraji stojí:
Milugi tie nez
Nemohu p(ro) twu lez.

II. *Dvacet čtyr lžic císařové Alžběty* z jalovcového dřeva s pěkně pracovanými stříbrnými řapy. Jejich délka obnáší $5\frac{1}{2}''$ až i 6″, hořejší šířka $2\frac{3}{4}''$ a tíže mezi $1\frac{1}{4}$ a $1\frac{3}{4}$ lotu. Řapy mají veskrz formu válcovitou, rytými šupinami ozdobenou; po nich se vinou závitkové proužky, na kterých se buď emailované buď ryté nápisy čtou. Lžic s emailovanými závitky jest jedenáct, s rytými nápisy devět, a lžic bez nápisův, pouze šupinatou okrasou na řapech ozdobených jest čtvero. Na konci řapů s emailovanými nápisy spatřuje se v malém prohlubení písmeno z bílého emailu na půdě v rozličných barvách též emailované. Jelikož na okraji okolo těchto písmen vystávajícím patrně čtyry zářezky se spatřují, zdá se býti velmi ku pravdě podobno, že v prohlubinkách průhledné drahé kameny zasazeny byly, pod kterými bíle emailovaná písmena prohlídala, jinak se nedá příčina, k čemu by byly tyto prohlubinky a ty zářezky udělány, vysvětliti. Na lžicích emailu nemajících spatřuje se na tom místě okrasa na spůsob koruny.

Nápisy emailovaných lžic jsou následující, na modrém emailu:

1. Pomni . aby . de(o) . swat(ečni) . swietil . a. w n(i)ch . aby . (nepracoval).

městech soud sadil; žádná ovdovělá královna nesmí těchto bez vědomí a svolení králova žádným způsobem zastaviti nesmí jim nových daní ukládati ani peřin od nich vybírati

---

2. Pan(e) . boze . smilui se . nad . nami . na(d) . (h)rzisti amen.

Na fialovém emailu:

3. (Pa)ne (bož)e . ra(č) (požeh)bnati . toto . gedlo.... ber. gim (?)
4. Zboz . myluge . czest . hoden . (mi)lowany . gest . nad
5. Pane . boze . pomoz(i)z . swemu . nehodnemu . sluze.
6. Pane . boze . racz . zdarziti . k tomuto . gedlu . zboz . (bude).

Na zeleném emailu:

7. (Pa)ne*. boze . d....u . tyem . ka....tyli . (?)
8. ave . maria . gratia . plena . dominus . tecum.
9. ave . mar(ia) . (g)ratia plena dominus . tecum . (b)en
10 czo . pan . buoh . da . to . se . stati . ma . at . ma iabo . (?)

11. Jedenáctá lžíce byla fialovým emailem ozdobena, písmo al nyní dočista seškrábáno.

Čtení těchto nápisů liší se poněkud od toho, jak je Bienenberg což dílem odtud pochází, že naše, jak se domýšlíme, jest pravější, také, že nápisy za jeho času ještě zachovalejší byly než nyní.

Z písmen nahoře zmíněných, které se na koncích řapů v email lézají, představuje pět písmeno *S*, čtyry písmeno *Y*, jedno písmen na ostatních dvou lžicích jest písmeno již setřeno.

Nápisy na pouze rytých lžicích jsou:

12. Pane . boze racz . pozehna(ti).
13. to . na bozy . mylosty.
14. buoh . ma . nadejege.
15. pane . boze . racz pozeh(nati).
16. to wsse . na bozy . milo(sti).
17. pan . buoh . ma . nadieje.
18. Pane . boze . pomoz.
19. pan . buoh . ma . nadieje . u . ge(ho).
20. jube . domine . benedi(cere).

Ostatní čtyry lžíce jsou, jak řečeno, bez nápisů.

III. Stříbrný, dílem pozlacený *kalich* s vypuklými okrasami ve renaissančním. Výška jeho 5¼", tíže asi 9 lotů.

IV. Jedna *stříbrná* a jedna *pozlacená lžička*, z nichž první jest dlouhá a její tenký ozdobený řap končí se žaludem; druhá jest dlouhá a na konci řapu má malou ručičku.

Kalich a obě lžičky sloužily dle obecného podání při udělování v Páně pod obojí spůsobou, jak také konsignace těchto památek od 1807 svědčí.

V. Stříbrná, dílem pozlacená, dílem zeleným aksamitem pota zlatem a perlemi bohatě ozdobená *krabice* v podobě nízkého válce; vysoká, majíc v průměru 4½"; spočívá na čtyrech stříbrných jabl

když král sám takových daní a peřin od ostatních svých měst by vyžadoval a v tom případu musí královna stejné sumy a míry zachovati; ostatně potvrdil městům těm všech jejich starodávných

---

a má stříbrné úško. Podle stežejky na přední straně víka se nalézající podobá se, že se zamykati mohla. Nad stežejkou spatřuje se malý lvíček v sedící postavě. Vnitř jest puška pozlacena, a vnitřní strana víka ukazuje ryté vyobrazení beránka božího s praporečkem, vylévajícího krev svou do kalicha před ním stojícího. Tato krabice pokládá se za ciborium utrakvistův.

VI. Dvojnásobná, černo-zlatá, hedbávná *šnůra* zdélí $5^1/_2$ loket, na jejímžto konci se měděná, pozlacená koule s vrytými gotickými okrasami nalézá, kdežto na druhém konci dvě menší, podobným způsobem poryté koule s dvěma třapci visí. Větší koule má 2″ v průměru, obě menší 1′. Tuto šnůru mají někteří za ozdobu císařové Alžběty, jiní na znamení hodnosti císařských rychtářů.

VII. Ozdobné *sypací hodinky*, $4^1/_8$″ vysoké, $2^1/_2$″ v průměru mající, v dřevěném, koží potaženém pouzdře. Obsahují čtyry drobným pískem naplněné láhvičky, v opravě ze stříbra a slonové kosti. K upevnění každé lahvičky nalézal se totiž původně při ní stříbrný proužek a tři sloupky ze slonové kosti. Z posledních zbylo jenom šest a kousek sedmého. Černé hlavičky na pokrývacích plátkách oznamují, že z první lahvičky první čtvrt, z druhé druhá, z třetí třetí čtvrt a ze čtvrté čtvrtá čtvrt hodiny se vysypávala. Na řečených čtyrech stříbrných proužcích dají se následující nápisy čísti:

1. STEPH.⁹ BRZEZI' RATE:⁹
2. LAVS SOLI ÆTERNO DEO
3. REQVIRAM SANGVIÑ DE MANIBVS TVIS ANNO 1578
4. VÆ MIHI NISI EVANGELISAVERO CON.⁹ (t. concordiam).

VIII. *Tři* rozličné *pytlíky*, a sice:

1. Pytlík z červeného aksamitu, čtyrdílný a kulatý se stříbrnými lemovkami, koží podšitý, s červenou, hedbávnou šnůrkou ke stahnutí a se dvěma kovovými knoflíčky v podobě kuliček na kraji. Vnitřek obsahuje dvě oddělené kapsičky. Průměr 10″.

2. Podlouhlý pytlík z útlých mosazných kroužků, na spůsob drátené košile. Na okrají jest zeleným aksamitem olemován, dvěma kulatými knoflíky z bílého kovu ke stahování opatřen, uvnitř koží podšit. Délka 5″, průměr $4^1/_2$″.

3. Čtyrstranný pytlík z látky zlatými nitěmi a růžovým hedbávím utkané; ke stahování slouží dva zlatotkané knoflíky s hedbávnými třapečky, jaké se též na dolejších rozích nalézají. Délka $8^1/_2$″, šířka 10″.

Také tyto pytlíky považují se co památka po císařové Alžbětě.

IX. Pět starých *pečetí města Hradce nad Labem.*

1. Pečeť stříbrná s železným držátkem, ukazující českého lva a opis: *Secretum juris grecie super albeam.*

2. Celá stříbrná pečeť na řetízku, který velikým prstenem se končí; posmykavé držátko má tvary gotické. Délka řetízku i s pečetí 5″. Na této viděti uprostřed písmeno *G* v gotické jetelové obrubě, a opis: *Se*(cretum) *gre.*(ciae) *re.*(ginae).

3. Stříbrná pečeť s dvojnásobným řetízkem; na držátku stojí letopočet 1561, pod tím na svrchní ploše: *Renovatum 1666*, na zpodní ploše před-

práv, svobod a pořádných obyčejů. Dne sv. Vavřince t. r. doko-nale postoupil Václav IV *purkmistrovi*, radě a měšťanům hra-deckým k pravému majetku lesní újezd, *Obec* řečený, který s královským lesem Albrechtickým hraničil, a jejž město by

---

staven jest český lev v gotické jetelové okrase s opisem: *Sigillu . ci-vitatis . grecensis . supra albim.* Délka pečeti i s řetízkem 15½".

4. Stříbrná pečeť se silným 16" dlouhým řetízkem, mající v průměru 2½"; největší to pečet města, váží 7⅛ lotu a ukazuje v gotické jetelové okrase českého lva s opisem: *Sigilum civitatis grecensis supra albam.*

5. Stříbrná pečeť s řetízkem 4⅛" dlouhým, představuje sv. Václava s opisem: *S . pecit . sladownikuow . miesta . hradcze . Kralow.*

X. Dva *staré tolary*, totiž jeden Mannsfeldský od r. 1611 a jeden Augusta vojvody Saského od r. 1576, které se z neznámých příčin vždy při těchto starožitnostech chovaly.

Tyto až potud popsané věci nalézaly se již v původní, druhé v dřevěné skříni uložené sbírce; nyní jsou v nových skříních nahoře pod skleněnou přikryvkou na pěkném, jasně červeném podkladku vyloženy. Kromě zlatých závitků, o nichž hned mluviti budeme a které k těm hořejším věcem položeny byly, jsou ostatní věci v šuplatech obou skříní složeny.

XI. Dva velké a šest menších *zlatých závitků*, pocházející z gruntův obecného domu, kdež 4. února 1853 ještě s jedním velkým a třemi menšími závitky (do Českého musea darovanými) při kopání nalezeny byly. O nich viz pojednání prof. Wocela v Časopise Musea král. Čes. 1853 str. 573., Sitzungsberichte der kais. Akad. d. Wissenschaften vom J. 1855 str. 169, a Pravěk země české. Str. 54.

XII. Veškeré *výsadní listiny* města, ježto se ostatně již větším dílem u Bienenberga a jinde vytištěny nalézají. Nejstarší z nich jest od Přemysla Otakara I z r. 1225, jejížto pečeť však (u Bienenberga vyobrazená) více při ní není a se ztratila. Při výsadních listinách chová se také sbírka jiných starších listin města se týkajících.

XIII. Sbírka rozličných v letech 1850—1854 v Hradci, jmenovitě v gruntech nového obecného domu v Solní ulici a domu pod č. 62 ve Svatodušní ulici nalezených, větším dílem z *pohanské doby pocházejících starožitných věcí.* Nalézaly se nejvíce v prastarých hrobech, a jsou to dílem zcela zachovalé popelnice hliněné a tužkové, veliké parohy jelení a srnčí, zuby kančí, jezevčí, koňské a j., množství jiných starožitných věcí z kovu, hliny, kamene atd. Mnohé a sice velmi zajímavé věci ve spomenutých letech v Hradci nalezené byly Českému Museu odevzdány. Z památností středověkých, též v Hradci nalezených, jest tu množství železných hrotů, podivně utvořená mísa, kamenné a hliněné koule, ostruhy a j.

XIV. Dvě velmi krásné, vyšívané stužky. Dvě pásně a obraz českého lva z praporu gardistův; — druhý jeho obraz *sv. Václava* visí s rámcem.

XV. Nástroje z bývalé mučírny: 1. dvě *Španělské boty* (holeni) s 22 bodci tupými uvnitř zadělanými i s klíčem, jimž holeni ty byly stahovány; 2. *palečni skřipec* s 15 bodci podobnými; 3. želízko k dření řemenů; 4. patero želízek *na připalování písmen* R B O (relegatus bohemus = panec český), RB (tože), *kola*, *šibenice* jednoduché a složité.

užívalo od jeho vymýtění, a sice se všemi porostlinami, chalupami, rolemi, vodami a lény buď duchovními neb světskými, kterýchž dosud rychtář a konšelé dle práva jsou zadávali, a v těch mezích a hranicích a s těmi právy, jak jest město tuto *Obec* od starodávna užívalo. [39])

Ovdovělá císařovna Alžběta nebyla „matkou" města Hradce, ale pánovitou macechou ukládající veliká a těžká břemena na měšťany, — jak na hoře již ukázáno i *peří* od nich vybírala, — tak že až i od židův musili peníze sobě vypůjčovati, na příklad jednou až 200 kop grošův. Sám král Vácslav přesvědčil se o veliké chudobě, škodách a těžkostech, jimiž měšťané a obyvatelé hradečtí do velikých dluhův se dostali dílem skrze císařovnu Alžbětu, pokud tohoto města jest držela, dílem skrze minulé války. Aby tedy město od těchto dluhů poněkud si pomohlo a jakousi náhradu dostalo, dne sv. Ondřeje 1396 dovolil král obci hradecké, od všech lidí, k městu nepříslušných a s městem netrpících, nové clo vybírati ze všech ryb a jmenovitě ze slanečků, a sice od prodavačů z každé kopy grošův po půl Českém groši a od kupovačů po třech haléřích, jichž dvanácte do groše se počítá a to bez všeliké překážky jak od královského hejtmana hradeckého, tak od kteréhokoliv jiného úřadníka královského. [40])

Král Vácslav IV, zapsav druhé choti své, Sofii Bavorské, roku 1400 požitky z věnných měst, meškal s ní roku 1402 nějaký čas na Hradci. [41])

---

[39]) K J. von B. Geschichte der Stadt Königgratz. Str. 196—198.

[40]) Tamže. Str. 200—204. — Vlastní slova krále Vácslava jsou: .... „*das wir angesehen und gnediclichen betracht haben sulche grosse armut scheden und swerikeit damit die burger und ynwoner Unser Stat zu Grecz Unsere lieben getrewen besweret sein beide von sulcher grosser schulde wegen dorein sie von wegen ettwein der allerdurchluchtigisten Furstinnen frauen Elzbeten der Romischen Keyserynne die weile sie dieselbe Stat yn gehabt hat komen sein und ouch den wegen solcher koste und scheden, die sie in den nechst vorgangen krigen getragen und emfangen haben*"....

[41]) Tamže. Str. 220—227.

Královny české, kteréž po císařovně Alžbětě věnná města držely, jsou: *Sofie Bavorská* od r. 1400 do 1425; *Barbora Cilská*, vdova po císaři Sigmundovi, od r. 1437 do 1451; *Johanna z Rožmitálu*, druhá manželka krále Jiřího (z Poděbrad), od r. 1459 do 1475; *Marie Španělská*, man-

Roku 1406 dalo obecní zastupitelstvo z opatrnosti, vší chvály hodné, všechny listiny města se týkající ve zvláštní pergamenovou knihu vložiti a tak zachovány jsou nejstarší zprávy o Hradci. [42])

Doba kališnická.

Nastala bouřlivá, pro celou zemi českou nešťastná doba husitská. — První výbuch války občanské přihodil se v Hradci roku 1418 ve středu den sv. Jana Buriana (či ss. Jana a Pavla, 26. června). Tomášek, služebník jakési paní Dražické (Bienerberg ho jmenuje služebníkem na radnici) měl svatbu a ačkoli byl postní den, hodovali svatebníci na radnici a tančili na náměstí; i zbouřilo se povětří veliké s kroupami a obořilo štít na radním domě. Tu chvíli čeští obyvatelé hradečtí sebravše se do masných krámův proti svatebníkům, jenž byli vesměs z obyvatelstva německého, i chtěli jim v hlučném hodování zabrániti a zajisté nebylo by se to stalo bez krve prolití; avšak povětří neustále a s houbnější silou bouřilo, tak že obojí se různo rozprchli, kam kdo věděl. [43])

Tehdáž byl u sv. Ducha farařem kn. Ambrož, jemuž záhy zalíbily se novoty husitské. Vypověděv poslušnost církvi katolické, stal se náruživým obrancem kalicha. Avšak tehdy opět

---

želka krále Ludvíka, od r. 1521 do 1531; *Anna kněžna Česká*, manželka Ferdinanda I, od r. 1531 do 1547; *Marie Španělská*, manželka Maximiliana, od r. 1564 do 1603; *Anna Tyrolská*, manželka Matiáše, od r. 1516 do 1618; *Eleonora Mantuanská*, druhá manželka Ferdinanda II, od r. 1627 do 1637 (?); *Marie Eleonora Mantuanská*, třetí manželka Ferdinanda III, od r. 1651 do 1686; *Eleonora Falcká*, třetí manželka Leopolda I. od r. 1686 do 1720; *Alžběta Kristina Brunšvická*, manželka Karla VI, od r. 1723 do 1750; *Marie Theresia* od r. 1750 do 1780; *Marie Ludovika Španělská*, manželka Leopolda II, od r. 1791 do 1792; *Marie Theresie Neapolská*, druhá manželka Františka I, od r. 1793 do 1807; *Marie Ludovika Modenská*, třetí manželka téhož krále, od r. 1808 do 1816; *Karolina Augusta Bavorská*, čtvrtá manželka téhož krále, od r. 1816 do 1835; *Marie Anna Sardinská*, manželka Ferdinanda V, od r. 1835 do 1854, a *Alžběta Amalie Eugenie, vévodkyně Bavorská*, nejjasnější choť J. Vel. císaře Františka Josefa I. od 1854. —

[42]) K. J. von B. Geschichte der Stadt Königgratz. Str. 238.

[43]) Staří letopisové čeští. Str. 24.

se jeho choutkám Hradečané právě katoličtí, podporováni jsouce od všechněch ostatních kněží zdejších, jenž věrně stáli v pravé víře nezrušitelné. Ano praví se, že odpadlík Ambrož nejprvé skrze královnu Sofii a její místodržící z Hradce byl vypovězen. [44]) Za to přísahal Ambrož pomstu králi, králové, jejímu oddanému městu a všem katolíkům vůbec!

Jeho návodem sebralo se roku 1420 na přívrší u Třebechovic, jemuž „hora Oreb“ přezděli, množství ozbrojeného lidu. Nazvali se *Orebité.* Netroufajíce si ještě, pokusiti se o pevný Hradec, vytáhli odtud nejprvé do Boleslavska; i dobyvše tam dne 30. dubna útokem kláštera Hradiště Mnichového, a zloupivše a obořivše jej, přihrnuli se dne 2. května do Prahy na pomoc tamějším Husitům. Brzy na to Aleš Vřeštovský z Risenburka a příbuzní jeho rytíři Beneš z Mokrovous a z Hustiřan a Jiří z Chvalkovic a z Hustiřan, všichni vášniví Husité, svolali tábor či shromáždění lidu na horu Kunětickou ke dni 25. června. I Ambrože povolali sem z Prahy, kteréhož k dosáhnutí tajeného záměru svého, totiž k dobytí města Hradce, potřebovali pro jeho známost obyvatelův tamějších i položení a opevnění města. Dělali, jakoby výpad učiniti chtěli na zboření kláštera podlažického; a v soumrak večerní téhož dne hnul se skutečně celý tábor v tu stranu k Podlažicům. To když měšťanům v Hradci od vyzvědačův tam vyslaných oznámeno bylo, ubezpečeni jsouce pro tu noc, ulevili sobě v ostříhání města. V noci ale Husité, změnivše náhle směr pochodu svého, rychlým krokem obrátili se proti Hradci a vedeni jsouce od Ambrože, dorazili k městu před úsvitem, a zlezli jeho zdi po žebřících na několika místech bez veliké nesnáze, dříve než strážní jeho svolati stačili odpor dostatečný (26. června). Královští v městě, kteří utekli se byli na hrad aneb na věže zdí městských, musili brzy vzdáti se bez odporu a vyvedeni jsou z města. Král Sigmund vyslal na rychlost vybraných vojínů přes deset tisíc ke Hradci, aby v dobytí zase města se pokusili; ti však přiblíživše se a vidouce nemož-

[44]) Fr. Švenda. Zlatý a stříbrný obraz. Str. 161.

zříceniny chrámu pobožnosti a umění českého a již úprka hnali se vášniví bořivci odtud k Pardubicům, kamž právě brat

Solislav († 1127), Blažej (od 29. června 1128 do své smrti r. 1146) od roku 1147 Myslík. — Stavení klášterská nebyla důkladně a pevně vystavena; netrvajíce zajisté ani sto let, za opata Myslíka buď se rozpadávala nebo byla na spadnutí. I umíniv si opat statečný, klášter od základu pevně vystavěti znovu, začal roku 1151 a podporován jsa pomocí věřících odevšad přispívajících, šťastně vystavěl nový klášter i kostel, a o posvěcení slavnosti sv. Vavřince roku 1163 Daniel, biskup pražský, u přítomnosti krále Vladislava I a velikého množství panstva a lidu českého posvětil i klášter i kostel nový a dva oltáře, hlavní sv. Vavřince a druhý sv. Michala archanjela. Kdyby klášter opatovický byl se zachoval, byl by jeho kostel sv. Vavřince v naší vlasti, pokud známo, aspoň jediný, jenž by býval v posvátném roce 63 slavil své jubileum. — Roku 1227 připomíná se opat Kunrat, za něhož dostalo se klášteru nových dobrodiní od krále. Dne 18. února t. r. zemřel syn Přemysla Otakara I. Vladislav, markrabí Moravský a pohřben v klášterním kostele sv. Vavřince. Pro spásu téhož syna svého potvrdil a rozmnožil dne 6 února 1228 Přemysl Otakar I statky a svobody svého kláštera opatovického. Daroval klášteru ves Selany se vším příslušenstvím, půl vsi Krupé a ve Vtelně (?) popluží, dva osedníky v Milobuzy (?), Přezuhossie (?), Polici (?), Herčany (?) koupené za peníze klášterní; ves Mezilesice; — dále potvrdil některá obdarování, kteráž dotud od jiných osob byla učiněna, totiž: Kojata, syn Hrabišův, dal klášteru pro spásu duše své ves Mataťov (Mateřov) a pro spásu Petra, syna Ratiborova, ves Starkovice; vládyka Časta dal pro spásu duše své ves Drsice (?); Matouš, kuchař králův, dal klášteru s povolením královým Vlkovyje (?); župan Čislav dal ves Černojedy (?); Zdislav, syn Želolutův, Veselí (?), začež měl v klášterském kostele pohřeb; Oto a Stojhněv, syn jeho, dali Hlavečko; u přítomnosti krále koupili opat Kunrat a konvent od Jana, syna Jarohněvova, ves Plačice a od Peranda za 15 hřiven stříbra Lhotu u Plačic; mimo to dovolil král Václav I opatovi a bratřím, aby Lhotu řečenou Predhradí (Březhrad?) a mlýn na Lúce mohli vysaditi; z pouhé štědrosti daroval jim svůj les u vsi Mezilesic ležící. Kromě zpravování mostů osvobodil král Otakar klášter všech poplatkův, dovoliv by lidé chudí či poddaní ze všech vesnic dotčených k soudu kastelánův a jiných úředníkův nemusili státi, leda že by sami chtěli, ale před králem aby byli souzeni, a pokutu výrokem soudním určenou aby platili toliko opatovi co pánu svému. Konečně osvobodil a sprostil král obyvatele vsí klášterních nároku, svodu, hlavy a nářezu *). Toho času měl klášter již tolik údův, že mohl v sousedním Slezsku přijmouti a osaditi troje proboštství: ve Středě od sv. Hedvigy († 1243) založené; v lese Grišoboru, r. 1240 opatovickým od Jindřicha, knížete Slezského, darovaném, a ve Valdštatě od r. 1241. — Opat Kunrat připomíná se ještě roku 1229, roku pak 1239 do roku 1242 opat Ondřej II, o němž napsáno, že dal mnoho lesů zbytečných vymýtiti a v úrodná pole vzdělati, i na mnoho chatrčí vystavěl pro rolnický lid poddaný. Jeho nástupce byl

*) Nárok, řád soudní o násilí a výtržnosti; svod, vyhledávání zloděje; hlava, pokuta, která za vraždu králi a úřadům královským i přátelům zabitého bývala placena (hlavní peníze); nářez, krmný dobytek dávaný do kuchyně knížecí.

Žižka s Pražany a Tábority byl přitáhl. Dne 29. dubna zbořen

Zdislav ze Zvířetic (r. 1277), jenž velmi obohatil klášter statky od otce zděděnými a mnoho knih opatřil a nakoupil pro bratří řeholní. Dále připomínají se *opatové*: *Čáska* jinak *Felix* (jenž roku 1289 prodal újezd grišoborský), *Hynek* († 1319), *Hroznata* (od r. 1332—1347) a proslulý *Nepluch*, roku 1312 v *Hořiněvsi* narozený. Za něho a jeho nástupce *Jana z Orle* (jenž r. 1377 od pana *Alberta z Kunětické Hory* koupil tvrz *Blatník* a městys *Bohdaneč* s vesnicemi), dostoupil klášter opatovický vrchole blahobytu duchovního i pozemského, a zajisté z daleka putovali do Opatovic učenci, by čerpali vědomosti ze zdroje, jenž se prýštil z bohaté knihovny klášterní, v níž pilní benediktini uložili vzácné spisy děl klasických a jiné rukopisy drahé: putovávali sem znalci a ctitelé umění krásného, by krasocit svůj ušlechtili, obdivujíce se mistrovským obrazům a tisícerým skvostům zdobícím monumentální klášter a basiliku sv. Vavřince. Avšak, bohužel, co jedněm bylo divadlem ušlechťujícím, unášejícím mysl v kraje nadhvězdné, bylo jiným ovocem zapovězeným, a rozněcovalo závist, která vše boří a hubí. Po Janu z Orle opatoval od r. 1389 *kn. Petr*. Za něho učiněn byl první útok husitský na Opatovice. — V temné noci na Vše Svaté roku 1415 *Jan Mladší z Opočna odjinud z Městce a Ota z Bergova odjinud z Trosk* se svým lidem slezli klášter a opata Petra Lazura *umučili až do smrti*. Po něm přijal *kn. Jan* berlu opatskou, jsa odhodlán hájiti dědictví od králův českých zjištěného. Avšak již roku 1420 král Sigmund *Půtovi z Častolovic* a *Alšovi z Šternberka odjinud z Holic* i jich budoucím zapsal 3000 kop grošův Pražských na klášteře i na všem zboží, což k němu přísluší, a listem, daným v Opatovicích dne 5. prosince 1420, musili opat a všecken konvent slíbiti, že jim z těch 3000 kop úrok 300 kop gr. Pr. platiti a dávati budou. Za posledního dobývání kláštera (1421 v dubnu) opat *Jakub*, nástupce Janův, utekl se s několika bratřími šťastně do Slezska, kdež přejal správu proboštství Středského, klášteru Opatovickému podřízeného, ponechav sobě a svým nástupcům jméno *opata Opatovického*, aby památka tohoto kláštera aspoň jmenem byla zachována. Zemřel ve vyhnanství r. 1430. Z exulantských jeho nástupcův známi jsou r. 1431 *Jan III*, 1438 *Petr*, 1480 *Jiří I*, 1482—1498 *Jakub II* a poslední opat *Jiří II*, jenž r. 1537 před svou smrtí proboštství Středské se vším příslušenstvím postoupil *biskupu Vratislavskému*, aby nedostalo se do rukou jinověrcův.

V polovici XV století připojeno bylo zboží a panství kláštera Opatovického k Hoře Kunětické, a při rozdělení, které synové krále Jiřího Poděbradského o veškera panství svá učinili dne 9. března 1472, dostalo se panství opatovické s hradem Kunětickým *Jindřichovi Staršímu, knížeti a vojvodě Minsterberskému*, kterýž je smlouvou dne 8. ledna 1491 učiněnou postoupil *Vilémovi z Pernšteina a na Helfenšteině*, nejvyššímu hofmistru království českého; jemu pak a dvěma jeho synům, *Janovi* a *Vojtěchovi*, král Vladislav na hradě Pražském ve středu den Nalezení sv. Kříže 1497 v 31.036 kopách grošův českých potvrdil právo k hradu Hoře Kunětické a k zboží klášterův *Opatovického* a *Sezemického*. Po panu Vilému († 8. dubna 1521) nastoupil syn jeho *Vojtěch z Pernšteinu na Pardubicích*, jemuž potvrdil král Ludvík dne 6 dubna 1523 všecko právo zděděné k tomuto zboží. Od těch dob zůstala větší část statkův kláštera Opatovického při panství Pardubickém. (Srovn. *Památky archeologické*. VI. 188. Benedikt. klášter s kostelem sv. Vavřince v Opatovicích. Vypravuje kn. J. Solař.)

klášter *pardubický*.[49]) a hned po něm ***podlažický***[50]) a se-*zemický*.[51])

Roku 1422 staly se veliké třenice mezi obyvatelstvem hra-deckým a mezi městskými radním. tak že sám kníže Sigmund Korybut, správce zemský, sem zajel k soudu zasedat, a tu „zjímav konšely, vydal je na Třebechovice do vězení". proto že jsou se při soudu nepořádne zachovali a peníze obecní mezi sebe dělili a svrhnuv dosavádní hejtmany města, usadil ***Diviše Bořka z Miletínka*** za purkrabí.[52]) Když pak roku 1423 pan Diviš s ji-nými pány do Moravy táhl, svěril správu hradu i města *Jan-chovi* bratru svému. Tajní poslové od obce hradecké šli prosi-

[49]) Klášter tento, neznámého roku založený, potvrdil papež Bonifác VIII roku 1295 „bratrům križovníkům ***beatorum martyrum de poenitentia***" (Fr. Pubička. Geschichte Böhmens. V. Str. 285.)

[50]) *Podlažický* byl nejchudší klášter řádu benediktinského v Čechách. Založil jej a roku 1159 dostavěl český šlechtic *Vrbata*, jenž dne 21. pro-since neznámého roku zemřev, vůbec za svatého jmín byl, tak že i kostel sv. Jana pod Skalou, nedaleko Podlažic nazýván byl „*u sv. Vrbaty*." První opat podlažický, *Hugo*, znám jest co svědek z listiny, dne 16. června 1160 dané. (Fr. Palacký. Děj. nár. česk. I. 2. Str. 354. — Epitome Chro-nicæ Neplachonis. Monum. histor Boemiæ P. Gel. Dobner. IV. Str. 105.) Roku 1316—1319 připomíná se opat *Artleb*. (Reliquiæ tabulæ. vetustissi-mæ.) Když bylo biskupství litomyšlské vyzdviženo, byl roku 1350 i klášter tento jemu podřízen, jenž mimo opata čítal dvacet konventualův. (Dobner Loc. cit.) Opat *Bartoloměj* byl třetí, kterýž s papežským svolením směl užívati biskupských odznaků: on dal roku 1406 ozdobnou ***křtitelnici*** cí-novou zhotoviti, kterouž odtud Hradečané co válečnou kořist odnesli do kostela sv. Ducha. Při náběhu smových Husitův rozprchli se všichni kon-ventuálové až na opata a dva kněži, kteříž všickni v plameni umučeni byli. Roku 1448 papež Mikuláš V jmenoval sice kněze ***Boniface z Volken-šteina*** opatem zdejším, ale byl to poslední benediktin podlažický. Statek podlažický zůstal v cizích rukou. (J. Th. Berghauer. ***Protomartyr poeni-tentiae***. Str. 130.)

[51]) O klášteře *sezemickém* máme jenom tyto kusé zprávy: Roku 12.. *Kojata, syn Hrabišův*, nemaje synův odkázal v závětu svém mimo jiné klášteru *Sedleci*: *Sezemice*, *Chrastno*, *Přelozi* (?) a ***Zminné***. (Regesta diplom et epistol. C. J. Erben. I. Str. 333.) Kdy a od koho tento ***panen-ský klášter řádu cisterciáckého*** založen byl, není nám povědomo. Známe jenom jmena dvou *abatyš* zdejších, *Žofky* a *Markyty*. (Archiv Český. II. Str. 446.) Po dobytí tohoto kláštera rozkázal Žižka třinácte uchvácených jeptišek svázati a do řeky uvrci; avšak dobrým štěstím přišel na Tábori-ty, jimž tento ukrutný čin zpáchati poručeno bylo, zástup Pražanův, kte-říž, jsouce citlivější a lidštější než Taborité, ty panny sobě vydati žádali a vydané bez ourazu k *Hradci* propustili, kdež jim pak u zdejších do-minikánek krátkého útulku se dostalo (Švenda Žel. obr. I. Str 16.)

[52]) Švenda. Tamže dle „*kroniky Hradecké*."

Žižky, meškajícího tehdáž u Litoměřic na hradě svém Kalichu, aby přijda uvázal se v město jejich, nabízejíce se k tomu pomocí svou. I jak mile přiblížil se, obec zbouřivši se otevřela jemu brány městské a vyhnala od sebe pana Jetřicha z Miletínka; hrad tudíž královský zde obořen jest, aby s něho více městu panováno býti nemohlo a i všichni klášterové zdejší zpustošeni jsou a vydrancováni.

Dozvěděvše se o tom Čechové v Moravě, vrátili se rychle do vlasti své. Brzy na to pan Diviš, spojiv se s Pražany a s pány Haškem z Valštejna, Hynkem Krušinou z Lichtenburka a Janem Puškou z Kunštatu, táhl proti Žižkovi ke Hradci: a Žižka v středu před sv. Vavřincem dne 4. srpna vytáhnuv se svými proti němu také do pole, svedl u *Strachova*, dvoru nedaleko Hradce, bitvu tím „žalostnější pro Čechy", že tu, jak dí starý letopisec, „šla archa proti arše", či že Husité již sami mezi sebou se vražditi počali. „A Pražané utekú, poraženi jsúce od Žižky na tom poli; a tu ztepú drahně lidu, a jmú jich na dvě stě. A Diviš ujel s svými na Horu (*Kunětickou*). A toho kněze, ješto nesl archu s pražské strany, Žižka ho zabil palcátem." Porážka tato nebyla ale tak rozhodná, žeby poražení byli nemohli postaviti se s novou mocí v poli zase; nebo když po několika dnech Žižka odebral se z Hradce do Čáslavi, Pražané a páni přitáhše opět v síle nemalé, jali se dobývati Čáslavi, ačkoli bez prospěchu. Hejtman táboritský, Martin Lupák, jehožto Žižka na Hradci byl po sobě zůstavil, pospíchal s dobrovolníky, z Jaroměře a z Hradce sebranými, vůdci svému ku pomoci; ale v neděli po Matce Boží do nebe vzetí, dne 22. srpna, vytáhl pan Hašek s lidmi svými z Kolína proti němu a porazil ho u Týnce nad Labem „nad přívozem" tak krvavě na hlavu, že nejen ke třem stům lidí tu zbito aneb zjímáno, ale i Lupák sám rukou rytíře Jana z Černína „v konopích" zabit jest. Takž obě strany utrpěvše rovné ztráty, učinily mezi sebou příměří a Žižka ustoupil se vší svou mocí do Moravy. [53])

[53]) Staří letopisové čeští. Str. 56. 57. — Fr. Palacký. Dějiny národu českého. III. 1. Str. 513. — Fr. Švenda, Žel. obr. I. Str. 17.

Poslední výboj, pokud známo, učinili hradečtí Husité pod Žižkou roku 1424 na den Božího křtění, kdežto „bratr Žižka s Hradečané porazili pány, pana Jana Opočenského, pana Púta Černohorského a pana Arnošta z Černčic, a druhé zabili a zji-mali, v Skalici za Jaroměří.“ [54])

Dne 11. října shasla Žižkovi pochodeň života jeho. [55]) — „*Pro zákon Boží plenival a vraždil nemilosrdně všechny ty, kteří dle něho živi nebyli. Snášelivost a shovívavost byly cnosti jemu neznámé.*“ O dalších výbojích Husitův hradeckých podávají nám staří letopisové následní zprávy: roku 1425 Hradečané dobyli *Opočna* a vybořili, a prvé dobyli *Hrádku* (Frimburku); roku 1427 hradečtí, jaroměřští, dvorští a náchodští s panem Matějem Sal-vou z Lípy položili se před hrad *Červenou Horu nad Úpou*, kterýž tehdy náležel panu Hynkovi z Dubé a Náchoda, sedícím na Abrspachu, věrnému někdy hejtmanu královskému na Jaro-měři a horlivému katolíku. Když k němu Sirotci, vrátivše se z Slezska z plenu, se připojili, posádka hradu okolo letnic (8. čer-vna) t. r. úmluvou vzdala hrad, začež odtud na svobodu pro-puštěna byla: po čemž týž hrad vypálen a zbořen jest. Roku 1482, v zimě, táhla vojska (husitská) do Slez, a dobývali měst a tvrzí. Pak po veliké noci Hradčané a Chrudimští táhli do Sle-

---

[54]) Staří letopisové čeští. Str. 62.

[55]) Stará víry hodná povest o *pohřbu Jana Žižky* vypravuje se v „Časopise českého musea“ XVIII. Str. 303 tato: „Jest v městě Čáslavi jeden měštěnín jmenem *Zach* soukenník již v dospělých letech, maje syny a vnuky, pobožný a mírný muž, v úřadech bývající. Ten rozpráví, že jeho praděd *Jan Laudat* byl písařem u Jana Žižky, po kterémž mnohé listy a jiné paměti měl, i je čítával, ale že v ten oheň shořely (roku 1531). Ten rozpráví, že Jan Žižka umřel *Michalovi Koudelovi z Žitenic* na lůně u Přibislavi pod hruškou. A držíce jeho dvořané a vojáci přední rady, kdeby tělo jeho pochovati měli, že oni Michal a Laudat i jiní z Čáslavi přední rady to obdrželi, že jest pochováno v Čáslavi v kostele. Item urozený pan *Natanael Koudele z Žitenic a v Starých Žlebích*, člověk dobrý, pobožný a hodnověrný, chovající se jako na ctného rytíře náleží, rozpráví, že od svého otce i děda slýchal, že Michal Koudele z Žitenic, praděd jeho, nejpřednější rada u Jana Žižky byl, kterémuž, jakž výš oznámeno, Jan Žižka na lůnu umřel. A ten to obdržel, že tělo Jana Žižky jest v Čáslavi pochováno.“ (Srovn. zprávu z Volfenbütelu v čas. česk. musea roku 1838. Str. 416. — Fr. Palacký. Dějiny národa česk. III. 1. Str. 531. — Památky archeol. a místop. VI. Str. 124. — VII. Str. 15.)

na pomoc vojskám, a strhli se spolu u Richeb, a vypálivše *Richby*, táhli spolu k *Sobotce* a osadili ji panem Koldou. I dobývali pořad měst těchto: *Naymarka*, *Hoyna*, *Kolperka*, *Střelína*, *Packova*, *Frankštýna*. A veliký plen zajevše, a loupeže plné vozy našpehovavše, i vrátili se do Čech. [56])

Roku 1429 *Hynek Krušina z Kumburku*, utrativ statek nepořádným živobytím, chtěl sebe i své pomocníky loupeží obohatiti; proto učinil nájezd k *Hradci* a tu mnoho vsí a městeček vybral a jeho někteří pomocníci zajavše dobytek, hnali jej ke Kumburku, a to bylo v pátek před družebnou nedělí (4. března). Tu Hradečtí a Trčka a Janek Holý z Náchoda honili Krušinu a dohonivše jich, bíti se a stříleti spolu počali a mnoho z Krušinových zbili a zjímali, i ten dobytek jim odňali. Mezi jinými jali „kněze“ (některé jiné sekty husitské), jenž sloul *Tupec*, a přivedše je do Hradce, hned nazejtří den sv. Řehoře (9. března) dali ty loupežníky stínati a „kněze“ Tupce kázali upáliti. [57])

Když na sněmu pražském v měsíci říjnu do 21. téhož roku 1435, veškera země podvolila se k poslušnosti císaři Sigmundovi co králi českému: jenom město Hradec odepřelo hlasu svého, až celé shromáždění jeho poslancům vyhrožovalo, jestli že sobě lépe neumyslejí, že jich za nepřátele země míti budou; avšak ani touto vyhrůžkou nepohnuli se Hradečtí od svého odporu proti králi. [58]) Taktéž i po sněmu jihlavském, na kterémž dne 14. srpna 1436 Sigmund od pánů a měst českých přijmut za krále a ode všech učiněno jemu poslušenství, jenom ne od měst *Hradce*, *Kolína*, *Tábora a Stříbra*, a i když tato poslední města s císařem se smířila: Hradec zůstal v odboji, ačkoliv obyvatelé zdejší mezi sebou již byli nesvorni, protože mírnější chtěli s císařem vejíti v úmluvy, jiní pak nechtěli o něm ani slyšeti. Mezi posledními byl „kněz“ Ambrož, násilník města, svou žižkovskou myslí hned od počátku bouří pověstný. Ten povolav

---

[56]) Staří letopisové čeští, Str. 64—74, — Fr. Palacký, Děj. národu českého. III. 2, Str. 57.
[57]) Fr. Švenda. Zel. obraz.
[58]) Tamže. Srovn. Fr. Palacký. Děj. nár. česk. III. 2. Str. 331.

dne 27. září do města rytíře *Zdislava Mnicha z Roudnice* v čele ozbrojených zástupův, učinil jej hejtmanem v městě, vyhnal odtud jeho pomocí přední své odpůrce i postavil se ve zjevný odpor proti císaři; brzy na to dal zbořiti dva zdejší kostely, sv. *Mikuláše a sv. Petra.* Tím počala se válka dosti krvavá, kteráž až do následujícího roku trvala. Na císařův rozkaz táhl lid branný ze všelikých krajův proti Hradci, a pan *Diviš Bořek z Miltínka a na Kunětické Hoře* postaven byv v čele té výpravy, oblehl město tak, že pro nedostatek dovozů brzy veliká v něm povstala drahota. Hradečtí častými výpady činili sice mnohé škody, zvláště pálíce mlýny na statcích pana Diviše: ale za to také utrpěli dosti hojné sami. Dne 1. listopadu vytáhli i s děly k dobývání *tvrze Plačic*, odehnáni jsou ale od lidí páně Divišových tak, že nechali mnoho zabitých na místě. Na to v úterý dne 6. listopadu přitáhla nová vojska před Hradec, i rozložili stany své pan Vilém Kostka z Postupic a Jan Pardus u vsi *Vysoké*, pan Hlaváč s Černínem ve vsi *Výravě*, pan Diviš pak ležel v *Plačicích*. „A tehdy Zdislav Mnich se svými žoldnéři prvý soumrak noci na středu vyšli tajně pěšky na vojsko Kostkovo a Pardusovo, a shlednouce je, udeřili jim do vozův, zapálili jim boudy, zabili pana Kostku tu u Vysoké, jiné ztepali aneb zjímali, a ostatní se rozprchli; a Diviš zapáliv sám Plačice, utekl na Horu Kunětickou.“ (Pan Vilém Kostka, jedna z nejbystřejších hlav národa českého, zabit byl zákeřnicky „v loži zastižen.“)

„*Kněz*“ *Bedřich ze Strážnice*, přední hlava strany Táborské, dvakráte jel do Hradce, aby přičinil se o smíření města s císařem; avšak když podruhé sem přijel, dne 30. listopadu z rozkazu násilníka Ambrože zatknut byl a uvržen co vězeň do Mýtské věže; aniž vědomo, kdy a kterak odtud opět vysvobozen byl. „A potom na štědrý večer vybrali jsou *Sezemice* a vypálili.“ Roku 1437, v úterý na nové léto, 1. ledna, vypravili jsou se Hradečtí do lesa po drva v průvodu několika žoldnéřů. Uslyšev o tom v čas pan Diviš na Kunětické Hoře, udělal na ně v lese tom se svým lidem zálohu, odebral je od koní a vozův, jichž tři sta a pět koní a osmdesáte vozův zajal a na Kunětickou Horu odvedl.

Chtíce za to pomstíti se na přátelích pana Diviše, ve středu před hromnicemi vytáhli Hradečtí „s velikou puškou“ (dělem) k *Libčanům*; zatím ale, co jali se obléhati tamnější tvrzi, vypadl nenadále na ně pan *Bohuš Libčanský* s takovou ráznosti, že větší jich díl ihned na útěk se dali a jenom několik z nich při onom dělu zůstali, chtíce je uchrániti; avšak i ti musili brzy moci pana Libčanského ustoupiti a prchnouti; dělo pak, co válečnou kořisť, dal pan Bohuš na svou tvrz vytáhnouti. Nazejtří ráno vyslal pan Libčanský Hradeckým vyhrůžku, že dělem tímto polovici jejich zdí městských poboří. Konečně začala obec kloniti se k pokoji. Dne 12. února (o masopustě) jel rytíř Zdislav Mnich s panem Janem Koldou do Prahy k císaři, a podával se k úmluvě. Potom vrátiv se do Hradce, tajně smlouval se s měšťany tak dlouho, až v třetí hodinu v noci s 3. na 4. den března náhle zbouřila se obec proti násilníku svému, „knězi“ Ambrožovi; kterýžto aby ji upokojil, vyšel z domu svého „se svátostí oltářní“ v rukou a svolával lidi proti straně vítězné; ale byv přemožen, dal se na outěk, a pádem se zdi městské zlomil nohu a ruku; tudíž jat jest, a s ním také „kněz“ Jakub Vlk, kterýž byl i Nové město pražské po mnohá léta pobuřoval, i jiní jejich společníci mnozí, a dáni do šatlavy. „A tak se zase měšťané zmocnili svých statkův a hrdel. A bylo na městě lidí žoldnéřův jízdných na tři sta a pěších na sedm set. I přijali jsou zase své staré měšťany, kteří jsou byli prvé z města vyhnáni,“ a sadivše je sobě opět za konšele, poslali do Prahy k císaři, že chtějí poddati se na způsob jiných měst, a učiniti jemu poslušenství a přísahy, ale pod vymínkou, „aby rady a konšelův jich neměnil až do roka, a sumy aby neplatili, ani klášterův stavěli. A na to dal jim císař listy pod majestatem.“ A však Zdislav Mnich nenabyl tímto převratem ani moci v městě, z něhož sám také vypuzen byl, ani milosti u císaře. [59])

Zatím u příležitosti korunování císařovny *Barbory* za

[59]) Fr. Palacký. Děj. nár. česk. III. 2. Str. 351—379. — Staří letopisové čeští. Str. 97—100. — K. J. von B. Geschichte der Stadt Königgratz, Str. 313—314.

královnu českou, dne 11. února 1437, zapsal jí Sigmund, s věděním sněmu českého, za věno města *Hradec*, *Chrudím*, *Vysoké Mýto*, *Poličku*, *Jaroměř*, *Dvůr*, *Trutnov a Mělník*, pak hrady a městečka *Albrechtice*, *Lichtenburk a Ronov*, *Chotěboř*, *Svojanov* s obšírným panstvím, a jiných statkův a důchodův více, toho doloživ, ponévadž některé z těchto měst a statkův byly ještě v cizí moci anebo v zástavě, že mají co nejdříve osvobozeny aneb vyplaceny a jí k držení odevzdány býti; mezi tím mělo jí z důchodův kutnohorských odváděno býti každý týden 60 hřiven stříbra; jestližeby pak po smrti císařově vdala se opět, měl budoucí král český vybyti ji šesti tisíci kopami grošův z celého toho věna. [60])

Okolo sv. Havla (16. října 1437) pokusili se opět někteří odbůjcové císaře Sigmunda a přívrženci „kněze" Ambrože o město Hradec, ale byli přemoženi a 22 z nich utopeno v Labi u Opatovic. Ambrož nedostal se více do Hradce, ale na místě něho Rokycana z Prahy uteklý, jenž od 17. června na Kunětické Hoře u pana Diviše Bořka z Miletínka byl se zdržoval. V Hradci „bydlil" Rokycana od téhož roku 1437 do 1448. [61])

Po smrti císaře a krále Sigmunda utvořily se v Čechách dvě strany, jichž každá jiného knížete za krále českého voliti chtěla. K jedné straně náleželi katolíci všichni a větší část mírnějších kališníkův, a to nejvíce ze stavu panského; k druhé náleželi prudší Husité či Rokycanovci a Taborité a někteří z mírnějších kališníkův, a to všichni skoro ze stavu rytířského a městského a jmenovitě i město Hradec. V čele první strany stál pan Oldřich z Rosenberka, v čele druhé strany Hynce Ptáček z Pirkšteina. Dne 29. května 1438 zvolila tato strana Kazimíra, mladšího bratra Vladislava krále polského, za krále českého, naproti čemuž strana první dne 8. června Albrechta Rakouského, jenž v neděli den ss. Petra a Pavla (29. června) za krále če-

[60]) Fr. Palacký. Dějiny národu českého. III. 2. Str. 377. — Sídlivši po smrti císaře Sigmunda († 9. prosince 1437) na *Mělníku*, zemřela prý jeho vdova Barbora Cilská *v Hradci* (dne 11. července 1451.) Byla prý to žena chlípná a bohaprázdná a i konec její bezbožný. (C. J. von Bienenberg. Gesch. der Stadt Königgratz. Str. 331.)

[61]) Fr. Palacký. Děj. nár. česk. III. 2. Str. 396. 384 IV. 1. Str. 109.

ského korunován jest. [62]) Že z tohoto odporu Hradec nápotom škodu vzal, dá se domysliti.

„Obec hradecká“ byla první mezi obcemi českými, kteréž za nastalého bezvladí Jiřímu z Poděbrad v noci s pondělí na úterý, 2.—3. září 1448, s jinými jeho jednotníky pomohli dobyti Prahy. Staří letopiscové čeští píší o tom následovně: „Léta téhož (1448) pan Jiřík Poděbradský sebrav lid svůj a ty pány, kteříž jsou jeho volili na hejtmanství, i kohož mohl požiti, — a tu také byl pan Trčka z Lipnice, pan Konopištský, pan Děčínský, obec hradecká, mýtská, chrudimská a jiné obce vedle pana Jiříka sebravše se, — i táhli ku Praze od Běchovic. A pan Menhart (z Hradce Jindřichova) osadil byl Prahu s Pešíkem purkmistrem. A Hradečtí vpadše do Vyšehradu, i vyrubali bránu, i dadí věděti oněm, i šli k sobě na pomoc, a tak Prahu zteků; a Praha podda se panu Jiříkovi.... V tom rozbroji zabit jest jeden měštěním hradecký, řečený *Bílek.*“ Heslem zástupův Jiříkových v tomto boji bylo: *Kunstat! Hradec.* [63])

K prosbě „purkmistra, konšelův, přísežných a veškeré obce města Hradce nad Labem“ král Ladislav v Praze dne sv. Petra v okovech roku 1454 potvrdil měšťanům hradeckým všech práv, výsad atd., kteréž byli od jeho předchůdcův a králův českých Jana, Karla, Vácslava a Sigmunda obdrželi. [64])

Dne 7. května 1458 Jiří z Poděbrad korunován jest za krále českého a téhož ještě roku „ten čtvrtek po sv. Jakubě přijel do Hradce; tu páni konšelé, starší i všecka obec hradecká jeho milosti vyšli jsou vstříc, staří i mladí, chudí i bohatí, každé řemeslo pod svou korouhví, vesele a radostně přijímajíce (jeho) pod nebesa a jemu se poddávajíce; a páni konšelé vynesli jsou jemu klíče od města, a prosíce, aby ráčil k nám jeti jako mocný král a pán náš; a provodili jeho s velikou radostí až do hospody. A kněz farář i se svými kněžími i žáky šli jsou v procesí zpívajíce radostně *Tě Boha chválíme.* — Téhož léta pán Burian Trčka z Lípy a z Lipnice oblehl Jihlavu z přikázaní králova, ve středu

[62]) Tamže. Str. 409—424. — Švenda. Žel. obr. 1 Str. 75. — Srovn. Archiv Český. III. Str. 521.
[63]) Loc. cit. Str. 153.
[64]) C. J. von B. Geschichte der Stadt Königg. Str. 335.

před sv. Marketou: a města moravská i česká druhá přitáhše k Jihlavi, i tu jí dobývali, koši, ploty všecko opletli, a příkopy hlubokými s obou stranou plotův zaryli a zakopali. A tu z města vytíkali a bili se; a tak s obou stranou drahně lidu zhynulo. A potom král vyjev z Prahy ve čtvrtek den sv. Vavřince (10. srpna) k Jihlavi, sjel se s Hradeckými před Jihlavou nedaleko, i jeli spolu. A tu před Jihlavou ležel dvě noci a dva dni král: a potom přebrav lid, i táhl s Hradeckými do Rakous přes Moravu. A tam hubili, dobývali, pálili města a hradův dobývali po Rakousích. A pak potom rokovali před Vídní, a smluvili se s císařem. A byla v Rakousích vojska půl deváté neděle." [65])

„K pokorné prosbě poctivých purkmistra, rady přísežné i vší obce svého města Hradce nad Labem, a znamenavše téhož města i jeho obyvatelův věrné a pilné vždy služby, kteréž jsou předkům jeho, koruně české i jemu činili, a chtějíce, aby v budoucí časy k jeho rozkázaní a k službám byli hotovější, Jiří z Boží milosti král český, markrabě moravský, lucemburský a slezský, vévoda a markrabě lužický, listem v Praze v neděli po svatém Ondřeji Apoštolu léta od narození Božího Syna 1459 daným, mocí královskou všech milostí, svobod a obdarování, listův i všech práv od slavné paměti králův a předkův jeho vysazených a daných, ve všech jich kusech, článcích, rozdílech a rozumích, jakoby ti listové slovo od slova v tento jeho list vepsáni byli, obnovil, upevnil a potvrdil, ustavujíce a chtíce, aby všecko v jich právích a listech zavřené mělo moc věčné pevnosti; také i plností moci královské naplnil všecken nedostatek, kterýž by mohl nalezen býti v slovech v tomto listu, jenž by mohl tomuto listu škoditi." [66])

Za to léta 1469 Hradečtí pod svým vůdcem, slovútným *Janem Černým ze Skaličky*, toho času rychtářem městským, pomáhali kní-

---

[65]) Staří letopisové čeští. Str. 170—171. — Za ono slavné uvítání obdrželo město Hradec od krále Jiřího ku svému prvotnímu znaku, bílému lvu v červeném *poli*, začáteční písmě jeho jména (dle staré abecedy), totiž *G*, kteréž nyní lev tlapou drží. (P. Bohuslaus Balbin. Epitome rerum bohemicarum.) Str. 517.

[66]) C. J. von B. Geschichte d. St. Königg. Str. 345.

žeti Jindřichovi, synu krále Jiřího, na jeho drancéřské výpravě do Slezska. Tam „opakovaly se sceny z první války husitské, jmenovitě z rokův 1428 a 1429, kdežto Čechové proudem neodolatelným zaplavujíce krajiny, donucovali všecky obyvatele těžkými holdy vykupovati se, aby jim obydlí napořád pálena a pole plenéna nebyla.“ Před svatým Václavem vrátili se domů, obtíženi kořistmi všelikého druhu. [67])

Na sněmu pražském o suchých dnech roku 1470 předložil král Jiří stavům návrh k zřízení nového ústrojí válečného v národu, jakýsito novověký způsob zemské obrany, jakž toho okolnosti časové i žádaly i dovolovaly. Nálezem sněmovním dne 14. března ustanoveno jest, po všech krajích země české, kteří drželi se v poslušenství královĕ, vojsko stálé pod zvláštními hejtmany krajskými chovati, opatřené všemi potřebami válečnými a hotové na každou chvíli vstoupiti do pole. Zápisem sněmovním uloženo kraji hradeckému, zříditi k tomu cíli branných lidí 900 pěších a 100 jízdných, mezi nimiž by 12 kopím opatřeni byli; a by 50 vozů měli, při každém vozu by bylo 18 mužův, totiž 13 prakovníkův či střelcův, 4 k dělání hradeb a jeden vozka; každý vůz by pod spodu řetěz měl a každý vůz lebku, ručnici, prach, dva háky a jednu sekeru. Vůdcové toho sboru válečného jmenováni byli: Vilém Krušina z Lichtenburka, Jan Ratiborský, Petr Kdulinec a Čeněk Střežík. [68])

Král Jiří zemřel 22. března 1471 a již dne 25. května 1472 jeho nástupce král Vladislav II k pokorné prosbě opatrného purkmistra, konšelův a přísežných a zvláště proto, že „s veselou a upřímou myslí jej za svého dědičného a pravého pána přijali a statečně a stále, nešetříce žádných výloh, s pevnou a ochotnou myslí neunaveně proti jeho nepřátelům všemi silami pomáhají více než jiní,“ — potvrdil a obnovil Hradečanům všechněch a

[67]) Fr. Švenda. Žel. obr. I. Str. 155. — Fr. Palacký. Děj. nár. česk. IV. 2. Str. 529.

[68]) Tamže. *a*. Str. 159. *b*. Str. 544. -- Jiným krajům uloženo: kouřímskému 700 osob, chrudímskému 500, čáslavskému 340, vltavskému nendáno, slanskému 550, žateckému a rakovnickému pospolu 1000, litoměřickému 550, boleslavskému 300; o ostatních krajích mlčí se.

všelikých práv, svobod, výsad atd., kteréž byli za své [illegible] věrné od jeho předchůdců, začínaje od Přemysla Otakara [illegible] královen českých obdrželi, a aby jejich sláva rozmnožena byla, dovolil, aby městská rada mohla a směla všechny své veřejné obecní listiny a spisy *červeným voskem* pečetiti. [69])

[69]) C. J. von R. Gesch. d. St. Königg. Str. 368—372. — Tento list potvrzovací jest [illegible], v kterémž naše město jmenuje se: *Hradec Králové nad Labem*. — Jak bohatí tehdáž byli jednotliví měšťané hradečtí, vysvítá na př. ze závětu, jejž kn. *Švenda z první kšaftovní knihy městské* vypsal a jejž tuto opakujeme: „Ve jménu svaté Trojice. Amen. Já *Zuzana* vdova, řečená *R[illegible]ajstrová z Divinic* v Hradci nad Labem, vyznávám tímto listem přede všemi, před nimiž čten neb čtoucí slyšán bude; ačkoliv na těle jsouc nemocí navštívena, však proto rozumu [illegible] vého užívajíc, s dobrým rozmyslem, dobrovolně, bez přinucení lidského, poručenství statku mého movitého i nemovitého činím, nechtějíc, aby [illegible] kteří svárové a nesnáze daly se; chtíc to způsobiti, poslala jsem k purkmistru, toho času Janovi Věchtikovi, žádajíc a prosíc ho, aby podle [illegible] a práva města tohoto račil ke mně vyslati dva z konšel. A týž pan [illegible] purkmistr poslal jest opatrné spoluradní, mistra Zachariáše, Vavřince [illegible] tlaře a Jakuba písaře městského; před kterýmižto osobami, již [illegible] a ke mně vyslanými, já jmenovaná Zuzana učinila jsem a činím mocí [illegible] hoto listu takové a mocné poručenství: Item dluhy, které mně lidé [illegible] vinováni, ty jsem kázala prvotně znamenati. Item pan Jan Šiška [illegible] mi plat, ten jemu odpouštím. Ty dluhy jmenované, kromě těch" ([illegible] jest mnoho po 50—53 zlatých. *Švenda.*) „které jsem odpustila, aby [illegible] dány byly sestrám mým, Markétě od Hory, Žofce Mištové a Dorce Sykorce. Item co se dotýče statku mého na ostrově: ten mlejn, louka veliká, [illegible] a nábytek všecek buďto ve mlejně, koně, vozy, obilí, dobytek a vše [illegible] liv mám, málo neb mnoho, movitého i nemovitého, i v domě, k tomu [illegible] právo a spravedlnost, kteroukoliv mám po svých předcích a po manželu mém, buď při mlejnu, neb kdekoliv, to vše mocně dávám opatrnému purkmistru a konšelům i vší obci města Hradce, aby v tom překážky žádné buďto od přátel mých přirozených, ani od žádného jiného nebylo té [illegible] činěno, a to aby budoucně při obci zůstalo mocně, a za to vše aby [illegible] vydáno 800 kop, na Míšensko počítajíc. Dále také žádost a vůle má [illegible] na pana purkmistra a na pány, kdožbykoli ouřad konšelský spravov[illegible] aby od těch 800 kop na Míšensko bylo odloženo zvláště půl třetího [illegible] kop na Míšensko, a pokud [illegible] z těch peněz, aby zde u [illegible]

V měsíci červnu roku 1482 bylo hlučno na Hradci, neboť sjeli se sem z celého kraje a sousedství *náčelní kališníci*: Mikuláš

---

aby dány byly na ty kalichy. Item mám dvě číše stříbrné a dva páteře koralův a lžic s stříbrem padesáte bez tří a mezi nimi pět lžic z samého stříbra. Item dále, co se dotýče zlatých grošův širokých a peněz, jakož se má najíti, komu co a kde má vydáno býti a nad to že má ostati a kde se obrátiti, oznamuji : Nejprvé k sv. Duchu na víno, aby dáno bylo 50 kop na Míšensko a kněžím k témuž kostelu po 5 kopách na mši jednomu každému, a k tomu po 10 loktech plátna. Item k sv. Antonínu na víno 3 kopy a kněžím k témuž kostelu po 3 kopách. Item k svaté Anně na víno 3 kopy a kněžím k témuž kostelu po 3 kopách. Item na dva domky panenské (t. j. bekyň) po 4 kopách. Item malomocným na Střežíně 2 kopy. Item do špitálův dávám po 4 kopách. A toho všeho mého statku a řízení činím mocné poručníky pana purkmistra a pány konšele, kteří by ouřad konšelský spravovali prvotně, a k nim přidávám Jana Věchta, Jiříka kostelníka, Jana Syrotka Mladého, a jich milostem pánům věřím, že to tak budou říditi a spravovati a tak učiníce, aby ves byla koupena z statku mého. A poněvadž ať těch peněz přiložíce, co by páni měli za mlejn dáti, podle jich opatrnosti, a ten plat z té vsi, aby skrze pány obrácen byl buďto na záduše, neb kdežby se koli jejich opatrnostem zdálo, buďto i lázeň některou ztopiti, a k tomu také z toho platu žákům, kdyby mši zpívali u sv. Jakuba za duši jednu v týdně, aby jim bylo dáno po 6 groších na Míšensko. Item dále, co se dotýče šatův ložních, peřin, podušek, polštářův a šatův chodicích, mis cínových a konvic i závití: to poroučím sestrám mým třem, a k tomu aby z peněz bylo vydáno: Markétě od Hory 100 kop na Míšensko, Žofce Mištové 100 kop Míšenských; Dorce Sykorce lonku u Březhradu dávám. Item týmž sestrám mým poroučím ves *Boharku* (nyní *Boharyně*) a les u Vysoké. Item dětem Sykorčiným půl druhého sta kop Míšenských. Item Dorotě dceři Věchtově 100 kop Miš. Item dětem Sirotka Mladého 150 kop; Item Pazderovi, synu, 100 kop Miš. Item Masce kuchařce mé 10 kop Miš., k tomu 2 peřiny, 2 podušce, polštář, ze čtyr dvě nejmenší prostěradla, 2 ubrusy, 2 ubrusce. Item Jakubovi písaři 6 kop. Item Řehákovi mlynáři 10 kop. Item Dorce Zlatnici v Mýtu 10 kop. Item Jiříkovi Koželníku 10 kop. Item Střebskému 5 kop. Item staré Rodovské 10 kop. Item knězi Janovi, kaplanu mému, 20 kop. Item Mikulášovi v Mýtě, sestřenci mému 50 kop. Item Martě vdově, která byla u mne, 4 kopy a k tomu peřinu a podušku. Item ze mlejna aby bylo dáno žita Žofce a Dorce, sestrám mým, po 10 korcích. Item Václavovi, písaři mému, 2 kopy. Item Václavovi kuchaři 10 kop Miš. Item pláten mám ve sklepě dvě kopy loket, aby žákům bylo rozdáno. Item toto také znamenitě oznamuji, co mají lidé u mne v zástavě, aby jim nebylo zmrháno. Item paní Vojslavka má pasec v zástavě ve dvú kopách, ten aby vyplatila. Item Lajíková Svátost ve třech kopách. Item zemenín jeden, kterého znal Cvrček, má křížek; ten má ve 4 kopách a ve dvou korcích žita, které bylo tehdy po polou kopě, a k tomu Cvrček zlaté své vezma pánům, aby peníze položil. Item paní Albrechtová má mísy cínové a dvě měděné, ty aby páni ráčili tak bez úplatku navrátiti. Item cokoli na to rozkázaní mé výše jmenované zůstalo by ještě statku mého, buďto i ty peníze za věci zastavené, že to vše pan purkmistr a páni majíce v moci své, budou říditi a spravovati tak podle své opatrnosti, aby skrze to soudův po mé smrti nebylo, neb to

starší Trčka z Lípy a na Vlašími, Mikuláš mladší Trčka z Lípy a na Lipnici, Petr Kdúlinec z Ostromiře a na Smrkovicích, Mikuláš mladší z Hořic a na Pecce, Melchisedech Trčka z Lípy a na Lipnici, Jan Ratiborský z Chlumu a na Svatém Poli, Aleš z Rismburka a na Mokrovousech, Mikuláš z Sendražic, Petr z Nemyčevsi a na Veselí, Beneš z Ostromeče, Matěj Salava z Lípy a v Světí, Otík z Labouně a na Bradě, Oldřich z Mírovic a v Chotěticích, Václav Donát z Těchlovic a na Příně, Jindřich z Rychnova a v Hořínèvsi, Jan z Černína a na Lomnici, Daniel z Šárova a v Ledcích, Bořek z Dohalic, Jiřík ze Sloupna a v Petrovicích, Vaněk z Lípy, Zibřid ze Sloupna a na Dubenci, poslancové města Dvoru Králové a Jaroměře a j., a ti porokovavše, přivěsili dne 17. t. m. pečeti své k listu, jímž zapsali se v jednotu o ochraně své a „*biskupa*“ *Augustina*, a to proti útiskům, ježto prý jim snášeti bylo ve přijímání pod obojí spůsobou, v daních nesnesitelných, atd. — Nato bez prodlení sjezd veškeren „proti mysli královské“ zabral se do Lipnice a přivedl odtud „biskupa“ toho s velikou slávou do Hradce, a tu vykázáno jest jemu čestné sídlo na radnici. Pravilo se, že v průvodu tom účastnilo se dvanácte tisíc lidu branného. [70])

vše, co má působeno býti a k tomu také komu a pokud dáno, má se pohotově najíti: a to jsem proto tak způsobila, aby památka má byla oslavena a *na duši mou a manžela mého i přátel mých aby spomínáno bylo.*“ Actum roku 1491; potvrzeno v pondělí po stětí sv. Jana. — *Kn. Švenda* praví, že *mlýn Rormajstrovský* tak se jmenoval od trub či mlýna trubového a vodu trubami do města ženoucího a za jeho časů že (nazýván) *Nové mlýny* a že ležel tam pod městem na Labi při ostrovu řek Labe a Orlice se scházejících.

[70]) Archiv Český. V Str. 409. — Staří letopisové čeští. Str. 225. — Fr. Palacký. Děj. nár. česk. V. 1. Str. 218. —

Odpadnuvše od církve a nechtíce podrobiti se papeži, přece toužili kališníci čeští po arcibiskupu domácím, a když tu nebylo jim vyhověno, „dlouho a snažně“ hledali po světě biskupa, kterýž by, odpadna od katolické víry, „ochoten byl světiti žáky jejich na kněžství.“ Konečně roku 1482 naskytnul se jim takový odpadlík v osobě *Augustina Luciana, biskupa Sankturinského.* — Narozen v městě Vincencii ze šlechtického rodu *de Bessariis*, povýšen byl kněz Augustin na „chudé“ biskupství na ostrově Santorinu či Theře mezi řeckými Cykladami; avšak nepřebýval na ostrově svém, ale zdržoval se, aspoň v posledních letech, u hraběte Galeotů v Mirandole, tehdáž hrabství samostatném v nynějším Modensku. Již dne 2?. dubna 1481 posvětil jest v Modeně na kněžství *Baltasara*,

Na rozhraní XV a XVI století začali vyšší stavové, panstvo a rytířstvo, stavu městskému sahati v starodávné privilegie, kterými jemu propůjčeno bylo výhradné právo ku provozování

---

syna Soběslava Mrzáka z Miletínka na Pardubicích. Aby ušel provinněné pokutě církevní, vydal se Lucian v postě roku 1482 na cestu do Čech, — hned za jeho příchodu kolovala o něm pověst, že jest podvodník a poběhlec před kázní církevní, — s potřebným tovaryšstvem a komonstvem, nepochybně vyzván byv od některého kališníka českého: Nejprvé přijel k panu Petrovi Kapléřovi na Vinterberk poslední týden postu; odtud jel na Písek, a tu na Velikou noc (7. dubna) sloužil mši a biřmoval. Potom poslali pro něho Táborští, a on na Táboře biřmoval i sloužil mši. Na to veden jsa ve hlučném průvodu k pánům Trčkům na Lipnici, pobyl tu několik neděll a pánové ti chovali jej velmi poctivě. Tu pak vysílali k němu mnohá města posly své, přijímajíce ho za biskupa i slibujíce, že ho nechtějí opustiti, než vedle něho hrdly i statky státi; a on tu hned na Lipnici, při hodu Ducha svatého (26. května), počal kněží světiti." Z Lipnice odveden jest, jak nahoře povědíno, do Hradce; odtud pak vyjížděl do rozličných měst, kteráž ho „za duchovní hlavu" uznávala a přijímala. V Nimburce zdržel se v červenci asi tři neděle, biřmuje a světě tam na kněžství; dne 28. října přiveden byl k sjezdu do Slaného od pánův Hradeckých ve průvodu četném a slavném, a přijat jest ode všech s velikou okazalostí a poctou; odtud hlučně veden jest do spolčených měst Loun a Žatce, odkudž opět vrátil se do Hradce. — O příčině, proč přece od lidu vůbec a od měst zvláště tento odpadlík za biskupa přijímán byl, dovídáme se ze zprávy souvěkého kronikáře, Jana Trubače, „služebníka novoměstských pánův pražských", an praví: „*Kněží* (totiž kališníci) *v Praze i v jiných městech o tom biskupu mnoho mluvili na kázaních, že papež o něm dobré svědectví vydává i kardinálové, a že má od papeže listy a s jeho volí přijel do Čech.*" (Staří letopisové čeští. Str. 226.) — Zpráva tato jest velmi důležitá ku posouzení tehdejšího stavu náboženského v Čechách. — Přes půl věku žehrali husitští vůdcové lidu českého na papeže a veškerou hierarchii katolickou, a ejhle, tu dokládají se autority papeže a kardinálův, klamajíce lid, jenž dotud *věřil svědectví papežovu!* — Když pak „krvavým povstáním" (dne 24. září 1483) výstřední kališníci v Praze městskou vládu uchvátili a dne 1. října obce všech tří měst pražských v jednotu vstoupily, přiznavše se k „biskupu" Augustinovi, vypravili k němu do Hradce poselství s prosbou, by neváhal usaditi se v Praze. On tedy, byv mezitím s králem již poněkud smířen, přijel dne 20. října (1483), i přivítán v městě se slávou velikou. Konečně v září 1484 dal král jemu svobodu po všem království, i majestat na to učinil. Zůstal Augustin v Čechách až do své smrti († 1. března 1493), nenavrátiv se do lůna církve. (Fr. Palacký. Děj. nár. česk. V. 1. Str. 214—274). — Palacký klade tady úmrtí jeho na den 1. března; avšak Augustin umřel o něco později, neboť kn. Švenda má (Žel. obr. I. Str. 236.) výpisky tyto: „V *Libris Proscriptionum* města Hradce, *fol.* 263. *litteras formatas sacerdotis Joannis dicti Niger* nalézám, kterého Augustin Lucian *Anno 1493. 2 Martii ante laetum Curiam ad Subdiaconum, Anno 1493 die 6. Aprilis in civitate Žatec ad Diaconum,* a zase *Anno 1493 die 8. Junii in Iuvenculi Boleslavia ad presbyteratus ordinem promovit.* Jak to tam obšírně vepsáno stojí."

jistých živností. Jmenovitě počali vařiti pivo na prodej při zámcích svých a brániti poddaným, aby nesměli bráti piva z měst ani voziti obilí do měst na trhy. Naopak bránili městům kupování statkův zemských a jich vkládání do desk, ano poháněli měšťany před soud zemský v případnostech, kteréž příslušely k soudům městským; konečně pak pokoušeli se připraviti města o třetí hlas na sněmích při všech záležitostech zemských.

Proti tomuto sobectví bránila se města arci všemi silami. Již roku 1504 scházeli se k pozvání Hradečanův plnomocníci měst Mýta Vysokého, Poličky a j. do Hradce „na rozmluvení o některé potřeby společné“, [71]) až napotom „léta Božího 1512 v neděli, v Hradci u přítomnosti všech pánův *měšťanův hořejších* i také *dolejších* na radním domě tito kusové níže položení z jednostejné všech vůle a z jejich rozkázání zapsáni jsou v knihy městské pro budoucí pamět, na čemž zůstali a k čemu dobrovolně svolili, a slíbili sobě všickni spolu a každý zvláště to držeti věčně a právě beze všeho přerušení, tak jako na dobré a ctné lidi sluší, pod těmito všemi pokutami, kteréž v těch kusích zapsané stojí: *1.* žádný dům v městě žádnému z panského neb rytířského stavu neprodávati; — aby ten dům a ty peníze, zač jej prodal, k obci propadly; *2.* žádného piva vaření rytířům nepovolovati; *3.* piva varnící pod strátou řemesla, *4.* též bednáři podobně se zavazují; *5.* na podměstí rytířovo bydlení má se ke všem břemenům zavázati a všemi řády města zachovati, a to prvotně: aby se s námi u víře srovnávali v přijímání Těla a Krve Pána Krista z víry pod obojí spůsobou, neb *žádného, kdo by s námi jedné víry nebyl, mezi sebou trpěti nechceme*, jako Pikhartů a poběhlcův.“ [72])

A na to pak roku 1515 v úterý po Obřezání Páně vydal král Vladislav v Budíně list, mocí kteréhož na přímluvu statečného Buriána Trčky z Lípy a na Lipnici, podkomořího království českého, měšťany hradecké „za jejich poddanost při jich víře pod obojí spůsobou, též také při právích a privilegiích drží a

---

[71]) Fr. Švenda. Žel. obr. II. Str. 24.

[72]) Tamže. Str. 93.

zachovává a také tomu chce, aby *oni předek před jinými městy královskými, tak jako prvé bývalo, buď v přímluvách, v stání, v chození, v sezení i všem zachovali a drželi*, v ničem poctivosti a místa svého neustupujíce; žádným aby jiným, nežli králem a podkomořím královským se spravovali ve všech potřebách svých a královských.“ [73])

Dne 19. června 1516 bylo opět živo a hlučno v městě Hradci, neboť toho dne, působením nejvíce pana Viléma Kostky z Postupic a na Litomyšli, sešli se sem podruhé *stavové kališničtí*, aby uradili se o potřebné kroky proti útiskům nověji straně jejich zase činěným. Největší stížnost vedena jest na dekret nebožtíka krále Vladislava II v Šoproni dne 6. srpna 1515 vydaný, jímžto vzal byl nazpět a zrušil pojištění své, někdy pod sekretem královským dané, že na úřady zemské měli dosazováni býti v rovném počtu, jak katolíci, tak i kališníci.

Konečně na sněmu léta 1517 ke dni sv. Václava do Prahy svolaném, dokonána jest byla od všech tří stavův dne 24. října *smlouva Svatováclavská*, jejížto památka v národu našem udržela se až do naší doby v blahořečení. — Při této smlouvě hlavní péče byla o úplné a určité rozdělení a vyměření příslušnosti soudní, jak soudův zemských tak i městských. Dělidlo k tomu cíli nalezeno v rozdílu statkův svobodných a šosovních. *Šosovními* nazývány vůbec všecky pozemnosti městům královským hned při jejich zakládání přidělené, malé i veliké, ze kterýchž potom jisté roční poplatky (šosy) jak k obcím tak i do královské komory byly odváděny; jiné grunty všecky, nevyjímaje ani manských ani klášterských sluly *svobodné*; avšak i v královských městech některé domy, vyňaty byvše královskými výsadami ze svazku obecního, byly *svobodné*. Nyní tedy ustanoveno, že všecky pře, které týkaly se věcí šosovních, náležely před soudy městské, třebas by držitelé domův a pozemkův takových byli panského neb rytířského stavu; naproti tomu, kdokoli drželi jaké reality svobodné, třebas to byla i města, podléhali s nimi soudům zem-

[73]) Tamže. Str. 117.

ským, komorním neb dvorským. Dále obnovena jest zásada již pod císařem Karlem IV vynešená, že každý stav měl svým právem souzen býti, šlechtic a zemané zemským, měšťané městským atd. Při osobním svědčení u zemského soudu o čest, hrdlo i statky pozemské postaveni jen *osedlí* měšťané na roveň se zemany, kteří přísahali stojíce, kdežto jiní při tom klekati musili; jiná svědectví mohla však písemně odbývána býti. Nejchoulostivější v posledním čase otázka, *o vaření piva*, odbyta tím, že konečné rozřešení její odročeno na šest let, a mezitím svoleno ke *status quo* (totiž, že od monopolu městského upuštěno), což ale potom udrželo se v témže spůsobu navždy. Naproti tomu nečinila se již ani zmínka o třetím hlasu měst na sněmích, poněvadž to nejen prvním sněmem roku 1508, ale i pozdější praxí bylo rozřešeno tak, že nikdo více v pochybnost ho nebral. *Trhové* po městech všichni měli všem lidem svobodni býti, tak aby každý bez útisku kupovati i prodávati mohl. Zápovědi stranné, více z nelibosti nežli z jaké potřeby učiněné, měly minouti, jen nošení ručnic zapověděno všem stavům vesměs, kromě války, a to počna od vánoc nejprv příštích. Kdokoliv činil se odpovědným nepřítelem komukoli v zemi, budiž k němu hleděno co k nepříteli celé země; obdrží-li gleit od krále neb od zemského soudu, nesmí, kromě pouhého jídla a pití, ničím dále fedrován býti, a to pod ztrátou cti a hrdla. Ze zápisův postranních, které v těchto různicích mezi stavy učiněny byly, všickni tři stavové i také stav každý se propouští, atd. [71])

Zvláštního dobrodiní dostalo se Hradci od králové Marie, vdovy po králi Ludvíkovi I († 29. srpna 1526), která k snažné a pokorné prosbě opatrných purkmistra a konšelův i vší obce města Hradce nad Labem, poddaných svých věrných milých, chtíc aby milosti její seznali a aby jí i králi Ferdinandovi I, bratru jejímu tím chtivěji a ochotněji služby konali a okazovali: všecky listy, milosti, svobody, obdarování atd. atd., kteréž město Hradec od

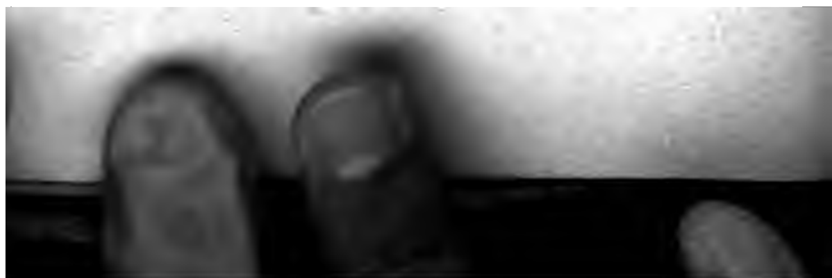
[71]) Fr. Palacký. Děj. nár. česk. V 2. Str. 312. 332. — Podotýkáme, že další zprávy až po rok 1800, jejichž pramene se nedokládáme, čerpali jsme z *obrazů Fr. Švendy*.

Otakara, Jana, Karla, Vácslava, Sigmunda, Ladislava, Jiřího, Vladislava a jiných králův a královen i knížat, její předkův, dané má, stvrdila a obnovila zvláštním listem, v Linci v sobotu před druhou nedělí postní, jenž slove *Reminiscere*, roku 1531 psaným a daným; a aby také měšťané a obyvatelé města Hradce nad Labem vlastní milost od ní znali a tím dostatečně v dobrém řádu stáli a živiti se mohli, tuto milost tímto listem jim učinila: aby každý měšťan obojího pohlaví pro dluh svůj za pivo zůstalý, krčmáře, totiž jistce svého obstaviti, aneb vůz s koňmi zamknouti mohl a z práva toho nepouště, dokudž by týž dlužník dluhu povinného nezaplatil, aneb umluvě se rukojměmi jistými neujistil. — Item, žádnému obyvateli téhož města Hradce nad Labem, kterýž s měšťany a jinými spoluobyvateli téhož města daní do komory královniny anebo jiných věcí vedle zvyklosti a potřeby téhož města nezastává, aby řemesla a obchodův i jiných živností v tomž městě Hradci vésti a provozovati dopuštěno nebylo, leč by se takový ve všech daních a povinnostech městských zachoval a zachovávati chtěl, tak jak jiní řemeslníci a obchodníci zachovávají se. Item, co židův a obchodů jejich se dotýče, u těch aby žádný mimo vůli a vědomost přísežných téhož města Hradce žádných půjček, lichev, prodajů, frajmarků a jiných všech obchodů nečinil a nevedl pod propadením toho, čehož by se dopustil, tak jakž se prve v Hradci pro uvarování těžkostí a budoucích lidských nesnází nedopouštělo. Item, ve dni trhové žádný překupník, jsa člověk přespolní, žádné obilí aby nekupoval, dokud by měšťané a obyvatelé domácí vedle potřeby své sobě nenakoupili, a dokudž by věch, jakž zastarodávná zvyklost jest a řád mají, za znamení vystaven a ukázán nebyl. A každý, kdož do města Hradce pšenici na trh přiveze, aby ji prodal, jak trh běží a jakž jiní prodávají a tak mimo jiné sypáním aby drahoty neobmýšlel. Pakli by kde tu pšenici ssouti chtěl: ta pšenice od žádného přijata býti nemá vedle obyčeje a zvyklosti Hradečanův.

Tohoto znamenitého obdarování od královny Marie Hradci učiněného král Ferdinand téhož ještě roku potvrdil, přidav k tomu ještě plav na Labi a právo k vybírání cla.

Přes všechnu smlouvu Svatováclavskou nepřestaly obtíže stavu městského; neboť v úterý den Mladátek roku 1540 „poslové z měst Chrudimi, Jaroměře, Vysokého Mýta a Dvoru v Hradci nalezti se dali, radíce se společně o těžkosti městské, kteréž se dějí v živnostech městských od stavů vyšších ve vaření piva i v jiném."

Roku 1546 předevzal si německý císař Karel V pokořiti protestantských knížat německých, kteří za jiného zaneprázdnění jeho byli velice rozšířili moc svou a užívali jí k přechvatům vždy smělejším proti právům císaře a katolických stavů v Říši. Po marném vyjednávání o nápravu přišlo k válce mezi císařem a spolkem Schmalkaldským, jejž knížata byli učinili mezi sebou, majíce za přední hlavu Fridricha kurfirsta saského. -- Král Ferdinand I. chtěje císaři, bratru svému býti pomocen silami vojenskými jak z jiných zemí svých tak také z království českého, povolal sněm v Praze, i obdržel povolení veřejné hotovosti, kdyby který nepřítel útok učinil na království (26. července 1546). V letě toho roku měl král Ferdinand dle úmluvy s císařem vtrhnouti do země kurfirsta saského. K tomu účelu nařídil sebrání hotovosti u Kadaně, položiv se tam sám s ostatním vojskem svým. Ale čeští stavové kalisničtí nemínili bojovati s knížaty, s kterými srovnávali se sami ve víře, a proto jen malá část uposlechla rozkazu králova; druzí odepřeli táhnouti přes hranice, poněvadž svolení sněmovní vztahovalo se jenom na obranu království, ne na útok ven ze země. Mezi těmito druhými byla skoro všechna města královská, i Hradečané, jenž od Kadaně domů odtáhli. Zůstali v spiknutí proti králi, až válka ukončena: dne 24. dubna 1547 porážkou a zajetím samého kurfirsta Fridricha (u Mühlberka). Navrátiv se do Prahy obeslal král Ferdinand před soud svůj na hradě pražském na pátek. 8. července, purkmistry, konšely, starší obecní a všecky jiné znamenitější měšťany ze všech tří měst Pražských, v počtu přes 600 osob. Všickni poddali se jemu na milost i nemilost. Tu jim oznámil král výminky, pod kterými mínil učiniti milost městům jejich: aby jemu vydali všecku zbraň,

všecky zásoby své vojenské, jak obecní tak osob soukromých; aby postoupili komoře královské všech statků i jiných stálých důchodů obecních (jichžto jen malá část později zase jim navrácena byla), i aby se zavázali k dani z každého sudu piva na všecky budoucí časy (daň tato nazývala se *penální tac* a platilo se po bílém groši ze sudu); konečně aby předložili králi všecka privilegia svá ku přehlednutí a potvrzení, pokud by uznal za dobré. Mimo to uložil jednotlivým pokuty peněžité. Týmž způsobem pokračoval král v soudu po čtyry neděle. Dne 21. července obeslán před tento soud i Hradec (dne 26. Čáslav, Chrudím, Jaroměř, Mýto Vysoké, Dvůr Králové a Polička). Všechna tato a ostatní města královská (kromě Plzně, Budějovic a Oustí, kteráž králi byla jsou zůstala věrná) musila králi postoupiti všech statkův a důchodů a skládati pokuty ve čtrnácti dnech, a sice: Hradec, Tábor a Žatec po 8000 kopách míšenských, Litoměřice a Klatovy po 6000, Louny 5000, Písek a Nimburk po 4000, Kadaň a Domažlice po 3000, Čáslav a Slané po 2500, Jaroměř, Kouřím, Brod Český, Stříbro, Beroun, Mělník a Mýto Vysoké po 2000, Kolín, Sušice a Vodňany po 1500, Chrudím 1000, Dvůr Králové a Polička po 500 kopách [75])

---

[75]) Jaké důchody do této doby mělo město Hradec, poznáváme z *„výtahu příjmů všech důchodův městských i pozemských za úřadníkův důchodních Petra Hrocha, Jindřicha Nejedlého, Pavla Všechlabského a Bartoše Hožka panem purkmistrem a pány staršími obecními volených v pondělí den nanebevzetí Panny Marie léta 1541:*

Příjem počtů od předešlých úřadníkův: suma příjmů 1237 kop 40 grošů 4 denary.

1. Příjem od vody; v pondělí den nanebevzetí Panny Marie přijato od vody, od 125 várek činí 8 kop 18 gr. míšenských (totiž za jeden týden); suma od várek v tom roce přijato 431 kop 12 gr. (Roku 1542 bylo 7693 várek po 13 sudech výstavku).
2. Počet z brány Mýtské, celné 226 kop 5 den.
3. Příjem od váhy 10 kop 13 gr. 6 den.
4. od šrotířů 140 kop 30 gr.
5. od trakařův 15 kop 7 gr. 6 den.
6 z krámů od řezníkův hostinských 20 kop 21 gr.
7. od načínání vína 20 kop 40 gr.
8. z pušky valchářské 2 kopy 51 gr. 1 den.
9. od skládání vín a piv starých 5 kop 32 gr. 5 den.
10. cla ze soli, medu a herynků 13 kop 16 gr. 6 den.
11. z krámů řemeslných 14 kop 20 gr.

Přehlédnutí privilegií městských, které král sobě pozůstavil, stalo se na ten spůsob, že při novém ztvrzení jich změněno vše,

---

12. nájmů z řek, jezer a šlajsen u louky sv. Jakuba, nájmů šosovních i městských 44 kop 37 gr.
13. sumy jarmarečné z bud soukenických, kramářských, šniderských a jiných všech věcí toho času prodávaných, z podstavů a soli 68 kop 28 gr.
14. jarmarku postního přijato od bran a věcí svrchu znamenaných 82 kop 6 gr. 3 den.; suma obojího jarmarku 200 kop 34 gr. 3 den.
15. za statky městské 78 kop.
16. dluhů starých za cihly 20 kop 7 gr.
17. šosů a ouroků zadržených a letošních 228 kop 33 gr. 5 den.
18. za koně a jiných dluhů případných 340 kop 1 gr.
19. za vína z vinic obecních prodána panu Janovi Slatinskému, dvě desítky vína bílého po 13 kop.; suma za vína toho roku 42 kop 10 gr.
20. Příjem pomůcek od podruhů 8 kop 6 gr.
21. od úřadníkův dvora Přímského (?).
22. od úřadníkův pivováru Bobkovského (?) 11 kop 9 gr. 3 den.
23. od úřadníkův mlýnských při mlýnu Orlickém i z šlajsen při mlýnu Prostředním, a z Křížového mlýna, suma 333 kop 22 gr. 1 den.
24. od úřadníkův lučních 207 kop 7 gr.
25. od úřadníkův lesních: Jan Konopě purkrabí nad lesy Těchlovickými, Březskými, Bohanenskými složil hotových 243 kop 15 gr., Jiří Zobáček z prodaje lesův obci 148 kop 44 gr.; suma z lesů 392 kop 2 gr.
26. od úřadníkův cihelních z obou cihelen 812 kop 5 gr. 4 den.
27. od úřadníkův obilních Tomáše Strachoty a Víta Anděla peněz hotových 32 kop 4 gr.
28. od úřadníkův solních: Jiří Čviček a Jindřich Nejedlý složili 820 kop 4 groše.

Suma všech příjmů v tom roce 6017 kop 24 gr. 1 den.

Příjem důchodův pozemských, úroků svatohavelských (tedy *půlletních*), roku tohoto, z:

1. Březhradu	—	kop	45	grošů	—	denary
2. Plačic	7	„	8	„	3	„
3. Vlčkovic	4	„	21	„	1	„
4. Praskačky	7	„	38	„	3	„
5. Sedlče	5	„	32	„	2	„
6. Chrastnice	3	„	42	„	1	„
7. Urbanic	8	„	49	„	—	„
8. Liběan	13	„	50	„	3	„
9. Radikovic	12	„	32	„	3	„
10. Voznice	4	„	49	„	—	„
11. Těchlovic	6	„	26	„	2	„
12. Říbska	6	„	53	„	3	„
13. Štěžer	10	„	45	„	1	„
14. Štěžírek	1	„	40	„	2	„
15. Charbučic	1	„	27	„	—	„
16. Břízy	11	„	17	„	3	„
17. Všestar	10	„	28	„	—	„
18. Rozběřic	10	„	10	„	—	„
19. Světí	18	„	49	„	3	„
20. Nedělišť	25	„	22	„	2	„

co se zdálo ve zřízení obecném býti na překážku moci královské. V tom směru zasáhl Ferdinand nejhlouběji do samosprávy obcí městských, zřídiv tak zvané *královské* či, jak později se říkalo, *císařské rychtáře* v jednotlivých městech královských. *Královský*

---

21. Lochenic	36 kop	40 grošů	4 denary
22. Předměřic	9 „	36 „	— „
23. Skaličky	3 „	9 „	— „
24. Ruska	3 „	48 „	2 „
25. Piletic	3 „	57 „	— „
26. Slatiny	3 „	16 „	2 „
27. Svinarek	2 „	58 „	— „
28. Svinar	3 „	49 „	2 „
29. Lhoty za Malšovicí	— „	45 „	5 „
30. Lhoty za šibenicí	1 „	18 „	5 „
31. Kluků	— „	24 „	3 „
32. Roudničky	1 „	41 „	3 „
33. Vysoké	10 „	27 „	— „
34. Střebše.	2 „	3 „	3 „
35. Boharně	16 „	18 „	— „
36. Puchlovic	8 „	53 „	5 „
37. Trnovy	7 „	34 „	2 „
38. Zvíkova	4 „	47 „	— „
39. Kunčic	8 „	27 „	— „
40. Příma Vysokého	6 „	37 „	— „
41. Přímce	1 „	23 „	— „
42. Probluze	2 „	14 „	— „

Suma úroku obojího přijato 1212 kop 20 gr. 3 den.

Příjem z *rybníků*:

1. *Nový* na obci sloven v pátek po sv. Jiljí a přijato z něho za 67 džberů kaprův, kteří po 2 kop. 22 gr. jsou prodáni. a za 24 kop kaprův, kteří na různo s drubeří jsou prodáni; všeho za 209 kop 5 gr.

2. *Ruský* sloven v pátek po sv. Matouši a prodáno na něm 60 džberů kaprův po 2 kop. 22 gr. a na různo prodáno 16 kop 40 kaprův a přijato za všecky ryby z téhož rybníka 142 kop 14 gr. 4 den.

3. *Březhradský* sloven v pátek po Všech Svatých a prodáno na něm 389 džberů kaprův, a na různo prodána 101 kopa kaprů s drubeří, i přijato za ty ryby prodané 843 kopy 51 gr. 3 den.

4 *Svinarský* sloven v pátek před sv. Maří Majdalenou a prodáno na něm 14 džberů kaprův po 2 kopách, a za ryby na různo 52 kop 50 gr. 3 den.

Z rybníků plodných lovených na zimu přijato 206 kop 52 gr.; za ryby z haltýřů přijato toho roku 83 kop 29 gr. 5 den.

Suma toho roku za ryby a plody z rybníkův a haltýřův 1337 kop 23 grošů a 2 denáry.

Příjem z nájmů 40 kop 8 gr. 1 den.; příjem z posudného 15 kop 44 gr.; příjem cla u Lochenic 10 kop 43 gr. Za statky veškeré příjem 209 kop 40 gr.; příjem za kopaniny 9 kop; za staré obilí 14 kop; úroků starých 3 kopy 47 gr. 3 den.; příjem berně podle šacunku z poddaných lidí z vesnic k městu Hradci náležejících 212 kop 41 gr. 2 den.

rychtář byl úřadník od krále jmenovaný, bez jehož svolení nesměla držána býti žádná schůzka obce ani rady městské; on byl v ní přítomen a měl moc zastaviti každé usnešení, které jemu se vidělo čeliti na ujmu koruny.

Dne 24. září v sobotu po sv. Matouši apoštolu Páně téhož ještě roku 1547 vydal král Ferdinand na hradé pražském Hradečanům zvláštní list, v němž doslovně toto praví: „Oznamujem tímto listem všem vůbec: jakož opatrný primas, purkmistr, konšelé i všecka obec města našeho Hradce nad Labem znamenitě proti nám přečinili se a v nemilost Naši královskou upadli a skrze takové přečinění všecka svá privilegia, svobody a výsady od císařův a králův českých slavné paměti, předkův Našich, i od Nás jim nadané provinili a Nám v moc sami sebe na milosti nemilost poddali; ale prohledíce My na jejich ponížené, poddané, pokorné prosby i také přímluvy, kteréž jsou za ně od nejjasnějšího Ferdinanda arciknížete Rakouského, syna Našeho nejmilejšího a důstojných biskupův olomouckého i také vratislavského, a osvíceného Vácslava knížete těšínského, ouřadníkův a rad Našich v království českém, markrabství moravském, knížectví slezském a z obojího horního i dolního markrabství lužického, věrných Našich milých, učiněné, z přirozené milostivé vůle Naší, jakožto král křesťanský vzhlednouce na ustavičné prosby a jsouce hnuti milosrdenstvím, tu milost chtíce primasovi, purkmistru, konšelům i vší obci dotčeného města Hradce nad Labem učiniti a nechtíce jich konečně bez jistých výsad, svobod a privilegií zůstaviti, dole jmenovaná privilegia na níže psaný spůsob jim jsme zase dáti a navrátiti ráčili, totiž:“ (zde jsou jmenovány všechny listiny, kteréž Hradec,

---

Summa summarum všech důchodů městských i pozemských příjmů čistých zůstává . . . . 8713 kop 58 gr. 2 den.
z té sumy vydáno dělníkům a za jiné potřeby
obecní . . . . 6129 „ 55 „ 5 „
po vydání zůstává . . . . 2584 „ 2 „ 4 „
na hotových penězích . . . . 2045 „ 17 „ 3 „

Počet tento učinili léta Páně 1542 v pátek den sv. Jiljí úřadníci důchodní u přítomnosti pana purkmistra a pánův, pana rychtáře, pánův starších a osob z obce k tomu volených. I jest ten počet od výše psaných úřadníkův za pořádný přijat a jim z práce jest poděkováno.“

začínaje od listu králové Elišky z roku 1308, po ty časy byl obdržel; pak opět mluví král Ferdinand): „A těch listů svrchu dotčených jim jsme milostivě potvrdili a tímto listem Naším mocí královskou v Čechách jistým vědomím potvrzujeme; — však sobě, dědicům Našim a budoucím králům českým při městě Hradci nad Labem komory Naší tuto mocnost obzvláštní zůstaviti a zachovati ráčíme: Jakož jsme ouřad rychtářství i což k tomu náleží, Nám, dědicům Našim, králům českým, v městě Hradci nad Labem pozůstaviti ráčili: a kdož tak bude z poručení našeho za rychtáře usazen, ten má rychtářský ouřad podle přísahy od Nás vydané, i od jednoho každého času nařízení, spravedlivě, věrně a právě spravovati; a jestli by jaké překážky od kohožkoliv jemu se dály a on to na ouřad konšelský vznesl, nemají jej v ničem opouštěti, anobrž jemu pomocni býti. A kteří tak v ouřadech konšelských budou, nyní i na časy budoucí, bez rychtáře našeho, jim v Hradci nad Labem usazeného, žádných rad obecních na rathouse ani jinde držeti a postranných obecných schůzí žádným vymyšleným spůsobem nemívati, ani obec bez povolení rychtáře našeho obeslati nemají, lečby rychtáři našemu o tom prve oznámili, že potřebí jest obec pohromadě míti, aby on při tom, vědouce, co se jednati má, býti mohl; a když by k tomu povolil, tehdy teprv schůzi učiniti mají a jináče nic. [76]) A kdež prve apelace a odvolání z téhož města Hradce do Starého města pražského šla a bývala: taková apelace z města Hradce do Starého města pražského více jíti nemají, než tomu chceme: aby takové apelace a odvolání z města Hradce nad Labem, když v království českém býti ráčíme, před Nás, dědice i potomky Naše, a bez přítomnosti Naší před rady Naše k takovým apelacím obzvláštně zřízené a na hradě pražském usazené, se dály, a ne

[76]) Přestupky tohoto královského rozkazu přísně byly pokutovány, tak na př. roku 1565 „všickni *koželuzi* trestáni *vězením rathouským*, proto že se společně do cechu sešli bez povolení a vědomí pana Václava Jiskry z Sobince, na místě J. M. císařského rychtáře k tomu zřízeného. Vymlouvali se, že toliko k obnovení cechmistrů toho učinili, ale by proti Milosti císaře i také na škodu této obce před sebe nic nebrali, nepostačila jim výmluva."

jinam činěny byly. [17]) A jakož jsme také, seznajíce těžkost lidskou, strany cechův všelijakých řemesel v městě Hradci nad Labem, takové zrušiti a zdvihnouti ráčili, těch více v Hradci nad Labem dopuštěno býti nemá, kromě toho pořádku, který při přijímání na řemesla a při tovaryších každého řemesla zachováván, při tom se zůstavují; — než v prodajích všelijakých řemesel, nemají sobě nic jistého, zač by koupeno neb prodáno býti mělo, ukládati; tak aby chudí jako bohatí tím laciněji od řemeslníků kupovati a drahoty pro jednoho každého uvarováno býti mohlo. A pokudž bychom co jednoho každého času, uznajíce potřebu, při řemeslnících, a hospodářích o hospody, skrze osoby od Nás vydané nařídití ráčili, to budou povinni podnikati a podle toho poslušně se chovati; a ouřad konšelský má povinen býti, nad tím držeti a pilně dohlídati, aby se tomu dosti stalo. A podle toho Nám, dědicům a budoucím Našim, králům českým, odoumrtí při městě Hradci nad Labem pozůstavovati ráčíme: jestliby který obyvatel hradecký bez poručenství ze světa sešel a v městě Hradci nad Labem krevního neb příbuzného přítele neměl, tedy taková odoumrť a statek pozůstalý, ne na jiného, nežli na Nás a budoucí krále české připadnouti má. Tolikéž také viny a pokuty na obyvatelích v témž městě Hradci nad Labem, zejmena mordy, pálení, loupeže, mocné násilí, cizoložství a faleš Nám a dědicům Našim pozůstavujeme. Než ráčíme-li potom z milosti Naší královské, dědiců Našich a budoucích králů českých na obecní dobré a opravy města co z toho dáti, to při vůli Naší královské, dědiců Našich a budoucích králů českých každého času bude. A k tomu při dávání a spravování cel a ungeltův Našich, i také kdybychomkoli naše do království tohoto našeho českého voziti dali, budou povinni: jednoho každého času podle vyměření a usazení Našeho, dědicův Našich a budoucích králův českých se zachovati."

V jiném listu, v pátek po sv. Michalu Archanjelu téhož

---

[17]) Tyto *apelace* vyzdvihl na hradě pražském král Ferdinand v pátek den ss. Fabiana a Šebestiána (20. ledna) roku 1548 a prvním nad nimi presidentem byl Ladislav Popel z Lobkovic na Chlumci a Jistebnici.

roku 1547 na hradě pražském daném, praví král Ferdinand: „Jakož jsme z příčin hodných městu Našemu Hradci nad Labem všecky důchody pozemské odjíti ráčili, mezi kterýmiž také některé platy zádušní k kostelům a špitálům náležité; i nechtíce My, aby co toho k záduší náležitého a nadaného odjato, odcizeno a jinam obráceno, a tudy služba Boží umenšena byla: pročež všech těch platův a statkův zádušních při témž městě Našem Hradci nad Labem pozůstavovati ráčíme, tak aby to ke cti a chvále Pánu Bohu všemohoucímu při kostelích a špitálích, jakž od starodávna bývalo, zůstaveno a zachováno a pořádně vydáváno a spravováno bylo, bez umenšení. — Však proto samy sebe, dědice Naše a budoucí krále české v tom zavazujeme, že nyní i na budoucí věčné časy těch platů a důchodů zádušních kostelům a špitálům nadaných jinam odcizovati ani obraceti nemáme, než těch při dotčených kostelích a špitálích zanechati ráčíme. A jednoho každého času, kdyby Nám a budoucím králům českým se zdálo, podle vůle Naší k tomu osoby zříditi a v tom řád ustanoviti, podle kteréhož týž obyvatelé města Našeho Hradce nad Labem nynější i budoucí poslušně a bez odporu se zachovati povinni budou.“ Avšak v listu tomto není výslovně udáno, které zádušní statky a platy kostelům a špitálům hradeckým ponechány byly. — Tak hluboce tedy ponížen byl Hradec (jakož i ostatní nahoře jmenovaná města královská), ve své samosprávě a důchodech svých, ačkoliv král sám („jakž byl zpraven“) uvěřil, *„že mnozí v takové provinění i scestnosti z nedorozumění proti němu králi a pánu svému dědičnému a někteří z přihrození a donucení navesti se dali.“* (Druhý majestát od 24. září 1547.) Avšak králi Ferdinandovi jednalo se stůj co stůj o to, aby znamenitě rozmnožil důchody komory královské, ale s opatrným zachováním míry, aby nepopudil celé země k zoufalému odporu; protož se to stalo hlavně na ujmu stavu městského s ušetřením panstva a rytířstva; a ačkoliv ponechal stavu městskému místo na sněmích jako dotud, zemdlil tím samým moc sněmů, poněvadž nacházel se v nich takto jeden živel od krále velice odvislý.

Ještě téhož roku 1547 v úterý den sv. Mikuláše královští

komisaři, Vilím z Hradešína a Vít Litovský z Průchodu, z poručení králova zvolili *Jakuba Kadrmana z Kelče* na úřad rychtářský, kterýžto úřad v Hradci od toho roku za 236 let až do roku 1783 trval. Tohoto císařského či královského rychtáře jmenovali obecně i *pánem královským*. Téhož dne jmenováni byli od týchž královských komisarů i *královští ouřadníci* nad záduší a nad ungeltem (vybíráním cla). Ze statkův Hradci odňatých král Ferdinand z potřeby peněz na vojsko ještě toho roku odprodal panu Janovi z Pernšteina na Pardubicích *v Bohárni* tvrz a dvůr poplužní vysazený v plat, *v Přímě* tvrz a dvůr poplužní vysazený v plat, vesnice: *Bohárni*, *Vysoký Přím*, *Nízký Přím*, *Libčany*, *Těchlovice*, *Radikovice*, *Břízu*, *Rozběřice*, *Puchlovice*, *Trnovy*, *Zvíkov*, *Kunčice*, *Probluz*, *Březhrad*, *Plačice*, *Vlčkovice*, *Praskačku*, *Stěžery*, *Stěžírky*, *Charbuzice*, *Sedlec*, *Chrustnici*, *Urbanice*, *Voznice*, *Říbsko*, *Světí*, *Neděliště*, *Skuličku*, *Slativu*, *Svinarky Malé*, *Roudničku*, *Vysokou*, *Rusko*, *Svinary*, *Třebeš*, vesnice a dvory kmetcí s platem a *v Bělči* městiště s platem i se vším jiným statkem, jejž město Hradec měl v Bohárni, Libčanech, v Probluzi, v Nedělištěch, v Světí a ve Všestarech.

Ačkoliv všechnu zbroj, to jest kusy (děla) a pušky veškeré, jak jiným městům, tak i Hradci do zbrojnice královské pobrány byly, však odění zbrojného pro strážné a potřeby své zachovali. Pročež když k postnímu jarmarku roku 1548 od jednoho každého cechu strážní k obecní jistotě ustanoveni byli, v pátek před sv. Matějem vydána zbroj cechmistrům k témuž trhu výročnímu, kterouž ale zase složiti musili k rozkazu pánův města; tak ku př. vydáno řezníkům na jednoho strážce přední a zadní kus, mišky, nakolenky, kapalin, oboječek a plechovice a tak i soukenníkům, kožešníkům, ševcům atd. Tento spůsob, k výročním trhům od cechův strážce zříditi, zachován jest až do časů Švendových, dokud vojska císařského v městě nebylo, kdežto takoví měšťanští strážcové, jsouce v drátěných košilích přes kabát přiodění, lebky železné na hlavě majíce s dlouhými pikami po městě chodili, dnem i nocí zboží na náměstí hlídajíce.

Hradečtí opět a opět prosili krále za milost. Konečně ob-

drželi od komorního úřadu královského následující přípis, na hradě pražském ve středu po sv. Florianu leta 1549 vydaný: „Jeho Milost poroučí přísně, aby dotčené město (t. Hradec) na tom, co jim J. M. královská činiti ráčí, přestali a dálejšími žádostmi a vynášením těžkostí svých, v kteréž skrze svá provinění přišli, J. M. nezaneprazdňovali a dále se tak zachovali a jedni druhých napomínali, jak věrným poddaným králi a pánu svému dědičnému činiti náleží, aby J. M. královská těch milostí zase od nich odníti příčiny míti neráčil. — Item J. M. královská ráčí v městě Hradci ouřadníky k přijímání a k vydávání důchodův, na vychování kněží, žákův a chudých v špitálích toho' města ustanoviti a jisté platy na též kostely a špitály vykázati, zvláště pak ve vsi *Lochenici* oddati a nahraditi, což J. M. královská statkův a důchodův prve k faře, škole a špitálům hradeckým náležitých prodati ráčil, tak jakž dotčení ouřadníci od J. M. královské rejstra pořádně a další poručení v tom míti budou. A jestližeby na ty platy, k faře a jiným kostelům na fary a kněží, na žáky i na chudé lidi ve špitálích ukázané, ještě co se nedostávalo a postačiti nemohlo, to oni Hradečtí z důchodův svých městských neb sami ze sebe sbírati, dokládati a opatřovati mají. A což kterému záduší peněz hotových k sobě přijali, z těch peněz ourok obyčejný ze 100 kop 6 kop dávati, neb za ty sumy platu na dědinách a na lukách k témuž záduší koupiti neb vykázati mají, tak aby kostely, služby Boží, farářové, žáci a chudí lidé v špitálích dostatečněji opatrováni býti mohli. — Však nad tím nade vším J. M. královská sobě, dědicům svým a budoucím králům českým vrchnost pozůstaviti a každého roku od ouřadův z toho pořádné počty přijíti poroučeti ráčí. A dotčení ouřadníci nemají těch důchodův, ani co od lidí pobožných k týmž zádušim ještě dáno neb odkázáno bude, jinam obraceti, než k dobrému těch záduší a špitálův, jakž co kterému oddáno a odkázáno bude a náleží. — Dále jim hradeckým J. M. královská z milosti a z vůle své k obci na opravení města, na splacení dluhů a na jiné potřeby téhož města zanechávati ráčí šest vsí, jmenovitě: *Lhotu za šibenicí*, *Lhotu za Mulšovicemi*. *Kluky*, *Plotiště*, *Předměřice*

a Všestary s platy k nim vězícími. Též pět *rybníkův* v násadu 50 kop s nájmem některých rolí a Labe; též cla a mejta v branách; mlýny s Labem a všecky jiné platy šosovní v městě, předměstí, z domů, dvorů, chmelnic, z dědin, z luk a tak jiných věcí v okršku téhož města ležících kromě toho co by k záduší a špitálům odtud dáváno bylo. Oni Hradečtí proti tomu mají všecky platy od starodávna do komory J. M. krále náležitě, též panu podkomořímu, hofrychtíři a písaři komornímu zouplna platiti a vydávati. Také J. M. král *lesy* nad městem Hradcem ležící k opatrování osobě jedné neb dvěma poroučeti ráčí, z kterýchžto lesů k opravování mostův a stavení obecnímu při městě Hradci, pokudž potřeba vykazovati bude, dříví darmo dáváno a každého roku do 35 a nejvíce do 40 kop gr. českých k palivu prodáno a ty peníze ku pomoci na ty opravy mostův u města Hradce týmž Hradeckým vydávány býti mají. A při tom J. M. král nynějšímu i budoucímu rychtáři v městě Hradci poroučeti ráčí: vedle ouřadníkův k spravování, vybírání a zase vydávání důchodův kostelních a špitálních volených každého času k tomu přihlídati, aby služba Boží s pilností konána byla, chudí lidé, pokadž ti důchodové na ně postačovati budou, chováni byli a při tom při všem: aby tak hospodařeno bylo a řízeno, aby netoliko ti důchodové ale což ještě lidé dobrým oumyslem, buďto almužen i jinak k tomu dají neb odkáží, těm chudým k dobrému a ne jinam obráceno bylo. Jestližeby pak při těch ouřadnících jakou nesprávu poznal a že by z své instrukcí, kterouž míti budou, vystupovali a k svému užitku neb jinam ty důchody obraceti chtěli: toho nemá dopustiti (rychtář), ale bylo-li by potřebí, na J. M. krále neb do komory české to každého času oznámiti."

V pondělí po Božím Vstoupení téhož roku 1549 vydal král Ferdinand na hradě pražském zvláštní list „opatrným purkmistru a konšelům města Hradce nad Labem věrným Našim milým," sděluje jim tuto potěšitelnou zprávu: „Vizte, že jsme slovutným Martinovi Rodovskému z Hustiřan na Jeřicích a Zdenkovi Zárubovi na Církvici věrným našim milým (t. hejtmanům kraje hradeckého) poručiti ráčili: aby vám ouroky a důchody svatojirské,

které jsme k špitálům a kostelům města Hradce z' milosti Naší královské obrátiti ráčili, vydali. Pročež k nim pro ty důchody pošlete a přijmouce je, chudé, kněží a žáky z nich vedle slušnosti a náležitosti chovejte, s pilností všecko, co se komu kde a zač vydá, zapisujíce, a my zatím, jak by ty důchody opatrovány býti měly, to nařiditi a dále o tom poručiti ráčíme."

K rozkazu královskému, nahoře dotčenému, aby totiž peníze složené na louky a jiné pozemky na úroky půjčeny byly, půjčilo město již v pondělí po sv. Urbanu (1549) 300 kop peněz zádušních špitálských panu Jakubovi Kadrmanovi z Kelče a na Hořiněvsi, známému již královskému rychtáři hradeckému, „na louku Mýnkovskou, která leží mezi loukou Krejčovskou a jinými lukami za Ptákem," a ve středu den sv. Linharta t. r. koupilo město k záduší kostela „velké fary" sv. Ducha za 400 kop gr. českých celou ves *Třebeš* od vládyky Jindřicha Stanovského z Štěchlic, Mřen řečeného. K tomuto prodeji přiměl pana Mřena král sám, an ve čtvrtek po rozeslání sv. apoštolův (t. r.) schválně jemu byl psal takto: „Tebe milostivě žádati ráčíme: poněvadž ta ves Třebeš blízko od města Hradce leží a tobě od Jana z Pernšteina někdy v dluhu postoupena jest, že peníze své, zač ji sám od téhož Jana z Pernšteina máš, přijmeš, a ji k záduší hradeckému (neb jsme týmž Hradeckým za ty peníze zádušní, které za sebou měli, důchodův koupiti rozkázali), postoupíš, na tom Nám vděčnost ukážeš a My tobě to milostí Naší královskou zpomínati ráčíme."

Konečně v středu na den nalezení sv. Kříže roku 1551 povolil král Ferdinand, aby Hradečtí, tak jakž byli ho za to prosili, „sobě a potomkům svým statku pozemského dědičného na jakýchkoli užitcích do desíti tisíc kop grošův Českých od kohokoliv, buď po jednou neb porůzně koupiti a jej sobě do desk zemských podle pořádku, — však aby statek takový nebyl věnný, manský aneb zápisný — vložiti dáti mohli."

Tohoto královského povolení upotřebili Hradečané roku 1553, ani v pondělí před sv. Matoušem evangelistou Páně od rytíře pana Bernarda z Nestajova a na Rysenburku, purkrabí kraje hradeckého, jakožto poručníka paní Kateřiny manželky a sirotkův

nebožtíka pana Jakuba Kadrmana z Kelče a na Hořiněvsi, královského rychtáře hradeckého, za 3050 kop gr. českých koupili statky tyto: *Skaličku*, *Rusko* a *Piletici*, vsi celé, s lidmi, platy, s rybníky, zejmena *Skalickým*, *Kochánkem*, *Ruským* jinak *Rozkoš* a *Piletickým*, s lesy, dědinami, lukami i se vším příslušenstvím.

Roku 1558 měli Hradečané mnoho starostí, neboť jednalo se jim o udržení poblízkých lesův, *Obec* řečených, kteréž jim král Ferdinand jenom „do své vůle“ jest ponechal, avšak „někteří okolní obyvatelé již nejednou krále prosili, aby jim ty lesy dáti aneb prodati ráčil.“ Když pak „poslové od purkmistra, konšelův i vší obce města Hradce vyslaní, králi obšírně předložili, co tomu městu na tom lesu Obec záleží, zvláště pak, kdyby v cizí ruce přijíti měl a Pán Bůh z strany ohně na město příhodu nešťastnou dopustiti ráčil, že by s velikou těžkostí zase stavěno býti mohlo, — prosíce krále poníženě: aby téhož lesu od města neodcizoval, ale při něm milostivě zanechati je ráčil,“ — vyslyšev proseb těchto vydal král ve čtvrtek po Hromnicích t. r. zvláštní list, mocí kteréhož „dal jim Hradeckým i jich budoucím nadepsaný les Obec se vším jeho příslušenstvím a k městu jej přivlastnil na budoucí a věčné časy“; avšak s dvěma výminkami, totiž: „Sobě a budoucím králům českým v tom lese Obci lovy a hony na vysokou a černou zvěř pozůstaviti ráčíme, a ty budeme moci dáti a povoliti, komuž se nám zdáti a věděti bude. Tolikéž, jestliže bychom z toho lesu jakého dříví stavěcího k zámkům našim potřebovati a o tom Hradeckým oznámiti ráčili, v tom oni k nám jako věrní poddaní poslušně se zachovati mají.“ — Roku 1559 vymohla sobě obec od krále za 1200 kop gr. českých vrchnost nad všemi statky, kteréž k rozličným zádušim zdejším náležely, tak že od té doby obecními se staly a jako takové do desk zemských vloženy byly; avšak obec musila za to všechna záduší, jakožto patron opatřovati. Téhož ještě roku (1559) koupila obec za půl osma tisíce kop gr. českých od zástupcův pana Jaroslava z Pernšteina a na Pardubicích: *Březhrad*, *Plačice*, *Vlčkovice*, *Praskačku*, *Sedlec*, *Chrustnici*, *Urbanice*, *Hříbsko*, *Roudničku*, vesnice celé, dvory kmetcí atd., s rybníky zejmena tě-

mito: rybník *Březhradský* se dnem i s násadou, s borky v témž rybníku i pod Březhradem ležícími, i s tím kusem olšinky pod týmž rybníkem Březhradským, i s tou strouhou a tokem svobodným, kterýž se počíná s splavem nad mlýnem Předměřickým i s rybníkem, kterýžto slove *Vraždovský* (za Fr. Švendy: *Temešvárský*), i s těmi toky a výpady z téhož rybníku Březhradského; rybník *Nový* se dnem, na obci hradecké pod lesem Obec ležící, s tokem tím, který na něj od starodávna byl, který jde z Království z Nadýmače nad Bělčem Velkým; rybník *Roudnický*, *Datlík*, *Cikán*, *Bejštský*, *Vyskyt*. i v těch všech rybnících s násadami, lidem i sirotky a se vším jiným příslušenstvím. — Postoupení těchto statků stalo se t. r. 1559 v úterý po sv. Trojici. Avšak nepodrželo město všech vesnic právě jmenovaných, neboť již ve čtvrtek po sv. Fabiánu r. 1561 prodalo za půl čtrnácta sta kop gr. českých panu Jindřichovi Nejedlému z Vysoké, císařskému rychtáři zdejšímu: *Praskačku* ves celou s krčmou, *Sedlec* ves celou s krčmou a dubinou. *Chrastnici* ves celou s krčmou a *Urbanice* ves celou s krčmou.

Roku 1566 zapůjčila obec císaři Maxmiliánovi II. na válečné přípravy proti Turku 200 kop, kteréž byla od cechův řemesnických sebrala, proto že při obci „dostatku nebylo.“ K této sumě půjčili mimo jiné: řezníci 25 kop, krejčí 25 kop, ševci 15 kop, pekaři 5 kop atd. Zvláštním listem, v ležení svém u Rábu ve středu den sv. Diviše, 8. října t. r. 1566 daným, připověděl císař obci hradecké tu sumu ve třech letech při sv. Havle roku 1569 neb dvě neděle potom zase dáti a vyplatiti. — Chtíce i duchovně napomáhati proti nejouhlavnějšímu nepříteli všeho křesťanstva, uzavřeli hradečtí snešení obecné: „Přes tři hodiny (t. po západu slunce) aby na šenk žádný nápoj nebyl dáván a kdo by byl na řadu přistížen, aby pokuty 5 grošův rychtáři dal. Soused pánům (městské rady) v pokutu i v trestání upadl. A každého dne po třetí hodině zvoniti se má na rathouse. Druhé: aby klekáno bylo; dohlédati mají ke všem tito: na *Koňském trhu* Martin Cejp desátník; *pod Kropáčovým* Václav Satenský a Lukáš Vilémovský; *v rynku pod kostel* Simeon Litický, Jan Kantor,

Martin Velaš a Jan Sele; *okolo kostela až k bráně Pražské* Jeremiáš Hušpeka, Ondřej Nožíř, Jan Nosal a Jiří Budinský; *v ulicích* Isaiáš Šatný, Václav Šprinsl, hejtmané a desátníci." — Provinilci proti tomuto obecnému snešení byli před městskou radu obesíláni a tu jmenovitě „mistru školnímu Janovi Mýtskému a jiným oficiálům takto mluveno: Víte o tom, že vám a správě vaší krev a dítky své páni a jiní sousedé jsou svěřili pod jistou důvěrností a nadějí; vy pak jsouce povinni podle pobožného J. M. Cís. nařízení sami, když se zvoní klekati, pánu Bohu za vítězství proti Turku se modliti, toho nenáležitě pomíjíte, sami neklekáte; tím Turku proti křesťanstvu pomáháte a o vítězství nestojíte a jeho žádostivi nejste, poněvadž ani mládež k tomu klekání nevedete, o čem jistou zprávu páni míti ráčí."

Na začátku roku 1567 přijel císař Maximilian II ponejprv co panovník do Čech a položil na den 3. března v pondělí po třetí neděli v postě všem stavům sněm na hradě pražském, nejvíce pro obdržení pomoci peněžité k obraně Uher. Když svolena byla berně domovní a sice z poddaných po půl kopě míšenské, z domů v městech královských po třech kopách do dvou let a i posudné, z věrtele piva po čtyrech groších českých, ztvrzoval pánům i městům jich svobody a privilegia. Městu Hradci ztvrdil v pondělí po neděli *Misericordiae* (2. po Velikonoci) všecka privilegia a svobody od císaře Ferdinanda jemu navrácená, nepodotknul ale nic zvláštního. Avšak již roku 1570 uložena jest na město Hradec opět nová půjčka císařská a sice 8000 kop „k důležitým a pilným potřebám" císařovým. K sumě této přispěli zápůjčkami jednotliví měšťané bohatší, nejvíce pak cechové řemesničtí, ano „výběrčí voleni jsou, aby od měšťanův a sousedův předměstských, dvořákův a podruhův i přespolních, kteříž k cechům náleží, třicátý peníz každého téhodne vybírali a tu v městě hlavním výběrčím odváděti mají," co byli sebrali. Mimo to, dle sněmovního snešení roku 1569, musilo město Hradec 13 mužů i s tolika koňmi, ozbrojených, jak na sněmu vyměřeno, k císařskému vojsku vypraviti. Ačkoliv již roku 1568 byla se skončila válka s Turky mírem mezi císařem Maximilianem a sultanem Selimem,

nástupcem mohutného Solimana, přece ještě roku 1577 měl Hradec a ostatní města věnná co potýkati se s následky jejími. Po smrti téhož císaře († 20. září 1576) rozkázala totiž Marie Španělská, pozůstalá po něm vdova a paní všech věnných měst, „aby dvě osoby přední, spolu radní z každého města, totiž z Chrudími, z Mýta Vysokého, Poličky, Mělníka, Jaroměře, Dvoru, Nového Bydžova a Trutnova dne 26. listopadu t. r. (1577) dali se najíti sem do Hradce. Tu shromážděným pan hofrychtéř takto oznámil: Poněvadž Její milost císařská v mnohých příčinách mnohá vydání míti ráčí a Jeho milost císařská (Rudolf II) jsouc v velkých dluzích po panu otci svém a pro obhájení všeho křesťanstva na lid válečný mnohé náklady učiniv, tak že Její milosť císařskou penězi fedrovati nemůže, že jest 25.000 rýnských při jednom kupci v Augšpurku objednala, a ten jistý ujištění žádá, i pročež Její milost žádá: aby všechna tato její věnná města za Její milosť v rukojemství tomu dobrému člověku kupci poddaně se postavili; připovídaje: že nad tím žádné těžkosti míti nebudete; nad to vám svou lásku a milost připovídá a tato žádost její že první jest. — Pak p. hofrychtéř do hospody odešel. A poslové vstoupivše promluviti se jali: bez starších obecních nemůžeme se v co zavázati. Připoměno: v jakých těžkostech jedno každé město stojí; — jestli císař (Rudolf) manželku sobě pojme, tehdy že ona města nové císařovně popustí; — že to bez vůle císaře a stavův státi se nemůže. Žádáno odkladu až do nového léta. Povolil p. hofrychtéř. Na to dne 5. prosince páni starší radili: aby její milost císařská k tomu povoliti ráčila, aby berně, šosy a jiné daně a posudné, kdybychom jaké těžkosti skrze to rukojemství pocítili, nám jakožto rukojmě domácí zastaveny byly. Na to do Prahy voleni o rukojemství za její milost císařovnu dva poslové.“

Dne 8. ledna 1579 páni starší a někteří páni z obce obesláni jsou do rady proto, „že pan podkomoří s p. hofrychtéřem sem přijeli, ano také jiná města věnná, jako Chrudím, Mýto, Poličku, Mělník, Dvůr, Jaroměř, Bydžov a Trutnov sem obeslali; a list přečten: kterak J. M. císařská, pán náš nejmilostivější žádostiv jest, aby pro opatření hranic a pevností v království uherském,

posudné, kteréž již při vánocích minulých vyšlo, od toho času po třech groších českých z každého sudu až do zavření sněmu nastávajícího dáváno bylo. Doložíno: že již jiná města, jako Pražská, Budějovice a Plzeň k tomu svolila a do jiných měst královských podkomoří v tom poslán byl a věc nepochybná jest, že to při nich objednáno bude. Na to předložení svolili, však tak: poněvadž posudné toliko na sněmích obecních smlouváno bývá a takové svolení posudného jest věc obzvláštní a prve nebývalá, protož aby to dostatečně rukojemstvím J. M. císařské opatřeno bylo, že to na ujmu a škodu slavných privilegií království tohoto býti nemá na časy budoucí a věčné. Nad to tak že od stavův vyšších proto, jako bychom něco sami o své ujmě učinili, z toho bychom stíháni nebyli. A to také za žádnou dědičnost nám i budoucím našim přičteno býti nemá. — U bedlivém uvažování na tom jest zůstáno: neb jak bychom koliv chtěli odepříti, nemůžeme, když již jiná města svolila, toliko za dva měsíce co se sejde, však pod těmito výminkami: jestli že by v tom čase ten sněm nastávající před vyjití těch dvou měsícův zavřen byl, tehdy aby z toho svolení sešlo. Kteréžto povolení pánův poslův od p. podkomořího a p. hofrychtéře přijato, však tak, aby od dnešního dne čtvrtečního, jenž jest 8. ledna, až do dvou měsíců, to jest do osm neděl, trvalo."

Držán byl dne 9. února v pondělí po hromnicích sněm valný na hradě pražském stavův království českého a poslův ze všech knížectví a markrabství k koruně přináležejících, s plnou mocí vyslaných, u přítomnosti císaře Rudolfa II a když pak sněmování to prodloužilo se, poslové hradečtí teprva dne 15. dubna, z Prahy od sněmu se navrátivše, relaci dali, v níž mimo jiné povědíno: „aby z vědra vína tolikrát, kolikrát se prodá, dva groše české dávány byly a to z domácího a moravského; však stavové, kteří v tom handlují, aby nic nedávali. Moravané také dva groše z vědra svolili. Z pití sladkých malvazí a ryvoly a jiných vín po 15 groších českých; z rýnského a uherského vína po šesti groších z vědra; z rakouského po čtyrech groších."

Za téhož sněmu vydal císař Rudolf II poslům hradeckým dva majestáty. Prvním, na hradě pražském ve středu po sv. Valen-

tínu 1579 daným, schválil, obnovil a potvrdil všecka práva, svobody a privilegia města Hradce nad Labem, kteráž od předkův císařův římských a králův českých nadaná a propůjčená i také od Maximiliana, pana otce jeho, potvrzená měli. V druhém majestátě napsáno: „My Rudolf II atd. oznamujem tímto listem všem, že jsme poníženě prošeni od opatrných purkmistra a konšelův i vší obce města Hradce nad Labem, věrných našich milých, abychom jim z milosti naší císařské, jakožto král český atd., *trhův ročních na dobytek koňský*, totiž: první v pondělí po sv. Fabianu a Šebestiánu; druhý po neděli postní, jenž slove Reminiscere; třetí v pondělí po smrtelné neděli; pátý v pondělí po sv. Trojici a šestý ten den před Narození Panny Marie, též také podle toho clo z takového dobytka koňského na trhy i zase z trhů vedeného po jednom penízi českém milostivě dáti a znovu vysaditi ráčili. K jejichžto snažné prosbě nakloněni jsouce a chtějíce, aby se obyvatelé téhož města Hradce nad Labem tím lépe opatrovati a živností svých dostatečněji hleděti mohli, dotčených šest trhů ročních na dobytek koňský a podle toho clo z takového dobytka jim dávati a znovu vysazovati ráčíme. Dáno na hradě pražském v úterý po neděli Laetare léta 1579."

Tyto milosti musilo město draze zaplatiti; neboť mimo to „že dne 23. prosince t. r. na žádost císařovu rukojmě se upsalo za sumu 20 tisíc zlatých rýnských, vidouce jiných příklady a bojíce se nemilosti," — byla ještě jiná suma hradeckým uložena, „kterou však nemohli shledati" a proto dne 8. února 1580 všechny dvořáky k šosu náležející do rady dosadili a jich žádali, aby podle možnosti jeden každý půjčku učinil, jako lidé poddaní. Na mnohé předložení svolili po 40, 20, 10 a 5 kopách. Tímto spůsobem vypůjčilo si město 205 kop.

První trh v dobytku koňském dle císařského dovolení byl v Hradci v pondělí po neděli prosebné, dne 9. května 1580 a vybráno, což v radě vyčteno jest, cla z koňského pohlaví 4 kopy 14 grošův českých. [1])

---

[1]) Dne 8. října 1584 v městské radě „jednáno bylo o pana *doktora* budoucího (když po smrti pana Pražáka Hradec *lékaře* prázden byl), pana Václava Pretorya Pelhřimovského, který na ten čas v městě Hyršperku

Na žádost císařovu zapsal se Hradec s městy Chrudímí a Jaroměří opět dne 26. června 1586 k rukojemství za 7000 zlatých či *šedesátníků* panu Tomášovi Wolfovi z Cwingendorfu, puchalteru německému v komoře království českého. Břímě toto, na město vložené, bylo tím těžší, an dne 30. července (v středu po památce sv. Marty t. r.) vypukl požár (na straně města na podloubích a snad nedaleko od brány Pražské až na malé náměstí dosahující), jímž „65 domů zkaženo a větším dílem do základu v nic obráceno mimo šest pivovárů, z nichž jenom jeden na díle shořel; 14 domů, když se zapalovati počínaly, otlučeno; dům soudu purkrabství kraje hradeckého, v nově léta 1585 a 1586 stavěný, když se zjímati počal, jest otlučen a dva vykýře odťaty; stavení obecní: krámy masné veliké a menší, jenž slovou *kozácí*; kotce, kde ševci obuv prodávají; na šatlavním vězení krov otlučen a tu oheň přetržen.“ Ve zprávě o tomto neštěstí královskému podkomořímu zaslané praví městská rada: „Ti pak nebozí lidé spolusousedé naši, kteréž tak pán Bůh pokutou hněvu svého navštíviti ráčil, jsou k největší chudobě přivedeni, neb mnozí z nich, nebude-li pomoci Boží a milostivé přízně J. M. C. pána našeho nám milostivého, jakožto vrchnosti naší a jiných dobrých lidí z křesťanské lásky, dokonale nemajících nač stavěti, k zkáze a k záhubě přijíti musí.“ — V druhém k témuž odeslaném psaní: „Přitom tolikéž vaší milosti v známost poníženě uvozujeme: že jsme toho již se doptali, jakým spůsobem ten hrozný oheň vyšel: totiž velkou nerozšafností a nedbalostí Jakuba Cimermana, nájemníka domu Kryštofa Bittengla (z Neienperku a na Boruhrádku) a Anny Pergerové, kteráž v tom domě jako hospodyně při témž Jakubovi byla; neb oni majíce pícku k pálení vod v kuchyni dost příhodnou, jinou v druhém zadním domu, kdež od dřeva stavěno a hlinou mazáno bylo, při straně hlinou mazané sobě udělati dali; kterážto pícka, jak udělána jest, od té panny Anny hned vyhřívána a ohněm jako vypalována, od kterého vyhřívání pomalu stěna dosti dlouho

v Slezsku jest: — poněvadž jest muž učený a lékař, zběhlý jazyka našeho českého, jest snešeno: aby sem povolán byl a za práci jeho 15 kop Českých aby jemu ročně, též 20 sáhů dříví a 7 korců žita dáváno bylo.“

tatlati a se zřítovati počala, až potom oheň velmi se rozmohl a se zňalo. I poněvadž pak týž Jakub Cimerman a ta panna vězením jsou stíženi .... za to vaši milost pokorně prosíme, že nám, jak bychom dále k tomu nájemníku a té panně se zachovati a k nim-li či k komu jinému o takovou nenabytnou škodu hleděti měli, radu a naučení milostivě dáti ráčíte. Dáno v pátek po sv. Matouši." — Dne 1. srpna usnesli se páni starší s pány lesů obecních, „aby jednomu každému pohořalému na trámy, sloupý, pravidla podvalí uděleno bylo; o rumování na ten čas z měšce obecního po pěti groších míš. nádenníkům placeno býti má; ta příhoda na J. M. císaře aby vznešena byla a za pomoc dřívím i penězi aby žádáno bylo; berně aby darována byla, by z nepohořalých pohořalým pomoci se mohlo." Zda žádosti tyto vyplněny, není zaznamenáno v knihách městských; za to ale dávají tíž další zprávu o trapném stavu, v kterémž toho roku město potácelo se. „Dne 29. srpna jednáno o jarmark, aby k pomoci obce držán byl; avšak, poněvadž tu okolo města ve vsi Předměřicích na gruntech této obce a ve vsi Bukovině, na gruntech J. M. pana Žerotiny, ano i na Opočně a v Dobrušce *rána morová* proskakuje: protož aby žádný z těch míst do města puštěn nebyl, a posvícení pak v Předměřicích a v Lochenicích držáno nebylo, a v branách aby sedáno bylo a pilně to šetřeno, aby žádný odtud, kde rána morová proskakuje, obzvláště pak ti Němci z Hiršperka a Šmídberka, kde velmi velice i násilně mrou, puštěni nebyli."

Roku 1593 vypukla opět nová *válka s Turky*, jenž dychtivi byli nových výbojů v Uhrách. Čechové vůbec účastnili se v břemenech války této, i hradečtí zvláště. Dne 31. května 1594 obec hořejší i dolejší svolána na radnici a mimo jiné přečteno psaní místodržících královských o půjčku dvou tisíc, k nenadálé potřebě císařově aby věrně pomohli, poněvadž k sv. Havlu oplaceno býti má. Na jistou radu podkomořího držán jest dne 12. srpna mustruňk (přehlídka) aneb raději *lustratio* všech sousedův hořejších i dolejších, a nato dne 18. t. m. obec všechna hořejší i dolejší svolána na radnici a přečten před nimi mandát císařský o *veřejnosti* a snešeno: aby osmý člověk osedlý, z města a předměstí, na vojnu

vypraven byl a na vychování jich berně aby od sousedův vybírána byla. Dne 23. t. m. obec hořejší i dolejší opět byla po spolu a snosili, kdo co měl od tesákův a mečů, i ručnic dlouhých i krátkých, jimiž jsou oni pěší, kteří za osmého člověka z města tohoto potáhnou, toho dne i nazejtří poděleni. (25. t. m. Martin Truhlář, že maje ručnici k výpravě osmého člověka, jí pánům zapůjčiti nechtěl, anobrž jí zapíral, dán do šatlavního vězení.) Poněvadž vedle mandátu císařského jedna každá osoba z stavův netoliko sama k mustruňku se dáti má, ale také desátého poddaného svého vedle sněmovního nařízení (roku toho po sv. Lukáši drženého) s sebou přivesti, protož také místo lidí poddaných svých páni 22 jonáků na vojnu* najali a davše jim vedle téhož sněmu na poručení pánův hejtmanův krajských nadělati sukniček červených lokajských, modrým suknem kříži Burgundskými zpředu i na rukávích premovaných, s dobrým mečem, dlouhou ručnicí a šturmhaubem je k mustruňku k Znojmu vypravili. A ačkoliv mandáty císařskými den k mustruňku jmenován byl v pátek po sv. Bartoloměji, však že do Hradce týž mandát teprv v středu po Nanebevzetí Panny Marie přinešen byl a tak čas krátký k výpravě, nebylo možné nížepsaného času je vypraviti. A poněvadž obec žádných ručnic dlouhých s strojem, s nimiž těch **79** osob z obyvatelů města a předměstí vypraveno býti mělo, neměla kromě starodávných s hubcemi, jichž nyní v polním ležení neužíváno, žádost vložena na sousedy městské: aby oni svých dlouhých i také mečův zapůjčili, s přípovědí navrácení neb zaplacení, což i učinili, tak že všickni na náklad obecní jsouce zodíváni do sukniček zavřitých, temného vlčku, galiot a punčoch i také sarabar, s ručnicí dlouhou a dobrým mečem, se třemi vozy vojanskými, všelijakou spíží naládovanými od masa, soli, hráchu, másla a sýra v neděli po památce sv. Bartoloměje, t. j. 28. srpna okolo 18 hodin z města k Moravě vypraveni jsou. V čele této výpravy byli: colmistr (výplatce) Tomáš Genichen, kupec; hejtman Jan Kavinský z Stranova, soused; fendrich Jiří mladší Kavinský; rytmistr Pavel Hlaváč, rodič města; k radě přidáni jsou: Pavel Vobeslo a Jakub Křenek. Desátníci lidu pěšího byli: 1. Václav

Bílina, měšťan, 2. Václav Vorel, pasíř, 3. Václav Šlechta, pekař, 4. Jiří Gifroy, pekař, 5. Jiří Licek, pekař, 6. Martin Halíř, 7. Jan Kord Stříbrský: každému z nich deset mužů zejmena připsáno jest. Od statkův podzemských: 1. Valtin Forkruber z Hiršperka a 2. Matěj Chosohorský a i každému z těchto deset mužů upsáno. Jiní pak měšťané, *kteříž obdarování a erbův užívají*, jako p. *Martin Cejp z Peclinovce*, primas města, *Václav Plácel z Elbingu* písař přední radní, p. *Pavel Kavinský z Stranova* spoluradní, p. *Václav Jiskra z Sobince* ouřadník statku podzemského, p. *Jan Hatovuž z Gorče* písař při důchodu podzemském, ty, poněvadž v povinnostech obecních zůstávali, z jistého poručení císařského pan podkomoří doma zůstavil, a na místě svém jeden každý z nich oupravného soldáta k mustruňku vypravili na svůj groš. *Isaiáš pak Kotečník*, ten ačkoliv v povinnostech není, však pro nemoc dravou, také jiného místo sebe poslal. Než jiní, jako: *Jan, Adam a Daniel bratří Škornicové, Balbínové z Vorličné, Jan Čenvic z Bílina, Jan Koyt z Bílé Hory, Matiáš Bílina z Littebacha, Jan Veláš z Hostovic a Sixt Pražák z Petřína*, ti sami životně i také *Martin Jaroš Kurovský z Kurova* k mustruňku se vypravili. Zmustrováno jest lidu českého vojanského oupravného (u města Znojma) jízdného okolo dvou tisíc a pěších střelců okolo dvamecitma tisíc. — Dne 7. října obec všecka obeslána jest a tu jim uvedena známost ta zlá a zarmoucená novina v městě o pevnosti Rábu, že na den sv. Michala archangela již Turkům v moc se dostala a tudy již více k Moravě a království tomuto nepřítel že táhne. Za druhé: napomenutí k horlivému a kajícímu k Pánu Bohu se obrácení a k svatým modlitbám, a prošeno, aby řemesníci v čas letanií a modliteb prací svých na stranu poodložili a nechtějí-li do kostela k modlitbám jíti, aspoň doma s čeládkou svou k jiným modlitebníkům se přioučastnili. Za třetí poručeno: poněvadž lid válečný náš dávno nač živ býti nemá, aby sbírku znova z sebe učinili a tu do čtvrtka nejprv příštího odvozovali, pod zbavení živnosti i řemesla. — Sinan, baša Turecký, dostav Rábu, nemeškal přitáhnouti k pevnosti Komárnu; že však lid křesťanský se přibližoval a zima nastávala, od něho

Turek odtrhl, „ale lid vojanský český oupravný a nákladný ničeho nedovedl a jest rozprášil se, nebo vše pozdě a obmeškáno bylo." — Též i hradečtí brzy domů pospíšili, jak dne 1. listopadu Tomáš Jenichen, lidu služebného z města tohoto vypravený colmistr, učinil relaci, kde a jak se jemu vedlo. Mezi jinými pak to zjevně prohlásil: že jest jich nemalý díl od praporce před řádným propuštěním se rozběhl a všichni před svým odchodem ještě za půl měsíce službu, za měsíc po pěti rýnských, zaplacenou měli. —

V jaru příštího roku (1596) příprava do Uher opět nastala. Dne 20. dubna měšťanstvu přečteno nařízení císařské v pondělí Velikonoční dané, jímž císař na vědomí dal městu Hradci, že jest na tom ustanoveno, aby regiment knechtů statečného Rudolfa ze Vchynic na Zásmukách 10. května zmustrován (t. vypraven a vycvičen) zde v Hradci a do království uherského vypraven byl. Poručeno, aby všecken profiant opatřen a ten lid do zmustrování vychován byl za slušnou záplatu. — Ležel ten regiment německých knechtů před mustruňkem i po mustruňku zde od soboty po Veliké noci až do úterý Svatodušního, na nějž samého lifergeldu (peníze za dodávání) z peněz zemských 11.509 kop míšenských vyšlo a vydáno jest. Pročež hned v sobotu po sv. Filipu a Jakubu takto daným psaním stěžovali si hradečtí hejtmanům kraje hradeckého: žádajíce, by oni hejtmané společně neb rozdílně do Hradce přijeli, že kvartýrmistr lidu nikam jinam než do města klásti chce a zejtřejšího dne do pěti set sem jeho přibráno býti má a již jich zde do sedmi set při městě foryrovaných máme; a že i drahota počíná. Ano i dne 9. května nařízena v městě silná stráž do sta osob, aneb toliko co by uznáno bylo za potřeby, s dlouhými ručnicemi a mečem na groš obecní, poněvadž znamenité pohrůžky patrným drancováním sousedův, z domův vypráním, rybníkův lovením a skopáním od té vojenské sběře se dějí. By pak hostů těch dále vypravili, v sobotu před sv. Duchem psaním k panu hejtmanu pardubickému se utíkali, žádajíce 25 vozů pro odvežení vojska a věcí jich do Mýta, sice že jich neodbydou, a sotva pět těch, jenž vozy mají, nálézti se

mohou při městě, a poddaní za neurody že malý počet potahu mají. [2])

Dne 14. října starší obecní a hejtmané městští dosazeni do rady a tu s nimi uvažováno: že k mustruňku krajskému, který od císaře ke středě po sv. Lukáši položen jest, vedle šacuňku (odhadné ceny statkův města) leta 1557 a zase 1588 učiněného, který se vztahuje na 36.091 kop a z peněz na ourocích 808 kop 12 gr. 6 den., vše českých, osm koní jízdných s slušnou oupravou, zejmena od sněmu vyměřenou a čtyry koně do vozu vojanského a nicméně z sousedů městských a předměstských patnácte počítajíc, 42 osoby vyslány býti musí; a na výpravu toho lidu znamenitý „košt“ (náklad) a zvláště na skoupení těch koňů jíti musí, který z měšce obecního nyní pro jiné vydání zastoupen býti nemůže, aby k tomu své dovolení dali: aby se 1000 kop pod ourok obyčejný dlužiti mohli: k čemuž jsou povolili a pánům tu správu poručili.

Dne 4. listopadu rychtář městský a hejtmané s pány snesli se na tom: Poněvadž lid obecní v těchto nynějších nebezpečných časech otevřené války, která jest jistá metla a trestání Boží pro hříchy všech nás, na to velice potřebné sněmem nařízení o mo-

---

[2]) Dne 27. září 1596 pan purkmistr a páni s J. M. císařským panem rychtářem z bedlivého uvážení v plné radě na tom jsou se snesli: Poněvadž mnozí z sousedův městských i předměstských toho se chytají a handle v másle a v sýru na tůny a kopy provozují, a tudy chudým řemeslníkům znamenitý nedostatek povstává; z toho pak žádný plat k obci nevychází: protož poněvadž z medu se platí, aby také jeden každý, kdož by koliv máslo v tůnách a sýry z města i do města vyvážeti dal a v nich handloval, — z jedné každé tůny jakýž takýž užitek k obci dával, 5 grošův českých, a z kopy sýrův tolikéž, a tudy snad kdyby méně v těch věcech handlováno bylo, větší důstatek másla a sýra v městě býti mohl.“ (Zde připomínáme, že *syrečky hradecké* za starodávna měly po Čechách dobrou pověst, ano dle svědectví očitého svědka pana Bohuslava Hasenšteinského z Lobkovic syrečky takové byly roku 1502 do Budína k svadebnímu veselí krále Vladislava II žádány a odeslány.)

„Nato za úředníky nad *husařkami* nařízeni jsou Zachariáš Zakázka a Jiřík Štípek kožešník a nařízeno: aby, poněvadž letos oves nad jiná předešlá léta lacinější jest a nejdrážeji korec za 10 gr. česk. v trhu se kupuje, protož aby nejlepší a nejtučnější hus s cela i s kaltounem dávána byla po 7mi groších českých; okleštěna bez kaltounu za 5 gr.; kaltoun nejlepší husy za 2 gr. a hubenější za 12 denárů, to jest za 4 krejcaře.

dlitbě málo dbá: v zvonění by panu rychtáři přidáni byli, kteří by takové pozorovali a k pánům k trestání dostavili. Při tom také na tom jest snešeno: Poněvadž páni sousedé, zvláště chudí řemesníci a jiní, kteří živnosti nemají, velice sobě pod těmito neslýchanými a nesnesitelnými berněmi a daněmi, jichž do šestnáctekráte do roka dávati musíme, s pláčem stěžují, aby nyní při oné výsilce jak z městského lidu patnáctého usedlého, tak z poddaných dvacátého, na kteréž znamenité útraty na výpravu a vychování v tom tažení jíti musí, tím ochotněji i ty posaváde zadržalé berně a kontribuce od sebe odvozovali, ač by chybiti nemohlo, že by ze sebe sbírku učiniti musili: že za ten čas tažení, co na ten lid přijde, měšce obecního zaplaceno bude a páni sousedé zastoupeni býti mají.

Dne 27. ledna 1597 opatrný magistrát, věda sbírky vojska z příčiny roznicující se války turecké a sněmu toho času držaného navstávati, poctivých řemesel a pánův hejtmanův města i předměstí do rady zavolav, v známost jim uvedl společné pana purkmistra a pánův snešení: že z jistých příčin a aby vědomé býti mohlo, kdo z pánův sousedův zbrojí a jinými válečnými instrumenty zásoben byl, i také aby se poněkud mladí lidé zkušovali, kdyby toho jaká potřeba nastala, jak by se chovati měli, *domácí mustruňk*, aneb úkaz mustrování držán bude v pondělí den sv. Chrisostoma: protož aby se všickni, jak mohou nejlépe a s čím kdo má s čeledíny svými vypravili a v hodinu čtrnáctou na ten den na placu před rathouzem najíti dali, ujišťujíce na tom své obzvláštní pochvaly.

Dne 16. června 1598 císař purkmistru a radě města Hradce psaním svým oznámil, aby dva praporce rejtarů urozeného pana Karla Tetaura z Tetova, rytíře sv. Jana Jerusalemského a komendatora na Mailberku, jakožto nejvyššího nad tisíci koňmi, v městě tomto ve čtvrtek po sv. Janu Křtiteli, t. j. 25. června zmustrováni a do království uherského vypraveni byli, poroučeje, aby všickni potravou časně se zásobily a lid ten náležitě, za slušnou záplatu fedrovali. (Dáno na hradě pražském v pátek po sv. Urbanu.)

Vedle kterého poručení dobře na čtyry neděle před mustruňkem nemálo rejtarův do města přijelo a nemajíce zde ještě ani foryrů, sobě prostopášně počínati začali. A ačkoliv jeden praporec pod rytmistrem p. Václavem Želivským z Sebuzína do města Jaroměře položen byl, avšak nicméně potom v úterý po sv. Marketě do Lochenic, Předměřic a Plačic, vesnic obecních, přitáhl a v nich kvartýr až do odtažení měl. Byli pak zmustrováni ti tři praporcové, totiž: pana nejvyššího lajtnanta a pana Želivského při městě tomto ve středu, den památní rozeslání ss. apoštolův, 15. července, skrze uroz. pana Václava nejstaršího Berku z Dubé a z Lipého a na Rychenburce, J. M. Cís. radu a nejvyššího sudího zemského království českého a urozeného a statečného rytíře pana Šťastného Mošovského z Moravčína, řádu sv. Jana Jerusalemského rytíře, hejtmana hradu pražského, k nimž za mustršreibra a komisaře přidán byl pan Hanuš Gross, a peníze jim na mustrplac přivezl i také za jeden měsíc zaplatil Eliáš Šeff z Ostřic. — Tato jsou jmena nejvyšších úřadníkův nad těmi tisíci koňmi zbrojnými: nejvyšší uroz. p. a p. Karel svobodný pán z Tetova, rytíř řádu sv. Jana Jerusalemského a komendator na Mailberce; lajtnant pak jeho p. Prechtolt Heltsober z vestfálské země atd.; fendrych p. Jindřich Dejm z Stříteže, který praporec červený s erbem země české nosil. Druhého praporce nejvyšší pak lajtnant byl p. Adam Ratiborský ze Chřebuze; lajtnant jeho p. Jan Lapáček ze Zořavého; fendrych p. Adam Bukovský Pinka z Bukova na Zbonicích a ten nesl praporec modrý s znamením Božího umučení. Třetího praporce rytmistrem byl pan Václav Želivský z Sebuzína; lajtnant jeho p. Alexander Kej z Kejova; fendrych p. Adam Štampach, a ten nesl praporec bílý s literou R a střemi korunami. Čtvrtého praporce byl rytmistrem p. Samuel Pelikán, který poněvadž v městě Bydžově ležel a i tam 10. července zmustrován byl, kdo jsou jeho oficíři byli, doptati jsem se nemohl; než praporec měl z rozličných barev s Burgundským křížem. Nejvyšším vachtmistrem byl pan Václav Harasovský z Harasova; nejvyšším kvartýrmistrem p. Jan mladší z Bubna. A ti z mustrplacu odjeli, majíce sobě za

komisaře a vůdce nařízené p. Jana Lukavského z Lukavice a na Zámrsku a p. Volfa z Vřesovic a Doubravské Hory, J. M. Cís. truksesa, v sobotu po rozeslání sv. apoštolův, 18. července. — O kterémžto mustruňku aby ti, kteří po nás živi budou, pro zprávu věděti mohli, netoliko co již nadepsáno, ale co více jim věděti náleží (dokládá k svým zápiskám *Václav Plácel z Elbingu*, přední radní písař), že jest skrze ně obec tato k znamenité škodě přišla a chudí sousedé k znamenitému stížení; nebo co na pocty z měšce obecního jak pánům mustrherům, tak nejvyšším gefelichrháberům (velitelům) naloženo, co darmo koňmi obecními sem tam forováno, toho se na díle v rejstřích ouřadních, na díle pak v živých pamětech lidských poznamenáno najde. Však to k zvláštní škodě měšce obecního se vztáhlo: že oves, který páni na obec každý korec po 25 groších českých 5 denárů platili, dráže nežli po 16 gr. česk. jeho rejtaři platiti nechtěli. Za jídlo s pivem po pěti krejcařích, víno, po čem na čepě bylo; avšak to zaplaceno zouplna, ani mnohým ujištěno nebylo.

Mimo náramné řádné a mimořádné daně, kteréž Hradec s ostatními městy za válek tureckých platiti musil, vybírána jest i berně z *komínů*, a sice jmenovitě roku 1603, kdežto hradečtí s dvořáky k městu příslušícími z 1180 komínů zaplatili 295 kop (z komínu každého po 15. groších).

Roku 1604 obojí obci svolané ohlášeno bylo císařské nařízení, že zde opět mustruňk k 500 rejtharů bude k vypravení proti Turkům do Uher a napomenutí jí dáno, aby se opatřili profiantem ve čtvrtek den sv. Jana Křtitele, a v málo nedělích na to zase zde byl mustruňk 1.000 koňům zbrojným. Taxa při tomto mustruňku uložena byla taková: korec ovsa za 50 grošů a sami páni jej brali za 1 kopu 10 gr.; žejdlík vína za 4 krejcary a vůbec prodáváno za 19 denarů; pinta piva za 4 denary; od stolu panského po 6 krejcařích za celý den; od čeledního po 5 krejcařích též za celý den. [3]) — Vykonal se ten mustruňk

[3]) Toho času kopa obsahovala 60 grošů, groš pak více než našich časů krejcar platil, protože 7 denarů do jednoho počítáno; pročež kopa míšenská 60 takových grošů, našich 70 krejcarů vynášela. (Švenda. II, 5. Str. 105.)

v pondělí na zejtří 2. srpna. Vojsko samo odjelo odtud teprv na čtvrtek 5. srpna, zanechavši po sobě na větším díle zlého spomínání při chudých sousedích, kterým (kromě ovsa a na díle za vína) za stravu nic platiti nechtěli. — A v středu na zejtří sv. Vavřince byl opět držán zde mustruňk krajský, k němuž měšťan patnáctý a sedlák dvacátý vypraven byl.

Od více let zanášel se král francouzský Jindřich IV s nepřátelskými zámysly daleko sahajícími proti Španělsku a Rakousku a vynasnažoval se k tomu cíli v zřízení spolku s knížaty německými a mocnostmi vlaskými. V Německu byl mu náhončím k tomu kníže Kristian Anhaltský, místodržící v hořejší Falci ve službách kurfirsta falckého Fridricha IV, veliký mistr v pletichách politických, který hleděl spůsobením obecného zmatku získati sobě něčeho. Spůsobením jeho zřídil se roku 1608 spolek knížat protestantských v Němcích, jehož hlavou se stal kurfirst falcký: proto císař Rudolf II ve všech krajích království na čtvrtek po Všech Svatých sjezdy stavům nařídiv, vysílal do měst komisaře své, by se uradili, jak by mohli opatřiti se a Čechy proti jakémukoliv nepřátelskému vpádu obrániti. List do kraje hradeckého vyslaný zní takto: „Ke všem třem stavům království českého. Rudolf atd. Urození, stateční, slovutní a opatrní Naši milí. Věděti Vám milostivě dáváme, že jsme na sjezd, který jsme vám do města našeho krajského Králové Hradce nad Labem ke čtvrtku po památce Všech svatých skrze mandáty Naše vůbec publikované položili a rozepsati ráčili, — urozené pana Rudolfa Trčku z Lipy na Opočně a Světlé nad Sázavou, radu a komorníka našeho, Albrechta Gotfrida Křineckého z Ronova na Jilemnici, statečného Adama Hrzna z Harasova na Skoleči, Lanškrouně a Ronšperce, též radu Naši a purkrabí kraje hradeckého a slovutného Ctibora Pecingera z Bydčína na Nechanicích a Kunčicích, věrné milé za komisaře Naše obrati a s instrukcí Naší k vám vyslati ráčili. Protož o vás pochybovati neráčíme, než že jim toho všeho, co tak s vámi z poručení našeho a vedle instrukcí jim od Nás dané mluviti a jednati budou, docela netoliko uvě-

říte, ale i v tom jakožto věrní milovníci vlasti své povolně se najíti dáte, co my vám milostivě spomínati a nahražovati chtíti ráčíme. Dáno na hradě Našem Pražském v sobotu oktáv svatého Lukáše evangelisty Páně roku 1608." Následuje obšírná instrukce, v které nařízeno: *1.* „Poněvadž od Pána Boha všemohoucího všecky dobré věci pocházejí; všickni s pilností napomenuti býti mají, aby mezi sebou strany pobožnosti jisté nařízení učinili a kdekoliv zvony jsou, aby každý den ráno, v poledne a u večer zvoněno bylo, a tu každý aby na kolena svá klekna Pána Boha za ukrácení hněvu jeho Božského a za svornost mezi potentaty a knížaty křesťanskými s skroušeným srdcem prosil; a kdož kleknouti a toho vykonati nechce, aby hned do trestání vzat byl. — Což pak království toho obhájení před všelijakými nenadálými škodami se dotýče: *2.* k takové potřebě z půl třetího tisíce kop grošův českých podle starého šacuňku, leta 1557 učiněného, aby jak světští tak duchovní jeden kůň s pacholkem, s ručnicí a se všemi potřebami neprodleně na hotově měli, a vedle toho *3.* i desátého člověka pěšího, tak aby vždy tři, jeden s halapartnou neb s oštipem, druhý s dardou, neb jak říkají s dlouhým knechtským špísem, třetí s ručnicí dlouhou dobrou, s toulcem a láduňky a též zbraně dobré při boku aby měl, a tak aby na hotově byli. Sbírku pak devět osedlých na desátého na jeden týden 40 grošův aby skládali, a tak nyní aby mezi sebou složili za jeden měsíc 2 kopy 4 groše. Mustruňkové pak v jednom kraji v pondělí po obětování Panny Marie nejprv příštím jízdného i pěšího lidu aby držáni byli; k mustrování pak téhož lidu, svrchupsaní komisaři a krajští hejtmané. — Též na vůdce toho lidu jeden každý poddaný člověk usedlý 5 gr. česk. vrchnosti své aby odvesti povinen byl, a to v pondělí po sv. Martinu nejprv příštím. A jestliby všemohoucí Pán Bůh takové nebezpečenství dobrotivě od nás odvrátil, tedy má všecka lidem poddaným taková sbírka navrácena býti. Dáno na hradě Pražském v sobotu po sv. Lukáši léta 1608."

Na sjezd málo jich ze všech tří stavův do Hradce se sešlo, proto že prý jen někteří o něm zprávu měli a císaři o něm dána

omluva: „o nařízení defensí aneb veřejnosti, aby tak veliké véci na sněmu obecném ode všech tří stavův bedlivě uvažovány byly“ a žádáno od něho, by při snešení, kteréž na sněmu obecném, jenž držán byl toho léta na hradě pražském po neděli *Exaudi* a zavřen v pátek po památce svatého Jana Křtitele, bylo vyměřeno, zanecháno bylo. Dáno v městě Králové Hradci nad Labem ve čtvrtek po památce Všech svatých.

Roku 1610 musilo město 12555 kop míšenských daní platiti! „Nad to důchod městský velmi špatný byl, tak že téměř na ouroky, na dělníky při mostech, jezích, splavích, též na opravách obecních stavení a na dlaždění vystačiti nemohl; pročež jest snešeno v městské radě: aby z jednoho každého vědra vína, kteréž sem přivezeno neb provezeno bude, 12. gr. a tak z bečky po 2 kopách se platilo. [1]) Za tak bídného stavu finančního ještě větší nehoda měla roku 1612 zastihnouti Hradce, neboť „přičten byl *zvod* na ves Březhrad s rybníkem, na ves Plačice, Vlčkovice, Hřibsko a Piletice, s rybníkem, dvory, lukami atd. pro sumu 13 tisíc kop a pro ourok půlletní 390 kop rukojmě za někdy císaře Rudolfa. Pročež snešeno: aby byla suplikace císaři Matyáši podána a za vymazání téhož rukojemství poníženě žádáno.“ Avšak žádosti této nebylo vyhověno, neboť hned na začátku příštího roku 1613 na rozkaz komory císařské tuto dali hradečtí zprávu: „suma vší té sumy, co tak za J. M. císaře v rukojemství zůstáváme, obnáší 57369 kop 11 gr. 4 denary míšenské; též že 19614 kop míšenských na hotovosti odvedli, na které 8014 kop sobě rozličně vypůjčili, z kterýchž když upomínáni bývají a do sv. Havla tu sumu složiti mají, žádají: by J. M. císařskou jim zpomoženo bylo a aspoň na tu sumu rest berní zasedělých na rok 1610 odražen byl,“ dokládajíce: „nebo my jináče, byť na nás o takový rest bernický jakkoliv nastupováno bylo, jeho odkud zapravovati nevíme a pro velikou chudobu sousedův vypomínati nemůžeme.“ A v jiném listě „žádají J. M. císařské proti věřitelům, na statky jich nastupujícím, o zastání a zpomožení, poněvadž sami dluhů

[1]) Od sv. Matouše r. 1613 až do sv. Matouše r. 1614 vybráno tím způsobem z 6604 věder 1320 kop míšenských.

nenadělali, ale z lásky k pánu svému, k jeho panu bratru císa[illegible] Rudolfovi, se zadlužili.“

Jako prvé brali Hradečané ve všech zemských sněmec[illegible] a obecných věcech bouřlivého roku 1611 podíl a když Maty[illegible] král uherský do Prahy táhl, byly i z Hradecka tři korouhv[illegible] 13. 14. a 15. dle průvodního pořádku, „modré s korunou“ a sic první s 76, druhá s 85 a třetí s 83 jezdci tam pohotově k uvi[illegible] tání jeho, jenž okolo 22 hodiny ve čtvrtek po neděli smrteln[illegible] dne 24. března v průvodu velikého počtu jízdných od tří stav[illegible] jemu vstříc vyslaných do hlavního města přijel, načež, jak z dějin známo, císař Rudolf II z panství poděkovati se musil a postoupiti zemí svých Matyášovi, jenž na to dne 23. května za krále českého korunován jest.

Dle rozkazu sněmovního vypsala městská rada roku 1614 takto stav města: „Urozenému panu Melicharovi Haldiusovi z Naiemperka, měštěninu a spoluradnímu v Starém Městě pražském, pánu a příteli našemu zvláště milému. Nečiníme V. M. tejna, ze již od drahně let mimo všecku naši možnost a povinnost podle předešlého starého rozvržení z 684 sousedův našich aneb sidel, jen že jest již jich jak v městě tak i na předměstích několik [illegible] a [illegible] spustlo, zcela a zouplna každého termínu berně [illegible] kop miš. odvozujeme: a kudy jest takové nemírné [illegible] sousedy naše též berně domovní takměř půl dru[illegible] [illegible] miš., z nichž potom defensí a jiné sbírky trojnásobně [illegible] a my skrze to o mnoho set kop každého roku při[illegible] [illegible] se stalo, žádného jistého gruntu a příčin toho [illegible]. Protož o tu věc k J. M. panu purkmistru a [illegible] Města pražského dvě osoby radní schválně odsí[illegible] *[illegible] nemožnosti obce naší na nejvýše zadlužené a [illegible] [illegible], z nichž mnozí svého všeho jmění [illegible] [illegible] pro velikou svou chudobu ani chleba dosti [illegible] [illegible] to ještě, majíce ten některý groš berně od [illegible] sebe [illegible] vlačeti a je do zástavy nositi i prodá[illegible] vati musejí a [illegible] pak z nich, nemajíce co prodati, pro takové berně [illegible]* — K tomu ke všemu ještě se při-

pojily nehody přírodní; neboť roku 1614 zpustošily kroupy všechno osení i při dvořích obecních i měšťanských, a rok na to 1615 „velikými a mnohými *povodněmi* jak při staveních obecních tak i při domích sousedův, blíže řeky Labe domy své majících, ano i při stavích a jezích veliká a znamenitá škoda se stala."

Skutečně bylo roku 1615 (posledního října) v městě a při městě jenom 513 domů, poněvadž jich do toho času 121 dílem zpustlých, dílem opuštěných bylo.

Tak schudlé a zbídněné bylo město Hradec *před* třidcetiletou válkou!

Máme za to, abychom zde obšírněji vypravovali o dějinách českých toho času obecných.

Císař Matyáš, vstoupiv teprv v 55. roce věku svého (roku 1611) ve stav manželský, neměl životných dědicův; pročež nástupnictví po něm připadalo na dva bratří jeho, kteříž ještě byli na živě, Maximiliana a Albrechta. I oni obadva byli bez potomstva a protož nakloněni postoupiti práva svého nejbližšímu dědici po sobě, arciknížeti Ferdinandovi štyrskému. Ferdinand, chtěje ujíti možným těžkostem po smrti Matyáše, dožadoval se jeho, aby jej dle obyčeje předešlých panovníkův ještě za živobytí svého dal korunovati v Čechách a v Uhrách. Císař vyhověl této žádosti roku 1617 a učinil dle obyčeje žádost ke stavům českým, aby Ferdinanda přijali za budoucího krále (korun. 29. června t. r.); což také stalo se, ač ne bez některých těžkostí od části stavů, kterým Ferdinand byl v nenávisti jakožto rozhodný protivník novotných vyznání náboženských. Hned po korunování Ferdinanda zakusili náčelníci strany vládě protivné, že dvůr císařský počal méně šetřiti posavadních ohledů na ně, jakož zvláště popuzen jest Jindřich z Thurna, když s něho brzy potom sňal úřad purkrabství Karlšteinského a odevzdal jemu úřad vyšší, ale méně výnosný, nejvyššího sudího dvorského. Za to strojili se ku pomstě roznícením nových nepokojů v zemi, kterými měla konečně vrchní moc odňata býti králi a přenešena býti na stavy.

Jestliže lid měl býti potažen do takového předsevzetí, musily předstírány býti stížnosti náboženské. K tomu hodily se rozepře dvou německých měst, Broumova a Hrobu, s vrchnostmi jich, opatem totiž břevnovským a arcibiskupem pražským, kteréž sice byly dávnějšího původu, ale zvláště se roznítily, když hned po vydání majestátu císaře Rudolfa II (dne 9. července 1609) protestantští obyvatelé měst těchto vystavili sobě modlitebny, čehož vrchnosti katolické trpěti nechtěly, aniž povinny byly dopouštěti, poněvadž majestát dovoloval toho jen městům královským. Nedůvodně namítáno proti tomu se strany protestantské, že prý statky duchovenstva rovněž jsou královské, jakožto ve zvláštním poměru ku komoře královské stojící. Když se hned tehdáž opat a arcibiskup obrátili se stížnostmi k císařskému dvoru, měšťané pak k defensorům [5]) (roku 1610), tito, tušíce nespravedlnosti měst, učinili pouhou přímluvu za ně, které však dvůr císařský místa nedal. Po více let odporovali měšťané rozkazu císařskému, aby modlitebnice zavřeli. Konečně brzy po korunování Ferdinanda kázal císař některé z předních návodcův trestati vězením a z rozkazu jeho dal opat břevnovský modlitebnici v Broumově zavříti, arcibiskup pak Jan Lohelius dal modlitebnici hrobskou rozbořiti (roku 1618).

Z toho vzali sobě defensorové příčinu ke svolání sjezdu stavů protestantských v Praze v koleji Karlově; kdež vedeny jsou pobuřlivé řeči; zavření modlitebnic v Broumově a v Hrobě prohlášeno za porušení majestátu císaře Rudolfa a zaslána žádost důtklivá k císaři, jenž před nedávnem byl s dvorem svým odjel do Vídně, aby modlitebnice měšťanům byly navráceny. K tomu odpověděl císař záporně a zakazoval stavům sjezd jejich, jakožto zřízením zemským nedovolený. Když odpověď tato přišla do Prahy, jali se návodci odboje popuzovati stavů a obyvatelů města k nenávisti proti nejvyšším úřadníkům zemským, na ten čas

---

[5]) T. j. *obhájcům* vyznání protestantského v Čechách, s povolením císaře Rudolfa II. od protestantských stavů českých ze svého středu vyvoleným.

místodržícím královským, přičítajíce jejich radám uzavření císařovo. Nazejtří po oznámení listu královského, dne 23. května 1618, zdvihli se stavové z návodu jejich všickni ze shromáždění v kolleji Karlově a mnohým branným lidem obklopeni odebrali se na hrad pražský, činili prudké domluvy čtyřem místodržícím právě přítomným a konečně, jak bylo uloženo v tajných radách vůdcův, uchopili dva z nich, Jaroslava z Martinic, nového purkrabí Karlšteinského a Viléma Slavatu, presidenta komory královské, a shodili je s oken kanceláře z výšky veliké do příkopu hradského; za nimi také písaře Filipa Fabricia. Šťastně zachráněni jsou všickni tři od smrtelného ourazu. Stavové ještě téhož dne zřídili prozatímní vládu 30 direktorů, jali se sbírati potom vojsko, jehož velitelem jmenován Jindřich Matěj hrabě z Thurna, Němec, od nedávna v Čechách usedlý; vypravili posly k druhým zemím, vyzývajíce je, aby s nimi se spojili, též ku knížatům protestantským v Němcích o pomoc; vydali rozkaz, jímž jesuity, arcibiskupa a opata vypověděli ze země a hrozili brannou mocí všem, kdožby vládě direktorův a jich rozkazům se protivili.

V otevřených listech patentních, kteréž direktorové ihned jali se rozesílati po krajích a městech českých, počínali si velmi chytře a podvodně, jak poznati lze z následního zápisku, od městské rady hradecké do knih městských učiněného: „Dne 3. června v úterý Svatodušní pan rychtář městský, páni starší (mimo dva nemocné) spolu s hejtmany byli v radě, tu jim J. M. císařský pan rychtář přečetl psaní od J. M. pánův direktorův, správcův a rad zemských a ode všech tří stavů království českého, tělo a krev Pána našeho Ježíše Krista pod obojí přijímajících a ku konfesí České se přiznávajících, z společného snešení nařízených a nyní na hradě Pražském shromážděných, pod datum v Praze na hradě v pondělí po neděli *Exaudi* 1618. — J. M. páni direktoři, pány měšťany napomínati a jim poroučeti ráčí: aby co tak *pro obhájení předně J. M. Cís., krále a pána našeho nejmilostivějšího,* království tohoto, vlasti naší milé, sebe, manželek a dítek svých, též majestátu od slavné a svaté paměti císaře Rudolfa na svobodné provozování náboženství daného, od J. M. Cís. nyní kralu-

jícího krále, pána našeho nejmilostivějšího, potvrzeného, sjednocení a porovnání, jakž i jiných věcí, pro zdržení a zachování téhož majestátu a svobody v provozování náboženství predešle nařízených, jisté defensí přináleží, z obce této jisté osoby s plnomocenstvím neprodleně na hrad pražský mezi J. M. vypravili. — Nicméně přečten před nimi od těch pánů direktorů patent, kterýmž k sbírkám a k vroucím ku pánu Bohu modlitbám se napomínají. — A naposledy přečten artikul též nařízené defensí a při něm *apologia*, neboližto osvědčení všech k konfesí České se přiznávajících vůbec, vytištěné a vydané. — Jest pak snešeno: Že podle jiných pod obojí stále státi a spolu s nimi, jakž *předně J. M. krále, pána našeho nejmilostivějšího*, řádu, obyčeje a práva království českého, tak také z počátku psaného majestátu do nejvyššího přemožení statkův i hrdel svých zastávati chtějí. Nebo všecka obec skrze Vácslava Dinku za odpověď dala: Že předně Pánu Bohu všemohoucímu, všickni měšťané hořejší i dolejší sousedé z milosti jeho Božské a J. M. pánům stavům z otcovské ochrany a péče, upřímným srdcem děkují a to nařízení s vděčností rádi že jsou přeslyšeli, a při J. M. pánich starších že stále a pevně státi chtějí, v tom že se s pány staršími a hejtmany městskými zcela zouplna srovnávají.“ Na to byli tří poslanci z městské rady zvoleni, kteříž by i berni do Prahy odvedli i listem se tam vykázali plnomocenství s právem: „aby oni dále vše vyrozuměti, se přimlouvati a zavírati mohli. Dáno v úterý Svatodušní 5. června.“ Poslanci ti vrátili se domů již dne 18. t. m. a učinili relaci, že „od nejvyšších berníkův, nově ode všech stavův zvolených, kvitanci na odvedení druhého termínu, do kteréž i 560 kop 55 grošů předešle odvedených vzato bylo, na 1520 kop 30 gr. míš. provedli.“ Spolu přinesli psaní, na kteréž městská rada tuto dala odpověď: „Urozeným pánům a statečným rytířům, slovútné a mnoho vzácné poctivosti pánům z Pražan, nejvyšším pánům berníkům království českého, k sbírkám a berním od J. M. tří pánův stavův, tělo a krev Pána našeho Ježíše Krista pod obojí přijímajících a k konfesí České se přiznávajících, voleným a nařízeným. Službu svou . . . . jest nám těchto dnův od V. M. psaní,

kteréhož datum při berních zemských na hradě pražském v pátek po památce seslání Ducha svatého, 8. června, skrze vyslané naše při navrácení jich z měst Pražských dodáno a při tom dále od těch vyslaných našich, že jste tak s nimi z jistého J. M. pánův direktorův i rad zemských při sjezdu shromáždění na hradě pražském v pátek po na nebe vstoupení Krista Pána od pánův stavův království tohoto českého, tělo a krev Pána našeho Ježíše Krista pod obojí přijímajících a k konfesí České se přiznávajících, volených, nařízení o půjčku peněz, aby k té nynější všeho království českého nevyhnutelné a vysoce se dotýkající potřebě, co nejdříve a nejvíce možné, i jak od spolusousedův našich, V. M. proti dostatečnému zjištění, tak od nás z peněz zapůjčeno bylo obecních, jednati ráčili, jest nám předneseno. Znajíce se tím býti povinni vedle milostivé žádosti V. M. k této celého království vysoce týkající se potřebě a vedle naší nejvyšší možnosti" atd. Nato mnohé tu výmluvy nemožnosti přivádějíc, dokládá městská rada: „v důchodu žádných peněz nemáme; sousedé pro chudobu nemohou kontribucí platiti," ale přece že 1500 kop pod ourok obecní vypůjčených odesílá, žádajíc také za ujištění. V neděli po sv. Trojici 22. června.

Zatím stavové protestantští všudy po Čechách i v Hradci vojsko sbírali. V pondělí den památní Krista Pána na Hoře Tábor páni Hradečtí z města i podměstí mustruňk pilně a úpravně drželi na poli v Zámostí, kudy se jde do Malšovic. Dne 27. srpna bylo první vojsko z Hradce na útraty (316 kop) obce a lidí poddaných zdejších vypraveno.

Přes to přese všechno chtěli Hradečtí věrni zůstati císaři: nebo „dne 5. října pan rychtář J. M. císařský a páni starší obecní v radě jsou svoláni a tu jim přečteno a v známost uvedeno milostivé poučení J. M. císaře, kteréž jest sem v úterý 1. října z města Litomyšle od správce tamnějšího panství po poslu odesláno; — a na tom s nimi zůstáno a jednosvorně snešeno: aby s tím milostivým psaním a poručením (k pokoji) J M. císaře do měst Pražských bylo vysláno a co by se J. M. císaři nejbezpečněji — *tak aby v ničem J. M. císař jakožto pán a král*

nejmilostivější, Jehožto Milosti my a všecka obec zdejší, věrní, poslušní poddaní až do smrti svých zůstáváme a zůstati chceme, uražen býti neráčil — za odpověď dáno býti mělo, rada byla vzata.“ Nic však méně držel pak Hradec i dále se stavy odbůjnými, kteříž jej dobře uměli k své straně přemluviti.

Vzpoura v Čechách všeobecně uměle rozdmychovaná nemohla býti potřena jinak než mocí zbraně. Když pak císař řízení vojenství proti povstalcům odevzdal Ferdinandovi, vypravil on vojsko 10000 mužův do Čech vedením Jindřicha Dampierra. Thurn, kterýž zatím oblehl Budějovice, proto že tamnější měšťané co věrní katolíci nechtěli podrobiti se vládě direktorův, byl tím přinucen ustoupiti odtud; avšak ve dvou půtkách porazil Dampierra, jenž na to do Rakous odtáhl. Zde obdrželo vojsko císařské nové posily a vypraveno podruhé pod proslulým vůdcem Karlem Buquoyem.

Mezitím vzbudilo ale vzbouření české již dychtivost zahraničných nepřátel domu Habsburského. Spatřovalit v něm začátek všeobecného útoku na moc Rakous a Španěl, i mínili k tomu cíli přispěti svou pomocí. Náčelníci zbouřených stavů musili již nyní zavázati se, že Čechy nepodniknou víckráte již panství Rakouského; za to dostalo se jim od Karla Emanuela savojského a od knížat jednoty protestantské pomocné vojsko, najaté společným jich nákladem a vedené Arnoštem hrabětem z Mansfelda. Mansfeld, přitáhnuv do Čech, zmocnil se hned pevné Plzně, kteráž jako Budějovice odpírala protestantským stavům. Příbytí této cizí pomoci osmělilo stavy slezské a lužické, tak že zavřeli spolek či konfederací se stavy českými. I Buquoi, který zatím vytáhl proti Thurnovi, poražen jest od něho v setkání u Lomnice, a přinucen na zimu s vojskem svým zavříti se v Budějovicích.

Když zima uložila zbraním stání, jali se kurfirst saský Jan a král polský Sigmund III co prostředníci jednati o smíření mezi císařem a stavy českými, k čemuž položen sjezd ve Chebě. Avšak prvé než přišel čas ustanovený ke sjezdu tomuto, zemřel císař Matyáš, dne 20. března 1619.

Ferdinand II, co král český již korunovaný, oznámil stavům českým smrt svého předchůdce listem nadepsaným ku předešlým místodržícím, kteréž stvrzoval v jich úřadech, dávaje věděti, že míní zachovati svobody zemské, na které přísahal při korunování, tedy i majestát císaře Rudolfa o náboženství i konfederací se Slezáky, a pilně vynasnažiti se, aby země byla zase uvedena v pokoj a pořádek. Ale zbouření stavové nepřijali ruky tím způsobem jim podávané k smíření, ano nesvolili ani ku příměří, kterého Ferdinand žádal, anobrž nechtíce jeho uznati za svého krále, přikročili k útoku naň i ve druhých jeho zemích.

Hned z jara roku 1619 vtrhnul Jindřich Thurn do Moravy, kdež četná strana stavů, jak katolických tak i protestantských, návodem Karla z Žerotína zavrhovala povstání české a odpírala účastenství v něm. Thurn pomohl straně k Čechům příchylné přemoci tento odpor. Stavové moravští přistoupili ku konfederací zavřené mezi Čechy, Slezáky a Lužičany, a zvolili dle příkladu stavů českých prozatímnou vládu 24 direktorův; Thurn pak obrátil se dále do Dolních Rakous, a položil se k samé Vídni, kdež na Ferdinanda doléhali protestantští stavové té země žádajíce, aby rozpustil vojsko postavené proti Čechům a dovolil jim přistoupiti ku konfederací s nimi, což málo před tím stavové hornorakouští skutečně byli učinili; také protestantští měšťané shlukli se naň do samého hradu císařského, a žádali svobody veřejného provozování svého náboženství ve Vídni. Pomoc 500 kyrysníkův vypravena od Dampierra, která v pravém okamžiku přibyla do hradu, vysvobodila Ferdinanda z těchto nátisků. Zatím pak v Čechách Buquoy, proti kterému Mansfeld vytáhl od Plzně, zvítězil nad ním v půtce svedené u Záblatí v kraji prachenském; což takový strach způsobilo, že Thurn na rychlo volán jest od direktorův nazpět do země, i musil tudy od Vídně upustiti.

Mezi těmito běhy válečnými jednalo se v Čechách i v radách zahraničných nepřátel Ferdinandových o osazení trůnu českého jiným panovníkem, jakož i o rozdělení ostatního panství Ferdinandova a o přenešení císařství Německého na jiný dům. Dle přání knížat jednoty protestantské měl býti císařem Karel Ema-

nuel, vévoda savojský. Karel Emanuel přál sobě císařství: avšak nejinak, než kdyby jemu zároveň dostalo se i království české. O to strhla se různice; nebo králem českým chtěl býti mladý kurfirst falcký Fridrich, syn zakladatele jednoty protestantské a její hlava po něm. Mimo tyto dva byl koruny české žádostiv také kurfirst saský Jan Jiří. Tomuto byli příchylni němečtí lutheráni v Čechách, mezi nimiž někteří z nejpřednějších náčelníkův povstání, jako Jindřich z Thurna a Ondřej Šlik; ale většina stavů kališnického, zvláště pak bratří čeští, jakožto ku kalvinství příchylní, chtěli míti Fridricha falckého, jenž byl vychován v kalvinství. Když se ukazovalo, že Fridrich obdrží vrch nad druhými, vzdálil se Karel Emanuel všeho podporování věci české; Jan Jiří pak začal se dokonce přáteliti s Ferdinandem. Tím stalo se, že Ferdinand, po odtažení Thurna od Vídně odebrav se do Frankfurta, kdež položen byl sněm k volbě císaře, zvolen jest na císařství jednohlasně od kurfirstů katolických i protestantských, tak sice, že ani Fridrich falcký konečně neodepřel jemu svého hlasu, aby nezůstal sám jediným odpůrcem.

Naproti tomu zvolen byl právě den předtím Fridrich falcký za krále českého na generálním sněmu všech zemí koruny české, povolaném do Prahy, dne 26 srpna. Teprv nyní rozmýšlel se, mělliby korunu přijmouti; konečně odhodlal se, a přijev slavně do Prahy, korunován jest v kostele sv. Víta administrátorem strany kališnické dne 4. listopadu. Kapitulací, kterou mu předložili stavové čeští, svolil Fridrich ke čtyrem kusům, vyžadovaným prvé na králi Matyáši, čímž měla královská moc na budoucí časy uvedena býti v podřízení moci stavův. Zvolení tomuto nového krále protivili se skoro všickni páni a rytíři katoličtí, i zbaveni jsou proto svých úřadův a vypověděni ze země.

Brzy po dosazení Fridricha v království dostal se stavům českým nový spojenec, Gabriel Betlen kníže sedmihradský, který chtěje užiti nesnází Ferdinandových, vtrhnul mocně do Uher a opanoval celou hořejší část země až k hranicím moravským a rakouským. Pro obranu proti němu povolal arcikníže Leopold passovský, na ten čas místodržící Ferdinandův ve Vídni, Buquoye

s vojskem jeho z Čech nazpět do Rakous. Za ním ale táhl Thurn podruhé toho roku k Vídni, a spojil se s vojskem Betlenovým k útoku na město. Buquoy položil se proti nim před dlouhým mostem přes Dunaj. Zde svedli s ním bitvu krutou, která trvala do tmavé noci, až konečně ustoupiv na onen břeh Dunaje, most spálil za sebou dne 24 října. Ještě v čas vrátil se brzy potom císař Ferdinand z Říše, a řídil obranu Vídně sám osobně. Na sjezdu v Prešpurce zavřena jest mezi tím konfederací mezi Čechy a Uhry i knížetem sedmihradským, a vypraveno společné poselství do Konstantinopole k zavření přátelství s portou tureckou. Zlé počasí podzimní, nedostatek potrav a nespořádanost vojska Thurnova i Betlenova překážely ale zdaru předsevzetí jejich; a konečně nehoda, kterou utrpěl Betlen za nepřítomnosti své v Uhrách od věrných stoupenců císařových, přinutila je oba k odtažení od Vídně s nepořízenou. Betlen v krátce potom zavřel příměří s Ferdinandem v Prešpurce (v lednu 1620,) kterým zůstaven jest v držení východní polovice hořejších Uher.

V zimě nabyl císař Ferdinand času k novému sebrání svých sil a k zjednání sobě pomoci od Filipa III krále španělského, Pavla V papeže, Maximiliána vévody bavorského, hlavy spolku či ligy knížat katolických v Němcích (zavřené k obraně proti protestantské jednotě), pak protestantského knížete Jana Jiřího kurfirsta saského a Sigmunda III krále polského.

V pohledu na zbrojení vévody bavorského a druhých knížat katolické ligy jali se i knížata jednoty protestantské sbírati vojenskou moc svou, čímž měl Maximilián zdržen býti od útoku na Čechy. Ale v rozhodné chvíli zahrozili Španělové knížata protestantská velkým zbrojením v Nizozemsku a chystáním se odtud k udeření na země jejich. Tu zavřela jednota protestantská potupné příměří s Maximilianem a ligou v Ulmě, z kterého království české jest vymíněno a které se také nevstahovalo na Španěly, tak že nic nebránilo Maximilianovi táhnouti císaři na pomoc proti Čechům; ani dědičné země Fridrichovy, dolní a horní Falc, nebyly jisty proti útoku Španělův, pročež nemohl z nich obrátiti do Čech žádných pomocí.

Takž protestantští stavové čeští proti tolikým nepřátelům, kteří na ně se strojili, zůstali prázdni vší cizí pomoci, na kterou se spolehali původcové tohoto vzbouření. Fridrich falcký, jehož dosazením na trůn králův svých mínili posíliti svou věc, nehodil se k tomu také svými vlastnostmi. Byltě člověk povahy laskavé a obyčejův uhlazených, ale zvyklý více rozkoším než řízení velikých věcí. Vkročení jeho do Čech způsobilo hned z počátku všelijaké různice v zemi. Král nadržoval, co se týkalo náboženství, nejvíce bratřím českým, jakožto nejbližším kalvinství, a odvracoval tudy od sebe stranu protestantskou. Všeobecné pohoršení způsobilo, když Fridrich k libosti své zohavil starodávnou svatyni národa českého, kostel sv. Víta na hradě pražském, vyklidiv a zkaziv všecky oltáře, obrazy, ostatky svatých a dal jej sobě upraviti v holou modlitebnu kalvinskou. K tomu přišli pletichy a různice dvorské, jakož i mezi vojenskými veliteli. Fridrich přivedl s sebou do Čech své rádce cizozemské: dávného snovatele všelikých spletků nyní již dospělých, Kristiana knížete z Anhaltů, Jiřího hraběte z Hohenlohe a jiné. Dávaje jim přednost před domácími, urazil zvláště starší vojevůdce Thurna a Mansfelda. Z toho přišla nezřízenost ve hlavní vedení věcí, zvláště ve vojenství. Zatím pak největší část šlechty, stavu měšťanského, lid selský, zakrsalí dávno v hovění sobě, navyklí dřepěti při jídle a pití, mdlí v starání se o věci vyšší, ochabli příliš záhy ve snášení břemen, jež nevyhnutelně přinášelo s sebou předsevzetí smělé, do kterého národ v celosti zaveden byl ovšem nevědomky. Tedy nedbale scházely se daně rozepsané k velkým potřebám obecným, a ještě menší byla odhodlanost k bojování pro vlast, uvedenou v největší nebezpečenství. Rozhodnutí osudného boje záleželo zcela jen na najatém vojsku, kteréhož znamenitá část skládala se z cizincův; a vojsko toto zůstávalo zhusta bez platu, v nedostatku oděvu a jiných potřeb; tudíž nakloněno bylo k nekázni a loupežem, které budily tím větší nářky obecného lidu. Velitelové vojenští přispívali k tomu na mnoze provozováním všelijakých tehdáž obvyklých šejdů, zadržujíce vojákům i co se pro ně sešlo, a obohacujíce se na útraty obecné.

Z jara roku 1620, když Buquoy s vojskem svým, nejvíce španělským, chystal se znovu na pochod z Rakous do Čech, předešli ho vojevůdci Fridrichovi, předně Hohenlohe a Mansfeld, vpadnuvše do Dolních Rakous. Buquoy zvítězil nad těmito v setkání u Langenloisu; když ale brzy za nimi přitáhl Anhalt s vojskem větším, musil vůdce císařský ustoupiti zpět až k Dunaji. Brzy potom dostala se stavům českým nová naděje, když Gabriel Betlen zrušiv příměří s císařem, vtrhnul opět výbojně do Uher a obnovil přátelský spolek předešlého roku zavřený, ano i od porty turecké přišel posel Mehemed aga s blahopřáním Fridrichovi pro obdržení království českého a se slibováním pomoci k budoucímu roku. Netrvalo však dlouho, a již spojenci císaře Ferdinanda přistoupili k rozhodnému skutku. Maximilian bavorský vtrhnul s vojskem výborně spořádaným a opatřeným, jehož velitelem byl vedle něho hrabě Tilly, předně do Horních Rakous, a připravil stavy této země k poslušenství beze všeho opravdového odporu. Později vtrhnul kurfirst saský do Lužice, a Slezskem a Moravou proskočilo několik tisíc kozáků poslaných od krále polského Sigmunda až do Dolních Rakous, kterými zastrašeni také stavové dolnorakouští učinili císaři Ferdinandovi přísahu věrnosti, již mu dotud odpírali.

Po tomto přemožení a zahrožení spojencův povstalých stavů českých spojili se Maximilian a Buquoy v jednu moc a vtrhli do Čech samých. Počet vojska jejich celého obnášel nic méně než 50.000 mužů, a převyšoval celou vojenskou moc Fridricha falckého skoro o polovici. Vůdcové vojska Fridrichova dali se před císařskými na zpátečné tažení, aniž bylo co platno, když konečně Fridrich sám se odebral k vojsku svému, chtěje tím vzbuditi jeho srdnatost. Když císařští stanuli před Plzní, chtíce dobývati Mansfelda, kterýž v tomto městě se zavřel se svými, stanul Fridrich s vojskem svým u Rokycan. Zde radili Thurn, Hohenlohe a Anhalt mladší, aby se svedla bitva s Maximilianem, pokud by vojsko jeho bylo umdlené pochodem; avšak Anhalt starý odporoval, boje se zkušených vůdcův vojska nepřátelského. Tito upustili brzy od nesnadného dobývání Plzně, a hleděli Anhalta k bitvě

přinutiti; on však stále se vyhýbaje couvnul opět dále k Rakovníku, potom po malé půtce tudíž k Unhošti, konečně až na *Bílou horu* před Prahou. Zde učinil zákopy, a mínil nepřítele očekávati jakožto v pevném postavení. V patách za ním přitáhl Maximilián toliko s vojskem svým bavorským, a položil se v malém vzdálení pod horou. Tu svolal Anhalt vojenskou radu, mělaliby bitva svedena býti, aneb by měli dále ustoupiti a zavříti se v Praze. Čechové přítomní radili, aby se bitva svedla, pokud by nepřitáhl také Buquoy s vojskem svým španělským a valonským; odpíral ale Hohenlohe, právě, že jest místo pevné, na němž nebylo by se obávati útoku od nepřátel; neradno pak odvážiti se boje, jenž by státi mohl korunu; pročež aby ještě lépe se zakopali a ohradili, v bitvu žádnou se nepouštějíce. Dle té rady zůstalo vojsko na svém stanovišti na Bílé hoře, a počínalo si beze vší starosti. Mnozí z předních šli do Prahy navštívit žen a přátel; horlivější domnívali se, že Fridrich i s národem českým prodán jest od Anhalta a Hohenlohe.

V tom, prvé než se staly náležité přípravy k opravdovému podstoupení nepřítele, přitáhl Buquoy s vojskem svým dne 8. listopadu, a Maximilian nepromeškal zbytečně ani chvíle k svedení bitvy. Hned téhož dne, mezi dvanáctou a jednou hodinou o polednách, učinilo vojsko císařské útok na postavení české, s hudbou zvučnou a křikem velikým. Anhalt dal bíti z děl, ale nezpůsobil tím mnoho škody nepříteli, kterýž nejsilněji udeřil na pravé křídlo české a hned několika děl zmocnil se. Útok na té straně odrazil mladý Anhalt; té samé pak chvíle na levém křídle Bornemissa s 8000 uherskými jezdci, vypravenými na pomoc od Betlena, připravil jízdu Maximilianovu na útěk. Hned však na pravém křídle českém poslal Buquoy něco lidu jízdného na pomoc těm, kteří utíkali před mladým Anhaltem. Ti obnoví boj, raní a jmou Anhalta, co zatím na druhém křídle Uhři příliš záhy dali se do kořistování. Maximilian, uživ času, spořádá své k novému útoku. Anhalt starý pošle Uhrům na pomoc jízdu knížete Hohenlohe; ta však při prvním hnání dá se na útěk; za kterouž běželi i Uhři, též část pěchoty, od nich potržená v útěk,

údolím Motolským bez zastavení až k Vltavě pod Smíchovem, kdež někteří skákajíce do vody utonuli. Tu následovala úplná porážka ostatních, kteří bojovali v postavení na hoře. Větší díl dali se na útěk ke bráně Strahovské, mezi nimi starý Anhalt. Nejdéle bránili se Moravané, malý zástup, kteréž vedl mladý Thurn a Jindřich Šlik. Obstoupeni jsou na místě Hvězda již tehdáž řečeném; bojovali do posledního přemožení, a téměř všichni jsou konečně zbiti nebo zjímáni. Bojiště bylo pokryto 6000 zabitými; ležení vojska Fridrichova celé upadlo v moc císařských.

Té chvíle když bitva se začala, seděl vzdorokrál Fridrich na hradě při tabuli skvostné s pány a paními. Posel od Anhalta přijel napomínat ho, aby pospíšil na bojiště pro větší povzbuzení svých k udatenství. Ale Fridrich nebral věc za tak pilnou, a jel až po tabuli. U brány Strahovské potkal se s divým útěkem vojska svého, kteréž v Praze hledalo útočiště. — Téhož ještě dne Fridrich odstěhoval se s hradu pražského na Staré město, a nazejtří po bitvě odjel ve zmatku z Prahy do Vratislavi ve Slezsku; s ním Anhalt, Hohenlohe, Thurn a jiní přední jeho stoupenci. Stavové čeští od něho opuštění rozpustili nyní vojsko, a poddali se i s Prahou vítězi na milost i nemilost. [6])

Jakých útrap a výloh měl a zakusil Hradec za čas revoluce této protestantských stavů českých, do níž městská rada *nevědomky* byla strhnuta, částečně nahledneme z následních zápisek v městské knihy vložených.

Dne 21. března 1619 táhlo městem Hradcem první cizozemské vojsko a sice Slezáci s knížetem Olešnickým ku Praze, ačkoliv tady jenom noclehovali. Za to ale již 8. a 9. dubna lid vojenský jízdný i pěší kraje hradeckého na Pouchově mustrován jest; jízdného lidu jedna korneta, přes půl třetího sta silná, znamenitě oupravně vymustrována, majíc kornetu (prapor) modrou a vůdcem jejím byl rytmistr urozený a statečný rytíř Karel Jestřibský z Ryzenburka a na Bohárni. Pěšího lidu byly dva pra-

[6]) V. V. Tomek. Děje království českého. III vydání. Str. 377—387.

porce a jeden každý praporec držel do 500 soldatův, jonáků a kriegsmanův znamenitých, a všickni byli s mušketami a ručnicemi dlouhými vypraveni, tak že bylo nač se dívati. První praporec byl s štrychy (pruhy) modrými a bílými, druhý s štrychy barvy řebíčkové a modré. Dne 10 t. m. byl vydán list následující: „My Rudolf z Štumberka a na Novém Městě Hradišti nad Metují, J. M. rada, komorník a šenk knížectví štyrského, a Jan Starší Bukovský z Hustiřan a na Červených Poličanech, generální komisaři od J. M. všech tří stavův království českého při minulém sjezdu na hradě pražském nad lidem jízdným i pěším z krajův hradeckého, boleslavského a kouřímského nařízení, známo činíme: že jest nám od J. M. pánův direktorův nařízeno, abychom lid ten naddotčených krajův neprodleně k městu Pelhřimovu vedli; pročež nařizujeme: by onen lid viktualiemi, jako i koně jich obroky opatřen a fedrován byl. — Budou takové věci jednomu každému vedle náležitosti placeny. Dáno v městě Králové Hradci v středu po neděli provodní 10. dubna leta 1619.“ Vojsko toto táhlo tedy k Pelhřimovu proti Buquoyovi, jenž s císařským vojskem v Budějovicích ležel. — Brzy na to táhl Hradcem markrabě brandenburský s vojskem svým, a v neděli po sv. Trojici lid vojenský z knížectví slezského pěší do Hradce přitrhl a ve středu zase odtáhl: bylo ho tři praporce v počtu jedenácte set; ženského a dětinského pohlaví bylo téměř tak mnoho; jízdného byly dva praporce; ale ti na gruntech obecních kvartýry své měli.

Dne 17. ledna 1620 zaplatilo město mimo berni 2294 kop 50 grošů i králové *šosu* po dvě léta zadrželého 665 kop 15 grošů a 5 denárů míšenských či 332 kopy 27 grošů 6 denarů českých.

Dne 3. září výroční trh pro mustruňk lidu krajského jízdného i pěšího, nastávajících dnů vykonati se mající, do středy po sv. Matouši 23. září odložen a tehdy za něho z rozkazu městské rady od sousedův předměstských, nájemníkův a podruhův po pořádku v branách i v fortnách, v každé bráně po osmi a ve fortně po dvou osobách hlídka byla držána. Mimo to musila obec na své útraty v Moravě, v Slesku a v okolních některých místech posly a vyzvědače vydržovati, by ihned o každém nepřá-

telském nebezpečenství vedle poručení panův místodržících na kancelář jich zprávu i po schválném poslu dáti mohla.

Dne 17. září soldatům od obce najatým, a sice 35 na počet, za měsíc šestý a sedmý dáno 200 kop. Desíti soldatům od pana Věnka Bukovského z Hustiřan na Červených Poličanech lidu krajského k ruce této obce hradecké zverbovaných dáno 80 kop. Soldatům, od cechův k hlídkám města (pokud lid krajský zmustrovaný zde se zdržoval) vystaveným, prvního dne 97 a po tři dni 98 osobám dáno 55 kop 42 groše 6 denarů. Též 13 soldatům, kteří po rozpuštění cechovních u rathouzu za 9 dni vartu drželi, 16 kop 42 groše. Jakož i 14 soldatům zase do pole táhnoucím od obce vypraveným, jednomu každému po 5 kopách 3 groších na osmý měsíc odvedeno 77 kop. Též 10 soldatům od pana Věnka Bukovského k ruce obce zverbovaných a nyní nově nařízenému p. hejtmanu Ulrichovi Vabstovi postoupených dáno 44 kopy. Které vše sumy činí 479 kop 45 gr. 5 denarů. — Dne 26. t. m. do měst Pražských berně a sbírky za dva terminy, totiž v pondělí po neděli *Oculi* a sv. Jakuba, vše léta 1620 odeslány a sice jednoho každého terminu činí 1.520 kop 30 grošů. Též odeslány jsou sbírky, sněmem generálním toho léta svolené: 1. sbírka z obilí na jaře vysetého za termin první po sv. Trojici sumy 103 kopy 24 gr.; 2. sbírka z obilí prodaného, též za první termin na den sv. Jakuba 37 kop 24 gr.; 3. ze všelijakých věcí kupeckých, kramářských a handlířských též za termin sv. Jakuba 22 kop 40 gr. a 4. z vín vyšenkovaných a prodaných za termin sv. Jana Křtitele, vše léta tohoto 55 kop 56 gr. míšenských. —

Zatím když kníže a kurfirst saský skoro celou Lužici k poslušenství císaře Ferdinanda II přinutil, navracovalo se vojsko české rozprchnuté ze Slezska do vlasti, jak o tom Hradečtí dosvědčují v psaní dne 27. října daném „nejvyššímu panu úřadníku království českého: Tajiti předně nemůžeme, že páni stavové spolu s tovaryšstvem a lidem svým válečným jízdným z kraje hradeckého pod kornetou uroz. a stat. rytíře p. Jana staršího Bukovského z Hustiřan, nařízeného rytmistra, jsouce od jeho M. knížete z Jagendorfu z Lužice propuštěni a dne včerejšího sem do kraje blíž k městu

Hradci přijevše, v některých našich obecních vesnicích kvartýry sobě položili a tu na velkou stížnost a záhubu nebohých a právě zbědovaných, i také za příčinou častějších válečného lidu slezského durchcukův a mnohými berněmi ve velkou škodu přivedených poddaných našich se zdržují. — Žádají v tom prostředku a pomoci. — Zatím ale zhasla Fridrichovi falckému hvězda jeho v Čechách a on utíkaje domů, nepochybně sám přinesl do Hradce zprávu o své potupné porážce.

Od rozhodného léta Páně 1620 až po naši dobu.

Hradečané ve zvláštním listu otevřeném učinili se vší ochotností přísahu císaři a králi Ferdinandovi II, kteráž zní doslovně: „My purkmistr a konšelé, též starší obecní, přísežní, všechna obec města Hradce nad Labem, známo činíme tímto listem přede všemi, kdež čten neb čtouc slyšán bude, vzláště v důstojných místech a vzácných, kdež náleží, že jsme před J. M. uroz. P. P. Humprechtem Černínem z Chudenic na Žlebích a Nelitovech (?) J. M. Cís. radou, komorníkem a hejtmanem Starého města pražského; uroz. a stat. rytířem p. Adamem Rysenberským z Janovic, J. M. Cís. radou a prokuratorem v království českém; uroz. p. Vácslavem Makrlí z Sobisku, J. M. Cís. služebníkem, pány komisaři od J. M. osvíceného knížete P. P. Karla z Lichtenšteina, J. M. Cís. tajné rady a na ten čas místodržícího v království českém, k nám nařízenými, přísahu níže psanou k milostivé ruce J. M. císaře pána našeho nejmilostivějšího na rathouze v středu po sv. Ondřeji apoštolu Páně vykonali takto: Přísaháme Pánu Bohu, nejjasnějšímu velkomocnému knížeti pánu panu Ferdinandovi toho jmena Druhému, volenému římskému císaři, uherskému, českému králi pánu panu našemu nejmilostivějšímu: že J. M. císařskou za našeho pravého, jednoho českého pořádně přijatého a korunovaného krále a pána poznáváme, J. Milosti a žádnému jinému věrnost, poddanost a poslušenství zachovati chceme: toho nám dopomahej Pán Bůh všemohoucí a svaté Evangelium.“

„A pro budoucí pamět takovou přísahu od nás vykonanou dali jsme do knih našich městských zouplna vepsati. Tomu na svědomí a lepší důvěrnost dali jsme k tomu listu pečeť naši městskou přitisknouti, čehož jest datum v městě Hradci 2. prosince 1620."

Téhož ještě dne psala městská rada knížeti Lichtenšteinu, jak následuje:

„Osvícený Kníže! Nemůžeme V. K. Milosti činiti poníženě tajné, že po vyřízení komisí jmenem a na místě J. M. císaře, krále a pána našeho nejmilostivějšího od V. K. Milosti vedle jiných měst k nám tolikéž nařízené a po odjezdu od nás J. M. pánů komisařů druhého dne v neděli druhou adventní, 6. prosince, od J. M. pana Václava z Vchynic a Tetova na Chlumci a ze Smiřic vedle jisté ordinancí od J. M. císaře J. Milosti pánu dané, tak jakž J. M. pánem, jako i všem dvěma pánům stavům kraje hradeckého i jiných krajův, u velikém počtu u nás v Hradci nyní pospolu shromážděným a zůstávajícím, oustně to v známost uvesti ráčil, J. M. císařského lidu vojenského dva praporce mušketýrův k nám do města jest uvedeno a ložirováno; za čímž od pana obrštlajtnanta nad tím lidem nařízeného na to jest nastupováno a se nastupuje: abychom klíče od města jemu v moc uvedli a postoupili. I zůstávajíce my J. M. cís. krále a pána našeho nejmilostivějšího věrní, poslušní, poddaní a v tom se jak prve spolu dotčenými J. M. pány komisaři od V. M. knížecí nařízenými ohlašujeme a podle toho i přísahu J. M. císaři vykonavše, poněvadž jest nám na místě a k ruce i k dobrému J. M. císaři od týchž pánů komisařů správa a opatrování města poručeno a podle toho klíče svěřeny, v čem stále věrně, upřímně, poslušně jakž J. M. císaře věrní a poslušní poddaní se zachovati, k ruce a k dobrému J. M. císaře a před všelikými útoky a pády nepřátelskými podle nejvyšší možnosti naší a se vší pilností město opatrovati připověděli. Pročež za tou příčinou k V. K. Milosti ve vší poníženosti se utíkáme a za to pokorně prosíme: za dobré J. M. císaře pána našeho nejmilostivějšího, též pro bezpečnost a zachování od další záhuby a zkázy města, by po Boží ochraně

a pomoci a lidu toho J. M. císařského, pro opatření u nás ložirovaného, klíče od města tohoto jmenem V. K. Milosti od pánův komisařův nám svěřené, jakož i správa a opatrování města, dokudž týž dotčený J. M. císařský lid u nás zůstávati bude, při nás J. M. císaře věrných a poslušných poddaných zanechány býti mohly; nebo my na jiném nejsme, nežli město to k dobrému J. M. císaře z poslušné a ponížené volnosti a věrné poddanosti pravdivě opatrovati. S tím k milostivé ochraně V. K. Milosti sebe, všechnu obec naši, poroučíme. 2. prosince."

Avšak že i tohoto lidu císařskému ještě přibylo, dokazuje jiný list panu Vilímovi z Vchynic a Tetova: „Jest nám dnešního dne 15. prosince psaní V. Milosti v příčině lidu vojenského, 4 kornety jízdy a jednoho praporce pěších, že u nás v městě, mimo předešle u nás položený lid, kvartyrován býti a tu až do pondělka příštího nejdéle zůstávati má, přednešeno; nad čímž jsme se (majíce prve s tím lidem, tak na mnoze u nás rozkvartýrovaným, an ho vždy dále více a více, den odedne, jako i dnes opět, mimo předešlé dva praporce ještě třetí praporec přes 250 osob silný, přibylo a přibývá, znamenité a nesmírné obtížnosti s jeho pro velikou nemožnost a chudobu sousedův našich, žádným způsobem vychovati nemohouce) velice zarmoutili: pročež pro Boha a milosrdenství Boží prosíme, poněvadž ten lid, jehož u nás v městě i po předměstích všude plno jest, a on zde kvartýru a opatření bezelstně míti nemůže, a i od knížete Lichtenšteina nařízeno jest: že ten lid okolně ve vesnicích ložirován býti má: — aby rozdělen byl; neb již sousedé od svých živnostek někteří utíkají. Dáno 15. prosince 1620."

Musili Hradečané nejenom *klíče města* odevzdati veliteli posádky císařské, ale i vypsati, jakých a mnoho-li *válečných nástrojů a věcí* v městě mají uschováno. O tom dali dne 11. ledna 1621 zprávu knížeti Karlovi z Lichtenšteina takovou: „I můžeme V. K. Milosti pravdivě a jako samo v sobě skutečně jest a což tak vše od nejvyššího lajtnanta pana Adama Arnolda z Erftu, který u nás s lidem válečným zůstává a sobě pro ochranu a správu města poručenou, i také klíče od brány města od nás odvedené

v své moci a opatrování má, před tím bedlivě a s pilností spatřeno, oznámiti: že od velké střelby toliko kus mosazný slitý jeden, železné na velké švihačky tři, jeden moždíř a mimo to něco od hákovic, polouhákovic a do nich částka drobných kulí železných, též od mušketův a ručnic a prachu některá libra velmi na skrovně před rukama se nachází; z strany pak salitru vaření a dělání nic toho u nás, ani žádných k tomu potřeb a příležitosti k tomu se nenalezá.“ [1]) — Toho samého dne, jiným listem těžkost svou takto vypravují uroz. panu Janovi Matiášovi z Blanchova, J. M. Cís. radě a rentmistru: „Nečiníme tajné, že jest nám od J. M. Knížecí Karla z Lichtenšteina J. M. císařským plnomocenstvím nařízeného komisaře, poníženě odesláno: abychom ty čtyry tisíce kop míšenských, které jsme léta minulého k zalíbení J. M. Císaře k pilným a válečným vydáním povolili, na zaplacení Jeho lidu, na hotově zaplatili.“ Omlouvajíce se, že nemohli těchto peněz do Prahy odeslati „pro velké nebezpečenství a veliké obtíže na cestách skrze loupeže vojska, žádají, by pro ně, jako do jiných měst, Jaroměře a Bydžova, posláno bylo.“ Dne 25. ledna vojsko knížete bavorského, které zde v městě za sedm neděl leželo, odtáhlo; avšak téhož ještě dne přitáhli sem z Vysokého Mýta *tři* praporcové Francouzův, jimž pak město denně 105 zlatých vypláceti musilo. — V úterý po neděli *Reminiscere*, dne 9. března, hrabě z Anhaltu, „katolické unie generalvachtmistr“ z Hradce se vší svou kompanií vyjel, jakož i potom dne 29. března *pět* praporcův Francouzův z Hradce vytáhlo. — Nato na nařízení knížete Lichtenšteina od přišlých sem císařských komisařův žádáno bylo, by město Hradec zapůjčilo císaři 5.000 kop. „K zachování poslušenství“ vypůjčilo si město z panství kolínského 1.000 kop a ty ihned do Prahy odeslalo. — V Zelený čtvrtek dne 8. dubna přijel do Hradce nejvyšší lajtnant nad lidem, vysoce urozený p. Maxmilian Lichtenštein, kterému byl tu mustrplac položen a nová posádka sem vložena s velitelem Hanušem Jakubem

---

[1]) Brzy na to byla městu všechna tato válečná zásoba a zbraň odňata, pak na krátkou dobu i s klíčemi opět navrácena.

svobodným pánem z Meroda. Tentu hned po neděli druhé po Velikonoci ve čtvrtek poručil, aby bez odkladu klíče od města jemu byly odvedeny a hned brány zavřeny, a sousedé zbraň skládati byli přinuceni. „Téhož dne, kdyby p. Hanibal z Valdšteina byl neráčil do Hradce přijeti, měl úmysl týž nejvyšší p. lajtnant, něco většího před sebe vzíti, že by bylo hradeckým se stejskalo.“ Načež ihned ku knížeti z Lichtenšteina obtíž tu psaním zanesli takto: „Majíce sobě od J. M. nejvyššího pana lajtnanta, nad lidem pěším nařízeného, přísně poručeno, dne včerejšího nejdéle v půl hodině klíče města odvesti, též i spolusousedé a obyvatelé naši muškety, ručnice, poboční zbraně, halaparty a píky, ano všelijakou jinou zbraň, jakékoliv by jmeno měla, též zbroje, plenhy a pancíře, bez každého nejmenšího našeho při tom rozmyšlení, jsouce, jakož ve všem činíme, tak i v té příčině J. M. císařské poslušní poddaní a pokoje žádostivi, poslušně jsme složili; k čemu však ale bychom jakou příčinu a podezřelost dali, nevíme.“ Tudíž žádají o navrácení všeho toho „pro všelijaké příhody. Dáno 30. dubna.“ — Avšak ani na tomto týrání města neměl pan z Meroda dosti, anobrž ve středu po neděli *Cantate*, 21. května, když někteří z sousedův po svém obchodu za živnosti chtěli na jarmark do Hořic jeti, jsou od vojákův zastaveni a do profousa dáni.“ — Ve čtvrtek po sv. Vítu přitáhly do Hradce z Holomoce (?), z Dvoru, Kostelce a Rychnova čtyry praporce vojska k mustruňku (na Okrouhlíku měli své ležení) a těm muselo chleba a piva dáno býti od obce; chlebů po dvakráte 1.700 pecnů po šestáku a piva 24 sudů; potom zase do svých kvartýrů navracovali se. Od 30. března až do 10. července ležel tu Maxmilian z Lichtenšteina s pěším vojskem svým a po vytažení odtud této pěchoty, zanecháno tu na *salva guardia* s jedním lajtnantem 60 knechtův za jeden týden. Však hned k nim dne 13. července jiná kompanie pěchoty přibyla, jejíž hejtman byl rytíř Jan Valter Bordvigus z Taxis a ten tu setrval až do 12 září. Proti tomuto ztěžovala sobě městská rada k panu Hanibalovi z Valdšteina dne 30. srpna: „že mimo ten každodenně jemu vycházeti mající plat 30 zl. od nás každého téhodne 3 vědra vína, též na každý den 3 korce

ovsa, z těch domů pak, kde soldati kvartyrováni nejsou, od každého na jednoho soldata po 15 kr., a od sousedův obojího podměstí téhodně po 50 kopách míšenských míti žádá. Za vědro vína že na penězích 20 zl. míti chce; za varty každého dne po 5. zl. Čeho všeho od 9. července, 60 dní počítaje, 2880 zl. že činí, načež jemu již odvedeno 1019 zl. Mimo to ležel v Hradci se svou jízdnou posádkou nejvyšší lajtnant, rytíř Ferdinand Gerštorf z Gerštorfu od 4. září až do 2. listopadu, a druhý nejvyšší lajtnant Tomáš Czeřbony s pěší posádkou od 1. října až do 16. dubna roku příštího. „Na platy toho lidu týdenní a každodenní mnoho drahně tisíc kop a zlatých na mnohých rozdílných místech velice pracně vydluženo býti muselo; a když peněz objednáno býti nemohlo, tehdy jim obligace a pojištění na obec činěny. Pomoci a sbírky od knížete z Lichtenšteina k spomožení hradeckým z kraje nařízené a od pánův komisařův uložené sami páni nejvyšší sobě přivlastnili, sousedům pak a obci tím málo spomoženo; anobrž jak pány oficíry tak jiné soldaty u sebe kvartyrované, náležitě a právě v hojnosti vychovati musili Hradečané. Že obec všecko všudy, kde co nalezeno a vyhledáno, i od jiných vydluženo býti mohlo, musila vydati a vydlužiti; a již naprosto žádných peněz nikde v žádném důchodě, aniž nikdež u lidí žádného kreditu nemá a míti nemůže. Sousedé a poddaní, skrze to vše nejmilejší věci vyprodavše, již téměř na žebrotu sebe přivedli; odkud a nač toho lidu vychovati nemají a mnozí svých sídel a domů pustých zanechávají a někteří od nich již utíkají. Že v městě domů pustých, zbořených a prodlužených, k tomu také panských, do nichž žádných soldatův ložirováno býti nemůže a neložiruje, na mnoze jest; což vše k větší záhubě jest oněch, na kterýchž ramenou to vše těžké a záhubné břemeno leží a ležeti musí.“ Též vyznávají Hradečtí dále ve svých zápiskách: „Od obilí a jiných věcí roku toho neouroda a k víře nepodobný nedostatek, tak že na větším díle mnohým hospodářům, to co neskrovně na poli se urodilo, zase k setí a na vychování čeládky nestačí. Při které té vší těžkosti s nejvyšším lajtnantem panem Ferdinandem Gerštorfen učiněna námluva a narovnání ve čtvrtek na den sv.

Lidmily, 16. září: že od obce jemu vedle taxy, od knížete z Lichtenšteina potvrzené, na vychování na každý den 30 zl. na penězích a od ovsa na každý týden po 12 korcích odvozováno býti má; od kteréhožto dne a již i ten den počítaje, učiní až do 28. října 42 dni a sumy za ten čas 1260 zl., což vše jest jemu odvedeno."

Pamětihodnou a, kdyby právě za té nešťastné doby nebyla učiněna, pro veškeré město veleprospěšnou závět učinil toho roku slovutný pan *Tobiáš Vostatek*, měšťan a přední rada městský a ouřadník důchodů města, dne 22. září zemřelý. Praví do slova: „Já Tobiáš Vostatek, měštěnín v městě tomto Hradci nad Labem, maje řeč sv. Pavla, apoštola Božího, v ustavičné paměti: že zde na tom světě nemáme místa přebývajícího a věčně trvajícího, o statečku mém svobodném, nemaje žádných přirozených vlastních svých dědicův, podle své dobrolíbezné a svobodné vůle vyměřuji a poroučím: dům Vostatkovský (mimo v něm nábytek) dávám k záduší školy zdejší pro snadnější mládeže vyučení; druhé dva podle něho, po nebožtíku Josefu Vlachovi s dvory na cihelně oběma a s domem přikoupeným, ovčíny s zahradami, se vším v nich dobytkem, atd., s rolemi osetými a neosetými i s loukou, atd. pro tu lásku, kterou jsem k vlasti mé milé měl, poroučím panu purkmistru a radě i vší obci města Hradce, tak by po mně hodnou památku měli, k spomožení sobě v těchto nynějších závadkách a nedostatcích; — k záduší kostela sv. Ducha spravedlnost purkrechtní na domě Petra Vítovce, mydláře u sv. Antonína a cokoliv se jí z knih městských vyhledati moci bude. Co se dluhův mně zjištěných dotýče: u města Litoměřice 3000 kop míšenských, u města Hradce 3000 kop, o těch a takových dlužích již pořád sebraných a mně spravedlivě povinných takto kšaftuji: k záduší kostela sv. Antonína 3000 kop za městem Litoměřici; — k kostelu sv. Anny ty 3000 kop, které mi pan purkmistr a obec hradecká povinni jsou; — k sv. Petru 500 kop míš.; k záduší sv. Pavla na Cihelně 300 kop; k špitálu sv. Pavla 500 kop; k špitálu sv. Antonína 300 kop; k špitálu sv. Jakuba na Louce na domě Slepičkovském co se vyhledá; k špitálu sv. Anny 300 kop;

k záduší mistra Jana Husi v Konstanci 230 kop; — pánům pak řemesníkům a poctivým cechům na památku svou a pro spomožení chudým: do cechu pánům řezníkům 200 kop; pánům krejčům pro památku mého milého otce 511 kop; do cechu kožešnického 200 kop; do cechu soukenického 200 kop; do cechu ševcovského 100 kop; do cechu kovářův, mydlářův a špendlikářův 100 kop; do cechu kloboučníkův, uzdářův, pasířův, malířův, provazníkův a zámečníkův a k nim náležejících 200 kop; hrnčířům 50 kop: které odkazy činím, aby jich ne možnější užívali, ale chudým propůjčovali a každého roku počty z nich činili.“ Na to mnohým mnohé dluhy odpouští a pokračuje: „Nádoby pak cínové všechno, co ho kdekoliv v domě mém do šest neb více centův se najíti má, to poroučím panu Janovi Krumlovskému a Joachymovi Kameníkovi na ten způsob: aby oni spolu hned po smrti mé to takové nádobí cínové zvážiti a z něho plátu, neboližto stuk konváři nalíti a tím kašnu proti rathouzu zde v Hradci, kde u Jiříka slove, vnitř obložiti a na památku obnoviti, spraviti a zase vyzdvihnouti dali, a pan purkmistr a páni nynější i budoucí aby je k tomu ustavičně míti ráčili, tak aby, co jsem tu pro poctivost jich a všeho města učinil, aby tak a ne jináč poslední vůli mou naplnili; na kterýžto náklad vykazuji: za panem Hendrychem Jakvanem v Frankštejně 500 kop do čtvrt léta k odvedení.“ Mimo to šaty, koflíky stříbrné, pásy, prsteny, atd. rozdílně odkazuje.... „Stalo se ve čtvrtek po památce narození Panny Marie 1621.“ — Stejnou měrou, jakou radostí naplnil tento kšaft sklíčené město, takým zármutkem je překvapil rozkaz knížete z Lichtenšteina, jenž skrze pana Joachyma staršího Slavatu z Chlumu a Košmberka panu Janu Hubeciusovi, královskému rychtáři, jakožto ustanovenému sequestru, dodán byl, aby všeliké jistoty a co nábytku jest v hotovosti po Tobiášovi Vostatkovi zaopatřil. Darmo dne 12. listopadu domáhali se Hradečtí, „by po vyjití šesti neděl, když kšaft pořádný jest a nejvíce *ad pias causas*, pak k chudým cechům, záduším a kostelům a na díle k této obci zhubené, jemuž žádný neodporuje, a žádali za povolení: by kšaft tento potvrzen býti mohl a chudé záduší těch odkazův mohlo užiti.“ Avšak

marná byla tato prosba; kšaft p. Vostatka nebyl potvrzen, anobrž dne 5. listopadu 1626 všechna po něm pozůstalá majetnost, až na dům škole odkázaný, byla konfiskována.

Velitel posádky, lajtnant Czerbony, opět od 1. října do 17. listopadu sumu od něho sečtenou 5847 zl. 5 denarů od Hradečanův žádal.

Roku 1622 císař Ferdinand II. najmul všechnu minci k dělání peněz v království českém jakýmsi bohatým kupcům. Ti dostavše se do Hory Kutné měsíce února, zarazili a dali dělati tam na Vlaském dvoře mince velmi lehké, zvláště grošíčky po třech krejcařích, více měděné než stříbrné, ačkoli prve cizozemská mince velmi také lehká v království českém se rozmáhala, skrze co hadrunky a všech věcí povstala drahota. Stará mince velmi vzácná byla: tolar, jenž předešle po 70 krejcařích vydáván byl, již 4 a 5 kop míš. platil; dukatové zlatí, jenž po půl druhé kopě míš. platívali, již po 6 a 7 kopách platili: tak bída následovala a záhuba nepřestávala.

Když pak lajtnant Czerbony se svým vojskem teprv 16. března odtáhl, opět jízdectvo o dvou kompaniích do města se vložilo, jehož nejvyšší lajtnant byl Torquatus Conti Princeps Italus, a do 13. června zde pozůstalo. Po odchodu jeho *salva guardia*, prve 80, potom 50 knechtů od 12. června do 10. listopadu zde zůstávala a k tomu ještě toho času mnoho profiantu a kontribucí obilní i peněžité pro opatření císařské armády v polním ležení u města Kladska, císaři dosud vzdorujícího, zůstávající odtud dodáváno a dovozováno bylo.

Toho času pěkná památka zničena jest, neboť dne 17. května na poručení pánův (t. městské rady), p. Karel Jiskra, jmenem dědicův po p. Vácslavovi Jiskrovi z Sobince, bývalým primatoru, složil na rathouze v truhlici, černé a okované, *erby stříbrné s ptákem, k společenství a konventu tovaryšstva střelcův k ptáku* patřící a při tom list na pergameně pod pečetí menší města toho svolených artikule tovaryšstva; regalie tyto ptačí jsou na peníze zvedeny a ty v jedné sumě odvedeny nejvyššímu

lajtnantu lidu jízdného panu Torquatu Conti. [8]) Když nad to nejvyšší berník nařídil, aby v témdni 1000 kop míš. zadrželých a jiné zemské sbírky odvedli, dne 25. července městská rada, předstírajíc těžkosti své, doložila: „že na vychování dvou kompanií jízdectva, které zde nyní ubytováno jest, toliko za těch 8 pominulých neděl 20 tisíc z obce, na díle od sousedův sebraných, na díle pracně a těžce vydlužených, již složiti se dostalo;“ pročež žádají za strpení, že učiní, co možné bude. — Tehdy objevil se druhý obětavý vlastenec: Pan *Jan Duchoslav*, měštěnín a primas města, císařský výběrčí posudného kraje Hradeckého, před pány ohlásil: jak s paní Libuší manželkou 13 tisíc kop městu odpouští.“

Jaké platy tehdy na lid uloženy byly, dokazují rejstra sbírek a kontribucí od 17. dubna do 29. října (1622), to jest z 28 týdnův, sebraných jak od pánův sousedův městských i předměstských, tak i od lidí poddaných obce této a jiných cizopanských, k městu ku pomoci přidaných a jmenovitě z *Střeziny*, od *sv. Antonína*, z *Rybář*, z *Soukenic*, pod *Pražskou branou*, z *Okrouhlíka*, od *sv. Jakuba*, z *Klášteřiště*, od *sv. Petra*, z *Malých Trávnic*, z *Velkých Trávnic*, ze *Zámostí*, z *Malšovic* a od *dvořáků*; a sice z města 6038 zl. 52 kr., z předměstí 7066 zl. 52. kr. a od lidí poddaných městu 5696 zl. 4 denary; dohromady s jinými ještě sbírkami za těch 28 týdnů sebráno 21148 zl. 51 kr. 4 denary. —

[8]) *O konventu* či *sboru střelcův ptačích* máme jen některé kusé zprávy, kteréž Fr. Švenda v zápiskách knih městské rady nalezenul. Kdy asi společnost tato měšťanův byla se utvořila, není známo. Účel její byl pouhá zábava. Cvičíce se v střelbě do terče, jednoho dne v roce měli hlavní střelbu; kdo nejlépe dostřelil terče, byl po celý rok příští *králem* jmenován. Za terč byl jakýsi obraz ptáka. Terče, při takové hlavní střelbě použité, uschovávány jsou u „krále.“ Po boku „krále“ byli *maršálkové*, t. j. nepochybně údové sboru, kteříž po něm při poslední výroční střelbě byli se vyznamenali. Do sboru byli přijímáni jenom počestní mužové. Roku 1580 byla společnost střelcův a jich zábava, poněkud sklesiá, obnovena; nebo dne 23. června „páni střelci, vstoupivše osobně do rady městské, žádali, aby jim podle dobrého řádu a starobylé zvyklosti *kratochvíle rytířská*, střílení ptáka, dopřína byla, připovídajíce v tom podle náležitosti se chovati. — Dána jim odpověď: že jim toho přáno, toliko aby mezi sebe každého nepřipouštěli a vážnost náležitou zachovali.“ — Sbor měl zvláštní řád sepsaný, jejž s pokladnicí spolkovou a j. v cípřišové truhlici u sebe choval „král“. Roku 1585 pokládal si sbor svůj společný majetek za 50 kop grošův. Roku 1591 měl 16 kop grošův peněz hotových. —

Vydání: 3 června p. Antonínovi de Dore, rytmistru za oves 10544 zl. 10 kr., panu Simeonu Danieli z Semanína, výběrčímu kraje hradeckého, k ruce p. Joachyma staršího Slavaty z Chlumu a Košmberka, generálního komisaře na odvažování *pensionu*; p. hraběti Torquato a lidu jeho od 25. června do 31. října 7825 zl. 30 kr. 2 denáry, panu Janovi Žákovi pro opatření kuchyně pro p. Torquato 208 zl. 51 kr., . . . feldvablovi a kapralovi jejich deputatu, též za varty podle nařízení J. M. pana Slavaty vydáno od července do 10. listopadu 540 zl. 10 kr.; na poručení p. purkmistra rozdílně vydáno 14. května pojezdným, kteří na pomezích pozor dáti měli, aby mince dobrá nebyla vyvážena 5 zl., šenkýřům Michalovi a Petrovi Klamperov: na vychování žoldnéřův od Tábora ke Kladsku táhnoucím 9 zl. 20 kr. atd. — V těch těžkostech a skrze vojsko roztržitostech měsíce září podzimní jarmark opuštěn. -- Od 10. listopadu do 12. prosince ležely opět ve městě pod velitelstvím nejvyššího lajtnanta Torquata Conti čtyry kompanie jízdectva a pak až do 5. dubna roku následujícího dvě kompanie.

Toho dne sice jedna odtud odtáhla, ale předce zůstala zde druhá až do 20. května. Od předešlého roku do 12. dubna vypočtena jsou vydání, na vojsko učiněná, na 421.989 zl. 23 kr. 2. denary! —

Zatím Gabriel Betlen od turecké porty učiněný kníže v Sedmihradsku, opět vpadl s mnohočetným zástupem výbojným do Uher. [9]) Proto opět nové vojsko sbíráno, zvláště v Čechách a tu „na den 22. května sjížděti se začala armáda J. M. císařské do Hradce s některými oficíry nejvyššího pana generallajtnanta Dona Hieronyma Caraffy de Monte Nigro, nejosvícenější paní infantky Isabelly nejvyššího hofmistra, vojenského rady a generalního kapitana nad jízdným lidem sicilským. Od 9. června přitáhli dva praporce pěchoty a na předměstí se položili. Od 12. července do 11. srpna město od lidu vojenského, jež do Moravy odtud odtahlo, ušetřeno bylo,“ Dne 12. srpna opět sem z Moravy navrátily se dvě kompanie jízdectva, po jejich odjezdu posláno sem ihned dne 20. října 100 mušketýrův na *salva guardia*. Na to

---

[9]) J. F. Smetana Všeob dějepis obč. Str. 772.

v první neděli adventní, 3. prosince, mustrplac pěchoty Filipa svobodného pána z Šerfenšteina, cís. rady, komorníka a nařízeného nejvyššího nad lidem vojenským, náležejícím dvěma kompaniím zde vykázán; jedni pod nejvyšším vachtmistrem Ottem z Vittenhofenu a druhá kompanie pod panem Faburgem hrabětem z Nagarothu. Soldati byli ložirováni do města ihned té hodiny, jak dotčena *salva guardia* odtud odtáhla. Ale jak befehlshabrům tak i na soldaty jejich hned od 11.· listopadu, jak jsou sami sobě spočtli, anticipirováno jest a tudíž s nemalou prací, starostí a presuňky, znamenitě těžce veliké sumy z rozličných měst vydluženy a shledány býti musily. Posádka tato ležela v městě do 20. prosince, a toho ještě dne, v pátek po sv. Tomáši, „pan hrabě de Monte Cuculi do města vtrhl na mustrplac s rejtharstem a s štobem svým a velmi strašlivě na témž mustrplacu zůstaval. Accord těžký s ním učiněn do 7 tisíc zlatých na hotově; každého téhodne odváděno 5 věder vína a 118 korců ovsa.“ Ačkoliv k prosbě hradeckých od knížete z Lichtenšteina dne 27. února (1624) napomenut byl, by město Hradec dále z strany pretensí svá nezaneprazdňoval, naposledy Monte Cuculi se pronesl: chtějí-li za všechno (jehož by přes 35.tisíc odvesti přišlo) dluh tří tisíc zlatých, který panu Dela Gratia povinován jest, na sebe přijíti, že od ostatku chce ustoupiti: sice že ihned sem do města všech svých pět kompanií povolá a jimi naplniti dá. Pro uvarování této poslední záhuby, obec k přijetí těch 3 tisíc svolila. Na to teprv v pátek po sv. Řehoři, 15. března, nejvyšší lajtnant Pinata a po něm nejvyšší vachtmistr, 16. v sobotu, se svými rejthary odtud z města a vesnic obecních vytáhli. Nejvyšší vachtmistr Baptista de Sacro Monte proto: že jemu za opatrování klíčů od bran honorarium 50 tolarů dáno nebylo a pro nedostatek shledáno býti nemohlo, ty klíče s sebou vzal. Byl mu darován groš zlatý v 10 dukatech, nechtěl přijeti, anobrž propustiv od sebe pana Adama Madata a pana Daniele Pohunka, které u sebe v kvartýru v arestu měl, prohlásil se: nedají-li 50 tolarů, že ty klíče nevrátí. Potom však přece v nasledující neděli ty klíče sem z Třebechovic po jednom služebníku poslal. Po odchodu toho vojska jako po požáru všechny

důchodní vesnice a dvory zůstaly; sousedé všickni v městě a na podměstí i ve vesnicích vyšacováni a zloupeni, jenž v mukách nikdy předešle podobných se nenacházeli. Na to posláni jsou do Prahy pan císařský rychtář, pan Adam Madat a Gabriel Svechyn dne 19. března; avšak nic nevyřízeno, nebo již před tím dána knížecí ordinance panu z Pernšteina, aby zde jeho kvartyr byl. A tu hned 6. dubna, v Bílou sobotu, jedna kompanie rejtharův pana Vratislava z Pernšteina z Chrudími do vesnic obecních u řeky Orlice a 8. téhož, v pondělí velikonoční, sem do města přitáhla a v městě i v předměstí rozkvartyrována; pan Pernštein sám zůstával u pana Pekelského. — Dne 9. května vartě, kteráž na poručení pana rytmistra pány zde na rathouze v pokoji bernickém pro nezapravení kontribuce arestovala, a vartovala, zaplaceno 10 zl. Trval ten arest v sobotu odpoledne a v neděli celý den až do hodiny na noc a žádnému z pánův ničeho od jídla a nápoje, ani truňku vody dodati dopuštěno nebylo. Dne 1. října obci ohlášeno jest císařské poručení: aby k nevyhnutelné potřebě a obzvláště pro spěšnější vyzdvižení lidu vojenského z království českého jedno každé město z domu každého po dvou kopách nejdéle do týhodne odvedlo. Přitom, poněvadž v Hradci přes 4.300 zlatých panu rytmistru a kompanii jeho v restu zadrženo jest, pročež: chceme-li toho lidu se sprostiti, aby každý, co restiruje, ihned vyplatil. Poněvadž ale kompanii tuto pod panem Vratislavem z Peršteina až do 4. listopadu živiti musili, týhodně 390 zl. vynakládajíce, mnohým naříkáním, kolikerým psaním ku knížeti z Lichtenšteina se ucházeli, u výtahu dne 16. října jemu ukazujíce vydání učiněných, kteráž již 28.835 zl. 16 kr. činila. Teprv 8. ledna 1625 odtáhl odtud Vratislav z Pernšteina se svým lidem. Potom ulehčilo se poněkud městu ubědovanému, neboť dne 13. t. m. přijel sem jenom jeden kapral s desíti rejthary, jenž za 4 neděle co *salva guardia* zde poležev, dne 10. února z Hradce vytáhl; na jeho místo ale opět jiný kapral s 28 rejthary z kompanie nejvyššího vachtmistra Bruzzo, pod generalem Don Balthasar de Maradas, toho dne k přehlídnutí kvartyrů sem nastoupil, načež dne 26. února nejvyšší vachtmistr Antonius Bruzzo sám osobně a v pátek 28. za ním celá jeho kompanie rejtharstva do města přitáhla.

Toho měsíce objevil se opět šlechetný dobrodinec města: „dne 26. února p. *Jan Krumlovský z Hyrsfeldu*, soused hradecký, přiznal se osobně, že v těch těžkostech z lásky k obci zapůjčené peníze v sumě 3.450 kop 49 gr. 4 den. míš. i s úroky zasedělými dává a postupuje obci; naproti tomu páni jeho i dům jeho pod fortnou Rybářskou před kvartyrováním soldatův vyjímají, aby pokoje užil.“

Konečně dne 5. července vyklidila se z města poslední posádka a sice dotčená kompanie rejtharův Antonína Bruzza. — Dne 21. srpna nejvyšší nad tisíci koňmi Daniel Hebron s 10 kompanií svých rejtharův, hradeckým krajem maršíroval a sem do města u vigilii sv. Bartoloměje s jistým počtem přitrhnul; s ním akordyrováno od obce a mimo vychování 300 rýnských tolarův jemu odvedeno.

Dne 1. prosince řezníkům od městské rady nařízeno: poněvadž z milosti Boží nyní soldatův prázni jsme, pro které vedle nařízení maso na váhu prodáváno býti musilo, aby nyní podle předešlého starobylného způsobu od dneška od ruky a kusy také pro chudé na krejcary sekány byly. — Nebylo však dlouho město vojska prázno, nebo dne 15. t. m. vedle jistého poručení císařských ouřadníkův a soudcův zemských. rychtáři ohlášeno: „že jeden praporec pěchoty, 200 osob silný z Breinarského regimentu, který na uherských hranicích ležel, pod Kašparem Štraubem v sobotu památky sv. Lucie jest zde v městě kvartyrován a položen. A táž soldateska tu, poněvadž mezi jinými město Hradec Králové proti císařské milostivé intenci a na škodu jejich vlastních duší spasení, v svém sektářském opinionu (smýšlení) tvrdějšími zůstávají, tak dlouho zanechána býti má, až by se měšťané k svaté katolické víře obrátili. Při tom pak doloženo: aby císařský pan rychtář měšťany v městě tomto s pomocí soldatesky k katolické víře přivesti se snažil; a zatím, když měšťané katoličtí budou, že jich milosti ráčí chtíti netoliko týž lid zase odtud vyzdvihnouti, ale také při Jeho milosti císařské měšťany rekomendovati a jim v jiných věcech nápomocen býti; tak jak též jich milosti poručení neboližto ordinancí v řeči německé, jíž jest datum v Praze 28.

listopadu léta tohoto 1625 to vše šíře v sobě obsahuje.“ — Na to dne 26. února 1626 pan rychtář, páni starší, též cechmistři dosazeni jsou do rady a snešeno: aby podle privilegií města jarmark postní ve středu po neděli *Reminiscere* držán byl, poněvadž pro tento lid pěší zde ležící bezpečně držán býti může a *již od šest let žádný držán nebyl.*

Jako z celých Čech tak i z Hradce mnozí měšťané raději do ciziny se vystěhovali, než by byli do lůna katolické církve se navrátili. „Po jejich odchodu, když ostatní již k pravému náboženství se naklonovali, Jan Štraub hejtman se svým praporem v pátek po Panně Marií, dne 27. srpna téhož roku 1626 odtud do Kladska odtáhl.“ *Jmena a počet těchto vystěhovalcův hradeckých* zachována jsou ve dvou rejstřících následně: *1.* K poručení císaře a jeho komory dne 16. února danému od pana císařského rychtáře Mikuláše Bočka k ruce J. M. císaře v domy neb statky těch osob, kteréž odsad od města za příčinou náboženství odešly, uvázání a jich se ujetí učiněno; jmenovitě: v první čtvrti v dům *1.* Petra Košťála jinak Bachmanův, *2.* Donáta Švetera zvonaře, *3.* Frydrycha Šumana a *4.* Jana Jakobea; v druhé čtvrti v dům *5.* Jiříka Dědka, *6.* Pavla Jakobea Čáslavského, *7.* Kateřiny Kavkové a *8.* po Melicharovi Bachmanovi; v třetí čtvrti v dům: *9.* po Jakubovi Patočkovi, na který Pavel Jakobeus se zavedl, *10.* Mariany Šivotové, *11.* Jana Šmida, *12.* Bobkovský dům a *13.* Tobiáše Prostějovského; v čtvrté čtvrti v dům: *14.* Simeona Krysy a *15.* Daniele Píseckého. (Actum dne 27. března.) V hejtmanství Střezinském: *16.* v dům s zahradou Petra Litovce, *17.* v dům s zahradou Lidmily Moudré, *18.* v dům s zahradou Jana Tobolecia, *19.* Daniele Jaroška a *20.* Michla Finka; u sv. Antonína v dům: *21.* Samuele Perného, *22.* Petra Bitomila, *23.* Jakuba Slanského, *24.* Anežky Rodochové a *25.* Suzany Strnadové; u sv. Anny v dům: *26.* Jana Vokale pekaře; v Klášteřišti *27.* Václava Srny; u sv. Petra *28.* dům Kašpara Hradeckého pekaře, *29.* Anny Třebechovské s zahradou, *30.* Jiříka Mazánka s zahradou, *31.* dům a při něm chaloupku Václava Srny; v Malých Trávnicích: *32.* zahradu se stavením Petra Košťála; v Soukeni-

cích: *33.* dům Tomáše Cimermana šmejdýře, *34.* dům po nebožtíkovi Janu Plachovi a *35.* dům Jana Bachmana. (Actum 28. března.)

Na císařské vojsko, kteréž tudy od regimentu Breinerského po setninách od 20. června do 1. července (1627) táhlo a dílem v městě dílem v Lochenicích, Předměřicích a Plotištích odpočívalo, vydala obec 2200 zl. 12 kr. — V pátek dne 14. srpna Don Martin de Hofhuert, nejvyšší, sám s nejvyšším lajtnantem p. Ryzem v 15 koních na noc přijel do Hradce a tu s pány hejtmany krajskými a s p. císařským rychtářem komisi drželi; na to v neděli 16. srpna kompanie pana rytmistra Dragy jest sem položena a soldati těm, kteří ještě k katolickému náboženství nepřistoupili, vloženi. Dne 27. srpna čtyrem řezníkům od p. císařského rychtáře a pánův radních povoleno, aby živnost a řemeslo své, které jim pro náboženství bylo zakázáno, zase provozovati mohli, s tím při tom napomenutím: aby v tom čase, od knížete Lichtenšteina vyměřeném, zdravě na to se rozmyslili a raději spolu s jinými v katolické víře se srovnali. Dne 31. srpna hejtman Dragy sice se svou kompanií z Hradce odešel; avšak již dne 1. října od Don Martina de Hofhuerta rejtharstva rytmistr Jan Baptista Morell jednu kompanii v městě a po předměstích rozložil; k těmto vojákům přibylo dne 15. října 100 pěších s Janem Ludvíkem Puge, komisařem jim nařízeným, obojí ale dne 21. odtáhli a jenom 20 pěších a 6 jízdných tady zanecháno. Dne 5. listopadu znamenitý onen kšaft Tobiáše Vostatka (z roku 1621) mocí císařskou a presidialní zrušen, „proto že rebelie účastný byl, za konšele třetího a purkmistra se voliti dal a z toho se neočistil.“ Dne 1. prosince opět až do 27. t. m. byla zde rozložena jízdní kompanie Morelova.

Konečně dne 31. července 1627 vyšel císařký rozkaz rozhodný ku provedení jednoty náboženství dle žádosti císaře Ferdinanda. Vysloveno rozkazem tímto zřejmě a bez výminky, že císař žádných obyvatelův v království českém trpěti nemíní, kteří by s ním nechtěli se srovnati ve víře; dána lhůta šesti měsícův k obrácení se; kdožby ze stavu buď panského, rytířského nebo

městského tomu se nepodrobil, měl prodati statky své a vystěhovati se ze země. Na to v lednu příštího roku (1628) několik až již jen *málo měšťanův* (*čtyři na počet*, nepochybně oni řezníci) z města se vystěhovalo, zanechavše své statky svým nejbližším příbuzným. — Zatím vedle jistých zpráv do Hradce přinešeno o *pozdvižení lidu selského* na všech panstvích pana Jana Rudolfa Trčky z Lípy v kraji hradeckém. Pročež nařízeno hejtmanům městským i předměstským: aby pro uvarování ohně neb nějakého vpádu do města, po hejtmanstvích jak v městě, v branách tak na předměstí všudy starodávným způsobem hlídky a ponůcky konány byly. A v skutku při času masopustním pozdvihli se sedláci okolo Opočna, Nového Města a Smiřic, škody veliké činíce na statcích duchovních i světských. „Ta rota již i Hradci ohlašovala se; nebo ‚*urození páni sektáři*' — tak jsou sami se titulovali a podpisovali — „*čtvrtý stav*“ poslali psaní z Hory Svinarské (nyní: Podhůra) k ouřadu pánův města Hradce nad Labem, by jim k ozdobení kalicha Páně šest loket žluté dykyty a šest červené poslali. Tak i 13. dubna 1628 poslali druhé psaní k pánům z též Hory po jednom vzácném kurýru pěším, který i znamení, neboližto heslo, za kloboukem, totiž ovesnou kytku s kohoutím peřím nesl, v němž se tázali: chtějí-li hradečtí s nimi držeti a kalich zastávati.“ Avšak hned na to dne 15. t. m. Albrecht z Valdšteina, c. k. general, s třemi houfy rejtharů a dvěma praporci pěchoty do města Hradce přijel a zůstav tu přes noc, nazejtří ráno s tím lidem svým válečným vytáhnul k Smiřicům a k Opočnu k spokojení těch zbujných sedlákův. Při tomto průchodu a noclehu dotčený lid vojanský, v městě i na předměstí po domích rozložený, od sousedův a hospodářův jest vychován. — Nedlouho trvala ta vojna selská; neboť, ač již města Jaroměře, Smiřic, Náchoda a Nového Města byli se zmocnili, po příští lidu vojenského a když měšťané kostelečtí, shloučivše se s častolovskými, na ně do vsi Lible (?) nenadále v noci udeřili, zbili je na díle, na díle zjímali a ostatek rozehnali. Pět set jich bylo pobito a mnoho zajatých do Prahy zaveženo, z nichž někteří dne 4. května potrestáni byli tak, že jim nosy uřezány,

cejch na zádech vypálen a tak poznamenaní domů propuštěni jsou. — Zatím dne 20. dubna praporec jeden pěchoty z regimentu Lichtenšteinského v hodinu nešporní do Hradce přitáhl a po městě i na podměstí rozložen jest.

Konečně dne 11. května 1628 na hradě pražském od komory královské vydán list městu Hradci, jejž tuto opakujeme: „Poctivým, nám milým. Věděti Vám dáváme, že jest v tom jistá a konečná Jeho Milosti císaře vůle a resoluce: aby všelijaké statky a důchody měst královských, též Její Milosti císařové, jakožto králové české, věnných, avšak toliko ty, které ještě odprodány a zastaveny nejsou, zase týmž městům pod pořádný inventář navráceny a počty císařských rychtářův nynějších, i těch, kteří sobě od výběrčích císařských týž ouřad a důchody obecné svěřeny měli, od purkmistra a rady v jednom každém městě přijímány, přehlíženy byly, i pokudž jací nedostatkové se najdou, vystaveni a o restech těch J. M. císaři zpráva učiněna byla. Pročež aby se on (t. císařský rychtář a j.) vedle takové J. M. císařské resoluce ihned tak a nejináč zachoval, všechny statky, grunty a důchody obecní, které až dosud sobě od J. M. císaře pod počet náležitě svěřené měl, purkmistru a radě vydal a na to, co jim postoupí, dva inventáře s podpisem svým, prymasa a jednoho staršího obecního založil; jeden za ouřadem zanechal, druhý na komoru českou podal; počet svůj neprodleně zhotovil, jej purkmistru a radě k přehlídnutí odvedl a pokudž nějaké nedostatky od nich se vystaví, ze všeho odpovídal a restem, jestli že by čím pozůstal, práv byl; a dále pro dobré obecní, aby od některých privátních osob důchody uraženy a straceny nebyly, tyto níže psané artikule skutečně a opravdově ustanovil, nařídil a nad tím, aby budoucně tomu všemu dostatečně zadosti se činilo, bedlivě jak on sám, tak i budoucí J. M. císařští rychtářové, pozoroval: 1. aby z těch důchodův obecních kněžstvo, žákovstvo, též chudí lidé, jako kdy prvé, v špitálích náležitě vychováni byli; 2. jestli že by budoucně města z nevyhnutelné potřeby dlužiti se chtěla, to aby nejprvé na J. M. císaře neb na J. M. komoru českou vznesla a na povolení čekala; jináče dluhy bez

[illegible] nepořádné uznány býti mají; 3. dů-
[illegible] sami úřadníci spravovali; na poručení
[illegible] parkmistra neb kohokoliv z rady,
[illegible] než kdyby co vydáno býti mělo, to aby
[illegible] se uvážilo, vedle uznání a snešení aby
[illegible] nařízení od radního písaře s podpisem
[illegible] staršího obecního zhotovena byla; 4. na
[illegible] a jeden starší obecní dohlídal a bez nich
[illegible] vydáváno nebylo; 5. aby žádné pankety, hostiny
[illegible] atd. strojeny nebyly; 6 úřadníkům by
[illegible] ničehož nevydávati bez certifikace z plné rady;
7. by [illegible] počty do rady složeny a o tom J. M. císaři
[illegible] dána byla; 8. parkmistru na úřad aby mírné vydání se
[illegible] by panketů z důchodů nečinil, a posléze: jestli že by
J. M. císařský rychtář znamenal, že by jináče se zacházelo proti
[illegible], o tom všem by časně J. M. císaři neb komoře
[illegible]" — Vedle této obdržené milosti v neděli druhou
po sv. Trojici, dne 2. června, pozemské statky obce zdejší, od
roku 1620 královskému fisku propadlé, opět s plným právem
městu a obci odevzdány jsou, — mimo ty, kteréž zatím králov-
ský fiskus byl odprodal, — při kterémž navrácení všichni lidé
poddaní města Hradce na radnici byli svoláni, císařská milost
Hradci právě učiněná jim hlasitě jest přečtena a oni pánům a
obci městské poddanost a člověčenství rukou dáním slibovali.
Na to městu ulehčeno i tím, že dne 20. června praporec pěchoty
z regimentu Lichtenšteinského odtud ku Praze odtáhl.

Dne 28. července t. r. zvláštním listem ve Znojmě vydaným císař a král Ferdinand II. potvrdil městu Hradci všechna privilegia od předešlých králův a císařův jemu dána a vykazujíce jmenovitě 24 listin, se všemi milostmi, právy a svobodami je schválil a obnovil, nejináče „než jako by v tomto listu slovo od slova vepsané byly;" všelijaké dluhy od úřadu konšelského a obce, v čas rebelie zdělané u kohokoliv, zrušil a v nic obrátil, i poručil: aby od dnešního dne žádného více do obce své za měšťana nepřijali, jenž by v svaté víře římské katolické se ne-

srovnával, ani židův mezi sebou v městě neb na předměstí i na jiných gruntech svých, nejsouce tím povinni, netrpěli a jim tu dokonce žádného bytu nepřáli, a to pod uvarováním hněvu a nemilosti Naší císařské, dědicův Našich, budoucích králův českých, též propadení všech napřed položených listův, privilegií a majestátův."

Dne 4. července 1630 přistál švedský král Gustav Adolf v Pomoří a začal zjevně válčiti s císařem Ferdinandem, a opět, sotva sobě poodechnuvši, zakoušelo město Hradec nových svízelů válečných. Dne 4. června 1631 Adam hrabě Trčka z Lípy na Opočně, Smiřicích atd. maje sobě od císaře nařízený mustrplac v kraji hradeckém k verbování a k rozložení desíti praporců pěchoty, přijel do Hradce u velikém počtu oficírův svých a dvořenínův. Jako veškerý kraj musil i Hradec mnoho platiti na jeho vojsko. Teprv na den sv. Jakuba 25. července, pěší regiment jeho ze všech prozatímných bytů do města sem jest shromážděn a tu za některý den s nemalou obce a lidů poddaných škodou a nevypravitelnou záhubou toho dne od císařských komisařův zmustrován, načež pak třetího dne obec té soldatesky jest zbavena. — Zatím Gustav Adolf opanovav za jeden rok velikou část zemí v severním Německu a připraviv ke spolčení s sebou mnohá knížata protestantská, konečně i kurfirsta saského, porazil starého vítěze císařského Tillyho v bitvě veliké u Breitenfelda blíž Lipska (17. září 1631), po které sám se obrátil na západ k Rýnu a Sasové pod správou Jana Jiřího z Arnheimu vtrhli do Čech a nepotkavše se nikde s odporem, vpuštěni jsou (11. listopadu) i do Prahy pod úmluvou. Tu teprv vojsko císařské do Čech se stahovalo; dne 18. listopadu jedna korneta rejtharův polských a dvě kompanie dragounův, byvše ze Slezka do Čech povoláni, městem Hradcem k Nimburku táhli a téhož dne také rytíř pan Jan Jindřich Kapřík Lesanský z Lesonic, rytmistr z regimentu pana Adama Trčky, nejvyššího, uslyšev o odtáhnutí tohoto vojska, s rejtharstvem svým okolo 30 neb 40 koní nově zverbovaným, k městu a k bráně přitáhl, chtěje do města na kvartýr puštěn býti, čehož jemu tak snadně a pojednou povoleno nebylo, proto

Špora z císařské armády sem od Nimburka vtrhl. Pokladnice obecní byla na dno prázdna a ani 4000 zl., kteréž měla obec dle rozpočtu na celý kraj učiněného veliteli města vyplatiti, nemohla sehnati, ani kde si vypůjčiti; a poněvadž dne 11. prosince na peníze tyto nastupoval, znamenité pohrůžky čině, snešeno jest na tom: „poněvadž něco obilí z kraje před rukama jest, aby to do toho počtu v penězích potaženo bylo a ostatek, 900 zl, pokudž k tomu přistoupiti chtíti bude pan rytmistr, dvorem bohdaneckým by se pojistilo a to do jistého času. Což když panu rytmistru ohlášeno bylo, nechtěl k tomu přistoupiti, anobrž na panství aby jemu ta suma 900 zl. pojištěna byla, a k tomu jest připuštěno.“ A téhož dne také obě kompanie rejtharstva z Hradce vytrhly. Ale hned 12. prosince vedle ordinancí a nařízení pana Tiffenbacha, císařského polního maršálka nad lidem válečným zřízeného, psaní obzvláštní, na Chlumci dne 10. t. m. dané, od kvartýrmistra regimentu rejtharstva Šporovského úřadu přinešeno jest a téhož ještě dne dotčený regiment v devíti kornetách jízdných na zimní kvartýr od Chlumce do Hradce přitáhl. Potom 29. prosince téhož regimentu pět kompanií z města do Svidnice a 30. ostatek jeho do Mladé Boleslavi odtáhl. Avšak hned posledního prosince Jachym z Šteinhorštu (Štockthofu) s kompaní svou reitharstva hraběte Trčky do Hradce opět vtrhl. Dne 19. ledna (1632) psal magistrat panu generalnímu komisaři o pomoc: „že by na měsíc přes 3000 zl. na soldaty nákladu přišlo, že sousedé nemohouce vystačiti, utíkají, a když dům prázdný zůstane, soldati dům vytlukou a zkazí, čím obec hyne a na zkázu město přichází.“ K listu tomuto přiložili seznam, „co se na kompanii tu piva za 6 týdnů a tři dni vydalo; vše na pinty a žejdlíky 14.259 pinet 2 žejdlíky; na vědra, počítaje vědro na 32 pinet, činí 445 věder 20 pinet a 2 žejdlíky.“ Ke kompanii té brzo po Novém roku přitáhla druhá a pak i třetí se štobem. Dne 2. května vytáhla odtud první do Chrudími, druhá do Litomyšle a třetí na další čas v městě zůstala. Dne 7. září přitáhla sem kompanie jízdectva Černikovského a potom i druhá a obě zde zůstaly, až dne sv. Mikuláše na Mělník odtáhly, načež sem vložen generalní štáb a hlavní kvartýr;

generalní štáb sice 21. prosince odtud se vystěhoval, ale generalní vachmistři Špork a Kolloredo nechali zde svůj ložument a hradečtí musili na ně a na tři kompanie rejtharstva, zde ubytované, platiti. Dne 1. února 1633 vedle snešení pánův 20 širokých tolarů (či 30 zl.) darováno p. nejvyššímu lajtnantu Fabiánovi, komendatoru města, za to, že město v své protekci měl, pokudž zde komandoval. Brzy potom v neděli 1. postní, 6. února, kompanie feldmaršalka Gallaše na zimní kvartýr do Hradce přišla a pak v sobotu po neděli *Invocavit* dvě kornety se štobem sem ubytovány. Jakou nouzi Hradec toho roku o peníze měl, jest si pomysliti, ano hradečtí „ze všech kas peníze shledávali a shledáno 103 kopy 30 krejcarů“ pro podkomořího králova za obnovení městské rady, kteréž byl dne 26. července vykonal. A opět v sobotu před Narozením Páně, 24. prosince, štob regimentu Trčkovského jízdného do Hradce do zimních bytů přitáhl. Že pak nejenom v Hradci, ale i v celém kraji vše vojáky jen se hemžilo, z plného pánův města úsudku nebyl roku 1634 postní trh výroční držán. Dne 15. července t. r. přitáhli Švédové a jich spojenci Sasové na Bílou horu ku Praze, pokoušeli se odtud o útok na město, ale poněvadž císařský Colloredo úmysl jejich dobrými přípravami překazil, odtáhli odtud obě nepřátelská vojska dne 29. t. m. a „Sasové do krajů boleslavského a hradeckého jako řeka měsíce srpna se rozlili a dobyvše mnohých míst, i Hradce, loupeže činili.“ Jak dlouho asi úpěl Hradec a jeho kraj pod drancujícím násilím Sasův, není známo; ale jistě na začátku měsíce září poodechnulo si po nich město. Avšak dne 4. prosince opět císařský regiment Ulfeldský v 15. kompaniích rejtharstva a regiment Vanhevrský v 6 kompaniích pěchoty do Hradce nazatím přitáhli, a dne 12. ledna 1635 obec hořejší i dolejší na radnici shromážděna byla, a tu jim oznámeno, že z regimentu Ulfeldského štob a jedna kompanie rejtharstva sem do města na zimní kvartýr jest položena; načež na měsíc že 1.400 zlatých vycházeti má, pročež že sbírka se nařizuje s tím napomenutím: co jest na koho z pánův sousedův uloženo, aby to neprodleně odvesti hleděl. Dne 24. března na rozkaz krajských komisařův jest z Hradce na je-

denácti prámech lesních z císařského domu profiantního mouka v 123 sudech po sedmi korcích naložena a až k Mělníku za vojskem odeslána, „což nikdy před tím takového se nestalo.“ Z hradu pražského dne 21. května od místodržících království českého celé zemi jest ohlášeno: „Poněvadž v brzkých dnech lid J. M. císařský vojenský z Uher, Polska, Slezska i z jiných krajin tímto královstvím českým do Říše ve velké síle táhnouti má a profiantu potřebuje, i rozepsaná na 4 měsíce kontribuce již vyšla, ale ani ta posléze vypsaná, z každého poddaného po 30 librách masa, jednom korci žita a jednom korci ovsa, extraordinární kontribuce na tento měsíc nepostačuje: z té příčiny taková kontribuce všechna, peněžitá, obilní i masitá ještě za tyto dva měsíce červen a červenec anticipando odváděna býti musí.“ A hned 30. května od krajského hejtmana Hradci oznámeno jest: že krajem hradeckým těchto následních dnův 8.000 Polákův a 3000 Uhrův k Chebu a do Říše táhnouti bude; protož nařizuje se: by jak zadržalé kontribuce, tak i nově nařízená anticipace vyupomínána byla. Avšak téhož ještě dne (30. května 1635) kurfirst saský, odděliv se konečně od Švédův, zavřel v Praze mír ano i spolek s císařem Ferdinandem. — Ferdinand II zemřel 15. února 1637 a Ferdinand III dosedl na trůn. Mírnost a snášelivost tohoto pána, jenž byl hrůzu války seznal vlastníma očima, a těžce nesl záhubu svých zemí, dodávala naději k míru, po němž země, tolikaletou válkou rozedrané, tak snažně toužily. Ještě však nebylo konce krvavému divadlu, ještě nemohla knížata v sobětných záměrech svých se shodnouti; pročež musili národové déle trpěti. Ferdinand III. obrátil sílu svou proti Švédům a císařští vůdcové Gallas a Götz vypudili Švédy ze Sas opět až do Pomoří. Dvě léta potýkal se zde Gallaš s Bannerem, až tento obdržev nové posily ze Švéd, nedostatkem sesláblé vojsko císařské vypudil a hned na to u Chemnice porazil (14. dubna 1639).

Po tomto vítězství vtrhnul Banner s 40 tisíci vojska do Čech a zemi hrozně plenil. — Dne 15. května poslán jest do Hradce vojenský komisař, Josue Mittlau, jenž město proti Švédům hájiti měl císařskou posádkou, sem asi do 400 mužů vloženou

i s *měšťanskými obranci.* Proto ihned v pondělí po neděli *Jubilate* 16. května, v městě byl mustruňk pánův sousedův a jest zmastrováno přes 300 osob, měšťanův, sousedův a nájemníků, jak v městě tak i v předměstí bydlících, a za hejtmana jim zvolen pan mistr Jindřich Vadas z Karlova, za fendrycha pan Dyringer. I všechno okolí svoláno bylo od krajských hejtmanův k obraně města Hradce tímto rozkazem: „My Otto z Oppersdorfu a Vilém Heynrych Odkolek z Oujezdce: Jakožto již netoliko V. Milosti a jednomu každému dobře povědomo, kterak lid Panýrský (t. Bannerův) sem do toho království, podmaniv některá města kraje, nepřátelsky se dostal a vždy dále silně se podává, a zloupiv Mladou Boleslav, i do toho našeho kraje se dostal a těchto dnův město Jičín, klášter valdecký i některá více jiná místa již zplundroval. Za kteroužto příčinou zřízen jest sem do toho kraje a do města Hradce pan Josue Mittlau, nejvyšší lajtnant, aby toho města a ten pas, kudy by nepřítel dále pokračovati mohl, od nás náležitě zaopatřen byl. Když jsme již měšťany k bránění města Hradce vyzdvihli a s radou toho pana komendanta pod praporec uvedli, by tedy páni obyvatelové kraje: patnáctého poddaného svého, dobrými muškety, nebožto dlouhými ručnicemi a poboční zbraní, prachem a olovem, i stravou na měsíc dobře opatřeného a ve věcech vojanských povědomého ihned neprodleně, jedné hodiny neodkládajíce, do města Králové Hradce vypravili a pod pečetí vypsali, kolik a jak opatřených odesílají. Dáno v městě Hradci dne 17. května 1639.“ Tímto způsobem zdálo se město Hradec dobře zaopatřeno; avšak když Švédové dne 15. června do Pardubic se přiblížili, vytratil se zbabělý Mittlau toho dne v 10 hodin v noci z Hradce a za ním vyklidilo se odtud i sousední panstvo, hledavši zde prvé útočiště. „Třetího dne na to, v úterý po Nanebevstoupení Krista Pána, 17. června, švédský generální major Frydrych z Záběltic a s ním moravský pán, hrabě Hodic, s sedmi regimenty, 4 rejtharstva a 3 pěchoty a s 8 kusy střelby polní (děly) přitáhli k městu, a chtěli, aby jemu se poddali; činil veliké vyhrůžky. Avšak nedbali na jeho strach; tu hned, než do předměstí přišel, za městem odpor jemu se stal: sousedé a

obyvatelé se jemu bránili a na něho stříleli; byl pak nepřítel velmi silný, 32 praporcův pěchoty, 46 kornet rejtharstva, a nebylo možná proti nim odolati; nebo když naši jednou stříleli, oni zase velmi tuze na odpor se stavili a jejich mušketýři zhusta stříleli; z dvou švihovek mezi naše vystřelili a tu první vartu a postavení vyrazili a do podměstí k sv. Petru vpadli. Někteří také z obojí strany pobiti byli. Že pak naši, majíce šance u velikého mostu, do nich se retovali, znova nepříteli se bránili a na něj stříleli. Ale že nepřítel měl hrubý fortel a dobrou retyradu, — blízko šanců byly domy — vzav je, z nich tuze na naše do šanců střílel, a veliký kus (dělo) proti šancům rychtoval. Vidouce tedy, že nemožné bylo jim odolati, učinili akord a tu se mu poddali. — Zůstalo vojsko nepřátelské v řadě až do druhého dne na rynku. Druhý den předně do koleje (jesuitské) vešli; prohlídli všechno; to, co sobě a svým vojákům hoditi se soudili, odnesli; na to jiní tam vešli a vše, co se jim nahodilo, pobrali, že ničeho neporušeného nepozůstalo, anobrž cihly vyzdviženy, zdi potlučeny, celá stavení zhozena, aby ničeho v celosti nenechali; vše, co napadli, dvéře, stoly, postele polámali; z kaple učinili vězení, do které kolik set všeliké luzy, kterou zajatou k dělání šancův drželi, v noci zavírali; odtud tedy vše vyházeli, že ani nejmenší hřebík nezůstal. Město pak šacováno bylo: nejprvé za pasirování hrdla 1000 tolarů dáti jsme musili; potom, aby nás nepajtovali, 6000 tolarů, ač on chtěl 20 tisíc; ale že to uprošeno bylo, jinak sobě to nahradil; avšak přece 20. června J. M. císařský pan rychtář a mnozí páni radní se dostali do arestu i také do želez, pro neodvedení 20 tisíc ranzionu (výkupu)." — Jan Dyringer, fendrych obránců měšťanských (a potomný královský rychtář hradecký), takto sám o sobě svědectví upsal: „Když jsem léta 1639 v Hradci mezi sousedy za fendrycha zvolen byl a téhož roku general major z Záběltic Hradec dobýval, já s nebožtíkem panem Jindřichem Vadasem, jakožto hejtmanem, na poslední postě jsem se bránil, a lid domácí, aby nepříteli odpíral, k tomu opravdově hnal, zatím tehdejší úřad (městský) akord s Švédy učinil. Když potom, kdo? a kde by ten byl? který tak

lid městský proti Švédům hnal, velmi pilně ptáno bylo: já, zůstávaje v nebezpečenství hrdla v rathouze u podkroví, za tři dni a noci jsem se zde kryl, a když zbytí, abych nepříteli v ruce se nedostal, nebylo, s pomocí Jana Kosy, obyvatele zdejšího, v šatech selských plátěných; že mne žádný nepoznal, časem večerním z města jsem od něho vyveden byl přímo do Pardubic, kde císařští pod J. M. p. hrabětem Gallašem leželi, a celý čas, co nepřítel v Hradci byl, jsem tam zůstal a odtud na partaje k Hradci vyjížděl." — Zatím Švédové dle libosti v městě hospodařili a poznavše, že mnohé poklady v domích měšťanských ukryty byly, všudy po nich hledali a kopali a na mnoha místech jim lup se vydařil. Že i daleké okolí hradecké od nich náramně trpělo, netřeba dokazovati; postačí pro příklad jeden list od Záběltice vydaný takto: „Jeho královské majestatnosti a říše Švédské ustanovený generál major a obršt pěchoty: když od J. Excelencí pana generála feldmaršálka Jana Bannera mně to přísné poručení dáno jest, bych k zapravení zdejšího magacínu okolní vrchnosti, pod uvarováním vypálení a vší přísné exekucí a dohnání jich přidržel: pročež chci tudy správce panství Doubravic na J. Excelencí přísná poručení dodržena míti, hned po uslyšení toho počátek učiniti a 1000 korců žita do zdejšího magacínu neodkladně odeslati a s tím toho objednáním sem se dostaviti: sice předřečenou exekucí přísně s ním naloženo bude; dle čehož se spraviti dáti a chrániti bude. Actum v Králové Hradci 29 září 1639. Frydrych z Záběltic." — Pěkný tento pán z Záběltic hezky i pro sebe hospodařil, nebo: „za mnoho tisíc jak od klénotů a od peněz i od šatstva pobral a pryč zavezl a po půl létě sám k armádě své ujel a na místě svém obrštlajtnanta a regiment majora s jedním regimentem lidu pěšího zanechal. — Ten lid veliké škody při městě zdělal a sousedy i obyvatele velmi těžce platy velikými a šancův okolo města děláním sužoval a přes 40 domů na podměstí popálil a pobořil." — Dozvěděv se zatím švédský velitel města, že císařské vojsko hrad Chlumec opanovalo, dotazoval se Bannera, co by činiti měl; i dostal odpověď: když k obránění sebe nedostatečna viděl, by město vydrancoval, časem

vytáhl a lid zachovati hleděl. Avšak císařští, od Chlumce k Hradci si přichvátnuvše, jemu cestu zamezili a dne 16. února, v pátek, (1640) 100 jízdných a 600 pěších město obtáhli, a když nazejtří (17.) více lidu válečného sem se přihrnulo, jali se město dobývati. Hned toho dne vrazili k sv. Petru, kam regiment Toskánský s polním inžinýrem Karlem Cappi poslán byl; ač Švédové podměstí to zapálili, císařští, že bylo zamrzlo, hned první šance vzali a až do druhých u druhého mostu k sv. Anně vrazili. Dne 18. ráno, když generál feldmaršál Pikolomini a generál feldcajkmistr Francisco Marchise de Careto sem přišli, vrazivše až k prvnímu mostu od města, tu zase šance Švédům odejmuli a hned stáhnuvše se pod město u sv. Jakuba proti starému hradu baterie založili, co zatím generál hrabě Suys a inžinýr Cappi na druhou stranu města k Slezskému podměstí posláni byli a tam i u večer šance u Malšovic nepříteli odejmuli. Dne 19. v neděli masopustní ráno v ulici sv. Antonína na 160 kročejův proti valům městským císařští baterie založili, jakož i z druhé strany města šance u mostu dobyvše, až k bráně městské přistoupili. Od sv. Antonína hrabě Suys útok na město učinil a obrštlajtnant s Savelskými a Gallaskými bránu první věže otevřel a druhou pak věž zapáliv, nepřítele odtud odehnal. Dne 20. února, totiž v pondělí masopustní, ráno jak se rozednívalo, ze všech čtyr stran z velikých kusův ke zdem a baštám městským stříleli a je bořili. Vidouce pak nepřátelští, že jim nemožno jest zvítěziti, akordu žádali; avšak v 16. hodinu na milost se poddali a vydavše 12 praporcův svých z města přes zdi císařským, otevřeli město. Když brána Pražská spolu s fortničkou při ní odrumována byla a všecky osoby radní u též brány na šťastný příjezd J. M. arciknížete Leopolda čekaly, nejprvé do města vjel pan markrabě de Careto, jenž, když úřad ho uvítati chtěl, za to poděkovav, oznámil, že pospíchá, aby v městě dobrý řád způsoben byl. Po některé chvíli přijel kníže Pikolomini a tu z nařízení a v přítomnosti celého úřadu M. Samuel Filadelf J. Milost knížecí v německém jazyku v rynku na koni sedícího uvítal a klíče od bran městských J. Milosti knížecí na místě J. M. císaře a arciknížete

v moc odevzdával, za kterééžto uvítání J. M. knížecí skrze pana markraběte de Careto též v němčině poděkovati a klíče zase v moc úřadu městského s jistým napomenutím odevzdati ráčil. — Tak z rukou nepřátelských (po 9 měsících) s pomocí Boží zase vysvobozeni jsme byli. Tu oficírové nepřátelští všichni od celého regimentu do vězení dáni jsou; muškétýry pak pod své regimenty rozdělili. Oficírům všechno i jich ženám, koně, vozy, peníze i šaty jejich s nich pobrali. Zajato bylo 500 pěších, 200 dragonův, 8 rytmistrův, 4 hejtmaní a mnoho lajtnantův a kornetův a jeden obrštlajtnant komandující od Záhěltického starého regimentu. Místo nich do města Toskanský či Florentský a Matthey regiment vloženi byli, též Savelly, Gallaš a Beck u sv. Petra na podměstí rozloženi, jejichž vůdcové byli generál markrabě de Careto a generál hrabě Suys. V tom dobývání města zahynulo císařských na 30, Švédův na 60, a mezi nimi dva obrštové, však ne tuze, ranění. Nalezli tu hojnost obilí a mouky a sice 5.000 korců obilí a i 6000 říšských tolarův. — S ostatním vojskem obrátil se arcikníže Leopold k Jičínu a odtud k Mladé Boleslavi.

Císařští vojáci v Hradci nemnoho lépe než nepřítel hospodařili; tak ku příkladu: „při tom pajtování příkrov náš bratrský (totiž *kůru literáckého)* jest zmrhán, příčinou Pfujšmona zámečníka, jenž se domníval, že jej dobře opatří a schová, z rathouzu místa bezpečného jej vzal a k sobě, kde své obydlí měl, totiž v bráně Mýtské, schoval; a když císařští město vzali, v té bráně, co najíti mohli, všechno pobrali a vypajtovali a přitom ten příkrov náš bratrský též vzali a mezi sebou rozřezali a o něj se rozdělili muškétýři, tak jak zpráva jest, šaty sobě z něho šíti dali.“

Ačkoliv Hradec a jeho kraj vydrancován byl, přece dne 23. března vydal krajský hejtman celému kraji rozkaz, „aby nejvyššího pana Jiřího Fridricha hraběte Šlika z Posaunu a Lokte, nařízeného nad jedním regimentem lidu pěšího, a vojáky jeho, v kraji tomto rozložené, vychovávati hleděli; proto tedy, aby z každého poddaného svého po jedné čtvrtci žita, pšenice neb ječmene a ovsa, a po 10 krejcařích měsíčně sem do Hradce královskému výběrčímu odvedli; sice, kdo by za měsíc březen

již běžící neodvedl, po neděli květné od Šlika skrze jeho soldatesku exekvován bude;“ a opět dne 30. července: „kterak od císaře z toho kraje vykázaný regiment pana Bručka, o pěti kompaniích jízdectva i s štobem, hotovými penězi neprodleně se upokojiti má; by jim tedy 13.626 zl. 40 kr. se odvedlo a sice v osmi dnech do Hradce; jinak ti páni oficíři, nechtíce déle čekati, jich sami militární exekucí dobývati budou.“ — Z toho roku zachováno jest následní: „Pravdivé vyznamenání všelijakého nákladu z města i od lidí poddaných činěného léta 1640, od toho času, jak lid J. M. císařský válečný město Hradec z moci nepřátelské Švédův vymohl, na týž lid jak v městě ležící, tak i při tažení krajem a po vesnicích noclehy beroucí: 1. když v pondělí masopustní město Hradec od švédského komendanta vzdáno bylo, jest do města položen jeden nejvyšší vachtmistr Vít Banc s některými kapitány a oficíry s 200 knechtů od rozličných kompanií kromě těch, co jest při dobývání města od lidí císařských zraněných, 250 osob, kteří ale, ačkoliv z profiantu chléb a pivo měli, na tom nepřestali; a proto nejvyššímu vachtmistrovi za 5 týdnů hotových peněz odvedeno 160 zl., a pokládá se vydání na ty lidi v 5 nedělích 1.233 zl. 17 kr. a na nemocné na mast a felčarům 72 zl. 40 kr. a tak suma 1.465 zl. 57 kr.; 2. na regiment pěší J. M. hraběte Šlika, nejprvé ve dvou praporcích s štobem za jeden týden a pak kapitánu Štraubovi s jeho kompanií za 4 neděle: suma nákladu na Šlikovské soldáty 703 zl. 49 kr.; 3. na pěchotu J. M. hraběte Kolloredo do Hradce položenou: nejprvé p. kapitán Baltasar Šmit s jistým počtem pro opatrování města, za 4 neděle jemu vykázáno vyživení na Hradci, Jaroměři, Dvoru a Bydžově, a přece mimo to na svou tabuli od města 30 zl. a jiné věci vybral; na jehož místo dostav se lajtnant od téhož regimentu, za 13 neděl od úřadu na svou tabuli přijal 390 zl. A tak na ty osoby Kolloredské, od 29. dubna do 18. srpna vynaloženo jest 2298 zl. 8 kr.; 4. když jsou v létě tomto z regimentu p. Kapouna partaje rejtharstva po třikráte rozdílně na gruntech do vesnic přitáhli a do vsí Plotišť, Předměřic, Lochenic, Vlčkovic a Plačic se položili: vynaloženo 195 zl. 4 k. Suma těch

všech útrat 6.361 zl. 54 kr.“ — Dne 7. ledna 1641 regim Rambsdorfský přitáhl do kraje hradeckého a štob zůstával v Hrad až do 7. června; dne 13. března dal již cís. komisař vejení od krajského hejtmana prohlásiti: že po 4 zl. 15 kr. podle m vržení na každého usedlého na tři měsíce, již vyšlé, na ten mj ment vystačiti nemůže, pročež na ten třetí měsíc po 3 zl. 15 anticipato složiti se musí. — Toho roku dne 20. května dok život svůj v Halberstadtu švédský vůdce Banner, jmenovav si nástupcem Leonarda Torstensona. - Dne 20. července rozliš jest od krajského hejtmana následní nejvyšší rozkaz: Poněvad nepřítel z Slezka do Čech vpadnouti se strojí, by obrstlajtn Longeval, komendant Trutnova, cestu jemu zameziti mohl: aby osobu čtvrtou, k vojenskému způsobu hodnou, totiž s dobr mušketem, s zbraní poboční, municí, prachem a olovem dd zaopatřenou do města Trutnova dostavili. — A nedávno při tím, dne 11. t. m., napomínal jest vojenský komisař, co kte město na zaplacení fur, do měst pražských pro kyrysy vypra ných, složiti má: totiž: Trutnov z 203 usedlých 61 zl. 39 k 3½ denaru, Bydžov z 13 usedlých 7 zl. 54 kr. 3½ dn. Jaroměř z 24 usedlých 17 zl. 39 kr. 3½ dn., Králové Dvůr z 1 usedlých 17 zl. 39 kr. 3½ dn. a Králové Hradec z 95 usedlých 57 zl. 41 kr. 3½ dn.

Dne 13. července císař Ferdinand III. jmenoval prvn hejtmanem kraje hradeckého urozeného pána Ottu Jindřicha Štu z Kounic na Holovousích a Hradištku a druhým Rudolfa Doh skébo z Dobřenic a na Chvalkovicích a Sviništanech. Ti p páni krajští hejtmanové břímě své na více osob rozdělili a s na „urozené a statečné rytíře“: p. Václava Staršího Dohalick z Dohalic a na Dohaličkách a ve Vysokém Veselí: od Hrad až k Jičínu a na poli k Trutnovu; Vavřince Konsuma na Vel Bukovině vedle téhož pana Dohalického a tak k Broumov k Náchodu; Jana Kostelecského z Sladova v městě Náchodě pod hranice kladské k Mandalínu; Adama Vítanovského na Uher a Orlici, od Mandalíny k panství kralickému, a Petra Sedleck z Oujezdce v městě Kostelci nad Orlicí od panství kralick

dec, tak daleko v těch mezech, jak ten kraj sebou
y ordinance vypravovati a co nepřátelského, na to
takové chytati mohli. Dáno ve Vamberce dne 22. srpna.
.0. do 12. května 1642 odpočinul v Hradci na svém
ší Hajster se vší svou pakáží a 13. hrabě z Vodchaum,
ážmistr, se svým generalním štobem. Z rozkazu císař-
ídni dne 3. července daného, jako v celých Čechách,
adeckém vojsko znovu jest vyzdvihováno. Za tou pří-
ý hejtman Otto Štros z Kounic vydal v Hradci ná-
z: „by osobu hodnou, která by jindy byla nezběhla,
y, sukničkou červenou, rudým suknem podšitou, obuví
odobně mušketem, bandalicí, zbraní poboční, nynějším
brou, ač J. M. císař povrchními zbraněmi jich opa-
čí; — rejthara pak osobu hodnou, sukní dlouhou
z sukna barvy červené a rudým podšívanou, dobrým
koněm, sedlem, rystuňkem, párem dobrých pistol a
též zbraní poboční zaopatřiti a sem do města Hradce
každému za jeden měsíc platu odvesti mají, a sice
ní podle osvědčení lidů usedlých v létě 1640 sta-

tví vamberského z 20 a půl usedlých, ze statku žam-
) a půl usedlých dostane se vypraviti 1 rejtar 3 pěší;
tví kosteleckého z 28 a půl usedlých, ze statku Lhoty
é z 1 usedlého, ze statku mastského z půl usedlého, —
edlých: 1 rejtar 3 pěší;
tví žumberského z 60 usedlých: 2 rejtary a 6 pěších,
amberka z 22 usedlých, ze statku přestavlckého z 3
ze statku borovnického z 5 usedlých, dostaví se 1
ěší;
tku rokotnického z 13 usedlých, ze statku orlického
ch, z panství kyšperckého z 24 usedlých, z panství
z 12 usedlých, — suma usedlých 60: 2 rejtary a

téhož panství kralického přebývá 60 usedlých, po-
ary a 6 pěších;

item z téhož panství kyšperckého z přebývajících 4 usedlých, z Brandejsu z 20 usedlých, z Častolovic a Koldína 25 usedlých, z panství černikovického z 11 usedlých, — v sumě z 60 usedlých dostaví 2 rejtary 6 pěších;

item z panství kumburckého z přebývajících 38 usedlých, ze statku hlušického z 2, ze statku radimského a peckého z 20, — v sumě z 60 usedlych: 2 rejtary a 6 pěších;

z panství kopidlanského z 12 usedlých, z panství dymokurského z 18 usedlých: 1 rejtar a 3 pěší;

z panství chlumeckého z 60 usedlých: 2 rejtary a 6 pěších;

též z panství chlumeckého z přebývajících 3 usedlých, z statku puchlovického z 1 usedlého, z panství poděbradského z 12 usedlých, z statku humburského z 1, z statku sloupenského z 1 a ze statku smidarského z 12 usedlých: 1 rejtara a 3 pěší;

ze statku zběřského z 5 usedlých, z statku Dobré Vůdy z 3 a půl usedlých, z statku bartošovického z půl usedlého, z statku třebošovického z 13 usedlých a z statku jeřického z 8 usedlých, — v sumě z 30 usedlých: 1 rejtara a 3 pěší;

z panství hořického z 42 usedlých, z Miletína 4, z Velkého Veselí a Dohalic z 2, z Rosnice z 2 a z Bílých Poličan z 10 usedlých: dostaví se 2 rejtary a 6 pěších;

Dvůr Králové z 29 usedlých a Kocléřov z 1: dostaví 1 rejtara 3 pěší;

statek třemešnický z 3, statek cerekvický z 7, statek chotušický z 1 a půl, statek vřešťovský z 2, statek žirecký z 15 a půl, Velká Bukovina z 1 usedlého: dostaví 1 rejtara 3 pěší;

panství hradištské a heřmanické z 30 usedlých dostaví 1 rejtara 3 pěší;

město Jaroměř z 29 usedlých, Malá Bukovina z 1: 1 rejtara a 3 pěší;

panství smiřické z 90 usedlých dostaví 3 rejtary 9 pěších;

item z téhož panství z přebývajících 10 usedlých, obojí díl Nedělišť z 3, Třesovice a Mžany z 2, Střežetice z 2, Mokrovousy z 1, Přím z 1 a půl, Radostov z 1 a půl, Libčany z 4, Hradec z 5, — v sumě z 30 usedlých: 1 rejtara 3 pěší;

Trutnov z vesnic z 46 usedlých, město Bydžov z 13 usedlých, z Zvíkova z půl usedlého, z Hoděčína též z půl usedlého: 2 rejtary 6 pěších.

Actum v městě Hradci 19. června 1642.

Otto Štros z Kounic."

Jakou spoustu učinili Švédové v městě i na statcích městských i v celém kraji, můžeme posouditi z toho, že, ano město jmenovitě roku 1571 do 1614 čítalo ve městě a na podměstích 781 sousedův a 223 poddaných sedláků a zahradníkův: roku 1642 jenom 35 sousedův v městě a při městě bylo a ve všech obecních vesnicích toliko 15 usedlých zůstávalo; jak o tomto stavu města úřadní komise, od krajského hejtmana ke dni 9. srpna sem vyslaná, zprávu dala, přesvědčivši se o všem na místě. V zprávě té stojí doslovně takto: „V městě a při městě usedlých 35. — *V Lochenicích* (zachovali se statkové) Vácslava Panenky, Vávry Václavka, rychtáře Košťála a Vácslava Doubravy; ostatní v té vsi 4 dvorové, v nichž usedlí bydleli, do gruntu toho léta 1642 shořeli; ostatní jsou zahradníci. — *V Plačicích:* spálených statkův do gruntu 6, zahrad spálených 3, pusté 2; nepustí statkové zůstávají dva, ale ti na zboření jsou, v nichž dvě chudé vdovy zůstávají. — *Březhrad* pustý, v něm chalupy pobořené. — *Hřibsko* pusté a zbořené. — *Kluky* pusté; někteří podruzí tam bydlejí. — Ve *Vlčkovicích* spálených statků 4; po nebožtíku Soudovi obořen; po Marynkovi pustý. — *Roudnička* pobořená a pustá zůstává. — *V Věstarech* statkové na díle zboření a ostatek pustý zůstává. — *Třebeš* ta jest na díle pobořená a na díle v celosti zůstává, v níž někteří podruzí bydlí. — *Lhota za Malšovicí*: usedlý jeden rolník Vrba; chalupníci 3. — Všech usedlých ve vesnicích 15. — Sumou všech v městě a ve vesnicích 50." — Spolu dosvědčují týž komisařové: „že toho samého dne při té komisi, okolo města i vůkol vesnic k němu náležících: obilí na městských gruntech 598 korcův a na gruntech lidí poddaných po 167 korcích a tak v sumě 765 korcův vynašli." — Tak málo bylo tehdy zasíváno

a to zajisté pro nedostatek dělníkův! — Toho roku mělo město 4533 zl. 24 kr. výloh obecních a k tomu ke všemu dne 27. prosince přitáhl sem regiment Jindřicha Rudolfa z Volframsdorfu spolu se štobem na zimní kvartyr a od 1. ledna 1643 do 9. dubna — tak dlouho zde pomeškal — mělo s ním město útrat 3.839 zl. 34 kr. 3 dn. — A hned příštího dne 10. přitáhl do města nejvyšší vůdce císařský, hrabě Gallaš, s generalním štabem svým, shromáždiv sem ku Hradci veškeré vojsko své; rejtarstvo jeho rozložilo se okolo Zámostí a Malšovic na polích a veliké škody zde způsobilo, vypálivši jmenovitě mnoho lesů; ano jej zapalovalo na jedné straně a z druhé strany střílelo po zvěři, před ohněm prchající. Teprv když Torstenson od hor Míšenských přes Friedland a Reichenberk do Čech opět se tlačil: odtáhla dne 1. června veškera armáda Gallašova od Hradce ku Praze a v městě zůstal regiment pěchoty nejvyššího Šifra se štobem. Po odchodu toho vojska dne 20. června vyjeli páni radní na vyhlížení škod, kteréž byly udělány od té císařské armády, a učinili o tom následní zprávu: „Mimo náklad na regiment Volframsdorfský, vydáno jest od 9. dubna až do posledního května na generalní štab 19574 zl. 30 kr. Obilí popáleného a v nic uvedeného 683 korcův; počítaje korec po zlatém 30 krejcařích, činí 1.024 zl. 30 kr; — na *rybníkách*, Roudnickém, Cikánu a Datlíku vylovených 156 zl; — nákladu na pěší regiment Šifrovský 5.713 zl. 54 kr. 4 dn.; — na jednu kompanii Valdšteinskou na podměstí ležící 71 zl. 55 kr. K tomu též z vesnic od poddaných lidí dáno jest vyznamenání, co jim v tom roce, když armáda vůkol města své ležení měla, dobytka pobráno a škod na obilí sutém, též na poli, jakož i na stavení vzděláno; vykazují vesnice: Lochenice, Předměřice, Plotiště, Všestary, Hřibsko a Vlčkovice, — škody 6.655 zl. 45 kr. (Z ostatních vesnic obecních scházejí výkazy.) — Suma sumarum činí: 36.808 zl. 18 kr. 1 dn.; a že toto sečtení škod a útrat za ten rok (ačkoliv bylo jich ještě více; avšak pro nepřítomnost lidu, kteří o všechno připraveno byvše, pryč od města odešli, nemohlo všechno býti sečteno), upřímné a spravedlivé jest: to my purkmistr a konšelé přijímáme k našemu dobrému svědomí

a víře. Toho dosvědčil, podepsal a pečetí svou potvrdil v Hradci, dne 11. února 1644 Otto Štros z Kounic, krajský hejtman.

Dne 16. ledna (1644) vytáhl Ondřej Šifr se svým vojskem odtud do Boleslavi; avšak hned za ním sem se uložila jedna kompanie se štobem z regimentu hraběte Palfy a zůstala zde do 15. června. Dne 18. prosince uložil se sem až do 8. března příštího roku hofštab hraběte de Monte Cuculi.

Dne 27. října 1645, před svátkem svatých Šimona a Judy, Torstenson se šesti tisíci vojska přitáhl od Pardubic k městu v takové tichosti, že o něm ani dříve nemyslili, než až na blízkých polích podle Orlice a v Zámostí se rozložil. Avšak měšťané, neztrativše mysli, ihned byli v zbroji, jsouce odhodláni, s pomocí císařské posádky, města svého hájiti do poslední krůpěje krve. Vida takového odporu, odtáhl nepřítel hned druhého dne od města, an v noci celé čtyry hodiny z 50 děl do města byl střílel bez všeho účinku. Na podměstí ale učinil velikých škod, vypáliv tam všechny domy, dvory, mlýny, kostel sv. Antonína a i vodárnu, tak že za několik let voda k všelikým potřebám, též i na vaření piva do města nošena a vožena býti musila. Od Hradce táhl Königsmark na Jaroměř, Broumovsko a Trutnov do Slezska a Torstenson na Bydžov, Jičín, Mělník a Litoměřice. Toho ještě dne (28.) přešlo první vojsko (pod Königsmarkem) u Svinar řekou Orlicí a jízdní i pěší s děly a zavazadly táhli vesnicemi Divcemi, Libranticí, Černilovem, Oujezdem, Lejšovkou, Smržovem, Vlkovou, Plesem k Jaroměři; postranní pak jízdní Piletici, Ruskem, Skaličkou, Čibuzí, Libřicí, Výravou a Jasenou a zasáhli veškeré vesnice panství smiřického k straně Opočna ležící. (Na Smiřicku učinili škody do 178.155 zl. 2½ kr.) —

Na podzim roku 1646 Vittemberg, general postranního vojska švédského, nenadále se přihnal k Velkému Hlohovu s osmi tisíci a poodpočinuv zde přes den hned táhl na císařské, které Montecuculi vedl, a zahnav je od oblehání Fridlandu a Greifenšteinu, stíhal je až ke Dvoru Králové. Zde v nich učinil velikou porážku dne 2. října a mimo zabité, 150 jízdných zajal a veškerá zavazadla. Císařský obršt de Vagy prchnul do Hradce. Na to

poplenili Švédové Jaroměř, Náchod, Nové Město, říkaje celý kraj hradecký, až pak odtud na Moravu odtáhli. Zatím de Montecuculi, de Vagy a Hanau, císařského lidu vůdcové, opět při Hradci se sebravše, vojsko jak mohli proti Vittembergovi shromáždili. Že tehdáž město opět mnoho utrpělo, ačkoliv Švédové Hradce minuli, snadno domysliti se. — V únoru 1647 opět vpadl general Vittemberg ze Slezska na Broumovsko, a zmocniv se města dne 16. února, vydrancoval je. Montecuculi rychle sebrav vojsko, nepříteli naproti se postavil na Poličku, než mimo nadání opět přepaden jest, jako loní u Dvoru, u vesnice Srbské Vysoké a tak poražen, že mimo pobité 200 v zajetí nechati musil a nad to všecka zavazadla ano i kancelář jeho do rukou nepřátel padla a on opět se utekl do Hradce. Vítězní Švédové ještě toho večera až do Police dorazili, pak i do Náchoda vtrhnuvše, s sebranou kořistí do Slezska se navrátili. — Na to brzy vyhlídnut jest Hradec za hlavní skladiště obilí, pro císařké vojsko z celého kraje sebraného a již dne 11. března t. r. prohlášeno jest v městě nejvyšší nařízení, aby měšťané obilí to, dle rozvrhu, do svých domů přijmuli a dobře dveřmi, okny, střechami proti dešti a ptactvu a vší škodě chrániti hleděli. Opět nové břímě pro měšťanstvo!

Konečně vzešel den 24. října 1648, kteréhož mezi všemi mocnostmi v Osnabrüku ve Vestfálích učiněn mír, jímž skončena jest *válka Třidcetiletá;* radostná zpráva o tom dne 3. listopadu Prahu a celou zemi českou obveselila. Za tou příčinou byl dne 24. července 1650 „držán triumf a slavné procesí až na *Rožberk*, jinak *Frideberg*, v mnoho množství počtu lidu, jak obecného tak vojanského, oficírův a pěších soldatův, kterýmž J. M. páni (radní) ráčili dáti dva sudy piva vytáhnouti na rynk.“ Průvod ten poděkovací vedl sám pan arciděkan Šram.

Dne 9. srpna 1653 od panův stavův království českého skrze podkomořího královéo oznámeno obci, že v Hradci *biskupství* vyzdviženo býti má. Načež Hradečtí v odpovědi dané žádali: „by v této případnosti k nějakému platu potahováni nebyli, proto že ze svých živnůstek ani k vyživení svého arciděkana zadost

učiniti nemohou, proto že pominulou Třidcetiletou válkou o všechny téměř důchody přišli a několikráte jak od nepřítele tak i od lidu císařského vypáleni byli a jejich obydlí v hromadu rumu obrácena jsou. Tím že obec i na obyvatelích tak stenčená jest, že proti předešle ani stého dílu obyvatelův zde není, a ti, kteříž pozůstali, žebráci jsou; neboť kontribucí, bez vězení a uprodání nějakého šatu, dáti nemohou.

Dluhův obecních jest do 85 tisíc kop míš. sumy kapitální, a úrokův z nich zadrželých tolik i výše se nachází. Konečně žádají za odpuštění: *že svou žádost v češtině přednáší, proto že zde v městě není žádné kvalifikované osoby, která by přítomné přednešení v řeč německou položiti mohla.*"

Ke korunovaci Leopolda I. za krále českého (14. září 1656) vyslána jest i z Hradce zvláštní deputace *ad praestandum homagium* a sice p. Samuel Suk primator, Václav Tejnický radní a Václav Čermák syndik. Při té příležitosti podala deputace tato jmenem města císaři Ferdinandovi III. zvláštní zprávu o bídném stavu obce hradecké, vypisujíc: kterak hned po vítězství na Bílé hoře město vojskem stále obtíženo bylo, odtud ve veliké dluhy uvedeni jsou, tak že až posaváde chudá obec nezaplacených dluhů kapitálu 71.087 kop 39 kr., a úroků 66.288 kop 58 kr. 2 dn.: pročež obojího 137.376 kop 37 kr. 2 dn. míšenských rozdílným pánům restuje; k tomu město jest pusté, zvláště skrze vpády nepřátelské; oboje podměstí, obecní dvory s nemalým počtem obilí, mlýnů obecních šest i s vodárnou, 9 sladoven i s obilím a sladem, několik vesnic obecních do gruntu vypálených; lidé rozprchlí; zdi městské i jiná obecní stavení pobořená, mosty okolo města, kterých do 20 se nachází (z nich užitek do cís. ungeltu přichází), též jezy a břehy velikými povodněmi k největší zkáze přivedené; — před rokem 1639 bývalo v městě 205, na předměstí 534 měšťanův a sousedův; nyní v městě toliko 131, na předměstích jenom 82 a i ti kontribucemi sužováni jsouce, z města a od města pryč se dávají. —

Roku 1657 bylo v městě vařeno piva 2.228 sudů a vína vyšenkováno 554$^3/_4$ vědra, za nějž tác zaplacen 524 zl. 44 kr.;

a tak císaři bylo ze všeho tohoto nápoje složino 2.754 zl. 44 kr.; roku 1569 již 2.900 čtyrvěderních sudů piva a 417½ vědra vína a za to 3.253 zl. 44 kr. do císařské pokladnice odvedeno.

Od těch dob zotavovalo se město, nejsouc týráno od soldatesky. Roku 1671 činí se zmínka o městských žoldnéřích, jenž dne 8. září k nastávajícímu trhu výročnímu od rychtáře a cechův pro bezpečnost města [illegible] byli a sice na počet 23, jimž toho dne dva [illegible] jsou. Mimo toto žoldnéřstvo býval tehdáž v [illegible] sbor měšťanský, pěší i jízdecký. Sbor [illegible] ve všech veřejných slavnostech městských, [illegible] vzácným hostům do města zavítajícím; [illegible] října urozený pán František Vagner, [illegible] standarum (praporec) věnoval ji městskému [illegible] bylo jmenovitě při každém příjezdu [illegible] pokaždé měšťanský sbor v síle z města [illegible] toho dne za prvního měšťanského fendricha [illegible] praporci jmenován jest. [19])

---

[19]) [illegible] sbor měšťanský či sbor střelců městských počal se [illegible] 1597, kteréhož purkmistr a rada městská vyzvala [illegible] na náměstí se sbírat, jakožkoli by měli, se shromáždit [illegible], v němž by seřaděn a pak ve vojenských věcech cvičen být [illegible], kdyby [illegible] jí bylo potřebí. — Roku 1639, když [illegible] k obhájení města proti vpádu Švédův, sestaven byl dne [illegible] sbor [illegible] měšťanských z měšťanův, sousedův a nájemníkův [illegible] 300 mužů, v jejichž čele stál hejtman a po boku jeho [illegible]. Jak [illegible] za následních dob nebezpečných sbor tento si [illegible] na svém místě. — Další zprávy o něm máme tyto: Dne [illegible] 1679 „páni střelci městští“ žádali městskou radu za povolení, by střelbu při městě zdejším obnoviti a zase začíti mohli, jakož i za [illegible] boudy (verandy) na náklad obecní: „což oboji povoleno, pokud [illegible] výlohy bude moci vystavěna býti,“ a dne 13. června [illegible] „žádali páni střelci městskou radu za povolení, aby mohli dni nedělní a sváteční střelbu na hradbách držeti; povoleno, však by se zachovali, aby neštěstí žádné se nestalo.“ K této zápisce dokládá Fr. [illegible]: Pamatuji od mladosti — však vojenským nepokojem zrušené — místo ono pod hradbami, hned za onou studánkou pod fortnou ještě pozůstávající, odtud k Mýtské bráně podle dolejší zdi městské se vztahující, kde nyní boudy skládek pevnostních stojí. — Roku 1719 činí se zmínka o [illegible], ač neudáno od koho vydaném, moci kteréhož střelcům zdejším [illegible] bylo jich právo ku střílení do terče, a dne 28. června 1720 bylo od městské rady povolíno, „aby vedle hradeb k rundeli k jesuitům zídka [illegible] a letní domek zatím z důchodův městských zřízen a potom

Roku 1680 přivedla zvláštní příhoda vznešené hosti do Hradce. Nastalť mor v zemích císařských a císař Leopold se svým dvorem i s ovdovělou císařovnou Eleonorou utekl se před ním nejprvé z Vídně do Prahy. Avšak že i zde nenalezl veškerou bezpečnost před tak krutým nepřítelem, odjel odtud do Pardubic a císařovna Eleonora s třetím dílem svého dvořanstva dne

---

z pokladnice pánův střelcův výlohy učiněné pomalu nahražovány.“ Roku 1764 připomíná se i *městská kompanie jízdná*, kteráž měla stejný oblek zelené barvy s červenými výložkami; dne 19. října vyjela vstříc arciknížeti Leopoldovi do Hradce ubírajícímu se. — Dne 1. října 1797 „měšťané někteří, spojivše se v nový pořádek či sbor a objednavše sobě jednostejný pomodralý oblek s zelenými výložkami a i nový prapor, vytáhli po polední v řadě Pražskou branou do nově zřízené střelnice u počátku pozůstalého předměstí Pražského a učinili za střelby z hmoždýřů a hudby počátek střelby do terče. Mimo valné měšťanstvo a obecenstvo byl i krajský hejtman a purkmistr přítomen.“ — Dne 1. května 1799 „sbor panův střelcův slavný počátek své zábavy učinili. V půl jedenácté hodiny dali sobě v kostele sv. Ducha mši svatou sloužiti, při kteréž pro studenosť povětří toliko v pláštích přítomni byli. Odpoledne v jednu hodinu sešli se u p. France Kajfáše radního, odtud v pořádku vojenském v počtu přes 30 osob, všickni v nových zelených šatech s černými výložkami, na levém rameně pletku zlatou a přes rameno zlatou šňůru viseti majíce, žluté kamizoly a spodky v botách, vysoké klobouky s mašlí zelenou a též s zeleným vysokým chocholem, štucem opatření, několik do radnice s fendrychem p. Tomášem Kaisrem, kupcem, k vyzdvižení svého praporce k domu pana krajského hejtmana odešli na dva oddíly rozdělení. Před sochou sv. Jana Nepomuckého na malém rynku pan děkan městský Josef Čeněk s asistencí panův kaplanův nový praporec jim posvětil, na který paní krajská krásnou pentli s mašlí, prací svou vyšívanou, zavěsila. Načež k příbytku p. městského komendanta odešli, jenž nemocný k nim s poděkováním p. plachejtmana vyslal, sám pak u okna stoje, časté znamení dobrotivosti dával. Odtud přes náměstí předcházel jich na koni p. krajský hejtman Podivín Höpflingr, maje posla krajského a svého služebníka za sebou jedoucí; pak šli pištící muzikanti v pomodralých šatech s černými výložkami; za nimi táhli střelci pod správou p. France Kajfáše Pražskou branou na svou střelnici, kde jich střelba z hmoždýřů vítala. Hojnosť lidu i ve vozích je následovala. Povětrnosť pak tu slávu kazila tak, že toho dne nižádný nemohl středu terče dostřeliti a chladnosť časně se navrátiti jich donutila. Již tedy k šesté hodině okolo města k straně polední obešedše, s hudbou svou u p. krajského, pak i u p. purkmistra se pozastavili a napotom praporec svůj v radnici uloživše, se rozešli. Večer byla „u černého orla“ taneční zábava.“ Příštího roku (1800) čítal sbor již přes 50 údů a opět dne 1. května slavil podobný výlet na střelnici.

Mocí dekretu, ze dvorské kanceláře dne 25. února 1836 vydaného, byl sbor zdejších ostrostřelcův do druhé třídy vřaděn. Roku následního (1837) obdržel od císaře pána Ferdinada, jenž minulého roku 1836 Hradcem byl se ubíral, na znamení jeho milosti stříbrný pohár. — Roku 1846 shořela střelnice na předměstí Pražském.

6. června, v oktáv Božího Vstoupení, přichvátala do věnného města svého Hradce, přivítána jsouc nejslavněji. Před městem pozdravil ji jmenem městské rady a obce německou řečí Adolf Marek Tax, písař městský a radní, načež jí prymas města u přítomnosti cís. rychtáře, purkmistra a plné rady, podal klíče města. Stříleno ze šesti kusů, dvanácti hmoždířů a z mušketů okolo tří set ran vypáleno. Rovnou cestou ubírala se — a sice ve voze až ku hřbitovu, pak pěšky — do katedralního kostela, u jehož hlavních dveří od pana biskupa latinskou řečí přivítána jest, načež *Te Deum laudamus* slavně zpíváno. Pomodlivši se ubytovala se v biskupském domě. Za celého svého pobytu byla pro veškeré město vzorem pobožnosti. Dne 25. června vyjela si na pouť do Chrudími k zázračnému obrazu sv. Salvatora. Na den svatých apoštolů Petra a Pavla, dne 29. t. m., přijel z Pardubic ji navštívit císař Leopold, jenž rovněž tak slavně, jako ona, přivítán byl. Teprv dne 6. července odjela odtud do Chrudími na noc a pak dále do Ensu, města v Horních Rakousích. — Obávaný mor již již téhož ještě roku přibližoval se k Hradci, neboť dne 6. září v městě i na podměstí provoláno: že, poněvadž morová rána již vůkol proskakuje, výroční trh, který za týden držen býti má, jako i trhové sobotní do dalšího bezpečnějšího času se odkládají.

Z roku 1688 zachována jest zajímavá paměť, kterak tehdy magistrat hradecký hájil práva svého mateřského jazyka. Dne 12. ledna t. r. navštívil tehdejší provincial jesuitský kolej zdejší. I žádali ho „někteří Němci řemesníci pro sebe o německého kazatele, ježto by lehce 40 Němcův v městě se počítalo“; avšak pater provincial nevyhověl této žádosti proto: „že dílem není místa pro takové kázaní, dílem že sotva 10 takových se nalezá, jenž by spolu češtině nerozuměli, *a zvláště: že sám magistrat u patera provinciala jednal, by se to nestalo pro nevole společné, jenž by z toho pojíti mohly, a by obyvatelé v zemi a v městě českém české řeči se učili.*“

Sotva že poněkud Hradec se zotavoval, vypukla opět po

smrti císaře Karla VI († 20. října 1740) [11]) válka a sice o dědictví Rakouské. — Přese všecky smlouvy a pragmatickou sankcí strhly se totiž proti královně Marii Teresii, nejstarší dceři Karla VI, hned po nastoupení jejím bouře veliké, kterými měla zbavena býti svého panství a mocnářství rakouské rozptýleno od nepřátelských sousedův. — První hlásil se Karel kurfirst bavorský a druhý Fridrich II král pruský či kurfirst brandenburský. Tento chtěl bez všeho práva zmocniti se celého Slezska; poslal nestoudně vyslance svého do Vídně, po kterém žádal na královně postoupení této země, s pohrůžkou, že sice spojí se s ostatními nepřáteli jejími. Když pak Marie Teresie s opovržením toho odepřela, vtrhnul válečně do Slezska; a zmocniv se největší části země té, již dne 30. října 1741 od Králové Dvoru ohlásil městu Hradci, že zejtřejšího dne 1500 mužů vojska brandenburského pod knížetem Anhaltem Dessau do města tohoto přijde a kterak na ten den pro každého toho jeho vojáka dvě libry masa, jedna pinta piva a dvě libry chleba má býti připraveno. A v skutku toho dne (po Dušičkách), když právě školní mládež, začínající nový rok školní, z kostela od vzývání Ducha svatého vycházela: pruský general Kalkstein v čele velikého pluku Brandenburkův s vlajícími prapory a při hlučném bubnování od Slezské brány na náměstí až k sousoší přitáhnův, zde své vojsko rozložil pod šírým nebem. Za ním přijel nejvyšší vůdce, dotčený kníže Anhalt Dessau, jenž v biskupské residenci pokoje na náměstí opanoval. Vpadlo tehdy s ním 12.000 vojska pruského do Čech, jež Anhalt do Hradce, Pardubic, Litoměřic a Mladé Boleslavi rozložil, kamž i sám brzo odtud se odebral, zanechav zde generála Kalksteina s jeho lidem na zimu. Již dne 9. listopadu Hradečtí stěžovali sobě k nejvyššímu purkrabímu pražskému, v Kutné Hoře úřadujícímu, že na každý den 15 krav potřebují a za 6 dní že 141 sáhů dříví vyšlo a přes to i sůl a vaření darmo že žádají nepřátelé. — K tomu ke všemu vyhrožoval dne 28. t. m.

[11]) K radovánkám uspořádaným za příčinou korunování císaře Karla VI za krále českého (5. září 1723) odeslal Hradec do Prahy „k honbám“ 40 osob a 20 koní dle nařízení úřadu krajského.

pruský lajtnant městské radě, že, jestli peřiny pro vojsko nezaopatří, zýtra domy budou prohlíženy a peřiny mocí brány. Dne 26. listopadu zmocnili se nepřátelé hlavního města Prahy a již dne 19. prosince dal se Karel kurfirst či vévoda bavorský provolati za krále českého, ku kterémuž dni musili i Hradečtí na rozkaz generala Kalksteina tři poslance vyslati, by jmenem města Hradce jemu přísahu učinili. — Ač město vojskem brandenburským plno bylo, přece vnitřní pořádek v ničem nebyl zrušen, tak že ani vyučování ve školách nebylo přerušeno, aniž nábožnému lidu jaké překážky v navštěvování služeb Božích činěny; ano i čtyrycetihodinná pobožnost v čas masopustní (1742) konána, a i postní kázaní jsou držána jak obyčejně u večer, neboť general Kalkstein, ač nekatolík, pro pohodlí lidu podměstského bran městských dříve zavírati nedal, až kostelní pobožnosti ukončeny byly. — Dne 23. ledna pod večer sám král Fridrich II do Hradce přijel a v biskupské residenci na nocleh se ubytoval. Z města nepřipustil nikoho k svému uvítání, jenom rektora koleje jesuitské k sobě na dobrou půl hodiny předvolal, jemuž „rozličné otázky předkládal, v jichž odpovídání arci musel býti opatrný, odpovídaje králi na větším díle: že v těch věcích žádné známosti nemá, že v těch vojanských okoličnostech všechno dopisování jesuitům jest zapovězeno.“ Druhý den ráno po 9. hodině odejel král z Hradce. — Dne 4. března jali se Brandenburáci mladé lidi veliké postavy násilně na vojnu bráti a proto mnozí, i študující, měli co dělati, by se skryli neb uprchli a již dne 27. března general Kalkstein skrze místodržícího a syna svého „zdvořile“ žádal jesuitského rektora, by „dobrotivě“ nějakého místečka v koleji popřál pro 49 mladíků vojsku připsaných a sice jenom na dva dni a noci bez všeho jiného břemene. I propůjčena k tomu škola *poesis*, kde ti ubozí jinochové zavřeni byli, co zatím na tu dobu v ostatních školách vyučováno.

Dne 29. t. m. ráno skutečně jeden patalion z regimentu Kalksteinova s těmi 49 nováčky odtud vytáhl; odpoledne pak z Mladé Boleslavi přijel sem kníže Anhalt Dessau, jemuž město každého dne tabuli a k ní vědro vína po 20 zl. opatřiti a obje-

dati musilo. Dne 30. března opět školy latinské byly otevřeny; avšak málo študentův se sešlo. Dne pak 13. dubna oznámil jesuitskému rektoru jeden důstojník jmenem knížete Anhaltského, že ze škol a celé hořejší chodby kolejní bude nemocnice pro 500 vojáků brandenburských a spolu odevzdal jemu seznam věcí, kterých jesuité sami pro ně svým nákladem opatřiti musí, jako 500 senníků, podušek, prostěradel, houní vlněných, talířů dřevěných, lžic, mis, džbánů, svícnů; 20 osob k službě nemocným kromě kuchařů a kuchařek s kuchyní na náměstí pod zvláštní střechou zřízenou. Na žádost jesuitův byla ale tato nemocnice v semináři sv. Václava zřízena a seminaristé a školy do koleje jsou přestěhováni. Minorité a jičínští jesuité měli k zřízení takové nemocnice nápomocni býti. Dne 18. odešel general Kalkstein do Chrudími a již toho dne přistěhoval se sem vojenský lékař se svými felčary a lékárnou. Dne 26. odtáhl z města poslední patalion Anhaltský a jeho místo zaujali granátníci od jiného regimentu. O hodu Božím sv. Ducha, dne 13. května, dopraveno jest do té nemocnice 50 nemocných. Městu pak téhož měsíce rozkázáno vojsku pruskému opatřiti: mouky 211 centů, sena 945 centů, slámy 709 centů, ovsa 1165 korců a řezanky 2336 korců, a městským vesnicím: mouky 135, sena 603 a slámy 452 centů; ovsa 742 a řezanky 1491 korců, a to do 20. t. m. a k tomu ještě 80 sudů piva a 10 věder kořalky, a již dne 29. t. m. musilo město opět 80 sudů piva do Pardubic vojsku samo odvezti. Zatím král pruský vpadnul do Moravy, byl ale odtud od vévody Karla Lotrynského vytlačen až k Chotusicům u Čáslavi, kdež dne sv. Jana Nepomuckého obě vojska proti sobě se postavila. Nazejtří (dne 17. května) na sebe dorazila; jezdcové rakouští srdnatě a již vítězně bojovali; avšak pustivše se do plenění, ponechali Brandenburákům času se sebrati. Proto zapáliv vévoda Karel ves Chotusice ustoupil z pole válečného a stáhl vojsko své k Vilímovu, ztrativ 2500 mužů a 3 děla. Král pruský sice opanoval bojiště, kteréž ale bylo pokryto 4000 jeho vojákův, mezi nimiž u velikém počtu leželi velicí granátníci z jeho životního regimentu, jichž mu bylo nejvíce líto, ačkoliv mimo

16 praporcův a 2.000 zajatých Prušákův rakouské vojsko s sebou odvedlo. O této bitvě přinesli ještě toho dne vojáci pruští zprávu do Hradce. Dne 20. přitáhl a již dne 22. odtud odtáhl zbytek onoho vybraného regimentu královského, a dne 26. nocleboval zde král Fridrich. Na to brzy vše vojsko nepřátelské z města se tratiti začalo; dne 3. června ubíral se odtud patalion Kalksteinský v řadě sice, ale s zakrytými praporci a bez hudby. Dne 18. srpna dopraveno sice bylo sem ještě 150 raněných; avšak již 20. kolej i seminář jesuitský byl opět nezvaných hostí prázden a čist. Neboť by aspoň jednoho nepřítele se zbavila, byla jest dne 11. června ve Vratislavi Marie Teresie učinila s Fridrichem mír, jímž postoupila mu skoro celého Slezska, ano i hrabství či někdejší župy Kladské, starodávné části království českého. (Při koruně české zůstala napotom jen knížectví těšinské, krňovské a opavské.) Ústup tento ublížil mnoho městu Hradci, poněvadž jím dosavadní obchody Hradečanův do Slezska sevřeny jsou. — Konečně dne 31. srpna poslední brandenburské vojsko se všemi komisaři a zavazadly za bubnování na 10 bubnů k veliké radosti veškerého města po 10 měsících z Hradce se vyklidilo. (Dle vyznání rektora provincialovi učiněného utrpěla kolej jesuitská za toho času na 14000 zl. škody.)

Dne 18. října prohlášen byl v Hradci císařský patent, by myslivci, hajní a vojenští invalidové najímáni byli k zamezení, aby nepřítel opět do kraje hradeckého se navrátě, loupeží a výpalného nečinil; od města Hradce jmenovitě vyžádáno 100 mužů, kteříž do Nimburka vojansky měli býti vysláni. Této městské kompanii ustanoven pan Perliš, měšťan a spolu radní, za vůdce (hejtmana). Pro toto *městské vojsko* světil pan Pavel Lyhr, městský děkan, dne 25. listopadu u sochy Panny Marie na náměstí zvláštní praporec za střelby z ručnic a hmoždířův; načež nazejtří (26.) k Nimburku vytáhlo, odkud pak v počátku roku příštího (1743) opět se navrátilo, když Praha i veškeré království české od všech nepřátel vybaveno bylo. — Dne 29. dubna 1743 přijela královna Marie Teresie do Prahy a dala se slavně korunovati na královnu českou dne 12. května, ku kteréž slavnosti

i město Hradec „se vší radostí a upřimností“ své poslance vypravilo.

Žádoucný pokoj netrval dlouho. V březnu 1744 obnovena jest kompanie pana Jana Perliše, k níž dle nařízení krajského úřadu dostaveno 120 mužů a sice: z města Hradce 28, z vesnic hradeckých 17, z města Jaroměře 12, z vesnic 9, z Králové Dvora 14, z vesnic 5, z Poličan 12, z Cerekvice 5, z Miletína 12 a z Přímu 6 mužů. V měsíci srpnu opět vpadl král Fridrich s 80000 muži do Čech táhna ku Praze (kterouž dne 12. září opanoval). — „V Hradci již dne 7. srpna veliký strach byl nastal, že Prus s velikým vojskem do Čech vpadnouti se strojí, proto dne sv. Vavřince, kterého dle starého slibu procesí okolo města konáno, již mnoho študentův ze strachu před nepřítelem se rozprchlo; ano toho dne odešlo z města všeliké vojsko i komisař vojenský a městská kompanie dostala rozkaz, by co nejdříve do Nechanic se vypravila. Dne 17. srpna došla zpráva, že vojsko pruské přitáhlo k Jaroměři, dne 19. jsou školy rozpuštěny a v 12 hodin přišly do města dva pataliony Prusů od rozličných regimentů v počtu 1.200 granátníkův, čtrnácti kusům přisluhujících, jenž do kolejních škol se položili. Dne 20. jel tudy general pruský Schwerin a 22. mnoho regimentů jezdcův a pěších k Praze táhlo. Dne 23. vojenská nemocnice opět v jesuitské koleji a v školách zřízena a dne 26. žádal major brandenburský, by měšťané palisadami město ohradili, průchody do města zazdili, nové hradby zdělali a pro nemocné 200 sáhů dříví, 300 kusů peřin, 15 koní a dva posly opatřili, že prý „pro nic jiného, než pro upevnění pokoje a uvedení císaře do jeho stavu sem přišli.“ Avšak dne 20. října došla Hradce zpráva, že vítězné vojsko rakouské Pardubic dobývá a dne 9. listop. hojná střelba z kusů slyšána ve městě, a skutečně zapáliv Karel Lotrynský tamnější bohaté sklady nepřítelovy dobyl i s podměstím Pardubic a přinutil Fridricha k rychlému tažení zpátečnému do Slezska. Již dne 12. přiblížil se předvoj k Hradci; dne 18. mnoho raněných sem přivezeno; dne 19. střelbu od Přelouče dobře zde slyšeli a již u večer téhož dne přikvapil sem regiment dragounů a regimenty

granátníkův do Slezska ustupujících, za nimiž dne 22. opět jiné vojsko chvátalo. „Přivezli také s sebou," vypravuje kn. Švenda, „na vozích všudy sebrané dosti maličké děti, některé jen v košilkách polou nahé (jak očití svědkové vypravovali), které ve špitále u sv. Antonína zavřeli, kde stráž toliko u dveří špitálu postavena byla; pročež moudřejší z nich kamny do kuchyně a na dvoreček vylezly, kde pustivše se řekou Orlicí zutíkaly; avšak 7 menších v té řece se utopily, jak očitý svědek mne ujistil." — Dne 23. listop. sám král Fridrich s oddílem vojska svého do města okolo 2 hodin s poledne vešel a v biskupské residenci se uhostil, co zatím do škol lehce 100 velikých oněch granátníkův z vlastního regimentu královského se ubytovalo a nemocní do semináře se uložili. Kolej opanoval obršt s osmi důstojníky téhož regimentu a jiní 4 důstojníci s mnohými služebníky, tak že zde jesuité do 250 mužům pokrm, nápoj a službu dáti musili. Avšak již dne 27. ráno ve 4 hodiny král pruský na rychlo z města odejel a za jednu hodinu celé město prázdno bylo nepřátelského vojska. Téhož dne již o deváté hodině dopolední přitáhlo rakouské vojsko do města a zde se usadilo a nazejtří (28.) přenocoval v biskupské residenci s několika generaly vévoda Karel Lotrynský, a od toho dne táhly tudy neustále jiné a jiné pluky rakouské k hranicím slezským. Když pak volený císař německý, Karel VII bavorský dne 20. ledna 1745 zemřel, syn jeho Maximilian Josef zavřel s Marií Teresií mír dne 20. dubna, zanechav spolku s Francouzi i s Prusy. Tak opět Marie Teresie jednoho protivníka zbavena jest.

Dne 3. května (1745) přijel opět do Hradce vévoda Karel Lotrynský s veškerou kanceláří svou vojenskou a pobyl zde až do 18. t. m., slaviv svátek sv. Jana Nepomuckého v kostele jesuitském, kamž 10 liber světla na hlavní oltář obětoval a kostelní hudebníky štědře podělil, jenž při slavné mši sv. od superiora vojanských kaplanův zde zpívané, byli jsou hráli. Dotčeného dne 18. t. m. vydal se Karel Lotrynský odtud za Fridrichem do Slezska se zámyslem, vydobyti na něm této země nazpět. Avšak Fridrich zvítězil nad ním ve vražedné bitvě u Hohenfridberka blíž Ostře-

homa dne 3. června a stíhal jej zpět do Čech, kdež vévoda s vojskem svým se položil v pevném ležení u Hradce a sice v neděli Božího Těla dne 20. t. m. u Malšovic za Orlicí. Král Fridrich, až k Smiřicům dopadnuv, dne 18. července odtud přes Labe přenesl se k Nedělištům až na kopec *Chlum* a dne 22. s několika zástupy vraziv do Štěžer, zámek i ves vydrancoval. Dne 7. srpna roztáhl se s vojskem svým až do Plotišť. — Vévoda Karel, bydle v Lhotě pod Strání, dne 9. srpna dal 58 domů a domků na podměstí Pražském odhadnouti a pobořiti. [12]) Dne 16. vtrhl veliký oddíl nepřátelského vojska až blízko města, pobral obilí ze stodol a zloupiv domy zde zachovalé, okolní vesnice vydrancoval. Dne 23. srpna vojsko rakouské od Malšovic hnulo se k Černilovu, načež hned druhého dne také nepřítel ležení své s *Chlumu* k Jaroměři přenesl. Dne 19. září táhnul se Fridrich od Jaroměře k Slezsku a položil se zatím u Žárova nedaleko Trutnova. Sem pospíšil za ním vévoda Karel, jsa čerstvými pluky posilněn, a tam jest dne 30. září opět svedena rozhodná bitva, na počátku sice šťastně pro prapory rakouské; avšak že Uhrové časně loupeži se oddali, odehnali Prusové, zatím se sebravší, vojsko Karlovo z bojiště, že až k Jaroměři opět ustoupili. Fridrich ale vtrhnul potom do zemí kurfirsta saského, porazil i jeho vojsko a dobyl hlavního města jeho Drážďan dne 18. prosince. To pohnulo královnu Marii Teresii, že uzavřela ve Drážďanech s králem Fridrichem dne 25. prosince mír, na týž způsob, jako prve ve Vratislavi, leč že mimo to Fridrich přistoupil také ke zvolení Františka I, manžela Marie Teresie, za císaře Německého co nástupce po Karlovi VII.

Jak se dá domysliti, utrpělo veškeré město touto válkou náramných škod, že i „celý magistrat, pro veliké škody obce, třetí díl svého platu ustoupiti se uvolil."

Dekretem, dne 20. února 1751 ve Vídni vydaným, rozdělila

---

[12]) Stavení tato byla od magistrátu, k tomu od Karla zřízeného, v 82780 zl. odhadnuta; avšak suma tato teprv za císaře Josefa II a sotva v polovici vyplacena byla.

královna Marie Teresie království české na 16 krajů. Zároveň s tímto novým rozdělením změněna i podstata posavadního zřízení krajského. Na místo *stavovských hejtmanův krajských*, kteří sídlívali na svých vlastních zámcích, nastoupily císařské úřady krajské se stálým sídlem v určitých městech, jejichž představenými byli jakékoli osoby odkudkolivěk. Obor působení jejich byl čím dál tím více rozšiřován, nejvíce s tím směrem, by se ujímali poddaných proti vrchnostem. — Tehdy byl hejtmanem kraje hradeckého Václav Ferdinand Vančura svobodný pán z Řehnic (a sice až do své smrti r. 1771.), jenž pro svůj úřad dne 11. listop. (1751) dům podle residence biskupské (pod číslem 36.) jest najal. Dne 29. ledna 1752 vydán jest od krajského úřadu zvláštní rozkaz magistratu, by totiž z městské rady jeden byl zřízen, jenž by za celého masopustu ve veřejných bálech od každé osoby po 17. kr. vybíral do pokladnice státní. Což se i stalo.

Ze snažení svého o vnitřní zvelebení mocnářství byla Marie Teresie vytržena novou válkou *Sedmiletou* s Fridrichem pruským, ve které mimo jiné spojence Francouzsko stálo při Rakousku a Anglicko při Prusku. Král Fridrich II začal tuto válku roku 1756 nenadálým přepadením Sas; ve kterém, když mu mělo překážeti rakouské vojsko na rychlo v Čechách postavené pod vůdcem generalem Brovnem, udeřil i na ně a poraziv je v bitvě u Lovosic dne 1. října, dále do Čech táhnul. Dne 15. září došla Hradce truchlivá zvěst, že pruský vůdce Šverin u Trutnova a Náchoda se svým vojskem se rozložil. Téhož dne přitáhlo vojsko, mezi ním nejvíce granátníkův císařských, k Hradci a položilo se okolo kopce Rožberku. A tu noc na 16. pak dne 17. tady do 11.000 vojska se shromáždilo, jenž křídla svá, pravé až k Orlici a levé až k Labi, roztáhlo a jehož nejvyšší vůdce Pikolomini dne 16. v noci sem dojel. V sobotu dne 18. veliký strach povstal v městě z blízkosti nepřítele, jenž toho dne mezi Smiřicí a Černilovem se rozloživ na Velikém Oujezdě svůj hlavní stan zarazil. V neděli (19.) vzdělávány kolem města a zvláště při Rožberku příkopy a hradby a vše k bránění se hotovilo. Toho dne

přibyl sem regiment pěších a dva jízdní, Kolovrat a Bathiany, jenž proti Smiřicům se položili a tam dne 21. nějakou půtku svedli; avšak jsouce slabší ustoupiti musili. V pátek (24.) pruské vojsko od Čibůzi k Hradci proti Rožberku se přibližovalo až ke dvoru, tehdy Janovskému (pak Grylovský) řečenému, co by z kusu dostřeliti mohl; tady se zastavili, a pak brzy v témž pořádku do svého ležení se navrátili. Zda tehdy Šverin úmyslu byl na Hradec udeřiti, aneb jenom sílu vojska císařského vyskoumati, není známo. Císařští sice zcela k bitvě hotoví v zákopech při Rožberku s doutnajícími lunty útoku očekávali a veškeré sousedstvo dívalo se se zdí městských. Opět pak v sobotu, dne 25. září, v témž pořádku nepřítel podle Labe až k témuž dvoru přitáhnuv, i odtud ležení císařských přehlídnuv, opět se vrátil. Proto dal téhož dne, když tudy nepřítel k městu se blížil, vůdce Pikolomini vypáliti dvůr Tumzinovský, jenž pod Rožberkem s té strany stál, kde nyní cesta na Pouchov vede a kde Brodek se počíná.

Ve svém ležení u Smiřic trvali Prusové až do 21. října, kteréhož dne ustoupili k Jaroměři a 26. k Skalici. Proto položili se císařští u Nedělišť s hlavním stanem ve Světí; dne pak 27. přešedše Labe u Smiřic a Holohlav se rozložili; avšak nepřítel dne 29. t. m. Náchodem do Slezska svůj lid stáhnuv, celé Čechy opustil.

Dne 6. listopadu uložil se na zimu v Hradci regiment Uhrův arciknížete Karla a dne 11. t. m., po rozpuštění celého polního ležení, ubytoval se v biskupské residenci kníže Pikolomini a druhého dne ještě tři generalové Serbeloni, Sinzer a Geming a baron Netolický mladší, nejvyšší komisař vojenské spíže.

V těchto těžkostech musilo město ještě na sklonku roku toho (1756) stavům českým na vyživení pomocného vojska polsko-saského 5.000 zl. zapůjčiti.

Dne 2. ledna 1757 jest kníže Pikolomini mrtvicí raněn a svátostmi umírajících opatřen, druhého dne v Pánu skonal, „kníže pro obzvláštní a příkladnou nábožnost, života mravopočestnost, též vojanské umění dlouhého života hodný.“ Dopoledne

dne 3. února vykonán jest veleslavně pohřební průvod a pobožnost, a u večer odvežena byla jeho mrtvola odtud do Náchoda do rodinné hrobky.

V březnu téhož roku opět císařské vojsko kolem Hradce se stahovalo; dne 24. t. m. regiment Arenberg do Přímu, Vysokého a Jehlice se rozložil; regiment Kaisruk do Rosnice, Břízy a Plotišť a regiment Bota do Černůtek. Dne 18. dubna, v pondělí po neděli průvodní, všichni plukové v Hradci a ve vůkolí své zimní příbytky opustiti musili a u Holohlav polní ležení učinili, neboť nepřítel již opět k hranicím se blížil. Dne 27. t. m. druhé vojsko mezi Štěžery a Plotištěmi se shromažďovalo; avšak když přišla zpráva, že nepřítel od Králové Dvoru k Miletínu se obrátil a na to dne 28. t. m. k Brandýsu a k Mladé Boleslavi se stahoval, vojsko císařské od Hradce k Novému Bydžovu vytáhlo. — S mocí velikou přišel král Fridrich až ku Praze. Zde postavil se jemu naproti Karel Lotrynský s vojskem císařovny, a svedl s ním bitvu v postavení na návrších od konce Žižkova až k Počernicím. Fridrich jej porazil, ač se ztrátou nejlepšího vojevůdce svého Šverina dne 6. května. Karel Lotrynský musil s největší částí vojska se zavříti v Praze, kdež ho král pruský oblehl. Prudkou střelbou na město, kterou úmyslně porouchány jsou některé z nejpamátnějších umělých staveb, jakož zvláště metropolní kostel sv. Víta na hradě, chtěl ho přinutiti ke vzdání. Tu po šesti nedělích vytáhl polní maršálek Daun Praze na pomoc s druhým vojskem sebraným při hranicích moravských. Fridrich obrátil se proti němu ku Kolínu a svedl s ním bitvu tady u vsi Chocenic dne 18. června; avšak Daun porazil ho na hlavu, tak že král pruský ztrativ 20.000 mužů, musil ve zmatku utíkati z Čech. Do Hradce přivedeno, prý, 6.000 zajatých vojáků pruských, kteří na louce podle plotu kostela sv. Jakuba pod městem pod šírým nebem noclehovali, hlídáni jsouce od bandurů či vojákův z Chorvatska. — Dne 3. října přišlo do Hradce pomocné vojsko knížete Virtemberka, jak se pravilo 6.000 mužů silné a uložilo se v zákopech okolo Rožberka za podměstí Slezském. Obršt tohoto vojska v blízkém

dvoře otce našeho letopisce, kn. Švendy, se ubytoval, kde tři pohodlné pokoje zajal. Nepozorností ale kuchaře plukovníkova dne 4. října vyšlehl komínem oheň, kterýž dvůr ten i se stodolou obilím naplněnou o dvou mlatech a i sousední takový se vším hospodářským stavením zničil. A poněvadž toto neštěstí se stalo nedbalostí kuchařovou, nebyla žádná náhrada oboum poškozeným vydána.

I tohoto roku musilo město stavům českým 2.000 zl. půjčiti.

Zatím co Fridrich Čechy všeho svého vojska zbavil, táhlo vojsko francouzské a říšské císařovně na pomoc, proti němuž ale král pruský dne 4. září až k Erfurtu dorazil. Použivše jeho nepřítomnosti, vpadli Karel Lotrynský a Daun do Slezska, general Nadasdy oblehl a dobyl Svidnici a general Hadik pustil se až do Berlína, jejž vydrancoval a zloupil a i v královské fabrice porculanové velikou škodu způsobil, tak že Fridrich se zařekl, že za tento skutek se pomstí, kteréž pomsty pak i Hradec náramně okusil. Na to porazili císařští u Vratislavi prince z Bevernu a javše ho, do Hradce zavezli; pak dobyli i Vratislavi samé, hlavního města slezského. Za tohoto šťastného prospěchu zbraně císařské král Fridrich pomocné vojsko francouzské a říšské u Rossbachu přepadnuv na hlavu porazil a rozehnal dne 5. listopadu. Načež k pomoci Slezsku pospíchaje, jeden díl lidu s generalem Keithem do Čech zaslal s rozkazem, by vše až k branám pražským poplenil; avšak brzy ho opět povolal, an veškeré pluky své na císařské do Slezska sbíral. Karel Lotrynský opustiv své bezpečné ležení — proti mínění Douna — vyšel proti Prusům; dne 5. prosince u vsi Leithra na sebe vrazili; císařští ale musili s pole ustoupiti, zanechavše na něm 6.000 lidu pobitého, ještě více raněných, 200 kusů a veliké množství zajatých. Karel s ostatkem ztáhl se za Svidnici a pak do Čech na zimování, kdež i Králové Dvůr i Hradec a celé okolí mnohou nemocí nakazili císařští. Král pruský pak opět Vratislav císařským vytrhl, kde jich 18.000 zajal a tak Slezsko, až na Svidnici, sobě podmanil.

Na počátku roku 1758 v tuhé zimě v Čechách a ve všech

zemích rakouských lid válečný se sbíral a ku Hradci, kde nejvyšší vůdce general Braun přezimoval, a do okolí se shromažďoval. (Dne 3. března zde skonal Josef Libšteinský hrabě z Kolovrat, nejvyšší císařský komisař při vojsku, raněn byv mrtvicí.) Zatím král pruský časně z jara oblehl Svidnici, od císařských dosud drženou. Dne 18. dubna vytáhli císařští na něho z Hradce a dne 20. general a nejvyšší vůdce Daun zatím u Veliké Skalici zarazil svůj hlavní stan. Po 13 dnech oblehání dobyl Fridrich pevnost Svidnici; pak se dělal, jako by chtěl do Čech padnouti, an vůdce jeho Fouquet z Kladska do Litomyšle na bohaté sklady tamější se chystal; pak ale odtáhl král s jedním oddělením k Opavě a general Keith s druhým k Tarnovu. O tom došla Hradce zvěst dne 3. května, proto téhož dne general Daun přeložil svůj stan ze Skalice do Častolovic a potom do Litomyšle. Dne 11. května shromáždilo se u Hradce 20.000 rakouského vojska a poodpočinuvši tu v okolí ne bez znamenité škody na polích způsobené, druhého dne odtud k Litomyšli odtáhlo; načež vida král pruský, že by jemu lov ten u Litomyšle se nezdařil, obrátil veškerý svůj lid do Moravy k obležení Olomouce, a skutečně dne 29. května první kouli do toho města hodil. Dne 1. července přitáhl za ním k Olomouci Daun s veškerou sílou, tak že hned druhého dne odtud Fridrich se vyklidil. Nemeškaje u Olomouce pospíšil Daun k Čechám za nepřítelem, dne 9. července Poličky dosáhnul, ano vojsko pruské ze Žitavy do Litomyšle vrazilo, co zatím dne 7. t. m. pět regimentů císařských ke Košmberku přitáhlo, jenž se lesy až ku konci kraje hradeckého stahovali. General Bukov zaskočil nepřítele u Holice a položiv se mezi rybníky, cestu jemu zamezoval, an od Litomyšle Vysokým Mýtem se tlačil. Pospíšil také general Daun od Poličky k Pardubicům, ale Bukov ustoupiv od Holice, nepříteli cestu k Hradci otevřel.

Dne 11. července ráno v školách latinských ještě bylo vyučováno; avšak po 9. hodině školy na rychlo rozpuštěny a mládež školní i s učiteli z města na překot utíkala, jakož i mnoho sousedstva, zvláště mladého lidu, an vojsko generala

Bukova do Hradce přineslo zprávu, že nepřítel jemu jest v zápětí. V městě plno hluku; vše vzbouřeno; vojsko se strany Moravské po mostech na podměstí a do města táhlo; zásoby odváženy, prodávány, ano i do řeky házeny. „Okolo 3. hodin s poledne,“ vypravuje očitý svědek, „spatřil jsem z hradeb městských husary císařské s pruskými pod lesem za šibenicí se proháněti a jedny na druhé z pistolí stříleti; po 4. hodině již z toho lesa až k městu bubny se rozlíhaly. Po malé chvíli z toho lesa (kde nyní cesta jde Novým Hradcem) jako modré sukno vyvalilo se vojsko pruské, kterého jeden díl pod Lhotu pod Strání přes pole za Třebeš až k Labi se roztáhl a tu hned k ležení svému stany postavil; druhý větší díl od toho lesa přes obec k Malšovicům se obrátil, kde přes řeku Orlici mosty položili a pandury, kteříž jim v tom překážeti chtěli, několika ranami z kusů odehnali; odtud okolo Rožberka zase až k Labi se rozložili a ležení své podobně tam učinili a tak se dvou stran k východu a k polednímu městu obklopivše, té noci tam odpočinuli.

Císařský general Bukov nejprve do města, pak na druhou stranu za Labe vojsko své (kteréhož na 15000 pravili) vztáhl a odtud potom k Chlumci odešel a s ním i krajský úřad a celé město zvláště mladého lidu se vyprázdnilo.

Dne 12. července ve středu ráno okolo 4 hodin spatřil jsem — vypravuje dále svědek očitý — město Hradec tak tiché a na celém náměstí prázdné, jako o půl noci v největší tmě; brzo pak objelo okolo města několik pruských husarů a Pražskou branou na náměstí s vytaženými šavlemi vyjedše, purkmistra vyvolávali. Když se k nim dostavil, t. č. Josef Havlík, poručili jemu, by ihned a rychle vyčistiti a otevříti dal Slezskou bránu, kterouž vojsko císařské sudy, dřívím a kamením bylo zatarasilo. V čerstvosti vykonali rozkaz ten sousedé. Načež již u brány té stojící zástup vojska do města vešel, jehož vůdcem byl Moric-Anhalt z Dessau. Viděl jsem ho, an na ulici s purkmistrem a několika radními mluvil, sedě na koni, muž veliké postavy v bílých dlouhých spodkách a v krátkém pruském kabátku, jako smrtonoš. S mnohými výhrůžkami žádal ve čtyřech hodinách 60000 porcí chleba od

města a 40000 od duchovenstva a neodkladné vydání popisu všech příbytků v městě a na podměstích. Potom ubytoval se v biskupské residenci a vojsko desíti patalionů rozložil do domů. Do jesuitské koleje vtěsnali 4000 nemocných (kromě 70 oficírů), jenž všudy po chodbách a na půdě leželi. Jesuité všichni, 4 kněží a 2 bratří, jenž tu pozůstali, v sakristii a kapli sv. Josefa bydleti musili; do semináře položili do 300 raněných a do biskupského kostela sv. Ducha vehnali zajatce rakouské a obsadivše jej strážemi, sotva Velebné Svátosti v kapli sv. Michala ztrpěli. Kostel jesuitský první dni uzavřený zachován jest. Sousedstvo po 40, 50 a více mužích dostalo, jimž hned snídaní, pak oběd, svačina a večeři objednati musilo; zvláště butršnicle, pivo a kořalku žádali, jsouce náramně hladovi a vytráveni; ano i jich oficíry tak jsem shledal. Což když opatřeno býti a s tím postačiti se nemohlo, za den po 40 a 50 zl. těm hostům platiti musili sousedé a k tomu každého dne jiné a jiné vojsko do města přicházelo. Když pak to nebylo více možná vydržeti a mnozí měšťané z domů svých uprchli a žádaný chleb nikterak nemohl opatřen býti, vůdce Dessau vybranými vojáky celé město a všechny domy bedlivě prohlídnouti a všechnu všudy mouku, obilí, vaření, chléb, víno, pivo a kořalku vybrati dal; ano i sladovnu a pivováry opanovali a jenom pro vojsko pivo vařili. Mimo to žádal general Rezov jmenem svého krále daň za nevypálení od města a spolu od kapituly biskupské 50000 tolarů a od jesuitův 100000 tolarů. Když pak magistrat svou nemožnost jemu předkládal, ohlásil: že ten jest jednou rozkaz jeho krále, jenž na rakouské velmi rozhněván jest pro výstupek, jemu v Berlíně učiněný a za to náhradnou pomstu učiniti chce, a proto, jestli oni peníze ty v několika dnech neesloží, město vydrancovati a zapáliti dá. — Když pak i ty pobrané zásoby potravní nedostačovaly, dali se vojáci do požínání obilí, právě uzrávajícího, kteréhož nejenom na vozích ale i jezdci na koních z polí do města přiváželi, tady v domích a na podsíních mlátili, v ručních mlýnech mleli a v desíti železných pecích u prostřed velkého náměstí postavených pekli, a když k tomu dříví s dostatek neměli, dali se na podměstích do dvorů, stodo

měšťanská stavení, ano i u sv. Jakuba pod městem nejenom
i ohradu hřbitovní, ale i nově tam vystavěnou poustevnu roz-
.i a spálili, učinivše takto jenom na staveních 20960 zl. škody.
celý chleb ten do kostela jesuitského, dotud ušetřeného,
dali, vytlačivše jesuity i s Velebnou Svátostí zcela do kaple
Josefa, v kterémžto kostele, zvláště pak zajatci u sv. Ducha,
.tře zohavili. Pruský komisař Stein a mnozí oficíři pruští
dili od domu k domu pod záminkou visitace, hledajíce všudy
rského magacínu, zbroje a jiných věcí, též císařských oficírů
ady a kočáry a sebírali, co se jim zalíbilo; protloukly i ko-
ry, zdvihali podlahy a oloupili i světnici v radnici, vyrazivše u ní
dře; zvláště v obydlí krajského hejtmana zle hospodařili; z ko-
je jesuitské mnoho cínových a měděných nádob odnesli; z obrazů
i Raba nedávno po chodbách vymalovaných mnoho vyřezali a po-
nili; knihy z pokojův a knihovny rozházeli; věci bratrstev pokradli
v jich pláště děti své zavinovali; 28 věder vína a 12 sudů
vína tam nalezených ihned mezi sebou rozdělili. — Po takovém
drancování všude již nedostatek se rozmáhal. Víno bylo již vy-
pito; piva v městě viděti nebylo, proto že, jak je navařili, hned
teplé do ležení je odváželi; masa z nakradeného dobytka sotva
u markytanů libra za 5 grošů dostati bylo lze; chleba ne jiného
než toho nově upečeného bochníček po 8 groších prodávali. Oku-
sil jsem taky z toho chleba, než že sláma a samý klíh, nemohl
jsem žvanku pozříti. -- V druhý týden této bídy zatím císařské
vojsko, dne 14. července, v Hrachové Týnici svůj hlavní stan
měvši, odtamtud k Sezemicům a k Pardubicům se stáhlo; pak
blíže postoupilo proti Hradci a general Daun ležení u Štěžer
a k Světí usadil. Vida to král Fridrich, jenž na podměstí Slez-
ském podle špitálu u pekaře Petružilky a na díle v ležení svého
vojska bydlel, několikráte do města zrovna do residence biskup-
ské k Anhaltovi Dessau přijel. Jednou jda po ulici, viděl jsem
ho, an za mnou na koni jede a před ním jenom jeden husar
a za ním pozdále dva v oděvu šedivé barvy klusali. Měl již ne-
dostatek nejenom potravy, ale i prachu, jejž mu byl Laudon za
Olomoucí do povětří vyhodil; proto poslal něco vojska svého do

Slezska a v městě učinil řeč, že sem nové vojsko přijde, kteréž všelikou špíži ze Slezska sprovodí. Avšak císařský general Žiškovic jich z lesu u Bornhrádku zaskočil a rozplašil tak, že jak jsem sám viděl, sotva dvě kompanie do města se dostaly, vezouce s sebou několik kar či krytých vozů. Pročež všudy více a více drancovali, a když daně za nevypálení více než od města 8011 zl. 30 kr. a od jesuitův 9500 zl. vynutiti nemohli, král Fridrich tísněn jsa všelikým nedostatkem a blízkým vojskem císařským (kteréž, dle všech smyslu, kdyby tu tehdy bylo na nepřítele uhodilo, ač s zkázou města — kteréž později přece neušlo — bylo by tomu lidu zmořenému a munice nemajícímu zle posloužilo) v tichosti svůj lid k Slezsku počal vysílati, vezma s sebou za ostatek výpalného v zástavu pana France Šneidra prymasa a pana Josefa Havlíka purkmistra, od města, z koleje pak patera Antonína Hurdome ministra a patera Ignace Kotha prokuratora. Když to císařští zpozorovali, v noci na den 26. července, svátek sv. Anny, panduři, jenž za sv. Petrem (kde nyní cesta k Plotišťům se vine) v zákopích se skrývali, od rybářů na Pražské podměstí převezení a převedení, okolo dvou hodin z pozadí skrze stavení Prušáky přepadli. Půtka počala; křik až do města zazníval; zmocnivše se dvou kusů, obrátili se proti Prusům a naposledy i káru s prachem do povětří vyhodili; po výbuchu tom vše utichlo a jenom 18 zabitých ukázalo ráno místo, kde v noci bylo potýkáno. Avšak v téže noci všichni Prušáci ve vší tichosti z města se vyklídili, i ti, kteříž na Pražském podměstí od pandurů byli napadeni. Do rána, do čtyr hodin, bylo město nepřítele prázdno, ale náměstí, ulice, domy a kostely mnohým neřádem naplněny zůstaly.“ — Město počítalo si škody do 324330 zl. 41 kr. $4^1/_2$ denaru, jesuité 24000 zl. a více, jenom v koleji učiněné. [13])

---

[13]) V městské knize (Nro. III. Fol. 256.) stojí o tomto vpádů Prusův do Hradce následní pamět: „Nepřítel, vpadnuv dne 12. července 1758 do města a nenaleznuv k své výživě žádných zásob, požadoval ve 4 hodinách za velikých vyhrůžek 60.000 chlebů od města a 40.000 od duchovenstva; poněvadž ale nebylo možná takového množství zde sehnati, dal nepřítel skrze několik k tomu nařízených lidí svých měšťanům násilně pobrati všelikou mouku, obilí, chleb, víno, pívo a kořalku; do města a

Z jara roku 1760 opět general Laudon císařské vojsko k Hradci stahoval. Dne 10. května odpoledne přes 15000 lidu vá-

---

předměstí položiti 10 pluků a tak jednotlivým ubohým měšťanům po 40, 50 a více vojácích, jimž větší díl měšťanův, nemajících doma pražádné potravy, za jídlo platiti musil, tak že mnohému ubohému měšťanovi jediný den na 40, 50 a více zlatých přicházel. Tímto způsobem zadlužilo se měšťanstvo nad míru; mnozí vytratili se z města jak jen mohli; jiní měli z toho až smrt. Hned za svého vpádu zmocnil se nepřítel měšťanských sladoven a pivovárů; dal z pobraného sladu pro sebe pivo vařiti a zbylou zásobu ječmene odnesti, aniž čeho zaplatil; zneuctil i kostely, uzavírav do nich cís. král. zajatce vojenské a nepřátelští vojáci, kteří je hlídali, vykradli kostely jak jen mohli. Škoda, kterouž tím nepřítel městu způsobil, dělá:

za odebrané obilí	16592	zl.	33	kr.	1½	denaru,
za potraviny	28401	„	56	„	4½	„
za slady a ječmen z měšťanské sladovny .	950	„	25	„	4½	„
za opatřování vojska	19264	„	21	„	—	„
za věci z kostelův ukradené	278	„	36	„	—	„

V měšťanských domích, zvláště v těch, kteréž majitelové strachem opustili, řádili nepřátelští vojáci rozličným způsobem, plenice, podlahy vypáčujíce a vylomujíce sklepy; prolomili se i do radních síní a pobrali tam, co napadli; vyplenili i obydlí krajského hejtmana, svobodného pána Vančury, na jehož dveřích zanechali následní nápis:

O Crayss Hauptmann! würest du Heme geblieben
So wären Deine sachen So Jämmerlich nich zerrüben.

Dále mělo ubohé město škody za 32501 zl. 15 kr. 4½ dr., v kteréžto sumě počítány jsou hotové peníze na jednotlivých měšťanech vydřené: obecní důchod za rozličná sklepní a hospodářská nářadí 440 zl. 3 kr., a za rozličný ukradený dobytek . . . . 5942 „ — „

Poněvadž nebylo s potřebu dříví pro nepřátelské pekárny u prostřed města vystavěné, dal nepřítel nejbližší stavení měšťanská na předměstích, obecní dvory poplužní a stodoly strhati a spálil všechno dříví, tak nabrané, ve svém ležení a v pekárnách, čímž opět ubozí měšťané a obec měla škody za 20970 zl. 27 kr.

Když pokradené obilí, mouka a jiné potravy nepříteli vyšly, dal se do sklízení obilí na polích; nejprve je jezdcové sváželi pro koně, pak byl ostatek na samých polích vymlácen, mlet a chleb pro vojsko pečen; škoda za to obnášela obci a měšťanům 100362 zl. 44 kr. 3 dr. a za seno a slámu 34945 zl. 26 kr. 3 dr.

Nepřátelský general z *Rezova* žádal jmenem svého krále výplatné od města a biskupské kapituly 50000 říšských tolarů a od jesuitův 100000 ř. t. Když pak magistrat jemu předkládal schudlost a velikou nouzi ubohých měšťanův, kterak opatřováním vojska o všechny peníze a na polích o všechnu sklizeň přišli, přece neslevil pranic, ale doložil: že tak rozkázal jemu jeho král, jenž na Rakonské velmi jest rozhořčen a za to, co Rekušané v Berlíně vyvedli, že užívá práva odvetného a jestli že tedy peníze ty v několika málo dnech nebudou složeny, že dá město vypleniti a vypáliti. Hledíce generala podplacením obměkčiti a od jeho předevzetí a požadavku odvrátiti a by většímu neštěstí ušli, vtiskli jemu do ruky sto dukatů a jeho dobyvateli, řečenému komisař Stein, 24 dukatů; avšak špatně

lečného k městu přitáhlo a v Probluzi, Rosnici, Bříze, Plotištích a v Malšovicích se rozložilo. Dne 16. v noci v 11 hodin přišel sem general Laudon sám, a dne 20. vyslal odtud jeden regiment k Trutnovu a dne 26. ostatní veškeré vojsko k Slezsku, za nímž dne 28. května s generalem Podstatským odejel. Dne 23. června vrazil ze tří srtan do opevněného ležení pruského generala Torqueta, v kterémž říkaje po uši zakopán byl v Slezsku na hranicích českých u Landshutu: Prusové zoufanlivě se bránili, přece ale byli přemoženi; 4000 jich bylo rozsekáno a Torquet sám pora-

---

pochodili, poněvadž požadavek ten od samého krále nařízen byl a proto že general nemohl od něho ustati; přece ale připověděl, že bude hleděti krále pohnouti k slevení 20000 tolarů; ostatek že musí stůj jak stůj vyplacen býti; proto aby raději domy zpeněženy byly, než aby to k nejhoršímu přijíti mělo. Aby tedy město se zachránilo, vypůjčovali sobě peníze po 200, 100 i 50 zl. od zdejších obchodníkův a když takto i s hotovými penězi z obecní pokladnice vzatými přece jenom 5000 tolarů mohlo býti sebráno, a general Rezov od 30000 tol. ustoupiti nechtěl: kvitoval prozatím město jenom z oněch 5000 tol. a za ostatek vzal při svém odchodu s sebou z města: purkmistra p. Josefa Havlíka a prymatora p. Franc. Schneidera a z jesuitské koleje: P. ministra Antonína Hurdome a P. prokuratora Ignace Kotha co zastavence, kteříž pak prostřednictvím velitele císařského vojska, polního maršálka hraběte Dauna, po sedmi dnech propuštěni byli.

V hotovosti bylo tedy vynuceno na městu 8011 zl. 30 kr., na koleji jesuitské 9500 zl. a kromě toho stálo opatřování královské kuchyně a generalův 4169 zl. 21 kr. $4^1/_2$ denaru.

Potom všechno, co i u městských obchodníkův i u nepřátelských překupníkův a řezníkův v potravách bylo lze naleznouti, to pobrali nepřátelští sluhové dvorští a kuchaři k své potřebě, nutíce purkmistra k zaplacení toho a ubozí měšťané oloupeni jsouce o všelikou potravu, musili se spokojiti s komisním chlebem, jejž od vojenských překupníkův nepřátelských bochníček po 8 groších a libru masa z pokradeného dobytka po 5 gr. kupovati sobě musili. Pruský komisař Stein a více jiných pruských důstojníkův chodili po domech pod záminkou visitace, pátrajíce v měšťanských domech, sklepích, klášteřích a jiných veřejných staveních po domněle ukrytých cís. král. skladech, ručnicích a jiných věcech, berouce při té příležitosti s sebou všechno, cokoliv bylo kloudného aneb jim se zalíbilo; k dobytku ledakdes pokradenému vyhledali sobě povozy, kteréž pobrali, kde jen bylo možná; hlavně ale vyptávali se po věcech a zavazadlech, kteréž císařští důstojníci u některých měšťanův sobě byli uložili, každému vyhrožujíce ohněm a mečem, kdo by takových věcí zapřel, z nichž pak ničehož neušetřili, ale vše vyplenili v pravém slova smyslu, čímž arci mnohý cís. král. důstojník o své věci přišel a velikou utrpěl škodu.

Škoda, kterouž měšťané i s obcí co vrchností utrpěli, obnášela 279330 zl. 41 kr. $4^1/_2$ dr., při vesnicích, kteréž podobně jako město nabírány byly, 45000 zl.; dohromady 824330 zl. 41 kr. $4^1/_2$ denaru."

něný s 7000 zajat a 57 kusů dobyto. Zajatce tyto odeslal Laudon do Hradce a pospíchal k pevnosti kladské, kterouž také v noci na den sv. Anny útokem dobyl. O svátku Jmena P. Marie mnoho zásob válečných do hradeckých škol složeno bylo. Po dalších vítězstvích ale i porážkách opanovali a na zimu podrželi císařští Drážďany a Laudon sám Kladsko a české hranice přes zimu opatroval. I v Hradci mnoho vojska přezimovalo. Když pak v květnu 1761 Laudon s Daunem a s ruským vojskem od carovny Alžběty Petrovny jim na pomoc vyslaným se spojil, král Fridrich veškerou sílu svou v ohražené ležení u Bunzelvic dvě míle od Svidnice proti nim stáhl. Zde ležela obě vojska až do měsíce září, až se jim oběma špíže nedostávalo; proto Rusové do 20000 na počet odtud odtáhli a i Fridrich vyšel ze svého pevného ležení. Použiv tohoto odchodu králova, Laudon dne 1. října v noci tak prudce na pevné město Svidnici udeřil, že již v 6 hodin ráno celého města dobyv, tamějšího velitele i s 3000 lidu válečného zajal a 200 kusů a znamenitou špíži nabyl. Svidničtí zajatí hned k Hradci přivedeni jsou, ano již dne 5. října magistrat žádal jesuitskou kolej, jim v nastalých deštěch nocleh ve školách propůjčiti; avšak musili v Plotištích noclehovati. — Ostatní čas toho roku strávilo oboje vojsko v Sasích a v Slezsku, sem tam přecházejíc a tak měla česká země ulehčení. Brzo ale bolestnou ránu utrpěla císařovna Marie Teresie dne 5. ledna 1762 úmrtím ruské carovny Alžběty Petrovny své upřímné společnice a pomocnice. Na trůn ruský dosedl Petr III, jenž dávno již domu rakouskému nebyl nakloněný, ano hned v počátku své vlády k Fridrichovi přešel. Dne 24. května ruské vojsko z Kladska, kdež bylo přezimovalo, vytáhlo pruskému k pomoci. Daun (dne 6. t. m. Hradcem ujížděje) spěchal veškerého vojska svého do Slezska stáhnout, by Svidnici obhájil. Tím ale celá země česká byla opuštěna a útokům nepřátelským se všech stran vysazena. —

Již v měsíci červnu vybíhala všeliká zběř pod jmenem pruských kozáků na loupež ze Slezska u Turnova do Čech. Dne 2. července vypleněn a vypálen starobylý kostel sv. Václava

v Kocléřové; dne 8. t. m. dostala se pověst o loupežných kozácích do Hradce: každou hodinou rostl strach v městě a tím více, když v sobotu, dne 10. t. m., od žireckých jesuitův sem poslaný jezdec zvěstoval, že pruští husaři u Žirce jsou viděni a v Jaroměři domy loupíce daň za nevypálení vydírali. Tudíž hned po poledních začali sklady vojenské i městské z Hradce odvážeti i na vozích, kteréž tu na trhu sobotním byly, přes všeliké zpěčování jich majetníkův, čímž povstal náramný křik a zmatek lidu; školy jsou zavřeny a mládež z města utíkala. Druhého dne, v neděli VI po sv. Duchu, ráno okolo páté hodiny krajský hejtman se všemi zavazadli svými z města odjel a v hodinu na to následovalo za ním veškeré vojsko zde ležící, v počtu asi 500 mužů, ačkoliv měšťané snažně prosili jeho velitele, plukovníka Veisa, by zde zůstal a s pomocí jich uzavře městských bran, město hájil a že oni sami na zdi městské k obraně se postaví, an magistrát jistou zprávu měl, že ti nepřátelští jezdci žádné pořádné vojsko, ale toliko loupežníci jsou, v zemi se potulující. Hejtman Klaus od regimentu Bethlen, jenž zde v městě nováčky sbíral a cvičil, sice ochoten byl měšťanstvu pomáhati se svými nováčky; avšak obrst Veis i tohoto hejtmana s lidem jeho donutil odtud vytáhnouti, načež zbaběle k Pardubicům utekl.

Na to, kdo jen nohy měl zdravé, z města utíkal; jeden druhého děsil a všichni, kde koně, vozy neb i krávy zahlídli, měli za to, že jich kozáci již honí.

V pravé poledne téhož dne (11. července) přiklusalo asi 36 (nic více) kozákův, tak řečených, na náměstí, co zatím někteří na podměstí zůstali. Jak mile k nim přišel purkmistr, Jan Pošíval, s některými konšeli, poděkovavše za pozdravení jim učiněné, sestoupli s koňů, a ihned obrali tyto pány o kapesní hodinky, stříbrné přasky od střevíců i od spodkův. Na to rozjeli se po městě, lidi po ulicích chytali, obírali, a ty, kteří se bránili neb co dáti neměli, karabáči mrskali, krámy násilně zotvírali, vybírali, dveře u domů vylamovali a peníze na měšťanech vymáhali. Měli s sebou jakýsi výpis města, z něhož po domích se ohlíželi, ano i také jenom do některých znamenitějších domů se

drali. Pana kapitulního děkana, Josefa Saxa, o peníze a všeliké stříbro oloupili i bitím strašili, že ubohý stařec musil přes hradby městské přelezti a do Sezemic se utéci. Vůdce jejich, obrštlajtnant Reitzenstein, 1.000 dukatů výpalného od purkmistra požadoval a přijmuv něco od něho, utišil se připovídaje, že nevyrabuje a nevypálí; také i druzí oficíři, jak svědčili mnozí, lehce na tisíc dukatův vydřeli. Do koleje jesuitské nepřišli, aniž čeho od jesuitův žádali. Brzy ale vyšlehl pod zdí městskou za kaplí sv. Josefa ze skladu sena oheň, kterýž ale jinak městu neublížil. Pak opět pro „Bošňáky" 1.000 dukatů žádali, vyhrožujíce purkmistrovi a ostatním radním bitím; tomu aby ušli, poněvadž v městě tolik peněz nemohlo sehnáno býti, unikli purkmistr i radní pánové z města i kde kdo ještě mohl. Na dvě hodiny loupežníci ti v městě plenivše, před druhou hodinou z města poodjeli; avšak zastavili se na podměstí. Jesuité a pozůstalí měšťané, samí starci, měli za to, že konec jest všemu neštěstí; avšak poněvadž, jak se pravilo a v pravdě vyzvědělo a městská upsání dosvědčují, — od krále Fridricha měli poručeno, město vypáliti: okolo půl páté hodiny v domě proti soše narožním (nyní číslo 150.) náhle kouř z komína se vyvalil a po něm silný plamen, jejž veliký vítr přes ulici na protější dům (číslo 149.) v okamžiku přenesl; sotva čtvrtý dům na onom podloubí hořel, již na kolika místech kolej se zňala, an vítr od západu a půl noci silně táhl; ano že na kolika místech založeno bylo, slušno jest se domnívati, an v tu chvíli oheň i nad kaplí sv. Josefa vyrazil. Většina jesuitův uchránili se upálení útěkem po řebříku přes městskou zeď. Plápolalo pak město celou noc, neboť nebylo nikoho, kdo by byl co nejmenšího hájil a oheň hasil. Oheň, ač uprostřed náměstí vzniklý, celou také (jak říkáme) velkou podsíň strávil, an vítr jej dolů k východu hnal. Zachvátil zhoubný požár tento onen díl města až na poslední dům, kde se říká „na schůdkách" a celé ulice i z pozadu; z pozadí domu „na schůdkách" soptil na „hrad" a na „platnický ryneček;" v čísle 89. již se chytal žlab, jejž ale jeden tovaryš řeznický ulil a tak nejen ten dům s tím rynečkem, anobrž i blízký obecní špejchar, solnici,

kostel sv. Jana Nepomuckého a biskupský seminář uchránil; ostatně se strany půlnoční města vše až za bránu Slezskou ohněm stráveno. Z druhé strany polední shořela střecha kolejní, nad školami se spací komorou seminaristův; přední stavení seminářské a podlejší dům, číslo 34., více škody nevzal. Jesuitský kostel Panny Marie uhořel i se svými dvěma věžemi; východní na náměstí se převrhla, západní (ke koleji stojící) na klenutí kostela spadnuvši, je prolomila nad kruchtou a pak varhany, stolice a oltáře, vše v popel ulehlo až na jedinou kapli sv. Ignáce, v níž i obraz tohoto svatého, ač začazený, zachován. Od koleje až na podměstí Slezské všechno ohněm stráveno. Západní díl města, totiž od semináře jesuitského, katedralní kostel, radnice se zadní ulicí a, jak již podotknuto, plátenický ryneček u Pražské brány se sedmi domy, solnice, „hrad," kostel sv. Jana a biskupský seminář zachovány jsou; ostatně kolej jesuitská i s kostelem, kdež i zvony se slili, 160 domů městských a 30 na podměstí Slezském, až ke kostelu sv. Antonína, na kterémž věž a střecha uhořela, až k mostům řeky Orlice, vše požár spustošil. Dle vyznání měšťanstva a přísežného ztvrzení dělala škoda, tímto požárem způsobená, na půl milionu zlatých.

Mnozí měšťané s kopce sv. Jana Křt. (jiní na čtyry a více mil byli se rozprchli), pohlíželi na plápolající domy své, aniž si troufali navrátiti se. Druhého dne sice někteří, ale velmi málo, se navrátili; všudy ještě trámi doutnaly a v mnohých domech stropy padaly; téhož dne i strop hořejší chodby kolejní na straně náměstí propadl se; v mnohých domech až do sklepů vše se probořilo a co chtěli obyvatelé uchrániti tam, jest zničeno.

Ze svých zřícenin zaslali měšťané hradečtí dne 12. října úpěnlivý list prosební k nejvyššímu trůnu císařskému o pomoc. Teprv na sklonku měsíce prosince došla jich milostivá odpověď od císařovny Marie Teresie, dne 24. prosince ve Vídni vydaná, totiž *1.* by zemská bonifikace za požáry nejpředněji tomuto městu byla udělena; *2.* povoluje se, by Hradec peníze, svým časem stavům zemským zapůjčené, mohl vyzdvihnouti; *3.* povoluje se, by hradečtí várečníci na právo své 20.000 zl. si vypůjčili; *4.* vesnice hradecké forování zemského se osvobozují s nařízením,

by zásoby státní v městě hleděli stráviti, aby jinam převáženy býti nemusily a *5.* nařizuje se hospodářskému úřadu pardubickému: měšťanům hradeckým na jich stavení úměrnou částku dříví z lesa reservátu bez znamenité škody, v slušné ceně za hotové peníze vydati.

Konečně dne 15. února 1763 na hradě Hubertsburce v Sasích veležádaný mír jest učiněn a vše navrátilo se ve stav jako před válkou.

Ve válkách právě minulých dokázala se veliká důležitost strategická města Hradce a tudíž pomýšleno jest, proti možným budoucím vpádům Prusův jej opevniti; ano již v měsíci září (1763) přišla sem z Vídně první komise vojenských měřičů, jenž celé město, ulice a nejbližší okolí vyměřovali.

Kterak tehdy se dařilo hradeckým měšťanům, vypsal městský písař dne 24. října 1765 do zápisné knihy městské následovně: „Měšťané pro ubytování vojska, špatně vypadající várky a po srážce platu várečného, daní z domů svých nedostávají; řemeslníci pro drahotu a neodbyt své práce nemohou se vyživiti; když město z 186 a půl usedlých platiti ročně musí 10.678 zl. 42 kr., *in extra ordinario* 5.876 zl. 13 kr., z každé várky do berniční kasy 26 zl. 39 kr., šosovních peněz ročně 307 zl. 34 kr. a tak i s jinými daněmi: na invalidy, musikalní impost atd., nepočítaje tabáku, solí, mýta a jiných přídavků, samo město bez vesnic 27329 zl. 44½ kr. vypláceti musí. A v tolika břemenech, po tolikerých škodách, nejmenšího dopomůžení, ani požární bonifikace zemské, kterou sice každý země obyvatel obdržuje, doprositi se nemůžeme, anobrž s dvěma zlatými 44 kr. na sto, jako s vojanskou náhradou spokojiti se musíme."

Když po smrti císaře Františka Lotrinského (18. srpna 1765) císařovna Marie Teresie, syna svého Josefa II za spoluprávce svých zemí přijala, odevzdala jemu zcela všechny vojenské záležitosti; k jeho tedy rozsudku měl Hradec na dobro v pevnost býti upraven. A skutečně dne 31. ledna 1766 přijeli sem opět měřiči; dne 3. února prohlíželi a měřili všechny domy i sklepy; dne 7. t. m. přišel sem podplukovník Pavlovský, jakožto řiditel

[illegible] 27. [illegible] m. [illegible] jsou nejprve sou-[illegible] k Slezsku, by ve 14 dnech [illegible] jenž dne do města se [illegible] jest jim k vysazení místa, [illegible] Ve [illegible] sunuměstnosti, t. před [illegible] se vyplácení měšťanů [illegible] k [illegible] určená: musili [illegible] roku 1763 jejich maje-[illegible] a vedlejší špitál od-[illegible] 200 [illegible] sousedé, jenž po obé [illegible] a přenášeti musili.“ — [illegible] Harš, nejpřednější původce [illegible] nývrší Rožberk ko-[illegible] jest. Napotom [illegible] českého, jenž již od jara [illegible] Sasko a Lužici projel, přes [illegible] poprvé a sice na obyčejném [illegible] Dietrichšteinem a s generály Lascy a [illegible] do Hradce přijel [illegible] se v domě čísle 164.) vedle radnice [illegible] kdež celý převlékati se musil. Že pak velikými [illegible] k nové pevnosti založeno neb vytýčeno bylo, [illegible] nedalo pohatřiti, sotva půl druhé hodiny zde [illegible] v kočáře na Opočno odejel a pak do Vídně se navrátil. Nezdržel se ale dlouho ve Vídni, neboť již měsíce srpna povolal 35000 vojska k zbrojnímu cvičení k Čáslavi, Německému Brodu a až k Jihlavi, odkud pak dne 18. září do Hradce přijel, a prohlídnuv si pevnostní práce, druhého dne po mši sv., kteréž v katedrálce byl přítomen, vyjel odtud na Ples, jak daleko stavba tamnější nové pevnosti pokročila, se podívat, pak do Králové Dvoru, Hostinného a až na Nové Město, odkud teprv okolo půl noci do Hradce se navrátil, a povečeřev u pana biskupa, opět již ráno před 4 hodinou k Brnu odejel.

V měsíci listopadu 1770 byly od zvláštní královské komise všechny domy v městě Hradci i ve vsích poprvé číslovány, při

čemž i veškeré obyvatelstvo sečteno bylo. Toho právě času rozmáhal se v Čechách nedostatek chleba pro neourodu předešlých žní. V Hradci vystoupila na nejvyšší stupeň cena obilí ku konci měsíce června (1771), kdežto korec pšenice po 11 zl. a žita po 10 zl. placen; nastalými žněmi ale klesala cena veškerého obilí.

Dne 26. srpna (1771) počalo v Hradci přehlížení a spisování lidu mužského, ku kterémuž všichni roku 1740 zrození dostaviti se musili a zde vypisováni byli, kteří k vojsku pěšímu a jízdnému a kteří k povoznictví schopni jsou.

Dne 23. srpna 1768 navštívil císař Josef II Hradec po třetí a dne 29. srpna 1769 počtvrté; avšak po obojíkráte, sotva pevnostní práce prohlídnuv, ihned téhož dne odejel. Popáté přijel sem před polednem dne 11. října 1771 v průvodu generala hraběte Nostice, dvou kabinetních kancelistů, dvorského lékaře a málo sloužících a ubytoval se, jak pokaždý, v čísle 164. vedle radnice. Zde ho tentokráte i vojsko i magistrat přivítali. Brzy na to povolal k sobě do pokoje dva z magistratu, totiž císařského rychtáře a purkmistra a následní otázky jim předložil: *1.* zdali v zdejším městě drahota jest, jak veliká a kterak jí pomoci? Načež odpověděli: že drahota měsíce června již na 12 zl. vystoupila, zase pak již asi na 5 zl. spadla. *2.* Jaké tu nemoci a jak silné bylo umírání? — Ač nějaké nemoci, zvláště zimnice zde trvají; avšak málo lidu umírá. *3.* Zda obilí ze země se vyváží? — Po zápovědi toho že slyšeti není, ale více slyšeti jest, že „horáci" sobě ze Slezska pomáhají. *4.* Zda ouroda letošních žní hojnější neb špatnější jest? — Hospodáři obecně praví: že letošní úroda a sypání rozličné, dílem loňskému rovné, dílem v ječmeně ještě špatnější. *5.* Jakou živnost měšťané a zvláště řemesníci vedou? — Řemesníci pro malý odbyt a drahotu živí se dost bídně; živnost pozůstává nejvíce v obilí. *6.* Kterak ubytování vojska zde se platí a zda ten plat se rozděluje? — Vojanské byty dosud *ex fundis domesticis* byly vypláceny; avšak špatně, — poněvadž ale ty grunty v nynějších okoličnostech se odnímají, že proto písemní prosbu (již mu právě podávali) svou předkládají, kterouž i ústně v krátkosti přednesli. (Opis této prosební listiny není

zachován.) Načež tu písemnost císař pán do svého zadního pokojíka vnesl a vyšed ven, rychtáře a purkmistra propustil. — Pak hned bylo stolováno. — Po stole, při kterémž magistrat k službě přítomen byl, dal se císař pán s purkmistrem do řeči na půl hodiny a mezi jiným tázal se ho i na torturu, jakou v právech činí? — Odpověděl mu, že dle práv a ustanovení Teresianských.

Druhého dne časně z rána vyšel císař s generalem Nosticem na trh a procházel se na náměstí mezi lidem, prohlížeje sám obilí na prodej vystavené a po jeho ceně se vyptávaje. Na to po šesté hodině dal k sobě do bytu zavolati jednoho kněze jesuitu a vykonav u něho svatou zpověď, odebral se do kostela sv. Ducha na mši svatou. Napotom prohlížel pevnostní práce. Po obědě vyptával se císařského rychtáře na zdejší spotřebu, mnoho-li týdně obnáší? — Odpovědíno: že dle učiněné zkoušky zdejší město samotně, bez vojska, 400 měřic týdně potřebuje; ostatní obilí že do „hor“ k Trutnovu a Náchodu větším dílem se rozváží. Na to dal sobě stav toho dne trhu předložiti a nalezeno, že do 1.400 měřic obilí na tom trhu sveženo bylo. Zanechav panu děkanu 50 dukatů pro chudé, brzy po 12. hodině do Plesu (Josefova) a na noc ještě do Trutnova odejel.

Dne 22. září 1774 opět přijel do Hradce; tentokráte ale ukázal se městu velmi nemilostivý, namluven jsa zvláště od velitele pevnosti. Když totiž magistrat jemu povinnou poklonu učinil, zřejmě vyřkl: „nejlépe bude, bych já domy vaše vyplatil, byste jinde sobě jich vystavěli, a tak vám a vojákům pokoj způsobil.“ Však potom dotazoval se jich císař, mnoho-li město ročně kontribuce a jiných daní platí? Na to když mu odpověděli, ničeho více nepředevzal, anobrž hned druhý den z města odejel.

Roku 1775 způsobila v kraji hradeckém mnoho strachu a škody „*selská válka*“, po níž dosud máme upomínku v pořekadle „*Vyhráli jako sedláci u Chlumce.*“ Tímto zbouřením lidu poddaného proti vrchnostem nejvíce vinni byli velkostatkáři sami, kteříž utrácejíce peněz v Čechách nabytých po všech koncích světa, všechnu správu svých statkův a všelikou moc nad poddanými zanechávali úřadníkům svým. Tito hospodaříce nejenom

pro své pány ale i pro sebe, poháněli ubohý lid dnem i nocí ku všeliké práci tak nelidsky, že vším právem jmena *karabáčníkův* si zasloužili. — Bědování týraného lidu konečně zaslechnuto bylo u císařského dvora a dne 21. dubna 1774 vydáno bylo obecné nařízení zemské, v němž poddaným přislibováno, že jejich žaloby budou vyšetřeny; zatím ale by povinnosti své konali. Na to zřízena byla tak nazvaná urbarialní komise, kteráž v říjnu t. r. jakýsi zatímní zákon v záležitostech poddanství sestavila. Avšak zemští a mnohem více vrchnostenští úřadníci strachujíce se pozdvížení lidu, poodkládali prohlášení tohoto zatímního zákona. Toto otálení a odkládání ale mělo právě opáčných následkův, než jakých se nadáli. Tajní podrýválkové roznesli mezi venkovský lid pověst, že prý již vydaný jest patent, kterýmž robota docela zrušena jest, jenom že jej úřadníci schvalně za sebou nechávají. Toť byla jiskra, kteráž netrpělivý troud, již dávno nahromaděný, v jeden plamen rozžehla. — Ujařmený lid, uvěřiv rád pověsti té, odhodlal se, že vší mocí vydobude si milosti, od císařovny Marie Teresie jemu udělené, a se pomstí na vrchnostech a úřadnících jejich.

První zástupové srotili se dne 23. ledna 1775 v obojí Teplici a na sousedním panství broumovském. Nejprvé obořili se na panský dvůr v Dittersbachu, jejž za malou dobu vydrancovali a vypálili; a to samé učinili i kostelu i faře v Šonově. Tady přišla k nim první posila z Náchodska; avšak zde je i překvapilo císařské vojsko, z Hradce tam na kvap povolané a dne 24. února byli čtyři vůdcové jejich a jiných přes 100 povstalcův do Hradce zavedeni ku právu hrdelnímu. Vůdcové ti byli ve vazbě podrženi, ostatní ale, mezi nimiž byli i poddaní ze statku skalského, domů propuštěni. Avšak tím nebylo mnoho zpomožíno. Již dne 17. března i poddaní hradečtí, totiž z „Velké strany," jak říkají, z vesnic za Labem ležících (ač i „malostranští" za Orlicí ležící též pohotově byli) okolo 400 na počet v 11 hodin k městu přišli, jimž ale vojsko vchod do města zamezilo; jenom 12 mužův do města puštěno, by své žádosti krajskému úřadu

přednesli; načež tam k tichosti napomenuti s ostatními domů propuštěni jsou.

Zatím ale přibližovala se od půlnoci bouře čím blíže, tím silnější a nebezpečnější. Kamkoliv zbojný zástup dopadl, nutil obyvatelstvo i vesnic i městeček k podílu. Z každého stavení musil buď hospodář sám k nim se připojiti, aneb místo sebe silného čeledína vydati. Kdo se tomu protivoval, aneb uprchnul, tomu byl dům vypleněn, všechno v stavení rozbito a domácí lid obojího pohlaví týrán. Dne 19. března shrnulo se jich na 2.000 do Smiřic, kdež především hledali tamnějšího správce (direktora), jenž jim ale šťastně do Hradce ujel. Dne 23. t. m. přepadli zámek v Hořiněvsi, odkud hrabě Jan Karel Spork zahradou a pak rychlostí dobrého koně též do Hradce uniknul. Jako smiřický a hořínévský zámek, tak i napotom nedělištský a libčanský vyplenili a zpustošili, nešetříce na celé cestě žádného kostela a zvláště žádného farního stavení. V Roudničkách dal se jim za vůdce jakýsi tamnější rodák, Matěj Chvojka, jenž byl v Hradci až do šesté latinské školy študoval. Ten rozdělil všechny odbojníky, ozbrojené jenom holemi, kyji, podávkami, kosami a j., ve dva zástupy, kteréž po rozličných cestách ku Praze táhnouti měly, by tam hledaného patentu se domohli. Zatím ale ještě učinili nájezd na panský zámek v Kratonohách, kdež po mnoha let řádil správec Matyáš Graulich, pravý vzor všech karabáčníků. Nalezli ale doupě jeho prázdné. Že ho nezastihli, rozpálili se tak, že v zámku vše, co jen mohli, rozbili a pak i na ves samou se vrhli, kdež co praví loupežníci si počínali. Odtud vydalo se jedno oddělení na cestu Pardubicemi ku Praze, hlavní ale hejno pod Chvojkou naměřilo si na Chlumec, kdež nanejvýše nenáviděný direktor Antonín Pietsch hospodařil. Na cestě do Chlumce rozdělil Chvojka hejno své ve tři oddíly, kteréž pro rychlejší postup rozličnými stranami táhnouti a před Chlumcem opět spojiti se měly. Chvojka se svými táhnul tam přímo; druhá sběř vydala se na Trnavu, Babice a Velký Barchov. V Barchově vrazil jakýsi Radoň do zámecké kaple sv. Jana Nepomuckého a urvav tamnější monstranci, běhal s ní jako zběsilý, dávaje svým

nečistým spiklencům požehnání. Třetí oddíl vypravil se na Obědovice, Káranici, Chudeřici a Starou Vodu, páchaje ve všech dotčených vesnicích největší ohavnosti. Mezi vsemi Pískem a Novým Městem opět se spojili všichni tří oddílové, jenž pak v celé síle na město a zámek Chlumec táhnouce, na návrší *Opuce* se rozložili a k útoku se strojili. Měšťanstvo chlumecké nepustilo s očí nepřátelského táboru, jsouc připraveno k statečnému odporu. V městě leželo jenom osm mužů vojenských s jedním důstojníkem na hlídce zásob erárních. Tento bez meškání vyslal jízdeckého posla do Kolína a Kutné Hory, kdež regiment císařských dragonů hraběte Wallisa přezimoval, a zatím postavil své mužstvo na stráž před rozsáhlé stavení, kde mimo pivovár i byty hospodářských úřadníkův byly. Dne 25. t. m. musila ale slabá tato stráž ustoupiti přesile a Chvojka dostal se do toho stavení bez veliké obtíže a ihned pádil do kanceláře, kdež řiditel Pietsch jemu vyšel naproti. Co zatím zde Chvojka s ním se dal do vyjednávání, rozprchla se většina odbojníkův po celém domě a do pivováru, kdež arci všudy ohavně řádili. Do města ale přece nemohli se dostati, neboť měšťané výborně se bránili, očekávajíce každou chvíli vojenskou pomoc, a ta skutečně o poledních přišla. Po marném napomenutí rozprášil přibylý setník se svým vojskem výbojníky nejprve před pivovárem. Ačkoliv někteří z nich se rozutíkali do blízkých lesův a někteří z poddaných chlumeckých na vyzvání Pietschovo, z okna na ně volajícího, domů se vyklídili, sebrala se přece opět většina jich a zůstala na místě, jakoby dále chtěla potýkati se. Tudíž dal setník znamení k útoku, před nímž ale Chvojkovo mužstvo v největším chvatu ucouvlo až k mlýnu na poblízkém rybníku, kdež opět se postavilo. Vojáci vystřelili zde několikráte na slepo, by odbojníkům nahnali strachu, jenž ale zpozorovavše to, vojákům se posmívali, že mají hadry nabito! Na to dal velitel na ostro nabiti a v tom váleli se dva sedláci na hrázi ve své krvi. Toť bylo znamení k zoufalému boji, neboť vůdcové povstalcův vrhli se na vojáky a i poslední řady jakoby nové zmužilosti nabyly. Avšak již první mrtvoly nahnaly jim tak náhlého strachu, že

úprkem dali se na útěk, tak že ani hráz jim nepostačovala; mnozí dostali se do bahniště, kde marně chtěli se ukrýti ve vysokém sítí; jiní opět seskákali do rybníka, chtíce přeploutím se uchrániti, ale mnozí z takových utonuli; větší část zajali vojáci. — *Prohráli sice sedláci u Chlumce;* avšak neukončila se ještě tím *vojna selská.* — Jak nahoře podotknuto, ubírali se jiní zástupové odbojníkův po jiných cestách ku Praze. Jeden takový zástup vypleniv zámek pardubický, táhl na Přelouč k Poděbradům a tam k němu se připojili odbojníci z boleslavského kraje. Dne 24. t. m. přitáhli ti vesměs přes 5.000 na počet na návrší nad Libní. Obyvatelstvo pražské bylo poděšeno, ač vše bylo připraveno k přivítání tak nemilých hostů. Marně pokusil se nazejtří (25.) nejvyšší purkrabí hrabě Nostic, by jich přemluvil domů se navrátiti a tudíž, když pak se přibližovali až k bráně Poříčské, vyrazil na ně regiment dragonů a v několika málo okamženích rozehnal je. Veškeří vůdcové a přes 150 odbojníkův byli zjímáni. Čtyři původcové byli oběšeni; většina zajatců obdržela milost. Svatokrádce Radoň skonal též na šibenici a Chvojka, jenž ze všeho chytře se uměl vymluviti a vykličkovati, po osmileté vazbě na svobodu jest propuštěn. [14])

Zatím i měšťanstvo hradecké proti možnému vpádu odbojníkův těch opatřeno bylo ručnicemi, prachem a olovem. Do 6. dubna bylo zajatcův v městě přes 200 osob vězíno a velmi hladem a nečistotou mořeno, poněvadž až po 20 a více byli zavřeni, až konečně v Hradci dne 9. t. m. generalní pardon jim prohlášen byl. Mnozí ale přece, dříve než domů propuštěni byli, veřejně na náměstí po 20 a 25 i více ranami poděleni byli.

O svátku sv. Václava přijel do Hradce polní strážmistr general Olivier Wallis co císařský královský komisař s jedním majorem, dvěma setníky a jedním poručíkem, by spořádal poslední záležitosti *vojny selské.* Přikázáno bylo, jemu tu samou čest prokazovati jako císaři samému. Přijížděl od Chlumce. Tudíž sám krajský hejtman v průvodu svého komisaře a šesti husarů, kteréž

---

[14]) [illegible] *Die Bauern-Rebellion in Böhmen 1775.* — Prager Zei-

na ten čas pro potřebu kraje k službě měl a měšťanské jízdné vojsko se svým praporem vyjeli jemu až do Plačic vstříc. Na náměstí uvítán byl hlaholem všech zvonů, zvukem trub a bubnů a trojím vystřelením z městských hmoždířů a tolikouž střelbou šesti kompanií vojska od cís. regimentu Aremberka. V hostinci u „černého orla," kdež se byl ubytoval, učinili jemu poklonu pevnostní velitel, biskupská kapitula a magistrat. — Nazejtří (29. září) hned ráno po sedmé hodině na náměstí před nynějším gymnasiem usedl pan general k stolečku, maje klobouk na hlavě; ostatní měli všickni s hlavy. Vedle něho seděl krajský hejtman a po stranách stálo množství vojanských důstojníkův. Rychtáři z celého kraje svolaní předstoupili a šest kompanií vojska s svými prapory je obstoupilo. Čten tudy byl veřejně a hlasitě patent zřízené roboty v češtině od jednoho vojanského důstojníka, načež po výtisku každému rychtáři od pana generala rozdán byl. Což podobně učiněno jest Němcům na radnici u přítomnosti krajského komisaře a vojanských důstojníkův. Načež odebral se general Wallis na radnici a propustiv tam sedláky uvězněné, shromážděným hospodářským oficírům (úřadníkům) napomenutí učinil: kterak by mírně s sedláky nakládati měli, jimž podobně každému onen patent dán byl. Druhý pak den hned ráno k podobné komisi do Bydžova odejel, poděkovav městu za čest jemu prokázanou. — Avšak ani tímto opatřením nebyla nespokojenost zúplna utišena, „zvláště při horách"; neboť dne 18. října 1776 jel Hradcem opět zástup císařských dragonů a 20. t. m. za nimi sám general Wallis, načež 6. listopadu tři rychtáři z panství broumovského, nejpřednější toho nepokoje původové do vězení zdejšího přivezeni jsou. Ano „dne 3. března 1777 přivezeno zase do Hradce jedenácte sedlákův z panství lanškrounského; nebo když tam 4 osoby, jenž proti vrchnosti spis dělati dali a jiné k podpisu nutili, do vězení dáni byli, hned přes 300 lidu do města Lanškrouna se shrnulo, vězení násilně otevřeli a vězně ty propustili. Ano zase dne 15. t. m. ještě 4 zbůjníci tam odtud do Hradce dodáni byli." —

Ještě při sklonku panování Marie Teresie vypukla opět

válka s Fridrichem králem pruským (1778) z příčiny sporů o dědictví bavorské po smrti kurfirsta Maximiliana Josefa, kterýmž vymřela bavorská linie rodu Wittelsbašského (1777). Království české bylo hlavním dějištěm jejím, ač tentokráte málo krvavým. Vojsko rakouské, v počtu 200.000 mužů pod vrchním velitelstvím císaře Josefa II bránilo Fridrichovi cestu do země ve dvojím postavení; hlavní síla na Labi mezi Hradcem a Jaroměří, menší část vedená Laudonem u Mnichova Hradiště. Prusové rovněž ve dvou oddílech, od hranic slezských totiž a saskolužických pokoušeli se uškoditi jednomu neb druhému císařskému vojsku samotnému. Dne 3. července (1778) přijel císař Josef II s bratrem svým arciknížetem Maxmilianem do Hradce; avšak hned odpoledne odejel do Smiřic, kde již hlavní ležení vykázáno bylo. Dne 5. t. m. přešel Fridrich s 100.000 lidu hranice české u Náchoda, jemuž ale císařský general Lascy vojsko své u Jaroměře opřel. Dne 6. rozloživ se nepřítel do Opočna a Rychnova, až do Jaroměře dorážel; 7. nějaká půtka mezi husary okolo bažantnice u České Skalice vznikla; 8. již nepřátelské vojsko až skoro k Dolanům u Jaroměře se stahovalo; dne 23. přiblížilo se 800 mužů za Královu Lhotu na stranu k Černilovu, kdež je ale císařští zpátky k Novému Městu zahnali; patřiti bylo od Hradce i na té straně u Vysoké nad Novým Městem, u Hořiček, i nad Jaroměří ležení nepřátelské, i kterak císařské vojsko ku Králové Dvoru se stahovalo. Zatím město Hradec plno bylo vojska, tak že 10. srpna v kostele katedralním u sv. Ducha přestaly kněžské hodinky, poněvadž všichni údové semináře biskupského i seminář i kostel sv. Jana Nepomuckého vyprázdniti a do Chrasti odstěhovati se musili, a od toho dne hospodařilo v obojí budově císařské vojsko dle svého způsobu, proměnivši kostel v zásobnu a zbrojnici; ano již dne 1. t. m. rozpuštěni musili býti žáci latinských škol, do nichž vojáci téhož ještě dne se uložili. Dne 15. poodstoupili Prusové od Jaroměře blíže k Hořičkám. V zámečku na kopci sv. Jana Křtitele byla vojenská nemocnice; sám kn. Fr. Švenda, tehdejší duchovní správce na Novém Hradci, do posledního října tam 287 nemocných posledními svátostmi zaopa-

třil, načež toho dne pro zimu nemocní do Kutné Hory dopraveni byli.

Dne 28. října u přítomnosti samého císaře Josefa učiněna byla hlavní zkouška v zaplavení zdejší pevnosti zaražením všechněch stavidel. Dne 9. listopadu došel města Hradce císařský rozkaz, by pro nedostatek vojanských bytů všecken úřad krajský do Hořiněvsi přenešen byl. Na sklonku roku zatištěni byli Prusové zvláště výbornou strategií polního maršálka Laudona za hranice české, aniž přišlo k většímu boji. Přes zimu potom jednalo se o mír, kterýž konečně učiněn v Těšíně dne 13. května 1779.

Brzy po této nevdečné výpravě válečné zemřela císařovna Marie Teresie dne 29. listopadu 1780 a císař Josef II mohl nyní úplně vládnouti dle svého, aniž by kdo byl chtěl neb směl jeho vybuchujícím zámyslům odporovati. Způsobil mnoho dobrého, ale i mnoho zlého. Nejlepší zákon, jejž vydal, byl ten, kterýmž dne 15. července 1781 zrušiv tělesnou poddanost, ubohých robotníkův se ujal, by dle libosti řemeslům se učiti, do studií vstupovati, se ženiti, statky kupovati, zastavovati a měniti mohli. — Roku 1782 zapovídal císař všechnu veřejnou žebrotu, nařídiv, by zřízen byl ústav chudých, či pokladnice, pro kterou by duchovní správce s jedním měšťanem a radním každý měsíc po domech sbírku činil; proto sepsáni byli v městě všichni chudí, na více tříd dle potřeby a neschopnosti k výdělku rozvrženi a dle toho byla jim první den každého měsíce almužna rozdávána. Dne 29. dubna t. r. v Hradci prohlášeno bylo mocí císařskou učiněné zrušení řemeslnických cechův a pořádkův řeznických, mydlářských a tkalcovských; každému povoleno mýdlo a plátno dělati a maso odkudkoliv přinešené prodávati. Cechovní krámy řeznické v licitaci rozprodány jsou za nepatrný peníz, t. jeden za 25 zl., druhý za 88 zl., třetí za 87 zl. a čtvrtý za 90 zl.; krám pro váhu koupilo město za 20 zl. Pečetítka cechovní, litá z mosazi, prodána jsou za 6 zl.; cechovní konvice z čistého cínu a váhy 50 liber za 20 zl., jako i jiné cechovní věci, konvice, truhlice a ozdobná pokladnice, vše vyprodáno a peníze do Prahy odeslány, ano i cechovní pravidla a starobylá privilegia od mnohých králův českých potvr-

zená, kteráž dle prastarého obyčeje při zvolení nového cechmistra v truhlici zvláštní neb v pokladnici, s dotčenou velikou konvicí a ostatními věcmi k novému cechmistru veřejně s hudbou přenášeli. Z konvice té na zdraví připíjeli při cechovních schůzích, skládání účtův (při kterémž vždy císařský rychtář s jedním radním přítomen býval) a při přijímání nových mistrů, tovaryšů a učeníkův. — Avšak, jak víme z vlastní zkušenosti, zachovali se cechovní pořádkové přes všechny matné rozkazy Josefovy až na naše nejnovější časy.

Téhož roku 1783 vydán byl císařský rozkaz, by vysloužilí vojáci v úřady městské dosazováni byli; po smrti jednoho radního byl dle tohoto rozkazu dne 9. května od zemského gubernia v radu města Hradce dosazen jakýsi Jan Záhorský, vysloužilý nadporučík od vojenského povoznictví; poněvadž ale poslední místo v radě přijmouti nechtěl, dovolávaje se, že 40 let na vojně sloužil, z rozsudku gubernia, an žádný z radních tolik let služby vykázati nemohl, první v radu po primasovi usazen jest. K císařskému rozkazu byly v městě v měsíci červnu 1785 na branách a krajích ulic desky pořízeny, na nichž jmena bran a ulic napsána jsou.

Zatím na jaře roku 1786 pokračováno v dalším opevňování města. Nynější Slezská brána dodělávána a proto „pro pohodlnější přístup“ musila býti zbořena poblízká starobylá brána městská, za kterouž a za obydlí výběrčího či mýtného městského dne 4. dubna 1.200 zl. městu vyplaceno. Město přišlo tímto způsobem opět o jednu okrasu; ale všechna čest musí se dáti tehdejší městské radě, že o novou ozdobu postarala se, určivši výkupných těchto peněz k vystavení věži při radním domě. „Neboť déle než celé století volal tento dům za opravu a nějakou ozdobu; avšak pro tolikeré války a města škody nemohl se jí dočekati; ano kolikráte již připraveno bylo dříví a kamení, ale pokaždy je strávila válka nastalá, tak že i přísloví vyšlo: *Když rathouz hradecký stavěti počnou, vždy vojna býti musí.* A v skutku i tohoto roku zase již vojna turecká vznikala.“ Přece ale tentokráte přikročilo se opravdově k dílu. Dne 7. dubna začali při radnici stavěti lešení

a v roce tomto vyzdviženy byly již nové věže, „ač ještě bez klobouků.“ Teprv dne 9. listopadu 1787 dodělány byly věže ty a Václav Kroupa, zdejší mistr tesařský, téhož dne hvězdy na jich báně zasadil. Konečně posledního února 1790 v jednu hodinu s poledne počaly na těchto věžích hodiny jíti a bíti, kteréž nákladem města František Šmid byl vzdělal. [15])

Dle výkazu z tříletých účtů důchodenských, totiž z roku 1785, 1786 a 1787, dne 2. srpna 1788 od smíšené komise podkomořské, císařské a městské učiněného, vynášely tehdáž užitky městské z celého panství a z všeho k městu přináležejícího na 32.306 zl. 2¾ kr.; výlohy města vypočítány byly do 25.655 zl. 43¼ kr. každého roku; zbývalo tedy k užitku města ročně čistých 6.650 zl. 19½ kr. Do roku 1767 měl Hradec dluhu 52.051 zl. 51¼ kr.; od toho roku ale při všech těžkostech, velikých správách a jiných nákladech splatilo město 21.195 zl. 25 kr.; zbylo tedy do letošního roku 30.856 zl. 26¼ kr. dluhu, kterýž prý lehce každého roku z městských důchodů po 6000 zl. splácen býti bude moci. — „To však podnes způsobiti nemohli“, podotýká kn. Švenda roku 1817.

Dne 10. října pronajato bylo na radnici honební právo v honitbách městských i lesních i polních veřejnou dražbou za 245 zl a více. Dle vydaného ustanovení císařského a nařízení podkomořského úřadu byly dne 3. prosince veřejnou dražbou pronajímány všechny důchodenské příjmy města a sice: z obydlí v Koškovském domě v čísle 124. v prvním poschodí, z městské váhy, z výročních trhů, z bud o výročních trzích vystavených, věrtelné užitky, poplatek z vlašských ořechů, městské mýto a poplatky o týhodních trzích: vše toto pronajmuto bylo za 1.121 zl. 33 kr., kteráž suma do městských důchodů vyplácena jest. Avšak zatím, co takto užitky městské zvýšovaly se, opět stenčovala je nová daň. Hned dne 5. t. m. prohlášená totiž *daň na válku Tureckou* a to hned od 1. listopadu téhož roku počítána.

---

[15]) *Věž na domě obecním* čísla 124 na Malém náměstí byla roku 1863—1864 vystavěna a hodinami opatřena.

Kdežto sousedé řemesničtí (fiktiacinti) dosud roční daně platili 11.111 zl. 15 kr. a důchod městský mimořádních daní 2.901 zl. 33 zl. odváděl, musili měšťané nových daní ještě 3.333 zl. 22 kr., důchod 1.740 zl. 55 kr. a vesnice městské z selských rolí 1.979 zl. 9 kr. ročně přidávati; kapitalisté, v službách stojící a ostatní obyvatelé, *quartum genus hominum* nazvaní, mající přes tři sta úroků, musili ročně deset i dvanáct a více ze sta platiti. Dne 5. ledna 1789 nařízeno městu zdejšímu, s duchovenstvem, sousedstvem a vesnicemi svými 1.563 měřic žita a 1.374 měřic ovsa do císařského skladu, žito do Čáslavi a oves do Litomyšle odvesti; což spůsobilo městu vydání 3.226 zl. 42 kr. (Žito tehdáž platilo po 3 zl., oves po 1 zl 42 kr.)

Dne 20. února 1790 zemřel císař Josef II [16]). Bratr jeho a nástupce císař Leopold II dal se hned druhého roku svého panování, dne 6. srpna 1791 v Praze korunovati korunou svatého Vácslava, což arci Josef ve své svobodomyslnosti nepokládal za potřebné. Na své zpáteční cestě z Prahy do Vídně zavítal císař a král Leopold II dne 2. října do Hradce a arci že byl co možná s největší slávou a radostí od veškerého měšťanstva a obyvatelstva uvítán. Při audienci magistratu přislíbil purkmistrovi, „že platy z piva pominou a že to brzy skrze gubernium městu ohlášeno bude.“ Nazejtří odejel do Plesu (Josefova) prohlídnout si tamnější pevnosti a pobaviv se v bažantnici smiřické lovem, navrátil se k osmé hodině večerní do Hradce, jenž všecken velikolepě osvětlen byl. Při druhé audienci ujistil magistrat, že krajský úřad z Hořiněvsi opět do Hradce přenešen bude. — Tak všecky potěšiv, ještě té noci okolo půl jedenácté s hlučným jásotem a přáním vyprovázen k Olomouci odejel.“

Když byl vydán dvorský dekret, dle kteréhož *krajský uřad* z Hořiněvsi po čtrnácti letech do Hradce opět přenešen býti

[16]) K vůli stavbě zdejší pevnosti navštívil císař Josef město Hradec devatenáctkráte, t. r. 1766 dne 4. června a 18. září, r. 1768 d. 23 srpna, r. 1769 d. 29. srpna, r. 1771 d. 11. října, r. 1774 d. 22. září, r. 1776 d. 14. září, r. 1778 d. 17. dubna, 2. a 26. května, 15. června, 3. července a 28. října; r. 1779 d. 17. června a 17. října, 1780 d. 29. září, 1784 d. 28. října, r. 1786 d. 27. srpna a r. 1787 dne 18. září.

měl, koupilo město, dne 31. ledna 1792, pro něj na Malém náměstí zvláštní dům pod číslem 128. za 5.500 zl. a 12 dukatů, načež skutečně na počátku měsíce června úřad ten do Hradce se navrátil. Tenkráte byli při krajském úřadě úřadníci: krajský hejtman, jeden sekretář, jeden kasír a dva komisaři. [17])

Na sklonku roku 1797 byla z rozkazu zemského gubernia veškera mohovitost města nově odhadnuta a sice na 635.566 zl., s ročním užitkem až do 33.000 zl.; „avšak v těch těžkostech obecních a tolikerých při městě správách velmi málo čistého

---

[17]) Vypravujíce o důležitějších událostech města našeho zmínili jsme se na více místech o *hejtmaních kraje hradeckého.* Bylť a jest Hradec od jakživa (jen malé doby od roku 1778 až 1792, a od roku 1850—1855 vyjímaje) hlavním městem kraje svého, ačkoliv za starodávna krajští hejtmané nemívali svého stálého sídla v našem městě. — Kolik asi bylo prvotně v Čechách krajů, a které to byli, na to nemůžeme z jistotou odpověděti. Dle úřadní zprávy z počátku XV století počítáno prý v Čechách 12 krajů, totiž: 1. Kouřimsko, 2. Slansko, 3. Žatecko, 4. Plzeňsko, 5. Pracheňsko, 6; Písecko, 7. Bechyňsko, 8. Čáslavsko, 9. Hradecko, 10. Chrudimsko, 11. Boleslavsko, 12. Litoměřicko. Od druhé polovice XV století nacházíme zemi českou na 14 krajů rozdělenou, totiž: 1. Kouřimský, 2. Hradecký, 3. Chrudimský, 4. Čáslavský, 5. Bechyňský, 6. Vltavský, 7. Podbrský, 8. Pracheňský, 9. Plzeňský, 10. Žatecký, 11. Rakovnický, 12. Slanský, 13. Litoměřický, 14. Boleslavský. — Roku 1751 dekretem od Marie Teresie dne 20. února vydaným, rozpoltěny jsou posavadní kraje: Hradecký, Plzeňský, Žatecký a Bechyňský; rozdělením tímto přistoupily k prvnějším třem krajům v nově: Bydžovský, Klatovský a Loketský; z Bechyňska pak povstaly kraje: Táborský a Budějovický. Krajův bylo nyní 16, totiž: 1. Rakovnický, 2. Žatecký, 3. Litoměřický 4. Boleslavský, 5. Bydžovský, 6. Hradecký, 7. Chrudimský, 8. Čáslavský, 9. Kouřimský, 10. Berounský, 11. Táborský, 12. Budějovický, 13. Pracheňský, 14. Klatovský, 15. Plzeňský, 16. Loketský. Rozvržení toto trvalo celé století s malými změnami, jako na př. Borovnice slušící k Hradecku přidána roku 1756 Chrudimsku a r. 1830 opět Hradecku navrácena. — Roku 1849 nastoupilo nové rozdělení země na 7 krajů: 1. Pražský, 2. Českolipský, 3. Jičínský, 4. Pardubický, 5. Budějovický, 6. Plzeňský a 7. Chebský, kteréž pak roku 1855 ustoupilo nynějšímu na 13 krajů: 1. Pražský, 2. Žatecký, 3. Litoměřický, 4. Boleslavský, 5. Jičínský, 6. Hradecký, 7. Chrudimský, 8. Čáslavský, 9. Táborský, 10. Budějovický, 11. Písecký, 12. Plzeňský a 13. Chebský. — Dne 14. ledna 1850 skončil se zdejší c. k. *úřad krajský* a na zejtří dne 15. započalo zde císařské královské *hejtmanství okresní*, a pak i c. k. *zemský i trestní soud* pro hradecký a nechanický okres, a c. k. *okresní soud druhé třídy*, a v Jičíně c. k. vláda krajská dle nového zřízení císařských úřadův. Avšak dle opětně nového rozdělení země a změny císařských úřadův, nejvyšším rozhodnutím dne 14. září a 26. listopadu 1853 a 5. března 1854 povolené, stal se Hradec opět sídlem c. k. *úřadu krajského.*

užitku přebývalo, že dosud všechny dluhy městské vyplaceny býti nemohly."

V měsíci květnu 1799 měšťané novým platem obtíženi jsou, neboť u obou nových bran zřízeno bylo císařské mýto, kteréhož měšťané nejenom když vyjížděli po vyražení a obchodu platiti musili ale i z dovozů staviva a dříví.

Dne 13. prosince t. r. třidcet a několik lamp po městě a ulicích rozdělených zřízením krajského hejtmana ponejprv „blýskati" se počalo; „zvláště obchodníci měli do nich oleje poskytovati." [18])

Za francouzské války (r. 1793—1813) byl Hradec sice po nějakou dobu v stavu obležení; avšak svízele válečné nedotkly se ho. Roku 1805 řádila zde zlá nakažlivá nemoc, kteráž obzvláštně z posádky vojenské několik set mužův uchvátila. — Dne 24. srpna 1814 zpustošil požár 76 měšťanských domů, biskupský seminář a kostel sv. Jana Nepomuckého, a opět dne 30. července 1836 o třetí hodině odpolední vzňalo se v domě pod číslem 109. na Malém náměstí a vyhořel dům krajského hejtmanství, pošta a řada domů až po číslo 120. [19])

---

[18]) V polovici měsíce srpna 1769 začal při zdejší c. k. *poště* vůz poštovní (deližance) odtud na Čáslav do Prahy a Vídně jezditi.

[19]) *O požárech*, ačkoliv o některých z nich jsme se již zmínili, a o jiných *nehodách přírodních*, kteréž naše město byly zastihly, dodáváme ještě toto: Dne 24. ledna 1348 bylo zde silné zemětřesení: roku 1339 několik dní před sv. Markem vyhořelo celé město; dne 28. května 1407 v sobotu po Božím Těle vyhořel velký díl města; kostel sv. Ducha a minoritský u sv. Jana Křtitele i královský hrad spustošen; pět lidí přišlo o život; v úterý po Narození Panny Marie dne 9. září 1416 vyhořelo město takřka celé; roku 1439 a následních pomřelo zde mimo jiné obyvatelstvo 150 žákův či školní mládeže morovou ranou; dne 29. května 1443 bylo zde zemětřesení, až domy se chvěly a opakovalo se dne 5. června t. r; dne 22. června 1445 nadělala povodeň velikých škod na mostech, v mlýnech a na předměstích; téhož roku po Narození Panny Marie mor mnoho lidí schvátil; dne 19. června v sobotu po Božím Těle 1484 o čtvrté hodině na noc (po západu slunce) vypukl v městě tak prudký oheň, že celé město i s předměstími v popel lehlo, mnoho lidí zahynulo a i všechny zvony u kostela sv. Ducha kromě jednoho na hřbitově visícího se rozlilo; bylo prý založeno; roku 1509 ve středu po sv. Martinu dne 13. listopadu po 24. hodině (asi hodinu po západu slunce) bylo město velikým požárem pohubeno; děvečka nějaká, hledajíc něco se svíčkou, koudel zapálila u bakaláře Karáska, i shořelo domů 32, fara, škola a jedna věž

Dne 22. srpna 1836 zavítal sem císař pán *Ferdinand Dobrotivý* s vnešenou chotí svou Marií Annou na cestě ku své korunovaci do Prahy a ubytovav se v biskupské residenci, učinil odtud výlety do císařské hřebečnice v Kladrubích a do pevnosti Josefova. Teprv dne 28. t. m. odpoledne odjeli odtud vzácní tito hosté k Jičínu. *Dne 7. září t. r. byl jest císař Ferdinand slavně v Praze korunován co král český toho jmena Pátý.*

---

u kostela sv. Ducha, jejíž zvony se rozlily; (oheň ten v pořadí domův od nynější biskupské residence ku kanovnickým sídlům nepochybně vypuknul a nepochybně tu stranu sžíral, kde poslední věž kostela sv. Ducha i se zvony zkažena, anaž druhá věž půlnoční neporušená zůstala); dne 19. července v pátek před sv. Maří Majdalenou 1536 vyhořelo město téměř všecko krom předměstí, 25 toliko domů zůstalo, kostel, radnice a fara s tím, což jest pod ní. (*Dr. J. N. Stárek.* Časopis českého musea. XIX. Str. 336.) Roku 1562 od měsíce září až do konce léta roku následního morová nákaza mnoho lidí zde zahubila; zemřeliť tehdáž jmenovitě i konšelé: Petr Koštalík, Václav Hlaváč, Jan Voříšek, Jan Douben a starší obecní: Václav Farář konvář, Duchek, Voříšek, Petr mladší Nejedlý z Vysoké, Jakub Komaryt, Brykci purkrabí, Vít Brenz, Oldřich Sadíkovský z Solnice a Jan Bakalář z Hlinského; v středu po památce sv. Marty dne 30. července 1586 zuřil zde požár, o kterémž na příhodném místě vypravováno; roku 1588 ve čtvrtek den sv. Michala archanděla vyhořelo ve farnosti sv. Antonína „na Střežíně“ devět poplužných dvorů a dvorcův; začátkem měsíce srpna 1599 začal v městě mor řáditi; jak valně tu zemřelých toho času pochováváno, dosvědčuje: že „kostelníci k záduší sv. Petra koupili zahradu pro pohodlné pochovávání mrtvých těl“ v pátek po Narození Panny Marie: ve čtvrtek po památce Nanebevzetí Panny Marie nejvíce jich pohřbeno (i uroz. p. Martin Cejp z Peclinovce prymas), totiž 95 osob; počet pak všech, co jich v městě a na předměstí zemřelo, nachází se půl páta tisíce; mor tento trval v Hradci až do začátku roku 1600; dne 22. srpna 1628 vyhořely „na hradě“ tři domy; zapálil je blesk, a opět v pondělí po sv. Kateřině t. r. vyhořelo šest domů s dvory; roku 1650 v měsíci červenci řádila ve městě opět morová rána; dne 15. února 1655 „veliká a hrozná povodeň okolo Hradce náhle v noci o 12. hodině na celém orloji se přivalila, že jí podobné žádných pamětníkův není; při samém městě pět mostů obořila, a ty které zůstaly státi, kry náramně otloukly, zviklaly a nebezpečné učinily, tak že všechny mosty na řece Orlici z gruntu vystavěny býti musily; o jiných pak obecních a sousedských škodách, které při městě a jinde na pozemcích zdejších za mnohonácte set kop ta povodeň učinila, mlčí se, proto že jich vypsati možná není;“ — dne 5. a 6. února 1775 učinila rozvodněná Orlice na předměstí náramných škod; tři dítky s jedním dospělým člověkem přišli o život a 250 kusův dobytka zahynulo a mnoho hospodářských stavení se sesulo; dne 11. prosince 1799 „za mrazu, té zimy nejtužšího, odpoledne před čtvrtou hodinou, říkaje v celém Hradci, zvláště pak v domech po straně polední znamenáno bylo zemětřesení, jako od jihu k půlnoci táhnoucí, což sice jen půl minuty trvalo.“

V měsíci květnu 1846 byla zde poslední veliká povodeň. Již od 24. pršelo jest ustavičně za nápadně vlažného počasí, při čemž vysoký sníh v horách prudce roztál. Dne 27. podobala se vůkolní rovina jezeru; u Pražské brány vystoupilo Labe do 14 stop; od Plotišť valil se náramný proud přes Pražskou a Hořickou silnici předměstím až po Kukleny. Divoká Orlice strhla s sebou asi 150 kmenů před branou Slezskou složených, ty pak se srazily mezi pilíři mostu u brány Moravské, tak že napotom vystouplá voda silnici Moravskou na čtyrech místech protrhala, pole zpustošila a Malšovice a Třebeš zaplavila, ano až Slezskou branou se tlačila, tak že tamější hlídka vojenská musila poustoupiti.

Dne 16. března 1848 byla zde ve městě *konštituce* od císaře Ferdinanda udělená prohlášena a všudy s jásotem vítána; avšak již dne 2. dubna ráno o 6. hodině vytloukli proletáři několik krámů krupařských a pekařských; proto byla brzy zřízena *národní garda*, pro niž tehdejší c. k. velitel pevnosti, svobodný pán z Grueberů, erarní zbraň dal vydati.

V měsíci září čítal sbor tento více než 300 mužů, jenž rozděleni byli na tři setniny po jednom setníku, nadporučíku, dvou poručících, dvou šikovatelích a více desátnících; velitelem všech byl major na koni, jehož pobočník byl také jizdný. Téhož měsíce přidružil se ku gardě této i sbor ostrostřelcův městských a garda z Nového Hradce, a brzy nato konána v městě slavnost velepamátná, jejíž výpis z tehdejšího časopisu zdejšího, „*Polabský Slovan*“ řečeného, zde předkládáme; zní takto:

Pomněnky

na slavnost svěcení nového od ušlechtilých paní hradeckých zdejší národní obraně věnovaného praporu.

Nedostalo se — tuším — za mnoho let slavnější a znamenitější doby Hradci Králové, jako slavného dne sv. Vácslava roku 1848. Pomlčeti o památnosti takové byloby zajisté hříchem a proto slušno i dlužno, několik slov — ovšem líčidla a nádhery

prázdných — netoliko souvěkým spoluobčanům a pokrajincům našim o tom sděliti, ale i památku nadějné budoucnosti tudy zůstaviti.

Den sv. Václava, jakožto dobu *svěcení* nového — následkem neočekávaných proměn státního i občanského života národům propůjčeného *zbranního práva* — od mnohých o vlast a národ vřele pečujících ušlechtilých paní hradeckých národní obraně zdejší darovaného *praporu*, očekávali všickni, staří i mladí, s toužebností nejvřelejší. S horlivou péčí bylo vše k slavnosti chystáno, hosté a obrany národní z okolí i podálí četně zvány, a *Jeho Excelenci*, nejd. pan biskup *Karel B. Hanl*, k posvěcení praporu vyzván, což přijal, a dne 27. září, jakožto v předvečer slavnosti, do středu našeho přijel. Týž předvečer oslaven byl divadlem, jež ochotníci výborně provedli. — Ráno dne slavnosti putovalo z celého vůkolí na sta lidí do města našeho. Gardy z okolních dědin se scházely, některé i s hudbou; byly zde zastoupeny chrudimská, čáslavská, jaroměřská, holická, sezemická, kuklenská, novohradecká a j. V osm hodin scházela se zdejší národní garda na generálově palouku, a když po půl desáté vše řádně a slušně upraveno bylo, kráčel důstojně oděný sbor náš, doprovázen výtečnou hudbou zdejší vojanské posádky, vzhůru k velkému náměstí, kde přenáramný dav lidu všelikého druhu kolem stanu, oltáře a praporu u sochy Panny Marie umístěných se hemžil a s napnutou zvědavostí nedočkavě stál. Okna, vykýře, ba i střechy a věže byly naplněny diváky. Kolkolem stálo vojsko, berouc slušného a chvalného podílu na slavnosti vlastního národa svého. V prostřed postavila se v rozsáhlých řadách kolem stanu a praporu v mírné vzdálenosti zdejší národní obrana, mezi nimi též cizí, nejblíže pak ostrostřelecký sbor; vně stálo nejvyšší úřadnictvo a důstojnictvo. V pravo byla klekadla pro paničky z Prahy a pro zdejší dárkyně a spolupracovnice na dotčeném praporu, kterýž na krytém stole před oltářem opodál položen byl. V levo stanu postaven byl pro kazatele slušně upravený výstupek. — Když zavzněly zvony, bral se z residence Jeho Excellenci nejd. p. biskup, doprovázen pány kanovníky a ostatním kněžstvem k polnímu, u prostřed ná-

městí zaraženému stanu, kde kazateli, panu *Václavu Janurovi* svého požehnání uděliv, na trůnu tamo postaveném výborná, srdce i duši jímající slova s patrnou radostí nad výtečností řečníkovou byl poslouchal. I všech smyslové byli napnuti, žasnouce nad ducha a citů plnou řečí velebný šumot zástupų mírně překonávajícího kazatele. Kdo řeč tuto slyšel, chtěj nechtěj ji obdivoval; i bylo všestranně slyšeti přání, by tiskem obecenstvu sdělena byla. Protož otvíráme jí s obzvláštní radostí tuto sloupce naše, doufajíce, že ji i ostatní velectěné čtenářstvo, kdož jí neslyšelo, za vděk zajisté přijme.

„Vy k svobodě povoláni jste bratři! (k Gal. 5, 13.)

Nic obyčejnějšího, spolu ale nevděčnějšího a často všeho ducha prázdnějšího nebývá, než — když při slavnostech podobných této, buďsi to světský aneb duchovní řečník pro samou slávu, která mu do očí bije, k účelu své řeči propracovati se nemůže a jako v kruhu se toče, vždy jen k slovům: „O dobo předůležitá, o chvíle veliká!“ přichází nazpět. — A takž bych snad i já počíti měl řeč svou? měl bych i já, tu — jakž u vzácné a slavné přítomnosti nejdůstojnějšího pastýře svého, takž u přítomnosti neobyčejné Vás všech veledůstojných a slovutných mužů, Vás šlechetných občanův, ano za svědka a posluchače maje tebe slavné, drahné sídlo Alžbětino, — takž pravím, měl bych snad i já stoje tu pod šírým nebem v otázkách: proč? kterak? podivení své do všech větrů volati a pro samou mne obkličující slávu více v divadelním než skutečném snad pohnutí jedno a to samé: „O dobo dnešní, skvělá veliká!“ opakovati!?

Nechci, pravím, nechci, a proto slyšte, počátek řeči mé jest ten: Muži stateční! občané svobodní! Vy sem přinášíte prapor a posvěcena jej míti žádáte ve jménu Boha všemohoucího, Boha všech zástupův nebes i země, posvěcena k modlitbě a rukou samého Vašeho nejdůstojnějšího biskupa! — A jakož chcete a prosíte Vy, i já a každý syn věrný vlasti milé prosí, žádá totéž samé s Vámi, věřte!

Však rci sbore slavný, rcete muži národní stráže stateční, k čemuž potřebovati chcete svůj — vyznamně obrazem sv. Václava ozdobený prapor? Prapor pak slouží k boji, a bojovati chcete i Vy? — Statně, duchem i mečem proti mrákotám pohanským bojoval volený patron Váš, Václav svatý, bojoval, pravím, pro svatou, pravou svobodu křesťanskou vlasti milé české, a — Vy mužové šlechetní, chcete — slavněji než celá slavnost tu naše se konati bude, se Vás ptám — pro svatou pravou svobodu křesťanskou, chcete duchem i mečem pod praporem svým bojovati i Vy?

„Vy k svobodě povoláni jste bratří!"

Nuže tedy, až zodpovídám otázku tu: *V čem záleží svoboda tato? a pravý, svatý vlastenecký cit jí ozdřen,* Vám představím: dejž, ó svatý Bože! aby v tvém slovu mocném svobodná slova má k svobodě povzbudila srdce všech!

Za poslední třicetiletí jako ve všech uměních i ve vojanském znamenitě se objevily vynálezy a důležité se učinily pokroky. Tu — zbraně střelní způsobu zvláštního a tu jiné a jiné se vyskytly vojenské nástroje, jimiž jakož se udávalo, rázem celá vojska by býti mohla zničena. Shledalo se však v boji skutečném, že jen přece oko střelce cvičeného a meč pouhý v ruce udatně k slavnému dopomáhají vítězství, a že vychválené ty a přeumělecké nástroje všeliké buď málo nebo nic neprospěly. A tomu právě tak jest v boji duchovním, v boji o pravou svobodu křesťanskou. Neb tu apoštol nám jen přirozené, nic umělecké, jen staré zbraně do ruky dává, a ty jsou: *„Stůjte! praví, podpásaná majíce bedra svá pravdou, a oblečeni jsouce v pancéř ctnosti, především ale berouce štít víry a lebku Spasení vezměte, a meč ducha, kterýž jest slovo Boží, všelikou modlitbou a prosbou modlíce se každého času v duchu."* (k Efes. 6.)

Svoboda, jíž vybojovati sobě máme, záleží v neodvislosti od světa, a neodvislost tu lze dosáhnouti nám jen stálým zíráním na věci ty, jež nad světlem jsou, tedy nebeské, a o těch mluví nám víra, pročež — *„sáhněte po štítu víry."* Neboť víra jest tajemství ono, v němž duch lidský přemohl svět, a v tom smrt

i hrob! Člověk bez víry, člověk, kterýž se důvěry v Boha zbavil, nic vznešeného vykonati nemůže, ten v hladovém soběctví jen na zemi tu bídné lpí, v niž i bídně zapadne.

Chceme-li tedy svobodně živi býti, bratří! jest pevné, *svaté víry* zapotřebí nám. Však tu nemysli žádný, že přísahati na slovo učitelovo se ti káže; ó jen zkoušej, jen zpytuj učení sv. naší katolické víry, neboť světla nebojí se světlo samé!

Druhá zbraň pro svobodu pravou jest *meč ducha.* Kdo však mečem zvítěziti chceš, dříve se jím bojovati cvič. O jak staré jest to cvičení: bojovati mečem duchovním! Za našich ale dnů ztratilo u mnohých svou dobrou pověst, neboť jest to sebezapření. Těm ale, kteří o křesťanskou svobodu se starají nejméně, o volnost však plachou, tělesnou se ve starostech až trápí, ó k těm volám v duchu muže našich časů osvíceného hlasem prosebným: „*K střídmosti se navraťtež svaté a mravům přísným, zpět navraťtež se k jednoduchosti života, odvykněťež sobě to množství potřeb ničemných, o nichž příroda ničeho neví: a ukrutníci světa toho nebudou moci vázat vás podobenstvím a otroctvím hanebným; neboť nemožno jest národ prostý, duchem svobodný, v mravech přísný, národ střídmý v okovy jímati.*“

Třetí posledně zbraň do boje pro svobodu pravou, křesťanskou, jíž vše, co brání spojení našemu s Bohem přemoci se dá, jest *modlitba v duchu a pravdě.*

Modliti se není jen a pouze slova říkati, slova čísti, nebo po jiném jich opakovati; ah, to člověka svobodným nečiní, ale spíše k otroctví vede, váže k formě mrtvé a studené. Modliti se ale svobodnému v duchu a pravdě jest: srdce mluvit nechati, srdce nechat přetýkati, jest dále tolik jako skřivanu svobodu dáti, aby výše a výš se vznášel v svobodnou říši, k jasnému nebi.

Nuže tedy, bratří milí, nechtež sáhnouti nás po zbraních těchto, ať pravou, svatou svobodu křesťanskou vybojujeme sobě! *Štítem víry, víry katolické, mečem ducha, slova Božího se ozbrojmež, a usilněmež a utužmež se modlitbou v duchu a pravdě!*

Bylo v listopadu l. P. 1095, když v Clermontu Urban papež tahy křižácké hlásal a slovem plamenným zástupy lidu

křesťanského k osvobození sv. hrobu z moci nevěřících vzbuzoval. Slovo jeho, Duchem Božím nadšené, pohnulo všech tak, že nesčíslný zástup mužův bojovných se k tahu tomu hlásil, a do boje připraven jednohlasně volal: „To vůle Boží! to vůle Jeho!“ A křesťané! zdali i to není ta sama vůle Boží, bychom i my zuráželi otrocké okovy světa tohoto dolů s rukou a nohou svých, duchem i srdcem vyvázli z řetězův těch, a svobodu ducha, svobodu tu pravou vybojovali sobě? Aj, vždyť k ní povoláni jsme! nuže tedy do boje, bratří! „to vůle Boží, to vůle Jeho!“

Však — znáti-li chtějí všickni vůli tu? jakož poznávají-li vůbec za našich dob jak náleží všickni, co jest to: svoboda pravá? — „*Rci, co jest pravda?*“ takž se otázal jedenkráte vladař pontský, a pravda? pravda sama, Kristus — stál před ním! „*Co jest svoboda? a kde jest?*“ tak volají nyní kolem nás sta tisíce hlasův, a svoboda? ta pravá, v níž spočívá jiná každá, ona netoliko též před nimi stojí, ale ona i v nich jest, však — jako „*na svět přišlo světlo pravé, ale svět nepoznal jeho* —“ takž i lidé ti nechtějí znáti svobody pravé, ba ni stínu jejího netuší. — A, byť sebe více se o svobodě mluvilo a ještě více křičelo, mnoho psalo, a ještě více černilo, málo zdá se, že prospívá, málo! neb řetězy duší otrockých řinčí jen přec strašně kolem nás. O, že k pravému, čistému světlu probřednouti nechce posud tak mnohý z nás, a *svobodu, ten dech Boha samého, toho anděla jasného, který aniž letošní jest a 11. března se teprv snad na svět rodil nám, ale který dán Bohem člověku od počátku, ducha toho Božího* leda za plachou rozvázanost, která nebe i zemi převrátiti a všeho pořádku by zbaviti měla, chce vydávat a snižovat! Tak bohužel jedni, a druzí opět se muškám podobají, které kolem toho velikého ohně svobody svaté leda zvědavě a úštěpačně se protřásají, aneb i pouhé záře toho ohně se bojíce, ve skulinách této země u skrytosti potupné beze světla Božího svůj ničemný život dokonávají! O, jakož krtek jen v černé zemi se po pastvě shánící pochopuje, co jest — to Boží světlo, co slunce sladká čaromoc; ale právě kde ryje, jen aby ještě více zemí ukryt byl, vrch nad sebou tvoří: takž rovně čině, pochopuje svobodu pravou ten

vezdejší chlebovník, který leda svůj měšec za zlatou považuje svobodu, a protož při všech potřebných změnách za dob našich přísných a při každé dosti malé třeba oběti pro vlast, jen aby místečko jeho teplé, kde jí a spí, pije a hnije, neutrpělo, v křiku a jeku všem změnám laje a zlořečí. Aneb, že oužlabím svého nízkého soběctví v mlze a ve tmě více by se plaziti snad nemohl, každého listu a svobodného slova v něm se bojí a leká: aneb když v nečinnosti a ospalosti hanebné buď své: „*Bejvávalo bude!*" aneb „*Dělejte si, co chcete!*" skuhraje, ať by slyšel, že se na zvon udeřilo ku slavnému vzkříšení, jen přec ve svém starém hrobě, ta hlína lidská! si libuje: aneb v proklatém farizeismu posud jak prv do každých dveří shrbaceně leze, a v pochlebenství se svije: aneb tak zbabělý jest, že když samostatnosti ani nepoznal, nyní po otrockých vodítkách, které mu odňaty býti mají, jako dítě po chůvě touží: ó rcete, zdali ten—ten co o svobodě pravé ví? — Ah že on a jemu rovní to jsou, nad nimiž by posud v žalu mohl básník zplakati:

Zemi českou vizte hřbitov,
Kde myšlenky pochovány,
V jehož spustlých, tmavých hrobech
Volnost, Sláva zakopány!
Reků zbraň kde zaznívala,
Svobodný kde národ dlel,
V služebnictví pokulhává
Mnohý lidstva povrhel.

Však ještě jeden znám druh otrokův bídných, a sice těch, na něž plnou váhou slovo padá to:

„*Nejhrůznější mezi všemi hrůzy*
Jestiť člověk v bludu svém!"

Znáte ty? to oni, kteří chtíce svobodnými býti, *víry se odříkají.*

Dobrotivý Bože! prchati počala sice noc strašná pohanství otrockého již za časů Václava svatého, zvítězilo nad temnostmi znamení kříže Kristova, obětnice a žertviště se rozpadly v moci

jeho; však potřený, starý had vrátil se v proudu času zase, a nemoha prospěti nic s Perunem a se Skřítkem více, oblekl se za dob našich v šat modní, a za dne salony a v noci krčmy si vyvoliv za příbytek svůj, brodí se tu ve své vlastní, hrubé a noci pohanské černější intelligencii, Boha pravého zapírá, náboženství žádného nepřijímá; neboť on sobě sám jest bohem, totiž *pohan nejnovější z rozumu svého.*

A co při všem věru podivu hodno, že otrok ten, na duchu i srdci strašnými okovy obtížený, *svobodným* se býti domnívá!

O jen slyšte hlavu tu osvícenou, kterak vtipem vybroušeným jen kypí a přetýká, když se o víře, a zvláště katolické, řeč kdes zavede; slyšte, kterak jest mu vše, co ubedněný rozum jeho nechápe, terčem tisícerých úštěpků a nechutných anekdot! Však kterak se stal jen muž ten tak vysoce důvtipným, že všeho náboženství pozbyv, tu stojí jako dutý, vypálený strom? snad hluboká badání v oboru věd bohoslovných a filosofie vůbec jej k přesvědčení o chatrnosti víry naší svaté přivedla? ó nikoli! nebo mysliti, bádati, jest jeho starostí nejmenší, ale on — jsa otrokem mody dnešní, že ode všad slyšel sezváněti o změnách, neporozuměl ovšem času a duchu jeho, hlásí se pro dnešek k těm, kteří vše, nebe i zemi nejraději by z kořenů vyvrátili, a s radikální změnou církve i radikální změnu víry samé obmýšlí. — A člověk ten se jmenovati chce svobodným, a neostýchá se slovo svaté *svobodu* vypouštěti z úst svých nečistých?

O svatý Václave, ty reku Boží! nauč ty bojovati nás *pro víru pravou, to dědictví nejsvětější praotců našich,* uč ty bojovati nás v časech bludů horších pohanství samého *pro svatou, pravou svobodu křesťanskou! — Neboť neodvislost od světa a těla a úplné spojení s Bohem, jest po křesťansku svobodným býti!*

A v svobodě té, jako se demant třpytí ve slunečním blesku, třpytí se a září muže křesťanského, muže svobodného cit nejkrásnější, *cit vlastenecký.* Ah, ten oheň svatý, kterým, jako dítě plá láskou k matce drahé, plá muž svobodný pro vlast a blaho její. O bratří! ten-li cit znáte, pak cítí srdce Vaše slova našeho dunajského pěvce:

„Krásněji se nikdo nehonosí
Smělým čelem, jako vlastenec,
Jenž v svém srdci celý národ nosí.“

Nuže tedy, *pro jakou, než svobodu pravou bojovati; svatým citem vlasteneckým nadšeni, svatá práva národnosti naší všeslovanské mocným ramenem střežiti; při Bohu, při víře, při králi, při vlasti drahé vždy věrně co hradba pevná státi; svému městu, svým rodinám, svým občanům za bezpečnou ochranu sloužiti; proti vnitřním i vnějším rozbrojům, tajným i zjevným zradám vlastních i cizích zpátečníků nepřátelských co jeden muž vždy povstati; slovem — pro jakou, než věc svatou — v jednotu silnou, v sbor národní stráže slavný v statné řady pod praporem jedním jste bratří, vlastenci šlechetní sstoupili?*

A hleď, znamení to, pod nímž velebnému účelu svému chcete dostáti, hleď, znamení to, prapor významný tu před námi! Však, jak krásný jest, drahý a skvostný — bratří! ještě krásnější jest význam jeho, ještě vznešenější jest sbore statečný úloha tvá! A proto, maje na mysli jen věci duchovní, odpustíte zajisté, že nebudu před Vámi, mužové svobodomyslní, mnohá snad slaviti jména: kdo jakou oběť tu ve znamení tom položil na oltář vlasti? Nebudu, neboť oběť pravá bez pozlátka a řečnických květů sama sebou srdce šlechtí; a jakož na náměstí stojím, kteréž s sebou tržištěm jest, a kdež se častěji bez toho nekupuje v pravé ceně, takž zároveň i pod nebem stojím, které každou oběť i bez lidské řeči oceniti zná, a lež spolu i za svědka mám, že nic na světě se mi neprotiví více, nehnusí jako — chvála marná. A proto — *krásnýť jest prapor Váš, drahý, stkvělý*, a — tím dosti.

Již ale k Tobě se obracím Nejdůstojnější Otče, Pastýři náš! posvětiž apoštolská ruka Tvá, tak prosíme Tebe vroucně drahý biskupe náš! posvětiž statečnému sboru tomu vlastenců v našich milých ozbrojených, svobodného města svobodné národní stráži — prapor tento jmenem Boha trojjediného, Otce, Syna i Ducha svatého ke cti a slávě svatého Václava; a — jako v jednotě této nejsvětější zasvěcený jej podáš vlastencům našim, ó takž i k jednotě svaté, mocným heslem: „Síla sborná nerozborná!“ co

znamení svornosti a bratrského, vlasteneckého zápalu do rukou i na srdce jim jej vlož, Nejdůstojnější Pane náš! Vy však muži šlechetní, občané svobodní! přijmouce prapor ten: že věrně povolání svému dostáti chcete, ruce si dejte! Svědkem Vám budiž doby této krásné město Vaše staroslavné, a obrazem jednoty Vaší buďtež řeky Vám zde města našeho líbající, že — jako ony k blahému objetí nám na očích pod hradbami spějí, klesajíce sobě v náruč, a co jeden statný pramen se dále a dále do vlasti řinou: takž by jste i Vy *Jedno* se stavše srdce, *Jedno*, k slávě své vlasti blaze si počínali pod praporem svým!

Bratří! k svobodě a slávě povzbuzuje Vás minulost, k svobodě a slávě nejdůležitější Vás volá přítomnost, k svobodě a slávě zavazuje Vás budoucnost! „Zmužile tedy sobě počínejtež, a Bůh posilní srdce Vaše, všickni, kteří naději máte v Hospodinu!“ Amen.“

Po kázaní následovala na tomže náměstí pod šírým nebem slavná zpívaná mše svatá, jíž veškeré obecenstvo s obzvláštní nábožností přítomno bylo. Nato dal blíže stojící bubeník všem řadám národní gardy trojím udeřením na buben znamení, že již již k svatému obřadu se přikročuje. I vstoupil *J. ho Excellenci* nejd. p. biskup k stolu, kde skvostný prapor ležel, a posvětil nadzvednuté znamení svrchovaného národa u přítomnosti spanilých svědkyní a šlechetných dárkyní jeho. Paní, kteréž schválně z Prahy do středu našeho se odhodlaly, dojaly tudy srdce naše, nesouce jediné samy přes sebe trikolor co známku svého vlasteneckého smýšlení a počínání. Kmotrovstvím zejmena stály paní generalka a paní místopresidentka z Mecséry; a když u libém čtverozpěvu nejdůstojnější pan celebrant ve jmenu nejsv. Trojice tři hřebíčky zatloukl, vykonaly onyno paničky nejprvé tuto čestnou povinnost, načež vys. důst. kapitula a kněžstvo, nejvyšší důstojnictvo a úřednictvo, výbor paní hradeckých o zřízení praporu činně zasloužilých, spanilé dívky v oděvu slovanském, cizí pp. gardové ve jmenu nepřítomných spolubratří svých, a posléz zdejší garda, pokud zapotřebí bylo, hřebíčky zatloukali, a na památku této první občanstvu rakouskému milostivě dopřáné slavnosti ve

zvláštní k tomu upravené pamětní knize jmena svá a stav svůj zapsali. Převýborných myšlének, srdečného želání všeho dobra, milokrásných průpovídek bylo zde u zatloukání hřebíčků hojně slyšeti.

Prapor byl rozřásen, a viděli jsme, an nese v stříbrobělé půdě ze skvostného kmentu vzorně povedenou podobiznu sv. vévody, našeho oslaveného *Václava* s anděly na jedné, a *lva* co významný erb naší milé vlasti na druhé straně s nápisem: „*Národní obrana Královéhradecká 15. března 1848.*“ Od stříbrného bodu vlály pásně, jedna červenobílá s důrazným nápisem: „*Síla svorná, nerozborná,*“ druhá černožlutá s věrným slibem: „*Für Gott, König und Vaterland.*“ Co do skvostnosti praporu, můžeť věru býti tento vzorem! — A takový poklad pojav nyní Jeho Excellencí do rukou svých, odevzdal jej panu *Täubnerovi*, desátníku národní obrany, s těmito ráznými slovy:

„Přijmětež prapor tento, jehož milostivý konstituční císař náš Vám povolil, zbožné vlastenecké paní našeho města Vám věnovaly, já pak ve jmenu Boha jsem zasvětil. — Ontě znamením císařské důvěry — znamením cti a slávy, kteréž právě proto co věc posvátnou šetřiti a bedlivě chrániti jest. Budiž Vám středem sborování, zrušen-li bude pokoj vlasti, budete-li voláni k obnovení míru, řádu a bezpečnosti; budiž Vám středem shromáždění i tehdáž, kdyby Vás vyzývala vlast k obhájení svých pomezí. Nebudiž nikomu z Vás výčitkou, žeby kdy pokynutí praporu byl nesledoval, aneb učinil, co by nemohl chváliti Bůh, Vaše svědomí, Váš král aneb spoluměšťané Vaši. — Zdobný obraz sv. Václava, kteréhož jste si vyvolili za ochrance svého, budiž Vám upomínkou všeho počínání ve jmenu Božím, jakož on vždy činíval; upomínkou křesťanské skromnosti a šetrnosti u všech počínáních, jimž obdivovati se musíme na něm. Svatí andělé, kteříž jej doprovázeli, když proti odbojníku Radislavovi do boje chvátal, stůjtež s ochranou svou i po boku Vašem, hrozí-li Vám nebezpečenství, máte-li zvítěžiti nad strastmi zmužilostí odhodlanou a vytrvavou. — My žijeme v době, převádějící nás do časů nových, kteří

nám mnohou bouři přinesli, a — sám Bůh ví — snad ještě mnohou přinesou.

Pevné přidržení se nezměnitelných zákonů Božích, konání všech povinností k našemu dobrotivému konstitučnímu císaři zajisté nám vítězství dá i přivede nás bez porušení svědomí k želanému cíli. Heslo naše — slovem i skutkem budiž dnes i vždycky: „Vše pro Boha, císaře a vlast!“ Amen. — Tímto přijal pan *Täubner* prapor díkučinně řka: „Děkuji poníženě Vaší Excellencí za ono otcovské připomenutí, kteréž v srdci zachovám a bratřím co nejdříve sdělím,“ — prapor rozřásený pozvednul, k středu kolkolem sestaveného sboru jej nesa, a po boku důstojnictva se postavil.

Slova, jimiž velitel národní obrany pan *Bayerlein* sboru a zvláště praporečníku prapor odporučil jsou tato:

„Odevzdávám Vám praporec tento, jakožto slavnou zástavu důvěrnosti, kterou stát konstituční v udatnost a věrnost národní své obrany skládá. — Povinností Vaší vždycky budiž, praporec tento ve všech příležitostech nebezpečenství hájiti. Pod tímto znamením posvěceným budoucně v dobách důležitých potřeby a nebezpečí k ochraně a zachování konstitučního zřízení naší vlasti se shromážďujte; i jest s udržením znamení tohoto čest a sláva národní obrany nerozlučně spojena. — Pročež Vás napomínám, praporec tento na nejvýš hájiti, a jej v nižádné případnosti neopouštěti. — Ať žije naše vlast, náš konstituční král a národní stráž!“

Po tomto vyzvání následovala hlučná „Sláva“ a „žití“ bylo přáno všem vlasti a národa končinám. Nato pan *Křečan* vystoupiv, k paním jakožto spanilomyslným dárkyním praporu — německ slova díků rázně pronesl, ježto zde spolu v řeči vázané a v překladu podávám.

„*Ejhle, prapor posvěcen!* jejž s plesem jímá mužný *sbor*,
Díky nadšen, v tyto udatné své řady:
Hrdě, směle aby vlál, jsa rázným všechněm vzor
Věrnosti a udatnosti zde i všady!
Ej jak v sličných barvách *skvostnost* svou teď rozhaluje,
Přemyslovce s bdícím lvem nám Čechům ukazuje —

Hlásá, silou zbožnosti, že vládnul někdy Čech!
Kterak síly rekovské tu tvoří živé víry dech,
Kterak nejostražitější rek zří k nebi v trudné noci,
Chce-li víry světlem zvítěziti nade vrahův mstivé moci.
Nuže uvítejtež nám vy skvostní čeští obrazové,
Vrejte hluboko v nás *znamenitý smysl* svůj:
Ať z nás každý v bídě — strasti štítem svým vás zove,
Sladkou upomněnkou oslazuje strastný život svůj! —
Vám však, *ušlechtilé paní!* an převzácný prapor *věnujete*,
Štít a známku povinností, všem zde shromážděným nám;
Vám, an sboru povolání znáte, o zdar jeho pečujete,
Srdcem, láskou, životem se k vlasti vřele lnete: *Vám*
Na tisíce díků zhloubí prsou našich čest a sláva!
Od východu kyň vždy slast a radost *Vašim* žití hodinám,
A když večer klesne v věčný spánek čestná *Vaše* hlava,
Usviť *první* nebeského svobodenství ranní záře *Vám*!"

Těmito slovy vzbuzena opět hlučná „Sláva." Slavné *Te Deum*, při němž dvakráte hlučno-velebné salve zahřmělo, bylo závěrkou skvostné slavnosti této.

A když prapor u doprovázení gardy s hlučnou hudbou po náměstích na odiv nešen do oken jemu se obdivujících vlál, hemžil se nevídaný dav prodírajícího se ulicemi lidu, až posléz na hlavní stráži prapor zaražen a k obdivování tamo vystaven.

V tom odbila se druhá hodina z odpoledne.

U večer byl slavný bál. Sál měšťanské besedy nebyl ještě nikdy tak příliš naplněn, jako tehdáž. Rozveseleného družstva byla hojnost až do bílého rána. [20])

Brzy po těchto a podobných radovánkách překvapilo zdejší obecenstvo na rozích přibité *oznámení*: „Dle právě obdrženého vyššího rozkazu prohlašuji pod mým velitelstvím stojící pevnost Králové Hradec od okamžení oznámení v stav obležení. Dávaje toto obyvatelstvu k vědomosti, stavím se spolu v čelo veškerých

[20]) J. Šrůtek. — *Polabský Slovan*. 1848. Str. 42—55.

úřadů místních, a nařizuji předběžně důrazně, že soudu náhlému propadnou: 1. kdo se ozbrojeně úřadu neb stráži protiví. 2. kteří slovem, písmem neb činem k odporu proti úřadu pobuřují a 3. kteří vojsko k věrolomnosti a k rušeni povinnosti přemluviti usilují. Dáno v pevnosti Královhradecké dne 10. května 1849. Hrabě *Auersperg*, polního maršala poručík a velitel pevnosti." Tohoto oznámení poněkud osvětlovalo jiné, kteréž téhož dne v Praze od zemësprávce *Mecséryho* a zatímního velitele zemského *Khevenhüllera* vydáno bylo a jehož slova jsou: „Souhlasnými zprávami a vyšetřenými událostmi ujištěno jest, že zločinný spolek přípravy činí, aby pokoj tohoto města a této země zrušil. Ze sousední země odbojnická strana rozšiřuje prohlášení, která veřejně k revolucí vyzývají, — pokusilo se o to, naše vojsko k odpadnutí svésti. Tyto okolnosti pohnuly představené nejvyšších úřadů civilních a vojenských k docílení všeobecného pokoje a bezpečnosti a k ochraně každého věrného občana, proti návalům zločinné strany, hlavní město a tvrz Prahu s předměstími, pak místa Rusín, Nebušici, Šárky, Selce, Bohnici, Smržov, Kobylisy, Prosík, Hloupětín, Malešice, Nové Strašice, Záběhlice, Chodov, Kundratice, Modřany, Velké Chuchle, Slivenec, Stodůlky, Řepy a všechna jiná v tomto vyznačeném okresu ležící místa, ode dne tohoto oznámení v stav válečný prohlásiti."

Následkem toho bylo mimo jiné nařízeno:

„Všechny úřady civilní v okresu, ve stav válečný položeném, které ostatně ve svém úřadování neomyleny zůstanou, jsou vojenskému úřadu podřízeny . . . . Právo associační buď na čas vyzdviženo. Vydávání časopisů závisí od povolení vojenského úřadu. — Bez povolení úřadu vojenského se nesmí ničehož tisknouti a uveřejniti. — Všickni cizí, to jest osoby, které do Prahy domovem nenáležejí, mají ve 48 hodinách vykázati cestovním listem při c. k. městském hejtmanství účel svého přebývání. Tento úřad ve srozumění s c. k. městským komandem jim udělí buď listy k delšímu přebývání, buď visum (povolení) k dalšímu cestování. V posledním případu musí Prahu hned opustiti a nastoupiti cestu jim poukázanou."

Prohlášení pevnosti hradecké v stav válečný působilo na obchod a obživu ihned velmi patrně a bolestně. Všechno bylo znamenitě zdraženo, poněvadž venkované se domnívali, že vojsko pevnost zavře a měšťané potravou draze zásobiti se musí.

Dne 14. t. m. vydal velitel Auersperg plakat, kde zdejší obranu národní co státu a vlasti velevěrnou vychváliv nošení zbraně jí výminěčně ponechal, aby i dále řád udržeti pomáhala. Pak prohlásil Kukleny, předměstí Pražské a Slezské, Nový Hradec, Pouchov a Svobodné Dvory v tentýž stav válečný a tamějším gardám také dovolil svobodného působení pod jeho dohlídkou. Do 18. večer musí všickni *negardisté* zbraň odvesti, začež pojištění dostanou. Ostatní ustanovení jsou jako v Praze.

Zároveň vydal zdejší c. k. úřad krajský k veškerému obyvatelstvu kraje hradeckého srdečné provolání, aby nikdo politickými zlomyslníky zavésti se nenechal, uváděje na hoře vypsanou příčinu tohoto stavu válečného. — Od téže doby uzavírány byly brány pevnostní o 9. hodině večerní (napotom o 10.) a otvírány o 4. ranní (napotom o půl čtvrté), a nikdo nebyl do města vpuštěn, leč c. k. pošta, dostavníky a ti, jenž propustním listem se vykázali.[21])

Dne 22. srpna 1850 byla národní garda zrušena a žerď praporu svátečního a druhý prapor pro všední potřebu zřízený jakož i všeliká zbraň odvedena do c. k. zbrojnice. (Obrazy

---

[21]) V noci mezi 24. a 25. květ. t. r. přiloudí se cosi k hradbám na straně Slezské. Stráž na první hradbě stojící pozoruje šustot, ač, poněvadž právě po dešti bylo, pro tmu nerozeznala, kdoby v dobu právě v čas válečný před hradbami podezřelou a nebezpečnou, k stráži blížiti se osměloval. Když pak to přistoupilo blíže, vidí napolo, že to brzo větší brzo menší jest, a tudy v své nejistotě nemeškajíc volá způsobem vojenským: „*Halt, wer da!*“ Odpověď ale nenásleduje žádná. I volá po druhé, volá po třetí, ale nadarmo; načež povinovaně *střelí.* Neznámý podezřelý utíká, a na lučinách Malšovských blíže Orlice klesne; byl to — *kůň.*

Po desáté hodině jistý hradecký majitel koně totiž jeda domů od Slezské brány — poněvadž do pevnosti více puštěn nebyl — s tím úmyslem se navrátil, že na obci malšovské i s koněm tuto noc tráví. Koně tedy odpřáhne, aby se jsa zde známý pásl. a sám si na vozík lehne. Kůň ale, protože byl domácí, blížil se k hradbám, a na neštěstí k stráži. Stráž však toho neštěstí, pro ubohého majitele ovšem nemalého, vinu zajisté nenesla; povinnost kázala po třetí otázce střeliti. (*Polabský Slovan.* 1849. Str. 271.)

ž praporu onoho i obě jeho pásně uschovány jsou v kanceláři páně purkmistrově, jak již na svém místě podotknuto).

Cholera, kteráž roku 1832 jenom slabě zde se byla objevila, vypukla v měsíci listopadu roku 1849 ve městě s tím horší záhubou, spojivši se s hlavničkou. Od 6. listopadu do 5. prosince zemřelo jí 109 mužův vojska a 40 obyvatelův městských. Pro nedostatek místa v c. k. nemocnici vojenské byli onemocnělí vojáci ve vodních kasárnách a v bývalé koleji jesuitské ukládáni. V 30 jizbách leželo neustále 350 až 400 mužův; některé dni bylo 11—16 mrtvol. Neocenitelných zásluh o nemocné vojíny v císařských nemocnicích vydobyl sobě tehdejší kaplan městský *Josef Podhajský* duchovní pomocí svou, začež pak od císaře pána zlatým křížem záslužným vyznamenán byl.

Roku 1850, když válka s Prusem vypuknouti hrozila, byl Hradec co pohraniční pevnost k obraně připravován a zásobami všelikými opatřen. Po náhlém úmrtí velitele pevnosti (28. října) jedna událost šla za druhou. Denně přijížděli kurýrové a ujížděli dále; depeše a telegramy jenjen se křižovaly; vojanská posádka byla silně rozmnožena: silná oddělení dělostřelectva, sapérů, minérů, jízdectva a baterií raketních přijížděla; na labských a orličných mostech učiněny jsou veškeré přípravy k zaplavení; na hradby a do pevnůstek bylo vytaženo 19 děl osmnáctiliberních (kulí), 27 dvanáctiliberních, 9 šestiliberních, vše ze železa; 6 osmnáctiliberních a 7 dvanáctiliberních děl kovových; 4 dvanáctiliberní a 38 šestiliberních děl polních; 4 desítiliberní houbice, 4 šestiliberní a 8 třidcítiliberních pum a 4 desítiliberní hmoždíře; mnohdy nemohly ani tři páry koňů jednotlivá děla na jich místo vytáhnouti a 50—60 vojáků musilo pomáhati. Všech 140 děl bylo náležitě upevněno a potřebnými fašinami a koši opatřeno. Vnitř kolem města bylo síla složeného dříví k topení; nesmírných stohů slámy a sena; skupin vojáků pletoucích koše a připravujících fašiny; hromad kmenů na palisády. Vojanské hudby oznamovaly příchod neb průchod nového vojska; dnem i nocí řinčely baterie polní tudy jedoucí. Prostora, kde Orlice do Labe se ústí, byla 4.798 palisadami, deset stop vysokými zavřena. Vý-

padní branka byla celý den zavřena; hlavní brány večer
8 hodiny zamikány a ráno teprv o 6 hodině otevírány. Stro
řadí před Slezskou branou bylo oklestěno a topole u bý
střelnice městské na Pražském předměstí poraženy. Cís. k
velitelstvo pevnosti vydalo rozkaz, aby všickni obyvatelé, k
nemají jistého výdělku a jsou nezámožní a k městu nepřísl
do 15. listopadu z města se vystěhovali; ti pak, kteří na
roku zásoby sobě opatřiti mohou, aby jemu udáni byli. Pro posá
pevnostní bylo na tři měsíce opatřováno: 1.660 centů čerstv
masa, 330 naloženého, 250 uzeného masa hovězího, 170 sko
vého, 250 slaniny, 222.500 vajec, 1800 centů másla, sádla, s
vína, kořalky, piva, octa vinného v nevypočítaném množs
10 centů cukru, 10 pepře, 5 zázvoru, 30 cibule, 20 česn
15 křenu, $1\frac{1}{2}$ koriandru; 25 mázů jalovce; 10 centů kmín
120 kamenné soli a sanytru; 300 věder naloženého zelí, 680
bramborů; 20 centů sušeného ovoce, 120 mýdla, 25 chm
6 smůly bednářské, 240 vařené soli, 270 kuřlavého tab
60 šňupavého; 215 měr bílých fazulí; 40 centů rejže, 310
stručiva, 30 drobných krup ječných, 40 centů pšeničné krup
1680 mouky k vaření, 350 žemlové, 40 výražky, 1240 mo
na suchary, 4537 chlební; 2500 měr ječmene, 450 o
5854 centů sena, 3011 slámy; 2300 sáhů měkého dříví; 13 ce
svíček, 25 věder oleje k pálení, 310 měr krup. — Zatím k
vyjednáváno o opatření a dodávání těchto zásob, došel n
rozkaz, aby pevnost na šest měsícův zásobila se. Násled
rokem nastala v městě veliká drahota všech věcí kuchyňsk
a k tomu ke všemu vystoupilo ažio stříbra přes 50 ze
Nebylo dne, kde by po 6—10 mužích do jednotlivých do
ubytováno nebylo; veškeří téměř národové rakouského moc
ství táhli Hradcem na hranice pruské. Důstojníci vojanští
v obecních domech pod čísly 89 a 124 jako v kasárnách ub
váni; nábytek a postele musili měšťané pro ně opatřiti a dod
jenom z várečné pokladnice bylo na úpravu bytů takov
547 zl. 35 kr. konvenční mince vyplaceno. S největší napnut
a tesknou starostí čekal každý na výsledek konferencí v Olom

držaných, až konečně druhý den měsíce prosince přinesl radostnou zprávu, že mír jest uzavřen.

Dne 30. června 1852 o 6. hodině z rána byla před Slezskou branou poblíže sloupu, kdež silnice k Třebechovicům a k Josefovu se dělí, na vztýčenou šibenici od popravního mistra Hořínka jmena šesti k smrti in contumaciam pro velezrádu odsouzených důstojníkův pěšího regimentu barona Gepperta, čísla 43, napsaná na plechovou desku, přibita; jmenovali se: Camillo Vacani, Giuseppe Feraldini, Jan Uz, Antonio Barier, Giuseppe Antonini a Antoni Bianchi.

Dne 1. září 1853 byl zrušen stav obležení, od 1. května 1849 zde trvající. —

Velmi důležitou událostí našeho věku pro město a jeho okolí byla stavba železné dráhy od Pardubic k Liberci, k níž na sklonku léta 1855 od vlády bylo uděleno povolení. Začátkem měsíce září 1856 dali se do první práce na místě, kde nyní nádraží stojí a za pohodlného počasí rychle jest stavěno, tak že již dne 3. října 1857 o 10. hodině dopoledne první parovůz slavně ozdobený „Pardubice" do zdejšího nádraží přijel a opět o 11. hodině druhý „Králové Hradec" s vozy všech tří tříd a s několika nákladními vozy, na nichž potřebnosti pro nádražní budovy naloženy byly. S vlakem tímto přijelo jenom několik úřadníkův dráhy, jenž po krátkém pobytu opět se vrátili. Na to dne 20. t. m. o 6½ hodiny přibyl sem parovůz „Josefov" s několika osobními a nákladními vozy od Pardubic, a odjev poprvé až do Josefova, navrátil se o 5½ hodiny odpoledne, všecken ozdobený praporečky, pásněmi a chvojí. Napotom dne 22. t. m. o 10½ hod. dopoledne přijel čtvrtý parovůz „Bohemia" do zdejšího nádraží, diváky přeplněného; přijelit zkušební komisaři, jenž pomeškavše zde do 12½ hod. dále do Josefova se odebrali a odtamtud opět o 2½ hod. se navrátili. Pravá jízda počala ale teprv dne 4. listopadu. O 11¼ hod. dopoledne přikvapil co kurýr slavnostně okrášlený parovůz „Josefov" a brzy za něm parovůz „Austria", černožlutými, bílomodrými a červenobílými prapory, kytkami, věnci a chvojí ozdobený, v čele maje

v modrém poli zlatá písmena „Vivat", pod nimi c. k. rakouského orla a pod ním dva spočívající bílé lvy se zlatými korunami. Ve vozích byli mimo údy ředitelstva dráhy, c. k. úřadníci vládní všelikého oboru a sezvaní hosté obojího pohlaví. V Josefově byla slavnostní hostina, po níž o 3. hod. odpoledne opět odtamtud se vrátili. — Dále byla počata jízda: z Josefova do *Horek* (Falgendorf) dne 1. června 1858; z Horek do *Turnova* dne 1. listopadu t. r.; první zkušební jízda do *Liberce* dne 29. ledna 1859 a pravidelná dne 1. května t. r. — Celá délka dráhy z Pardubic do Liberce obnáší 22½ míle, má dva *průkopy* (tunely), jeden u Sichrova dlouhý 335 sáhů a druhý u Selibice 40 sáhů zdélí; dva velké *cestovody* (viadukty) u Sichrova 62 sáhů zdélí a 15½ sáhů zvýší a u Rychnova 60 sáhů zdélí a 7 sáhů zvýší. *Vzdálenosti jednotlivých stanovišť a vystupování dráhy* jsou:

Z Pardubic	do	*Hradce*	3	míle	669	stop,
odtud	do	*Josefova*	2½	„	754,12	„
„	„	*Dvoru Králové*	2	„	1019	„
„	„	*Mostku*	1½	„	137.4	„
		(*u Veliké Borovice*) rozhraní vod Jizery a Labe			1530	„)
„	„	*Horek*	1½	„	1499	„
„	„	*Nové Paky,*	1½	„	1255	„
„	„	*Libštátu*	1½	„	1149	„
„	„	*Semil*	1	„	978	„
„	„	*Železného Brodu*	1	„	840	„
„	„	*Turnova*	1½	„	768	„
„	„	*Hodkovic*	1½	„	1119	„
„	„	*Dlouhého Mostu*	1½	„	1616,8	„
„	„	*Liberce*	1⅓	„	1127,4	„ [22])

Nejvyšším rozhodnutím bylo dne 20. července 1858 zrušení zdejší pevnosti nařízeno, a dne 18. října t. r. přikázalo mini-

[22]) Dne 15. května 1859 začalo se jezditi na poboční dráze od Josefova do Svatoňovic.

sterstvo zemskému velitelství generalnímu, aby bylo jednáno s dotýčnými politickými a finančními úřady o návrhu, kterak by věci, které tímto způsobem zbytečné a nepotřebné se stanou, budoucně potřebovány aneb prodány a vydány býti měly a aby neprodleně zrušilo obvod, v kterémž soukromých budov nesmělo býti staněno a proto aby vydalo úpisy na zboření. Napotom bylo nejvyšším rozhodnutím dne 25. září t. r. nařízeno, aby zdejší auditoriat posádeční a vojenská trestnice byla zrušena, načež dne 15. prosince t. r. o půl čtvrté hodině ráno 26 pevnostních trestníků po železnici do Terezína vypraveno a jenom čtyři takoví, jsouce nemocni, ve vojenské nemocnici pozůstali. Avšak za italské války, kteráž roku 1859 se Sardinskem a chranitelem jeho císařem francouzským Napoleonem III. vypukla, zaražena byla všechna další opatření a pevnost zůstala tak jak byla, až konečně roku 1863 k nejvyššímu rozkazu jest zrušena a dne 1. května o 12. hodině v poledne *hlavní stráž* z náměstí odtáhla, co zatím již po delší čas brány pevnosti nebyly zavírány a usazený zde 13. prapor myslivců přesazen do Josefova, kamž také zbylé zde dvě baterie dělostřelecké následovaly. Avšak brzy opět stalo se vše jinak.

Dne 24. března 1863 mělo okolí zdejší slavnost zvláštní: položen byl základní kámen k velikolepé budově *společné továrny na vyrábění cukru z buráku.* Jeho Excel. p. biskup, uznávaje důležitost tohoto ve vlasti naší skorem prvního podniknutí společného z jádra našeho lidu, ráčil sám na se vzíti vykonání obřadu tak slavného. Obětovav v Kuklenách o 9. hodině u přítomnosti podnikatelův, řemesníkův, dělníků, četného obecenstva i školní mládeže mši svatou, uložil pan biskup na místě stavebním (severně při samém nádraží) základní kámen do úhlu jihovýchodního.

Nastal pověstný rok *šestašedesátý.* Na začátku měsíce dubna činěny jsou přípravy k válce hrozící od Pruska Rakousku, jež svoliti nechtělo, aby Šlesvik a Holštýn k říši pruské přivtěleny byly. Hradby pevnostní opevňovány a ozbrojovány. Na tisíce lidu pracujícího hemžilo se po hradbách a kolem města;

jední zem a hlínu v kotlinách kopají, druzí ji na kotoučích a vozech na hradby vozí; jední drva přivážejí, druzí hatě či fašiny a koly či palisady dělají, jiní hradby, prachárny a kasárny jimi opevňují. [22]) Průchod branami po kolik týdnů zamezen, vůz za vozem pohyboval se zvolna do města a potkával se se řadou povozův nazpět jedoucích. Město stalo se v pravém slova smyslu táborem vojanským. Nikde pokoje, nikde klidu.

Dne 7. května bylo vydáno první *ohlášení:*

„Ze slavn. cís. král. velitelství hradecké pevnosti došel purkmistrovského úřadu nález, jak následuje:

Sl. Obecní správě král. věnného města Hradce Králové!

Abych obyvatelstvo města Hradce Králové před nebezpečenstvími, z nepřátelského oblehání pevnosti, kdyby se stalo, vznikajícími, co možná uvaroval, žádám sl. úřad purkmistrovský, aby vůbec ohlásil, že obyvatelům v městě ostati jen pod těmito výminkami dopustím;

1. Pro každého, kdo ostane, musí ve sklepích aneb v jiných prostorách, proti nepřátelskému ohni bezpečných, útočiště stávati.
2. Každý, kdo ostane, musí nezbytnými potřebami k živobytí na tři měsice zásoben býti. — Smíšená komisí půjde od domu k domu, aby se o dostatečné hojnosti těch potřeb přesvědčila. — Samo sebou se rozumí, že i řezníci, kteří zde ostanou, na tento čas potřebným ku porážce dobytkem zásobiti se mají, aby obyvatelstvu čerstvé maso prodávati mohli.

---

[23]) K opevnění tomuto bylo potřebí *dříví:*
2000 sáhů zdélí, $^{12}/_{12}$'' otesaných aneb 17'' okrouhlých dřev.
2000 „ „ $^{9}/_{10}$'' „ „ 14'' „ „
1500 „ „ $^{6}/_{7}$'' „ „ 10'' „ „
1100 „ „ $^{5}/_{6}$'' „ „ 8'' „ „
100 „ „ 4'' silných 12'' širokých fošen měkých
600 „ „ 3'' „ 12'' „ „ „
1000 „ „ 2'' „ 12'' „ „ „
1000 palisad, 12' dlouhých, 9—10'' silných a
2000 vozů chvoje.

3. Jmena těch, kteří v městě ostanou, do společného seznamu sebraná, mají velitelstvu pevnosti co možná nejrychleji podána býti.

Kdož by koliv těmto výminkám zadost učiniti nemohl neb nechtěl, musí, jak se stane ohlášení, město v 48 hodinách opustiti. Při té příležitosti musím se co nejurčitěji vysloviti, že prostory, které v pevnosti samé proti pumám bezpečné útočiště poskytují, jen pro posádku určeny jsou, a kromě posádky nikomu v nich útulku popřáno býti nemůže; rovněž smí ze zásob špíže, které pro nejurčitější potřebu posádky vyměřeny jsou, jen posádce vydáváno býti; i račiž ctěná Obecní správa všemi svými prostředky ty obyvatele, kteří by dle tohoto zařízení zachovati se nemohli, aneb svým pochybným výdělkem, svými mravy aneb podezřelými byli, vší úsilovností odstraniti, a jich rychlé vystěhování se z pevností neoblomeně nařídìti, k čemuž potřebná assistencí se strany vojenské dostavena bude, jakož se i velitelství pevnosti té nejúčinnější a nejobezřelejší podpory se strany ctěné městské správy naděje.

I byl by každý, kdo by tento předpis buď obejíti měl, aneb ho nešetřil, nevyhnutelným zlým následkům bez milosrdenství vydán a ostaven.

K závěrce ještě přidávám, že doba, od které počítaje dle odstavce 3. pevnost v 48 hodinách od obyvatelův ostavena býti musí, a od které též vyhostění těch, kteří jsou k výdělku neschopni, bez přístřeší, aneb podezřelí, započíti má, od velitelstva pevnosti ohlášena bude obyvatelstvu plakaty.

V Hradci Králové, dne 4. května 1866.

Weigl m. p. GM.

O tomto nálezu dávaje p t. obyvatelstvu obecnou vědomost, prohlašuje purkmistrovský úřad, že se všickni, kdožkoli v městě, i v případě obležení, ostati hodlají, dle hořejších zařízení zachovati musí, a na čem se v této příčině rozhodnou, purkmi-

strovskému úřadu ve 4 dnech oznámiti mají, aby se žádaný seznam slav. cís. král. velitelství této pevnosti odevzdati mohl.

Z purkmistrovského úřadu kr. věnn. města Hradce Králové, dne 7. května 1866.

Starosta:
Collino m. p.

Následkem předpisu tohoto ihned mnozí obyvatelé z města se stěhovali a bylo jich málo, kdož nečinili příprav k vystěhování se. Byla to doba pravé emigrace, doba strachu a hrůzy před nepřítelem. — Brzy vydáno druhé *ohlašení* toto:

„Aby se obyvatelstvu poskytla míra, kterou každý v tom případě, kdyby se k zavření pevnosti schylovalo, potravou na tři měsíce zásoben býti má a musí, ustanovila smíšená komise dnešního dne uradivši se jak následuje:

K postačitelné zásobě potravou pro jednu každou osobu určeno jest, že osoba ta nejméně míti musí, jak následuje:

po $\frac{1}{3}$ libry masa hovězího, skopového, vepřového aneb

		pročež v celku		průměrem
uzeného denně	na 26 dní;	$8\frac{2}{3}$ lib. masa	30 kr. lib.	2 zl. 60 kr.
po $\frac{1}{2}$ žejd. hrachu	„ 13 „	$6\frac{1}{2}$ žejd. hrachu	6 „ „	39 „
„ $\frac{1}{2}$ „ čočky	„ 13 „	$6\frac{1}{2}$ „ čočky	8 „ „	52 „
„ $\frac{1}{2}$ „ krup	„ 13 „	$6\frac{1}{2}$ „ krup	7 „ „	$45\frac{1}{2}$
„ $\frac{1}{3}$ lib. bílé mouky	„ 38 „	$22\frac{2}{3}$ lib. mouky	8 „ „	1 zl. $1\frac{1}{2}$ „
Mimo to dále:				
po 1 lotu soli denně	„ 90 „	3 lib. soli	11 „ „	33 „
„ $\frac{1}{2}$ „ omastku	„ 90 „	$1\frac{1}{2}$ lib. omastku	40 „ „	60 „
„ $\frac{1}{8}$ žejd. octa	„ 90 „	$11\frac{2}{8}$ žejd. octa	6 „ „	$67\frac{1}{2}$
„ $\frac{1}{32}$ lotu pepře	„ 90 „	3 loty pepře	4 „ „	12 „
„ $\frac{1}{4}$ žejd. kořalky	„ 90 „	23 žejd. kořalky	8 „ „	1 zl. 84 „
aneb místo kořalky přiměřenou hojnost vína aneb piva, pak 1 cent žitné mouky na celý čas			$6\frac{1}{2}$ kr. lib.	6 zl. 50 „
				15 zl. $4\frac{1}{2}$ kr.

Poněvadž dle této míry říditi se bude smíšená komise, která po prohlášce, že se pevnost zavře, dle nálezu sl. c. k. vo-

jenského velitelství od domu k domu půjde, aby se přesvědčila o dostatečné hojnosti potravních zásob: pročež jedenkaždý obyvatel, kdo v pevnosti zůstati hodlá, aspoň všemi těmito svrchu uvedenými potřebami a v tom množství, jakož udáno jest, opatřiti a vykázati se má. Rozumí se samo sebou, že zásob pro celou rodinu musí býti v hojnosti tolikeronásobné, kolik hlav rodina čítá. Co se týče předepsaného množství masa, stalo se opatření, že zdejší řezníci postačitelným dobytkem ku porážce určeným se zásobí, aby obyvatelům čerstvé maso sekati mohli. Kdo by však čerstvé maso od těchto řezníků odbírati chtěl a k tomuto odbírání právo měl, musí v 48 hodinách ode dneška počítaje za vše čerstvé maso, jež po dobu tříměsíčnou odbírati chce, peníze u obecního řízení napřed složiti, načež kvitanci dostane, s kterou se pak při prohledávající komisi vykáže. Dle tohoto předplacení budou se říditi zásoby řezníků dobytkem. — Cena jedné libry hovězího masa určena jest na 30 kr., skopového na 26 kr., vepřového 30 kr., uzeného 40 kr. r. č. Posléz musí se každá rodina vykázati zásobou 1 mázu oleje anebo 4 lib. svíček, 15 centy uhlí a přiměřeným množstvím dříví na celý čas tříměsíčný. K ukojení obecenstva činí se též známo, že pekaři pp. Hataš, Říha a Stumpf ohlásili, že zde zůstanou a pečení chleba obstarávati budou."

Z purkmistrovského úřadu král. věnného města Hradce Králové, dne 11. května 1866.

Starosta:
Collino m. p.

Dne 30. t. m. dal císař pán vrchnímu veliteli armady severní moc, aby řídě se nutnou potřebou v povážlivé době té zastavil v pevnostech, které jeho velení jsou svěřeny, jakož i v okresích jejich i jiných, zákony o ochraně svobody osobní a práva domácího, a aby zavedl soudní řízení *vojanské* u věcí týkajících se osob soukromých, ano aby zavedl, kdyžby potřeba kázala, i vojanské právo *náhlé*. Brzy na to uznalo představenstvo c. k. vrchního soudu zemského za prospěšno, by úřadové soudní

[redacted]

odtud na čas válečný se vystěhovali a sice c. k. soud krajský s c. k. návladnictvím státním do Chrudími a c. k. městský delegovaný soud okresní do Třebechovic. Tudíž byly protokoly podací těchto úřadův v Hradci dne 3. června zavřeny a dne 4. v oněch městech otevřeny (kdež teprv dne 30. srpna opět otevřeny jsou).

Dne 13. června večer o 6. hodině došlo od cís. král. ministerstva vojanského nařízení, aby neprodleně pevnost byla zavodněna, což ihned vykonáno. Hradec vypadal za té doby jako v lagunách. Kolkolem hladina vody. Mezi touto spoustou vinul se trojím směrem bělavý pruh silnic, zde onde vyčníval vrchol zatopeného stromku neb křoviska, a na pokraji širokého jezera pracně lovil hospodář pokosenou trávu aneb žal nedozralý klas, nebyv dosti záhy upozorněn na záhubu, jakáž polím jeho a lukám zátopou hrozila. Předměstí za kotlinami ležící zakoušela mimo onu svízel sklízně i jiných nehod válečných tím, že budovy tamější a plodiny zelenářské v zahradách a na polích od komise odhádány, by v čas potřeby zničeny byly. Rozkošná stromořadí, pravá to okrasa veleužitečná okolí města, měla k rozkazu velitele pevnostního pokácena býti a počato v díle tom již 14. června, kteréhož dne stromořadí na pravém břehu Orlice od vojska a dne 16. mladá aleje k Malšovicům vedoucí, od obce poražena byla. Pamětihodno při tom, že tohoto dne dřevoštěpi z města za pět čtvrtí hodiny 48 stromů pokáceli. Stromořadí ostatní zachráněna ještě jsou obětavostí obce, kteráž dle usnešení zastupitelstva dne 18. června se zavázala, že k rozkazu danému v nutnou dobu veškerá stromořadí ta na své útraty poraziti dá, což i dne 11. července nákladem 250 zl. vykonala. (Na jaře roku 1867 opatřila obec svým nákladem do 4000 stromků na nové aleje, kteréž od vojáků vysázeny a ošetřovány jsou.)

Dne 17. června vydal J. V. císař František Josef k svým národům manifest, jenž doslovně zněl takto:

Mým národům!

Uprostřed díla míru, kteréž jsem předsevzal, abych položil základy ke způsobě ústavní, ježto má jednotu a mocné postavení

veškeré říše upevniti, a jedné každé zemi a jednomu každému národu volné vnitřní vyvinování pojistiti, kázala Mi Moje povinnost panovnická, bych všechno Své vojsko povolal ku zbrani. Na hranicích říše, na jihu a na severu, stojí armády dvou nepřátel spojených, v tom smyslu, aby evropské mocné postavení Rakouska rozviklaly. Ani tomu ani onomu nebylo s Mé strany dáno příčiny k válce. Zachovati pokoj blahodárný národům Mým pokládal jsem, toho Bůh vševědoucí můj svědek, vždy za jednu z Mých prvních a nejsvětějších povinností panovnických a hleděl jsem ji věrně vyplniti. Avšak jedna z těchto dvou mocností nepřátelských nemá zapotřebí žádné záminky; chtiva jsouc, loupeží Mi odejmout některé části Mé říše, má příhodnou dobu za příčinu k válce. Část Mého věrného a udatného vojska, spojena s voji pruskými, kteréž nyní co nepřátelé stojí naproti nám, táhla před dvěma léty k pobřeží Severního moře. Vešel jsem v ten spolek bojovný s Pruskem, abych zachoval práva smlouvami stvrzená, abych chránil jednoho kmene německého, jemuž nastávalo nebezpečenství, abych zkázu a neštěstí války nevyhnutelné na nejužší meze obmezil, a aby v úzkém spojení dvou středoevropských velmocí, jimž předkem za úkol se dostalo, zachovati mír evropský, k dobrému Mé říše, Německa a Evropy nabylo se rukojemství trvalého míru. Dobývati nechtěl jsem ničeho; jsa nezištný, vcházeje ve spolek s Pruskem, nehleděl jsem také ve Vídeňské smlouvě o mír nižádného prospěchu svého. Rakousko nemá žádné viny ve smutných i neblahých zápletcích, kteréž, kdyby úmysl Pruska byl býval stejně nezištný, nikdy by nebyly vzešly, a ihned by byly urovnány, kdyby smýšlení naproti spolku bývalo stejně věrné. Tyto zápletky způsobeny byly pro dosažení účelův sobeckých, protož Mé vládě nebylo lze, způsobem smírným jich rozplésti. Tak stala se situace vždy vážnější. Ale i tu, když v obojích zemích nepřátelských přípravy válečné se konaly, a umluvení mezi nimi, jehož jediným účelem byl společný nepřátelský útok na Mou říši, vždy jasněji vycházelo na jevo, setrval jsem v úplném míru, jsa Sobě povědom povinnosti panovnické, a jsa hotov povoliti ve všem, co by se srovnávalo

se ctí a s blahem Mých národův. Znamenaje však, že by další prodlévání mocnému odražení útoků nepřátelských bylo na újmu a přivedlo mocnářství v nebezpečenství, odhodlal jsem se k těžkým obětem, ježto s přípravami válečnými nevyhnutelně jsou spojeny. Když Moje vláda dala ujištění Mé mírumilovnosti a opětně prohlásila povolnost Mou k tomu, aby stejnou dobou obapolně zbrojení se zastavilo, učinilo Prusko takové požadování se strany své, jehož přijetím by čest a bezpečnost Mé říše v šanc byla dána. Žádaloť Prusko, by se napřed zastavilo zbrojení netoliko proti němu, ale proti mocnosti nepřátelské na hranicích Mé říše ve Vlaších stojící, za jejíž mírumilovnost nebylo a nemohlo býti podáno žádného rukojemství. Veškeré vyjednávání s Pruskem v záležitosti vojvodství Zálabských podávalo vždy více důkazův, že záležitosti této, tak jak by toho vyhledávala důstojnost Rakouska, právo a prospěch Německa i vojvodství dotčených, hledíc k násilné i dobývavé politice od Pruska zjevně na jevo dávané, úmluvou s tímto státem vyříditi nelze. Vyjednávání se přetrhlo, záležitost ta odkázána jest spolku německému, aby o ní rozhodl, a svoláni jsou řádní zástupcové Šlesvicka. Hrozící válka přiměla tři mocnosti: Francouzsko, Anglicko a Rusko k tomu, že také Mou vládu pozvaly k účastenství v poradách společných, jichž účelem mělo býti zachování míru. Vláda Moje, dosti činíc úmyslu Mému, aby pokud koliv možné, národům Mým pokoj byl zachován, účastenství v těchto poradách neodepřela, slíbila je však pod tou určitou výminkou, že základem všelikého prostředkování má býti veřejné právo evropské a smlouvy platné, a že mocnosti v poradách účastenství mající nepůjdou za svými prospěchy zvláštními na újmu rovnováze evropské a právům Rakouska. Ježto pak již pouhé zavádění těchto porad pro dotčené přirozené výminky se nezdařilo, jest to důkazem, že by porady samy nikdy nebyly vedly k zachování a utvrzení míru. Nejnovější příběhové potvrzují nevyvratně, že Prusko nyní zjevně klade násilí na místě práva. Ani právo a čest Rakouska, ani práva a čest veškerého národu německého nebylo již Prusku hrází, kterou by se dalo v osudné ctižádosti své zadržeti. Pruské vojsko vtrhlo do Holštýnska, sněm náměstkem Rakouským svolaný ná-

silně jest rozehnán, moc vládní v Holštýnsku, kteráž Vídeňskou smlovou o mír vznešena jest na Rakousko a Prusko, stržena jest výhradně na Prusko, a posádka Rakouská musela přemoci desateronásobné ustoupiti. Když pak spolek německý, spatřuje v tom provozování své vůle smlouvám odporující, k návrhu Rakouska na tom se usnesl, aby vojsko spolkové se postavilo ve zbraň, dokonalo Prusko, honosící se rádo, že jest šiřitelem interesů německých, nastoupenou zkázyplnou cestu. Roztrhši národní svazek německý pronesl se, že vystupuje ze spolku, žádalo, aby vlády německé přijaly tak nazvaný návrh oprav, jímž se rozdělení Německa má ve skutek uvésti, a přikročilo násilím k panovníkům spolku německému věrným. *Tím stala se nevyhnutelná válka ta nejhorší, válka Němců s Němci. K odpovídání všeho toho neštěstí, kteréž tato válka uvalí na jednotlivé osoby, rodiny, krajiny a země, volám ty, kteří ji způsobili, před soudnou stolici dějinstva a věčného všemohoucího Boha.* Podnikám boj s důvěrou, kteréž dodává věc spravedlivá, povědom Sobě jsa moci, ježto záleží ve velké říši, kdež panovník a národ proniknuti jsou jednou myšlénkou, mocným právem Rakouska, s myslí čilou a odhodlanou, patře na Moje vojsko udatné a k boji hotové, kteréž činí ohradu, o niž zlomí se moc nepřátel Rakouska, a hledě k Mým věrným národům, kteří sjednocení a obětiví ke Mně vzhůru prohlížejí. Čistý plamen nadšení vlasteneckého plápolá rovnou měrou v širých krajinách Mé říše; radostně pospíchali povolaní bojovníci v řady vojska; dobrovolníci hrnuli se ke službě vojenské, veškeré branné obyvatelstvo některých zemí, jimž nejvíce nebezpečenství hrozí, chystá se k boji, a šlechetní obětiví lidé přispívají k umírnění neštěstí, a přinášejí pomoc na potřeby vojska. Jediný cit proniká obyvatele Mých království a zemí, cit, že všichni k sobě náležejí, cit moci ve své sjednocenosti, cit nevole nad neslýchaným porušením práva. Dvojnásobně těžce to nesu, že započaté umlouvání se o vnitřní záležitosti ústavní nedospělo posavádc dotud, abych v této vážné a spolu mysl povznášející době mohl zástupce všech Mých národů svolati okolo Mého trůnu.

Této podpory na ten čas nemaje, tím více jsem Sobě po-

vědom Mé povinnosti panovnické, a tím pevnější úmysl mám pojistit ji Mé říši na všechny budoucí časy. Nebudeme v tomto boji osamělí. Knížatům i národům německým známo jest nebezpečenství, kteréž jejich svobodě a neodvislosti nastává se strany mocnosti, jejížto jednání spravuje se jediné sobeckými plány bezohledné chtivosti, zvětšiti sama sebe; i neníť jich tajno, jakou záštitou těchto jejich nejvyšších statků a jakou podporou moci a celosti veškeré vlasti německé jest jim Rakousko. Jakož my stojíme ve zbrani, abychom chránili statkův nejsvětějších, jichž národům jest hájiti, tak i naši spojenci v německém spolku. Nám byla zbraň do rukou vnucena. Nuže? nyní, kdež se jí chopíme; nesložíme ji dotud, pokud nebude Mé říši a spojeným státům německým volné vyvinování uvnitř zjištěno a mocné postavení v Evropě znovu utvrzeno. *Však důvěra a naděje naše nezakládej se jediné na naší sjednocenosti a na naší moci; Já ji zakládám zároveň na Nejvyšším, na všemohoucím spravedlivém Bohu, jemuž Můj Dům od svého prvopočátku sloužil, kterýž neopouští těch, kdož v spravedlnosti v Něho důvěřují. Jeho chci vzývati o pomoc a o vítězství volati, a vyzývám Mé národy, aby to učinili se Mnou.*“ —

Manifest tento téhož ještě dne došel města našeho a ihned byl všemu obyvatelstvu oznámen; tím blížila se v městě ta doba, od níž počítaje za 48 hodin každý obyvatel, který výminkám, od c. k. velitelství pevnosti dne 4. května ohlášeným, posud neučinil zadost, město opustiti měl. Hned 18. začala komise, sestávající z členův vojenských a měšťanských, prohlížeti zásoby těch, kteříž před tím u správy obecní byli se přihlásili, že potravou předepsanou dostatečně se opatří a v městě byť i obléhaném zůstanou. Z veškerého obyvatelstva tudíž sotva pětina ještě v městě meškala, neboť větší část vyhledala si již dříve útočiště neb výživy v městech a městečkách od Hradce vzdálenějších. Dne 18, 19. a 20. června táhly se řady vozův se zavazadly obyvatelstva stěhujícího se nejvíce branou Pražskou z pevnosti ven, tak že mnohý dům sotva jediného nájemníka ještě v sobě choval.

V těch dnech vydal p. purkmistr *Collino* jakožto starosta výboru okresního následní vyzvání:

„*Občané! Rodáci!*

Jak na jihu tak i na severu stojí armády spojených nepřátel chtíce rozviklati evropské postavení Rakouska; tak oslovil Jeho c. k. apoštolské Veličenstvo, nejmilostivější císař a král náš, národy své provoláním ze dne 17. června t. r. řkouc, že *se stala válka nezbytnou, neodolatelnou.*

Tím jsme tedy na práhu války zhoubné, loupežichtivostí nepřátelů našich po územích, k říši Rakouské od pravěku náležících, vyvolané.

Kdožby z Rakušanů vůbec a z nás Čechů zvlášť roznícen nebyl hněvem nejspravedlnějším proti nepřátelům, kteříž ukořistiti chtějí krásnou vlast naši, po tisícověkých praotcích našich zděděnou, krví našeho národa zbrocenou a jimi do poslední krůpěje krve bráněnou!

Rodáci! nejen povšechná vlast Rakouska, alébrž i zejmena vlast naše Česká jest v nebezpečí; jí a neméně jednotlivcům z nás bude zakoušeti snad nesnází, v našem věku aspoň doposud nepocítěných, a toliko mužné, vytrvalé a neoblomné nešení jich povznesti nás může, osvědčiti se co hodní synové praotcův našich a co nezvratní příslušníci povšechné vlasti Rakouské.

Synové naši krvácejí na bojištích, jak na jihu tak i na severu; mnozí z nich opustiti museli ženy s rodinou četnou, zanechavše buď živnost svou bez ladu a skladu, neb rodinu svou v bídě a nouzi. Vyvrženým takto u vír válečný trpěti jim jest nesnází přetěžkých, a tudy i také nejsvětější povinností každého z nás, starati se, aby, pokud síly nejnapnutější stačí, úlevy dostalo se těm, kteří zejmena v okresu našem k tomu povoláni jsou, hájiti vlast povšechnou, bezpečnost i majetek sourodákův svých zvlášť.

Za touto příčinou vyzývá okresní výbor královéhradecký veškeré spoluobčany své, aby, seč síly jejich stačí, přispívali k ule-

vení trampot sourodákův svých, za ně na bojištích krev svou cedících.

Heslo našeho nejmilostivějšího krále: *spojenými silami* budiž i heslem nám; každý a v každém postavení působiti se snaž k účelu tak vznešenému dle sil svých, a dárek na pohled dosti nepatrný vydatným jest, když jej vůle dobrá podala a když v čas tak povinné potřeby se stal.

Nuže tedy, občané! Kdo jak můžete, vlast naši povšechnou způsobem vydatným a nejokázalejším podporujte; raněným, zvláště okresu našeho, cupováním, prádlem, zavazadly a t. d., jiní zase obilím, penězi, šatstvem příspívejte a se takto osvědčiti hleďte, že Vám na udržení a mohutnosti vespolné a povšechné říše Rakouské co nejúsilovněji záleží. Příspěvky všeho druhu přijímány budou v úřadovně okresního zastupitelstva."

Z okresního výboru v Hradci Králové dne 18. června 1866.

Dne 23. odstěhovala se c. k. direkce finanční do Chrudími a c. k. úřad berniční do Nechanice a když tam 1. července c. k. úřad okresní jej následoval, **zůstalo představenstvo městské jediným úřadem, na něhož veškerá správa obce uložena byla.**

Dne 25. června táhlo městem veliké množství c. k. pluků pěších a jízdných a mnoho baterií.

Dne 26. přitáhl sem hlavní štab arcivévody Arnošta s 8 tisíci mužů. Pan arcivévoda ubytoval se v residenci biskupské, důstojnictvo a mužstvo rozloženo v domech měšťanských po 10 až 20 mužích, pak v kasárnách po všech chodbách a půdách, v gymnasiu, v škole hlavní, v Boromeu, semináři, domě soudu krajského, v trestnici. Ráno dne 27. odtáhnul tento sbor armadní a jiný pana arcivévody Josefa byl oznámen. Že ale tento sbor dle došlého rozkazu jinou stranou táhnul, byly o 9. hodině dopolední všechny přípravy k jeho ubytování zastaveny. Téhož dne bojováno u Náchoda a až k nám do města doznívaly rány děl pátého sboru armadního pruského a šestého rakouského. Z večera přijel posel zjednat příbytků pro 28 důstojníků a 300 mužů raněných. Zatím ale co přípravy k úlevě těchto ubohých činěny,

se v residenci biskupské položila v domě soudu krajského svou generalní pokladnici válečnou, tiskárnu a polní poštu. Půl hodiny na to přijely povozy s dotčenými raněnými, jichž spanilomyslné paní a panny měšťanské doma zůstalé s láskou samaritanskou se ujaly. — Dne 28. přibyl do města saský ministr Beust a oznámil brzký příchod svého krále, k jehož ubytování dům č. 164. připraven byl.

Konečně padla hodina pro město naše osudná; na rozích přibito *ohlášení* toto:

„*Od c. k. velitelstva pevnostního v Hradci Králové.*

Dávám tímto vůbec věděti, že všichni ti, kteří nebyli se zásobili, nyní v 48 hodinách pevnost opustiti musí.

V Hradci Králové dne 29. června 1866 v poledne 12. hodiny.

Weigl, *G. M.*“ m. p.

Zatím ale bylo město již skorem jako po vymření, poněvadž kdo jenom mohl, již byl odtud vystěhován, až i nazejtří i chudí města od obce skrze p. purkmistra příspěvky obdrželi k svému vystěhování. Téhož dne komise smíšená naposledy prohlížela s přísností neodolatelnou všechny domy, zda všudy výminky dne 3. května ohlášené vyplněny jsou.

O 5. hodině večer bylo město naše poprvé poplašeno. Jezdec jeden totiž úprkem přicvalal před hlavní stráž se zprávou, Prusové že jižjiž táhnou k Hradci. Velitel dal bubnovati na poplach; důstojnictvo a mužstvo se sbíhá, veškeré obyvatelstvo pozůstalé sem tam kvapí, domy a krámy uzavírány, vše jest plno strachu; avšak když posel byl od soudu vojanského důkladně vyptán, dokázáno, že jeho zpráva jest lichá a on za svou přenáhlenou horlivost dán do vězení, načež opět vše se utišilo.

Dne 1. července vrchní velitel armadní Benedek zarazil svůj hlavní stan na Pražském předměstí v hostinci u Nosků, co zatím král saský, dne 30. června k večeru sem přibylý, odtud s intendanturou se odebral.

Zatím co toto vše v městě našem se dálo, dne 23. června překročili Prusové hranice české a již dne 26. vrazili u Podolí

a Turnova na naše vojsko. V tamnější krajině stál general Clam-Gallas se saskou armadou. Rakušané museli odevšad couvati, a dne 28. bojováno u Hradiště Mnichova krvavěji a nešťastněji než dosud. Pruští sborové prince Bedřicha Karla a generala Herwartha spojivše se rychle postupovali za Rakušany couvajícími, až dne 29. června u Jičína strhla se bitva, v kteréž naše vojska opět jsou poražena. Jako na této straně tak se vedlo Rakušanům i v severovýchodních Čechách. Prusové, dne 26. ze Slezska sem do Čech vtrhnuvší, již zejtřejšího dne napadli svým pravým křídlem Gablenzova sboru u Trutnova, a ačkoliv na začátku poraženi, přece již dne 28. vítězně táhli v před. Rovněž dne 27. bojovalo levé křídlo pruské u Náchoda s generalem Rammingem. Opět pokročili Prusové vítězně. Dne 28. postavil se jim arcivévoda Leopold naproti, byl ale také poražen. Všudy museli Rakušané ustupovati z pole krví napojeného. Dne 29. zuřil boj u Králové Dvoru, Jaroměře a u Jičína; všudy byli Prusové vítězi; všechna tato města jsou od nich dobyta. Po třídenním boji na rozličných místech nastal třídenní odpočinek. Armady pruské se spojily (28. června) a hotovily se k rozhodnému boji proti Rakousku, načež následovala dne 3. července osudná **bitva u Hradce** — armada Rakouská byla rozprášena a Čechy až do 18. září vydány jsou vůli a libosti nepřítele.

Dopisovatel londýnských novin *Times*, kterýž za celé bitvy byl v hlavním stanu pruském, vypsal *bitvu Hradeckou* způsobem následním:

V pondělí dne 2. července princ Bedřich Karel zadržel se v Kamenici (mezi Jičínem a Hořicemi), předně aby korunní princ mohl zatím doraziti do Miletína a za druhé, aby dostal zprávu o pochodech vojska rakouského. Proto odpoledne vyslal dva důstojníky s hlídkou, aby vyzvěděli, jak se věci mají okolo Hořic. Oba důstojníci shledali, že vojsko rakouské je na blízku a ne bez nebezpečenství dodali o tom zprávu princi Bedř. Karlovi; jeden z důstojníkův těch byl trochu raněn. Na tyto zprávy odhodlal se princ Bedřich Karel, že udeří na vojsko rakouské; proto také hned dal rozkaz, aby vojsko jeho postoupilo za Hořice

dále; současně pak vypravil poručíka Normanna ku korunnímu princovi se žádostí, aby druhého dne časně ráno táhl od Miletína a vojsku rakouskému vpadl do boku, kdežto on (Bedřich Karel) udeří na ně z čela. Normannovi podařilo se toto důležité poselství, což pro zdar bitvy mělo velmi výhodný následek; neboť kdyby hlídky rakouské byly chytily Normanna s listem, nebyl by korunní princ stanul na bojišti v rozhodném okamžiku. Ještě před půl nocí vojsko dalo se na pochod a okolo půl druhé hodiny ranní opustil i štab Kamenici. Měsíc chvílemi svítil, chvílemi zakrýval se za mraky a bylo viděti dohasínající ohně ležení vojanského, kteréž plápolajíce ve větru podobaly se obrovským světlíkům u velikém počtu; neboť vojska prince Bedř. Karla bylo nejméně na 150.000 a tudíž ležení jeho velmi rozsáhlé.

Na usvítě spadla hustá mlha a začal dešť pronikavý, jenž trval do poledne, což vojsku nevyspalému a poněkud i hladovému působilo zimu.

Časně ráno vojsko stálo již připraveno k útoku. Hlavní síla stála u Milovic; sedmá divise, vedena generalem Franseckým, stála u Cerekvice na křídle levém, divise 4. a 5. ve vesnicích Bříšťanech a Pšankách na křídle pravém, kdežto general Herwarth z Bittenfeldu se sborem 8. a částí sboru 7. vyslán byl na nejzazší křídlo pravé k Novému Bydžovu.

Asi okolo 4. hodiny ranní armada počala postupovati a zvolna brala se po svahu mírně vystupujícím od Milovic ku vsi Dubu. Obilí promoklé sklánělo se k zemi. Harcovníci po různu postupujíce snadno brali se ku předu, kdežto šiky spojené jen s tíží prodíraly se pošlapaným obilím, dělostřelectvo pak mělo co dělati, aby se dále dostalo mokrou a kluzkou půdou, do níž kola zapadala.

Okolo 6. hodiny celá armada byla blízko Dubu, ale zapovězeno bylo dostoupiti až na samou výši, kteráž Rakušanům zakrývala pochod vojska pruského, a poněvadž pruské vedety, kteréž přes noc stály na oné výši, nic se nehýbaly, nemohlo se v rakouském ležení tušiti, co armada pruská vyvádí.

Bylo zamračeno a mlhavo, ustavičně pršelo a studený vítr

nil tak, že rána bylo přehnuté s dělostřelectvu, čekajícím na stráních u Dubu. O 7. hod. poručil princ Bedřich Karel, aby jízda a dělostřelectvo jízdné hnuly se ku předu. Klusaly k Bystřici v pravidelné čáře, ačkoli koně často klouzali po mazlavé půdě. Hnulo se to k mostu, aby si vymohli přechod přes řeku. Tu Rakušané započali střelbu z baterie na poli blíže vsi, kdež silnice vede přes řeku a tím začala bitva u *Sadové*.

První rána zahřměla okolo půl 8 hodiny. Pruská děla blíže řeky odpovídala, avšak první půl hodiny nebylo veliké střelby, neboť se střílelo jen z mála děl. O čtvrt na osm objevil se pruský král na bojišti, brzy na to bylo jízdecké dělostřelectvo sesíleno jinými polními bateriemi a pruská děla počala rychleji házeti své granaty do rakouských řad. Ale jakmile pruská střelba stala se živější, vyrůstala jakoby zázrakem na všech místech rakouská děla. Z každé silnice, z každé vesnice, z ovocných sadů v Mokrovousích po pravé straně Prusův až k sadům v Benátkách po jich levé straně vysílaly své sršící granaty, které s velikým třeskem praskajíce metaly své střepy mezi děla, dělostřelce, povozy a koně, často i muže i koně zabíjejíce, někdy dělo shazujíce, ale vždy rozrývajíce půdu a házejíce hlínu lidem do obličeje. Avšak Rakušané nestříleli toliko na dělostřelectvo, nýbrž házeli své granaty též nahoru k Dubu a jeden granat padl zrovna do oddělení hulánů, kteří na blízku krále stáli, zaryl se hluboko do země, vyhodil sloup kalu asi 20 stop do výše a zabil prasknuv 4 muže ze švadrony.

Jakmile střelba z děl v čele stala se opravdovou, počala nejpřednější část 7. divise bombardovati ves Benátky na rakouské pravici. Rakušané odpověděli na každou ránu a žádná strana nedobyla aniž ztrácela půdy. Také ve středu boj zůstával si stejný. Prusové přiváděli baterii za baterií do bitvy a stříleli strašně na rakouská děla, ale tato splácela stejnou měrou a někdy i s úroky, neboť rakouští dělostřelečtí důstojníci znali svůj terrain, a mnoho koní bylo zabito neb poraněno. K bateriím posláni jsou nosičové, kteří každou chvíli vraceli se s raněnými. Tito byvše v ohni na rychlo obvázáni, zdáli se býti příliš omámenými, než

aby byli cítili velikých bolestí. Poznenáhla zdála se pruská kanonada nabývati větší síly a rakouská baterie mezi Dohaličkami a Dohalicemi ucouvla výše na kopec, avšak děla v Mokrovousech stála ještě pevně a Prusové nepřekročili ještě Bystřici. Než nyní obráceno mnoho děl proti Mokrovousům a o 10. hodině byla tamější baterie taktéž přinucena, aby o něco ucouvla.

Mezi touto kanonadou postoupila část pěchoty dolů k řece, kde v dolině ukryla se před ohněm. 8. divise přišla v levo od silničního náspu a seřadila se chráněna vyvýšeninou k útoku na vesnici Sadoví, kdežto 3. a 4. divise v pravo od silnice se chystaly dobyti Dohalic a Mokrovous. Avšak o něco málo dříve než tyto přípravy byly ukončeny, počala vesnice Benátky na pravici Rakušanů hořeti a 7. divise pospíchala, aby se jí zmocnila; než Rakušané nedali se plameny vyhnati a zde poprvé přišlo to v bitvě ku rvačce. 27. pluk vedl útok a hnal se do sadů vesnice; hořící domy oddělovaly bojující; stříleli na sebe bez ustání skrze plameny, než Prusové nalezli cestu kolem hořících domů a vpadše nepříteli do zad přinutili jej, aby ustoupil zanechav mnoho zajatých.

Bylo 10 hodin, když princ Bedřich Karel vyslal generala z Stülpnagelů, aby nařídil útok na Sadoví, Dohalice a Mokrovousy. Kolony postupovaly za tirailleury a došly k břehu řeky bez veliké ztráty. Avšak odtud musely každou píď cesty dobývati. Rakouská pěchota byla v držení vesnice a mostu a střílela na ně, jak se blížily. Prusové mohli jen pomalu postupovati po úzkých cestách a proti hájení domů a kule lítaly řadami a kácely vojáky. Prusové stříleli mnohem rychleji než Rakušané, avšak nemohli viděti na cíl: domy, stromy a kouř z nepřátelské střelby všecko zakrývaly.

Chráněni tak stříleli rakouští myslivci na zdařbůh, odkud slyšeli nepřítele přicházeti, a střelba jich strašně řádila v hustém šiku Prusův. Tito však poznenáhla zlepšili své postavení; pomalu prorazili konečně zmužilostí a vytrvalostí ovšem při každém kroku ztrácejíce a na některých místech půdu padlými skutečně pokrývajíce. Pak obrátilo pruské dělostřelectvo, aby pomohlo pěchotě,

střelbu svou proti vsi nedbajíc dále nepřátelských baterií a rozbořilo strašně domy tamnější. Mokrovousy a Dohalice počaly hořeti a granáty padaly hustě a působily hrozně mezi obranci hořících vesnic. Rakouská děla střílela taktéž na pěchotu útokem ženoucí, ale tato byla již v tuto dobu chráněna před nimi domy a stromy mezi oběma ležícími.

Ve vsích a kolem nich trval boj skoro celou hodinu. Pak ucouvla pěchota vypuzena prudkým útokem Prusů něco málo výše v stejnou čáru se svými bateriemi. Lesík nad Sadovím byl udatně hájen a lesík mezi Sadovím a Benátky naplněný střelci zdržoval postupování 7. divise. Avšak general Fransecký, který velel této divisi, nedal se snadno zdržeti; poslal svou pěchotu proti lesíku a obrátil své dělostřelectvo proti rakouským bateriím. 7. divise počala do lesíka stříleti, nemohla ale nic vyříditi, jelikož nepřítel skryt byl za stromy; pak ale hnali tam bodákem. Rakušané nechtěli ucouvnouti, nýbrž očekávali nepřítele a v lesíku nad Benátkami vybojován jeden z nejprudčích bojů, které kdy válka viděla. 27. pruský pluk vešel tam asi s 3.000 muži a 90 důstojníky a vyšel na druhé straně jen s 2 důstojníky a asi 3 neb 400 muži, všickni ostatní padli neb byli raněni. Též ostatní pluky mnoho utrpěly, ne však tou měrou; než lesík byl dobyt. Rakouský šik byl nyní na obou křídlech odražen, ale jich velitel utvořil nový šik nahoru po pahorcích kolem Lípy a vždy ještě drže se v lesíku ležícím nad Sadovím.

Dělostřelectvo pak posláno bylo přes Bystřici a začalo stříleti na nové rozestavení rakouského vojska.

Zároveň bylo viděti, že von Rauch od předního voje generala Herwartha ponenáhlu postupuje proti levému křídlu rakouskému; neboť tento v Nechanicích nalezl brigadu vojska saského s rakouskou jízdou a tlačil je k postavení u Lípy, následuje v takovém směru, že se zdálo, jako by chtěl obejíti levé křídlo rakouské. Ale rakouský vojevůdce chtěl se udržeti v postavení svém a veliké zástupy pěchoty a jízdy viděti bylo na temeni výšin.

Pruská pěchota, kteráž dobyla vesnic Sadoví a Dohalic, vypravena byla na les, jenž táhne se nad těmito místy podél sil-

nice ze Sadoví do Lípy; pokročila proti němu, ale střelba její neměla oučinku, poněvadž vojáci rakouští chráněni byli stromovím; zároveň také baterie rakouská od druhého konce lesa pálila na Prušáky s účinkem hrozným. Ale vojáci pruští bojovali, stáli, až konečně prolomili překážky, vnikli do lesa a dále se drali. Bojovalo se o každý strom a Rakušané na mnoze se pokoušeli, aby opět dobyli svého postavení v lese; ale v této rvačce padali mladiství vojínové jejich jako kuželky pod silnou rukou silných mužův osmé divise; ale jakmile hajitelé trochu ucouvli a děla jejich účinkovati mohla mezi stromy, trpěli Prušáci hrůzně a asi u prostřed lesa zastavil se boj.

V této době rakouské dělostřelectvo provádělo znamenitou střelbu a okolo 1 hodiny voj pruský podél celé čáry nemohl více nabývati půdy, nýbrž tuze bojovati, aby neztratil, čeho již vybojoval. Ano jedné chvíle se až zdálo, že nabyté půdy musí ztratiti, poněvadž děla pruská střelbou z rakouských vzala zkázu a puška pruská v lese neměla valné dráhy a boj pěchoty stál na rovni. V tom princ Bedřich Karel vyslal v před divise 5. a 6. Tyto odloživše přílbu a tornistr postupovaly k řece. Král byl na blízku Bystřice a vojáci kráčejíce do boje, provolávali jemu slávu. Překročivše most Sadovský mizeli v lese. Brzy střelba z pušek opět mocněji zaznívajíc oznamovala, že krvavý boj opět započal; ale rakouští dělostřelci ráz na ráz na ně pálili, tak že v boji sotva o několik set krokův postoupili: padali a nemohli dosáhnouti nepřítele. Nejen kusy roztržených granatů házely na ně smrt a rány, také sestřelené větve a kusy stromův způsobovaly mezi nimi ještě těžší spoustu.

Zdálo se také, že i general Herwarth na pravém křídle zadržen byl. Dým děl jeho, jenž ustavičně byl pokračoval, stanul na chvíli; lid Franseckého nemohl býti vypraven ku předu, aby udeřil na les Sadovský; neboť byl by se dal v šanc, že od zadu naň bude stříleno dělostřelectvem na pravém křídle rakouském před Lípou. Celé dělostřelectvo bylo v ohni mimo osm baterií, kteréž se musely držeti v záloze pro případ porážky, neboť v jisté chvíli zdálo se podle střelby v lese Sadovském, že se couvá

k říčce Bystřici. (A skutečně opevňovali již Prusové zámek cerekvický barikadami a j. pro případ útěku.) První armáda zajisté zastavena byla v postupu svém, ne-li dokonce odražena; tu pruští generalové ouzkostlivě počali pohlížeti v pravou stranu, nepřichází-li princ korunní. Bylo viděti, že několik děl rakouských střílí na levou stranu pruskou a doufalo se, že se střílí na přední voj druhé armády; ale ještě o 3. hodině nebylo žádného znamení, jakoby zástupy pruské postupovaly k Lípě. Generalové již byli plni starosti a začínali odváděti pěchotu z boje; také jízda pruská se shromažďovala, by pronásledovala Rakušany, aneb aby je zdržovala, kdyby Rakušané pronásledovali Prusy. General Voigts-Retz sám vyjel, aby se ohlédl po druhé armadě. Brzy se ale vrátil se zprávou, že se korunní princ staví k útoku na Lípu a že rakouská děla na pravém křídle naň jsou namířena. Tu armada opět nabyla nové odvahy; lesík sadovský vzat a baterie za ním od myslivců dobyta.

O půl 4. hodině hnuly se voje korunního prince přes stráň k Lípě, neboť jeho dělostřelba byla rakouské k mlčení dohnala a general Herwarth tlačil se poznovu ke předu proti rakouskému levému křídlu. Ve čtvrt hodině započala pěchota korunního prince střileti a rychlá střelba její kvapně postupující oznamovala, že Rakušané úplně couvají. První armada táhla ihned ke předu, děla hnala se úprkem po stráni vzhůru používajíce každé chvíle, aby granaty své do couvajících praporů házela.

Princ Bedřich Karel postavil se v čelo svého pluku a uháněl přes most u Sadoví a podle silnice za ním celé lehké jízdectvo. Když byly stráně u Lípy ztečeny, bylo viděti couvající Rakušany ubíhati roklinou ležící mezi Lípou a Střežeticemi. Pruské dělostřelectvo zastavilo se na výšinách u Lípy a střílelo granaty, kteréž se strašlivou jistotou nad hlavami prchajících pukaly.

Jízdectvo kvapilo cvalem k pronásledování, ale princ veda je nějakou chvíli, musel opět převzíti hlavní velení, neboť rakouské baterie se zastavily u Střežetic a střílely prudce na Prusy. Pak vrhlo se jízdectvo zase ku předu a v jednotlivých oddílech na rakouské prapory, kteréž jakkoli rychle couvaly, přece roz-

ptyleny nebyly, nýbrž útoky pruského jízdectva odrážely, kteréž mimo to také od rakouských děl velmi trpělo, jejichž granaty do švadron padaly a lid i koňstvo pobíjely.

Avšak děla rakouská byla zapuzena s výšin hrubou střelbou pruskou a v pronásledování pokračováno pak dále.

Někteří z Rakušanů obrátili se do Králové Hradce, jiní k Pardubicům a na obou stranách bylo k pronásledování jich jízdectvo vysláno. Ranění, kteří na zemi leželi, křičeli úzkostí vidouce, kterak jízdectvo na ně cválá, ale princ Bedřich Karel pečoval o to, aby jim uškozeno nebylo.

Také v žitě byli ranění se ukryli a vidouce hulány se blížiti myslili, že budou vražděni i křičeli žalostně a máchali šátky bílými. Veliký počet vojáků zajat, neboť stíhání trvalo až k Labi a nežli střílení úplně umlklo, bylo 9 hodin, ačkoli hlavní boj již o sedmé hodině se zastavil.

Když se princové vrátili, uvítalo je vojsko hlasitým voláním, tito ale odebrali se k raněným, jichž v poli nesmírný počet se nacházel. Také mrtví leželi hustě. *Bitva Hradecká* je veliké vítězství pro Prusy. V boji bylo zaměstnáno asi 1500 děl, mezi nimiž 750 pruských. Hlavní obrat k vítězství způsobil korunní princ útokem na levé křídlo rakouské; ale také útok na střed přispěl podstatně, anto kdyby nebyl býval vytrvale udržován, Rakušané útok na levé křídlo byli by odraziti mohli. Dle uznání pruských generalů byl zpáteční pochod Rakušanův velmi obratně vyveden a jejich dělostřelstvo výtečně obslouženo". S pruské strany bylo asi 220000 mužů v boji, se strany rakouské 200000.

Jiný dopisovatel týchže novin, kterýž byl v hlavním stanu rakouském, napsal o bitvě Hradecké mezi jiným toto:

„Na počátku bitvy byla rakouská armada na pořadí pahorkův mezi Smiřicemi a Nechanicemi podle řeky Bystřice rozstavená. Sedm sborův armadních mimo saské vojsko bylo na prostoře asi 2 míle veliké soustředěno. Středem, kde polní maršalek Benedek nejdéle trval a odkud bylo lze řadu vojska na pravo i v levo přehlednouti, bylo návrší nad vsí Lípou. Na levém křídle stáli Sasové, vedle nich 10. sbor Gablenzův; 3. sbor pod arcivévodou

Arnoštem a 4. pod hrabětem Festeticsem tvořil střed; druhý pod hrabětem Thunem stál na pravém křídle. Za Sasy stál na výpomoc 8. sbor pod generalem Weberem; v záloze za středem stál 1. sbor pod hrabětem Clam-Gallasem a 6. pod Ramminggem. Jezdectvo stálo v zadu, vyčkávajíc svého času. Okolo 10. hod. postavil se polní maršalek se svým štabem na dotčeném návrší. V 11 hod. 10 min. tlačili se Prusové z lesa v zástupech k Lípě, aby posilu přinesli a pomohli jiným tam bojujícím. Dvě osmiliberní baterie začaly z obou stran se stanoviska štabu střílati na nepřítele, avšak s malým účinkem, proto, že 3000 kroků bylo málo a levá baterie špatně postavená: ačkoliv ale nepřítel ve svém pochodu nemohl býti zadržen, zůstala přece Lípa v moci Rakušanův.

V 11 hodin 30 min. dostal kníže Windischgrätz rozkaz k pochodu, aby připravil se k útoku. Dva regimenty kyrysníkův a regiment hulánův sjely na rovinu. (Nespatřil jsem těchto tří regimentů v boji; všechny tři ale kryly napotom s ostatním jezdectvem zpáteční pochod a utrpěly bolestných ztrát.) — Hned nato odeslal Benedek dělostřelectvu rozkaz, aby střelbou více šetřilo, poněvadž náboj dochází.

V 11 hod. 50 min. nařízeno princi z Holštýna pole prohlédnouti, na kterémž se svou jízdeckou divisí měl vyjeti. Pět minut později ohlášeno, že 5. armadní sbor pruský na naši pravici se tlačí. Odpověděno, neustupovati aneb kdyby to nebylo možné, pravé křídlo aby pomalu nazpět táhlo. V tomto okamžiku bylo naše vojsko ještě plné chladnokrevnosti a důvěry. Sasové pevně stáli na levici. Jedna pruská baterie střílela po hlavním stanu, jehož levá baterie osmiliberní popojela, by Prusům mezi Lípou a lesem do boku vpadla; pravá baterie střílela dále do nepřátelských řadů. V 12 hod. 10 min. došla od Gablenza zpráva, že náboje má namále a tudíž že žádá o nějakou zálohu. Polní maršalek maje doutník v ústech odpověděl, že nemůže žádné pohřešiti, přece ale ve 3 minutách poslal 3 baterie; jedna baterie byla ale již ze zálohy vzata, poslány tedy jsou 32 děla. Pro

rozhodnou dobu zůstalo ještě pohotově 12 baterií a 24 regimentů jízdectva na světě nejlepšího.

V 12 hod. 15 min. byla Lípa v jednom plameni a hrůzná střelba z děl řádila po celé řadě. Tisíc děl hřmělo z obou stran do údolí. Kyrysníci seděli ale jako ukovaní v dešti kulovém. Tři baterie záložní vyjely na blízku hlavního stanu. Obrátiv se pravil Benedek: „Žádná baterie nesmí více býti požádaná; potřebuji nyní jich všech.“ Právě začalo z hustých oblaků pršeti. Dým z střelby hustě ukládal se nad první řadou válečni.

V 1 hod. 5 min. vyjel vůdce se svým štabem podívat se na postavení po pravé straně. Šestý sbor v záloze stojící pozdravil ho hymnou národní, myslivci provolávali jemu „sláva“ klobouky svými máchajíce. „Nikoliv nyní, až zítra, moje dítky“, odpověděl Benedek.

Sotva jsme se navrátili na předešlé místo, táhl 3. sbor v údolí v před v hustých řadách s hudbou a s jásotem. Tehdáž v 1 hod. 50 minutách vedlo se nám dobře. Zdálo se, že Prusové v celém řadě jsou na zpátečním pochodě. Pěchota byla nadšená, jízdectvo ještě skorem nedotknuto a silná záloha děl nám za zády.

Hrabě Festetics byl již v první době bitvy těžce poraněn, a jeho nástupce měl za to, že přišel čas k útoku, vytáhnul v před, druhý sbor táhl za ním k výpomoci. Zdá se, že hlavní útok Prusův čelil proti našemu levému křídlu. Jejich vlastní levé křídlo bylo tedy asi poměrně slabé a velitel 4. sboru může vymluven býti z toho, že nezachoval předpisů jemu daných, jestli to pravda, co jsem slyšel. Ale ať to bylo jak chce: *Chlum* neměl zůstati bez obrany. Harcovníci pruští *prý* jej napadli neobsazený a zapálivše jeden domek svým soudruhům dali znamení k příchodu.

O druhé hodině 55 minutách dozvěděl se Benedek, že Prusové za ním stojí; ihned ujížděl se svým štabem v tu stranu, princ Esterházy ztratil koně pod sebou a sedl na dragonského; hrabě Grünne těžce raněn. Nepříteli brána k vítězství otevřena; každý jako zmámený; jenom Benedek zůstal chladné krve. Odejel pro zálohy k opětnému vydobytí ztraceného místa, kule dopadaly ještě jeho průvodu, kterýž napotom u jednoho dvorce, kdež se

mohl ukryti, střelbou uvítán byl od Prusů tam již se zahnízdivších. Zde byl arcivévoda Vilém poraněn na hlavě.

Nepřítel uvedl dvě baterie do boje; přišlí plukové nemohli Chlumu více dobyti; nepřítel vysílal nová vojska do otvoru jemu tak neprozřetelně zůstaveného; v několika minutách byla severní armada v čele, v boku a zády napadena; chovala se ale přece statně. Jízdectvo popojelo zahnuvši se jako na paradě. Kdyby byla pěchota mohla Chlumu dobyti, mohlo se ještě vítězství k naší straně obrátiti. Jinak ale se stalo. Regiment za regimentem a baterie za baterií vystupovaly na vršinách střílejíce armadě do zadu; marně vrhnul se Benedek sám do nejhustšího ohně. Smrt ho minula a musel úlohu na se vzíti pro něho nejtěžší: musel sám zpáteční pochod své armady říditi, při kterémž množství vojska, děl a náboje jest ztraceno, ačkoliv jízdectvo a dělostřelstvo ještě několik slavných útoků bylo vyvedlo.“

Telegram Benedekův o bitvě u Králové Hradce daný dne 4. t. m. o 3 hodinách ráno ve Vysokém Mýtě zní úplně takto: „*Po skvělém více než pětihodinném boji celé armady a Sasů v postavení z části opevněném u Królové Hradce se středem v Lípě podařilo se nepříteli usaditi se nepozorovaně v Chlumu; deštivé počasí drželo dým při zemi, tak že nebylo možno nic určitě rozeznati. Tím podporován postoupil nepřítel u Chlumu do postavení našeho. Přední vojsko naše, na něž bylo odtud náhle a nenadále do boku a do zad prudce stříleno, počalo se kolísati a přes všechno namáhání nebylo možno učiniti ustupování přítrž. Ústup se děl zprvu pomalu, zrychloval se však čím více nás nepřítel tlačil, až všecko po vojenských mostech přes Labe do Pardubic couvlo. Ztráta se nedá posud přehlednouti, jest však zajisté velmi znamenitá.*“

Ano vojsko naše vidouc, že obklíčeno jest ze tří stran a že bez účelu řada po řadě k zemi klesá, pozbylo mysli i důvěry k důstojníkům svým je zadržujícím a vrhlo se divým kvapem se strání Probluzských a dvěma proudy nezastavitelnými hrnulo se úprkem tu k Hradci, tu přes pole Stěžerská k Pardubicům. Jak udatně ještě před hodinou vráželi do řad nepřátelských, tak zděšeně potom opouštěli bojiště. Byl to útěk zoufalý. V různém

nepořádku hnalo se vojsko naše přes pole, strouhy a močály; žádný nehleděl si cesty a jen zdupaná role, odhozená zbraň, polámané povozy, děla a zdechlí koně značily směr, kudy se brala vojska prchající. U rybníka Březhradského zabředli utíkající do bahen; mnoho jich utonulo v Labi a Orlici. Pohled na tyto davy Hradcem a k Pardubicům prchající byl nevýslovně žalostný. Byla to směsice nejpodivnější: vedle dělostřelce běžel jezdec bez koně; tu zas na koni klusal voják z pěchoty; tam opět myslivec, tu povoz, tam dělo, tu voli, tam koně prchající. Ani nejmenší oddělení jednoho druhu vojska neudrželo se pohromadě. Zajisté na tomto teprv útěku utrpěla rakouská armada ztrát největších, když i všechněm skoro bateriím, kteréž, kryjíce armadu ustupující, bitvu až k pevnosti protáhly, cesta zpáteční prchajícími zástupy byla zatarasena: padly s mnoha jinými, kteréž v bažinách podle Labe byly uvázly, Prusům do rukou co znamení vítězná, — 170 děl na počet.

V městě našem po celý čas bitvy pokryta byla diváky všechna vyšší místa na stranách k bojišti a každý napnutým okem neb dalekohledem zíral úzkostlivě po oblacích dýmu naznačujících tužší neb ochablejší boj; země duněla a chvěla se střelbou hromu silnější a prudčí. Na bílé věži byla hlídka vojanská, obecenstvu nebylo tam přístupu. A pak když přibližovali se prchající k naší pevnosti: té hrůzy! silnice Pražská arci nestačila jim a jak se vedlo ubohým těm, kteříž v kotlinách brodili se; mnoho chudáků ponořilo se v struhách, kteréž před válkou zde byly vykopány. Prostora mezi branou Pražskou a výpadem byla chuďasy jako nabita; na štěstí udržovala pak děla pevnostní na té straně v dobré vzdálenosti nepřítele pronásledujícího, takže nastalého večera a celou noc mnoho set vozů s děly a tisíce vojska naším městem prošlo, aby až u Olomouce s druhým oddělením Pardubicemi prchnuvším spojili se. — Počet mrtvých a raněných na naší straně páčil se na 8—9000 mužů, zajatých bylo přes 20000. [24])

[24]) Dle úřadních výkazů, v měsíci září roku 1867 uveřejněných, bylo v celé této válce *ztrát pruských a rakouských*: *z vojska pruského* pa-

Noc byla ovšem nepokojná; každý úzkostlivě očekával
Jitro bylo pošmourné a výjevy, kterýchž oko spatřilo, pů
všeobecnou úzkost a sklíčenost. Přes 20 koní v městě a mn
více jich poklusávalo kolem města, hlady sbírajíce každý
slámy. Zde i tam venku viděl jsem rozlámané vozy, zdechlé
torby, ručnice a jiných věcí vojanských u velikém množstv
házených Ranění a chorobní, jichž v městě bylo plno, bo
a hladově pohlíželi po pomoci a úlevě, pokrmu a občerstvu
nápoje, čehož jim mladí i staří, bohatí i nezámožní dle m
sti poskytovali. Mnohému chudákovi, jenž před krátkou
ohroženě před smrtí stál, kanula slza vděčnosti po os
líci, když křesťanská láska jemu raněnému poulevila, hlad
nasytila, žíznivého občerstvila.

Hned ráno přijel k veliteli pevnosti pruský parlam
vyzvat ho ku vzdání pevnosti. Vyjednávali spolu dlouhou
Konečně usnesli se na tom, že pruský zplnomocněnec počl
určitou odpověď do 12 hodiny polední dne zítřejšího.

Zatím poslal velitel pevnosti o tom císaři pánu zp

---

dlo 315 a raněno bylo 669 důstojníkův a z ostatního vojska padlo 1
raněno bylo 15.508 a pohřešuje se (totiž: v září 1867) 785 mužů. V b
samých na bojišti padlo Prusům 178 důstojníkův a 2.753 mužů. — *Z r
ského vojska* padlo neb na rány zemřelo 855 důstojníkův, 24 důstoj
jest invalidy, 349 ještě se léčí a 84 se pohřešují; z ostatního v
padlo 8.018, invalidy jest 10.675, v ošetřování lékařském jest 1.
pohřešováno 12.277 mužů (?) Prusko postavilo i se svými spojenci do
9.093 důstojníky a 428.169 mužů, celkem tedy *437.262* muže; Rak
na obou bojištích, tedy proti Prusům i proti Italii 10.932 důst
a 396.291 muže, celkem tedy *407.224* muže. — Nyní lze pohřeš
vojáky, když ani po roku se nevrátili, považovati již za padlé n
zemřelé v zajetí a tudíž za mrtvé; má tedy *rakouská armáda v Če*
796 a *pruská* 204 mrtvé důstojníky, a dále *rakouská* 18.156 a *p*
4.074 mrtvé jinačí vojáky.

Bitva u Hradce co do počtu vojska v boji se účastnivšího
nad všemi bitvami v novějším věku svedenými. U *Lipska* boj
240.000 spojenců a 140.000 Francouzů, dohromady tedy 380.000 m
v bitvě u *Ogruně* (Wagramu) 200.000 Francouzů proti 140.000 Raku
dohromady 340.000 mužů; u *Solferina* 150.000 Rakušanů a 150.000
jenců, dohromady 300.000 mužů; u *Borodina* (na Moskvě) 130.000
couzů a 120.000 Rusů, dohromady 250.000 mužů; u *Belle Aliance*
terloo) 40.000 Prusů, 65.000 spojenců a 75.000 Francouzů, dohromady 18
mužů U *Hradce Králové* bojovalo však 220.000 Prusů proti 20
Rakušanů, dohromady tedy 420.000 mužů.

s kterouž zvláštní kurýr až do Chocně jeti musil, protože telegraf až tam byl již porušen. — Když toto vše od p. purkmistra o 11. hodině zastupitelstvu města a pak obecenstvu oznámeno bylo, nastalo nové odtud stěhování Čtyři písaři měli co dělati s vydáváním listů domovských, kteréž p. purkmistr s dvěma pp. radními podpisoval; do 1 hodiny polední bylo jich přes 300 vydáno. Zůstaly zde jenom 384 rodiny s 1155 dušemi (ze 6600); všichni ostatní obyvatelé unikli téhož dne dílem Slezskou, dílem Moravskou branou i — lékař městský. — O 7. hodině byli k rozkazu velitelovu všechny brány naprosto zavřeny a nikdo více z města nepropuštěn; přece ale ještě celou noc byli ranění a nemocní sem dováženi a v semináři a v Boromeu ukládáni.

Ráno dne 5. července pruský parlamentář opět dostavil se k veliteli pevnostnímu a nevyřídiv ničeho, vypověděl jemu boj na život a smrt, kterýž o 12. hodině polední bombardováním pevnosti a města nastati měl.

Poněvadž obecní dům č. 98., jsa na ráně, neposkytoval dost bezpečnosti, ubytoval se p purkmistr s městskými radními, zde zůstalými, pp. Václ. Píšou, Ad. R. Riedlem a Jos. Kapounem a s městským důchodním p. Čeňkem Riedlem v pevném sklepení domu čís. 136 u p. Václ. Píšy, by odtud, co potřebného, vyřizovali. Dopoledne o 11½ hod. zavírány jsou všechny domy a každý v bezpečné místo se ukryv úzkostlivě očekával věci, kteréž díti se budou. Město bylo jako vymřelé. Když ale nebylo slyšeti žádné rány, osmělovali se jednotlivci ven z útulku svého až o 4. hodině město opět bylo živo. Teprv o ¾6 hod. zavzněly z pevnosti tři rány z děl na znamení, že navrátiti se musíme na bezpečná místa, kterýchž před chvílí jsme byli opustili, bychom mohli volněji vydechnouti. Jak mile odbila 6. hodina, nastalo bombardování; střelba do města a z hradeb pevnostních byla strašlivá; rána padala na ránu za dlouhé půl druhé hodiny, avšak Bohu díky! děla nepřátelská nenadělala v městě patrných škod, aniž kde byl obávaný požár vzniknul. — Dvě kule padly na dům čís. 29, 1 před hostinec u „zlatého beránka“ č. 30., 1 do pokoje při zemi, a 2 na jeho střechu; 1 do Kropáčky, 2 do ko-

stela Panny Marie, 1. do domu č. 34., 2 do biskupské residence, 1 před dům č. 169., něco přes 48 do kasáren Vodních, nejvíce ale jich padlo na dvůr a jenom dvě z nich na půdu střechy průčelní, kde zapálily, avšak oheň v samém počátku byl udušen; — jedna koule padla před dům čís. 203, 1 na dvůr č. 142., 3 do semináře biskupského, 2 do kostela sv. Jana Nep., (tři místa, kam tolikéž z těch kulí dopadlo, dal pan rektor *Jan Klein* padělanými kulemi naznačiti), 1 před dům č. 230. a několik jich padlo na dům vojanské pekárny a na zbrojnici. Skoro všechny tyto rozpraskly se na svých místech.

Po střelbě této dostali jsme zprávu radostnou, že pro dnešek nemáme již se co báti nepřátelských děl, protože dělostřelci naši pruské baterie tak nerázně pošramovali, že musely umlknouti a sebe hleděti. V městě pootvírán dům po domu, náměstí opět ožilo, jenom rány čas od času i v noci z pevnosti vysílané jednotlivce ještě zadržovaly v úkrytu.

Dne 6. července prohlásil velitel pevnosti město i jeho obvod v stav válečný; od 8. do 12. bylo množství raněných odtud na Třebechovice odveženo; dne 12. zůstalo jich zde přece ještě 1500.

Dne 11. navrátilo se do města několik rodin, kteréž dne 4. i své zásoby jsou opustili. Téhož dne dostali jsme po dlouhé přestávce první list novin.

Ráno dne 13. blížilo se příliš jedno oddělení Prusův na podměstí Pražském k pevnosti; po 8. hodině ale posláno k jich překvapení z brány Pražské několik kulí tak trefně, že ihned s Vaňkem se poradili. Pět minut před jednou hodinou polední byl k rozkazu generala Weigla na začátku téhož podměstí stojící dům Novákův, někdy hostinec, řečený Řehákův, prachem do povětří vyhozen. Byla tam podívaná. Na znamení od něho dané zapálen podkop, temný výbuch, hustý čad, třeskot, oblak dýmu, kotouč prachu: to vše stalo se v okamžiku, a když dým a prach se vytratil, objevil se udivenému oku pahrbek ssutin.

S rodinami, k svému krbu dostatečně zásobenému se navracujícími, přicházeli do města i takoví, kteříž zde neměli ani obydlí ani výživy. Proto k rozkazu velitele pevnostního vydáno následní *ohlášení*:

„Od obecního řízení kr. věn. města Hradce Králové se vůbec oznamuje, že, jelikož se do zdejšího města osoby vtírají, které pro nezaopatření se potravou pro tříměsíční dobu z města vykázány byly, a takoví se též od domácích pánů neb opatrovníků domů do bytu přijímají, těmto pánům domácím neb jejich zástupcům se zapovídá, takové osoby do bytu přijímati V případu, kdyby se z města vykázané osoby v takových domech nalezly, vlastník domu nejen že bude dle okolnosti pokutou od 10 až 20 zl. trestán, nýbrž podléhá též trestu od c. k. velitelstva pevnosti vyřknutému, což také ze předešlých oznámení vysvítá.

Komise k přehlednutí domů ustanovená bude s vojanskou assistencí prohledávati domy a příbytky, o čemž se k uvarování zlých následků obecenstvu tímto vědomost dává.“

Obecní řízení v Hradci Králové dne 14. července 1866.

Starosta: **Collino** m. p.

Sotva ohlášení toto bylo uveřejněno, roznesla se v městě pověst, že opět zde byl parlamentář a že ještě dnes o 6. hodině do pevnosti bude stříleno, protože velitel Weigl pod žádnými výminkami jí nevzdá. Pověst tuto potvrdila zpráva úřední, kterouž velitelství pevnosti obecnímu zastupitelstvu sdělilo, rozkázavši, že nikdo z pevnosti nesmí býti propuštěn, a že střechy s domův za kostelem sv. Ducha snešeny býti mají. Když ale zastupitelstvo města p. generalu namítalo, že není zde potřebných sil k odkrytí domů, že za prvního bombardování ani jediná koule v tu stranu nepadla, že těch několik střech by města neobhájilo, anobrž že by tedy potřebí bylo, by všechny střechy byly snešeny: upustil p. velitel od svého rozkazu Opět mřelo všechno město úzkostlivou nejistotou a strachem; hodina za hodinou se plížila, odbila i šestá, kdy nastati měla střelba: avšak Bohu díky, naše obávání bylo zbytečné: ani jedna rána nepadla, a ba, jak mnozí dalekohledem se přesvědčili, nebylo ani děla nepřátelského na blízku!

Dne 16. července byl první trh na dříví, vařivo, zeleniny, ovoce a houby, atd za Slezskou branou na prvních hradbách.

Domácí směli z města i do města; jinak ale nebyl nikdo bez dovolení velitelstva do města puštěn.

Dne 17. dva příchozí pánové, jenž bojiště od Lípy až k Žirči byli prošli, přinesli nám zprávu potěšitelnou, že Prušanů jest málo kolem naší pevnosti a že jich nemáme co se báti. Přece ale bylo z pevnosti několikráte ještě po jednotlivých Prušácích, ji obcházejících, stříleno z děl a sice dne 19. a 20. po třikráte, dne 24. pětkráte a dne 25. třináctkráte. Dne 22. jedna naše stráž přední z pěchoty zahnala trefnou střelbou zvídku pruskou, kterouž pak několik kulí z děl hradebních na patřičnou vzdálenost sprovodilo.

Dne 23. byly první pohřby veřejné za bránu Slezskou s veškerou slávou vojanskou doprovozeny, a sice jednoho nadporučíka saského a jednoho zaváděče 18. regimentu rakouského, Jana Feifary ze Smiřic; oba byli na hřbitově pouchovském pochováni. První dva dni, co pevnost byla obležena, pochováváni byli zemřelí vojínové *v první zahradě u zbrojnice*, napotom *za Slezskou branou*, kdež jeden podplukovník, jeden rytmistr, dva jiní důstojníci a několik prostých odpočívá. [25]) Dne 22. rozneslo se po

---

[25]) Aby památka na tyto domácí a k. saské bojovníky, kteří nevinnou oběti „německé války bratrské“ byli se stali, budoucnosti byla zachována, sestoupilo se k vyzvání paní Elišky Hlouškové několik paní hradeckých u výbor, jenž nejprvé za předsedání paní Josefy Červené učinil sobě úkol, vojínům těmto na jich společném pohřebišti pomník vyzdvihnouti z darův mezi zdejšími měšťankami a úřadnickými paními sebraných. Horlivou snahou paní J. Červené, pak paní Teresie Collinové, p. Elišky Hlouškové, p. Anny Tobišové a p. Hedviky Weinhengstové, kteréžto poslední později stály v čele výboru, vydařil se úmysl šlechetný.

V neděli dne 12. července 1868 požehnán významný a vkusný pomník zde odpočívajících reků. V slavnosti této vzalo podílu veškeré skoro obyvatelstvo hradecké, zastupitelstvo městské, představenstva občanských a vojanských úřadů, veškeři důstojníci zdejší posádky, pěvecký spolek „*Slavjon*“ a „*Vlastimil*“ z Kuklen, gymnasialní mládež a žákovstvo z hlavních a realních škol, a pak jeden pluk c. k. vojska s hudbou. O 9 hod. ubíral se slavnostní průvod z kostela P. Marie, v jeho čele duchovenstvo a výbor paní, před nimiž pěkná řada malých dívek bíle oblečených a věnci ozdobených kráčela.

U pomníku seřadili se poddůstojníci pěšího regimentu arciknížete Konstantina v čtverhran pro čest a pod stanem upraven oltář; pomník, železný *kříž* s věncem vavřínovým, bohatě květinami ozdoben a zábradlí hřbitovní věnci z dubového listí okrášleno. Po úvodní řeči české, kterouž

městě, že prý do táboru nepřátelského, jmenovitě do Štěžer, mnoho těžkých děl bylo přivezeno k dobytí naší pevnosti; proto dovolil velitel k prosbě pana purkmistra a k upokojení obecenstva, by na zejtří vysláno bylo několik spolehlivých mužů na vyzvědy; a tak jsme se dozvěděli, že Prušáci jenom na Pražské straně jsou rozloženi v počtu skrovném a sice bylo jich: v Kuklenách 1 kumpanie, v Štěžerách 2 s podplukovníkem a 2 cuky husarův, v Dlouhých Dvořích jeden cuk pěchoty se setníkem, mezi Hradcem a Břízou až k Svétí tábor pěchoty asi půldruhého aneb dvou pluků a něco dělostřelstva; u Všestar škadrona husarův, u Hříbska a Štěžerek asi 300 volů a krav dílem pruského dílem českého plemene; nepřítel prý obchází jenom až po nádraží a Plácky. Zpráva tato ovšem potěšila nás všech a naše

---

k přítomnému vojsku měl městský kaplan, pan Josef Lexa a v níž na konec děkoval výboru paní za zřízení tohoto pomníku, požehnal jej městský děkan a kanovník, veledůst. p. Leodegar Vacek, an *Slavjan s Vlastimilem* a s pp. bohoslovci a studujícími velebný zpěv „*Otče náš*“ pěl. Při polní mši sv. hrál vojanský sbor hudební a pěvcové přednesli krásné zpěvy „*Den Páně*“ a „*Modlitba.*“

Dne 17. července přinesly noviny „*Politik*“ dojemné poděkování, kteréž tuto pro paměť doslovně opakujeme:

Oeffentlicher Dank.

Zurückgekehrt von der Einweihung des Denkmales, welches die edlen Frauen zu Königgrätz den daselbst an ihren Wunden erlegenen Kriegern der kaiserl. königl. und königl. sächs. Armee errichten liessen, fühle ich mich, im Namen der Verstorbenen, veranlasst, meinen tiefgefühltesten Dank hiemit auszusprechen. Nicht minder danke ich dem geehrten Militär, der Geistlichkeit, der Schuljugend und überhaupt den Bewohnern zu Königgrätz.

Wegen zu grosser Aufregung und wegen meiner zu schnellen Abreise war es mir leider nicht vergönnt, zu erfahren, wer wohl das kleine, liebe Mädchen gewesen sein mag, das den Kranz auf meines Bruders Grabe niederlegte. O! liebes Kind, ich danke Dir recht herzlich; so Gott will lerne ich Dich nächstes Jahr kennen, hast Du aber mit Deinen Spielgenossinen ein Blümlein, so pflanzt es auf die Gräber dieser Braven, die mehr oder weniger fern von ihrer Heimath, treu Ihrem Kaiser, treu Ihrem Könige den Heldentod gestorben sind.

Kreier bei Woritzburg im Königreich Sachsen, den 13. Juli 1868.

H. Schulze,
königl. sächs. Oberförster.

útěcha a naděje v brzkou budoucnost lepší vyrostla, když dne 27. o 5. hodině odpolední přiklusal sem parlamentář oznámit *klid zbraní*. Z večera dne 28. opět přijel parlamentář se žádostí, by pan general přijmul nemocné, kteříž dosud v táboru nepřátelském byli, protože Prusové z něho vytáhnouti zamýšlejí.

Dne 31. července přinesl nám kurýr rakouský zprávu, že pětidenní *klid zbraní* péčí diplomatův zjednaný do 2. srpna potrvá a toho dne že nastane *čtyrnedělní příměří*. Téhož ještě dne přijel první vlak do nádraží zdejšího (poslední byl odtud před čtyrmi nedělmi odpoledne dne 3. července vyjel). Již dne 26. července podepsána byla v Mikulově na Moravě předběžná smlouva o mír a úmluva o příměří. Jelikož listiny o tom sepsány jsou důležité, podáváme je zde v celém znění.

I. Předběžná smlouva o mír.

JJ. VV. císař rakouský a král pruský nadšeni přáním, aby zemím vrátili dobrodiní míru, jmenovali k tomu účeli a k ustanovení předběžných výminek míru svými plnomocníky:

J. Vel. císař rakouský:

Svého skutečného tajného radu a komořího, mimořádného vyslance a zplnomocněného ministra Aloise hr. Karolyiho z Nagy Károlyi a Svého skut. tajného radu a komořího, mimoř. vyslance a zplnomocněného ministra atd. sv. p. Brenner-Felsacha;

J. Vel. král pruský:

předsedu Svého ministerstva a ministra zahraničných záležitostí Ottu hr. Bismarck-Schönhausena, kteří vyměnivše si své plné moci a shledavše, že jsou dobře a správně sepsány, usjednotili se na následujících hlavních podmínkách co základu míru, jenž co nejdříve uzavřen bude.

Článek I. Území rakouského mocnářství vyjma lombardsko-benátské království zůstane bez změny. J. Vel. král pruský zavazuje se, že Své vojsko vezme z rakouských zemí posud oc

něho obsazených zpět, jakmile mír bude uzavřen, *s vyhražením však opatření, která při uzavření konečného míru stanou se za příčinou rukojemství, že válečná náhrada bude zaplacena.*

Čl. II. J. V. císař rakouský uznává zrušení posavadního německého spolku a svoluje k novému upravení Německa *bez účastenství rakouského císařství.* Rovněž slibuje J. Veličenstvo, že uzná užší spolkový poměr, který J. V. král pruský severně Mohanu založí a prohlašuje Svůj souhlas s tím, aby německé státy jižně této čáry ležící vstoupily v jednotu, jichž národní spojení se spolkem severoněmeckým ponechává se bližšímu vzájemnému srozumění.

Čl. III. J. V. císař rakouský přenáší na J. V. krále pruského všecka Svá práva, jichž nabyl v míru vídeňském dne 30. října 1864 k vévodstvím holštýnskému a šlesvickému s ustanovením, *že obyvatelstvo severních okresů* (distriktů) *šlesvických postoupiti se má Dánsku*, jestliže *svobodným hlasováním dá na jevo přání, aby spojeno bylo s Dánskem.*

Čl. IV. J. V. císař rakouský zavazuje se, že k uhražení části útrat válkou Prusku způsobených zaplatí J. V. králi pruskému sumu 40 *milionů tolarů.* Od této sumy má se však odpočítati tolik, mnoho-li J. V. císař rakouský mocí čl. 12. dotčeného míru vídeňského ze dne 30. října 1864 ještě požadovati má válečných útrat od vévodství šlesvického a holštýnského, totiž patnáct milionů tolarů a co náhrada za svobodné vydržování, kterého dostane se pruskému vojsku až do uzavření míru v rakouských zemích od něho obsazených, dalších pět milionů, tak že jen *dvacet milionů* hotově zaplatiti musí.

Čl. V. K přání J. V. císaře rakouského prohlašuje J. V. král pruský, že jest ochoten při nastávajících změnách v Německu ponechati nynější území království saského v jeho posavadním objemu, vyhražuje si .však, že příspěvek Saska k válečným útratám a budoucí postavení království saského uvnitř severoněmeckého spolku upraví podrobněji v smlouvě o mír, kterou zvláště uzavře s J. V. králem saským. Za to slibuje J. V. císař rakou-

ský, že uzná nová zřízení jakož i změny v území, které J. V. král pruský předsevezme v severním Německu.

Čl. VI. J. V. král pruský nabízí se, že opatří svolení svého spojence J. V. krále italského k předběžným výminkám míru a k příměří, které na základě jich uzavřeno bude, jakmile benátské království osvědčením J. V. císaře francouzského dáno bude J. V. králi italskému v moc, aby s ním volně nakládati mohl.

Čl. VII. Schválení (ratifikace) této úmluvy vymění se nejdéle ve 2 dnech v Mikulově.

Čl. VIII. Jakmile tato úmluva bude schválena a schválení vyměněna, jmenovati budou hned JJ. VV. plnomocníky, kteří sejdou se na místě, jež určí se ještě blíže a na základě této předběžné smlouvy uzavrou mír a o jeho podrobných výminkách vyjednávati budou.

Čl. IX. K účelu tomu uzavrou státy smlouvající se po ustanovení těchto předběžných výminek příměří pro cís. rakouské a král. saské vojsko s jedné a pro král. pruské vojsko s druhé strany. Výminky tohoto příměří v ohledu vojenském budou ihned ujednány. Toto příměří uzavře se zde zároveň s Bavorskem a general svob. p. Manteuffel obdrží rozkaz aby s Virtemberskem, Badenskem a Hessen-Darmštadtskem uzavřel příměří na základě vojenského držení, jakmile jmenované státy to navrhnou.

Na důkaz toho podepsali jmenovaní plnomocníci tuto úmluvu a přiložili svou pečeť.

V Mikulově, dne 26. července 1866.

Karolyi v. r. *v. Bismarck v. r.*
Brenner v. r.

II. Úmluva o příměří.

Podepsaní: c. k. rak. polní zbrojmistr hr. Degenfeld a kr. pruský general pěchoty svob. p. Moltke byvše od J. V. císaře rakouského a J. V. krále pruského k tomu zmocněni a shledavše své plné moci vzájemné v pořádku, uzavírají příměří s následujícími výminkami.

Jelikož dnes podepsány byly předběžné výminky míru, přestane nyní nepřátelství mezi c. k. rakouským a kr. saským vojskem s jedné a kr. pruským vojskem s druhé strany a dnem 2. srpna nastane čtyrnedělní příměří. Po čas jeho platí tato ustanovení:

§. 1. Po čas příměří podrží kr. pruské vojsko obvod (rayon), jenž západně ohraničen jest čarou přes Cheb, Plzeň, Tábor, Jindřichův Hradec, Slavonice, Znojmo, tato místa v to zahrnuje. Jižně činí hranici Dyje až k svému ústí do Moravy, východně tato řeka sama až k Napajedlím a odtud rovná čára k Bohumínu.

§. 2. Kolem pevnosti olomoucké zůstane okolí na 2 míle, kolem pevností josefovské, královéhradecké, terezínské na 1 míli osvobozeno od obsazení se strany pruské a jmenované pevnosti mohou z těchto obvodů bráti, čeho k vydržování svému potřebují. Pevnost olomoucká bude míti průchodní silnici přes Hranici do Mezříče, která se strany pruské nebude osazena.

§. 3. Aby pruské vojsko z nynějšího postavení svého mohlo odebrati se do obvodu v §. 1. ustanoveného, ponechány mu budou průchodní silnice s jedné strany přes Maissavu, Scheitelsdorf, Třeboň do Tábora, s druhé strany přes Malačku, Skalici do Napajedlí a může se na 2 míle kolem nich rozložiti.

§. 4. Uvnitř obvodu vedle §. 1. pruskému vojsku ponechaného má toto vojsko právo po čas příměří bez překážky užívati veškerých silnic po zemi i po vodě a nesmějí mu v tom pevnosti v §. 2. jmenované nikterak překážeti. Vyjmuta z toho po čas příměří jest část dráhy mezi Přerovem a Českou Třebovou, pokud jde obvodem pevnosti olomoucké.

§. 5. C. k. rakouské vojsko nepřekročí demarkační čáru dne 22. t m. umluvenou dříve, než zadní voj kr. pruského vojska nepřejde přes Dyji. Ve které lhůtě se to stane, bude c. k. vládě co nejdříve sděleno.

§. 6. Nemocní a lékaři i úředníci, kteří k ošetřování jich zůstanou v zemích, z nichž král. pruské vojsko odtáhne, podrží posavadní své místnosti. Mimo to dostane se jim se strany rakouské podpory úřadů výživy a prostředků dopravních. Odvežení

jich domů, na kteréž se strany pruské má vzíti se co nejdříve možná ohled, nesmí se ani po čas příměří ani po něm klásti překážky.

§. 7. Vydržování kr. pruského vojska díti se bude od části zemí od něho obsazených. Peněžní kontribuce nebudou se s pruské strany vybírati.

§. 8. C. k. státní majetek, c. k. sklady a zásoby, pokud nebyly již před početím příměří v držení ujaty, nemají se strany pruské zabaveny býti.

§. 9. *C. k. vláda postará se o to, aby civilní úřadníci její co nejdříve vrátili se na svá místa* a byli spolu činni při vydržování pruského vojska.

V čase od 27. července do 2. srpna držeti se bude rakousko-saské vojsko všude ve vzdálenosti půl míle od demarkační čáry dne 22 t. m. umluvené, pokud jde tato po levém břehu Dunaje, kdežto s pruské strany tato demarkační čára nesmí se nikde překročiti.

V Mikulově, dne 26. července 1866.

August hr. Degenfeld-Schonburg v. r.,
polní zbrojmistr.

Hellmuth svob p. Moltke v. r.,
general pěchoty a náčelník generalního štábu.

Úmluvu tuto uveřejnil velitel pevnosti zdejší, s dodavkem tímto: „Dle tohoto příměří usnesl jsem se s velitelem oddělení pruského vojska Hradec obkličujícího o hranice obvodu jedné míle. Do obvodu toho náleží místa, na pravém břehu labském: *Lochenice, Neděliště, Světí, Všestary, Rosnice, Charbuzice, Stěžerky, Řípsko, Urbanice, Libčany, Opatovice;* na levém břehu: *Vysoká se svým hájemstvím, Běleč, Nepasice, Divce, Černilov, Oujezd* a *Skalice.*

V obvodu tomto vedou následní silnice průchodní král. vojska pruského: 1. železnice; 2. silnice z Hořic na Všestary, cihelnu u Břízy, Břízu, Klacov, Štěžery, Plačice, Opatovice; 3.

na Plotiště, Svobodné Dvory, Plačice a Opatovice; nemocnice pruské jsou v Nedělištích, v Světí a v cihelně u Břízy; 4. na hlavničku a choleru nemocní jsou v Štěžerách a Rosnici, kdež jeden lékař a dva opatrovníci.

Nyní káže potřeba, aby času vyměřeného městské zastupitelstvo pro své spoluobčany a velitelství pro c. k. posádku užilo tak, by pevnost i město novými zásobami opatřeno bylo a sice na tři měsíce, září, říjen a listopad pro jistotu, kdyby válka nově vypukla. — Jest potřebí živého trhu, aby posádka zdejší, kteráž za této doby nebude zaopatřována všemi potřebami, vařivo, maso atd. zde kupovati si mohla. Pročež slavné obecní správě uctivě dává se věděti, aby trhy každé soboty od 6. hodiny do 12. na prostoře mezi oběma kasarnami jízdectva a pěchoty u brány Moravské úředně zavedla. Prodatelům jest příchod i východ ve všech branách otevřen. Domácí smějí za trhu jenom branou Slezskou ven a domů. Ostatní průchody z města bude vojsko stříci, aby příchozí nemohli nikudy rozbíhati se. Slavná správa obecní račiž skrze své dozorstvo, k jehož žádosti potřebná pomoc vojenská jemu dána bude, starati se o pořádek v trhu a přihlížeti k těm, kteříž z pevnosti se navracují. Nehledě na právo k zpátečnímu vývozu neprodaných potrav, pod žádnou výminkou nesmí víno, tabák, sůl atd. vyvážena býti.

Měšťané, kteříž listem potvrzovacím, od purkmistrovského úřadu vydaným, potřebu svého odchodu dokáží, obdrží od velitelství pevnostního lístek průchodní; lístky takové mohou každého dne od 10. do 12. hodiny dopoledne u téhož velitelství odbírány býti.“ Dne 2. srpna 1867.

Weigl, G. M. m. p.

Dne 3. srpna vyjela odtud poprvé c. k. pošta, kteráž 3. července sem byla naposledy přijela.

Dne 4. přijel sem parlamentář oznámit, že tudy vojsko pruské potáhne, by tedy ani na silnicích ani na železnici žádných překážek jemu nebylo kladeno.

Dne 6. přestala posádka zdejší dostávati válečného zaopatření obdržujíc platu denního. První týdenní trh dle předpisu velitelova byl dne 11. srpna bez všeliké výtržnosti na prostranství mezi kasárnami jízdectva a Vodními; avšak rozkaz velitelův dne 2. daný nepotřeboval plného uskutečnění, neboť, Bohu díky, dne 23. ujednána byla v Praze smlouva o *mír* mezi Pruskem a Rakouskem a dne 30. vzájemně vyměněna. — Důležitá listina tato zní doslovně takto:

„Jmenem nejsvětější a nerozdílné Trojice.“

J. V. král pruský a J. V. císař rakouský prodchnuti přáním, aby zemím svým navrátili blaho míru, usnesli se přetvořiti preliminaře v Mikulově dne 26. července 1866 podepsané v konečnou smlouvu míru. K tomu účeli jmenovali J. V. své plnomocníky a sice:

J. V. král pruský:

Svého komořího skutečného tajného radu a plnomocníka *Karla svob. p. Werthera*, vlastníka velkokříže král. pruského řádu černého orla s dubovím a cís. rakouského Leopoldova řádu atd.

J. V. císař rakouský:

Svého skutečného tajného radu a komořího, mimořádného vyslance a zplnomocněného ministra *Adolfa Maria svob. pána Brenner-Felfercha*, velitele cís. rak. řádu Leopoldova a rytíře král. pruského řádu červeného orla první třídy atd., kteří se v Praze sešli k poradě a po výměně svých v dobré a pravé formě shledaných plnomocenství o následujících článcích usjednotili se:

Čl I. Na příště a trvale má panovati mír a přátelství mezi J. V. králem pruským a J. V. císařem rakouským, jakož i mezi jejich dědici a potomky a obapolnými státy a poddanými.

Čl. II. K vůli uskutečnění čl. VI. preliminaře míru uzavřeného v Mikulově dne 26. července t. r. a anto J. V. císař francouzský skrze svého u J. V. krále pruského pověřeného vyslance úřadně dal v Mikulově dne 29. července ejusdem prohlásiti:

„*Q'eu ce qui concerne le gouvernement de l'Empereur, la Vénétie est acquise à l'Italie pour lui etre remise à la paix*" — přistupuje i J. V. císař rakouský k tomuto vyjádření a svoluje k spojení lombardsko-benátského království s královstvím italským beze vší jiné obtížné podmínky, nežli přejmutí oněch dluhů, které budou uznány za lpící na postoupených územích těch v souhlase s tím, jak bylo jednáno při smlouvě v Curychu.

Čl. III. Zajatci váleční budou z obou stran ihned propuštěni.

Čl. IV. J. V. císař rakouský uznává rozpuštění dosavadního německého spolku a svoluje k novému přetvoření Německa bez účastenství státu rakouského. Rovněž slibuje J. V. uznati užší poměr spolkový, jejž J. V. král pruský severně za čarou Mohanu založí a prohlašuje se za srozuměna, aby německé státy na jižní straně této čáry ležící, sestoupily se v spolek, jehož národnostní spojení se spolkem severoněmeckým se ponechává bližšímu dorozumění se obou a jenž bude míti mezinárodní nezávislou bytnost.

Čl. V. J. V. císař rakouský přenáší na J. V. krále pruského všechna svá v míru vídeňském od 30. října 1864 nabytá práva na vojvodství holštýnské a šlesvické s tím doložením, že obyvatelstvo severních okresů Šlesvicka, pakli by při volném hlasování projevilo přání, aby s Dánskem spojeno bylo, má Dánsku býti postoupeno.

Čl. VI. K přání J. V. císaře rakouského prohlašuje J. V. král pruský, že jest ochoten ponechati při nastávajících změnách v Německu nynější území království saského v dosavadním jeho obvodu, začež si ale vyhražuje upraviti podvolněji příspěvek Saska na výlohy valečné, jakož i příští postavení království saského v mezích spolku severoněmeckého ve zvláštní smlouvě o mír, kterou s J. V. králem saským uzavře.

Naproti tomu slibuje J. V. císař rakouský uznati nové zřízení, které J. V. pruský král v severním Německu zříditi hodlá, i územní změny tamtéž.

Čl. VII. Vzhledem k dorozumění se o dosavadním jmění spolkovém sestoupí se nejdéle v 6 nedělích po ratifikaci této smlouvy komise ve Frankfurtu nad Mohanem, u které všechny požadavky a nároky na německý spolek ohlášeny a v 6 nedělích vyřízeny býti mají. Prusko a Rakousko budou v této komisi zastoupeny a všem ostatním dosavadním vládám spolkovým jest volno stejně učiniti.

Čl. VIII. Rakousko zůstane oprávněno vyvezti z pevností spolkových císařský majetek a z movitého jmění spolkového matrikulární podíl Rakouska anebo jinak jím naložiti; totéž platí o veškerém jmění spolku.

Čl. IX. Státním úředníkům, služebníkům a pensionistům spolku pojišťují se příslušící jim anebo povolené jim pense pro rata matriky; avšak král. pruská vláda převezme výplatu pensí a podpor pro důstojníky bývalé armady šlesvicko-holštýnské i jejich pozůstalé, jež posud z matrikulární pokladny spolkové byly placeny.

Čl. X. Výslužné cís. rak. náměstnictvím v Holštýnsku zabezpečené zůstane těm, jichž se to týče, povoleno. Peníze 449500 dolarů dánské měny ve 4 pct. dánských obligacích státních posud v rukou rakouské vlády se nalézající, kteréž náležejí ale financím holštýnským, budou těmito hned po ratifikací této smlouvy pojištěny.

Žádný příslušník vojvodství Holštýnska a Šlesvicka a žádný poddaný J. V. krále pruského a J. V. císaře rakouského nebude pro politické chování své za posledních událostí a války stíhán, znepokojován, aniž jeho osobě nebo jmění v čemkoli ujma činěna.

Čl. XI. J. V. císař rakouský zavazuje se stran uhražení částí výloh, jež Prusku válkou vznikly, by zaplatil J. V. králi

pruskému 40 milionů pruských tolarů. Od těchto peněz má se ale odpočísti výloha válečná, kterou J. V. císař rakouský podle článku XII. zmíněné smlouvy vídeňské od 30. října 1864 ještě na Šlesvicku a Holštýnsku k požadování má v sumě 15 milionů pruských tolarů a dále, jakožto aequivalent za stravování pruské armády až do uzavření míru v obsazených zemích rakouských 5 milionů pruských tolarů.

Polovice těchto peněz zapraví se současně s výměnou ratifikací této smlouvy, druhá tři neděle později hotově v Opoli.

Čl. XII. Vyklizení území rakouských kr. vojskem pruským obsazených bude vykonáno ve 3 nedělích po výměně ratifikací smlouvy míru; ode dne ratifikační výměny obmezí pruské generalní vlády úřadování své pouze na vojenský obor působnosti. Zvláštní ustanovení, podle kterých vyklizení to státi se má, jsou ve zvláštním protokole, který tvoří přílohu této smlouvy.

Čl. XIII. Všechny mezi vysokými smlouvu uzavírajícími stranami před válkou usnešené smlouvy a úmluvy, pokud povahou svou zrušením spolku německého působnosti své pozbyti nemusejí, nabývají tímto nové platnosti. Zvláště zachovává všeobecná tato smlouva mezi spolkovými státy německými od 10. února roku 1831 se všemi příslušnými dodatečnými ustanoveními platnost svou mezi Rakouskem a Pruskem.

Rakouská vláda ale prohlašuje, že uzavřená 24. ledna roku 1857 smlouva mincovní zrušením spolku německého podstatné ceny své pro Rakousko pozbývá a král. pruská vláda je ochotna vstoupiti ve vyjednávání stran zrušení této smlouvy s Rakouskem i s ostatními účastníky jejími.

Rovněž vyhražují si vysocí podpisatelé smlouvy vstoupiti co možno nejdříve ve vyjednávání stran prohlídnutí smlouvy celní a obchodní ode dne 11. dubna roku 1865 ve smyslu většího usnadnění obapolného obchodu.

Prozatím má zmíněná smlouva nabyti platnosti s tím doložením, že každému, kdo smlouvu podepsal, je volno, aby po výpovědi 6 měsíční platnosti ji zbavil.

Čl. XIV. Ratifikace této smlouvy mají býti v Praze ve lhůtě 8denní anebo možno-li dříve vyměněny.

Na doklad toho podepsali oba plnomocníci tuto smlouvu a opatřili ji pečetí znaků svých.

Tak stalo se v Praze 23. dne měsíce srpna léta Páně osmnáctistého šedesátého šestého.

(L. S.) *Werther.* (L. S.) *Brenner.*

Dne 6. října odebrala se odtud zvláštní deputace města i okresu hradeckého v čele majíc starostu p. Karla Collino, do Vídně vyprosit sobě u císaře pána audienci, v kteréž by vylíčila veliká utrpení okresu zdejšího svízeli válečnými učiněná a prosila za zrušení pevnosti Hradce Králové. Poněvadž právě císař pán meškal v Išlu, byla zatím deputace u pana arcivévody Albrechta a správce ministerstva vojenství p. podmaršalka Johna, kteříž oba ji velmi vlídně přijali a jí slíbili, že pilný zřetel obrácen bude k zrušení pevnosti naší. — Císař pán přijmul po svém návratu dne 11. deputaci a měl se k ní obzvláště blahosklonně. Pan purkmistr měl k J. Vel. přiměřenou řeč, načež podal J. V. adresy loyalnosti z okresův kraje hradeckého a zároveň prosil jmenem obyvatelstva hradeckého za zrušení pevnostních zdí města našeho. J. V. přijal adresu a slíbil, že, co se týče druhé prosby, dá sobě předložiti zevrubné uvážení celé této záležitosti, načež propustil deputaci s největší blahosklonností.

Když napotom císař pán zavítal do Čech, aby očitě poznal, čeho země tato válkou byla zakusila, dne 4. listopadu (1866) dostalo se i Hradci toho štěstí, že také do něho zavítati ráčil. Již ráno o půl osmé hodiny přijel J. V. z Josefova do nádraží zdejšího, odkud hned nastoupil cestu po bojišti přes Neděliště, Chlum, Lípu, Dlouhé Dvory, Probluz, Přím, Štěžerky a Štěžery. Při pohledu na četné hroby padlých vojínů a na zpousty válkou způsobené, a dosud patrné, byl velice dojat. Na *Chlumu* vešel

do kostela rozstříleného a spatřiv tam kaluže krve na podlaze lpící zaplakal.[26]) Představenému obce chlumské zavěsil vlastní rukou zlatý kříž záslužný na prsa; vyptával se rolníků přítomných na škody a mají-li zaseto, a jakož i zdali a jakou pomoc obdrželi; slíbil, že vynasnaží se vší silou, aby bídě jejich bylo uleveno. Po desáté hodině oznamovala střelba z děl příchod J. V. z bojiště do Hradce Králové. U brány Slezské skvěle ozdobené uvítán císař starostou města a okresu řečí českou: taktéž česky odpověděl a naději na nastávající lepší časy vyslovil. Na to ubíral se královský povoz, obklíčený švarnými rolníky na koních, městem, jehož domy a veřejné budovy věnci a prapory okrášleny byly, při slavnostném hlaholu všech zvonů a nekonečném volání slávy k biskupské residenci, kdež i studující gymnasia v řadách postavení nejmilostivějšího krále svého radostí nelíčenou přivítali, projevujíce jásáním city lásky a oddanosti nejvřelejší. U vchodu biskupské residence osloven byv J. Vel. na uvítanou od p. biskupa, stojícího v čele duchovenstva i všech ostatních sborů, a uveden do komnat připravených, dal Sobě představiti veškeré korporace, mezi nimi též učitelstvo gymnasia, jehož ředitele zevrubně se vyptával na poměry ústavu vůbec a v čas války zvlášť, a přijav blahosklonně díky ředitelem vyslovené za to, že Jeho milostí a moudrostí mládeži české popřáno mateřskou řečí se vzdělávati, rozprávěl i s jednotlivými členy sboru co nejvlídněji.

Na to odebral se J. V. do kostela sv. Ducha a prohlídnuv jej navštívil raněné vojíny v koleji jesuitské, kdež po delší čas meškal rozprávěje s jednotlivci, těše jich a uděluje jim darův. Konečně prohlídnul si starožitnosti v radnici městské, kdež

---

[26]) Kostel chlumecký *Proměnění Krista P*, nyní *filiální* kostela Všestarského, měl před husitskou dobou svého vlastního faráře. Nejstarši nám známý farář zdejší jmenoval se *Vícemil*. Po jeho smrti byl od duchovního úřadu dne 10. listopadu 1358 na jeho místo ustanoven *Mikuláš Dalešův z Rokytné*, kněz diécese pražské, k presentaci pána podacího (patrona farního a majitele statku chlumeckého) *pana Jana řečeného Znoika z Chlumu (Liber I. confirmationum. Tom. I. Fr. A. Tingl.* Str. 71)

na památku do kancionálu českého z roku 1668 milostivě se podepsal, a navrátil se za nekonečným provoláváním slávy branou Pražskou na nádraží. Poobědvav tam nastoupil další cestu do Pardubic, pozůstaviv v srdcích všech, kdož jej spatřili, vlídností, přívětivostí, laskavostí a pečlivostí otcovskou nepomíjející obraz panovníka nejvřeleji milovaného.

Ochrana Miesta zaleži na swornosti, Lascze, gednotě v wirze bez roztržitosti.

Heslo starých Hradečanův.

Dějepis církevní.

I.

Od nejstarší až po kališnickou dobu.

V místech, kde nynější město Hradec základy své má zakotvené, měli pohanští praobyvatelé zdejšího újezdu i sídlo svého modlářství i pohřebiště své. Svědkem toho jsou pozůstatky jejich hrobů, kteréž zde nalezeny byly. [1])

---

[1]) Znamenité množství památek pohanských objeveno zde bylo roku 1766 do 1778, když hradby pevnosti zdejší byly stavěny. O těchto starožitnostech obšírně pojednal *Karel J. z Bienenberka*, podav i mnoho z nich výkresy. *(C. J. von B. Geschichte der Stadt Königgratz.)* Věci tyto, popelnice, rozličná osudí, jehlice, kroužky a j. náležely dle slovutného pana professora *Vocela* slovanským obyvatelům pohanským této krajiny. *(Pravěk země české. Složil Jan E. Vocel.* Str. 54. a 534. — Srovn. *Mauric Lüssner. Památky archeol.* II. Str. 181. III. Str. 235.)

R. 1852 a 1858 objeveny při kopání na sklepy obecního domu v Solní ulici tři vrstvy hrobův; v hořejší nalezeny jsou ostatky křesťanského, v dolejší vrstvě pohanského hřbitova a sice z doby slovanské a nejhlouběji na pevné jílové půdě ostatky Bojův, (jak již podotknuto.)

Když roku 1858 bylo na základy Boromea kopáno, vyskytly se na místě domu č. 192 *tři pohanské hroby*, a sice ve hloubi tří sáhův. Tyto byly 2 sáhy hluboké, čtverhrané, 4′ dlouhé, rovněž tolik široké. V každém uhlu těchto hrobů byly kůly vbité, které přidržovaly pažení z olšového a osykového dříví. Toto dříví zachovalo se ve vlhké zemi tak, že po vybrání ještě kupci naň se našli. Jeden z těchto hrobů byl v severozápadním rohu toho staveniště, druhé dva sedm sáhů od něho k jihozápadní straně na dva sáhy od sebe Ve všech nalezlo se množství hliněných nádob. V obou posledně jmenovaných hrobích bylo kromě množství střepů 8 celých džbánů, 26 hrnců, 3 mísy a 1 lampička hliněná, potom dva spodky od skleněných nádob, které za podstavky svícnů pokládány byly. Nádoby

Léta spásy 874 Bořivoj, kníže český, pokřtěn jest od sv. arcibiskupa *Methodia* na hlavním hradě Svatopluka moravského,

---

byly černavé, červenavé, žlutavé a šedivé barvy, málo vypálené, zcela jednoduché anebo jen rovnoběžnými čárkami ozdobené. Polevu měly z nich jen dva džbány, a sice jeden zelenou, druhý hnědou. Džbány a hrnce měly po jednom uchu, jenom dva hrnce byly bez uch. Z mis čili lépe z pánví (kasrolů) měla jen jedna ucho, a dvě byly hubičkami opatřeny. Lampička vypadá jako jednoduchá, kulatá místička s počerněnou hubičkou pro knot. Jeden ze skleněných tak zvaných svícnových podstavků jest průzračný, bezbarvý, předeným skelním vláknem a uzlíčky ozdobený, druhý jest nahnědlý a také průzračný. Ze džbánův jest největší 9″ vysoký a 7″ široký, a byl největší ze všech zde nalezených nádob. Nejmenší kousek byl hrneček 3″ vysoký a 3½″ široký. Kromě nádob nalezena jest v těchto hrobích lebka kance, potom zvláštní hruda zvíci lidské hlavy, vnitř dutá, barvy žlutavé, složená ze smíšeniny vápnaté, snadno se rozdrobující, potom z větviček, pecek švestkových a třešňových, z jader jablkových a hruškových, k čemuž poznamenáváme, že tyto posledně jmenované rostlinné části znáti bylo dílem ze zbytkův jich, dílem z otisků ve vápnité látce udělaných.

Ve hrobě v severozápadním rohu staveniště nalezeném bylo 14 větším dílem celých hliněných nádob nalezeno a jeden kachel zvláštní podoby. Mezi nádobami byly 4 džbánky a 10 hrncův, z nichž 6 po jednom uchu mělo a ostatní bezuché byly. Největší džbán byl 10″ vysoký, 7″ široký, největší hrnec 7½″ vysoký a 7″ široký, nejmenší jen 5″ vysoký a široký. Mezi těmi nádobami vynikal zvláště malý džbán svou ozdobnou formou; jest bezuchý, polévaný, má úzký krk a hubičku; jiný džbáneček jest bělavý a má nahnědlé pruhy. Velmi zajímavý jest kachel; má podobu širokého, nízkého slévadla, a vnitřní čtyrstranný otvor zavřen jest připevněným hliněným plátkem. Na tomto plátku vyobrazena jest zeď z kusových kamenů vrstvami vystavěná, s dvěma branami do kruhových oblouků sklenutými. Tyto brány jsou skutečně v plátku vyříznuty a vedou do vnitřku kachle. Celý ten plátek byl roztřenou slídou potažen, což se ještě poznati může. Kachel jest 5½″ vysoký a každá strana předního čtverce 7″ dlouhá. Kromě toho vyskytla se zde též celá hlava kančí a zbytky od jelenich parohů. Znaků na dnech nádob nebylo nikde.

Musime ale připomenouti, že již r. 1850 sotva 4 sáhy západně od posledně popsaného hrobu v domě p. č. 108, když se v něm sklep stavěl, ve vrstvě uhlí, popele a kostí, velmi mnoho střepův a 6 celých pohřebních nádob, 4′—6′ pod zemí, nalezeno bylo. Nádoby v celosti vydobyté měly podobu hrncův, byly 3″—6″ vysoké, pět černavých, každá s jedním úškem, jedna červenavá a bez ucha. Všecky byly rovnoběžnými čarami ozdobeny a znakův na dně neměly. Vedle těchto nádob nalezen byl také malý prsten ze žlutohnědého skla.

K doplnění zpráv o popelnicích v Hradci nalezených stůjte zde ještě tyto donášky. R. 1850 ukázalo se při náhodném prohlížení krypty pod kostelem P. Marie, že se klenutí v ní dvěma novými oblouky čili pasy podepříti musí. Při kopání gruntů na tyto oblouky v kryptě našly se následující věci: pod podlahou čili půdou, na které rakve ležely, byly pochované mrtvoly kněží, jak se podle toho, co při nich leželo, snadno poznati mohlo. Hloub, a sice 9′ v zemi pod půdou krypty, ukázaly se popel, uhlí, kosti a několik pohanských nádob. Nejpěknější z těch byl asi 6″

totiž na Velehradě. Jeho pokřtěním rozhodnuto jest vítězství křesťanstva nad pohanstvem v zemi české. První kostel od knížete Bořivoje v Čechách a sice na *Levém Hradci* založený nese jméno sv. Klimenta. Založení takové velmi rychle rozšířilo se po zemi české a zajisté, když roku 973 od vévody Boleslava II. založeno bylo biskupství Pražské, stál již na *Hradci nad Labem* kostel v čest téhož svatého posvěcený, na něhož nynější kostelík sv Klimenta dosud upomíná. [2])

---

vysoký džbáneček okrášlený řadami ležatých křížkův ze žlutavé, nepálené hlíny; potom byly části nádoby asi jako mísa vypadající s kulatým dnem se čtverhraným okrajem nalezeny; půl kulovaté nádobky se stojatým okrajem okolo otvoru a s úškem. (Tyto nádoby jsou v Českém Museu.) Kromě toho množství střepů, vše v prostoru 10—12 čtverečních stop, a na blízku také konec jeleních parohů.

Při vykopávání základův nově přestavovaného domu p. č. 62 ve Svatodušní ulici (nynější dívčí školy) v letech 1853 a 1854 byly také mnohé popelnice z tuhy a hlíny se znaky i beze znakův nalezeny; měly však nejvíce podobu hrnců, jsouce jinak méně zajímavé.

Konečně vyskytlo se při přestavování kriminalního domu v Dlouhé ulici v letě r. 1858 několik hrncovitých popelnic a s nimi znamenitá, slévadlu podobná nádoba ($5\frac{1}{2}$" vysoká, v čtverhraném otvoru 4" široká) ze žlutavé hlíny; potom ještě železný, dobře zachovalý meč, 3' dlouhý, s jílcem podoby kříže, který dle formy z XIII. století pochází a nyní v Českém Museu se chová.

Vše toto zde připomínajíce snažně žádáme domácí pány hradecké, aby při stavbách podzemních pilně přihlíželi k tomu, by od dělníků nebyla zmařena žádná památka po pravěkých předcích našich, anobrž pro archeologickou sbírku domácí zachována a v ní vystavěna na odiv vzdělanosti slovanských praobyvatelův zdejších

[2]) *Druhý kostel v Čechách* založil kníže Bořivoj na hradě pražském, blízko hlavních vrat hradu toho, ke cti *Panny Marie*. — — Když povstala otázka o zřízení biskupství v Praze, stalo se během posud nevyzpytovaným, že pravilo se, Čechy že patří k diécesi Řezenské, že tedy třeba dorozuměti a vyrovnati se prvé s biskupem tamějším, tehdy *sv. Volfgangem*. — Byl sice roku 845 *in octavis Theophaniae* udělen v Řezně čtrnácti lechům českým na jich požádání křest svatý, a nebyli to všichni lechové neboli knížata Slovanů českých (byliť to pouze ze západních Čech, z krajiny chebské, wunsidelské.) Avšak na křest těchto 14 lechů v Řezně nepovolával se toho času ani biskup řezenský sám, naopak spisovatel svatému biskupu Volfgangovi souvěký praví, že *haec gens*, t. j. Čechové, *noviter per christianam imbuta fidem sacrilega idola, licet tepide, abjecit*, ačkoliv Čechové již od století byli křesťané, ano i mučenníky vykázati se mohli, *ss. Václavem a Ludmilou*. Také ani *Kosmas* ničehož neví ani o křtu Čechů v Řezně ani o tom, žeby Čechy byly patřily k diécesi řezenské; *Kosmas* ví toliko, že Václav pozval biskupa řezenského *Tutona* k svěcení kostela na hradě pražském, ke cti

Hned v prvních časech po založení biskupství Pražského, aspoň snad za biskupování *sv. Vojtěcha* (983 — † 23. dubna 997), vlatního ustanovitele církevního pořádku v Čechách, byla země česká rozdělena na 13 *arcijahenství*: Pražské, Kouřimské, Bechyňské, Týnské (Horšův Týn), Plzeňské, Žatecké, Bilínské, Litoměřické, Boleslavské, Hradecké, Rokycanské, Roudnické a Zerčiněveské, z nichž ale poslední tři nejsou jmenována v popise dekanatů ze XIV. století.— O arcijahenstvích těchto nacházíme první a nejstarší zmínku v kronice *Kosmy* při roce 1039, kdež nepochybně na základě staršího nějakého písemného zaznamenání vypravuje o zákonech vydaných od knížete Břetislava a biskupa Šebíře nad hrobem sv. Vojtěcha ve Hnězdně. Tam praveno mezi jinými věcmi: „*Similiter et de his, qui homicidiis infamantur,* **archipresbyter** *comiti illius civitatis nomina eorum asscribat, et comes eos conveniat, et si sunt rebelles, in carcerem redigat.... Patricidas autem et fratricidas sive sacerdotum interfectores et hujusmodi capitalibus criminibus irretitos* **archipresbyter** *assignet eos comiti vel duci sive per manus et ventrem ferratos de regno ejiciat.*“ Dále: „*Si quis autem quam dominicis tam festis diebus publice ad ecclesiam feriari indictis in aliquo servili opere inventus fuerit, ipsum opus et quod in opere est inventum,* **archipresbyter** *tollat jumentum, et CCC ducis in fiscum solvat nummos. Similiter qui in agris sive in sylvis suos sepeliunt mortuos, hujus rei praesumptores* **archidiacono** *bovem et CCC in fiscum ducis solvant nummos.*“ [3]) Že tehdáž *archi-*

---

sv. Víta, a co se týče zřízení biskupství pražského, o tom oznamuje, že jednáno bezprostředně se stolicí Římskou skrze Miladu. dceru Boleslava I. Myšlénka, že Čechy následkem křtu 14 lechův náležely k Řeznu, povstala teprve u spisovatelů XVI. století, i nemá žádné váhy do sebe. Jisté jest, že stolice Římská dala povolení k založení biskupství pražského; jisté jest ale i to, že bylo potřeba vyrovnati se s biskupem řezénským, kterýž toho času, aspoň jak děj ukazuje, pokládal sebe za biskupa také českého, ač nevědomo, na jakém základě. Vyrovnání stalo se bez velikých obtíží. — K diécesi pražské přiděleny ostatně i kraje mimočeské: Morava, Polané, Slezsko a Uhry až po Váh. (*Dr. Hermenegild Jireček. Slovanské právo v Čechách a na Moravě.* Str. 104—119; *Památky archeol. V. Str. 323.*)

[3]) *Arcikněz* má vrahy županovi dotyčného bradu oznámiti, kterýž pak povinen jest potáhnouti udané k soudu. Ty, jenž zavraždili otce, neb bratra svého, neb kněze aneb do takové vraždy se zapletli, má *arcikněz*

presbyter a *archidiaconus. arcikněz* a *arcijahen*, znamenalo jedno, jest viděti samo sebou. *Arcijahen* měl tedy jakousi dohlídku nad župními úřadníky nejen ve věcech týkajících se zachovávání jistých řádů duchovních, ano i při zločinu vraždy, aby jistě byl trestán. Každému arcijahnovi bylo nepochybně vykázáno třeba i více žup, nad kterými přináležela jemu tato dohlídka, a bez pochyby nebylo roku 1039 ještě žádných děkanů. Bez rozpaků můžeme se domýšleti, že *dekanaty* teprv v XII. století byly zřízeny a možná, že se to stalo za přebývání kardinala Guidona v Čechách roku 1143. Legat tento papežský nařídil *rozdělení biskupství pražského* i *olomouckého na určitě vytčené farní osady*, jakých před tím nebylo; snad že právě přitom byli i dosazeni ponejprv *děkanové* co bezprostřední dozorci nad místním kněžstvem, podřízeni arcijahnům co vyšším představeným, a sice v každé župě, kolik jich tehdáž bylo, ustanoven jeden děkan. *) Od té doby nepochybně byli *arcijahnové* vesměs ustanovováni ze středu kanovníkův pražských. Oni byli prostředníci mezi biskupem a místním duchovenstvem, ač jeho první instancí byl děkan. Jimi ohlašoval biskup všeliké rozkazy a zákony své i vyšších představených církevních; jim náleželo bdíti na zachování jich; oni byli výběrčími desátků biskupových a všelikých církevních daní ukládaných na duchovenstvo. Za vykonávání těchto povinností měli rozličné úroční neb dle jistých případností vyměřené platy od místního duchovenstva; k některým arcijahenstvím náležely i zemské statky. — *Děkanové* byli první dohlížitelé na duchovenstvo svého okresu a prostředníci mezi ním a arcijahnem. Děkanem byl vždy některý z farářů v okresu děkanském, bez ohledu na to, sídlil-li v místě, dle něhož děkanství mělo jmeno. Tak byl roku 1357 (dne 10. listopadu) *Martin* farář holohlavský děkanem Hradeckým. — *Z arcijahnů hradeckých*

---

jemu oznámiti aneb spontaně ze země vyvrci. — Kdyby kdo v neděli neb v zasvěcený svátek postižen byl při nějaké služebné práci: práci tu i potah zabaví *arcikněz* a 300 penízů vyplatí županovi do pokladnice zemské. Podobně kdo na poli neb v lese by pohřbil své zemřelé, zaplatí *arcijahnovi* vola a 300 penízů županovi do pokladnice zemské

*) V. V. Tomek. *„O starém rozdělení Čech na župy a pozdějším na kraje.“* Časopis česk. musea. XXXII

připomínají se: *Slavoň* (20. ledna 1167 a r. 1181), *Zdislav* (1216), *Tobiáš* (1301), *Havel* (1320—1362) a *Adam z Nečetic* (1396 † 1419). [5])

Dle *popisu diécese Pražské*, mezi rokem 1344 a 1350 učiněného, *arcijahenství Hradecké* obsahovalo 12 *dekanatů:* Hradecký, Jičínský, Bydžovský, Kladský, Dobrušský, Dvorský, Kostelecký, Broumovský, Chrudimský, Mýtský, Polický a Lanškrounský, a v těchto byli následní *kostelové farní:*

1. v dekanatě *Hradeckém:* Hradec, Jasany (Jasená), Sedražice, Osice, Jaroměř, Libčany, Hrádek, Probluz, Štěžery, Dříteč, Kunětice, Rosice, Živanice, Skalice (Německá), Dohalice, Petrovice, Černilov, Meziříčí, Holohlavy, Dobřenice, Heřmanice, Miletín, Lochynice, Chlum, Neděliště, Hořice, Bohdaneč, Semonice, Kratonohy, Třebechovice, Újezd Vysoký, Milevice, Ždanice, Světy, Ples, Poličany, Všestary, Jeřice, Nechanice, Dubenec, Žíželeves, Chotěbořice, Hořiněves, Hněvčeves, Zvole, Bělá, Chvojno, Habřina, Libčice, Býště, Brusnice, Horní, Suchá, Albrechtice, Krnějovice, Strakotín, Semín, Bystré, Cerekvice, Čébuz, Lanžov, Rohenice, Třemešná Bílá i Červená, Vidonice, Vřeštov a Zaluňov;

2. v dekanatě *Jičínském:* Jičín, Paka Nová, Robousy, Úbislavice, Běchary, Roztoky, Kostelec, Údrnice, Dolany, Chyjice, Drahoraz, Konecchlumí, Radím, Úlibice, Choteč, Mlazovice, Lužany, Lomnice, Újezd Horní i Dolní, Železnice, Nováves, Libuň, Bystřice, Paka Stará, Pecka, Kalná, Týn nad Rovenskem, Nadslav, Zliv, Ostrožno, Brenné Dolejší i Hořejší, Nemojčeves, Velíš, Čistá,

---

[5]) *Regesta diplomatica. C. J. Erben.* I. Str. 139. 266. — *V. V. Tomek. Dějepis města Prahy.* I. Str. 590. 592. — *C. J. von B. Geschichte der St. Königgratz.* Str. 124. 205 — *Libri Confirmationum Fr. Tingl — Miscell. historica. Dec. I. Liber.* V. Str. 220—222. *P. B. Balbin.* — Roku 1384 vypočítáno bylo *obročí* arcijahenského úřadu hradeckého na 40 kop grošův Pražských. (*Tamže.* Str. 32.) — Roku 1086 připomíná se *Těšen probošt hradecký* (*Regesta diplom. C. J. Erben* I. Str. 73.); avšak nemáme pražádné jiné paměti o nějakém proboštství hradeckém.

„*Pan Havel, arcijahen Hradecký,*" byl, pokud víme, pánem podacím dvou kostelů farních: *sv. Martina* na podměstí hradeckém a ve *Hrádku (Novém)*; k jeho totiž presentaci potvrzen byl k onomu kn. Mikoláš dne 27. června 1354 a k tomuto kn. Václav z Prahy dne 22. listopadu 1362. *(Liber I. confirm. Tom. I. Fr. A. Tingl.)*

Brada, Libštat, Jilemnice, Smříčno, Poniklé, Bělohrad (? Albea), Zebín, Olešnice (Košťálská), Olešná (?), Štěpanice, Byšice, Chomutičky a Kopidlno;

3. v dekanatě *Bydžovském:* Bydžov, Záhornice, Kněžice, Slatinky, Městce (Králové), Vlkov, Chlumec, Kozojedy, Slatiny, Ohništany, Hradištko, Boharyně, Vrsce, Vápno, Stará Voda, Žlunice, Lovčice, Chomutice, Lučice, Veležice, Sloveč, Veselé (Vysoké), Lučina (Loučná) Hora, Smidary, Chroustov, Blížkov, Liskovice, Újezd, Luhy, Babice, Metličany, Lužce, Vysočany, Chodovice, Sobčice, Běrunice, Křivany, Mstihněv (Stihnov) a Újezd Svatojanský;

4. v dekanatě *Kladském* jedenačtyrycet kostelů;

5. v dekanatě *Dobrušském:* Dobruška, Náchod, Krčín, Bohuslavice, Skalice (Česká), Levín (ve Kladsku), Kostelec, Černčice, Skuhrov, Přepychy, Solnice, Voděrady, Úpice, Dobenín, Chvalkovice, Třebešov, Opočno, Újezd (Bílý), Starkov, Hronov, Hořičky, Zálezly, Černíkovice, Dobré, Slavoňov, Zákraví, Čermná (ve Kladsku), Olešnice, Hrádek, Dobřany, Machov, Bohušín, Vernerovice (České, Horní), Rtyně, Deštná, Chvaleč a Uhřínov (Veliký);

6. v dekanatě *Dvorském:* Dvůr (Králové), Hradiště Choustníkovo, Trutnov město a ves, Staré i Mladé Buky, Pilinkov, Hostinné, Lanov (Dolní), Olešná, Zárov (Dolejní), Schönberg (ve Slezsku), Hertvicivilla (?), Kocléřov, Vlčice, Chotěvice, Bornflos (? zdá se býti Zacléř), Valbeřice (Alberndorf ve Slezsku), Brusnice (Německá), Vikerivilla (?), Sejfy, Rokytník (Starý), Bernartice, Olešná (Německá ?), Vrchlabí, Bertoldivilla (Bärtelsdorf ve Slezsku) a Čermná;

7. v dekanatě *Broumovském:* Broumov, Fridland (ve Slezsku), Valtersdorf (ve Slezsku), Zdoňov (Merklinivilla), Teplice (Hořejší, Vikmannivilla), Ruprechtice (Rupertivilla), Heřmánkovice (Hermannivilla), Šonov, Božanov (Bertholdivilla), Martinkovice (Martinivilla), Trutlibivilla (Trautliebersdorf ve Slezsku), Višeňov (Pratum desertum) a Abrspach (Hořejší);

8. v dekanatě *Kostelckém:* Kostelec (nad Orlicí), Chocni, Častolovice, Šachov, Rychnov, Vamberk, Líbchava (Česká), Žamberk, Libchava (Německá), Orlice (Pratum), Richemberk, Brandýs, Sudislav, Skrovnice (?), Týniště, Lično, Henice, Chleny, Hnátnice, Potenštein, Písečná, Kunvald, Rybná, Slatina, Pěčín, Rokytnice, Lukavec (Hořejní), Javornice, Nekoř, Sopotnice, Běštovice, Lu-vice, Mladkov, Orlička, Orlík a Skořenice;

9. v dekanatě *Chrudimském:* Chrudím, Rozhovice, Choltice, Lepejovice, Třebosice, Chloumek (?), Nové Město (?), Pardubice, Tuněchody, Hostovice, Sezemice, Dašice, Moravany, Slepotice, Chroustovice, Týnec (Hrochův), Evanovice, Trojovice, Žestky, Kaplice (?), Houbice, Rosice, Podlažice, Chraštice, Kostelec, Čelákov, Kamenice (Trhová), Sv. Mikuláš, Nasevrky, Bítovany, Seč, Žumberk, Slatinany, Svídnice, Lučibořice, Bojanov, Komyrk (?), Chrbokov, Pouchobrady, Stolany, Morašice, Kostelec, Heřmanův Městec, Míčov, Hošťalovice, Stojice, Svitava a Sv. Vrbata;

10. v dekanatě *Mýtském:* Mýto Vysoké, Vratislav, Radhošť, Uhersko, Platěnice, Ředice, Holice, Rybná (Pustá), Ostřetín, Zámrsk, Poloticz (?), Heřmanice (České), Helota (?), Sloupnice, Vratišovice (?), Mladočov, Knířov, Bučina, Makov, Chotovice, Božídům (Novýhrad), Proseč, Řepníky, Peralec, Krouna, Lažany, Hlinské, Ranná, Skutče, Štěpanov, Janovičky, Luže, Voletice, Jenišovice, Kamenička a Svratka;

11. v dekanatě *Polickém:* Polička, Třemešná (Sebranice), Široký Důl, Oujezd Dolní, Cerekvice, Litrbachy, Trstěnice, Opatov, Jetřichovaves, Vítějoves (? Heinzendorf ?), Bystré, Trpín, Jedlová, Korouhev, Borová, Morašice, Jansdorf, Karle, Květná, Limberk, Banín, Rohožná a Albrechtice (?);

12. v dekanatě *Lanškrounském:* Lanškroun, Třebová Česká, Luková, Damníkov, Kunžvald, Třebovice, Řetová (Veliká), Ousti nad Orlicí, Krapovec, Dobrouč (Dolní), Kunzendorf (?), Ostrov, Čermná (Rufa aqua), Dobrouč (Horní), Rudoltice a Jablonné. *)

Papež Kliment VI., povýšiv dne 30. dubna 1344 k prosbám

*) *Dějiny nár. česk. Fr. Palacký.* I 2. Str. 385.

o kostele sv. Ducha máme z roku 1313, kteréhož měšťan *Konrad Šafran* a *Gertruda*, manželka jeho, svůj dům, kromě čtyr kop ročního platu, jemu jsou věnovali. [9])

---

padá na presbyterium téměř polovice, totiž 78′, na lodi s předsíní ostatek, totiž 81′. Předsíně pod kruchtami mají 20′ délky. Šířka presbyteria i hlavní lodi obnáší 28′; šířka v obou pobočních loděch obnáší bez pilířův v každé 15′; k severní boční lodi přistavěno ještě prostory 10½′; pilíře mezi loďmi mají 4′ (dohromady 8′) a pilíř při druhé boční lodi na severní straně 2½′ v hrubosti, a to vše dohromady činí 60′ šířky celého kostela v světlosti. — Výška klenby v hlavní lodi a v presbyteriu nad podlahou obnáší 68′, výška pobočních lodí asi polovici toho. — Kostelních věží, od barvy cihel *červené věže* řečených, zdi dosahují výšky 123′, střechy jsou 20′ a makovice s kříži 7′ vysoké, takže celá jejich výška 150′ obnáší. (*Ant. Dobrkovský, městský zednický mistr. Památky archeol. a místop.* III Str. 168—170, kdež stavba katedralního kostela obšírně jest vypsaná.)

[9]) *Bedřich, písař městský*, ten den před sv. Jiřím 1411, vypsal na jeden list z knih městských všechny odkazy *farnímu kostelu sv. Ducha* učiněné, jež tuto pro jich zajímavost opakujeme. Na prvním místě stojí nahoře dotčený odkaz z roku 1313, pak následují tyto: r. 1314 měšťan *Herold* odkázal jeden masný krám na obětní víno; r. 1315 odkázán „nový“ masný krám kostelu sv. Ducha a faráři; r. 1322 *Jitka* odkázala 18 grošův činže z dvou zahrad; r. 1335 *Heřman*, lázeňský, odkázal na svých lázních okolo jedné kopy úroku na opravování varhan; téhož roku k témuž účelu *Rudel*, truhlář neb sedlář, odkázal na své zahradě v Předměřicích jednu kopu úroku; r. 1336 *Kateřina, Otlinova sestra*, půl krámu chlebního; r. 1338 odkázán pozemek za mlýnem sv. Jana, aby z něho opatřováno bylo světlo pro Boží Tělo; r. 1342 *Kuneš Ringivirt* pojistil na domě svém naproti „českým“ lázním, 12 grošův činže, kteráž na neděli květnou vyplácena, aby za ni před Božím hrobem žaltář byl čítán; t. r. oltáři sv. Sigmunda odkázán úrok šesti kop; r. 1344 *Konrad Kreftig* 12 grošův svatohavelského úroku; r. 1371 *Pesold Reissenkitel* odkázal louku za Orlicí, aby z ní lampa ve dne i v noci hořící před oltářem Panny Marie opatřována byla; r. t. *Eliška* (Elze), *sestra Petrova*, odkázala chlební krám na opravování kostela sv. Ducha; r. 1383 *Heřman Neubiger* na svém chlebním krámu 30 grošův úroku; t. r. *Nič*, radní, se svou manželkou na svém domě pořídil, by z něho každého téhodne půl groše na obětní víno bylo vypláceno; t. r. *Markyta* půl krámu chlebního; t. r. *Kliment Meliz* 7 grošův úroku ze svého domu; r. 1384 *Eliška Rautenstoková* na své zahradě v Předměřicích jednu kopu úroku; t. r. pan *Hanuš*, farář u sv. Anny na své zahradě, v Jaroměřské ulici ležící, 10 grošů ročních pro oltář sv. Kříže; t. r. *Matiáš Meutner* panu faráři Pavlovi a jeho nástupcům na své zahradě, naproti sv. Štěpánu ležící, odkázal jednu kopu grošův úroku k zřízení nového oltáře; 1388 *Mikuláš Plačický*, postoupiv dědictví své ve Všechlapích (?) Jakelinovi Gočhulfovi do jeho živobytí, nařídil, aby jak mile po smrti jeho statku toho se ujme, panu faráři Pavlovi a jeho nástupcům k oltáři sv. Markyty šest kop platitil o sv. Jiří a Havle; r. 1390 *Václav Polický* na svém dědictví ve Steblové pořídil, aby z něho týdně po šesti haléřích na obětní víno bylo vypláceno; r. 1395 na jednom masném krámu odkázáno kostelu 18 grošův a faráři tolikéž

V prvním desítiletí čtrnáctého století, ne-li dříve, vystavěn jest velebný kostel sv. Ducha; *avšak nevíme, čí nákladem a od kterého mistra?* [8]) — *Nejstarší*, dosud známou, *zprávu věruhodnou*

(Třemošná) s Širokým Dolem (cum Latoualli), Újezd, Církovice (Cerekvice), Lutrbach (Litrbachy) s Střenicí (Trstenici), Opatov (Abbatisuilla), Cunczdorf (Kunzendorf, nyní na moravské straně), Bystré s Trpinou (Trpín), Pulcherfons, Korovia (Korouhev), Borová či Oldřiš (Borouia, siue Vlricivilla), Moravšice, Jansdorf, Karlsprun s filialkou Laubendorfem, Banína (Banín) s filialkou Rohoznou (Rohožná), Abbatisuilla cum filia Theodriciuilla (Abtšdorf s filialkou Dittersdorfem); *v dekanatě Lanškrounském*, Lanškroun město obezděné s kostelem, Třebová (Česká), Luková, Tamiksdorf (Damníkov), Königsfeld (Kunžvald), Třebovice (Veliká), Vilhelmswerd (Ústí nad Orlicí), Krapndorf (Krapovec), Lybntal (Dobrouč Dolní), Kunczendorf (?), Michaelis Villa (Ostrov), Čermná (Ruffa aqua), Dytrychspach (Dobrouč Horní), Rudoltice (Rudolfiuilla); *v dekanatě Mýtském*, Mýto město obezděné s farou a domem bratří Menších, Knířov (Kmyerzov), Heřmanice (České) Tyczmanniuilla (?), Platice (Polotiště či Polotice? dvůr někdy mýtský u Šňakova, po kterém snad kostel nyní slatinský zůstal?), Božídům (Nový Hrad), Proseč, Rovná či Valtheriuilla, Jenišovice, Sloupnice, Lhota (Prostřední, Sv. Jiří) Platinice (Platěnice), Radhošť, Uhersko, Holice (siue Ekliniuilla), Luže (siue Camnicz, Kamenice), město Řepníky, Štěpanov, Krouna Dolní, Krouna Horní (Grunaw inferior, Grunaw superior), Skuč (Skucz), Janovice (nyní kostel samotný pod Košumberkem), Ranná, Vratislav, Bučina, Makov, Hlinsko (Lynsk), Submersa Ecclesia (?), Zamrsk (Zamysk Vgezd), Hermanniuilla (?), Vratišovice (Braczkouicz), Mladočov, Bernartice (?), Voletice (Vlaticz), Lažany. (*Codex diplom et epist. Moraviae* J. Chytil. VII. Str. 676. — Srovn. *H Jireček. Památky archeol. a místop.* V. Str. 330.)

Biskupství olomoucké obsahující Moravu, kteráž od zřízení biskupství pražského tomuto příslušela, založil roku 1063 Vratislav II. vévoda český a bylo téhož ještě roku od stolice papežské potvrzeno. Dne 5. prosince 1777 povýšil je papež Pius VI. na *arcibiskupství*. — Od biskupství olomouckého postoupeny byly dne 5. února 1350 *litomyšlskému* následní kostely na Moravě: 1. v dekanatě *Šumberském*; Schönberg, Klášterec, Lubník, Ležnice, Šumwald, Cotkytle, Hochstein, Adoltovice (ve Slezsku, Šimperk, Písařov, Odendorf (?), Zábřeh, Ruda, Jakubovice, Raškov, Bohdikov, Hanušovice, Habartice, Koldštein, Staré Město, Rejchartice, Losín, Hradečná a Sobětín, a 2. v dekanatě *Úsovském*; Mladoňovice, Rymařov, Rešov, Morava (Dolní), Těchanov, Helvikov, Tylov a Lomnice. (*Dějiny nár. česk. Fr. Palacký.* I. 2.) — Biskupství litomyšlské kleslo roku 1425, byvši všech statků svých od husitův zloupeno; *Aleš* biskup pak žil s kapitulou na Moravě.

[8]) *Kostel sv. Ducha* skládá se z presbyteria, hlavní lodi, dvou pobočních lodí a z předsíně pod kruchtami. Severní poboční loď rozšířená jest v přední polovici své délky o $10^{1}/_{2}$′, jsouc pilířem uprostřed takto na dvě lodi rozdělená. Celá stavba má z venku i s opěracími pilíři v délce 166′, v šířce 79′ a jest až po slémě střechy 104′ vysoká. Vnitř kostela jsou rozměry jeho prostor (ve světlosti) následní: délka od západního portalu až k střednímu oknu za hlavním oltářem obnáší 159′; z toho při-

o kostele sv. Ducha máme z roku 1313, kteréhož měšťan *Konrad Šafran* a *Gertruda*, manželka jeho, svůj dům, kromě čtyr kop ročního platu, jemu jsou věnovali. [9])

---

padá na presbyterium téměř polovice, totiž 78′, na lodi s předsíní ostatek, totiž 81′. Předsíně pod kruchtami mají 20′ délky. Šířka presbyteria i hlavní lodi obnáší 28′; šířka v obou pobočních loděch obnáší bez pilířův v každé 15′; k severní boční lodi přistavěno ještě prostory $10\frac{1}{2}$′; pilíře mezi loďmi mají 4′ (dohromady 8′) a pilíř při druhé boční lodi na severní straně $2\frac{1}{2}$′ v hrubosti, a to vše dohromady činí 60′ šířky celého kostela v světlosti. — Výška klenby v hlavní lodi a v presbyteriu nad podlahou obnáší 68′, výška pobočních lodí asi polovici toho. — Kostelních věží, od barvy cihel *červené věže* řečených, zdi dosahují výšky 123′, střechy jsou 20′ a makovice s kříži 7′ vysoké, takže celá jejich výška 150′ obnáší. (*Ant. Dobrkovský, městský zednický mistr. Památky archeol a místop.* III Str. 168—170, kdež stavba katedralního kostela obšírně jest vypsaná.)

[9]) *Bedřich, písař městský*, ten den před sv. Jiřím 1411, vypsal na jeden list z knih městských všechny odkazy *farnímu kostelu sv. Ducha* učiněné, jež tuto pro jich zajímavost opakujeme. Na p vním místě stojí nahoře dotčený odkaz z roku 1313, pak následují tyto: r 1314 měšťan *Herold* odkázal jeden masný krám na obětní víno; r. 1315 odkázán „uový" masný krám kostelu sv. Ducha a faráři; r. 1322 *Jitka* odkázala 18 grošův činže z dvou zahrad; r. 1335 *Heřman*, lázeňský, odkázal na svých lázních okolo jedné kopy úroku na opravování varhan; téhož roku k témuž účelu *Rudel*, truhlář neb sedlář, odkázal na své zahradě v Předměřicích jednu kopu úroku; r. 1336 *Kateřina, Otlinova sestra*, půl krámu chlebního; r. 1338 odkázán pozemek za mlýnem sv. Jana, aby z něho opatřováno bylo světlo pro Boží Tělo; r. 1342 *Kuneš Ringivirt* pojistil na domě svém naproti „českým" lázním, 12 grošův činže, kteráž na neděli květnou vyplácena, aby za ni před Božím hrobem žaltář byl čítán; t. r. oltáři sv. Sigmunda odkázán úrok šesti kop; r. 1344 *Konrad Kreftig* 12 grošův svatohavelského úroku; r. 1371 *Pesold Reissenkitel* odkázal louku za Orlicí, aby z ní lampa ve dne i v noci hořící před oltářem Panny Marie opatřována byla; r. t. *Eliška* (Elze), *sestra Petrova*, odkázala chlební krám na opravování kostela sv. Ducha; r 1383 *Heřman Neubiger* na svém chlebním krámu 30 grošův úroku; t. r. *Nič*, radní, se svou manželkou na svém domě pořídil, by z něho každého téhodne půl groše na obětní víno bylo vypláceno; t. r. *Markyta* půl krámu chlebního; t. r. *Kliment Melíz* 7 grošův úroku ze svého domu; r. 1384 *Eliška Rautenstoková* na své zahradě v Předměřicích jednu kopu úroku; t. r. pan *Hanuš*, farář u sv. Anny na své zahradě, v Jaroměřské ulici ležící, 10 grošů ročních pro oltář sv. Kříže; t. r. *Matiáš Meutner* panu faráři Pavlovi a jeho nástupcům na své zahradě, naproti sv. Štěpánu ležící, odkázal jednu kopu grošův úroku k zřízení nového oltáře; 1388 *Mikuláš Plačický*, postoupiv dědictví své ve Všechlapich (?) Jakelinovi Gočhulfovi do jeho živobytí, nařídil, aby jak mile po smrti jeho statku toho se ujme, panu faráři Pavlovi a jeho nástupcům k oltáři sv. Markyty šest kop platitil o sv. Jiří a Havle; r. 1390 *Václav Polický* na svém dědictví ve Steblové pořídil, aby z něho týdně po šesti haléřích na obětní víno bylo vypláceno; r. 1395 na jednom masném krámu odkázáno kostelu 18 grošův a faráři tolikéž

[redacted]

farář a měšťané spolu; on musí faráři u přítomnosti purkmistra, přísežných a několika dvou neb jednoho z obce, poslaných od přísežných, jednou i dvakráte v roce účty učiniti. Kostelník nesmí v kostele stolek postaviti a při něm žebraje (*peticionem faciendo*) státi dříve, než až začne *introitus* velké mše po sv. procesí. Svíčky, kteréž na oltáři jsou obětovány, přijímá farář a nikoli kostelník. Příkrov pohřební zůstane faráři, za to ale přijme kostelník čtvrtou svíčku z těch, kteréž se nosí při exequiích, a přiloží ji na ozdobu kostela. Kdyby nějaká obtíže v těchto záležitostech mezi oběma stranami povstala, zadá se k dotčeným vikářům a z jejich nálezu není lze dále se odvolati. [14])

Do roku 1399 byli mimo faráře čtyři *kaplani* (*vicarii*) při kostele sv. Ducha; roku pak toho v pátek před sv. Havlem měšťané hradečtí: Ondřej, Mikuláš, Bonaventura, Petr, Rajman, Vavřinec, Sparport, Matouš řezník, Nič obuvník, Konrad dlaždič, Václav Polický, Ludvík Peškův, Pavel, Pipoň, Mikuláš Smalctaff, Václav Stevdler a Havel ze Ždanic, skoupivše a pojistivše úrok 16 a půl kopy grošův pražských a jistý počet drůbeže na statcích ve vsích Petrovicích (?), Lhotě (?) a v Předměřicích, vykázali tento úrok faráři Prokopovi a jeho nástupcům, aby budoucně *pátého kaplana* choval, a sice aby jeden z těchto pěti kaplanů, kterémuž by farář nařídil, každého dne vyjma svátky Narození a Zmrtvýchvstání Páně, Božího hodu, Svatodušního a tři dni v svatém témdni, *mši svatou o blahoslavené Panně Marii* se čtyřmi kleriky, od faráře k tomu vyvolenými, sloužil, začež farář všem pěti kaplanům z dotčeného úroku po jedné kopě grošův ve dvou lhůtách, o sv. Havle a Jiří a klerikům, při téže mši sv. zpívajícím, týdně po jednom groši platiti bude. Mimo to bude farář týmž klerikům každého dne oběd a večeři dávati s jedním příkrmím po obakráte, totiž v ty dni, o kterýchž jest dovoleno dvakráte jísti, jedenkráte ale ve dnech postních a o svatvečerech; kdyby toho farář zameškal, zaplatí 12 haléřů, na jeden groš

[14]) *C. J. von B. Geschichte der Stadt Königgratz.* Str 203—212 — Podotýkáme: tehdejší *kostelník* (*vitricus*) byl důchodním a věcí světských správcem kostela.

počítaných, náhradu klerikům. Kdyby ale nebyla mše tato zpívána, vyplatí farář pokuty šest grošův, kteréž purkmistr a kostelník vybere, a z nichž polovice připadne kostelu a druhé tři groše vyplaceny budou žákům školním. Dále nařizují oni dobrodincové, by o svátcích *novem lectionum* řečená mše byla zpívána až k *Sanctus*, o všedních ale dnech až na konec. Nástupce faráře Prokopa slaviti bude výroční památku úmrtí jeho a sice s vigiliemi *trium lectionum* a třidcíti mšemi. — Na tuto výroční památku a svátek blahoslavené Doroty vykázal farář Prokop dvě kopy grošův úroku, a sice jednu kopu na rozdělení o výroční památce jeho úmrtí, totiž třidcíti kněžím po jednom groši se světlem, sakristánovi za zvonění tři groše, faráři za vigilie dva groše, rektoru školy dva groše, za vosk osm grošů, za oběť šest grošův, chudým tři groše, žákům (školárům) tři groše, za kondukt kaplanovi dva groše a kantorovi jeden groš, a tak každého roku z dotčené kopy úroku slaviti bude nástupce faráře Prokopa jeho výroční den úmrtní, a za druhou kopu grošův úroku každého roku svátek sv. Doroty obyčejnou slavností, nešporami, matutinem a mšemi slaviti bude. Oltářníkům a ostatním kněžím a řeholníkům, třidceti na počet, vyplatí při stole po šesti haléřích ke cti blahoslavené panny Doroty a ku spáse duše pana Prokopa, a o takovém svátku pokrmí i třidcet školákův a třidcet chudých třemi pokrmy luštinnými a dvěma masitými. Kdyby co z tohoto pořízení bylo zanedbáno a nezachováno, tehdy purkmistr a kostelník tolik z úroku řečeného vymůže a zadrží, mnoho-li by jinak vše, co zanedbáno, stálo. — Nadací tuto listinu potvrdil úřad arcibiskupský dne 24. října téhož ještě roku 1399 [15])

Následní velezajímavý list vydán byl roku 1402 ku prospěchu kostela sv. Ducha:

„*Žofka*, Boží milostí králová česká, tímto listem známo činíme všem neb každému, kterak ctihodný Prokop farář osadního kostela svatého Ducha v městě našem v Hradci, kaplan nábožný náš a milý, žádost maje řečený kostel opatřiti lépe,

[15]) Tamže. Str. 214—219.

mlýn svůj a kostela svého a měštiště s ostrovem, ve vsi Svinařích ustanovený, Janu řečenému Churavek, Vance manželce, dědicům a potomným jeho, právem purkrechtním prodal i postoupil za 15 kop 2 groše rázu pražského, které jest ujal od nich hotově tak totižto, že řečený Churavek, Vanka i potomní jich řádní téhož řečeného mlýna, měštiště a ostrova po všecka léta věčně za úrok roční dvě kopy gr. rázu pražského řečenému faráři a budoucím jeho platiti a dávati mají rozdílně, jednu na sv. Havla a druhou na sv. Jiří, žádné nesnážky neb příčiny nějaké v tom nečiníce, a on farář řeku řečenou Orlici, kteráž tudy plyne, sobě a k kostelu svému zachovává, tak že řečený Churavek, Vanka a potomní jich žádného práva k té řece míti nebudou, neb faráři a kostelu jeho, jakož předepsáno stojí, ji nechává. — Přidáno jest také, že on mlynář a jeho budoucí mají před faráře a budoucí jeho, jestli že potřebí lidu bude, k soudu pohnáni býti, a on farář a jeho budoucí každého, když bude žádán, při lidech poddacích a užitečných svých má spravedlnost učiniti. Kterémužto zkoupení a prodání upevnění, nás řečený farář snažně a pokorně prosil, abychme řečenému prodání a zkoupení naši vůli přidaly neb přivolily, a my na ty věci pilně pomyslivše a s zdravou radou našich úřadníkův řečeného faráře ku prosbě jsme přivolily a znamenavše lepší toho kostela opatření, tím milostivěji jsme přivolily a tímto listem přivolujeme, přikazujíce všem a každému zvlášť úřadníku našemu, kteřížkolivěk budou, aby tomuto způsobu a zjednání nesměli překážeti ani kterýmž obyčejem tomuto listu odporni býti, ale raději toho faráře a poddací jeho předepsané ve všech věcech předepsaných zastávati, hájiti a brániti, pod naší milostí. A na svědomí všech věcí předepsaných pečeť naše větší z jistého našeho vědomí jest k tomuto listu přivěšena. Dán léta Božího 1402, na den svatého Vojtěcha mučeníka slavného.“ [16])

---

[16]) Tamže. Str. 228. — Skutek tento od faráře Prokopa učiněný byl od arcibiskupského úřadu pražského náležitě potvrzen listem zvláštním, jejž ku poznání tehdejšího slohu církevního, atd. opakujeme:

„Ogerius, rector altaris sanctae Dorotheae in ecclesia Pragensi,

Neocenitelnou škodu utrpěl kostel sv. Ducha velikým požárem, kteryž dne 28. května, v sobotu po Božím Těle 1407

---

corrector cleri diöcesis pragensis, administrator in spiritualibus archiepiscopatus pragensis sede vacante; universis et singulis Christi fidelibus praesentibus et futuris, ad quorum notitiam praesentes pervenerint, salutem in Domino.

Quoniam a nobis petitur, quod justum ac juri consonum tam vigor aequitatis et quam ordo exigit rationis, ut id ad debitum perducatur effectum, sane in nostri praesentia personaliter constitutus honorabilis vir. dominus Procopius, rector ecclesiae parochialis in Grec Reginae sancti Spiritus, nobis exposuit, qualiter ipse volens et desiderans ejusdem ecclesiae suae conditionem facere meliorem ac utiliorem, quoddam molendinum in villa Svinary ad ipsum et ecclesiam suam praedictam spectans et pertinens. de quo quidem molendino eidem domino Procopio plebano ecclesiae aut ipsius successoribus modica aut nulla utilitas seu fructus poterat evenire, signanter ex eo, nam per rectores ecclesiae sancti Spiritus praedictae molendinum praedictum prospici non valebat, et ob hoc pluries per inundationes aquarum fuit in suis fructibus et aedificiis ruptum, collapsum et anichilatum: honesto viro Joanni, dicto Churavek, molendinatori ibidem de Svinar, haeredibus et successoribus suis praesentibus et futuris, debitis tractatibus praemissis, in jus emphitevticum perpetuo, sub modis et conditionibus infrascriptis ac aliis in quodam instrumento publico, per Joannem Vnoz, authoritate imperiali publicum notarium confecto signoque et nomine ipsius solitis et consuetis consignato dicitur contineri et est expressum, — exposuit, dedit et locavit ita videlicet, quod ipse Joannes Churavek, haeredes et successores ejus ejusdem molendini legitimi possessores, qui pro tempore fuerint, praedicto domino Procopio plebano et ipsius successoribus, praedictae ecclesiae sancti Spiritus rectoribus, de dicto molendino et ipsius pertinentiis universis, praesentibus et futuris temporibus perpetuis, singulis annis duas sexagenas grossorum denariorum Pragensium census annui et perpetui, divisim in duobus terminis, videlicet sanctorum Galli et Georgii, solvant et ad solvendum sint obligati et astricti, solutionem hujusmodi nunc in festo sancti Galli instante inchoando, — quam quidem locationem et exportationem praedictus Joannes Churavek pro se haeredibus et successoribus suis, grate recipiens et acceptans praescriptas duas sexagenas grossorum in terminis praescriptis memorato domino Procopio plebano, ecclesiae suae et ipsius successoribus tamquam domino ipsius solvere tenebitur et debebit sine contradictione, ac per se aut successores suos poterit dictum molendinum in aedificiis et fructibus tanquam proprium reformare et emendare, nec non ipsum cum omnibus et singulis utilitatibus in quacunque melioratum fuerit, ad usus ipsius et successorum suorum convertere et eodem uti ac frui proposse; — denique si eidem Joanni aut ipsius haeredibus vel successoribus visum fuerit expedire hujusmodi molendinum cum pertinentiis suis universis, eo jure, quo ipse Joannes, haeredes vel successores ipsius tenuerunt et habuerunt, vendere, poterunt, de scitu tamen et voluntate domini plebani, qui est vel fuerit pro tempore ecclesiae sancti Spiritus me-

v městě jest řádil a v kterémž i slavný zvon *Osanna* se rozlil. [17])

---

moratae. Et ut praemissa locatio et exportatio ac alia praemissa robur perpetuae obtineant firmitatis, memoratus dominus Procopius plebanus suo et ecclesiae suae praedictae ac successorum suorum nomine humiliter nobis ac attente supplicavit, quatenus hujusmodi contractum exportationis et locationis sibi, ecclesiae et successoribus suis utilem et convenientem admittere ac eundem approbare, ratificare, authorizare et auctoritate ordinaria confirmare dignaremur; nos vero informari cupientes, an ex praemissa exportatione et locatione utilitas et commodum saepe nominatae ecclesiae et ipsius rectoribus perveniat, inquisitionem a testibus fide dignis fieri fecimus diligentem, et quia ex hujusmodi inquisitione ac testium fide dignorum et signanter juratorum scabinorum civitatis grecensis memoratae et aliis, quia justa petentibus non est denegandus assensus, supplicationibus quoque saepe nominati domini Procopii tamquam justis et rationabilibus favorabilius annuentes, praescriptam exportationem et locationem admisimus et admittimus per praesentes, ipsasque approbamus, ratificamus, authorizamus et praesentis scripti patrocinio auctoritate ordinaria confirmamus. In cujus rei testimonium praesentes literas fieri et sigilli administratoris archiepiscopatus pragensis appensione jussimus communiri; datum Pragae anno Domini 1403 die sexta mensis Junii".

Potvrzovací tento list byl v českém překladě v knihy městské vložen s následní doložkou: „*A my purkmistr a rada města výš jmenovaného pro potomní pamět, jestli žeby ty listy kdo měli od toho nebo od těch, kteří by ten mlýn drželi a ty listy v své moci měli, v kterémkoli nebezpečenství nebo příchodu, kázali jsme je vložiti v knihy naše městské pro pamět budoucí toho panství a platu z mlýnu svinarského, aby potomní věděli čím spravovati se. Datum feria V. ante Filippi et Jacobi apostolorum anno ut supra.*" (Tamže. Str. 230 – 235.)

[17]) Co klenotů a j. v kostele po tomto požáru bylo zachováno, bylo v jedno sepsáno, jak následuje:

„*Anno Domini 1407 proxima feria secunda ante Thomae apostoli infra scripta clenodia et ornamenta ecclesiae sancti Spiritus in Grec praesentibus sunt inscripta.*

Primo *ornatus 26;*
item *dalmaticae sex, quatuor sine apparatibus et duae cum pleno apparatu;*
item *cappas chorales majores sex, minores 3;*
item *calices deauratos 4;*
item *calices argenteos 5;*
item *calix Jodoci;*
item *patenas deauratas 3;*
item *patenas argenteas 6;*
item *plenaria 4;*
item *corporalia 5;*
item *missalia antiqua 3;*
item *plebani missale quartum;*
item *unum missale a plebano emptum;*
item *unum speciale;*

Dle sepisu dole položeného bylo tehdáž mimo hlavní oltář

---

item *duae partes matutinales, aestivalis et hyemalis;*
item *octo libros sed inocinales* . . . .;
item *unum antiquum matutinale;*
item *duo antiphonae*, crematae;
item *pars hyemalis antiphonae*, cremata;
item *unum antiquum antiphonale*, crematum;
item *duo gradualia;*
item *tertium;*
item *duo nova psalteria*, unum;
item *duo psalteria chori*, unum;
item *duo antiqua psalteria*, unum;
item *unum cantionale in parvo*, non est;
item *monstrantia 3;*
item *monstrantia fracta cum ovo;*
item *una monstrantia pro pace;*
item *una crux argentea deaurata;*
item *paria ampullarum 7;*
item *cantra pro vino 4;*
item *thuribula 2;*
item *caldaria 2;*
item *vexilla pro Corpore Christi 4;*
item *vexilla ecclesiae* 8, duo;
item *una tunica pro imagine Resurrectionis;*
item *unum humerale pro missa beatae Virginis in adventu;*
item *candelabra majora 18*, non sunt;
item *octo paria ampullarum minora;*
nota *pallae altaris ecclesiae sancti Spiritus;*
item *pro magno altari festivales pallas 4, 5;*
feriales 2;
item *pro Coena Domini et pro Ascensione 2;*
item *tapecia 4;*
item *ad parietes pendilia 3*, crem.;
item *praetextas 2;*
altare sancti Bartholomaei habet pallas festivales 2, ferialem 1;
altare sancti Viti dominicales, festivales, feriales 3 pallas;
altare beatae Virginis festivales, apostolorum, dominicales, feriales 5, et superfluas curtinas 2;
altare sanctae Crucis festivales 3, dominicales et feriales 3;
altare sancti Andreae festivales et feriales 3;
altare sancti Joannis Baptistae 3;
altare sanctae Barbarae 3;
altare sancti Mathiae fest., apost., ferial. 3;
altare S. Agnetis fest., dominic., ferial 4;
altare S. Margarethae fest., apost., ferial. 3;
altare SS. Apostolorum fest., apost., dom., ferial. 4;
altare sancti Joannis Evangelistae 3;
altare sanctae Catharinae fest., apostol., dom , ferial. 4;
altare sancti Sigismundi fest., apostol., domin., fer. 3;
altare S. Leonhardi fest., domin., fer. 3;
altare omnium Sanctorum 1;
altare sanctae Dorotheae 2". (Tamže. Str. 238—242.)

v kostele sv. Ducha 17 oltářů, totiž: sv. Anešky, sv. Barbory, sv. Bartoloměje, sv. Doroty, sv. Kateřiny, sv. Kříže, sv. Leonarda, svaté Panny Marie, sv. Markyty, sv. Matiáše, sv. Ondřeje, sv. Sigmunda, svatých apoštolův Šimona a Judy, sv. Víta a Všech Svatých; jednotliví oltářové tito požárem více méně utrpěli.

O založení a nadání některých z nich máme tyto zprávy: [18])

O oltáři *svatých apoštolův Páně* činí se první zmínka dne 29. listopadu 1392; k oltáři *sv. Barbory* od Mikuláše Kovrichtera, měšťana hradeckého, nově nadanému a od církevního úřadu pražského za stálé beneficium církevní prohlášenému, dne 1. června 1397 k presentaci téhož Mikuláše ustanoven jest za oltářníka kn. Jan z Mostu. [19]) Dne 18. května t. r. k oltáři *sv. Bartoloměje* z nova nadanému a od církevního úřadu pražského dne 7. t. m. za církevní beneficium prohlášenému, ustanoven jest kn. Václav *farář* z Lochovic, byv presentován od Jana krejčího v Hradci a Zdeny vdovy po Jakoubkovi z Předměřic, téhož oltáře pánův podacích. — V měsíci lednu 1402 farář Prokop, vyzdvihnuv oltář *sv. Doroty*, *sv. Majdaleny a sv. Krištofa*, postoupil po své smrti práva k němu podacího královně Žofce, kteráž nadaci jeho o dvě kopy 12 grošův roz-

[18]) Tredecim libri *erectionum*. Miscellaneorum historicorum libri V. Pars II. P. Bohuslaus Balbin. S. J. — „*Libri confirmationum*" *Fr. A. Tingl.*

[19]) *Oltářník* (*altarista, minister* vel *rector altaris*) měl sobě svěřený některý oltář v koste'e, kterýž sám pro sebe měl nadaci. Oltářník sloužil mši sv. na oltáři svém, zvláště v dni k tomu ustanovené od zakladatele neb jiných dobrodincův. Nadace oltářníka a jeho oltáře záležela buď ve statcích zemských, aneb v úročních stálých platech na statcích pojištěných. Kněz *B. Balbin* praví v promluvě své *Ad lectorem* (*Miscell. historic. Pars I.*): „*Octo sexagenae conficiebant* **simplex ecclesiasticum beneficium** *capellani vel altaristae, sic ut sacerdos, qui octo sexagenas ex fundatione perciperet annue, bene secum agi crederet, easque pecunia et victum sibi et amictum procuraret; atque insuper (tanta erat rerum omnium abundantia ac vilitas!) fere dimidiam ejus pecuniae partem in futuros usus conservare et comparcere possit. Sciendum item est, sub Carolo IV. monetam Bohemiae tam probam adhuc fuisse, ut 70 grossi Pragenses marcam argenti conficerent.*" — Od oltářníků lišili se *vikaři* (*vicarii*), kteříž byli to co nynější *kaplani*.

množila, což dne 13. srpna t. r. od duchovního úřadu potvrzeno jest. — Dne posledního června 1397 vypsáno bylo místo oltářníka při oltáři *sv. Jana Křtitel*, od počestných paní, Markyty vdovy po Riterovi a Kedruty, vdovy po Petru Pechákovi, měšťanech hradeckých, znova nadaném a od duchovního úřadu za stálé obročí církevní prohlášeném. — Dne 29. října 1358 Jan farář z Kostelce k presentaci Mikuláše z Rychnova, měšťana hradeckého, byl usazen k oltáři *sv. Kateřiny* uprázdněnému smrtí jeho správce kn. Konrada. Pozdější nástupcové oltářníka Jana byli: Jakub a od roku 1391 (24. dubna) Václav, syn Jana, měšťana hradeckého. — Podací pánové oltáře *umučení P. N. Ježíše Krista či sv. Kříže* (*sanctissimorum armorum et insigniorum Domini nostri Jesu Christi*) byli měšťané hradečtí: Petr řečený Kostelec, Adam, Apeček, Pertlin Rangwurt a Henslin Mikolášův. „Znova" vyzdvíhnuvše a zřídivše oltář tento, dožádali se tito měšťané oltářníka Jana, syna Jindřicha řečeného Guldena z Raychmstayna, jenž dne 22. listopadu 1357 na toto své místo od duchovního úřadu potvrzen, ale krátkou jenom dobu zde působil, neboť již dne 4. října 1358 — po smrti jeho — k presentaci týchž měšťanův sem potvrzen byl kn. Heřman syn Mikuláše z Brodu Německého. Roku 1362 učinil oltářník Heřman změnu s Otmařem farářem v Kostelci, načež tento dne 22. srpna t. r. sem potvrzen, byv podán od Zdeňka syna Peška Kosteleckého, Bertlina řečeného Ringenvirt, Adama a Henzlina syna Mikolášova, měšťanův hradeckých. Roku 1384 Hanuš, rodák hradecký a farář u sv. Anny, odkázal na své zahradě v ulici Jaroměřské ležící 10 grošův úroku k tomuto oltáři a dne 23. listopadu 1386 rozmnožil kterýsi měšťan zdejší, jenž v Plotištích sídlel, nadaci jeho o jednu kopu úroku. — Prvním pánem podacím oltáře *sv. Leonarda* byl vládyka pan Bušek či Bohuslav bývalý soudce hradecký. K jeho presentaci potvrzen byl dne 27. června 1354 Benedikt vlastní bratr jeho a farář u sv. Martina na podměstí k tomuto oltáři, an sobě toto oltářnictví vyměnil s kn. Mikulášem, jenž také toho dne na faru sv. Martina dosazen jest. Nástupcem kn Benedikta byl Lypold, po jehož smrti kn. Šimon z Prahy po

tvrzen dne 7. prosince 1358. — Týž pan Bohuslav zřídil a nadál oltář *sv. P. Marie* a k jeho presentaci byl dne 8. července 1354 první správce tohoto oltáře potvrzen kn. Albert. Druhým oltářníkem u P. Marie byl kn. Adam z Češova (od 3. prosince 1358), jehož po smrti Albrechtově opět pan Bohuslav byl presentoval. — Roku 1388 měšťan Mikuláš Plačický odkázal na svém statku ve Všechlapích šest kop úroku k oltáři *sv. Markyty.* — Podacím pánem oltáře *sv. Matiáše* byl od roku 1357 do 1362 Mikuláš řečený Křik, měšťan hradecký. K jeho presentaci byli následní oltářníci k sv. Matiáši potvrzeni: dne 30. ledna 1357 Petr syn někdy Mikuláše z Vykamila, kněz diécese pasovské (*Pathauien.*) po smrti Jana oltářníka; po smrti Petrově dne 4. listopadu t. r. kn. Filip, po jeho smrti dne 3. prosince 1358 Jan z Hradce, kn. diécese pražské, a konečně po smrti tohoto kn. Arnold syn Jindřicha z Náchoda. — Neznámého roku zřídil nejmenovaný měšťan hradecký oltář *sv. Ondřeje*, učiniv k němu nadaci pěti kop úroku, jejž zapsal na svém statku v Plotištích a roku 1388 v úterý po sv. Bartoloměji přiznal se Kydlín měšťan hradecký, že k tomuto úroku zavázán jest. — Roku 1342 od neznámého měšťana hradeckého odkázáno k oltáři *sv. Sigmunda* šest kop úroku. Dne 1. března 1372 kn. Jan, oltářník tohoto oltáře, potvrzen byl za duchovního správce a faráře špitalního kostela sv. Anny na podměstí.[20]) Oltáře *svatých apošt. Šimona a Judy* pán podací byl měšťan hradecký Jan řečený Bos. K jeho presentaci potvrzeni byli k tomuto oltáři po smrti oltářníka Bartoloměje kn. Jan, syn Levče z Náchoda, dne 27. června 1359 a po časné smrti Janově kn. Jan, syn Mikuláše z Mazčova, dne 21. května 1360. Nástupce jejich kn. Milota učinil dne 6. listopadu 1374 směnu s kn. Vácslavem, farářem u sv. Petra na předměstí.[21]) — K presentaci a žádosti počestného muže Hanuše Jičínského, měšťana hradeckého a podacího pána oltáře *sv. Víta* potvrzen byl dne 17. ledna 1399 ctihodný mistr

[20]) C. J. von B. Gesch. d. St Königg. Str. 156.
[21]) Tamže. Str. 165.

Marek odtud z Hradce (a sice po smrti oltářníka Jana). — Dne 17. října 1355 byl Jan rektor oltáře *Všech svatých* k presentaci ctihodného a nábožného Neplacha opata kláštera opatovického potvrzen k farnímu kostelu v Štěžerách a na jeho místo téhož dne dosavadní farář tamnější kn. Konrad (učiniv s ním směnu dobrovolnou) usazen k presentaci Petra a Hynka, bratří a Konrada řečeného z Veselé a Ondřeje syna jeho, měšťanův hradeckých. Po smrti pak oltářníka Konrada potvrzen byl k témuž oltáři dne 26. listopadu 1358 Petr, jahen ze Stebna diécese pražské k presentaci Konrada, Veselský řečeného a Hynka, měšťanův hradeckých. Napotom zde byl oltářníkem Jan z Městce a když se byl vzdal tohoto úřadu, potvrzen byl na jeho místo k presentaci a žádosti statečného vládyky Viléma, Dubánek z Dubna řečeného, a opatrného muže Prokopa, Rablík řečeného z měšťana hradeckého, Beneš dosavadní farář v Nedělištích. — Konečně i soudce a přísežní města Hradce podali kn. Mikuláše syna Jindřicha z Hradce k jednomu oltáři v kostele sv. Ducha nedávno znova založenému a nadanému; (jehož jmeno ale nám nezachováno), načež on dne 15. dubna 1359 potvrzen byl.

Ještě máme některé zprávy o zvláštních nadacích v kostele sv. Ducha učiněných. Roku 1338 odkázán byl pozemek jakýsi na *věčné světlo před „Božím Tělem“;* roku 1342 měšťan Kuneš Ringiwirt pojistil na svém domě dvanácte grošův činže, aby za ně před *Božím hrobem* žaltář čítán byl; roku 1374 někteří měšťané založili denní mši sv. o blahoslavené Panně Marii, *jitřní, ranní* (*matutina, matura*) řečenou, což arcibiskupský ordinariat pražský dne 10. ledna 1385 potvrdil; roku 1399 pořádek mistrův obuvnických založil půl kopy grošův úroku, aby farář výroční *mše sv. za zemřelé obuvníky* sloužil.

O *varhanách* máme první zprávu z roku 1335, kteréhož dva měšťané, Heřman lázeňský a Rudel truhlář neb sedlář (sellator) o ně pečovali, vykázavše na svých statcích úročního platu na jich opravu snad již tehdy potřebnou aneb na budoucí. [22])

[22]) Tamže. Str. 255.

Po onom požáru pilně pomýšleno na opravování poškozených oltářů. Kněz Václav Teicher z Hradce nově zřídil oltář *sv. Anešky* a nadaci od něho k němu učiněnou potvrdil arcibiskupský ordinariat pražský roku 1409 dne svatých Prima a Feliciána. Slovutný muž Prokop řečený Ravík ze Břízy, podací pán oltáře *Všech Svatých*, dne 15. února 1410 věnoval tomuto oltáři dvě kopy grošův. — Pan Rafael, sudí města Hradce, purkrabí na hradě Potenšteině, královny Sofie dvorský sudí, věnoval *hlavnímu oltáři* 11 kop 6 grošův ročního a věčného platu, aby za ně při témž oltáři každý čtvrtek zpívána byla mše sv. o Božím Tělu a druhá kteréhokoliv dne v týdnu čtena byla o Nanebevzetí blahoslavené Panny Marie, kteroužto nadaci arcibiskupský ordinariat pražský dne 15. dubna 1412 potvrdil. — Konečně dne 28. září 1415 nově 9 kopami 15 grošův úroku nadán byl oltář *sv. Doroty*.

Takto když velebný kostel sv. Ducha hojnými obětmi zbožných dobrodincův navrácen měl býti v předešlý stav svůj slavný, počaly v církevním životě vlasti naší změny hrozivé.

II.

Doba kališnická.

Od 26. června roku 1420 odpadlík Ambrož, uchvátiv úskočně i násilně fary zdejší, do 4. března 1437 rozsíval v Hradci a ve vůkolí koukol bludů husitských, jehož krvavý květ, válka občanská, tak dlouho zemi českou barvila. Po vyhnání tohoto demagoga hospodařil tu mistr Jan Rokycana do roku 1448 (10. září). Nevíme, kdo po tomto nastoupil na faru zdejší.

Ve čtvrtek po neděli Laetare 1459 Vaněk Kramář, soused hradecký, před městskou radou „dal 10 grošův věčného plata ku faře sv. Ducha k lampě na oltář před Božím Tělem, aby lampa hořela ke cti a chvále Boží.“ [23])

[23]) Fr. Švenda. Žel obraz. II. Str. 182.

Když roku 1851 kostel sv. Ducha byl bílen, spozorována jest nad hudební kruchtou na zdi pod klenbou povystupující plocha v podobě desky. Když starý nátěr byl seškrabán, objevilo se na ní vyobrazení rozvinutého listu s nápisem tímto:

Anno † dominij † milesimo † cccc° † l·x·iij † Sub:
imperio ꝯ Illustrissimi † principis † et ꝯ domi.
dni † georgij ꝯ regis ꝯ bohemorum † hoc †
opus † completum † est ꝯ per ꝯ magistrum:
georgium † mancu ꝯ feria ꝯ quta ꝯ p ꝯ aplorn ꝯ petri ꝯ pli.

(To jest: *Léta Páně 1463 za panování nejjasnějšího knížete a pána pana Jiřího, krále Čechův, toto dílo dokonáno jest skrze mistra Jiřího Manka ve čtvrtek po apoštolích Petru a Pavlu.*)

V levo pod rozvinutým listem spatřuje se ruka naň ukazující, nad kterou stojí slova tato:

laurecius. pictor. [24])

(T j. *Vavřinec, malíř.*)

Dle nápisu tohoto, jejž malíř Vavřinec, jinak neznámý, zhotovil, byla tedy tato *hudební kruchta* roku 1463 vystavěna.

Roku 1481 objevuje se „poctivý děkan a farář kostela sv. Ducha" kn. Vít, an se svými výpomocníky Mikulášem, Ondřejem, Jakubem, Janem Petrem a Matiášem žádal městskou radu, „aby pro všecku jistotu listy biskupův, svědectví jejich svěcení obsahující, do knih městských vloženy byly." Svěceni byli všichni tito kněží od biskupův vlašských, dokládajících se obzvláštního dovolení papeže Sixta IV. [25]) Kněz Vít sám se psával: *správce duchovní stáda Kristova v Hradci Králové nad Labem, děkan nad kněžstvem kraje hradeckého.* — V úterý po sv. Duchu 1481 v kostele sv. Ducha sloužil *primiční mši sv.* kněz Baltazar, syn pana Soběslava Mrzáka z Miletínka a na Pardubicích, jehož byl dne 20. dubna t. r. v Modeně na kněžství posvětil biskup Au-

---

[24]) Památky archeol. a místop. II. Str. 98.

[25]) Podotýkáme, že tady začínajíce čerpáme z „*obrazův*" kn. Fr. Švendy, kde neudáváme jiných pramenův.

gustin Lucian. [26]) „Roku 1482 dne 21. září u přítomnosti pana Víta z Krupy, kostela sv. Ducha faráře a kraje hradeckého archidiakona, p. Tobiáše ze Slavy, kraje chrudimského děkana a jiných nemálo, Augustin Lucian, biskup Sankturinský v kostele sv. Ducha mezi mší svatou *na kněžství vysvětil* Jakuba, syna Jana z Prachatic, jemuž byl dne 1. června ve farním kostele na hradě Lipnici pasvěcení na subdiakona a diakona udělil.“ Pro jistotu dal sobě novosvěcený kn. Jakub svědectví biskupovo o svém vysvěcení do knih městských vložiti.

V sobotu po Božím Těle, dne 19. června 1484 o čtvrté hodině na noc, vypukl v městě tak prudký oheň, že celé město i s předměstími v popel lehlo a i všechny zvony u sv. Ducha kromě jednoho, na hřbitově visecího, se rozlily. [27]) Roku 1491 známá paní Zuzana Rormeistrová učinila ve své závěti pořízení: „aby zde u fary sv. Ducha byl kněz chován, kterýž by u sv. Jakuba jednou v týdni služby Boží konal na památku duší věrných,“ a nařídivši, aby z její pozůstalosti udělán byl k sv. Duchu stříbrný kalich pozlacený, odkázala sem na víno 50 kop míšenských a kněžím při témž kostele po 5 kopách na mši jednomu každému a k tomu po 10 loktech plátna.

Nástupce faráře Víta, roku 1496 zemřelého, byl kn. Mikuláš z Hor Kutných řečený Pistor, jenž dne 15. února 1504 za svým předchůdcem odešel. Za něho, roku 1497 postaveno bylo vedle hlavního oltáře znamenité *pastophorium*, či *schránka nejsvětější Svátosti oltářní.*

Výtečná vzácnost tato jest práce slovutného stavitele a

---

[26]) Jakých výloh a obtížnosti stálo tehdáž svěcení kněžstva, možná domysliti se z tohoto jediného příkladu: kn. Jan z Jestřábníka (diécese Poznaňské), jenž r. 1484—1485 při kostele sv. Ducha přisluhoval, svěcen byl roku 1467 za podjahna od Fridricha, biskupa lubeckého; t. r. v sobotu suchých dní za jahna v katedrálce téhož biskupa ale *sede vacante* od Theodorika, biskupa brandenburského a t. r. v sobotu velikonoční na kněžství od tohoto biskupa v katedrálce brandenburské.

[27]) C. J. von B. Geschichte der St. Königgrats. St. 390.

řezbáře kamenického, *mistra Rejska*, jak o tom svědčí jeho monogram, roku 1864 objevený:

Raysek mrſc 1497

t. j. *Raysek magister fecit* (*Rejsek mistr vykonal roku 1497.*) Pastoforium jest od podlahy až po vrcholek 26' vysoké. Na čtverhraném kameně co na soklu spočívá krátký, kulatý sloup, jehožto žlábky a laloky šikmo vzhůru se pnou, jakoby nakrouceny byly. Římsa nad sloupem porozšiřuje se na způsob kalicha, a nese vlastní schránku Nejsvětější Svátosti, kterou zase druhá římsa pokrývá. Dolejší i hořejší římsa ozdobeny vypuklými řezbami anjelův a čtyř zvířat evangelistův, jakožto vykladačův tajemství Božího. Schránka sama jest podoby osmihrané a na třech stranách otvírá se vnitřek opatřený třemi železnými, původně pozlacenými mřížkami. Tyto mřížky náležejí k nejvýtečnějším útvorům starožitného zámečnického umění.

V každém jednotlivém oddělení mřížek pozorujeme nejútlejší a nejrozmanitější gotickou kružbu, kola, plameny, troj- a čtyrlisty, skombinované nejbujnější fantasií, a mezi písmeny v průpověděch často uprostřed se vyskytující korunované W, monogram krále Vladislava II., charakterisuje celé dílo co útvor Vladislavské doby, zvláště v stavitelském ohledu v Čechách tak znamenité. Nápisy na nich znějí takto:

(Na první mřížce:)

Ecce † panis † W † angelorum † factus † cibus † viatorum † ut

(Na druhé:)

hostia salvifici † victima † plena † W deo mara † mater gracie mater

(Na třetí:)

Hic † caput † incima † hic est † mundi † medicina † hic † est † deus † tantus † quantus † de virgine † natus † hic est † magna † nimis † sacri † veneratio loci quo colitur celso victima plena deo salve cristi sacrum et venerabile cor.

Ze schránky na Nejsvětější Svátost vyrůstá krásná pyramida, směle do výšky ve třech odděleních třikrát se ztenčuje a v ozdobnou fiálu a dvojnásobnou křížovou kytku vybíhajíc. Nad nejvyšší kytku vystupuje pak ještě čnělka s blánkou na příč přidělanou, na které se čte letopočet 1492. Každé oddělení pyramidy jest duté, působíc průzračnou kapličku; nejspodnější a největší kaplička jest čtverhranná, spočívá na čtyrech nárožních pilířcích a na kulatém sloupku vnitř uprostřed. Ve dvou oblacích mezi těmi pilířky stojí dvě malé dřevěné sošky ss. Petra a Pavla, a z venku před pilířky na nosičích a pod baldachyny tři ještě menší sošky anjelův.

Mimo toto pastoforium jest v našem kostele biskupském ještě *původní schránka Nejsvětější Svátosti*, jak obyčejně, ve zdi vedle hlavního oltáře po straně evangelní zřízená a nyní náležitě obnovená. Nápis její jest:

**O QUAM TREMENDUS EST
LOCUS CORPORIS CHRISTI.**

Na schránce jsou dvě *hlavy* velmi zajímavé. Nepochybně jest jedna, starší lysá, obraz *Jakuba patriarchy*, neboť on na útěku svém tatáž slova pronáší, jakáž zde jsou napsána (Genesis 28, 17.) a druhá, mladší s věncem či trnovou korunou, obraz *„Ecce homo“* (sv. Jan evang. 19, 4—5.) či *Corpus Christi*; a zajisté na tak posvátném místě potřebí jest významu posvátného.

„Roku 1505 dne 5. června, v samý den sv. Bonifacia dvojictihodný v Kristu Otec a Pán pan *Filip Villanova* Boží a Apostolské Stolice prozřetelné milosti biskup Sidonenský, atd. oltář Těla Božího (který Jan Franus stavěl) požehnal a posvětil.“ [29])

O tomto biskupovi vypravují souvěcí letopiscové: „Roku 1504 divným božským způsobením biskup Filip Mutinenský či Sidonský, starý člověk a urozený, sám druhý s jedním mládencem

---

[29]) Dle zápisku v antifonáři od téhož Jana Franusa kůru literáckému téhož roku darovaném.

Čechem přiveden do Čech, a nejprv na Tábor, ten týden před sv. Duchem, věrným Čechům ku potěšení; neb viděl ano nepřátelé nedali světiti těch, kteříž přijímají pod obojí spůsobou, tam kdež byl ve Vlaších, i slitovalo se mu toho; hnul Bůh srdcem jeho, že pracně a nebezpečně přijel na Tábor. Pani Pražané i mistři slavně jeli po něho, a přivedli ho do Prahy v úterý letniční, nejprv do kostela Tejnského, a tu zpívavše *Te Deum laudamus*, vedli ho do koleje veliké. Potom mu dům koupen na Šmerhově u rathouzu staroměstského. Ten biskup světil žákovstvo, a kněžím novým sám podával pod obojí spůsobou, a lid biřmoval, starček s dobrou myslí."

„Téhož léta v úterý po veliké matce Boží biskup Filip posvětil kostela nového v Praze před Poříckou branou ve špitále, ve jmeno sv. Trojice a sv. Pavla, a odtud plavil se na lodi k obědu na Libeň s některými mistry; a tu měl hojný oběd."

„Roku 1505 před Božím Tělem kněz Filip biskup svadil se s mistry a s kněžími některými o konsistoř; neb on chtěl s svou radou konsistoř spravovati v domu svém na Šmerhově, jakož byl král jemu to poručil: ale mistři s některými světskými spikše se proti němu, toho mu dopustiti nechtěli, než aby konsistoř sami v koleji spravovali. To když se tak stalo, i nechtěl jest kněží světiti. Tož pak dali se v hanění a řeči neslušné o něm, duchovní i světští, jimž nehrubě dobré milo bylo. A on vždy po ta dvě léta, což v Praze byl, jakž mohlo býti, k dobrému prostředkoval; a žádné straně ubližovati nedal: a oni ještě starečka nemohli do času snésti a strpěti. Příčina toho byli jsou nejvíce mistr Pavel administrator s některými kněžími plachými, a mistr Pašek kancléř s některými konšeli neupřímnými."

„Roku 1506 v pátek po sv. Vítu po obědích vyjel biskup Filip z Prahy, nebo pani Horníci přijevše do Prahy vzali jeho slavně s poctivostí, a jeli s ním do Hory (Kutné). A toho času bylo jest veliké rozdvojení a zkyselení mezi mistry a kněžími pro biskupa, protože kdo co přinesl biskupovi, to sobě kněží brali, aby jemu co chtěli dali; neb jedni chtěli slušeti pod něho, a druzí pod mistra Pavla administratora, jakož prve navykli.

A tak v tom trvali, až teprv po jeho smrti z rozkázaní pánů obojího města musili pod administratora slušeti.“

„T. l. při sv. Martině biskup Filip ušel z Hory s uhlířem, chtě jeti ven ze země; i přijel do Soběslavi, a tu jest od Horníkův postižen. I žádali Horníci pana z Rosenberka, aby jim ho zase vydal, a on vydati nechtěl, než aby ho sobě hleděli, že u jeho nechce chovati, a nech jde kam chce. A kněz Filip biskup potom zase jel s pany Horníky do Hory, a tu byl až do smrti; a oni koupili mu dům a opatřili ho.“

„Léta Božího 1507 umřel kněz Filip biskup; den památný desíti tisíc panen, na Horách Kutnách, a tam pochován.“ [29])

Roku 1512 veškera obec usnesla se a v knihy městské pro budoucí paměť dala zapsati: že nikoho ani do města ani do podměstí nepřijme, kdo s nimi nesrovnává se v přijímání Těla i Krve Pána Krista z víry pod obojí spůsobou, neb žádného, „kdo by s námi jedné víry nebyl, mezi sebou trpěti nechceme, jako Pikhartův a poběhlcův.“ A načem tehdy obec jest se usnesla, toho potvrdil jim král Vladislav II. zvláštním listem, v úterý po Obřezání Páně 1515 daným, mocí kteréhož „při jich víře pod obojí spůsobou je drží a zachovává.“ — Pro jistější účinek dala obec i na Mýtskou bránu roku 1520 nově vystavěnou nápis tento:

Gedna wira geden krzest a laska
mezi nami ~ Czinmez bohu chwa-
lu czest ~ at raczy byti s nami.
Veritas vincit.

Neb w wirze gednota czyni j
mnoho dobreho warug se wiecz
pikharta i kazdeho z bludnych
Veritas liberabit.

Milugte prawdu hradecztij nebt prawda przemaha.

Anno dni 1520.

Minau bludowe pikhartsstij prawda wiecznie zustawa. [30])

Roku 1512 uprázdněná fara u sv. Ducha byla udělena kněži Pavlovi Hořickému, dosavadnímu faráři v Sezemicích, jenž 30 let zdejší osadu spravoval, maje k pomoci tři kaplany. Zemřel druhou

[29]) Staří letopisové čeští. Str. 268—284.
[30]) M. Lüssner. Památky archeol. a místopisné. II. Str. 223.

neděli postní 1542, učiniv v pátek před Přenešením sv. Václava závět, v kteréž výslovně pořizuje: „Item statek můj, což mám, ten poroučím Barboře matce své a Janovi bratru svému a Majdaleně schovance její, poroučím na rovné díly a oni z toho bratru mému Jirovi aby dali kožich můj harasem podšitý chodicí, neb on živnost má dobrou, a víc nic. Item co se knih dotýče, které mám, (odkazuji) knězi Janovi, knězi Mikulášovi a knězi Ondřejovi... Item Lukášovi služebníku mému za jeho služby aby slušně učiněno bylo a kožíšek nožičkový dán a nová sukně koupena byla a kuchařce mé aby za službu její slušně zaplaceno bylo." — Ačkoliv mnozí farářové čeští luterské knihy čítali a následkem toho z kostelů svých vylučovali všechny obřady a obřadní nádoby, jako na př. Jan, farář v Německém Brodě již od roku 1518:[31]) *hradečané* věrně stáli při kališnické konsistoři pražské. — V účetních knihách městských zapsány jsou z té doby platy „hlídačům u Božího hrobu, poslovi do Prahy pro svaté oleje a nádenníkům, kteří čistili rynk k svátku Božího Těla."

Zachovalo se *„zůstání a svolení všeho kněžstva království českého pod obojí spůsobou na obecném sněmu v Praze při svátosti* (12. dubna 1521) *učiněné, za úřadu M. Václava* (Šišmánka) *z Litomyšle, arcibiskupství Pražského administratora"*, spis pamětihodný zvláště z té příčiny, že stanoví a určuje hlavní známky a pravidla víry, kterýmiž vyznání kališnické lišilo se od vyznání jak Českých bratří, tak i protestantův vesměs. Hlavní tu důklad se nese k šetření veškeré staré tradice církevní vedle písem svatých: autorita *„řádův a zvyklostí chvalitebných církve svaté"* jest tu rozhodně hájena; nápodobně také *sedmery svátosti*, klekání před velebnou svátostí oltářní, atd. Jeden článek těchto statut zní doslovně takto:

„Žádný písma svatého k svému smyslu všetečně aby nepotahoval aneb vykládal, ale podle svatých učitelův od obecné církve svaté přijatých a podle smyslu Ducha svatého a řádu starobylého aby vyrozumíval, učil a vyznával; pakliby se kdo vytrhl, aby přišel

[31]) Ant. Gindely. Geschichte der böhmischen Brüder. I. Str. 162.

k napravení úřadem duchovním, a nechtěl-liby opraviti, aby trestán byl bez překážky. Proti orodování svatých, proti modlitbám za mrtvé, proti Panně Marii žádný slovy všetečnými aby nepovstával ani kázal" atd. O papeži a hiearchii katolické v zápisu tom cele mlčí se. [32]) —

Dle účtů kostelních z roku 1528 slavívány byly v kostele sv. Ducha slavnosti: Narození svaté Marie Panny; Všech svatých, sv. Ducha, Nanebevzetí Panny Marie, atd.; řízeny ornaty, kupován vosk, kadidlo; alby, monstrance čistěny; uhlí kupováno; dvoje oplatky pečeny; komže řízeny; u Božího hrobu v pašijovém čase dnem i nocí bývali strážní, *židé* řečení; Boží hrob krášlen květinami kupovanými; o Božím Těle bylo procesí, atd.

Nástupcem kn. Pavla byl kn. Vít, jenž před ss. Šimonem a Judou téhož roku 1542 z Domažlic na útraty obce do Hradce přivezen a o sv. Janu Křt. zde co farář první mši sv. sloužil při assistenci „panův prelatův."

„Roku 1543 v neděli po sv. Anně purkmistr, radní rychtář, starší obecní, hejtmani s cechmistry, jsouce od J. M. královské napomenuti, na tom dobrovolně se snesli: Poněvadž Pán Bůh všemohoucí pro hříchy naše ráčil na tento čas na spoluoudy naše křesťany nepřítele všeho křesťanstva Turka a nás mnohé těžkosti dopustiti, kterýžto svým vítězstvím krev jich nevinnou vylévá a jich pod svou moc podmaňuje, — nemohouce jim na ten čas více pomoci nežli modlitbou svou, aby Pán Bůh všemohoucí v tom jim své svaté požehnání, pomoc a vítězství dáti a takový hněv svůj ukrotiti ráčil, — odtud na tom se svolili: aby v pátek hned nejprv příští v kostele zde v městě sv. Ducha služby Boží se dály a všickni staří mladí aby do chrámů Božích na služby Boží a slovo Boží, když se zvon veliký zvoniti bude, scházeli a tu jedenkaždý z srdce upřímného a skroušeného Pána Boha všemohoucího žádal: aby předkem ti, kteří v takovém nebezpečenství od nepřátel jsou postaveni, i nás od jich oumyslu a oukladu zachovati a vysvoboditi ráčil. Každý řemesla svého do skonání služeb Božích zanechá. Item na týž den šenkův piva, vína

---

[32]) Fr. Palacký. Děj. nár. česk. V. 2. Str. 394.

a páleného i jiných věcí a nápadův, aby všickni na řad šenkovati odpoledne zanechali. Každý jednou za den v skrovnosti pokrm k témuž dni náležitý (tedy i postní) aby jedli, když zvoní o poledních; prodávání ryb i jiných tělesných pokrmů za celý den aby zanechali, krom pekaři času poledního chléby prodávati budou moci pro pohodlí lidské. Jestli žeby pak kdo to přestoupil, buď z sousedův, z vandrovních i jiných lidí: ten každý trestán bude od pana purkmistra a pánův (radních), že jim jiní kárání a trestáni budou moci. Též i piva vaření dotud, dokud by p. purkmistr a páni zase nedovolili, jest zapovězeno."

Kdež kněží a měšťané hradečtí věrně stáli při kališnické konsistoři pražské, byl již roku 1545 „v městečku mezi Dvorem a Jaroměří (Žirči?) kněz ženatý a jiných Lutrianských množství nalézalo se za Dvorem" (Králové).

Jak dlouho farář Vít v Hradci působil, není známo; roku 1456 (29. října) byl zde již jeho nástupce farář a děkan mistr Jan Kolínský, jenž dne 30. ledna 1549 od své konsistoře následní obdržel dopis:

„Oznamujeme vám, že jest nás jistá zpráva došla, kterak by v tom kraji hradeckém a v děkanství vašem nemálo far pustých ve třech a ve čtyrech mílích zdélí býti mělo a tudy lid obecný že by velikou závadu a těžkost nésti měl, když nemají kněží blízko, kteří by jim slovem Božím a svátostmi v čas potřeby posluhovali a to že by ne od jinud než z toho pocházelo, že zase v některém koutě v půl míli a nejdále v míli pět neb šest kněží pospolu na farách jest, kdež není jich tak mnoho potřebí.

I uvažujíce potřebu církve a lidu obecného, aby v potřebách svých měli kde se k slovu Božímu utíkati a svátosti od koho přijímati, vám z úřadu našeho poroučíme, abyste vy podle starobylého pořádku v děkanstvích zachovávaného kněží z míst méně potřebných vyzdvíhali a na ta místa, kdež by toho potřeba větší býti se nalézala, pro pohodlí lidu podávali, poněvadž my na ten čas těch míst všech věděti nemůžeme, a tak vůli naši v tom vykonáte, a obzvláštně kněze Luciána, poněvadž se s kněžmi okol-

nímí nesnáší v pokoji a lásce, ale haní jiné i lidí pozdvihu
jak nás zprávy docházejí. Kněz Jan v Dašicích ten nemalé p
horšení činí, toho potrescíc jiným místem opatřte a kněz Blaž
který prve v Mýtě byl, dobře se hodí do Nového Města,
pracnosti bez jeho škody aby tam ujal zprávu a vámi tam j
aby se spravoval.“ [33])

Z této a dolejší listiny poznati jest, co — mimo jiné,
čemž později bude řeč, — tehdy náleželo k *úřadu děkanském*
— Co se tkne *obročí* děkana či vlastně faráře a jeho kaplanů
máme zápisky z roku 1542; toho roku zajisté bylo vydáno *děk*
novi: týdně jedna kopa na stravu, *kněžím* [34]) na lázeň 4 gro

---

[33]) *Jednání a dopisy konsistoře katol. i utrakvistické.* Díl I. S
240. *Dr. Klem. Borový.* – Jiný dopis od konsistoře dne 20. března 15
témuž děkanovi poslaný zní: „*Ctihodnému knězi Janovi Kolínském*
děkanu hradeckému a mistru svobodného učení Pražského. — Oznam
jeme vám, že jsme kněze Petra ukazatele listu našeho na jeho ponížen
žádost a přímluvu přátel v počet kněžstva našeho pod obojí spůsobou p
jali a bytu na té faře, kdež jest zamluven, popřáli.“ (Škoda, že konsist
faru tuto nejmenuje.) „Protož vědouce o tom, abyste jeho podle ouřa
vašeho tam *podali a stvrdili*, i také jemu předložili, a *naučení* dali, j
by se v církvi naší podle obecného snešení a artikulův chovati měl, a
dobře církevní pořádky zachoval a držel, tak aby tudy žádného pohorše
na sobě v církvi naší nedal, a neučinil. Nýbrž vám věříme, že zvlášt
pozor nad ním míti budete, aby se v nic takového nedával, a před se
nebral, dokudž by pořádkům a řádům našim se nevyučil, cožby k zlehče
potupě a k pohoršení církvi naší býti mohlo a mělo.“ (Tamže. Str. 221

[34]) Tedy společně děkanovi i jeho *kaplanům*.

Z tehdejších kaplanův u sv. Ducha známe tyto:

Roku 1525 kněz *Míchal* přišed z Vlach (od svěcení) dán do Hradc

Dne 17. prosince 1539 kněz *Jan Břežanský* (navrátiv se z Vlac
dán jest do Hradce Králové nad Labem knězi Pavlovi.

Dne 7. října 1541 *Andreas z Bohdánče* dán jest knězi Pavlovi ar
děkanu hradeckému.

Dne 3. srpna 1545 *Stanislaus z Brtnice* dán do Hradce Králové
tři leta.

Dne 29. října 1546 *Andreas Liška* dán do Hradce Králové nad L
bem panu děkanu mistru Janovi Kolínskému do tří let.

Dne 13. května 1547 *Sigismundus Hubka z Náchoda* dán poc
vému panu mistru Janovi Kolínskému do Králové Hradce nad Labem
sedm let.

Dne 24. října 1547 *Jacobus z Saský, syn Šimona mlynáře,* d
do Hradce Králové nad Labem ctihodnému a poctivému knězi a mist
Janovi Kolínskému, panu děkanu hradeckému do tří let.

Dne 17. května 1549 *Matheus z Brodu Německého* dán do Králo
Hradce poctivému panu mistru Janovi Kolínskému, děkanu hradeckém
kaplanem za 5 let má býti.

a měsíčně jedna várka piva (po 13 sudech); od praní ložních šatů na faru 8 grošův 4 denary, za věrtel hrachu na faru 9 gr., za koření o jarmarce 2 kopy, za kotlík na faru 18 gr. 4 den.; děkanovi *služby* za půl leta 6 kop, knězi Janovi ostatek služby 2 kopy; kuchařce a šafáři služby pololetní 3 kopy; Šimonovi ševci za obuv pololetně dělanou na faru panu děkanovi, kněžím a čeledi podle účtů 3 kopy 29 gr.; před ss. Šimonem a Judou knězi novému na stravu 1 kopa, atd. — Roku 1553 dostával pan arciděkan od města: každého měsíce 8 kop, každý týden sud piva; vepře jednoho o masopustě z lásky a ne z povinnosti; dvě bečky soli do roka; žita každý měsíc 2 korce; dříví co spotřebováno býti může; při každém sv. Jiří 9 kop mišenských, tolikéž při každém sv. Havle; když se slouží *cum ministris*, vždycky pinta vína vy-

---

Dne 25. června 1550 *Mathias Bellator z Německého Brodu* dán do Králové Hradce poctivému panu mistru Janovi Kolínskému, děkanu kraje hradeckého, kaplanem má býti za 6 let.

Dne 20. května 1552 *Joannes Scriptoris Pragenus* dán poct. a ctih. knězi Janovi Kolínskému, panu mistru a děkanu hradeckému, kaplanem má býti za 7 let.

Dne 9. listopadu 1554 *Gallus Stěžerenus* dán ctih. knězi Matějovi, faráři kostela sv. Anny při městě Hradci nad Labem, 7 let má býti kaplanem.

Všichni tito kněži byli ve Vlaších svěceni a dobu, za kterou měli býti kaplany, vyminila sobě a ustanovila obec aneb vůbec ten, kdož takovému kandidatovi zaplatil outraty jeho cest, vysvěcení atd. Všickni byli dle řádu církve katolické svěceni, učinivše závazek *sub una*, což pak po svém návratu do Prahy odvolávali způsobem tímto:

„Pokoru jsou činili v konsistoři před vší konsistoří, pány faráři a kněžstvem pražským *A.*, *B. a C.* kněži ve Vlaších nepořádně jsouce svěceni a to takto říkaje: My *A.*, *B. a C.* dáváme se vinni Pánu Bohu všemohoucímu i vám všem na místě církve Kristovy, že jsme zhřešili proti Pánu Bohu i jednotě této pod obojí spůsobou církve svaté, činíce nenáležité závazky proti slovu Božímu ve Vlaších biskupu, od něhož jsme potvrzení na úřad kněžský přijali. Na kterýžto závazek jsme pod jednou spůsobou přijímali proti nařízení Pána Ježíše Krista a protož my toho hříchu svého srdečně litujíce vinni se dáváme Pánu Bohu i církvi jeho a vás všech na místě církve prosíme, abyste se za nás předkem modlili, ať nám Bůh ráčí ten hřích odpustiti a nás za své služebníky přijíti. A vás pane administrátoře se pány mistry, pány konsistoriány a pány faráři jinými poníženě prosíme, že nám to prominouce nás k sobě jako syny přijíti dobrotivě račíte. A my z toho skutečně pokání činiti rádi chceme a vašich milostí vůli ve všem se nyní i na potomní časy spravovati. *Haec stipulata manu promiserunt.* (*Jedn. a dopisy konsistoře katolické i utrakvistické.* Díl. I Str. 189. *Dr Klement Borový.*)

chází a sejde se toho okolo 7 kop od kostelníka; od literákův, když se slaví svátek (Božího Těla) ve čtvrtek dává se pinta vína a od kostelníkův (t. z jmění zádušního) druhá; z toho stravu mají u pana arciděkana kaplani, bakalář, kantor, kuchařka a pachole. *Kaplanovi* každému za rok 8 kop a na obuv jedna kopa. *Kuchařce* služby při sv. Jiří 2 kopy a na obuv 4 groše a při sv. Havle tolikéž. — Roku 1578 v sobotu před památkou Narození Panny Marie popsány jsou od obce na faru pro potřebu arciděkanovu dané *šaty ložní* s povlaky a prostěradly, zejmena: polštáře s povlaky, 4 podušky povlečené, 4 prostěradla po čtyrech půlích; dvě nahoře v zeleném pokoji na dvou ložích; povlak v truhle, ubrusů, ručníků. Ty povlaky s prostěradly a ručníky jsou zavřené v truhle v dolejším sklepě, a od ložních šatů přijala klíč paní Majdalena Kotoulka.

Co se tkne *jmění kostelního*, král Ferdinand I. roku 1551 vykázal kostelu sv. Ducha „místo těch voskův, které jsou z některých vesnic p. Janovi z Perštejna prodaných k kostelu sv. Ducha vzdávali,“ 60 kop ročního platu ze vsi Lochenic a tamější clo a les řečený Farářský, ležící nad Svinary, s lesem Svinice řečeným a kousek lesu u Studničky. Roku 1552 obnášelo záduší kostela sv. Ducha: platu dědičného z luk 30 kop 40 grošův, cla z Lochenic 13 kop 19 gr. 5 denarů; úroku ročního z Lochenic 140 kop 22 gr. 2 denary, a z Třebše 8 kop 15 grošův 1 denar. [35])

Od sv. Havla roku 1555 nastoupil nový děkan Václav Benešek svůj duchovní úřad u sv. Ducha; když ale „sobě ztěžoval, že při tomto novosedlí žádného opatření od soli, chleba a jiných potřeb nemá: i jest v městské radě snešeno, aby předkem, co másla koupeného se dotýče, to bylo zaplaceno a půl strychu žita na týden aby mu dávali a jestliby na měsíc čtyry sudy piva nestačily, aby pátý přidán byl.“

[35]) Roku 1545 měl kostel sv. Ducha příjem od *stolic ženských* v kostele 6 kop 10 grošův. — „Roku 1551, co k *oltáři Božího Těla* důchodův jest, ti při tom oltáři se zůstavují; však má býti opatřeno a hr[…]ckým z poručení J. M. královské rozkázáno býti, aby procesí a mše o [..] Božím každý čtvrtek, jakž prvé, drželi a toho neopomíjeli.“

Roku 1562 stal se zde farářem Štěpán, ten ale, začav zaváděti bludařské novoty Lutrovy, musil *„pro nespokojenost ve věcech náboženských mezi ním a měšťany povstalou“* již roku 1564 město opustiti. Roku pak 1565 farář u sv. Ducha, kněz Jiří Agricola jmenuje se opět výslovně *arciděkan kraje hradeckého.*[36])

Ačkoliv již k roku 1346 připomíná se, že u svatého Ducha večer *klekání* se zvoní,“ [37]) roku 1566, když v Uhrách válčeno proti Turkovi, k císařskému nařízení v městské radě učiněno bylo obecné snešení: aby každého dne po třetí hodině (po západu slunce) bylo zvoněno na rathouse a aby veškeré obyvatelstvo i na náměstích a v ulicích — všude — klekalo a za vítězství nad Turkem se modlilo. — Ano byli tentokráte i zvláštní dohližitelé jmenováni, kteříž na to měli pozor, aby všickni klekali a kdo proti tomu se provinil, obeslán byl před městskou radu.

Roku 1569 „pan arciděkan kn. Jan Turek Boleslavský, vstoupiv do rady žaloval obšírně, zvláště na kněze Petra faráře u sv. Antonína, že když k vyprovázení dítěte z města s kaplany dožádán byl, souseda onoho plundroval. — A že týž kněz Petr odejel odsud míli, a tam mši neobyčejnou *bez elevace* k vůli li-

---

[36]) V XVI století (jmenovitě 1578—1580) čítala konsistoř kališnická svých 46 *děkanství* (*okresů děkanských*), z nichž 17 připadá na nynější obvod diécese hradecké, totiž: 1. Hradec, 2 Bydžov, 3. Brod Německý, 4. Čáslav, 5. Dvůr Králové, 6. Hora Kutná, 7. Hořice, 8. Chrudim, 9. Jaroměř, 10. Jičín, 11. Kostelec nad Orlicí, 12. Ledeč, 13. Litomyšl, 14. Mýto Vysoké, 15. Náchod, 16. Pardubice, 17. Polička. — Takoví děkanové podobali se nynějším biskupským vikářům okresním. — Ze *všech* děkanův těchto nazýval se jenom Hradecký *arcijahnem* (arciděkanem), a k *arcijahenství Hradeckému* jaksi příslušeli *děkanové* z *Dvoru Králové, Hořice, Jaroměře, Kostelce nad Orlicí* a *Náchoda.* Do Hradce chodívali dle nařízení konsistoře kališnické ročně tito děkanové *o sv. oleje.* Brzy po svátcích velikonočních v měsíci dubnu neb v květnu rozesílávala totiž kališnická konsistoř Pražská jednotlivým děkanům, vyjímajíc pět jmenovaných, *svaté oleje* (sacri liqcores), obyčejně s přípisem: aby *děkan* všechny faráře svého okresu k sobě vyzval, svaté oleje mezi ně rozdal a k rozkazu konsistoře je napomenul, aby při udílení svátosti skutečně dle předpisu církevního svatých olejů užívali a starodávných obyčejů bohoslužebních vůbec pilně zachovávali, a konečně aby oni sami ve svém obcování kněžském lidu k vzdělání sloužili. — „Do Hradce“ — psávala konsistoř — „ať pro svaté oleje sobě přijdou děkanové z Dvoru, atd.“ (*Die Utraquisten in Böhmen. Dr. Clem. Borový.* Wien. 1866.)

[37]) Srovn.: Špitál sv. Anny k témuž roku.

lidem sloužil, zavíraje: a poněvadž jste mi slíbili v Praze a při přijímání mé osoby, že mne a úřad arciděkanský opatrovati skutečně ráčíte, tak nyní vynáším a za to vás, páni, prosím pakliby co z toho jiného pošlo: nechť to jde těm za ňadra, ja tím vinen nebudu. — Tu J. M. páni a starší farářům dolejším knězi Petrovi od sv. Antonína a knězi Janovi od sv. Anny vypověděli: „poněvadž jste se v tom pronesli, že od sv. Havla jinde farami jste se obstarali, páni také jinými faráři na místě vašem se opatřiti mají.“ Avšak již roku 1572 „páni starší v radě v prostředním počtu o mnohé nezpůsoby a pohoršení od (téhož) pana děkana a kněze Ondřeje (jediného tehdáž kaplana) skrze jejich nevážnost, nevole a různice, pro kteréž lid obecný se odráží, pošlé a těchto dní kajících postních lidu obecnému na těžkost dané, — jak by ta věc měla před sebe vzata býti, aby z takových pohoršení a protimyslností kněžských sjíti mohlo, a lid obecný zase k slovu Božímu a chrámu Páně obrácen byl, a kněz Ondřej nesmyslný že nevážně *sakramentů a jiných věcí se dotýká*, a pan arciděkan ničehož sám se dotýkati nechce, jiné toliko nastrkuje, na veliké zhoršení lidu obecného, poctu Boží v kostele o mnoho zmenšil. *Odloženo pro dosazení většího počtu do zejtřejšího dne.* — *Feria 6. post Letare.* Páni starší opět v radě o nevole a různice nové teď v chrámě Božím mezi panem arciděkanem a knězem Ondřejem v kapli též na faře na veliké pohoršení lidu obecného vzniklé, a že již pro mnohé jich nezpůsoby kaplana žádného v té obci míti nemůžeme. — Má-li ta věc na vrchnost (duchovní) zanešena býti, neb domácně mohla by se spokojiti? — Čtena výpověď J M. arciknížete (Rudolfa), aby v kněží domácí se nevkládali, než kdyby co z toho zrostlo, aby na vrchnost, kde náleží, vznesli. — Kněz Ondřej jest *skrze servusa přísažného* do rady dosazen; — též panu arciděkanu to mluveno, že kněz Ondřej spokojiti se nechce; jest jemu čtena suplikace, všemu odepřel; k tomu se přiznal: že v kapli mu dal políček, mluvě, že jest antikrist, lotr a zrádce, že cokoliv káže, že v hrdlo lže. — Při tom žádal, aby mu štění dáno bylo. — Páni starší, bylo na ně vznešeno,

ak pan děkan vzal odpuštění; uznáno: aby s konsistoří (kališnickou
Praze) jednáno bylo o jiného, a k panu děkanu vysláno, že do
su sv. Jiří jiným se opatří.“ — Taková a podobná pohoršení
yla ovoce pošlé ze semene od přívržencův německého osvícence,
artina Lutra, v Čechách zasetého. — Tím větší péči měla
ěstská rada o zachování starého církevního řádu. „Že druhou
eděli postní držána byla svadba, mimo úsud dobrého práva a
oti jistému vyměření církve svaté, protož že by lidu velmi
liké pohoršení vzešlo a pomluva pánův (radních a starších),
koby nižádné ustanovení páni nezachovávali: pročež ženich s
věstou dáni do šatlavy, a ti kteříž jsou přítomni tomu sňatku
veselí svadebnímu byli, dáni na Mýtskou věž. — Zase druhý
l svadebníkův postních do rady jest dosazen, a ti též jako pře-
šlí ku příkladu jiným pro přítomnost takového v postním
se svadebního veselí na věž Mýtskou dáni.“ Brzy na to i zvo-
kovi pro jeho nezpůsoby a lidí za zvonění při pohřbech pře-
hování od městské rady domluveno a jemu nařízeno: „aby při
elikém zvonění zemřelému, kterémukoliv, potrhováno u veliký
on bylo; aby bráno od něho bylo 1 kopa 10 gr. miš a z toho
y k obci vždycky šlo 40 grošův a jemu 30 gr.; a když
bude potrhováno, tedy toliko 1 kopu aby od každého bral, a
 více. — Ustanovili také: kdyby kdo dožádal se toho, aby
n mistr školní se všemi svými oficialy a s žákovstvem k prů-
du těla mrtvého k hrobu vyšel, tedy od toho průvodu nemá
ce dáváno, ani bráno býti než 15 grošův bílých, a z toho má
mpanům jíti dva groše a trunkánům jeden groš. — Hrobní-
ovi, od největšího hrobu s truhlou, když kopán, 5 gr bílých,
bez truhly 4 gr. b.; od prostředního hrobu též s truhlou 4 gr.
lé, bez truhly 3 gr. b., a když jest menší, 3 gr. bílé; od dětin-
ého 2 groše bílé.“

Nástupce Jana Boleslavského, arciděkan Štěpán nedlouho
le působil, neboť již ku konci roku 1577 „odpuštění vzal od
rávy církevní, protože již pracovati nemohl pro sešlost věku
nedostatek zdraví. Propuštěn jest odsud s pokojem a zavřeno
 městské radě), aby zatím kněz Jiří Antoninský, kněz Pavel

Lochenský a kněz Všestarský po pořádku spravovali" (zdejší duchovní osadu). — Na to pak dne 6. března 1578 v plnosti rady předneseno: „Poněvadž kněz Štěpán nynější pořádně od nás odpuštění vzal a na místě jeho (kališnická) konsistoř arcibiskupství Pražského podává nám ctihodného kněze Jana Benešovského, na ten čas faráře pardubického; tolikéž na místě kněze Václava Třebického, kterého jsme žádostivi byli k sv. Anně, ke nám podávají kněze Matěje, faráře v Žiželicích — a přečtené psaní od konsistoře —, i jest na tom zavřeno: poněvadž i pan mistr Petr Kodicil z Tulechova[38]) k tomu radí, aby kněz Jan Benešovský k tomu hledán byl a k němu vysláno bylo, — svolili a voleni dva z starších obecních," by jemu tuto volbu oznámili. — Téhož ještě roku nastoupil Jan Benešovský faru u sv. Ducha, jsa *první ženatý farář* zdejší, maje manželku a dítky.

Máme za potřebí, ustati v dalším vypravování a zmíniti se zde o *Českých Bratřích*. — Oni byli zůstavek nejtvrdších Husitův a usadivše se roku 1457 ve vsi *Kunvaldě* na panství žamberském, dali sobě sami jmeno *bratří a jednoty*, žijíce způsobem, který se jim pro křesťany důstojný zdál. Především co rouhači svátosti večeře Páně vyhlášeni byli, neboť spůsoby chleba a vína nikoliv co pravé tělo a krev Páně, alebrž jen co posvátná znamení, ačkoliv ve vyšším smyslu, jako asi Calvín učil, považovali. Sám král Jiří Poděbradský zakročoval dosti přísně proti nim: osada jejich v Kunvaldě roku 1468 rozplašena, zapovídány jim všecky schůzky, tak že s nimi po lesích se ukrývati musili.[39]) Přes to rozšiřovala se jednota jejich po kraji hradeckém a dále, až i v Hradci přívrženců nabyla. Zde měli i zvláštní kapli v domě pod číslem 38, a sice „pod starobylým klenutím, kteréž v dolejším díle téhož domu na zadek domu obráceno jest." Avšak již roku 1512 obecním snešením byli *pikharti*, jak Českým brat-

[38]) Profesor jazyka řeckého a mathematiky na vysokých školách v Praze. (*Slovník naučný. Codicillus.*)

[39]) Tamže. IV. Str. 216. — *Fr. Palacký. Děj. nár. česk.* Str. 480.

řím nápotom říkali, vůbec a vesměs z města vypovězeni a nebyli více zde trpěni. Nejhlasitěji projevili hradečané své opovržení Českými bratřími nápisem, jejž roku 1520 na Mýtskou věž jsou dali. Avšak přece již roku 1564 žalováno bylo u městské rady na „některé sousedy, že do kostela nechodí; z kostela, *když elevací býti má*, vycházejí; dni nedělní doma nebývají; schůzky v zahradě mají a jiné zůví, by s nimi drželi.“ Hlavou těchto sektářův byl měšťan Jindřich Bohdanecký, jenž opět roku 1565 před radu městskou obeslán byl, „aby příčiny, proč do kostela nechodí, položil. Vymlouval se, že to učiniti nemůže, poněvadž víra jest dar Boží, pročež, aby se páni (radní a starší) na jeho víru nevyptávali. — Opět po druhé jemu poručení se stalo: oznámil, že byl pilen slova Božího a své duše, a v víře že jest s kněžími i s jinými dobrými lidmi rozmlouvání měl, i ven ze země se pouštěje, kdeby kolivěk toho dopíditi se mohl. — Položil konfes Valdenských bratří, a podle ní, oznámil, že státi chce, prose, by při tom zůstaven byl, že to, a ne jiné mění duše své oblíbil. I jest na závazek cti a víry vzat, aby ven z města a z ohrady města nikam nechodil, nejezdil, pokojně se choval, přespolních žádných k sobě nepřijímal a má na to sobě zůstaviti.“ Touto povolností městské rady množili se pikharti v městě, tak že na štědrý večer roku 1567 opět v ní jednáno bylo „o nové sektáře a rotu bratrskou, aby k tomu skutečně přikročeno bylo, aby ty jich schůze zastaveny byly, a oni aby při městě trpěni nebyli.“ Roku 1577 v městské radě naříkáno, „že již někteří sousedé po domech dítky sobě křtíti dávají a do obcí správcové cizí vkráčejí.“ — „Dne 3. dubna 1578 páni starší s pány v radě předně uvažovali o bratří Valdenské, jinak Boleslavské, kterak oni svou religion a své náboženství, pokoutně se scházejíce, honosně, pyšně a chlubně provozují; ježto se tomu jiná města diví, proč oni zde mezi námi takovou svobodu mají? a tu přečteno poručení J. M. císařské, jehož datum léta 1575, v kterémžto u nás v tom městě strany religionu a kázaní i kněžstva nic nového, prv nebývalého, žádným vymyšleným způsobem před se nebrati, ani schůzek pokoutních nedopouštěti, atd. (rozkazuje), a to pod uvaro-

váním nemilosti císařské a skutečného trestu. Potom od p. primasa Cejpa mluveno: máme tuto zprávu, že chlubně a pyšně se scházejí do zahrady p. Krištofa Pleského, ježto jsme hned tu mandat po sv. Václavě na branách přibiti dali a v obci čísti poručili; nyničko p. rychtář městský v domě pana Krištofa Plesa velké shromáždění našel a kněze, an jim kázal, a to se stalo v pátek před nedělí květnou toho léta. Dne pondělního také jdouce tam někteří na to své pokoutné náboženství, některým z pořádku toho mluviti směli, že již také mají své Emausy, tam že mají dobré věci; — že již pokoutně své děti křtíti dávají. By tedy — obšírně tu představuje — hněv císařský na se a město neuvedli, uváženo: panu Plesovi, jakožto rytíři, psáti, a ty bratří do rady povolati, a jim přísně zapověděti pod trestem."

„Dne 4. dubna shromážděným bratřím při hojné přítomnosti obojího pohlaví (na radnici) mluveno, a předně přečteno poručení Maximiliána roku 1575 a druhé Rudolfa II. roku 1577. Tu (byli) shromážděni zejmena tito: Bonaventura z Bílé Hory, Jiřík Bohdanecký s ženou a dcerou a Martin Tamchner s ženou. — Odpověď dali skrze Jiříka Bohdaneckého krejčího: že se pokojně chtějí zachovati, že z toho napomenutí a dobré přízně děkují a pokudž se na dobrou stranu stahuje, že i je přijímá a o to pečuje, aby duši svou i také svědomí své tak opatroval, aby před Bohem v dobrém svědomí postaviti se mohl. — Nebylo však žádného polepšení, neb hned zase 15. téhož měsíce dubna přednešeny byly žaloby: že valdenští uposlechnouti a od schůzek přestati nechtějí, přece se scházejíce a navzdory čeníce. Že na velký pátek dali zvoniti v Štěžeřích, a lidé, myslíce, že hoří, tam běželi. — Snešeno: aby cechové byli napomenuti, jestli by kdo v náboženství se nesrovnával, aby jemu společenství a toho řemesla přáno nebylo, ani také, aby ho chasou nefedrovali. Nato odmlouvači někteří dáni do vězení. Jiří Bohdanecký, po tolikerém vystoupení a rytířů (vůkolních, jenž bludařův těchto hájili) do rady přivádění, dán na Kropáčku."

„Zase dne 27. dubna, obec hořejší i dolejší po hromadě byla; čteno poručení od pánův nejvyšších ouředníkův zemských,

aby podle rozkazu Maximiliána se zachovali, sekt neb jiného náboženství nebývalého nezačínali, a to pod skutečnými tresty; — připověděli se všickni tak zachovati."

„Potom *feria 2.* ráno přede dnem z jistého poručení pánův nejvyšších úředníkův zemských Jiří Bohdanecký, Jan Žid, jinak Křesťan Tomáš Syrový a Jan Knihař Polák, kteří k pozdvižení příčiny dávali, jsou posláni na hrad Pražský, aby skrze Jana Salixa rychtáře městského byli v moc uvedeni panu hejtmanovi pražskému."

Avšak ani tímto povolným způsobem nemohla městská rada město zbaviti Českých bratří. Dne 16. června arciděkan Jan Benešovský „dal k městské radě žalobu potupy sobě učiněné, též že Jiřík Plitnářů syn dal dítě své u jiného, nežli u kněze našeho náboženství pokoutně v domě pokřtiti. — Byv obeslán, dal (Jiřík) za odpověd: že to dítě jest v kostele pokřtěno a přiznal se, že v Štěžeřích, a toho, který je křtil, že on ho nezná, než že pravil, že jest z Brandejska bratrský kněz. I zanecháno to do příjezdu pana podkomořího."

Arciděkan Jan nemnoho tu pokoje užil, neboť dne 23. července kněz Jan od sv. Anny a kněz Pavel Čáslavský, farář lochenický, dosazeni jsou do rady městské a jest jim skrze pana primasa oznámeno: jakž o tom dobrou vědomost mají, že jest p. arciděkan tento od vrchnosti své řádně na stolici arciděkanskou dosedl, a že p. purkmistr a páni (radní) toho jsou vděčni a jemu všelijakou ochranu jsou povinni; oni pak majíce jím se spravovati, že jsou jeho, jakožto *předního správce kněžstva v tom kraji* neuctili a řečmi svými všetečnými a dosti prudkými jemu příčinu k horlivosti a k zármutku dali. A poručeno jim, aby pokojně a uctivě k němu se chovali. A zvláště pak knězi Pavlovi domluveno, aby těch všetečných a darebných řečí zanechal."

„Dali proti tomu za odpověď: že jsou se nenadáli takové stížné žaloby a zprávy, a tomu že odpírají."

Dne 14. července uvažováno bylo v radě městské: „kterak arciděkan nejsouce zde čtvrt léta, dne pátečního pominulého na kázaní odpuštění jest vzal. Poněvadž pak bez takového správce

nijak býti nemůžeme, ačkoliv poněkud nedostatek zdraví předkládá, maje kaplana dosti dobrého pomocníka, aby k němu v dosti velkém počtu posláno bylo. Pak dne 21. července p. arciděkan podal do rady příčiny, proč nemíní v té práci arciděkanské zůstati dále mimo sv. Havla, že pracovati nemíní." — Ale i dotčený kaplan brzy na to dal výpověď, an dne 18. srpna on „kněz Jakub Brodský dosazen do rady, a předkládáno mu: poněvadž mimo dobrodiní od té obce 10 kop na službu jemu zapůjčeno, aby dáleji mimo času sv. Havla v té práci trval. Dal odpověď: že *má dítky a manželku*, a nijakž toho učiniti nemůže, aby dáleji kaplanovati měl."

By pana arciděkana pohnuli k setrvání, „dne 2. října kněži Jakubovi Brodskému kaplanovi z jistého uvážení p. purkmistra a pánův dopříno, aby byl farářem a správcem kostela sv. Anny od sv. Havla do času sv. Jiří, však na ten způsob, aby byl v práci církevní p. arciděkanovi nápomocný a práce kaplanské vykonával; což on s poděkováním přijal a do opatření jiného kaplana kaplanské povinnosti p. arciděkanovi vykonávati připověděl." Poněvadž ale kněz tento s arciděkanem v nevůli byl a městská rada nemohla je oba přes všechno úsilí smířiti, vypověděla jemu dne 16. října.

Za velikého nedostatku duchovních správcův vypravil se Jan Papoušek, zdejší rodák, až do Frankfurtu k ordinaci, kterouž od jakéhosi doktora Andreasa Muškula přijal. „Na jeho snažnou žádost a poníženou s mnohými zámluvami suplikaci darovala jemu městská rada dne 13. ledna 1579 po jeho návratu do otčiny 9 loket sukna po 8 groších českých na reverendu. Přijal to s děkováním a mnohými zámluvami, připovídaje J. M. této obci města i všem obyvatelům své modlitby a snažné na Pánu Bohu všeho dobrého vinšování." A opět „dne 5. května pan arciděkan kněz Jan Benešovský, kněz Jiří farář od sv. Antonína a Jakub Kolínský farář od sv. Anny v městské radě oznámili: pan arciděkan žeby kaplana neměl a pomocníka; poněvadž jemu mládenec dobrý a pobožný se nachází, který by rád v práci církevní nápomocen jemu býti chtěl, protož za to žádá,

témuž mládenci k biskupu Nyskému na Slezsko list povolání neb vokacionis dán byl, a potom i přímluvné psaní učiněno bylo, aby potvrzení dojíti mohl. I jest přivolán ten mládenec a učiněna naň dotázka, chtěl-liby v tom předsevzetí dobrém setrvati, a úřad kněžský na sebe přijíti a sem potom zase se navrátiti, kdyby zaň přímluvné psaní panu biskupu Nyskému učiněno bylo? Oznámil, že jiného úmyslu není, než na tom s radou pana arcijděkana se ustavil a upevnil, že chce ten svatý úřad přijíti, v něm pobožně živ býti a rukou dáním panu purkmistru připověděl, že se sem zase, když toho úřadu dojde, navrátiti rád chce. K tomu listu dovoleno, a připověděna jest jemu pomoc a ochrana. Jmeno toho mládence Mathias Sylesius."

„Dne 21. května pan arciděkan vstoupil do rady s knězem Jiříkem od sv. Antonína a s knězem Jakubem od sv. Anny a s knězem Pavlem farářem ve vsi Lochenicích a v obšírných slovech předložil stížnost kněze Pavla do osady fary lochenické, kterak jeho pomlouvají, jakoby měl nepříkladný býti. Po vyrozumění toho ustanoveno, všech lochenických a předměřických poddaných povolati. A dne 25. května lochenickým domluveno, že mnozí z nich ani modlitby Páně neumějí, k jiným kněžím se uchylují, co zapovědíno; — nařízeno, aby ve 4 nedělích plot u fary udělali a faráři věcí povinných dávali."

S panem arciděkanem měla městská rada pořáde co vyjednávati.[40]) „Dne 20. února v radě odpověď jeho přečtena byla, což pánům starším jest na nemalé stížnosti, že on více svého zisku, nežli dobrého církevního vyhledává, a aby jemu místo pátého sudu (o nějž byl 1. září minulého roku žádal) piva 15 kop přidáno býti mělo a k tomu dva džbery kaprův a půl kopy štik, že se to nikoli trefiti nemůže; také aby kněz od sv. Anny vy-

[40]) Minulého roku (1578) dne 1. září od městské rady žádal: „1. aby jemu pátý sud piva na měsíc dáván byl, 2. aby nový pokojíček nad kuchyní pro lîhání spraven byl, 3. aby jemu některé knihy z biblioteky propůjčeny byly, 4. kazatelnice aby předělára byla a 5. kněz Jan od sv. Anny pro nehodnost aby vybyt byl. — I jest na tom zavřeno: Poněvadž toho sudu piva nevypije a věc jest nebývaná, v tom aby se spokojil; 2. kazatelnicí aby se nebýbalo, leč by v ní nějaké nevolné stání bylo, to se spraviti moci bude; 3. knihy když se zinventirují, aby mu půjčeny byly; 5. knězi Janovi od sv. Anny dáno odpuštění."

byti se měl: poněvadž obec veliká jest a kněze tu vždycky potřebí jest, a fara všestarská také nemůže jemu připojena býti, proto: neb ačkoli kolatura jest obce této, ale poněvadž jiní cizopanští k té osadě přináležejí, protož to býti nikoliv nemůže; — uzavřeno: aby jemu, ne z povinnosti ale z lásky, nyní toliko 5 kop grošův českých a džber kaprů a štik dáno bylo, a k němu pro uctivost vysláno a předloženo." — „Po narození Panny Marie 14. září. Vážili páni, co se tkne pana arciděkana nemocného, kdež jest sobě pro úřadní a přední osoby dne včerejšího poslal, a to předně žádal: ochrany nad pravým religionem, aby v skutku držána byla podle povinností našich; 2. jestli žeby umřel, aby manželka jeho, ano také i věci jeho s dítkami v dobrém pokoji odsud propuštěny byly; 3. aby ti nákladové, kteří na ten čas na něho nemocného jdou, za stížné nebyli; 4. aby církev od kněží dolejších (t. od sv. Anny a sv. Antonína) a okolních posluhováním zvláště, poněvadž zima a noci dlouhé nastávají, dobře opatřena byla; 5. poněvadž jest nemocný, aby z té práce propuštěn byl, že by toho vděčen byl; naposledy, že má kaplana dobrého mládence, jehož by k oltáři Páně připustil, kdyby mu nemoc překážky nečinila, a toho úmyslu jest při *posvěcení*, bude-li zdravější, vykonati.[41]) — K jeho žádosti, k jedné, druhé

---

[41]) *Památka posvěcení chrámu Páně* slavila se tehdáž v Hradci, jako v Praze, *tu neděli po sv. Vácslavu.* — V pamětní knize bývalé rady malostranské v Praze zachovala se následní stará zápiska z roku 1427: „Mistři a kněží jednosvorně hledíce napřed k chvále Boží a ku prospěchu obecného dobrého, znamenavše, kterak obec tato skrze časté posvěcení, náklad na ně nemalý činíci chudne, v nich také hříchové zjevní, jako obžerství, opilství i jiní rozliční neřádové svobodu mají, žádost upřímnou napřed ku Pánu Bohu a k obecnému dobrému majíce, aby ti hříchové, jimiž Pána Boha na ten způsob k velikému hněvu popuzují, klesli a padli, jednostejně se vší obcí jsou se svolili a nalezli, aby na jeden den, totiž *tu neděli po svatém Vácslavě*, po vše Praze ode všech stavů duchovních i světských bylo svěceno a pamatováno, ne proto, aby tím cti a chvály Boží ubylo, ale aby to, což jest proti Pánu Bohu a k záhubě nemalé této obce, padlo a kleslo. A to jsou slíbili zdržeti a zachovávati v celosti a bez porušení všelikterakého." Příkladu toho následovala i obec hradecká. Teprv císař Josef II., který všecky historické památky a národní a kostelní slavnosti a obyčeje bez velikých ohledů odstraňoval a zakazoval, vydal dne 12. října 1786 reskript, kterýmž nařídil, aby posvícení ve všech zemích rakouských v jeden den a sice *v neděli po svatém Havle*, tak zvané císařské posvícení, odbýváno bylo.

třetí i čtvrté jest dovoleno od osob k němu vyslaných, poněvadž věci náležité předkládá; co pak propuštění jeho se dotýče, v tom bez vůle plného počtu nic vzato před sebe není, aniž také věc náležitá jest, aby nemocnému propuštění mělo dáno býti. O kaplanu také dobré zdání jeho jest přijato a vinšováno jemu dobrého zdraví, aby se to podle žádosti státi mohlo a on z vůle Boží aby k dobrému zdraví opět se navrátil."

„Dne 28. září kněz Jakub, farář od sv. Anny, vstoupiv před pány (v radě), děkoval z ochrany a za to žádal a prosil: poněvadž jemu místo příhodné se nachází, aby mohl z té práce, kterouž má při kostele sv. Anny, propuštěn býti, neb se svou drobnou čeládkou jinam se hnouti míní, a tu nijakž vychovati se nemůže. Jest mu to dáno za odpověď: Poněvadž jest tu věc velmi neuvážlivě a nečasně před se vzal, do sv. Havla málo něco nežli 2 neděle jsou, pan arciděkan také nemocný jest, že se to trefiti nemůže. Předkládal svou velikou těžkost, že tu na té faře nemůže chleba do sytosti s dítkami míti. I aby zůstal na témž místě, jest mu připovědíno, že někteří z pánův k tomu laskavě se nakloní, a díl obilí jemu na chleb dají. Přijal to od pánův s děkováním a připověděl tu zůstati."

I tehdáž nebyl nikdo za souseda do města přijat, leč úplně se srovnával v náboženství, kteréž zde panovalo; tak na žádost o přijmutí do svazku měšťanského od Jana Plstnáře městské radě podanou, v pondělí po sv. Vítu, dne 20. června 1580 purkmistr a páni toto dali za odpověď: „Kdyžkoliv s námi v náboženství pod obojí spůsobou se srovná a od kněze města tohoto Velebné Svátosti těla a krve Syna Božího přijímati, též i křtu svatého svým dítkám, a do kostela na slovo Boží choditi bude, tedy za souseda přijat býti, i živnost jemu se příti má, podle práva a starobylých zvyklostí města toho."

Roku 1581 stěžovali sobě u městské rady cechmistři ševcovští na tovaryše, kteří k jednotě těch bratří Valdenských se přiznávají a s nimi v ničem se srovnati nechtějí; dáno jim naučení: aby jich mnoho při službách svých neužívali, ani jich mnoho fedrovali. — Tehdáž jala se přece městská rada do ko-

stela zaváděti Luterských novot. „Dne 15. června (t. r.) páni starší s panem purkmistrem a pány v kanceláři vážili tyto věci, a je na místě na podání pana arciděkana postavili: Předně slavnost vtělení Syna Božího (Zvěstování Panny Marie), poněvadž jest na den bílé soboty roku toho padla a podle rubriky v sobotu před květnou nedělí měla by držána býti, ale že sobota den trhový a velmi roztržitý jest, na tom podle snešení a rozepsání pana arciděkana zůstává: aby ve čtvrtek před květnou nedělí držán byl; neb to tak *všemu kněžstvu toho kraje* oznámeno jest, a po všem kraji hradeckém na ten den držán býti má. Druhé, co se památky pohřbu na velký pátek dotýče, na tom zůstáno: aby *Sacramentu* do toho hrobu nešeno nebylo, než pan arciděkan, aby buď *testament* a nebo svíci nesa, ceremonii vykonal, tak aby *profanatio Sacramenti* se nedála. Třetí, *Confessí* před přijímáním Velebné Svátosti a tak zkušování, podle rozkazu sv. Pavla, kdyby p. arciděkan pomocníky měl, aby držána byla; ale poněvadž k tomu sám osoba jedna postačiti nemůže, aby starobylý způsob zachován byl. Však aby pan arciděkan mnoho a často o tom, jak by k stolu večeře Páně přistupovati měli, oznamoval, a pomalu lidi k tomu, aby svým časem takové vyznání a zkušování hodnosti neb nehodnosti toho sakramentu do církve této uvedeno býti mohlo, obnovoval. Za čtvrté: Hodinky, které při času památky, jak říkáme *Corporis Christi* v kostele se zpívají: z toho zvonění aby sešlo, a toliko jitřní a žalmův zpívání, v tom mírnost zachovaje, každého dne od žákovstva se vykonalo. Za páté: poněvadž pan administrator (kališnické konsistoře pražské) kaplana sem žádného dáti nechce, tedy jestli se jakého pan arciděkan doptal, toho aby sobě přijal, dovoleno. Za šesté: poněvadž kalicha většího pan arciděkan k posluhování z slušných příčin žádostiv jest, na tom zůstáno: aby jeden ze dvou menších tím větší udělán byl. I jsou potom ti artikulové z společného uvážení panu arciděkanovi skrze pana Jana Albusa Klatovského radního a mistra Jiříka Vodičku, písaře předního, v známost uvedeni, které pan arciděkan (t. vlastní jich původce) přijal."

Z roku 1581 zajímavé svědectví o sňatku manželském zachováno jest, dne 14. listopadu v knihy městské vložené: „Kněze Petra Cepha Chrudimského na ten čas faráře v Lochenicích manželské snětí vysvětlili, pan Martin Cejp z Peclinovce, prymas města, Jakub a Martin bratří Velašové z Hostovic a mistr Jiřík Vodička Horažďovický písař radní města Hradce nad Labem: že jim to v dobré paměti a vědomosti zůstává, že jsouce uctivě a náležitě od kněze Petra pozváni na tvrz pana Fridricha Rodovského z Hustiřan na Velichovkách, tam jsou se najíti dali a tu u přítomnosti jich, i mnoho dobrých lidí stavu rytířského, jest týž kněz Petr, farář na onen čas ve vsi Holohlavech, na gruntech J. M. paní Barbory Žerotinské z Biberštejna a na Smiřicích, s pannou Ludmilou služebnou děvečkou z fraucimorů J. M. paní, k stavu sv. manželství skrze kněze Pavla Čáslavského ten čas faráře v Lochenicích řádně potvrzen a oddán; a tu že jsou při tom křesťanském sňatku přítomni byli. Potom také: Když jim manželům Pán Bůh v tom řádném manželství Annu dceru dáti ráčil, jí jsou na křtu svatém za rukojmě a kmotry se postavili. A pokudž jim vědomo jest, že v tom vyznávají: že kněz Petr vždycky pokojně, podle povolání svého i s Ludmilou manželkou svou jsouce, jako na dobré náleží, se choval.“

„Dne 4. ledna 1583 páni starší přednesli v radě o panu arciděkanu, který v neděli pominulou, nic toho předně na pana purkmistra a pány, což z povinnosti státi se mělo, nevznesše, odpuštění po kázaní slova Božího jest obecně v kostele velkém vzal. A na tom zůstáno: že jsou přednější z rady a pánův starších k němu v počtu okolo osob čtrnácti šli, a jeho, aby úmysl svůj změnil, v té práci církevní déleji trvajíce, žádali. Načež on potom, jak relací učiněna byla, odpověď psanou dáti připověděl. Dne 7. ledna kněz Hel od sv. Anny dosazen do rady, a napomenut, aby s panem arciděkanem se srovnával, a poněvadž nyní správcem přednějším jest, že jemu také za to uctivost má dána býti, kteráž na něho náleží — zvláště pak v tuto ránu morovou. — Na to 15. ledna páni starší za příčinou pana arciděkana, který odpověď svou, že by zde zůstati a v slovu Páně

pracovati v církvi Boží chtěl, kdyby pan purkmistr a páni některým v té odpovědi položeným pěti artikulům přistoupili a na ně skutečnou odpovědí přípověď učiniti ráčili: 1. Jakou by pomocí, poněvadž kaplana nemá, mohl fedrován býti v službě církevní? a mohly-liby kaplanské dni se opustiti? — odpovědíno: Aby s knězem Annským v mír a pokoj uveden byl, a oni páni farářové dolejší a kněz Jakub farář všestarský aby ty tři dni kaplanské zastali, však aby jim z kaplanské služby jistou věc dával. 2. Co se tkne mládence, kdyby k ordinaci měl vypraven býti, na čí by to náklad bylo? — to snešeno: Aby naň petici učiněna byla. 3. O zastoupení před konsistoří a pohrůžkami jejími, jak by opatřen býti mohl a ochráněn? — na tom zůstáno: Pokud nejvýš nám možné a náležité bude, že jeho v tom náležitě opatřiti neopomineme. 4. Co by pikhartů se dotýkalo, jako úhlavních nepřátel, aby před nimi mohl opatřen býti a pokoje užiti? — Kdyby rána morová nepřekážela, v obci by se napomenutí stalo; však jakkoliv jest, bude-li kdo v tom v čem postižen, že nějakou protimyslnost činí, tehdy že má trestán býti jiným na příklad. 5. Na žádost na tom zůstáno: Aby mu šest korců žita přidáno bylo k prvnějšímu, a tak aby do roka jemu 30 korců se vydávalo, půl korce jahel, jeden korec hrachu a dva korce ječmene. — Co se tkne v světnici stropu malování, k tomu se povoluje; i co se tkne pokojíka vystavění, pokudž jen možnost a dostatečnost bude moci postačiti a řemesníci to spraviti moci budou, že se k tomu přičiniti chtí, též i vybílení předku farního."

„Dne 4. července pan arciděkan kněz Jan Benešovský vstoupil do rady, učinil pozdravení pánům, předkládaje: Jak v tom posledním čase bláznivého světa práce povolání jednoho každého jsou velmi drsné, to těžké a odporné, pročež že jest potřebí, aby vrchnost světská se správcem církevním dobře se sjednotila, síta společně se táhla a tak slovu Božímu se pomáhalo a to pro čest a slávu Boží, za to tedy žádá: předně, manželstva nepořádná a zapletená, kteráž se od kněží poběhlých na zlehčení téte církve pro peníze stvrzují a 2. děvečky některé na svět panchart

že vyvedly, ty aby trestány byly; 3. neděle Páně v potupu se uvozuje a na kázaní slova Božího že se jich málo schází; nešpory i na slavnosti že zanedbávají, raději mnozí toulky provozují; 4. svátkové apoštolští i jinší v svěcení že se zlehčují; 5. při kůru literátův českých žádného stálého kantora a správce není; 6. na velkém kázaní toliko že se vždycky jedna písnička zpívá, a protož aby nějaký kancional spraven byl, tak aby všeckno v církvi řádně se vedlo; 7. gradual český poněvadž velmi skrovný jest a žádných postních introitů a oficií v něm není, aby čistý, velký, pergamentový spraven byl; 8. na positiv, poněvadž i tu dík podle zákona sv. Davida chvál Božích se děje, a ten těžce spraven jest, aby se také chvály Boží vykonávaly; 9. farář Annský kněz Pavel, poněvadž nikdy v žádném řádu nestál a nestojí a odpuštění již vzal, aby tu jiný mimo vědomí jeho, který by snad také proti němu cíliti chtěl, přijímán nebyl; 10. některé věci, které jsou k správě v domě farním připověděné, aby spraveny a udělány byly. — Dána jest odpověď skrze pana prymasa: že se to vše od něho vděčně přijímá, a že jsou na tom vždycky páni byli a budou, aby cti a slávy Boží vyhledávali a ty věci podle svých povinností fedrovali; a potom předně neřád ten při spletení manželstva, má při osobách těch, které se toho dopustily, trestán býti; — v neděli Páně v obci, jak nejprv pospolu budou, tato stížnost předložena býti má, a zatím jak neděle Páně rušitelé tak i ti, kteří svátky zlehčují, rychtářem k napravení přidržáni býti mají; — o kůr literácký, české zpívání před kázaním slova Božího, ano i o gradual nový, též i instrument (positiv) jisté nařízení učiněno bude; farář také k sv. Anně mimo vědomí pana arciděkana že přijímán nebude; — na faře světnice veliká aby byla vymalována, to se stane. — Poděkoval pan arciděkan z té povolnosti."

Roku 1584 po obnově rady městské „při prvním zasednutí dne 8. října páni starší obecní též pan rychtář a páni hejtmani s pány snesli se předně: by dne nedělního, dáli Pán Bůh, jeden každý k svému dobrému svědomí přistoupě, sám sebe rozsoudě, svou nedostatečnost a hříšnost rozváže, s tím dobrým a upří-

mným úmyslem, na potvrzení víry naší a v mír uvedení s Pánem Bohem, zachování a stvrzení lásky a dobré svornosti mezi námi, a to všickni společně k stolu večeře Páně přistoupili a naděje živé a neomylné v spasení své pojistili. — K čemuž jest přistoupeno a to jakožto nejpotřebnější za dobré a nejlepší věc uznáno.“

Na sklonku léta téhož opět arciděkan městské radě písemně ohlásil, „že od sv. Jiří příštího roku odstoupí z mnohých příčin a zvláště proto: že *kalvínské a sektářské učení od mnohých zde v městě se fedruje.* — Odeslána k němu z pánů i z starších říkaje celá rada. Pak i psaním, daným na sv. Kateřinu, žádán: „že tu práci církevní mimo čas sv. Jiří déleji na sobě ve jménu Páně zdržovati budete a s námi zůstanete. Pak-li byste jí vždy povoliti nemohl a neráčil, žádáme: že nám to v známost od vás v jistotě uvedeno bude, abychom sebe i starší naše věděli čím spraviti.“ — Ohlásil na konci roku: že pod jistými *výminkami* zůstati chce. — Zavříno: „ty aby bedlivě váženy byly; však by mimo předešlý způsob něco nám nemožné přidáno býti mělo, toho že býti nebude moci.“ Dne 17. ledna 1585 v městské radě uvažovány byly výminky od něho položené: „bratřím Valdenským, dokudž jeho jako kněze v posluhování užívati nebudou, aby jim k provázení mrtvého povinný a k tomu od žádného nutkán nebyl; — k tomu artikulu místo dáno jest; — 2. aby zahrada nějaká k faře koupena byla, aneb on sám ji sobě koupiti mohl a zápisu jemu příno bylo; — aby koupiti mohl jest snešeno; — 3. aby jemu darováno bylo z lásky a pomoc učiněna 20 kop grošův Českých; — to jest mu odepříno, a to býti nemůže; — 4. přídavkové žita, ječmene, atd. do času jeho zde bytu povoleni; — plat pak: 3 kopy z řeky zádušní odepřen; — 5. kdyby sobě jiného správce církevního zjednati měli, aby mu napřed půl léta věděti dali; on kdyby odstoupiti mínil, aby toliko na čtvrt léta věděti dal; — žádáno, by on také na půl léta povinen byl vypověditi; — 6. jestliby které místo na kolatůře pánův prázdné bylo, a on je oblíbil, aby mu k tomu příno bylo; — odepříno.“ Avšak v listu dne 19. února, v úterý po památce sv. Valentina, jemu

zaslaném doložili: „ne z jaké povinnosti, což by potom snad mohlo neb chtělo v dědičnost uvedeno býti, ale z lásky křesťanské vám dvaceti tolarů darem dáti a odvesti chceme; což za to důvěrně žádáme: že od nás vděčně přijmete a práci povolání vašeho mimo čas sv. Jiří dále v tom městě v kostele předním konati račíte. — Nebeský milostivý Pán Bůh, jehož jste služebníkem, vám toho požehnati a jinou stranou to vynahraditi račí a my se vám z práce vaší od osob svých podle možnosti každou příležitou vděčností rádi odměňovati budeme."

Velmi zajímavé jest, o čem dne 11. července téhož roku 1585 v městské radě jednáno bylo; zápis toho jest: „Co se předpovědění vysoce učeného a slavného muže pana Cipriana Lvovického z Lvovic dobré paměti dotýče, že má zlá věc na město toto Hradec a na obyvatele jeho přijíti, a to že má trefiti od 30. dne měsíce června až do 17. dne měsíce října. I poněvadž pak jako včerejšího dne ten den podle starého kalendáře jest přešel, a znamenitá pověst v městech okolních o tom jde, že by již ta zlá věc na Hradec přišla a mnozí na to, co by na nás a na to město přijíti mohlo, jako onen prorok Jonáš na pokutu Ninivetských, očekávají, a pan děkan na kázaní o tom, aby se nějaký řád a modlitby nařídily, napomíná. Protož aby k němu jisté osoby vyslány byly, tak aby s ním se snesouce, v jisté hodiny do chrámu Páně na modlitby, jak od pánův radních, pánův starších, tak i všech jiných chozeno bylo, a tu modlitby *s letaniemi* a jiná pobožná zpívání, kteráž k pravému pokání vzbuzují, se vykonávala. V neděli v nešpor piva dávání, noční sedání, tance, hudby, troubení aby ihned zapověděna byla, na tom jsou se společně snesli a panu rychtáři ihned tu od pánův, aby to přetrhoval, poručeno. — Pak pan arciděkan do rady dosazen: — rozváženo ono předpovídání; k tomu také hromobití pominulých dnův, v neděli před sv. Janem do domu Václava Kotka udeření, ano také i v úterý den navštívení Panny Marie na středu po první hodině na dům farní a na makovici domu Krčinského uhození; jak pak i oheň, který zase ihned zhašen byl, vyšel? — a od několika neděl znamenité pršky a nepočasí v tyto časy, když by se již

obilí klíditi mělo: to patrně ukazuje: že Pán Bůh na nás se hněvati ráčí. — Protož by předně, v neděli Páně do chrámu Páně na kázaní slova Božího všickni s pilností chodili, všecky toulky aby skutečně přetrženy byly; v hodinu nešporní den nedělní aby víno ani pivo na řad dáváno nebylo a všecky povyky, hromování, lání, v den Páně a i jindy každodenně opravováno, strestáno a zastavováno bylo; — žádní prodajové držáni nebyli, a mimo hodinu na noc, aby déleji sedění v domech šenkovních nebylo. Kdo by se toho dopustil, páni panu rychtáři moc dávají a poroučí, aby takové, čeleď šatlavou trestal, usedlé panu purkmistru do rady je na závazek oznamoval. — Den sváteční i jiné k svěcení (kromě sobotního dne, kdyby se nějaký svátek trefil) aby pokudž slovo Boží se mluví, nic prodáváno nebylo, a všickni aby ty dni ráno (majíce k tomu i čeládku) se scházeli a od práce hmotné toho času zdržovali. V středu a v pátek na slovo Boží hned brzo ráno, když na kázaní zvoněno bude, i aby všickni všudy i řemeslníci i s čeledí svou se scházeli a tu čekali, dokudž kázaní bude, aby se nic neprodávalo; po kázaní aby se litanie zpívaly a pobožné modlitby vykonávaly. Každého dne v hodinu 13. aby zvonem Žebrákem zvoněno bylo za chvilku, kteréžto zvonění když trvati bude, tehdy jeden každý i řemeslníci a jiní služebníci, i při své práci, předně na Pána Boha, na jeho Božské milosrdenství, potom také i na sebe samého, kterak jest svými hříchy a nepravostmi Pána Boha rozhněval, z upřímného srdce a pokorně prositi bude a k svatému pokání opravdově se obrátí."

„Dne 21. února 1586 Ondřej Skála, Tomáš Hladihlávek a Martička, kteří nápomocni byli, aby Jan Všetečka s Martou Moravcovou v první středu v postě proti starobylému nařízení církevnímu oddán byl, trestáni vězením, Ondřej a Tomáš věží, jiní pak šatlavou i ti noví manželé. A za tou příčinou páni, kteří byli posláni k panu arciděkanovi, učinili relací: že nad tím, čehož se tu kněz Tomáš od sv. Anny mimo jeho vědomí dopustil, těžkost má a jeho zastávati nechce."

S povolením dne 17. ledna 1585 od městské rady obdržel

„ctihodný a poctivý kněz Jan Benešovský pan arciděkan a správce církve Boží v městě Hradci nad Labem koupil jest sobě, Esteře manželce své, dítkám svým a jim, které mají neb míti budou, zahradu Strakovskou s domem, stodolou a jiným stavením v hejtmanství travnickém ležící od Víta Straky a Anny manželky za sumu 280 kop mišenských. *Confirmatum 16. novembr. 1587.*"

Na konci roku 1588 měl arciděkan přece již kaplana, kněze Jiříka, jemuž městská rada, „že velmi špatně oděn byl a při oltáři Páně ukrutností zimy k obstání by nebylo, dáno předně na *horčkop* 9 loket sukna, na punčochy 3 lokte, na plíšek a na střevíce 2 kopy 4 gr. české z peněz zádušních."

Jak pevně Hradečané zachovávali svého nálezu, že nikoho, kdo s nimi nesrovnává se u víře, v městě nestrpí, důkazem jest zápiska tato: Roku 1589 dne 11. prosince: *židovka* nějaká, děvečka od Markéty Choustnické žádala, aby přijata byla pod ochranu, že jest úmyslu, aby se dala pokřtíti a s panem děkanem že jest o to mluvila. Dána odpověď: poněvadž jmenem se nejmenuje, a ten národ nemá zde stanoviště, a snad přátele má, a neví se, co by z toho pojíti mohlo: pročež aby jinam se obrátila do třetího dne, neb jí to trpěno býti nemůže, aby zde při městě tomto byt svůj míti měla." [42])

Roku 1590 odprodal pan arciděkan zahradu nahoře dotčenou dne 25. května za 360 kop a dne 22. června na snažnou žádost jeho a mnohé zámluvy jeho od městské rady k tomu dovoleno, aby Esteři manželce a dítkám jeho zde v městě dům koupiti mohl; avšak by zápis ne jemu než paní Esteři a dítkám jeho svědčil s tou při tom výminkou: dokudby pan arciděkan živ byl, že žádným vymyšleným způsobem živností městských se dotýkati nemá, ani po smrti jeho bez povolení pánův obzvláštního jeho dědicové. [43])

---

[42]) Roku 1746 dne 29. srpna žádal nějaký žid u magistratu, by jemu dovoleno bylo při budoucím trhu výročním v městě prodávati; usnešeno: „poněvadž zdejší město v tom privilegováno jest, nemá se to povoliti."

[43]) V pátek po sv. třech Králích téhož roku i „kněz Tomáš Velvarský toho času farář u sv. Anny koupil Anně manželce své a dítkám svým dům na Klášteřišti za 220 kop mišenských."

Touto výminkou nepochybně pan arciděkan tak se rozhněval, že ještě téhož měsíce konečně do opravdy z úřadu svého městské radě vypověděl. Dne 5. července „páni starší obecní povoláni do rady a s nimi rozváženo předně o budoucího pana arciděkana; snešeno a jednáno bylo s knězem Vácslavem Třebickým jinak Křesťánkem na ten čas děkanem v Chlumci, aby od svatého Havla k nám přistoupil.“ Pokud byl ve Chlumci kněz Třebický, byl poslušen arcibiskupa pražského; proto domlouval kališnický administrator městské radě, že bez vědomí jeho s ním jednali — „že jest stržek konsistoře“ — a „za konfirmací žádal 20 červených zlatých“ (dukátův). Po svatém Havle, přestoupiv ku konsistoři kališnické ujal se Křesťánek fary hradecké a úřadu arciděkanství. Benešovský se dostal z Hradce Králové za faráře do Chlumce.

Při vší starosti o svého duchovního správce neopominula městská rada přihlížeti k zachovávání svěcení svátkův. Dne 12. srpna Kryštof lazebník z lázně Vorličné s tovaryšem svým obeslán jest a doptáván: z čího poručení a proč jest v sobotu minulou, na den sv. Vavřince, lázeň topiti dal? — Vymlouval se, že ten den žádný se nemyl, než toliko pod kotlem že zapáliti dal. — Zapovědíno jest mu to pod trestem věže a jednou kopou grošův.

Tehdáž byl při kostele sv. Ducha jediný kaplan, který ještě k podpoře děkana pardubického a „za třetí díl z užitku přisluhování“ v Kuněticích a Dříteči přisluhoval; začátkem měsíce února 1592 poslala sem konsistoř kališnická druhého kaplana, „poněvadž pan arciděkan nedostatečný byl a tedy aby pro toho druhého kaplana panu arciděkanovi něco na stravu přidáno bylo“ od města, usnesla se městská rada dne 3. února.[44])

[44]) Tehdáž byl zrušen při kostele sv. Ducha stávající ústav *bekyní*, totiž počestných žen a panen, kteréž v zvláštním „domku zádušním“ bydlíce čistotu kostela na starosti měly a prádla a šatstva kostelního hleděly. Již roku 1477 stojí o nich v knihách městských psáno, že několik let již prve z města dostávaly jednu kopu úroku příspěvkem k své výživě, v kteréž i od dobrodincův podporovány byly. Dne 17. července 1592 „dům zádušní odprodán vedle domu p. Vácslava Pretoria, životního lékaře, za kostelem ležící, kde někdy bekyně se chovaly.“

Dne 9. července „přednešeno pánům starším: že pan arciděkan bere od povinnosti své odpuštění od času sv. Havla příštího; snešeno, aby podle starobylého způsobu k němu vysláno a za to, aby déle v té práci zůstal, prošeno bylo a dne 24. t. m. v radě snešeno, aby panu arciděkanovi k jeho žádosti, z lásky, ne z jaké povinnosti, prohlídajíce k jeho dávné nemoci, přidáno bylo pro vynahražení některých vydání pět kop grošův Českých.“ Co předešlý farář a arciděkan činil, v tom hojně ho následoval jeho nástupce. Již opět dne 19. ledna 1593 „pánům starším v známost uvedeno psaní pana arciděkana, jímž bere odpuštění od práce církevní od sv. Jiří; neradi to uslyšeli, a snešeno: aby vyslaní k němu o delší strpení s ním jednali.“ Dne 22. t. m. odpověď od něho do rady daná, že od sv. Jiří zde býti nechce a nemůže, jest přečtena a snešeno: aby psaní panu hejtmanu panství chlumeckého učiněno bylo, an pan arciděkan jemu se zamluvil, že opustě Hradce v Lužci farářovati bude, a aby Nikodym farář u sv. Antonína jemu v poslušnost uveden aneb odbyt byl. — Psaní hejtmanu chlumeckému takto učiněno: „Tejna V. M. činiti nemůžeme, že nyní dnů nedávno pominulých ctihodný kněz Vácslav Třebický pan arciděkan a správce náš duchovní od přisluhování církevního zde v městě Hradci nad Labem od času sv. Jiří příštího odpuštění jest vzal. My pak znajíce, že se to v dobrém a užitečném posluhování nečiní, aby se často správci měnili a jakkoliv začasto nemocen bývá, však vždy pro slovo Boží, kteréž v čistotě káže, my i sousedé naši s ním dobře spokojeni jsme; k němu jsme práci vzali, aby s námi dále zůstal; jeho jsme v tom náležitě vyhledávali, kterýž neodpírá tomu, s námi do vůle Boží a jmenovitě do sv. Havla příštího pracovati, pokudž byste toliko jej z té zámluvy, kterou se pánu V. M. zamluvil, že ve vsi Lužci od času sv. Jiří příště farářem býti chce, propustiti ráčili. A poněvadž ráčíte věděti, že obec naše jest hojná, a s větším užitkem a vzděláním církve zde mezi námi, než-li jinde, pracovati může, velice to V. M. žádáme, že jej z té zámluvy propustiti a v úmyslu jeho i naší žádosti překážky činiti neráčíte, pro naše se tomu V. M. hotové odsloužení.“

Dne 1. května „na tom jsou se J. M. pan purkmistr a páni v radě snesti ráčili, aby ze mlýna zádušního Strahovského od úřadníkův nad tím mlýnem ustanovených na budoucí časy v níže psaná *loca religiosa* vydávalo toto: *na faru* panu arciděkanovi žita 32 korce, ječmene na kroupy 2 korce; *do školy* žita 26 korcův; knězi *faráři Annskému* žita 8 korcův; *physico ordinario* žita 8 korcův; k *špitálu sv. Anny* na kroupy 1 korec ječmene; do *špitálu sv. Jakuba* žita 6 korcův, na kroupy 1 korec ječmene; do *špitálu sv. Antonína* žita 10 korcův, 1 korec ječmene; k *sv. Pavlu do špitálu* 6 korcův žita, 1 korec ječmene; Mikulášovi Faryzeovi *kazateli šatlavskému* 1 korec žita a ječmene; a to vše za jeden celý rok vydáváno býti má." O *kazateli šatlavském* nenaleznul kn. Fr. Švenda nikde žádné jiné správy.

Jak silně Hradečané odpírali, by žádný *katolík* v městě se neusadil, nahlížíme z následního. Dne 18. t. m. „páni starší obecní dosazeni jsou do rady, a tu jim v známost uvedeno: že Antonín Debolt Vlach, o němž se ví, že jest víry Římské pod jednou, koupil dům neb spáleniště Pechlišovské, a již v pátek minulý, aby mu toho trhu příno a ku právu přijat byl, do rady vstoupil; a poněvadž jest to věc nebývalá, aby lidem těm, kteří *ex professo* jsou *Romanisté* z strany pod jednou, zakoupení a práva městského při tomto právě příno bylo, a obávajíce se páni, jestli že jemu toho odeprou, aby on toho na J. M. císařské nežádal a nevznesl, a aby potom chtíce neb nechtíce jemu toho dopříti nemusili: žádali páni, aby páni starší J. M. radili, co by v té věci činiti měli? s tím doložením, že se u nich vidí, aby mu toho příno bylo, poněvadž zřízení zemské *A. 32.* toho jest nápomocno. Páni starší uradivše se, skrze Jiříka Vokáče oznámili: aby páni ráčili moci některak tomu domácím způsobem překážeti; pak-li by toho dovesti moci neráčili, zanechávají toho při dobrém uvážení J. M."

Dne 26. července „zavříno s pány staršími: když panu arciděkanovi zdraví nepřibývá, a že k povinnostem nemůže dostatečný býti, aby mu oznámeno bylo, podle předešlého s ním jednání že mimo sv. Havla páni kostel hořejší jinou osobou opatřiti ráčí;

za druhé aby napomenut byl, aby kázaní důtklivých a bouřlivých, vyměřuje sobě osoby, po ten čas zde svého bytu nečinil; za třetí, kaplanům a oficiantům jídlem neubližoval; za čtvrté, manželky své, s kterou dnův pominulých v Poděbradech se oddal, poněvadž se o ní ví, že jest vysoce těhotná z předešlého jejího muže a faráře poděbradského, aby jí na faru ani sem do města neuvozoval. — Dal pak za odpověď: Že se nenadál, aby mu páni hradečtí odpuštění dávati měli, ale že to není nové v Hradci, aby kterého děkana bez pýrka propustili; — kázaní pokojná činiti, oficialům v stravě neublížiti, a od času sv. Havla bytem se opatřiti připovídal; než že manželky své nemá k sobě uvesti, to že jemu lítostivé, ale že i v tom tak se chovati chce, a že bez toho posměšného napomenutí tolik byl úmyslu tak učiniti.“ Na to dne 5. října „Václav Třebický arciděkan náš vstoupiv do rady s knězem Tomášem Velraneckým farářem od sv Anny, a s knězem Janem Nepomuckým kaplanem poděkoval z ochrany, a žádal svědectví svého chování. Odpověděli: neobyčejnou věcí býti, ale že mu všickni vždy za svědky státi chtějí.“ — A dne 18. t m. v plnosti rady oznámeno: „Poněvadž ve čtvrtek minulý pan arciděkan náš preč se stěhoval a ta obec bez správce duchovního býti nemůže, jednomyslně snešeno: aby s knězem Janem Benešovským na ten čas farářem v Chlumci, poněvadž jest obci této v učení a v životu svém známý, a v tyto časy nebezpečno neznámého kněze do města přijíti, aby ihned s ním náležitě jednáno bylo, aby od času sv. Jiří příštího úřad ten přijal.“ — Avšak nenavrátil se Benešovský více do Hradce, an „již do Hradce konfirmirovaný“ dne 20. dubna příštího roku v Chlumci *tabe consumptus* umřel, živ jsa 52 léta.

Na to hned druhého dne (21. t. m.) páni v radě předložili, aby dne zejtřejšího k ctihodnému knězi a té práci bůhdá hodnému Janovi Korynthiu děkanovi města Jaroměře vysláno a s ním jednáno bylo, by té správy od sv. Havla přijal; za druhé: aby kněz Nikodem farář od sv. Antonína za to byl požádán, aby se toho půl leta nahoru do fary stěhoval a tu přisluhoval, a aby mu byl přidán kněz mladý, který při předešlém býti měl. — Jan

Korinthius skutečně ještě téhož roku nastoupil faru u sv. Ducha, nebo ke dni 19. prosince vloženo v knihy městské: „Kněz Bartoloměj Absolon, podaný nám od konsistoře kaplan, povolán do rady; tu tvrdě jemu domlouváno, čeho se v pondělí pominulou při kolaci školské před Pánem Bohem a nejvíce pak před tou nevinnou mládeží školskou dopustil, kněze Tomáše sv. Annského, rychtáře městského týral, panu arciděkanovi odpovídal, — po hospodách páleným se ožírá. — Připověděl domů šenkovních prázden býti.“

V těch létech byl Hradec nejpřednějším a nejpevnějším sídlem kališnického vyznání v Čechách, skoro ani Prahy nevyjímaje; proto hleděli luterští kazatelové vůkolní sobě, svým manželkám a dítkám zde opatřiti místo pro obydlí a, kdyby potřeba nastala, i k výživě. Štěpan Březňanský jinak Ratiborský, správce církve Kristovy ve vsi Všestařích (r. 1598) měl „při Hradci zahradu s domem v hejtmanství Střežínském koupenou;“ „Regina manželka kněze Jana Mezeřického, ten čas děkana v městě Hořici (1595) koupila jest sobě a dědicům budoucím svým dům nárožní za 1.500 kop dne 9. června; Majdalena ctihodného kněze Víta Jičínského, ten čas faráře ve Veležicích, manželka koupila sobě a dědicům budoucím svým zahradu a stavení v osadě sv. Petra;“ Petr Čeffas Chrudimský na ten čas farář a správce církevní ve vsi Lochenicích v závěti své „v sobotu po památce blahoslavené Trojice poručil zahradu, kteráž leží při městě Hradci, se vším příslušenstvím manželce Ludmile a dcerkám svým Anně, Barboře, Dorotě, Alžbětě a Zuzaně;“ a j. v.

Proto, páni dne 20. října 1595 považujíce, jako jest to již dost zhusta nastalo, že kněží sobě, manželkám a dítkám svým netoliko domy a zahrady na předměstí města toho kupují, ale i v ohradě města domy kupovati začali, i seznavše, žeby skrze takové jich domů kupování netoliko město pustlo, poněvadž jich kněží a žen jich k žádným pracím obecním v ničemž potřebovati by nemohli, a obzvláštně majíce sobě k tomu danou příčinu psaním od pana administratora a farářův konsistoře arcibiskupství pražského pod obojí přijímajících, kteříž kšafty kněze Petra lochenského a kněze Štěpána všestarského farářův, jimiž toliko

o domích a zahradách svých k šosu (t. ochraně města) příslušejících řídili a kšaftovali, z práva tohoto vyzdvihli, a že v konsistoři jich kšaftové kněží tvrzeni býti mají, oznámili. Nechtíce toho dopustiti, aby statkové šosovní proti právu a zřízení zemskému čím jiným, než knihami práva tohoto se řídili, na tom jsou se jednomyslně a za jednoho člověka snesli a za právo budoucí nařídili: Aby žádnému knězi, manželce a dítkám jich žádného trhu domu v městě přáno a přijímáno nebylo, pod žádným vymyšleným způsobem nyní a na časy budoucí."

Dne 6. května 1596 „kněz Jan Korynthyus pan arciděkan za příčinou těžkého svého nedostatku vzal odpuštění od sv. Havla. I posláni k němu z počtu radních a ti dne 7. června zprávu učinili: že déle pro svou nemoc tu práci přes sv. Havla zastávati nemůže. Pročež páni starší jednomyslně se snesli, aby kněze Klimenta Nygrýna, faráře všestarského, žádali. Uváženo, by u konsistoře to hledali. Však pánům starším potom ohlášeno: že vyslaní u konsistoře to zjednati nemohli, aby kněz Kliment konfirmován byl, proto: že pan biskup olomoucký po něm se pilně ptal a příčinou jeho ne jedno nebezpečenství na tuto obec uvaliti by se mohlo. Pro které příčiny od něho upustili, a na tom se snesli, aby ku knězi Jiříkovi Lanskronskému děkanu města Vysokého Mýta vysláno bylo, aby správu církevní od sv. Havla přijal a o konfirmací jeho v Praze jednali dva z pánův starších, jakožto k výsilce pražské dne zejtřejšího volení. *Actum* 23. června." Avšak z toho sešlo z neznámých příčin, neboť v pondělí po památce sv. Lucie a Otilie poslala městská rada list kališnické konsistoři pražské následního obsahu: „Nechtíce na sebe dalšího V. M. naříkání dopustiti, a V. M. v čem nejméně uraziti, při této nejprvnější naší, po navrácení vyslaných našich z Prahy, obecní výsilce, dvojí poctivosti hodného kněze Klimenta pana arciděkana našeho s panem Václavem Jiskrou z Sobince úředníkem naším důchodním do měst pražských, aby se V. M. presentiroval, jsme vypravili, a za to V. M. služebně a velice žádáme: že jej otcovsky a laskavě slyšeti a co nejdříve možné pro nastávající slavné Boží hody, postavíce s ním všecky

věci na místě, jej zase ku práci a povinnosti jeho propustiti ráčíte. My jakož toho, že jste ho nám za pana arciděkana konfirmovati ráčili, tak té přízně, které k němu jakožto správci našemu duchovnímu nyní dokázati ráčíte, V. M. všem i jednomu každému se vděčně a skutečně odsluhovati rádi budeme a připovídáme.“ [45])

Arciděkan tento neužil mnoho pokoje v Hradci, čehož dosvědčuje psaní od městské rady v příčině jeho dané: „Důstojně ctihodným panu administratorovi a panům farářům konsistoře arcibiskupství pražského pod obojí přijímajícím, pánům a přátelům nám příznivým. Ve čtvrtek pominulý jest nám dodáno psaní V. M., v kterém nám oznámiti ráčíte: že nemohouce již déle věcí pohoršlivých, které by o knězi Klimentovi panu arciděkanu našem a hospodyni jeho (manželka jeho jmenovala se Voršila) v městech pražských a jinde proskakovati měly, snášeti, toho úmyslu býti ráčíte, téhož kněze Klimenta déleji mimo sv. Jiří na obci naší nezanechati, — bychme časně o jiného jednali; — a v pravdě jest nám to litostivé a divné, že někteří klevetníci V. M. zanášejí, ješto my nic takového, co by osobu jeho i také úřad kněžský zlehčovalo, nepoznáváme, nýbrž v každodenních jeho církevních pracích všelijakou pilnosť, s mnohým prospěchem církve a lidu křesťanského v skutku seznáváme pokojný, pobožný život. — Od sv. Jiří nemohou jej propustiti, neb ten jest učiněn závazek: kdyby on odjíti chtěl, půl léta vypověditi, a tak zase jemu; a nyní již od sv. Havla dávno jest. Druhé, že lid obecný jemu velkou láskou nakloněn a celou chutí jej poslouchá; po tak časném propuštění obecného poříkání a klatby se obávajíce, pročež žádají: nejenom do sv. Jiří, ale delší časy jej zachovati.

[45]) Dne 20. června 1597 Jiřík Zemánek z Ježkových dvorů při městské radě ohlášení učinil: že jest od ctihodného kněze Klimenta Nygrýna, na ten čas pana arciděkana městského, řeku, kteráž od starodávna při dvoře jeho ležící jest (totiž při dvoře proti Svinarům, kdež mlýn arciděkanovi patřící býval a právo lovení roku 1403 zaprodáno bylo — *Švenda*) a ta od předešlých pánův arciděkanův k užívání rybami odána byla jest, a od nich rybářům pronajímána bývala, pronajal k placení na sv. Jiří a při sv. Havle po 2 kopách; kteroužto relaci pro budoucí paměť poznamenati žádal.

Nato že jej v středu po svatém Martinu osobně dostaviti volají Že jest velice nepříhodný čas a cesta, k tomu advent a slavnosti nastávají, on pak nemaje nižádného pomocníka a kaplana, musil by chrám Páně, služebnosti církevní opustiti, o čem že brzy do Prahy vyslaní s nimi více rozmluvějí. Dáno v neděli po památce sv. Brykcího," roku 1597.

Zatím dne 1. června obec dosazena byla do rady a snešeno: „Aby zvonění na modlitby lkající zase vyzdvíženo bylo; však ne dlouze, anobrž krátce, co by se mohl *Pater noster* říkati a to v hodinu 15."

Městská rada nevyšla ze starostí o svého správce duchovního, neboť „v sobotu po svatém Matěji 28. února 1598 mezi 12. a 13. hodinou v Pánu Krystu pobožně umřel dvojíctihodný kněz Kliment Nygrinus Svitovský arciděkan hradecký *non sine suscipione veneni* a pochován jest na zejtří v neděli družebnou poctivě v kostele sv. Ducha v kůru u římsy s mnohých lidí oplakáním. Načež hned s pány staršími v radě snešeno: poněvadž pro krátkost času od svatého Jiří jiného opatřiti možné není, aby na osobu hodnou pomyslili, však zatím aby dožádán byl kněz Nykodem farář u svatého Antonína, aby on se na faru hořejší vystěhoval a to místo arciděkanské až do dne svatého Havla zastával; pro polehčení práce jeho aby dožádáni byli kněží Zikmund Trybuleč farář lochenický a kněz Šebestian Hama farář všestarský, by dni všední a jiné, kdy by jim dáno bylo znáti, při kostele hořejším v kázaní slova Božího pracovati pomáhali, a za to jim služba kaplanská do toho půl léta placena byla."

Dne 2. srpna plné radě i pánům starším oznámeno, že kněz Václav Agrykola Pražský od pana administratora a pánův konsistoře arcibiskupské pod obojí přijímajících k kostelu zdejšímu hořejšímu od času sv. Havla pro příštího potvrzen jest.

Významná a k poznání tehdejšího času důležitá jsou slova, kterýmiž městský notář založil manual městské rady roku 1600: „*In Nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Ordimur a Christi Domini nostri salutari ex alveo castissimae et beatissimae Virginis*

Mariae Nativitate Centenarium Decimum sextum, in quo fortassis, secundum veteres et recentiores piorum conjecturas, finis huic mundo ingruet, et Filius Dei, cui Pater omne judicium tradidit, venturus est judicare vivos et mortuos. Et ut ut (sicut patiens et longanimis Dominus) adhuc indutias daturus sit omnibus habitantibus super faciem terrae, non est tamen quod nobis delicias aut aurea saecula in hoc centenario policeamur, cum postremum diaboli furorem grassantem in impiis doctoribus, inclinationem omnium regnorum, spiritum Principum vindemiatum, confusiones legum et consuetudinum, bellorum infelices successus, exactiones intolerabiles, subditorum rebelliones, intestina et claudestina odia, artium et studiorum contemptum, sterilitatem, pestes universales, et quasi omnium elementorum adversus humanum genus conjuratum bellum ad animum revocamus. . . . . Venceslaus Placelius ab Elbing R. p. patriae Notarius, fide constanti precatur et manu adhuc propter morbum tremebunda scribebat Kal. Januarii."

Roku 1601 zaváděli farářové u sv. Antonína a sv. Anny ve svých kostelích obyčeje a obřady katolické; tím popudili na sebe faráře u sv. Ducha, jenž v tom ohledu pevně se držel zásad Lutrových; proto dne 16. srpna „pan rychtář městský a páni starší obecní dosazeni jsou do rady a tu rozjímáno s nimi, kudy by mohlo těm rozdvojením, kteráž opět vznikla mezi panem arciděkanem a pany faráři dolejšími, v cestu vkročeno býti. Poněvadž kněz Ondřej farář u sv. Antonína vytrhl se a v středu pominulou den nanebevzetí blahoslavené Panny Marie v svěcení bylin, koření a soli se vydal a tudy pana arciděkana znepokojil, aby k němu posláno bylo a jemu poručeno, by takových modlářstvím zapáchajících a téměř kouzelnických ceremonií, nechce-li se fary zbýti, více neprovozoval, a tudy k nejednotě příčiny nedával." — Jejich rozbroj do Prahy zanešen byl, nebo dne 9. října páni starší obecní povoláni byli do rady a oznámeno jim psaní od administratora a konsistorianův, kterýmž arciděkana, oba faráře dolejší i zastupitele města před sebe k pátku příštímu volali. „I snešeno, s nimi aby se jelo a pokudžby chtěli pana arciděkana vyzdvihnouti, tomu aby povoleno nebylo.

Kterak všickni a jednotlivci v Praze pochodili, není známo; avšak dne 16. dubna 1602 „ohlášeno obci, že pan arciděkan odpuštění vzal od práce duchovní od svatého Havla; zavřeno: by k němu posláno bylo, by déle s touto církví v slovu Božím pracoval.“

Za onoho času dělo se *zasnoubení nových manželův* na radnici. Ženich totiž osobně městské radě oznámil, kterou sobě oblíbil k stavu manželskému, na to ihned „poslali pro pannu do plné rady, kteráž, když se v přítomnosti některých poctivých a šlechetných panen a paní přiznala, jest ženichovi připověděna a dána, načež jsou sobě ruce podali.“ Zasnoubení takové jest v knihy městské vloženo, a stalo-li se ve čtvrtek, hned pro příští úterý slaveno bylo *svatební veselí*. Který farář by bez vědomí a povolení *pánův* snoubence oddal, musil pět kop grošův českých pokuty, sněmem zemským vyměřenou, platiti. — Jestliže ženich neb nevěsta po zasnoubení slibu svatebního chtěla zrušiti, nesměl bez dovolení vrchnosti duchovní s jinou osobou se oddati, jak z následního příkladu vysvítá, o němž svědčí list, jejž kališnická konsistoř pražská zdejší městské radě jest poslala, píšíc: „Tajiti vaší opatrnosti nemůžeme: že jest na úřad náš duchovní vznesl Šimon Bezolius Strakonický, sukcentor školy V. Opatr., kterak z vnuknutí Pána Boha oblíbil sobě k stavu svatého manželství poctivou paní Lidmilu po někdy panu Jakubovi Bílkovi měštěnínu a spolu senatoru V. Opatr. pozůstalou vdovu. — Nyní pak po slibu, že by mu z toho nic učiniti chtěla. — Tímto psaním poháníme a žádáme V. Opatr., aby v středu po památce svatého Matouše před námi v konsistoři v hodinu 13. se postavila (Lidmila), a pokudž ta věc právem naším rozeznána nebude, aby stavu svého neměnila, pod pokutou 500 kop grošův českých. Dáno v konsistoři Pražské pod obojí přijímajících v pátek den památky povýšení svatého Kříže léta 1612.

Eliáš Sud z Semanina administrator, senior a konsistorianové.“

Tehdáž byl v Hradci obyčej, že k *štědrému večeru* dávala městská rada péci *husce* (housky, vánočky) a jmenovitě roku 1605 z desíti korcův (platíc za napečení jich pekaři jednu kopu a tovaryšům jeho na zpropití 13 grošův) a husce tyto posílala

darem nejenom po městě „pánům," ale i vůkolním svým příznivcům a přátelům, na př. téhož roku „J. M. panu Janovi Rudolfovi Trčkovi z Lipy na Opočno, a do Pardubic tamějšímu hejtmanovi a druhou forstmistrovi."

Času adventního při shromáždění obce hořejší předčítávány, obnovovány a k pilnému zachování důtklivě představovány jsou *artikule* tyto: „Předně a nejvíce všickni měšťané města tohoto a poctivé vdovy, kteréž na stolici vdovské sedí, máme to na paměti míti a sobě vždycky, často, připravujíce se k přeradostné památce slavného narození Syna Božího, připomínati: abychom jakž tento čas adventu Páně, tak i po všecky dni a časy života našeho, v bázni Boží stáli, na poslouchání slova Božího do chrámu Páně chodili, je rádi slyšeli, a z něho pravé víry a naděje o životu věčném nabývajíce, též užíváním pravým a hodným večeře Páně pod obojí spůsobou z víry potvrzovali. Potom jsouce živi z té pravé víry pobožně, střízlivě, ctně a šlechetně, jakož na křesťany a nebeské měšťany náleží, spolu v lásce, svornosti přebývali a svaté pokání činili, Pána Boha za umenšení pokut, spravedlivě na nás naměřených a zasloužených upřímně a pokorně prosili, sebe, církev Boží, to všecko město, správce a obec, k jeho ochraně Božské milosti poníženě podávajíce, za hříchův odpuštění a smilování, pro zásluhy Božího Syna nepochybně žádali. A tak jsouce spolu v té křesťanské lásce a měšťanské svornosti, živnůstek našich, jiż na nejvíce zmenšených, spravedlivě jeden každý z nás, bez sužování a obtěžování jeden druhého, v tom ve všem Pána Boha za požehnání prosíce vyhledávali, v tom manželé manželkám a manželky manželům v dobrém sloužili, děti naše, které máme aneb míti budeme, též i čeládku v bázni a v kázni Páně, k pravé pobožnosti a k svatým cnostem vedli, syny do školy k učení, pokudž by k tomu schopni byli, aneb potom, jestli že by spůsobni nebyli, k poctivým obchodům a řemeslu oddávali, a tak jeden každý, dům svůj, dítky i čeládku v dobrém řádu drželi a spravovali i dobře řídili." — Pak byli před- čítáni *artikulové o živnostech městských.* [46])

[46]) Některé příklady *staré kázně občanské,* jak je kn. Švend z městských knih vypsal:

Od nového roku 1607 byl kněz Jiří Tesák Mošovský arciděkanem v Hradci, aniž se ví, kdy a kam jeho předchůdce Vác-

„Roku 1541. v pondělí po sv. Bartoloměji: Jan Taraba dán na věž proto: že v neděli v nešpor víno a pivo na řad šenkoval a k tomu že sám sobě víno jak chtěl sadil a bez sazení je dával; (neb vína žádnému prve prodávati dovoleno nebylo, leč od komisařů k tomu zřízených okusena a cena jim vykázána byla)

Roku 1542 v úterý po neděli *Judica:* Václav Výborný kloboučník dán do srubu, proto že s světlem v domě chodil neopatrně a že by byl zapálil.

R. 1548 Markyta Picačka trestána věží proto, že Annu z Prahy, ženu cizí za šenkýřku bez vůle panské přijala.

Vít Kubka dán na věž, že hry v domě dopustil.

R. 1549 v úterý před sv. Markytou, Pavel zámečník trestán šatlavou, že židy přechovával. Též Havel Hořička, Jan Zavajesta trestán věží, že s židy činiti měli a dluhu jim nezaplatili.

V pátek sv. Markyty Jan Beránek trestán věží, že spůrně pánům (t. konšelům) před panem rychtářem královským odpověď učinil.

Jan Bobek trestán věží, že piva dva vozy v neděli do vsi od něho vezli.

R. 1556 usnesla se rada městská: Kdobykoliv z měšťanův v sobotu u večer, ráno v neděli neb v nešpory bez potřeby v hodinách, když se na rathouse odzvoní, řemeslníkům domácím neb povalečným a všelijaké čeledi dopustil u sebe jakéhokoliv pití šenkovati a pan rychtář v kterémkoliv domě je postihl: tomu hospodáři aby pan rychtář rozkázal na zejtří v radě se postaviti a co jemu od pana rychtáře J. M. královského, pana purkmistra a pánův (starších) oznámeno bude, tím se spraviti, — a ten má proto věží a pokutou trestán býti.

Item na tom se také snesli: Kdobykoliv hromoval neb přísahal aneb ožralý nemírně, kterýby paměť a rozum potratil a jíti nemohl: o tom aby biřicem bylo provoláno ve dnu sobotním, aby každý o tom vědomost maje se nedopouštěl, a pan rychtář aby takové pokutoval.

Roku 1559 když Kateřina Formánková, manželka Petra Formánka vstoupivši do rady s nemalým počtem paní měšťek, poníženě a plačtivě žádala: aby J. M. císařský pán rychtář, p. purkmistr a páni výstupek ten, kteréhož se proti pánu Bohu všemohoucímu i lidem Petr manžel její dopustil, že maje manželku svou, předkem nad pánem Bohem a věrou manželskou se zapomenuv, skutku cizoložného s osobou jinou se dopustil, — milostivě vážiti ráčili, i maje metlami trestán podle práva býti, na poníženou a plačtivou žádost jí Kateřiny a přímluvu poctivých paní měšťek, jest jemu od J. M. cís. p. rychtáře, p. purkmistra a pánův ta milost učiněna, že takové metlami trestání jemu Petrovi se promíjí na ten způsob, aby on Petr v takové věci více se nedával a pokání svaté činil. Druhé, pro výstrahu jiných, aby příkladem jeho v podobné věci se nedávali a pohoršení tudy aby nebylo činěno, aby do třetího dne od města toho se odebral a více při městě tomto nebýval a do něho se nenavracoval, pod trestáním hlavním.

Jiřík Špinek pro oplzlé lání a hromování, co proti sněmovnímu nařízení jest a předkem proti vůli pána Boha všemohoucího, srubem trestán.

Roku 1569 Johanna Zakutilka, že dopustila v svém domě, jsouc vdova, tancův a dlouhého nočního sedání, dána na věž města.

slav Agrykola odešel; nepochybně na věčnost, an sestárlý již do Hradce byl přišel. Jiří Tesák nelíbil se kališnické konsistoři pražské, kteráž téhož ještě roku ho sesadila. Na to po několikátém dopisování městské rady s konsistoří, kteráž proti předešlému obyčeji sama chtěla městu jmenovati a podávati duchov-

---

Roku 1570 Jan Nožíř dán na věž Mýtskou: že formana s pivem v neděli ráno na den sv. Trojice v kázaní proti dobrému řádu a na pohoršení pana arciděkana i jiných sousedův z města vypravil.

Roku 1572 Matouš Telecký, jinak Všetečka, pro své nenáležité mluvení, dán do trestání do sklípku za Kropáčovým domem.

Dne 18. listopadu 1578 usnešeno v plné radě: aby vždycky ve čtvrtek hejtmani i pan rychtář s ženami starožitnými okolo domův šli a všecky děvky, jak služebné tak i kuchařky a šenkýřky přehledali; našel-li by se kde jaký neřád, pro přetržení skutečného zlého a neřádův; a mimo to také, když by toho potřeba a příčina se dala, aby též učiniti podle povinnosti svých odporni nebyli.

Roku 1656 byli poddaní panství smiřického, Jiřík Řezáč a Lidmila, pastorkyně jeho, pro nepořádné spolu obcování při právu hradeckém vězením zjištění. Na otázku téhož práva cís. král. apelace pražská dne 15. května t. r. z práva nalezla, že Jiřík Řezáč pro takové své těžké přečinění mečem na hrdle trestán a Lidmila, pastorkyně jeho, metlami ven z města vymrskána a potom z celého království vypověděna býti má — podle práva.

Roku 1673 dne 21. dubna usneslo se městské zastupitelstvo, od těch, jenž v stavu vdovském smilstva se dopustí, 100 kop pokuty žádati a z milosti na 50 kop uleviti.

Téhož roku dne 4. července Jindřich syn pana Václava Turka, že na otce svého sáhl, má čtyry neděle ve věži Kropáčce dole seděti, jeden týden o vodě a chlebě; potom dvě neděle v poutech na obecní práci dělati a na noc v šatlavě býti. Též Tobiáš syn Zuzův, proto, že otci svému zlodějů nadal, má v kozle čtyry neděle pořád zběhlé před radnicí seděti; a mají oba otce odprositi, dříve pak z hříchův svých se vyzpovídati.

Roku 1674 dne 11. května paní cechmistři řezničtí byli povoláni do místa radního v příčině: že jsou tu neděli před sv. Vojtěchem hovado zabíti dali a jest jim patent v příčině svěcení svátkův přečten; vymlouvali se Janem Landou, že on tím vinen jest: dáno jim za odpověď: že mají své artikule věděti; pročež mají tu přicházející středu věží Kropáčkou vytrestáni býti a pokuty 4 kopy složiti prve, než puštěni budou.

Dne 21. února 1679 Vágnerka byla do plné rady povolána a stížena jí: že maso pátečního a sobotního dne lidem přespolním a formanům prodávala, což odepřela. Když pak se to svědky dostatečně vyšetřilo: pro takové přestoupení přikázání Církve svaté jest arestem rathouským a to do téhodne stížena.

Roku 1692 Václav Truka povolán jest pro nepořádný svůj život do městské rady a to na něho zde vysvědčeno, že proti své matce hanební slova mluvil; má býti tak dlouho arestem šatlavním vytrestán, až matku veřejně odprosí. Jakož i snešeno jest: aby Anna, dcera po Martinovi Rychlovském, též Majdalena Voženilková pro výstupek neřádného smilstva po 2 neděle, každý den jistou chvíli klecí strestány byly.“

ního správce k sv. Duchu, dne 8. srpna 1608 obci bylo ohlášeno: „že jsou se dožádali na kněži Janovi Nysselovi děkanu na Novém Městě Hradišti nad Metují, že by od sv. Havla práci při kostele svatého Ducha na sebe přijal." Potrval zde jenom do roku 1612, načež „páni farářové městští i také vesničtí z kolatur dosazeni do rady a s jistým uvolením a povoláním pánův starších obecních, předně jsou v jednotu lásky a svornost bratrskou uvedeni, pak nařízeno jim, aby počnouce v tu neděli nejprv příští kněz Vácslav od svaté Anny ve velikém kostele kázaní kázal, a potom druhou neděli kázaní velké měl a každý pátek ve dni všední, tref se svátek aneb ne; naproti tomu kněz Eliáš ve velkém kostele, počna také v neděli příští, velké kázaní a druhou neděli ranní, všední pak dni v pondělí a ve středu aby kázal a u svatého Antonína též každou neděli kázaní jedno, ranní neb velké, a všední dni každého pátku; — kněz Vácslav farář v Lochenicích každý úterek a kněz Štěpán ze Všestar každý čtvrtek, buď že by se na ty dni trefil nějaký svátek aneb ne. A to nařízení aby od nich panů farářův domácích i městských měněno nebylo a oni sami aby v svornosti a v lásce zůstávajíce jiným lidem za příklad představeni byli. *Actum in Concilio feria 2. Transfigurationis.*"

Od svatého Jiří 1613 usadila městská rada ku kostelu sv. Ducha *posledního* kališnického správce duchovního *Jakuba Hrabeusa Doběšinského do toho času děkana města Loun.*

Až do roku 1620 zachovávali Hradečané čtyřicetidenní půst dokonale dle původního řádu sv. Církve, po kterouž dobu řezníci nesměli masa prodávati. Teprv dne 6. února t. r. od městské rady „na žádost cechmistrů řeznických k nastávajícímu postu jest povoleno dobytek bíti; — při kterém však povolení jsou dni střední a páteční vedle milostivého mandatu a nařízení J. M. krále pána našeho všech milostivého (t. vzdorokrále Fridricha falckého, jenž jak známo, byl vyznání kalvinského), o zachování v týchž dnech opravdového křesťanského postu rozepsaného, vyhraženy: v ty dni aby od nich panův cechmistrů a spolucechovních nic toho se neprodávalo."

III

Od návratu do církve až po naše dni.

Po vítězství císaře Ferdinanda II. nad vzdorokrálem Fridrichem a protestantskými stoupenci jeho na *Bílé hoře* vydobytém hlásili se hned na začátku roku příštího (1621) minorité o svůj bývalý klášter a kostel sv. Jana Křtitele zde ve městě po 198 let v sutinách opuštěný. Významný jest list, z této příčiny od městské rady vydaný, jejž tady do slova opakujeme: „Urozenému panu Janovi Rudolfovi Trčkovi z Lipy a na Lipnici, Světlé, Ledči nad Sázavou, Opočně, Smiřicích, Končicích, Černikovicích a Kopidlně, J. M. císaře radě a komorníku, pánu a sousedu nám příznivému služby své. Nečiníme V. M. tajné, že jmenem a na místě J. M. císaře, krále a pána našeho nejmilostivějšího od J. M. knížete z Lichtenšteina na snažnou žádost velebného bratra Lupiusa, komisaře nad řádem sv. Františka v království českém, milostivé poručení jest na nás došlo, abychom vyslaným osobám téhož řádu sv. Františka kostel u nás v městě ležící témuž řádu náležitě se vším příslušenstvím postoupili a je do něho uvedli, tak aby zase v něm služby Boží vykonávány býti mohly. Čemuž my poddaně a poslušně vyrozuměvše, J. M. knížeti poníženou umluvu jsme učinili: poněvadž jak sami od osob svých ničeho toho povědomi nejsme, tak od jiných spolusousedův svých, lidí starobytných a letitých, tu v Hradci zrozených nic jsme se doptati nemohli a nemůžeme, aniž od předkův svých paměti jaké o tom ani poznamenání žádných nevynacházíme a vynajíti nemůžeme, aby jaký kostel zde v městě ležící a témuž řádu sv. Františka náležící, kde v kterých místech a s jakým příslušenstvím nad lidskou všechnu paměť kdy se nacházeti měl: že za těmi příčinami v tom se jak zachovati, a témuž J. M. knížete poručení, bychom nejraději chtěli, dosti učiniti jakým způsobem nevíme. Při tom také J. M. knížecí poníženě oznamujeme, že u nás v městě kostelu hořejnímu založení sv. Ducha a při městě jiným dvěma kostelům, totiž sv. Antonína a sv. Anny, na tři fary neb

kolatury kněží a správcové církevní náboženství evangelického pod obojím přijímajících povolně vždycky a nad pamět lidskou od starodávna jsou dosazováni byli, a těch kostelů a chrámův Páně z velké milosti, štědroty a přízně J. M. předešlých římských císařův a králův českých k vykonání služeb Božích a církevních od předkův našich i od nás samých pokojně a bez každé nejmenší překážky a přetrže až posaváde jest užíváno bylo: pročež abychom i napotom — od J. M. královské zachováni a nám ty kostely zanechány, J. M. za přímluvu žádáme, a při dobrém starobytném a pamět lidskou převyšujícím způsobu, řádu a náboženství křesťanském pod obojím dobrotivě zachováni byli. Dáno dne 4. března 1621." Po tomto rekursu městské rady, žádal provincial kn. Lupius císaře za postoupení fary u sv. Anny; avšak, když k tomu císař povolení dal a to od knížete z Lichtenšteina městu ohlášeno bylo, i proti tomu městská rada učinila rekurs dne 22. května, dokládajíc se i potvrzovacího listu od *Arnošta biskupa pražského* dne 21. února 1344 vydaného, a podacího práva, od krále Jana dne sv. Víta 1345 jí ztvrzeného. Avšak i přes tento rekurs městské rady byli minorité přece buď ještě téhož roku aneb, a to zajisté, v počátku příštího roku (1622) ke kostelu sv. Anny usazeni, kdežto tedy po dvou stoletích nejprve katolické služby Boží v Hradci konány jsou.

Dne 8. srpna t. r. (1622) „arciděkan" Jakub Hrabæus ohlásil sice u městské rady, že „pro nedostatek paměti a očí" od sv. Havla odstoupí; avšak na domlouvání její přece ještě zůstal zde do konce toho roku.

Na začátku roku 1623 hrabě Joachym starší Slavata z Chlumu a Košmberka, atd. přední cís. král. hejtman, gubernator a inšpektor kraje hradeckého, usadil *„velebného kněze a mistra Jana Václava Celestina z Kronenfeldu krajův hradeckého a chrudimského prelata a arciděkana v městě Hradci,"* ustanoviv dne 16. ledna nové obecní představenstvo a zastupitelstvo městské. Dne 3. května odevzdal nový duchovní pastýř mocí úřadu svého minoritům u sv. Anny klíče kostela u sv. Petra. — Není pochybnosti, že minorité s ve-

škerou horlivostí pomáhali jemu u vykonávání těžkého úřadu jeho a společně že přede vším pilně přihlíželi k tomu, aby i příkladem i slovy pobouzeli a nakloňovali myslí i srdcí Hradečanův katolické církvi, kterouž byli svedení jejich otcové před dvěma věky opustili. A zajisté bystrým okem pozorovali hradečané ti, kteří pevně stáli při kalichu, kterak noví otcové duchovní si počínají a co v kostele obnovují, neboť i obnovený církevní průvod o květné neděli zapsali, jakožto něco divného, do své pamětní knihy těmito slovy: „V neděli Květnou, 9. dubna, slavná procesí držána byla. Když vyšli z kostela, pacholata malá, jak lístky měla, zpívala; byla všeckna v bílých komžičkách a byl vystaven na prostřed rynku Jeruzalem, ku kterému když přišli, všechna pacholata, páni radní, pan děkan s jiným páterem, to bylo zpíváno při tom přistrojení a jiná na výšce muzika a od žákovstva zpíváno bylo, a potom pan děkan šel k tomu Jeruzalemu, děti ty s palmami, kteréž na zem kladly a on šel přes ně; v tom šli zas do kostela s těmi palmami.“

Za nedostatku kněžstva staly se tehdy kostely sv. Antonína a sv. Pavla filialními hlavního kostela sv. Ducha a proto již dne 20. února 1625 počty zádušní obou kostelův těchto učiněny jsou panu arciděkanovi od kostelníkův na rok pominulý nařízených. A brzy na to, 10. března, arciděkan sám kostelníky (t. úředníky) při záduší sv. Ducha, sv. Antonína a sv. Pavla zvoliv, přísahu od nich vyslyšel. — Jak horlivě a všestranně se snažil, by víra katolická v dědinách českých se šířila, vidíme z dvou knih, kteréž vydal a sice: *1. Křesťanské otázky a odpovědi, co se tří nejhlavnějších artikulův víry dotýče, t. o svátosti oltářní, očistci, orodování svatých, z knih M. Luthera atd. sebrané a něm. sepsané skrze I. Šerera: potom pak v jazyku českém mnohými důvody starých Čechův pod obojí rozšířené a vydané od I. Sixta z Lerchenfelsu, a nyní zase v nové nákladem M. Jana Vácsl. Celestina z Kronenfeldu 1623 vydané u Pavla Sessia 1624 v 12. 7½ archu. — 2. Jindřicha Lancelotta haereticum quare per catholicum quia, t. j. Otázky kacířské a na ně odpovědi katolické. Z lat. do češtiny přeloženy od M. Jana*

Vácsl. Celestina z Kronenfeldu, děkana města Hradce Králové. Vytišt. v Hradci Král. u Arnolda ve 4. 1625. [17])

K jeho snažné přímluvě vydal president komory české dne 18. července (1625) nařízení písemní, mocí kteréhož dům Tobiáše Vostatky (zemřel 22. září 1621., a o němž na svém místě vypravováno) jemu, děkanovi, pro dobré a prospěch záduší školního, jak byl odkázán, vydán byl a on dne 31. července v něj zveden.

Po navrácení statkův obci a městu Hradci, by dle císařské vůle duchovenstvo z městských důchodův opatřeno bylo, ve čtvrtek po třetí neděli po sv. Duchu, 13. června 1628, krajští komisaři zřídili jsou takto: „Plat a vychování ctihodného pana arciděkana v městě Hradci nad Labem spolu s kaplanem, co se jim ročně jak na penězích tak věcích viktualních vycházeti a dáti má: Na penězích hotových panu arciděkanovi 600 kop miš., kaplanovi 100 kop; žita na vychování pana arciděkana 40 korců, pšenice 8 korců, ječmene 10 korců, ovsa pro koně a slepice 15 korců, hrachu 4 korce, másla 4 kopy žejdlíků, soli 3 bečky, piva bílého 30 sudů, slepic 1 kopu, vajec 3 kopy, vepře krmné na slaninu dva, kaprův dva džbery, štik 1 džber.“

Císař Ferdinand II., potvrdiv zvláštním listem, dne 28. července t. r. (1628) daným, Hradci všechněch práv, výsad a svobod, kteréž kdy Hradečtí od předchůdcův jeho, králův českých byli jsou obdrželi, nařídil, by od téhož dne *žádného* více do obce své nepřijali za měšťana, jenž by nebyl katolík.

Povýšen jsa za děkana v Litoměřicích a kanovníka v Staré Boleslavi, rozloučil se „urozený a velebný pan mistr Jan Celestin z Kronenfeldu“ téhož ještě roku 1628 se svou dosavádní duchovní osadou hradeckou a již v úterý po sv. Matouši připomíná se „důstojný, dvojí cti a poctivosti hodný kněz pan Ondřej Kroccer, toho času arciděkan v městě Hradci.“

Roku 1638 pořídilo město svým nákladem nové veliké *varhany*.

Jaké škody utrpěl kostel sv. Ducha od loupeživých Švedův,

---

[17]) J. J. Jungmanna histor. literat. české.

není zaznamenáno. Po jejich překonání (20. února 1640) zřízena jest sem téhož ještě roku za arciděkana M. Martina Karasa z Rosenfeldu, kanovníka při metropolním kostele pražském, pěkná *stříbrná lampa*, a Jan Revír, měšťan a spoluradní se svou manželkou Lidmilou dal téhož taky roku svým nákladem do triumfalního oblouku, který presbyterium od lodí dělí, příční trám zadělati a na něj deset loket vysoký *kříž* s obrazem ukřižovaného Krista Pána a podle něho dvě dřevěné slíčně barvami a mnohým zlatem ozdobené sochy bolestné Marie Panny a sv. Jana Evangelisty postaviti. (Kříž tento i se sochami byl dne 20. září 1788 za tehdejší obnovy katedralky odstraněn.)

Roku 1641 byl kostel sv. Ducha pečlivostí pana arciděkana opraven, an jej i druhou vzácností totiž *obrazem Panny Marie* ozdobil, jejž sem věnoval z vděčnosti po svém návratu z vyhnanectví, do něhož ujíti musil, aby se byl nedostal do rukou svatokradcův švedských. Na zad tohoto obrazu dal na pamětnou napsati tato slova: *Anno Domini 1641 post felicem victoriam de Suecis obtentam ab imperatore Romanorum Ferdinando III. redux de exilio M. Martinus Karas a Rosenfeld, Metropolitanae Ecclesiae Pragensis Canonicus, Protonotarius Apostolicus, tunc temporis Archidiaconus Reginae Hradecensis, ejusque totius districtus Vicarius Foraneus, hanc imaginem fieri curavit in honorem primae Virginis Matris Unigeniti Filii Dei, pro gratiarum actione, quo tempore etiam templum reparari curavit.*

Dne 18. dubna 1655 poprve zde slaven *svátek sv. Josefa*, pěstouna Páně, s velikou slavností, jako zvoněním všemi zvony a nesčíslnými průvody lidu městského i obecního, ze všech okolních podacích vesnic a i z cizopanska sem připutovavšího. Prohlásil totiž císař Ferdinand III. s povolením papežským sv. Josefa za patrona a zvláštního přímluvce národa českého, nařídiv, by výroční jeho den slavně svěcen byl *na památku pokoje s nepřáteli učiněného*. (Za času kn. Švendy slavíval se tento svátek v neděli třetí po Velikonoci.)

Roku toho byla s *Červené věže*, na evangelní straně stojící, „kde někdy za starodávna hodiny bývaly,“ složena vížka, na

které cimbal těch hodin býval, i báně měděná a na vrchu kohout, načež krov téže věže nákladem kostela opraven jest za arciděkana vysoce důstojného a velebného kněze pana Pavla Žáka, J. vysoce knížecí Eminencí pana kardinala Haracha vicaria foranea v kraji hradeckém a arciděkana v Hradci.

Roku 1656 ve středu po neděli *Invocavit*, dne 8. března, kardinal a arcibiskup pražský, Arnošt z Harachu, od paní Anny Eusebie hraběnky z Harachu, rozené svobodné paní ze Švamberka, koupil ze *solní pokladnice* za osmdesáte tisíc zlatých rýnských *stolní statek* příštího biskupa hradeckého, panství chrastecké se vším příslušenstvím. [48])

Z toho roku (23. srpna) zachovala se zpráva tehdejšího arciděkana, Pavla Žáka, [49]) že k městské faře u sv. Ducha 519 osob městu poddaných a dospělých k vykonání sv. zpovědi pří-

---

[48]) Totiž: městys Chrast, vesnice: Horka, Chocholice, Skála, Podlažice, Dobrkov. Lažany (Zalužany), Rosice, Bor, Boršice a Podbor; item rytířské sídlo Ouřetice (Uhřetice), vsi Dvakačovice (Dvekačovice) a Zásady (dle topografie od kn. Jar Schallera r. 1790 vydané, byla v Zásadách 4 čísla), jakož i ves Chlum a Vrtovu (Vortova), s dvory poplužními, ovčíny, pivovárem, mlýny, ovocními zahradami, chmelnicemi a vinicemi, se všemi farními a přislušícími filialními kostely, krčmami, rybníky, potoky, lukami, lesy, křovinami, osetými i neosetými rolemi, se všemi usedlými a neusedlými a z gruntův zběhlými poddanými, vdovami a sirotky, se všemi úroky peněžními, obilními a drůbežními, s veškerými robotami, s všemi právy a vůbec se vším, co od starodávna k tomuto panství chrasteckému, statku ouřetickému a k vsem Chlumu a Vrtově přísluší. (*Dsky zemské CCCX. Nr. 25.*) — *Pokladnice solní* (*Cassa salis*) povstala takto: Dne 8. dubna 1630 na jednání papeže Urbana VIII skrze k tomu zřízené: Arnošta z Harachu kardinala a arcibiskupa pražského a Jana Pattola, arcibiskupa Thesalonického, nuncia papežského, též z strany císaře Ferdinanda II skrze Maxmiliana hraběte z Trautmansdorfu, Viléma hraběte Slavatu a Otta barona Nostice místokancléře — učiněna jest smlouva o pokladnici solní či užitky ze soli, kterouž císař za náhradu všech statků duchovních od panování císaře Rudolfa II v Čechách pobraných, z každé bečky soli. (kteráž do Čech bude přivezena, neb kdyby taková v Čechách nalezena byla,) 15 krejcarů k užitku světského i řeholního duchovenstva, k ročnímu rozdělení vykázal a povolil, tak by na takové statky duchovní, před Rudolfem II pobrané neb zastavené, nikdo více se nepotahoval, anobrž náhrada takovým z tohoto solního užitku, dle škody, učiněna byla. K správě této pokladnice solní dohlížela *Congregatio de propaganda fide* v Římě.

[49]) Tento arciděkan měl na své *pečeti* obraz kněze v mešním rouchu při oltáři před velikým krucifixem stojícího a ministranta podle klečícího.

slušelo. K faře kláštera minoritského u sv. Anny příslušelo téhož roku ze vsi Všestar takových osob 38 a z Plotišť 110.

Založiv biskupství v Litoměřicích, pilně pomýšlel císař Ferdinand III. (již od roku 1653) na zřízení druhého v Čechách biskupství, totiž v Hradci; avšak úmysl jeho přerušila časná smrt; zemřelť v 49. roce svého stáří dne 2. dubna 1657. Za prvního biskupa hradeckého určil jest veleslavného *Jana Caramuele*, kněze řádu sv. Benedikta *in Monte serrato*, opata ve Slovanech či v Emausích na Novém městě v Praze, jemuž byl zatím s potvrzením papežským biskupství v Campagně (v Neapolsku) udělil. — Svou klasickou vzdělaností a důkladnou věcí politických i válečných známostí, svou vzácnou výmluvností, získal sobě Caramuele lásku a důvěru císaře Ferdinanda III. Když roku 1648 Švedové hradu a Menšího města pražského se zmocnili, sáhl Caramuele jeden z nejprvnějších mezi osobami duchovními k zbrani, postavil se v čelo setniny z kněží zřízené a bojoval udatně proti nepříteli, a konal platné služby při opevňování Starého a Nového města. Avšak mladistvý syn a nástupce císaře Ferdinanda III. Leopold I. nevěděl o zásluhách, kterýchž si byl Caramuele vydobyl i o otce jeho i o Církev a vlast českou, dada přednost Matoušovi Ferdinandu z Bílenberka a arcibiskup pražský kardinal Arnošt Vojtěch z Harachův vzal si na starost Caramuele přemluviti, by se vzdal biskupské stolice hradecké. Poděkovací list jeho dotud se zachoval; psalť panu kardinalovi následovně:

Eminentissime Princeps!

Cur V. Eminentia erga suum famulum ita procedit, ut rationes congerat, et considerationes proponat. — Jubeat! sufficit. — Qualiter ab Aug. Imperatore post tot et tam magna, et Caesari Ferdinando III. tam grata servitia fuerim tractatus, Vestra Eminentia vidit et doluit. Interim quia summos honores recepi a Patre debebo tolerare in filio, quod defectu notitiae peccatur. Resigno igitur Rmo. Dno. Abbati S. Nicolai episcopatum Regino-Hradecensem, quem mihi non jam promisit, sed contulit Augustus Caesar

et si jubeat Sua Majestas, quod etiam Campaniensem relinquam, etiam faciam. Qui enim in obsidione vitam exposui, et sanguinem meum et meorum pro ejus servitio fudi, omnia bona externa profundere non dubitabo. Vive et Vale Eme Princeps!

Campaniae die 19. Octobris 1659.

ut optat Vrae. Eminentiae ac Celsitudinis humillimus servus
Caramuel. [50])

I.

Matouš Ferdinand Sobek z Bilenberka. [51])

Roku 1618 v Rajhradě na Moravě narozený navštěvoval nižší školy latinské v Broumově, vyšší v Olomouci; roku 1638 vstoupil do řádu sv. Benedikta v klášteře broumovském, kdež cností svou a uměním tak se zaskvěl, že v mladosti od kláštera téhož řádu u sv. Jana pod Skalou za opata dožádán a pak r. 1649 odtud do kláštera u sv. Mikuláše na Starém městě pražském na touže důstojnost zvolen jest. V tom čase vypsal opat Matouš život blahoslaveného Ivana, prvního poustevníka českého: knihu tuto věnoval Leopoldu I. za jeho prvního do Čech příjezdu (r. 1655). Tehdy již zamiloval si ho Leopold. Roku téhož byl opat Matouš přidělen nejvyšším berníkům království českého a roku 1657 zvolen za komisaře k vyšetření dopomoci kostelům a zašlým farám; dne 1. května 1660 od císaře Leopolda I. jmenován jest biskupem hradeckým.

Staraje se již napřed o svou kapitulu koupil pan biskup Matouš dne 25. dubna 1662 za 20.800 zl. statek *Skály* na výživu tří kanovníkův, jejž *Bischofstein* nazval, [52]) a ku konci téhož

---

[50]) *Vojtěch Ruffer. Časopis pro katolické duchovenstvo.* VI. Str. 585—588. — Srovn.: *Ant. Rybička. Slovník naučný.* II. Str. 50.

[51]) *Dle M. A. Přibila v časopise pro katol duchovenstvo,* IX. str. 719 *„jindy jmenován* **Soudek.**"

[52]) Statek tento koupil pan biskup od Vilíma Albrechta Krakovského z Kolovrat, a sice: rytířské sídlo, hrad *Skály nad Metují* či *Katzenstein* a přiležící vesničku Žlábky, vsi Studnici, Skalky a Vernířovice Hořejší

roku skoupil na náměstí tři vedle stojící domy za 1000 tolarů pro příští biskupskou residenci, a sice z kapitalu 20.000 zl., kteréž panství chrastecké od 1. dubna 1656 do 10. ledna 1660 jest vyneslo, vystavěn za ostatní peníze nový ovčín a obnoviv a zřídiv dvůr žilovický, jejž byl i s Lhotou Chroustovskou za 11.709 zl. od hraběnky z Valdšteina zakoupil. [53])

Konečně zvláštní bulou, v Římě u Panny sv. Marie Větší dne 10. listopadu 1664 vydanou, papež Alexandr VII. oddělil „městys" Hradec a jeho kraj i farní kostel sv. Ducha od diecese pražské; povýšil týž „městys" za „město," jeho kraj za diecesi a farní kostel sv. Ducha za *katedralní* s kapitulí šesti kanovníkův s veškerým duchovenstvem a lidem; přijmul biskupský stolní statek chrastecký a 30.000 zlatých českých katedralce od císaře Leopolda I. přidaných; oddal arcibiskupům pražským právo metropolitní k katedralce hradecké a králům českým, v pravé víře a v poslušnosti k svaté Stolici trvajícím, právo římskému papeži ke katedralce hradecké jmenovati osobu schopnou. Téhož také dne potvrdil svatý otec jmenovaného pana biskupa Matouše v jeho velepastýřském úřadě, [54]) a dne 15. března 1665 ho na biskupství posvětil v hlavním chrámu sv. Víta na hradě pražském kardinal a arcibiskup pražský Arnošt z Harachu, jenž pak

---

se všemi poddanými usedlými i neusedlými i z gruntův zběhlými, vdovami a sirotky s jich příslušenstvím, se všemi úroky, důchody a robotami a se všemi povinnostmi, užitky, dobytkem, dvěma poplužními dvory, jeden na Skále a druhý v Záboří, s ovčíny, rolemi, pastvinami, lukami, ovocními a jinými zahradami s jedním pivovárem, a třemi krčmami v Studnici, v Skalkách a v Žlábkách, s mlýny, rybníky, řekami lesy, houštinami a horami, s podacím právem ve Verniřovicích, a se vším jiným příslušenstvím, v těch mezích a hranicích, jak to vše od dávna k statku skalskému příslušelo a k tomu ještě od panství vlčického ves Velhotu (Lhotu) s svobodným prodajem piva a přiležícím lesem. (*Dsky Zemské CCCXIV. E. 14.*)

[53]) *Časopis p. k. duchovenstva. VI.* Str. 588—592.

[54]) Které farní a jiné kostely k biskupství hradeckému prvotně připojeny byly, není možná určitě udati, poněvadž jak v bulle papežské tak i v jiných listinách založení diecese naší se týkajících, pouze jest jmenován „kraj hradecký." Nějakého přehledu toho kraje možná ale se domysliti z rozvrhu obyvatelstva v letopisech města k roku 1642 podaného. Z celého tehdejšího kraje hradeckého zůstaly tehdáž jenom Poděbrady a Sadská při arcidiecesi pražské, výměnou za Chrast a Evanovice v chrudímském kraji ležící.

4. května t. r. úřadně postoupil jemu město a kraj hradecký od svého arcibiskupství.[1]) Dne 22. července t. r. v kostele chrasteckém jmenoval pan biskup *první kanovníky kapituly hradecké*, jenž vyznání víry a přísahu do jeho rukou složili, a sice pánové: Jakob Zottines, doktor sv. Písma a arciopat u sv. Kříže ad Murum v Uhrách; Matiáš Stephetius, katedralního a kolegiatního kostela vratislavského kanovník a viceoficial; Václav Bílek z Bilenberka, doktor Písma sv., děkan v Smiřicích; František z Kirchhofnu, děkan v Kadani a Václav Reger, arcijáhen v Hradci; šestý kanovník nebyl ještě toho dne jmenován. — Dříve ještě, než dosednul na svou stolici, vykonal pan biskup první výkon své moci biskupské, posvětiv dne 26. července na místě arcibiskupa pražského v Chrudími nový kostel kláštera kapucinského ke cti sv. Josefa Pěstouna Páně.

Den 29. července byl pro Hradec a jeho okolí neobyčejně slavnostní; neboť toho dne ráno o 9. hodině přiblížil se pan biskup Matouš městu. U sv. kříže, na blízku od Švedův pobořeného kostela sv. Antonína, obleknuv se v roucho biskupské, uvítán jest od císařských komisařův a pak u brány Mýtské od duchovenstva a městského zastupitelstva. Do města ubíral se pod nebesy, kteréž 4 císařští rychtáři, hradecký, trutnovský, jaroměřský a bydžovský, nesli. Před nimi táhlo 200 jezdcův Šporkovských, jenž v kraji zdejším leželi, pak kráčeli cechové se svými korouhvemi, pak minorité a ostatní duchovenstvo v 26 parech. Před hřbitovem u slavnostní brány uvítán jest pan biskup od žákův latinských škol proslovem o *Zasnoubení upřímné víry*, načež poprve vkročil do své katedralky; po církevních obřadech odebral se do své prozatimní residence. Za celé slavnosti bylo třikráte vystřeleno z 6 velkých kusův městských a tolikráte vystřelili měšťanští sborové a jezdcové Šporkovští, a sice když pan biskup do města vkročil, když přestoupil práh katedralního kostela a pak když po zpívané mši sv. zapěl: „*Te Deum laudamus.*“ — Druhého dne zahájiv první zasedání konsistorní jmeno-

[1]) *Časopis p. katol. duchov.* VI. Str. 590.

val Vácslava Bílka z Bilenberka, kanovníka a děkana smiřického či holohlavského svým oficialem a vikářem. Aby přisluhování při mši sv. a jiných obřadech slušně se dělo, vyvolil sobě pan biskup v jesuitském semináři čtyry žáky, kteréž klerikalním oděvem a všemi potřebnostmi sám opatřoval. Teprv dne 22. dubna 1666 jmenován byl od pana biskupa šestým kanovníkem Matěj Malovec de Boehm, arcijahen šmidberský (v Slezsku). V bílou sobotu dne 24. t. m. vysvětil pan biskup první kněží v kapli sv. Josefa u jesuitského kostela P. Marie a v úterý velikonoční (27. t. m.) udělil při nešporách v katedralním kostele přes 400 osobám svátost sv. biřmování. V neděli dne 10. října vysvětil jesuitský kostel ke cti P. Marie.

Roku 1667 papež Klement IX, dosednuv na stolici sv. Petra, k žádosti císaře Leopolda I. povolil, aby *svátek svatých Andělů strážcův* po osm dní ve všech zemích Římské říše byl svěcen, což roku toho v neděli první měsíce září poprve slavně jest vykonáno.

V počátku měsíce června 1668 císař Leopold jmenoval na uprázdněnou arcibiskupskou stolici pražskou pana biskupa Matouše, na kterouž dne 5. května 1669, v pondělí po druhé neděli velikonoční slavně usednul. Osiřelou diecesi spravoval nejprve pan Vácslav Bílek z Bilenberka a po něm, když příštího roku za děkana u Všech svatých na hradě Pražském zvolen byl, roku 1673 pan Matouš Malovec de Boehm kanovník a konsistorní oficial.

II.

Jan Bedřich hrabě z Valdšteina,

ačkoliv již roku 1668 od císaře Leopolda I. biskupem hradeckým jmenován, teprv 27. listopadu 1673, nepochybně pro své mládí (narodilť se roku 1644), od papeže Klementa X. v nové své veledůstojnosti potvrzen jest. Byl již papeže Alexandra VII. (1655 až 67) domácím prelatem, pak kanovníkem katedralních kostelův vratislavského a olomouckého, křižovníkův s červenou hvězdou v Čechách, na Moravě, v Slezsku a v Polsku nejvyšším mistrem

a jeneralem a dědičným pánem na Duchcově a Horním Litvinově.[2]) V neděli družebnou, dne 4. března 1674 udělil jemu arcibiskup pražský Matouš Ferdinand v metropolitním chrámu sv. Víta na hradě pražském biskupské posvěcení.

Od neznámých časův až do zřízení biskupské stolice hradecké město samo volilo své faráře, kteréž pak pan arcibiskup pražský potvrzoval. Po povýšení farního kostela sv. Ducha vznikla pochybnost a nedorozumění, komu by právem přislušelo, duchovního správce k sv. Duchu podávati (praesentovati), jmenovati a potvrzovati, až konečně na jednání u dvora císařského pana Marci arcibiskupa Caesarenského a nuncia papežského od císaře Leopolda I. dne 9. ledna 1674 následní rozsudek vydán jest: že kostel sv. Ducha mocí buly papežské nyní i budoucí časy věčně katedralní zůstane, pan biskup ve věcech duchovních svobodně jím vládnouti a na všechen způsob arcijahna k němu voliti právo svobodné má; naproti tomu aby ovdovělé císařovně její právo a staré beneficium ne jenom dle jmena, anobrž v skutku nezměnitelné zůstalo, udělil císař *ex jure summi patronatus, sibi in noviter erectos episcopatus conveniente* své ovdovělé mateři Eleonoři právo a přednost: by hodnost kanovnickou v Hradci udíleti mohla tomu, kdož jí od zdejší rady představen bude a kteréhož i ona sobě oblíbí, a jenž by i správu duchovní a farní zastával, od města jako předešlí arciděkanové placen, od pana biskupa *tamquam ordinario loci* potvrzen a tak podací právo (jus patronatus) aby ovdovělé císařovně pokojně zachováno bylo; za to ale město Hradec při svém právu jmenovacím (jus nominandi), starých kryptách a pohřbích či hřbitovích, při své královskými dskami zemskými ujištěné vlastnosti v držení vesnic a administrací zádušních příjmů, tak jako prve na všechen způsob se nechalo — Nato ovdovělá císařovna Eleonora vydala jest ve Vídni dne 30. listopadu *Instrumentum praesentationis in persona honorabilis ac devoti Thomae Čtsnovský, S. S. Theologiae doctoris*

---

[2]) Srovn.: *Catalogus univ. cleri dioeces. Reg. Hradec.* Pag. 3. — J. Th. *Berghauer. Proto-Martyr.* Pag. 280. — *Švenda.* III. 3. Str. 81. — *J. Král. Průvodce.* I. Str. 6.

in canonicum cathedralem Ecclesiae Reginae Hradecensis, cum annexa, ut olim, parochialis officii administratione, představivši ho i městu libého, panu biskupu *ad praedictum canonicatum curatum* pro zvláštní pobožnost jeho, vědomosti a života ozdoby.

Pan biskup Jan Bedřich, ačkoliv na zdejší biskupství řádně potvrzen a posvěcen byl, nezavítal nikdy do svého biskupského sídla a za jeho stálé vzdálenosti spravoval kanovník Česnovský nejenom svou farní osadu, ale i co jeneralní vikář veškerou diecesi, an zatím kromě něho žádný jiný kanovník stálého bytu v Hradci jest neměl.

Dne 29. dubna 1675 zemřel v Praze pan arcibiskup Matouš Ferdinand Sobek z Bilenberka a ještě v měsíci květnu jmenoval císař Leopold I. pana biskupa Jana Bedřicha za jeho nástupce. Opět na dobro osiřela diecese hradecká, majíc za pěstouna výtečného pana Česnovského, až

III.

Jan František Kryštof svobodný pán z Talmberka

dne 15. ledna 1676 od císaře Leopolda I. na zdejší biskupství jmenován a dne 19. října t. r. od papeže Innocence XI. potvrzen byl. Jsa doktorem veškerého práva na universitě pražské, dne 31. srpna 1669 zvolen jest za kanovníka a kazatele při metropolitním chrámu Páně u sv. Víta na hradě Pražském; brzo ale povýšen byv za probošta u Všech svatých v Praze, vyprosil od svatého otce Klementa X. zvláštní bulu (dne 7. ledna 1672 v Římě u sv. Panny Marie Větší vydanou), mocí kteréž pro sebe a své nástupce obdržel právo užívati mitry a pontifikalií. Nadán byl tak výbornou pamětí, že, cokoliv si přečetl, v paměti zachoval; mimo to slynul všestrannou znalostí církevního i světského práva a všelikou vědomostí. [3])

Po dlouhých devíti letech zaplesalo opět duchovní radostí veškeré město, an v sobotu dne 23. října 1677 nový pan biskup

[3]) *J. Th. Berghauer. Protomartyr.* Pag. 281. 288. 326.

m zavítav, nazejtří slavně uveden jest do svého katedralního ostela. S panem biskupem přibyli do Hradce i kanovníci v úplném očtu, a sice pánové: Tomáš Česnovský, [4]) jenž toho již roku azýván jest i kancléřem konsistorním, Jan Kirchner, Michael 'olet, Jan Daniel Aryetin, Jindřich Hložek ze Žampachu a Jiří Krygistein. Až potud jmenovával pan biskup sám své kanovníky; ak ale po smrti kanovníka Jindřicha Hložka ze Žampachu, v měsíci květnu 1681 zemřelého, zachováván byl nový způsob volby a sice tak, že v každém čtvrtletí prvního měsíce císař pán, druhého pan arcibiskup pražský, třetího pan biskup hradecký a čtvrtého biskupská kapitula na stolici úmrtím toho měsíce uprázdněnou nového kanovníka jmenovati právo má. A tak an kanovník Hložek v květnu, t. v druhém měsíci druhého čtvrtletí jest zemřel, pan arcibiskup pražský, poprve užívaje tohoto svého práva, dne 21. listopadu t. r. Vácslava Maxmiliana Kluka na místo jeho za kanovníka hradeckého jmenoval.

Roku 1684 vystavěl pan biskup v *Podlažicích* nynější kostel sv. Markyty, kdež sobě a své sestře Lidmile místo pohřební připravil, založiv tam i zvláštního *oltářníka.* [5])

Roku 1688 byl v katedralce nákladem obce za 5550 zl. postaven nový hlavní oltář sv. Ducha, až do klenby vysoký a ze tří obrazů složený, po jehož posvěcení pan biskup dne 17. srpna t. r. v průvodu jednoho kněze jesuity na pouť do veleslavného Čenstochova se vydal.

Roku 1691 došel Hradce císařský rozkaz: by při každé úřadní přísaze bylo dokládáno: *a blahoslavené Panny Marie bez poskvrny počaté.*

Dne 3. dubna 1698 v Chrasti, od jednoho jesuity zdejšího k šťastné smrti připravený, usnul v Pánu pan biskup Jan Fran-

---

[4]) Tento pán, vydobyv sobě plnou míru zásluh i pro svou farní osadu hradeckou i o veškerou diecesi, zemřel dne 2. března 1679.

[5]) *Oltářník* tento měl povinnost, ve středu, pátek a sobotu modliti se litanie s modlitbami, v neděli a ve svátek dítky z vůkolních vsí v kostele vyučovati svatému náboženství, *anniversarium* za svého zakladatele a jeho sestru Lidmilu konati a týdně dvě mše svaté v kostele a třetí v kryptě sloužiti.

tišek v 52. roce svého stáří a pohřben jest v kostele podlažickém, odkázav ve své závěti dne 13. března t. r. učiněné mnoho knih bibliotece seminářské.

IV.

Bohumír Kapoun svobodný pán ze Svojkova,

doktor Písma sv., c. k. rada, od roku 1660 děkan v Náchodě, kdež po strašném požáru, jenž dne 17. května 1663 kostel a 121 příbytků zpustošil, za sebe i své nástupce s městskou radou se zaslíbil na odvrácení takového neštěstí každého roku pouť konati k úctě Panny Marie, buď do Svatoňovic, Vambeřic, Varty neb na Paku; — na sklonku léta 1671 podán a usazen za arciděkana a infulovaného prelata v Krumlově (v biskupství budějovickém); r. 1681 od papeže Innocence XI. jmenován biskupem ze Semendrie *in part infid.*; dne 23. září 1698 od císaře Leopolda I. jmenován biskupem hradeckým; dne 18. května 1699 od papeže Innocence XII. potvrzen; dne 23. června rozloučiv se s Krumlovem byl dne 28. t. m. posvěcen, načež dne 31. srpna slavně dosedl na biskupský stolec. Dne památky svatých apoštolův Šimona a Judy t. r. v Krumlově dosadiv svého nástupce rovněž dosavadního děkana náchodského, Jakuba Bukovského, udělil tam 5836 osobám svátost sv. biřmování. [6])

Pan biskup Bohumír dne 18. listopadu 1701 poslední den života svého dokončil v Chrasti, jsa stár 65 let. Teprv dne 15. prosince uložen jest do biskupské hrobky v presbyteriu katedrálky vzdělané. Dobří jeho skutkové zapsáni jsou v knize života.

V

Tobiáš Jan Beker,

písma svatého bakalář, metropolitního kostela pražského kanovník, skolastik a kazatel německý, od císaře Leopolda I. dne 24. listo-

[6]) *Pamětní knihy děkanství náchodského a prelatství krumlovského. Fr. Švenda.* III. 4. Str. 100.107—108. *J. Ludvík, Památky Náchoda.* I. Str. 225. — Ve své závěti odkázal pan biskup Bohumír svůj dědičný otcovský dům v Praze prelatuře krumlovské. (*J. Trajer. Histor statist. Beschr. d. Diöcese Budweis*, Str. 63) — Jeden z předkův pana biskupa Bohumira, Kryštof Václav Kapoun ze Svojkova, sídlel roku 1589 zde v Hradci nad Labem. *(Titulář Šeb. Fauknara).*

adu 1701 jmenovaný a od svatého otce Klementa XI. dne 3. dubna 1702 potvrzený. [7]) Císař Leopold následní svědectví o

---

[7]) Biskup Tobiáš Jan narodil se dne 15. července 1649 v Králíkách; jest on tedy první a jediný zdejší dieccesán, kterýž na biskupskou stolici hradeckou povýšen byl. Od zbožných rodičů v nábožnosti a mravnosti vychován, nabyl mlaďounký Tobiáš prvních vědomostí literních v domácí škole, kdež i v hudbě se cvičil. Žákem latinských škol byl v jesuitském semináři kladském Odtud připutoval nadějný, zbožný jinoch do Prahy na vysoké školy. Posloucbaje zde filosofii, došel dobrého opatření co pěstoun synův pána z Putzhardu, majitele statku slatinanského u Chrudími, s nimiž pak i na prázdniny do Slatinan se vydal. „Tam jsem šel,“ vypravuje pan biskup Tobiáš sám o sobě, „jedné něděle s těmi mladými pány ze zámku do vsi navštívit vdovu paní direktorovou, skoro osmdesátnici. Mezi mnohými obrázky zahlednul jsem v jejím příbytku přemilostný obraz Panny Marie, jímž jsem byl tak horoucně dojat, že jsem se odhodlal, tu stařičkou paní za něj prositi. To ale bylo, jako by ze starých základů dobývati pokladu, jejž ona nade všechno bohatství si vážila. A vypravovala mi, „kterak tento obrázek od jednoho zpovědníka z tovaryšstva Ježíšova za zvláštní dar dostala, an jej v Římě dle tamějšího obrazu *Mariae Majoris* či Panny Marie Sněžné dal malovati a jí poslal.“ — Nedal se horoucí ctitel Matky Spasitelovy nezdarem první své prosby odstrašiti, ale tak dlouho prosil a prosil tu stařičkou paní, až konečně na srdce mu vložila svůj nejdražší poklad. — A zajisté nemohl se dostati do rukou vroucnějšího opatrovníka a zbožnějšího ctitele! — Dne 18. dubna 1673 pan arcibiskup pražský Matouš Ferdinand na kněžství posvětil svého nápotomního čtvrtého nástupce na biskupském trůnu hradeckém. V krátkém čase svěřil jemu týž velepastýř úřad kaplana při kostele uršulinek na Novém městě pražském, jichž duchovním správcem a zpovědníkem spolu se stal. V tomto úřadu sepsal a tiskem vydal život sv. Uršuly a její společnic. Za několik let hrabě z Lamboi pán na Hostinném od pana arcibiskupa vyprosil sobě horlivého a příkladného kněze Tobiáše za děkana do Hostinného. By lid sobě svěřený k častému a hodnému přijímání svátostí vzbudil, vydal tam knihu proti svatokrádežně se zpovídajícím a svátost oltářní nehodně přijímajícím. Bylo-li v Hostinném vzorného kněze a výmluvného kazatele potřeba, i Praha po takovém toužila. A tu se stalo, že velezasloužilý děkan hostinský dne 14. ledna 1681 za kanovníka při hlavním chrámu sv. Víta jednohlasně jmenován, o slavnosti sv. Vácslava usazen a za německého kazatele ustanoven jest. Že všechněch sil svých napínal nábožný kazatel, by kázaní jeho nejenom se líbila a tak hojných posluchačů nabyla, ale zvláště by plodného ovoce dobrého rozsívala a pěstovala, není třeba podotýkati. — Ano, ne toliko o slávu a čest Boží a o spásu svých posluchačův pečoval horlivý kněz Tobiáš, ale i o okrasu „domu modlitby.“ — On okrášlil presbyterium metropole sv. Víta pěknými pozlacenými sochami svatých patronův českých a co obzvláštní ctitel svatého Jana Nepomuckého, ozdobiv jeho hrob slavným náhrobkem mramorovým a pozlacenými soškami jeho cností, s pomocí několika dobrodincův a s povolením pana arcibiskupa roku 1692 pořídil a vyzdvihl malý oltář s tabernakulem, bohatě stříbrem ozdobeným, by u něho mše sv. sloužena býti mohla. — Mimo dotčené již knihy, vydal neunavitelný kanovník ještě následní: roku 1687 *Pět kamenů nejčistších*, císaři Leopoldovi I. jakožto vítězi nad Turky

panu Bekrovi papeži Klementovi vydal: „**Svatosti Vaší na tento biskupský úřad Tobiáše Jana Bekra, kanovníka pražského, muže** nejenom výbornou učeností, života dokonalostí a jinými vznešenými dary a schopnostmi proslulého, ale i svou rozličnou na vinici Páně, zvláště pak v Praze v hlásání slova Božího za 21 let horlivě a neunavitelně naloženou prací o pravou Římskou Církev dobře zasloužilého, mocí podacího práva Nám, jakožto králi českému náležejícího, jmenovati a představiti jsme se usnesli. Ve Vídni dne 24. listopadu roku 1701." — A svatý otec, potvrdiv dne na hoře dotčeného, tak skvěle odporučeného pana kanovníka v úřadě biskupském, doložil: „*Přejeme sobě, bychom více takových biskupů v zemích německých měli.*" — Přijmuv v neděli *Cantate* dne 14. května t. r. od pana biskupa litoměřického, Jaroslava hraběte ze Šternberka, posvěcení, zavítal nový pan biskup dne 27. t. m do Hradce, zakázav si ve své stálé pokoře veškerou obzvláštní slávu.

By nemeškaje všelijaké opatření učinil, aby žádnou duši od Boha jemu nyní svěřenou neztratil, téhož hned roku ustanovil horlivý velepastýř dva jesuity, kteříž by zvláště u lidu prostého knihy přehlíželi. Takto počali oni *missionarii vagi*, kteříž, i ze světského kněžstva vybíráni jsouce, zvláště na hranicích zemských knihy, svádějící nevinných duší, za dobré vyměňovali a k rozsívačům nakažlivého semene přihlíželi. Takové misie trvaly i po zrušení řádu jesuitského, až do tolerance císaře Josefa II.

---

věnované; r. 1694 *Kázaní o umučení Krista Pána a jeho Matky bolestné* věnovaná císařovně Eleonoře Majdaleně Theresii; r. 1697 *Kázaní na neděle a svátky celého roku* Josefovi římskému císaři a králi uherskému věnovaná a r. 1700 *Pokladnici duchovní kajicnosti* arciknížeti Karlovi věnovanou; (vše v jazyku německém). — Konečně okorunoval záslnhy své, položiv na hoře poblízké svého rodiště, města *Králíků*, dne 16. srpna 1695 základní kámen k slavnému sídlu Královny nebes, jejíž spanilý obraz v svém příbytku i srdci choval. V oktavě Nanebevzetí Panny Marie, dne 22. srpna 1700 posvětiv nový kostel ten a slouživ v něm první mši svatou, ještě téhož dne usadil na nový trůn tamního hlavního oltáře milostný obraz Panny Marie, svěřiv opatrování jeho řádu „*služebníků Panny Marie,*" jehož první údy, jednoho kněze a jednoho bratra ke dni 20. t. m. sem byl vyslal. (*Švenda* III. 4. — *J. Berghauer. Proto-Martyr Poenit.* Pag. 281. 827. — Kanovník Berghauer píše vždy jmeno tohoto pana biskupa: Beker).

S povolením pana biskupa roku 1703 (dne 10. června) v neděli mezi oktavou Božího Těla dopoledne byl poprve slavný průvod z jesuitského kostela k čtyrem oltářům, na dolejším náměstí vystaveným, veden, což předtím každého roku na podměstí Pražském z kostela minoritského bylo konáváno; za to ale dovolíno jest minoritům, průvod taký každého roku o samé slavnosti Božího Těla odpoledne slaviti.

Téhož roku dne 22. září spořádal pan biskup jednu prebendu kanovnickou, kterouž byl Jan Schwandle, děkan chrudimský, roku 1662 poslední svou vůlí při zdejší katedralce založil a (dne 17. listopadu t. r.) arcibiskupská konsistoř pražská ztvrdila. Z pozůstalosti tohoto velikého dobrodince biskupské kapitule zdejší, vykázal pan biskup na výživu kanovníka 12.000 zl., na mše svaté za pana zakladatele obětované 1.000 zl. a 3.500 zl. na stavbu nové residence kanovnické. — Téhož také roku vyvolil pan biskup jednoho kněze jesuitského za asesora konsistorního, jehož dne 5. prosince v nový úřad jeho usadil. Od té doby byl až do zrušení řádu jesuitského stále jeden jesuita touto důstojností vyznamenáván, ano i po zrušení téhož řádu zůstal poslední jesuitský asesor, kn. Jan Hayden, v tomto úřadě až do své smrti. — Dne 22. prosince téhož roku 1703 zvolila biskupská kapitula svobodně svého prvního děkana kapitulního, kanovníka Jana Jindřicha Bartla, pána velmi učeného, v právech zběhlého, an až do posledního okamžení svého života neunavitelně se snažil, by Jan Nepomucký za svatého prohlášen byl. [8]) Roku 1704 prohlídnul sám osobně pan biskup celou svou diecesi, a všudy povzbuzoval a poučoval duchovenstvo své v jeho pastýřském úřadě.

Dne 9. srpna 1705 udeřil blesk do Bílé věže, (což se předtím již několikráte bylo stalo). Nazejtří o nešporách vyrazil z věže té a sice ze svůry velikého zvonu, která ve zdi na tři lokte vězela, hustý dým, jejž vším úsilím nemohli překonati, až po pěti nedělích sám přestal. Maje za to, že blesk do věže té

---

[8]) *Časop. p. katol. duchov.* VI. Str. 594.

tak často bije proto, že zvon její snad není svěcený, snažně žádal magistrat pana biskupa, by zvon Bílé věže posvětiti ráčil. Dne 28. t. m., v den památky sv. Augustina posvětil tedy pan biskup zvon ten ke cti sv. Augustina a Vavřince, jež magistrat za zvláštní své ochrance byl zvolil, a opět dne 27. září ostatní na Červených věžích, kterýchž následně pokřtil: na věži naproti Bílé stojící nejmenší v okně visící, Cecilií; druhý nad tímto visící, Leopoldem, a největší Archanjelem Michaelem; na druhé Červené věži hořejšímu dáno jmeno Václav a druhému, spodnímu, Klement. *) Dne 20. prosince potvrdil pan biskup *prvního* kapitulního děkana, pana Jana Bartla, řádně kapitulně zvoleného.

Na žádost pana biskupa Tobiáše potvrdil papež Klement XI. roku 1708 v kostele katedralním vyzdvižené *bratrstvo nejsvětějšího Těla Božího* a mnohými milostmi a odpustky je obdařil. — Na Boží Vstoupení (9. května) 1709 měl zde kn. Jan Antonín de Luka, apoštolský nuncius, řádu kapucinského, latinské kázaní, kteréž jeho průvodčí duchovní na česko do slova vykládal. Mnozí posluchači tu pohnuti jsouce na pokání se dali a kteří dost dlouho v hříchu byli, jeden druhého odprošoval. Po kázaní udělil papežské požehnání.

Až do roku 1709 bývala památka posvěcení chrámu sv. Ducha v neděli po sv. Václavu slavena; poněvadž ale nebylo žádné paměti, že by kostel tento řádně byl kdy vysvěcen, byv i luterstvím porušen: proto k snažné žádosti městského představenstva biskup Tobiáš dne 13. října toho roku 1709, dne památky sv. Kolmana a sice v neděli XXI. po sv. Duchu, řádně katedralní kostel svůj posvětil. Proto od toho času památka posvěcení tohoto chrámu Páně každé nejbližší neděle po sv. Kolmanu v Hradci bývala slavně konána až po časy císaře Josefa II. Spolu posvěcen jest i hlavní oltář a v jeho *sepulchrum Reliquiarum* vložena listina následní: *Ego Tobias Joannes Dei et Apostolicae Sedis Gratia Episcopus Reginae Hradecensis, Ecclesiae Metropolitanae Pragensis ad S. Vitum Canonicus, Caesareae Regiae*

---

*) Zprávu tuto vypsal náš letopisec z „*Calend. Curiae.*"

que Majestatis Consiliarius, Consecravi Altare hoc in honorem S. Spiritus et reliquias SS. Martyrum Theodori et Altini in eo inclusi et Singulis Christi fidelibus hodie unum annum, et in die Anniversaria Consecrationis hujus templi, ipsum visitantibus, quadraginta dies de vera Indulgentia et forma Ecclesiae consueta concessi, — *tempore quo*

AB HOC EPISCOPO V. PRO EPISCOPO, CANONICIS, & SEMINARII FABRICA STARE CÆPIT (1709.)

DOMINICA TERTIA OCTOBRIS FVERAT (1709.) [10])

O svátku Navštívení Panny Marie naposledy navštívil pan biskup svou zamilovanou Choti ve vlasti své Králíkách; tam toho dne měl kázaní, dlouho sv. zpověď slyšel a několik tisíc biřmoval; veliký tu toho dne byl shon lidu, že 30 zpovědníkův jemu postačiti nemohlo. Bolestně potom s Matkou svou se rozloučil, připovídaje: k svátku Narození Panny Marie že opět tam zavítá; avšak nemohl splniti. Nebo následujícího měsíce srpna v Podlažicích při zpívané mši svaté takovou náhlou tíži pocítil, že sotva, oltářní oběť dokonal, pročež potom do Hradce dal se odvezti by s lékařem se poradil. Poněvadž těžkost nemoce více přibývala, k svátku Narození Panny Marie do Králíků místo sebe odeslal svého ceremonáře, kn. Ondřeje Kaincera, by tam služby Boží vykonal. Na tři dni před jeho smrtí kapitula požádala rektora jesuitského, by v poslední nemoci panu biskupu některý z jesuitův stále byl přítomen, co se hned ochotně učinilo a tři dni a též tolik nocí, až svatě dokonal, duchovní služba jemu činěna. Ten den před smrtí dal se donesti do své domácí kaple sv. Karla Boromea a tam posledními svátostmi opatřiti. K poslední hodině dal k sobě svolati nevinnou mládež, by kolem jeho lůžka Boha za něho prosila. On pak maje před lůžkem zavěšený obraz Panny Marie Králické a již v poslední době ještě na

---

[10]) Neděle tato toho měsíce byla třetí neděle církevní a druhou tehdáž dle obecného kalendáře. — Téhož také roku (1709) dostavěl pan biskup ve své residenci domácí kapli, již dne 4. listopadu ke cti sv. Karla Boromea zasvětil.

tento obraz pohlížeje, ducha svého Bohu odevzdal, dne 11. září, maje věku svého 62 léta. Úmrtí jeho oplakávala celá diecese, nejvíce pak těch dvanácte chudých, kteříž každý čtvrtek oběd u něho mívali. Bylť muž vážný a pobožný, učený a střídmý, v úřadě církevním obzvláště zběhlý. Dne 15. t. m. pohřben jest v katedralním kostele podle předchůdce svého, biskupa Bohumíra, před hlavním oltářem v hrobce biskupské.

VI.

Jan Adam hrabě Vratislav z Mitrovic

od roku 1708 kanovník olomoucký, pak skolastik pražský, probošt kolegiatního kostela boleslavského a u Všech Svatých na hradě pražském, od 15. prosince 1709 skutečný probošt kapitulního kostela svatých apoštolův Petra a Pavla na Vyšehradě, od císaře Josefa I. dne 12. listopadu 1710 biskupem hradeckým jmenován, od papeže Klementa XI. dne 12. května 1711 potvrzen a 14. června od kardinála Kristiana Augusta Saského, arcibiskupa strygonského, (ana arcibiskupská stolice pražská uprázdněna byla) k ouřadu biskupskému posvěcen a dne 7. září, jenž toho roku na pondělí připadl, před svátkem Narození Panny Marie do Hradce slavnostně uveden jest. — Jemu vstříc jelo až do Vysoké mnoho hrabat a pánův i zástupcové města. Mezi mosty pak městská pěchota čekala, a střelbou jej pozdravila, načež jezdcové měšťanští v předu jeli a pěchota řad zavřela. U sv. Antonína od duchovenstva, vikářův a farářův, ve bráně od magistratu skrze syndika Vácslava Josefa Sykoru, a u pana Kotečníka domu na rohu od minoritův skrze kn. kvardiana Alblera jest slavně přivítán. V městě kráčeli před ním četní dva zástupové ozbrojených sousedův pěších a jízdných. Pan biskup jel v šestispřežném voze a za ním jiné vrchnosti v devíti šestispřežných a ve čtyrech čtyrspřežných vozích; posléze z kostela jesuitského jemu vstříc vyšel Jan Slavík, rektor zdejší koleje s Tobiášem Losenským, rektorem jičínským a se všemi jesuity zdejšími. Potom do své residence byl uveden.

Druhého dne, 8. září, na den Narození Panny Marie pan biskup z residence v rouchu pontifikalním pod baldachýnem, jejž radní páni nesli, do katedralky uveden jest, kdež slavnou mši svatou sloužil.

Již dne 12. června minulého roku 1711 na hradě Pražském všem krajským ouřadům vydán byl rozkaz jmenem a na místě Eleonory Majdaleny Teresie, královny a císařovny, od místodržících království českého, aby po obdržení přímluvy *sv. Prokopa*, patrona českého, jak toho roku tak i budoucí časy, svátek tohoto svatého, dne 4. července, v království českém byl svěcen a aspoň dopoledne služby Boží tak, jako jiné svátky, konány a všechny hřmotné práce zastaveny byly, kterýžto rozkaz pan biskup Jan Adam dne 28. května (1712) skrze svou konsistoř oznámil a nařídil, aby v celém biskupství svátek tento *poloviční* byl zachováván.

Poněvadž arcibiskup pražský, Ferdinand hrabě z Kinburka, ačkoliv již r. 1710 od císaře Josefa I. jmenován a od papeže Klementa XI. potvrzen a dne 14. července r. 1713 z rukou biskupa Jana Adama arcibiskupské palium v domácí kapli přijal, teprv v neděli druhou po Velikonoci (15. dubna) 1714 slavně do svého metropolitního chrámu sv. Víta uveden jest a litoměřické biskupství osiřalé bylo: vykonán jest v naší katedralce církevní obřad, jakéhož nikdy ani dříve ani potom nespatřila. Dne 9. října (1712) totiž pan biskup Jan Adam u přítomnosti dvou biskupů sufraganův, olomouckého a vratislavského, vysvětil Daniele Josefa Mayera z Mayernů, arcibiskupského jeneralního vikáře a oficiala, na biskupa sufragana pražského, od papeže Klementa XI. již roku 1711 biskupem Tyberiatským jmenovaného.

Roku 1713 biskupská kapitule rozmnožena jest, an Jan Logdman de Auen, děkan holohlavský, dne 1. března za kanovníka vyhlášen byl, jenž sice své děkanství až do smrti podržel, ale 5.000 zl. k tomu účelu ujistil, by z vzrostlé této jistiny po jeho smrti nová prebenda kanovnická založena a zvláště kněžím z jeho rodu vyhražena byla. — Po smrti prvního kapitulního děkana pana Bartla († 28. května 1711) zvolili kanovníci dne 11. prosince t. r. jeho nástupce kanovníka Michaela Martini,

obojího práva doktora, jenž ale již roku 1713 zemřel, odkázav k děkanství 2.500 zl., na biskupský seminář tolikéž, městskému špitalu 3.500 zl. a na obnovení kaple sv. Klementa 500 zl.[11])

Zatím země česká morovou ranou navštívena byla, a tu k lékaři nebeskému putováno do Chrudími. Příkladný začátek učinil pan biskup sám, an s poddanými svými z panství chrasteckého dne 27. srpna k zázračnému obrazu tamějšímu slavné, kajicné procesí vedl a tam mši sv. zpíval; 1518 poutníků s ním připutovavších přijalo svátosti svatého pokání a Velebné svátosti. Ačkoliv město Hradec této metly Boží, která zvláště v městech pražských šlehala, dosud ušetřeno bylo, vedl i kanovník a městský děkan, Eliáš Vyskočil, valný průvod do kostela jesuitského k sv. Františku Xav. dne 22. září. A opět dne 6. listopadu magistrat všecken, měšťané i poddaní s panem děkanem, třemi kanovníky, dvěma jesuity a dvěma minority do Chrudími v počtu 3.667 osob putovali, by i na dále město uchráněno bylo. Při tom obětovali svíci 37 lib. těžkou, na níž obraz sv. Salvatora a městský erb vymalován byl s nápisem tímto: HIC MEDICVS IESVS, pod obrazem: EX VOTO a pod erbem: MAGISTRATVS CVRLÆ REG. HRADECENSIS. Město Hradec skutečně nebylo dotknuto morovou ranou.

Na začátku roku 1714 dostavěl a náležitě upravil pan biskup i svou residenci, roku 1709 od pana biskupa Tobiáše začatou, i sídla kanovnická, načež v neděli květnou, 15. března a pak o slavnosti Zvěstování Panny Marie poprvé říkány a zpívány jsou v katedralním kostele sv. Ducha *církevní hodinky kanonické.* Na prvním místě seděl sám pan biskup, pak všichni pani kanovníci a sice dle jmena, hodnosti a řady: 1. Tobiáš Josef Nauman, sv. theologie bakalář, (třetí) kapitulní děkan, biskupský vikář jeneralní a oficial, 2. Eliáš Vyskočil, sv. theologie bakalář, arcijahen a kanovník, města duchovní správce a konsistoře přísedící, 3. František Logdman z Auen, kanovník starší a děkan holohlavský, 4. Michael Sardagna, kanovník custos, 5. Václav

---

[11]) *Časop. p. katol. duchov.* VI. Str. 594.

Aleš Šmid, sv. theologie bakalář, kanovník primicerius, 6. Jiří Pruša, sv. theologie bakalář, biskupského semináře první rektor a kanovník a 7. Jindřich Stoml, kanovník a Jan Tomáš Berghauer, na veřejném učení pražském sv. theologie bakalář, J. U. licenciat, *authoritate apostolica notarius publicus et juratus*, a pana biskupa sekretář.

Zvoliv za loňského velikého nebezpečenství moru *sv. Klementa papeže a mučeníka* za patrona a přímluvce města Hradce a veškerého biskupství, nařídil p. biskup roku 1714, aby den jeho svátku, 23. listopadu, v Hradci *sub ritu duplici primae classis* co svátek zasvěcený, v celém pak biskupství *festum chori* co kostelní svátek byl slaven; a vida starou kapli téhož světce velmi zchátralou, umínil si, novou vystavěti. Proto téhož roku dne 9. dubna, v pondělí po neděli provodní, jest poslední mše sv. sloužena v bývalé *staré* kapli a na to hned jest pobořena. [12]) — Po úplném utišení v Čechách morové rány, dne 13. května, v neděli po Velikénoci, z kostela sv. Pavla do katedralního, „s pobožností sotva kdy viděnou,“ vedl pan biskup sám slavný průvod hojného kněžstva, měšťanstva, okolních vrchností a veli-

---

[12]) *Stará kaple* tato pocházející z první polovice XIV. století byla vystavěna v témž slohu a z téhož staviva, t. cihel, jako kostel sv. Ducha. Části její byly pak při stavbě Bílé věže do této pojaty, a ty dal teprv roku 1854 tehdejší řídící podkrajský komisař zdejší, Mauric Lüssner, očistiti a značny učiniti. Téhož roku nákladem záduší byla kaple náležitě obnovena a bílým plechem pobita, při čemž i tiara a papežské klíče sejmuty; v tiaře nalezeny byly dva pamětní spisy a zlaté penízy; dle spisů těch byla tiara roku 1804 pořízena; nápotom dne 7. září téhož roku 1854 byla tiara ta, dobře obnovená, slavně opět postavena na své místo.

Kaple slouží hlavně za *Boží hrob* v svatém témdni, jejž roku 1835 pan biskup Karel dal nově zříditi.

Od té pak doby, co dívčí škola od chlapecké oddělena byla, vykázána jest žákům k společným službám Božím veřejným kaple sv. Klementa. Poněvadž ale byla tak chudá, že neměla ničeho, ani posvátných nádob ani rouch bohoslužebných, a to, čehož k službám Božím třeba, musilo z biskupského kostela přinášeno býti, hleděli žáci sami sobě opatřiti to nejpotřebnější k vykonávání služeb Božích Do roku 1861 pořídili sobě sbírkami ciboř s hedbávným ptáštikem ozdobně vyšitým a kalich; čekatelé učitelství koupili mešní knihu; jeden žák daroval konvičky, jeden učitel všechna lněná roucha bohoslužebná s pěknými krajkami a pak jeden žák Jan Bek pěknou lampu věčnou. A téhož roku jali se žáci mezi sebou sbírati na mešní roucha.

kého zástupu jiného lidu nábožného, na poděkování, že i město i jeho vůkolí od toho zlého zachováno bylo. A s tím úmyslem a dle slibu učiněného počalo také městské představenstvo téhož roku se stavbou *sousoší* uprostřed náměstí ke cti a slávě Boží, neposkvrněné Panny před porodem, v porodu a po porodu nejsvětější Marie, svatému Joachymu, sv. Anně, sv. Josefu, sv. Šebastianu, sv. Vavřinci, sv. Karlu Boromeu, sv. Václavu, sv. Janu Nepomuckému, sv. Františku Xaveru a sv. Rozalii ke cti. Roku 1717 dne 9. srpna bylo sousoší toto se všemi ozdobami dokonáno, a čtverým letopočtem opatřeno: 1. PERENNI HONORI VIRGINIS DEIPARÆ SANCTÆQVE DECADIS, 2. SPLENDORI ELEONORÆ AVGVSTÆ CÆSARVM PARENTIS, 3. PROSPERITATI INCLYTI MAGISTRATVS DOTALIS VRBIS. 4. PROTECTIONI AC LARGIORI BENEDICTIONI POPVLI REGINÆ HRADECENSIS PIE ERECTA CONSISTO. (Ovdovělá císařovna Eleonora Falská (po smrti císaře Leopolda I.), jakožto paní věnného města Hradce darovala městu na sousoší toto tříletní plat, jí od města příslušící.) Dne 24. srpna 1718 sám pan biskup sousoší to posvětil.[13])

Obdržev roku 1715 od samého papeže Klementa XI. pomoc a učiniv u veškerého duchovenstva i u vrchností kraje hradeckého sbírku, k níž i město Hradec přispělo, dokončil biskup Jan Adam stavbu nové kaple sv. Klementa roku 1717 a dne 23. listopadu t. r. první mši svatou v ní sloužil. Na Nový rok 1719 bylo zde první kázaní německé a sice pro Němce, kteříž zvláště co kupci v městě se osazovali. Konečně ve čtvrtek dne 14. září 1721 ji p. biskup slavně posvětil, kteréhož posvěcení památka tam ročně v neděli před sv. Václavem byla slavívána. Posvěcení toto bylo posledním výkonem moci a slavného úřadu pana biskupa Jana Adama v hradeckém biskupství, neboť již dne 24. t. m. (září) jmenován jest biskupem v Litoměřicích, kamž také

---

[13]) V *Catalogus univ. cleri dioec. Reg. Hradecensis* a sice v řadě panův biskupův udán jest 9. den ledna místo 24. září: my jsme s kn. F. Švendou se drželi *J. Berghauera: Protomartyr Poenitentiae.* Pag. 279 a 282.

dne 3. května 1722, jsa od papeže Innocence XIII. potvrzen, slavně uveden byl. [14])

VII.

Václav František Karel Košinský svobodný pán z Košina,

olomoucký kanovník roku 1721 od císaře Karla VI. na biskupství hradecké jmenovaný a t. r. 1. prosince od papeže Innocence XIII. potvrzený, byl dne 8. února 1722 v Olomouci od tamnějšího biskupa sufragana, hraběte z Breidy u přítomnosti hraběte z Thurnu, tamnějšího kanovníka a probošta od Všech Svatých kanovnického řádu řeholního Lateranského, za biskupa posvěcen. Dne 27. září 1722 zavítal pan biskup Václav do svého města. Za předjíždějícími 39 kočáry u brány městské očekával ho magistrat, jmenem kterého Ferdinand Cejp z Peclinovce, první syndikus, ho přivítal zvláštní řečí, kterouž skončil slovy těmito: „Vstup dále náš biskupe, mezi dvěma anjely Václave, vejdi na trůn, svou pastýřskou holí nekatolického trní poupata setři a své ruky nad stádem Svým pozdvihni a požehnej dědictví Svému!“ Poděkovav za to přivítání, udělil pan biskup všem požehnání. U rohu Malého náměstí holdovali jemu minorité s kvardiánem Vojtěchem Dentulínem, uprostřed Velkého náměstí před svým kostelem jesuité a u residence veškeré duchovenstvo. Nazejtří o slavnosti sv. Václava z residence, kde všichni cechové s korouhvemi, bratrstva se svými umbelami a městské vojsko pana biskupa očekávalo, v pontifikaliích pod baldachýnem, od čtyr radních nešeným, do svého katedralního kostela slavně uveden, kdež první slavnou mši sv. obětoval. [15])

---

[14]) Dne 4. září t. r. v sobotu po nešporách *první* procesí s bubny a hudbou jest sem konáno. Roku 1719 urozený pan Frant. Arnošt Pichler, primas hradecký († 13. října t. r.) odkázal jest 100 zl. k tomuto sousoší *na sobotní letanie*. — Dne 6. prosince 1720 v městské radě jednohlasně usnešeno, aby za konané letanie při štatui na náměstí panu děkanovi 30 kr., kantorům 50 kr. a zvoníkovi 10 kr. týdně z městského důchodu bylo vypláceno.

[15]) Téhož roku 1722 usnesl se magistrat, aby budoucně za kryptu u sv. Ducha, když větší osoba jakákoliv se pochová, 10 zl., za prostřední nedospělou 5 zl. a od dítěte 3 zl. bylo placeno.

Za tohoto pana biskupa kanovník Jindřich Stommel dne 11. dubna 1723 jmenem děkana a kapituly kostela katedralního zdejšího z kláštera sv. Cecilie řeholních panen v Kolíně nad Rýnem vyprosil dvě svaté hlavy a tři kosti z hojných ostatkův tovaryšstva sv. Uršuly a obohatil těmito klenoty katedralku. A opět dne 21. března 1729 vyžádal odtamtud jednu svatou hlavu a sedm kusů kostí; i těmito a jednou svatou hlavou, kterouž týž kanovník dávný čas u sebe choval, obohacen byl biskupský kostel sv. Ducha. K této zprávě dokládá kn. Fr. Švenda: „Odtud slušně pokládám počátek pobožnosti a důvěrnosti, kterouž uctěni bývali v Hradci svatí ostatkové tohoto tovaryšstva panen sv. Uršuly, že za našich časův každoročně dne 21. října v katedralce zpívaná mše sv. byla sloužena, any svaté tyto ostatky (nyní porůznu na oltářích rozdělené) na hlavním oltáři vystavené bývaly.“

Jak již známo, uložil roku 1713 Jan František Logdman de Auen, bývalý děkan holohlavský, pro kapituli 5.000 zl., aby, až jistina tato z úroků aspoň na 9.000 zl. zroste, rodina Logdmanovská právo měla z lůna svého schopného kněze ku kanovnictví hradeckému představiti. Když pak roku 1725 jistina ta na 8.230 zl. vzrostla a kněz Melichar Logdman dům svůj otcovský za kanovnické sídlo poručiti připověděl: přijmul ho dne 4. dubna t. r. pan biskup Václav do své kapituly. — Začátkem roku 1728 jmenují se v ní následní pánové: *RR. D. Tobias Josephus Neuman SS. Theologiae baccalaureus, Capituli Decanus, Vicarius Generalis; RR. D. Elias Vyskočil SS. Theologiae baccalaureus, Notarius Apostolicus, Archidiaconus, Canonicus Curatus; RR. D. Joannes Venceslaus Chřepický eques de Modliškovic, Canonicus Scholasticus, Collegii Episcopalis Rector; RR. D. Michael Sardagna, Canonicus Custos; RR. D. Henricus Stommel, Canonicus Primicerius et Collegiatae Ecclesiae Vürzburgensis ad S. Joannem Canonicus; RR. D. Adalbertus Dobrohlav, Canonicus Residentialis; RR. D. Michael Logdman de Auen, Canonicus Residentialis;* jakož i: *RR. D. Georgius Josephus Pruša, Canonicus titularis, Parochus Hněvčovesii; RR. D. Norbertus Mathaides, Ca-*

nonicus titularis, Decanus Skučensis; RR. D. Andreas Ritz, Canonicus titularis, Decanus Kopidlensis et Parochus Velišensis. Seznam biskupské konsistoře z téhož roku ale již v počátku července vykazuje: *RR. D. Adalbertus Dobrohlav, Praeses, Vicarius generalis et Officialis* a tyto rady: *RR. D. Elias Vyskočil, Joannes Chřepický, Georgius Pruša, Melchior Logdman; Adm. R. D. Joannes Josephus Sax, Chrastensium Decanus et Illmi Episcopi Secretarius; Adm. R. Pater Ferdinandus Straník, S. J. Collegii Rector; Adm. R. D. Joannes Franc. Michálek, SS. Theologiae Baccalaureus et Supremae Doctoratus Laureae Candidatus, Caes. Reg. Magist. Capellanus Aulicus, Assessor et Secretarius Consistorii; Adm. R. D. Joannes Junk, SS. Theologiae Baccal., Dobrušcensium Decanus, Vicarius Foraneus; Praenobilis D. Venceslaus Ferd. Strnad, Urbis Senator, Assessor et Consistorii Secretarius. Cursores Consistorii: Joannes Řehák et Martinus Jakúbek.*

Dne 10. února 1729 prohlášeno jest v Hradci katolické pozdravení: „*Pochválen buď Pán Ježíš Kristus!*“ ku kterémuž papež Benedikt XIII. odpustky připojil.

Roku 1729 dne 19. dubna vyhlásil týž papež blahoslaveného Jana Nepomuckého za svatého, a slavnost tato byla v neděli Průvodní (16. dubna) roku příštího (1720) v katedralce svěcena, ač pro hojnost lidu s povolením pana biskupa Vácslava u štátui na prostřed náměstí mše svaté byly čteny a tam i lidu kajícímu Tělo Páně podáváno. Na žádost pana biskupa a městské rady byla od jesuitův vyzdvižena dvojí brána vítězní, jedna veliká u dveří katedralního kostela a druhá široká u brány hřbitovní. Slavnost tato trvala po tři dni; každého dne bylo vedeno procesí po městě a večír celé město osvíceno, při kterémž na jesuitské koleji a na školách v dvojí řadě cnosti sv. Jana s nápisy osvícenými v 34 oknech představeny byly.

Dne 26. března v pondělí velikonoční 1731 zemřel v Chrasti pan biskup Vácslav a do Hradce přivežen v katedralním kostele pohřben jest; dne 30. t. m. jsou za duši jeho exequie slouženy.

VIII.

Moric Adolf vévoda Saský,

Julišský, Klevský, Bergský, Angarský a Vestfalský, lantkrabí Durinský, markrabí Mišenský, Horní a Dolní Lužice hrabě, kníže Henneburský, hrabě Marky, Ravensberka a Barby, pán na Rabenšteině, polského řádu Bílého Orla rytíř, dne 26. března 1716 v Jagru v Uhrách, odřeknuv se náboženského vyznání, v kterém se narodil, do lůna Církve přijmut, povýšen byl roku 1719 za kanovníka v Kolíně nad Rýnem, r. 1722 za probošta v Starém Öttingu, r. 1725 za děkana při metropolitním kostele sv. Gereona v Kolíně nad Rýnem a pak za kanovníka při katedralce v Lutichu a konečně roku 1731 co arcibiskup Pharsalský (*in partibus infidelium*) od císaře Karla VI. jmenován a v měsíci dubnu 1732 od papeže Klementa XII. potvrzen za biskupa hradeckého.

Dne 30. listopadu téhož roku (1732) pobožně v Pánu usnul p. Eliáš Vyskočil, kanovník kuratní, jubilovaný kněz a arciděkan hradecký, 82 léta starý, „otec a štědrý almužník chudých vdov a sirotkův, plný zásluh, pobožnosti a lásky.“ Nástupce jeho, Pavel Bernard Lyhr, doktor písma svatého, přísežný notář apoštolský, arcibiskupský vikář venkovský a děkan chrudimský, byl dne 12. července dne 12. července 1733 12. t. m. slavně usazen způsobem tímto: okolo půl desáté od veškerého magistrátu a sousedstva do kostela doveden; po kázaní, když pan biskup se vším svým dvorem do kostela přijel, učinil vyznání víry, načež jemu od pana biskupa znamení hodnosti udělena a od pana purkmistra Jana Víta Blahy klíče kostela odevzdány jsou. Po slavné mši svaté, kterouž sám zpíval, od čtyr osob z magistrátu a syndika Portenšteina na děkanství doprovozen, kdež jemu týž městský písař u prvních dveří v latině přání jmenem celé obce složil.

Jenom na krátko sídlel pan biskup Moric v Hradci, an, ne-li roku 1732, tedy teprv na začátku roku 1733 na biskupskou stolici hradeckou dosednuv, opět již téhož roku (1733) jmenován biskupem litoměřickým.

IX.

Jan Josef hrabě Vratislav z Mitrovic,

(bratr pana biskupa Jana Adama, napotom jmenovaného arcibiskupa pražského a dne 2. června 1733 zemřelého), kanovník olomoucký a probošt u Všech Svatých na hradě Pražském, dne 6. července 1733 od císaře Karla VI. jmenovaný a dne 18. prosince t. r. od papeže Klementa XII. potvrzený biskup hradecký. — Dne 5. června v sobotu po Božím Vstoupení 1734 slavil svůj vjezd do Hradce a nazejtří v neděli slavně do své katedralky jest uveden. Za tohoto pana biskupa byla r. 1735 zde první *misie kající* konána a sice na náměstí od tří kněží jesuitských, v jejichž čele proslulý kněz Antonín Koniáš byl. Mnoho i okolního lidu v tomto posvátném úkonu vřelého podílu vzalo. — Dne 9. února 1736 obdržela biskupská kapitule od svatého otce Klementa XII. právo v kůru užívati v letě rochety bílé s rukávy a zimního času téže rochety s velkou kápí fialové barvy s vlečí a s kapucí, podšitou kožičkami hermelínskými neb bílými. — S povolením magistratu (dne 26. března obdrženého), rozšířila téhož roku biskupská kapitule sakristii při katedralce.

Dne 24. března 1738 prohlášena jest v Hradci misiva od zemského gubernia, kterouž bylo nařízeno, by k nemocným veřejně pod baldachýnem Velebná Svátost byla donášena a dříve před východem z kostela na zvon znamení bylo dáváno. Krásný tento způsob zachoval se až do časů Josefinských a byly časem již odkazy činěny a chovány na zvoníky a kantory (zpěváky), průvody takové doprovázející.

Brzy na to vyznamenána jest biskupská kapitule zvláštně. K žádosti pana biskupa povolil a právo udělil svatý otec Klement XII. dne 28. června t. r. (1738) pátému kapitulnímu děkanu Michaeli Antonínu Sardagnovi z Hohenšteina a jeho nástupcům užívati infule, prstenu, kříže náprsního, berle, sandálův (střevíců), rukavic a ostatních ozdob pontifikalních i v katedralním kostele i mimo něj, avšak s povolením pana biskupa; udíleti slavného požehnání po mši sv., nešporách a po slavnostních ho-

dinkách raních a sice v pontifikaliích, (leč by některý bisk neb poslanec apoštolský přítomen byl; v přítomnosti jeho s zřejmý povolením) a žehnati všelikého roucha, ozdob a nádob církevní zvonic, zvonův a jakýchkoliv okras kostelních, při čem ale p všem pomazání svatým olejem se nepotřebuje.

Roku 1745 v biskupství hradeckém počítáno far 108, a ministratorův 6, lokalistův 9, altaristův 7, kaplanův a kooper torův 80; věřících pak schopných k přijímání svatých svátos 248.239.

Roku 1747 vyskytla se a po několik let trvala v dieces zvláště v okolí Bydžova, nová jakási *sekta židovská*, o kteréž al více nám známo není, leč že její přívrženci nedávajíce svých dí tek křtíti, od vlády zemské všemi prostředky stíháni a jejich svůdcové a tvrdošíjníci ohněm, mečem a vězením pokutováni jsou.

Dne 4. května 1737 děkan holohlavský Jan Řečický, ode vzdal biskupské kapituli 8.000 zl. žádaje, by, až by tato jistina v slušnou sumu vyrostla, na tuto nadaci jeden kanovník při ka tedralce sv. Ducha usazen byl. Že ale v pruské válce něco z toho kapitalu se ztratilo a roku 1745 všeho i s úroky jenom 7.712 zl. se sečtlo: týž pan děkan roku 1746 dne 25. listopadu z poslední své vůle ještě jiných 8.000 zl. na týž úmysl přiloži a vykázal. Konečně v měsíci dubnu 1747 pan biskup Jan Jose tuto *fundaci Řečickou* pro budoucího kapitulního kanovníka po tvrdil, vykázav na jeho výživu úroky z 12.000 zl. a z 20.000 z za přítomnost jeho v kůru při hodinkách; avšak s tím závazke od zakladatele vyžádaným, by kanovník tento ničeho od nepř tomných ostatních kanovníkův neužíval a co on svou nepřítom ností promešká, nikoliv ostatním, ale pouze kostelu katedralním bez vší výminky k užitku aby připadlo. — Za ostatní pozůsta kapital i úroky aby dům pro jeho residenci koupen byl. Na tu prebendu jmenoval nejprvé sám pan zakladatel děkana nách ského Jana Václava Strnada; budoucně pak by u volbě nov kanovníka na tuto prebendu pan biskup se svou kapitulou střídal. Konečně žádá pan zakladatel, by pokaždé volen kněz na vinici Páně zasloužilý, aby v katedralním kostele,

žádost pana kanovníka kuráta, kázaním nápomocen býti mohl a proto si přál pan zakladatel, by takový *Joanneus* nazýván byl. — Dne 9. července (1747) dosadil pan biskup dotčeného pana Strnada na toto kanovnictví.

Roku 1737 papež Klement XII. daroval katedralnímu kostelu sv. Ducha tělo sv. Klementa mučeníka. Avšak dobrých deset let bylo svaté tělo toto prozatím chováno v kostele sv. Jana Nepomuckého, až roku 1747 od pana kapitulního děkana Michaela Sardagny v pěknou rakev skleněnou urovnáno, slavně odtamtud do katedralky přeneseno a k pilíři naproti kazatelnici vystaveno jest. (K slušnějšímu uctění vystavil napotom roku 1778 pan biskup Josef Adam tělo to svaté na oltář sv. Antonína poustevníka, kdežto on sám, říkaje každého dne, mši sv. sloužíval a druhé od jeho zpovědníka sloužené, před oltářem kleče, přítomen býval. Avšak roku 1788, za neblahé obnovy katedralního kostela, svaté ostatky tyto odtud do kaple sv. Klementa přenešeny a tam ke zdi po straně epištolní uloženy jsou.)

K dostatečnému rozmnožení a ustálení biskupského obročí koupil pan biskup Jan Josef s povolením císařským z pokladnice solní za 27.000 zl. od rytíře Jana Nepomuka Hougvice z Biskupic statek *zájezdecký* a dal tuto koupi dne 8. ledna 1747 do desk zemských vložiti, a opět dne 31. prosince 1750 koupil od rytíře Romeda Václava Cyrani z Boleshausenů z téže pokladnice za 22.600 zl. statek *roubovický* se vším, což k němu od starodávna náleželo. I tato koupě byla dne 8. ledna 1751 do desk zemských vložena. [16])

Roku 1751—2 císařovna Marie Teresie z obzvláštní nábožnosti a úcty k nejsvětější Svátosti oltářní nařídila, by v městech

---

[16]) *Desky zemské.* CCCCLXXIII. L. 15. — DLXXXVIII. A. 17. — V obou těchto vkladech jest titul tohoto pana biskupa vypsán takto: *Jan Josef* biskup hradecký, sv. Římské říše hrabě Vratislav z Mitrovic, c. k. skutečný tajný rada a prelat domácí, při katedralním kostele olomouckém kanovník, doktor obojího práva, pán na Chrasti, Chlumu, Zájezdci a Svobodných Hamrech, jakož i dědičný pán hraběcích Vratislavských statků svěřenských Jince, Dírného a Záluží. — Proto taky jmenujeme ho *Jan Josef*, ač v katalogu dioecesním na stránce 4. jenom Josef se nazývá. (*J. Berghauer* jmenuje ho Jan Josef.)

a jiných místech, kde vojanská posádka se nachází, čtyři prostí vojáci s poddůstojníkem kněze provázeli, kdykoliv se s Velebnou Svátostí k nemocnému se ubírá.

Dne 11. září 1753 dokonal pan biskup Jan Josef v Chrasti činný život svůj vezdejší, učiniv dědicem veškeré své pozůstalosti katedralní kostel svatého Ducha, o jehož okrasu mnoho byl jest pečoval. V pátek dne 14. t. m. pohřben jest v biskupské hrobce zdejší. — Dne 18. jest po čas siroby naší diecese pan Josef Sax zvolen za jeneralního vikáře biskupského.

X.

Antonín Petr hrabě Příchovský svobodný pán z Příchovic,

doktor Písma svatého, království uherského prelat a v tamnějším Gothalu u sv. Jiří opat infulovaný, c. k. skutečný tajný rada, při metropolitním chrámu sv. Víta na hradě Pražském kapitulní děkan, arcibiskupa pražského koadjutor, dne 16. listopadu 1753 jmenovaný a v XXVI. neděli po sv. Duchu dne 19. t. m. od pana arcibiskupa pražského posvěcený arcibiskup Emesský, od císařovny Marie Teresie dne 18. října 1753 jmenovaný a od svatého otce Benedikta XIV. dne 19. února 1754 potvrzený biskup, zavítal již 14. března t. r. do Hradce a dne sv. Josefa dosedl na svůj trůn biskupský.

Na počátku téhož roku (1754) bylo ve všech císařských zemích zapovědíno, kotlů (bubnů) a trub v kostelích užívati a dvě léta na to nařídila císařovna, by mrtvoly teprv po 48 hodinách bývaly pohřbeny.

Dne 26. října 1763 pan biskup Antonín Petr povýšen byl na arcibiskupství pražské.

XI.

Heřman Hanibal hrabě z Blümegen,

cís. král. tajný rada, kolegiatního kostela u ss. Petra a Pavla v Brně infulovaný probošt, katedralního kostela olomouckého kanovník, roku 1763 od císařovny Marie Teresie jmenovaný, a

od svatého otce Klementa XIII. dne 9. dubna 1764 potvrzený biskup, přibyv dne 14. srpna t. r. do Hradce, nazejtří ve středu o slavnosti Nanebevzetí P. Marie slavně ve svou katedralku uveden jest.

Od neděle III. po Velikonoci, 20. dubna 1766, na náměstí, v zvláštní k tomu vystavěné kapli, konali čtyři jesuité misie kající, načež v pondělí, 28. dubna, sám pan biskup Heřman tam misionářský kříž požehnal. Posledního dubna odebrali se misionáři ti odtud do Hořice a pak do Jičína. Od té doby nebylo v kraji hradeckém misií, až za našich časův.

Dne 1. listopadu t. r. pan biskup Heřman celou svou konsistoř proměnil; zřídiv oficiala svého a spolu řiditele konsistorní kanceláře pana Martina Uhlíře, děkana holohlavského a titularního kanovníka, a ponechav jediného posavadního asesora, jesuitu Bergmana, zvolil za rady své konsistorní samé venkovské děkany. — Jsa nedužívý a pak i mrtvicí raněn, více v Brně u sv. Petra a Pavla si zalíbil. Tam také roku 1767 s povolením císařovny Marie Teresie zvolil sobě tamnějšího kapitulního děkana Matiáše Františka hraběte Chorinského a svobodného pána z Ledské za svého auxiliáře, jenž, obdržev biskupského posvěcení, dne 16. října t. r. Hradec navštívil a pak ve všech biskupských úkonech churavého pana biskupa Heřmana zastával [17])

Roku 1770 pan Jan Vácslav Bauler z Hohenburka, doktor Písma sv., protonotář apoštolský, kanovník a děkan městský, s pomocí několika dobrodincův a zvláště Františka Švendy primasa (otce našeho letopisce) ku slavnosti sv. Jana Nepomuckého vyzdvihl v katedralním kostele nový oltář ke cti tohoto našeho svatého patrona, jehož obraz k prosbě kněze Švendy malíř a jesuitský frater Ignac Rab jest vymaloval.

---

[17]) Po smrti pana biskupa Heřmana zvolen jest pan hrabě Chorinský roku 1775 na místo jeho za infulovaného probošta u ss. Petra a Pavla v Brně a již několik let před tím od olomouckého biskupa hraběte z Hamiltonů za jeho sufragana s titulem biskupa ze Samarie; dne 18. května 1777 jmenován byl od císařovny Marie Teresie prvním biskupem brněnským a na tuto důstojnost dne 15. prosince t. r. od svatého otce Pia VI. potvrzen. (*P. G. Wolný. Kirchl. Topographie von Maehren* II. Abth. Pag. 3 & 43).

Poněvadž o slavnosti Božího Těla vojenští důstojníci toho roku potahovali na se starobylé právo radních pánův městských k nešení baldachýnu (nebes) při průvodu s Velebnou Svátostí, stěžovala si na to městská rada u zemského gubernia, a to dne 20. července (t. r. 1770) nalezlo, aby, ač práva vojenská při průvodech šest důstojníkův k baldachýnu ustanovují, v Hradci prastarý obyčej zachován byl.

Dne 16. října 1771 po obyčejných raních hodinkách a slavné mši svaté v sakristii sv. Michaela, po smrti pana kapitulního děkana Jana Josefa Saxe zvolili pani kanovníci jeho nástupce Jana Vokouna, jehož i brzy na to pan biskup potvrdil.

Téhož roku o slavnosti Božího Narození v katedrálce prohlášen byl list, mocí kteréhož papež Klement XIV. na žádost císařovny Marie Teresie některé poloviční i zasvěcené svátky zrušil, přeloživ dni postní, kteréž před svátky svatých apoštolův byly zachovávány, na středy a pátky adventního času. *Polovičnými svátky*, v kterýchž lidé po vyslyšení mše svaté všelikých prací konati mohli, byli dnové následní: ss. Fabiana a Šebestiana, Zasnoubení P. Marie, Obrácení sv. Pavla, sv. Blažeje, úterý před Popeleční středou, Popeleční středa, sv. Apolonie, sv. Scholastiky, Přenešení sv. Václava, sv. Tomáše z Aquina, sv. Jana Božího, sv. Cyrilla a Methoda, Sedmibolestné P. Marie, Zelený čtvrtek, Velký pátek, Bílá sobota, sv. Jiří, sv. Marka evangelisty, sv. Sigmunda, sv. Antonína Paduanského, sv. Markyty, sv. Ignace z Loyoly, Porciunkule (2. srpna), sv. Dominika, P. Marie Sněžné, sv. Kajetana, sv. Augustina, Povýšení sv. Kříže, sv. Ludmily, sv. Františka Serafinského, sv. Havla, sv. Lukáše evang., Obětování P. Marie, sv. Františka Xavera, sv. Barbory, sv. Adama a Evy a sv. Silvestra. — *Zasvěcené svátky* tehdy byly zrušeny tyto: sv. Matiáše apoštola, sv. Josefa pěstouna Páně, úterý Velikonoční, sv. Vojtěcha, sv. Filipa a Jakuba, sv. Jana Nepomuckého, úterý Svatodušní, sv. Víta, sv. Jana Křtitele, sv. Prokopa, P. Marie Karmelské či Škapulíře, sv. Maří Majdaleny, sv. Jakoba apoštola, sv. Anny, sv. Vavřince, sv. Bartoloměje, sv. Matouše, sv. Václava, sv. Michaela archanjela, Růžencová slavnost, ss. Šimona

a Judy, sv. Martina biskupa, (sv. Klementa), sv. Kateřiny, sv. Ondřeje, sv. Tomáše apoštola a sv. Jana Evangelisty. [18])

Dne 6. května 1772 socha sv. Jana Nepomuckého přenešena jest na Malé náměstí; stávala dotud u mostu na silnici Pražské blízko pod branou Pražskou, kdež ji byl Jan Fridrich, císařský rychtář a měšťan zdejší okolo roku 1729 svým nákladem postavil a kterouž pak dle obecního usnešení (5. března 1751) magistrat z městských důchodů opatroval.

Toho roku připadl svátek sv. Jana Nepomuckého na sobotu a ačkoliv pro své zrušení ani v direktaři co zasvěcený naznačen nebyl: přece týdenní trh sobotní již předešlého pátku byl držen a svátek sv. Jana jako kdy dotud od veškerého lidu svěcen jest; proto taky pan biskup Heřman dne 18. prosince téhož ještě roku vydal list, mocí kteréhož zvoliv sv. Jana Nepomuckého za patrona tohoto biskupství, svátek jeho dne 16. května na dále světiti všem věřícím celého biskupství nařídil.

Tehdáž od sv. Trojice 1771 do sv. Trojice zemřelo v biskupství hradeckém 32.959 osob a 11.907 se narodilo; ubylo tedy za ten rok 21.052 osob.

Po dlouhé chorobě zemřel pan biskup Heřman ve svém proboštství u ss. Petra a Pavla v Brně dne 17. října 1774 v 59. roce svého stáří, kdež i pohřben jest, odkázav katedralnímu kostelu sv. Ducha 1.000 zl. Dne 27. t. m. zvolili pani kanovníci ze středu svého nejmladšího pána, Jana Prokopa hraběte Schaaffgotsche, svobodného pána z Kynastu a Greiffensteina, za kapitulního vikáře, (kterýž napotom se stal prvním biskupem v Budějovicích).

XII.

Jan Ondřej Kaiser rytíř z Kaiserců,

narodil se v Čechách dne 29. listopadu 1716, nejprvé byl farářem v Klecanech, pak na Friedlandě, odtud na hrad Pražský v počet kanovníkův při metropolitním chrámu sv. Víta povýšen,

---

[18]) Srovn. *Prager Calender auf d. Jahr 1749.*

dne 10. června 1757 od Morice Gustava, arcibiskupa pražského jeneralním vikářem a oficialem jmenovaný, dne 14. července 1759 za kapitulního děkana u ss. Kosmy a Damiana v Staré Boleslavi povýšený, roku 1760 od téhož pana arcibiskupa za světícího biskupa zvolený, od pana biskupa hradeckého Antonína Petra a biskupa Thermiscirského posvěcený, dne 2. května 1775 od císařovny Marie Teresie jmenovaný a téhož ještě roku dne 17. července od svatého otce Pia VI. potvrzený biskup hradecký; pomeškav od 17. srpna v Chrasti, dne 9. října zavítal do Hradce, načež dne 15. t. m., výroční den památky posvěcení katedralního kostela sv. Ducha slavně na trůn biskupský usednul po úvodním kázaní, kterýmž sám výbor veliké své osady byl pozdravil a horlivě poučoval. Druhého dne zřídil svou konsistoř, potvrdiv pana Prokopa Schaaffgotsche za svého jeneralního vikáře a oficiala a za rady přísedící pány: Františka Gelbicha, Karla Lecuevra, Karla Šneidra, kanovníky kapitulní, pak Morice Klíra kanovníka kurata a spolu řiditele kanceláře a exjesuitu Haidena a jmenovav i urozeného pána Šneidra, císařského rychtáře hradeckého spolupřísedícím a kněze Josefa Komposta tajemníkem konsistorským a kn. Františka Tobiáše a kn. Ignace Maiera, kancelisty.

Nejenom ovčiček svých ale i pastýřů jich duchovních prospěchu duší hledaje, držel pan biskup Jan Ondřej od 15. prosince 1775 osmidenní exercicie s veškerým duchovenstvem městským v své domácí kapli sv. Karla, an kn. Karel Přikryl, poslední bývalý rektor zdejší koleje jesuitské dle pravidel sv. Ignace pravdy evangelické předkládal. Pobožnost tuto ukončil pan biskup sám v katedralním kostele slavným zpěvem Ambrosianským. Ale nebylo popřáno horlivému velepastýři tomuto dlouhého pobytu mezi svými. Pomodliv se o Svaté noci s kanovníky a duchovenstvem veškerým jitřní hodinky, sloužil o půl noci slavnou mši svatou; na to pak o hodu Božím nasytiv nesčíslného zástupu posluchačův věřících nebeským chlebem slova Božího, zpíval i druhou mši slavnou; avšak navrátiv se domů z kostela, pocítil nějaké mdloby, z níž se vyvinula těžká nemoc, kteráž příliš brzo za sebou měla smrt. Dne 13. dubna 1776 dal se

zaopatřiti posledními svátostmi, dne 5. května t. r. v neděli IV. po Velikonoci, cítě, že jižjiž má se odebrati k životu věčnému, dal zvoniti obyčejným umíráčkem a sobě předříkávati gradual „*Dies irae*,“ tiše Bohu duši svou odevzdal. Dne 8. t. m. tělo jeho uchováno do biskupské hrobky katedralní. — Pozůstalou svou mohovitost byl jest pan biskup na dva díly rozdělil; polovici odkázal chudým svého biskupství a druhou katedralnímu kostelu sv. Ducha, jenž takto 9.900 zl. obdržel.

Téhož roku dostalo se katedralce dvou pěkných darů, totiž, nové *křížové cesty*, kterouž měšťanka Dorota Štadlerová pořídila a v měsíci červnu přenesen sem byl obraz sv. Antonína, od Petra Brandla malovaný, z podměstského kostela téhož svatého, kterýž k vůli pevnosti pobořen byl.

XIII.

Josef Adam hrabě z Arco,

cís. král. tajný rada, kanovník solnohradský, biskup Hipponský a arcibiskupa pasovského sufragan, dne 17. května 1776 od císařovny Marie Teresie jmenovaný a od svatého otce Pia VI. dne 10. července t. r. potvrzený biskup hradecký, dne 22. srpna t. r. ve vší tichosti přijel do svého města, a potvrdiv svou konsistoř, dne 25. t. m. v XIII. neděli po sv. Duchu slavně na stolici biskupskou usedl. — Hned na začátku druhé polovice měsíce září vyjel pan biskup do horského okresu broumovského na jeneralní visitaci svého duchovenstva.

Nákladem několika tisíc zlatých, od císařovny Marie Teresie vyžádaných, opravil a zvláště přední stranu residence své přestavěl pan biskup Josef Adam roku 1777, ana celá budova po mnohá léta zanedbána byla.

Dne 20. června 1778, v sobotu po slavnosti Božího Těla, o kteréž sám byl ještě slavný průvod vedl, odejel pan biskup Josef Adam na čas do Solnohradu, kdež dosud byl kanovníkem; avšak nevrátil se více do Hradce, ač teprv dne 6. dubna 1780 biskupem sekovským jmenován byl. Dokud v Hradci sídlel,

„*toho jedině litoval: že* jazyka českého nepovědomý, s svými ovčičkami mluviti nemohl.“

XIV.

Jan Leopold z Haye,

narodil se dne 22. dubna 1735 ve Fulneku na Moravě; studoval v Olomouci; nejprvé byl ceremonářem dvou biskupů olomouckých, hrabat Egkha a Hamiltona, r. 1770 kapitulním děkanem v Kroměříži, biskupským radou, konsistorním asesorem, farářem a venkovním děkanem (vikářem); dne 2. února 1775 instalován co infulovaný probošt v kolegiatním kostele sv. Václava v Mikulově a dne 25. t. m. do stavu rytířského povýšen. Když r. 1777 v hradišťském a přerovském kraji náboženské nepokoje jsou vypukly mezi nekatolíky od roku 1624 v úkrytu tiše se chovajícími, jmenovala biskupská konsistoř olomoucká čilého Haye do komise, kteráž nepříjemnou tu věc měla vyšetřiti a srovnati; po odchodu jeho soudruhů zůstalo jemu hlavní břímě té práce, a on vykonal úlohu svou poučováním, zřízením nových kostelů a škol, usazováním statečných kněží atd. tak dalece, jak mu bylo možná při odporu jemu od nespokojenců činěném, a když pak po dvou letech náboženské pohnutí v Nosislavě (v Brněnsku) a r. 1780 v obou již jmenovaných krajích se obnovilo, účinkoval opět on tam přímluvou vládě a upokojováním lidu; avšak návrh jeho, by vláda vydala politickou toleranci, byl zamítnut, a když ji pak císař Josef II. povolil, vzbudil jeho oběžný list, k duchovenstvu svému v toleranci vydaný, u všech tehdejších osvícenců veliký hluk pochvalný. [19]) Dne 29. července 1780 byl od císařovny Marie Teresie jmenován biskupem hradeckým a dne 11. prosince t. r. byv od svatého otce Pia VI. potvrzen, přijal dne 11. března 1781 v neděli druhou postní od kardinala a arcibiskupa

---

[19]) Naproti tomu ale nejmenovaný kněz vydal roku 1783: *Romano-Catholica Dubia super Litteras pastorales a (Titul.) Domino Joanne Leopoldo ab Hay episcopo Reginae-Hradecensi anno Christi 1781 20. Novembris editas atque publicatas.*

vídeňského svěcení biskupské, načež dne 6. dubna Novým Hradcem v tichosti do svého města zavítal, ač deputovaní od města zřízení u Plačic jeho příjezdu čekali. Nazejtří v neděli květnou uveden jest od své kapituly na trůn biskupský.[20])

Po smrti císařovny Marie Teresie († 29. listopadu 1780) staly se za jejího syna a nástupce císaře Josefa II. veliké proměny v životě občanském i církevním. Panovník tento povahy nad míru ohnivé, vzdělaný dle ducha času svého, jenž hrdě zavrhoval všechno staré a směle se zasazoval o povznešení člověčenstva prostředky dotud nezkušenými, vymyšlenými pouhým pátravým rozumen, mínil národy své oblažiti a moc říše své zvelebiti novými zákony, zřízeními, ústavy všelikého druhu, které se k tomu hodily dle jeho náhledu neb zdání; při čemž domníval se co panovník míti právo ku provedení všeho co uznal za prospěšné státu, a nechtěl se ohlížeti nic po právích Církve, národů, zemí, obcí, sborů, pokudž byla práva tato na překážku jeho zámyslům. Všecko pak konal spěšně a bez mnohého rozmyšlení, chtěje sám na své oči spatřiti ještě ovoce své činnosti.

Nejprvé chtěl císař Josef Církev katolickou v zemích svých uvésti zcela pod moc statu a vyjmouti se tudy z poslušenství náměstka Kristova a nejvyšší hlavy Církve v rozšíření jejím po celém světě. V tom záměru vydal hned dne 24. března 1781 list, kterým zakázal: *1.* všeliké spolčení rakouských klášterů s cizími, vyjma sbratření *quoad suffragia et preces*; *2.* všelikou jejich závislost od svých jeneralův, kteříž nesídleli v rakouských zemích, rozkázav, že budoucně veškeří klášterníci jenom od svých tuzemských provincialův pod dohlídkou arcibiskupův a biskupův a nejvyšší správy zemské mají býti řízeni; *3.* všeliké účastenství v jeneralních a jiných shromážděních, kteráž by se mimo rakouskou říši scházela, dovoliv, by v jednotlivých zemích rakouských svolávány býti směly provincialní kapitule; avšak pod tou výminkou, že dříve nejvyššímu politickému úřadu zemskému ohlá-

[20]) *Kn. Švenda.* IV. 4. Str. 3—9. — Volný: *Kirchliche Topographie von Maehren.* II. 2. Str. 53. — *Schimon: Der Adel von Böhmen,* atd. Str. 54. — *d'Elvert: Beitraege.* Str. 297.

šeny býti musejí; 4. přívoz brevířů, misalů, antifonařův a všelikých jiných klášterně církevních knih a spisů z cizích zemí, anyž budoucně všechny v Rakousku mají býti tisknuty, a konečně 5. všeliké zásilky peněz v částkách sebe menších do cizích zemí. A hned na to dne 26. t. m. vydal nařízení o *placetum regium*, dle kteréhož v mocnářství jeho žádná bula papežská jakéhokoli obsahu nesměla býti zachovávána ani oznamována, pokud by nebyla schválena od vlády. Avšak nejenom do životních žil církevního těla bodal císař Josef, ale i po komářích lapal hned v prvních měsících své samovlády. Tak na př. hned dne 16. května t. r. zakázal těžší *korouhve kostelní*, nařídiv že musejí pořízeny a při průvodech církevních užívány býti jenom lehké prapory, kteréž jeden muž by lehko unesl. — Dne 13. října t. r. (1781) vydal tak zvaný edikt či *patent o toleranci*, mocí kteréhož dovolil vyznavačům Augšpurského a Helvetského učení a nesjednoceným Řekům v Rakousku, že tam, kde sto rodin některého z těchto konfesí obývá a byťby i ne všechny v jednom místě, anobrž některé u vzdálí několik hodin bydlely, smí vystavěti sobě svou modlitebnu a školu, s tou ale výminkou, aby takové nové modlitebny žádných zvonů, věží a žádného veřejného vchodu z ulice neměly. (Dle dvorního dekretu od 18. dubna 1782 směli protestanti k těmto stavbám použíti starých modlitebnic; avšak pouze takových, v kterýchž nikdy konány nebyly služby Boží katolické.)

Hned prvního roku po vydání tolerančního patentu zřízeno šest protestantských obcí v Čechách, a počet jejich zrostl za císaře Josefa až na 36 Helvetských a 12 Augšpurských, dohromady asi s 45 tisíci vyznavačů. Každé vyznání dostalo jednoho superintendenta za představeného v celé zemi, který výše podřízen byl úřadům císařským v Praze a ve Vídni.

Zde musíme se zmíniti o jednom neblahém účinku, jejž toleranční patent císaře Josefa v diecesi hradecké způsobil zvláště mezi lidem venkovským. Vesničané totiž rádi patent te[illegible] a vykládajíce si slova jeho dle svého rozumu pomátli se až

mněnce, že by to bylo vůlí císaře, aby od katolické církve odpadli a *„nekatolíky"* se stali. Tehdáž znali jen katolíky a helvety; coby ale *„nekatolík"* znamenal, to nevěděli a mysleli, jakoby nekatolictví bylo jiné, *třetí náboženství*, a že prý Jeho Majestatnosti jejich odpad od katolického náboženství k zalíbení přichází. Proto sami se nazývali *„nekatolíky,"* nebo *„z třetí strany."* Když se u ouřadů prohlásiti měli, k jakému náboženství se přiznávati chtějí, sami nevěděli, co říci mají, a úřadníků na poradu se tázali. Dověděvše se tu, že helveti jsou odpadlíci od církve katolické, a proto, že ve švýcarské zemi, kteráž se po latinsku Helvetia nazývá, jich nejvíce jest, tak se nazývají, a že tam v svobodné republice bez krále žijí, hned k těmto se přiznali, přece ale i dále na to, že jsou *nekatolíci*, ve svém nejasném smyslu se drželi, podrževše v paměti Helvetův svobodu a republiku, kteráž se jim nejlíp líbila. Nato hlásili se brzo k helvetismu, brzo zas odvolali, a hlásili se k *nekatolicismu* či k *„třetí straně beze všeho tolerovaného náboženství."*

Blouznivci tito nazýváni jsou vůbec *Adamité*, *Marokáni*, *Ariáni*, *fanatici*, *potřeštěnci*. Když pak jich více a více se objevovalo, učiněno jest oznámení u císařského trůnu a žádáno, aby vydán byl výklad úřadní onoho patentu, kterýžby všeliké jejich blouznění utlačil a pravou vůli císaře vyjevil. Na neštěstí ale byl výklad ten neobezřetně sepsán a k tomu nečesky, nesrozumitelně a v hlavních částech závadně zčeštěn, což teprv ty ubohé poblouznivce pomátlo. Byl to cirkulář dne 17. dubna 1782 vydaný a od gubernia českého dne 21. t. m. ohlášený. Tento list oběžní nazývali blouznivci *„slovo"* domnívajíce se, že by to bylo to *slovo*, o němž sv. Jan Ev. na počátku svého evangelia píše. Císaře mají zde za boha a cirkulář tento za slovo boží. Na něj blouznivci vždy se odvolávají a tudíž jeho bídný překlad zde podáváme:

„Cirkulář do všech krajů.

Ačkoliv Jeho cís. král. Majestatnost, náš nejmilostivější dědičný zeměkníže a pán skrze toleranční generale od 13. října

1781 a skrze oné v té důležitosti následující zákonodávatné aneb vyměřující nařízení nejvejš Jeho oumyšlení jasně a patrně k vyrozumění dáti jest ráčila: tak jest přes to vše až dosavad z oněch zanešených zpráv a z některých nekatolíkův prohlášení k vyrozumění bylo, že mnozí z lidu sobě ono nejvyšší zeměknížecí nařízení nejenom sami pro sebe docela spátečně vykládati, nýbrž i taky jiným docela omylné pochopenství přednášeti, přitom pak dokonce ono opovážlivé roztroušení činiti se osmělují:

A. že Jeho Majestatnosti nejenom to vše jednostejné jest, k kterému koliv buďto panujícímu katolickému, aneb jinému tolerovanému náboženství Jeho poddaní se přihlašují, nýbrž že téměř jejich odpad od katolického náboženství nejvejš Jemu k zalíbení přichází;

B. že oni, kteří sebe k takovému odpadu prohlašují, skrze to všelikých předností a časného zisku sebe oučastny učinějí;

C. že ono samojediné prohlášení, nekatolíkem býti, již dosti jest, naproti tomu dokonce zapotřebné není, k nějakému tolerovanému jmenovitě se přiznati.

Tu zprávu o takových ošemetnostech nemohla Jejich Majestatnost jináče nežli s nejspravedlivějším nezalíbením přijmouti.

Jakož ale ono pravé zachování onoho jedině samospasitelného katolického náboženství, kteréhožto vznik a rozšíření jedině skrze vyučení a pravé přesvědčení nejjistěji dosáhnuto býti může, neproměnitedlně Jeho Majestatnosti přísežně a nejzáleženější starostí pozůstane: pročež tedy také Jeho nejvyšší zemootcovské přání povždy dozajista tam schylovati bude, aby bez rozdílu Jeho poddaní téměř onomu svatému náboženství, kteréhožto znik Jeho Majestatnosti vždy na srdci leží, z samovolného přesvědčení oddáni a na též nejjistější cestě jejich (svého) spasení oučastni býti mohli. Daleko však vzdáleno buď, k tomu cíli a konci k onomu přejícímu srovnání někdy nějaké nucení vynaložiti, a nebo jaké koliv prostředky mimo užitečného vyjádření, plnodobrého vynaučování a pravého příkladu potřebovati, Jeho zmíněná nejvyšší Majestatnost sebe nejmilostivěji nakloniti z pouhé bližního lásky a samo Jeho vyjádřeného spasitedlného vzhledu

srovnanlivě býti jest uznala, také oněm Jeho poddaným, kterýchžto poznalost až přesvědčení až dosaváde v ochranu svaté církve jest nepřivtělila, a kteří tím více onomu protestantskému v Jeho dědičných zemích tolerovanému náboženství připadlí býti sebe prohlásili, dáleji onou tolerancí a exercitium neb provozování jejich náboženství dle ustanoveného předpisu téhož již prošlého vyhlášení svoliti. Pročež tedy pan krajský hejtman onou tak násobní opáčlivě vyjádřenou oumyslu- a vůle míněnost bez prodlení v onom jemu obstarajícím kraji společným vrchnostem a obyvatelům prostředkem rozdělení tisknutých cirkulářů příslušně prohlásiti, též zvláště jednomu každému dobře vyjádřiti má, že vesměs oni, kteřížby se osmělili, jejich domácí obyvatele, čeládku neb poddané buď ono skrze protivné vykládání oných tolerančních pravidel neb generalií nepravé neb falešné předobrazení, nebo snad skrze pohrůžky a skutečné jednání k vyvolení jedno- neb druhého náboženství vábiti, a neb jenom také s pravým oumyslem oné povolené tolerance se nesrovnávajícím bludným pochopením jiným přednášeti sobě nevyhnutedlně nejvyšší nemilost přitáhnouti, též dle okolostojičnosti neprominutedlně na nejostřeji potrestáni budou, tím víceji než oný taknásobný nerozvážlivý neb zlostný a svývolný lid se téměř toho samého škodlivého svědomí přinucení, kterého oni sami pro jejich osobu se štítějí, a proti kterému oni skrze ta toleranční generalia neb pravidla ujištěni bývají, proti jiným se vinni dávají, a skrze to sebe proti zemoknížecím nařízením na nejhrubšeji ztraceni činějí.

Ex Consilio Gubernii v Praze dne 21. dubna 1782.“

Velmi nesnadno jest, blouznivcův těchto napraviti, neboť nechodí nikdy do kostela, nazývajíce jej chlévem, ani do shromáždění, kde se náboženství vysvětluje, a začne-li kdo o náboženských věcech mluviti, ať jest to kněz nebo nekněz, obracejí hned řeč na jiné věci, nechtějíce o tom ani slyšeti, ani své zdání pronesti a neodpovídají ani ano ani ne. — Dětí do školy neposílají, a činí to jen násilím. — Sami scházejí se jenom v noci na osamělých místech, páchajíce tam neřesti.

K poznání jejich učení podáváme zde opisy tří listin původních, naznačujíce *otázky* písmem *A* a *odpovědi B:*

I.

„**Výslech** Jana Kurce, mistra krejčovského z Poděčel, panství chrasteckého, který byv dříve křesťan katolický nyní nekatolíkem bez náboženství býti se praví, a po obdrženém napomenutí na dané sobě otázky následně odpovídá.

A. Jak se jmenujete, jakého jste stavu, odkud jste a jak starý? *B.* Já se jmenuji Jan Kurc, jsem mistr krejčovský z Poděčel, starý od znovuzrození. *A.* Kdy jste se poznovu zrodil? *B.* To je půl roku. *A.* V čem pozůstává to vaše znovuzrození? *B.* V poznání z ducha a pravdy. *A.* Kdo vás k tomu poznání přivedl? *B.* Věčnost, která nemá ani počátku ani konce, ta neumírající. *A.* Koho vyrozumíváte skrze tuto věčnost? *B.* Skrze tu věčnost vyrozumívám pravé slovo. *A.* A co je to pravé slovo? *B.* To je Bůh. *A.* Věříte vy v Boha? *B.* Nevěřím. *A.* Kterak pak o Bohu mluvíte, když v něj nevěříte? *B.* Já ho poznávám. *A.* Odkud poznáváte Boha? *B.* Z Písma svatého. *A.* Písmo sv. ale praví, že máme v Boha věřiti, a vy pravíte, že v něj nevěříte, nýbrž poznáváte z Písma svatého; proč pak se tedy úplně Písma nedržíte? Kterak pak myslíte nebo doufáte věčně spasenu býti když Písmo svaté zřejmě velí a poroučí v Boha věřit? *B.* Kdo pozná pravého Boha a Krista Ježíše, Syna jeho, to je život věčný. *A.* Věříte vy v Krista? *B.* Já připouštím Krista. *A.* Kdo jest Kristus Ježíš? *B.* Bůh a člověk spolu. *A.* Jak se stal Kristus člověkem? *B.* Nohama po zemi chodí znamená člověčenství; a hlavou nebe dosahuje znamená božství. *A.* Kdo je ten, který nohama po zemi chodí? *B.* Člověk, který poznává pravou moudrost. *A.* Je tedy člověk, který poznává pravou moudrost, Kristus? *B.* Ovšemť jest Kristus. *A.* Co pak nevíte, že se Kristus z Marie Panny narodil? *B.* Ovšemť narodil se z Marie Panny. *A.* Narodil se každý člověk z Marie Panny? *B.* Člověk se nemohl naroditi z Marie Panny, ale to slovo se narodilo a vzalo na se člověčenství. *A.* Kdo pak jest Maria Panna? *B.* Nestvořená moudrost.

A. Co myslíte o Kristu, proč na svět přišel? *B.* Aby vykoupil hříšníky. *A.* Od čeho pak aby je vykoupil? *B.* Od zahynutí. *A.* Jak pak je vykoupil? *B.* Musel umříti na kříži. *A.* Vstal zase z mrtvých? *B.* Vstal třetí den z mrtvých. *A.* Kterak pak se tedy Kristus narodil, umřel a vstal z mrtvých? *B.* Narodil se, umřel a vstal z mrtvých v srdcích lidských. *A.* Kam pak vstoupil zase? *B.* Vstoupil na nebesa. *A.* Když tedy na nebesích jest, kterak pak pravíte, že jest na zemi? *B.* Na nebi kraluje a na zemi panuje.

Skončil se tento výslech až dotud v domě duchovním v Jenšovicích dne 18. března 1819.

J. H.
lokalista.

Ta slova jsou pravda, kteráž osvěcují člověka přicházejícího na tento svět.
Jan Kurc m. p.

II.

Vyjádření nížepsaných v náboženství bloudících osob na následující jim dané otázky:

A. Odkud přicházíte — a co dobrého chcete? *B.* Přicházíme z Chroustovska a jdeme vypovídati víru. *A.* Jakou pak víru? *B.* Tu Jejich. *A.* Co pak chcete se k nějakému jinému náboženství přihlásit? *B.* Nechceme k žádnému. *A.* Vy jste tedy ňácí nevěřící? *B.* Jsme. *A.* Však ale snad přece něčemu věříte? *B.* Dokonce ničemu. *A.* Co pak nevěříte, že jest jedna neskončená a nejdokonalejší bytost, která všecky věci z ničeho stvořila, je řídí a zpravuje a zachovává? *B.* Nevěříme, ale poznáváme, že jest jedná plnost a není místa, kde by jí nebylo. *A.* Máli někde ta plnost své obzvláštní obydlí aneb trůn? *B.* Ta plnost je všude a nadevšecko přebývá v nás a mluví skrze oudy naše. *A.* Jeli také zapotřebí té plnosti nějakou čest prokazovati? *B.* Není zapotřebí, poněvadž ta plnost člověkem jest a ta toho nežádá. *A.* Co pak jest člověk? *B.* Člověk nic jiného není, nežli hlas. *A.* Z kolika částek neb podstat pozůstává člověk? *B.* Z jedné částky a ta částka je řeč člověka. *A.* Máli pak také člověk duši? *B.* Má, neboť jináč nemohl by živ býti. *A.* Jeli pak ta duše nesmr-

telná? *B*. To žádný neví; ta jest jako vítr, o kterém, když se ztratí, žádný neví, kam se poděl; tak je to také i s duší člověka, když z těla vyjde. *A*. Věříteli, že jste chybám a pokleskům podrobeni? *B*. Nevěříme. *A*. Věříteli v Krista Ježíše, Syna Božího, aneb v Prostředníka mezi lidmi a Bohem? *B*. Nevěříme, tolik ale poznáváme, že ta milost zjevená jest v těle a to sice každého člověka; následovně také všickni jsme Synové Boží. *A*. Věříteli v budoucí život, a že bude v něm odplata a trest? *B*. Nevěříme, a nic nebude. *A*. Tedy ani tomu nevěříte, že by bylo těla z mrtvých vstání? *B*. Nevěříme; neb jak brzo duch z těla vyjde, více se již do něho nevrátí; bez něho pak tělo nic nemůže. *A*. Jeli potřeba do kostela chodit a tam se vzdělávat v pravém poznání Boha? *B*. Kdo chce, může jíti; my toho ale nepotřebujeme. *A*. Proč toho nepotřebujete? *B*. Proto že jsme poznali sami u sebe tu milost, která se nám zjevila. *A*. Budeteli vaše dítky posílat do kostela a na cvičení? *B*. Nebudeme; co jsme my, to musejí také naše děti být, pokud v naší moci jsou; potom ale, až z moci naší vyjdou, nechť činějí, co chtějí. *A*. Dáváteli svých dítek pokřtít a kde? *B*. Dáváme, když jsme k tomu přinuceni, a sice tam, kde nejblíž máme. *A*. Jeli křest nevyhnutelně k spasení potřebný? *B*. My ho nepotřebujeme. *A*. Přistupujeteli také k stolu svaté večeře Páně? *B*. Nepřistupujeme. *A*. Jeli zapotřebí den nedělní světit? *B*. Není zapotřebí; my však ale také si rádi odpočinem; kdoby ale pracovati chtěl, mohl by; to za žádný hřích nepoznáváme. *A*. Co držíte o Písmě svatém? *B*. Nic. *A*. Kde se to Písmo vzalo? *B*. To všecko lidé vymyslili. *A*. K jakému pak cíli myslíte, že to lidé vymyslili? *B*. K tomu cíli, aby lidé z toho pochopili, co je dobrého a zlého. *A*. Proč pak tedy vy také podle něho se neřídíte? *B*. Proto že jsme ho již poznali. *A*. Když jste ho poznali, proč tedy nejste tak živi, jak ono přikazuje? *B*. My žádnému nic zlého nečiníme. *A*. Jeli to hřích v souložnictvu živu býti? *B*. Žádný hřích to není. *A*. Uznáváteli křest svatý za potřebný a za svatý? *B*. Neuznáváme ani za potřebný ani za svatý. *A*. Chceteli se nějakého náboženství přidržeti? a některému duchovnímu pastýři se vyučovati

nechati? *B.* Nechceme žádné náboženství, nechť je to jakékoliv; a duchovního pastýře též žádného nad sebou mít nechceme a vyučování jeho nepřijímáme. *A.* Jak pak tedy chcete býti? *B.* Chceme býti beze všeho náboženství a bez duchovního pastýře, jen sami pro sebe. *A.* Kde pak byste na ten způsob dítek svých křtíti nechávali? *B.* Nikdež. *A.* A skrze koho byste se v stavu manželském stvrzovati nechávali? *B.* Skrze žádného. *A.* Jak pak byste tedy živi byli bez stavu manželského? *B.* Dobře. *A.* Jak ale budete činit, když skrze vrchnost nuceni budete, abyste se k tomu neb k onomu náboženství přiznali a přihlásili? *B.* Nepřihlásíme se nikam, a jsme hotovi všecko pronásledování podstoupiti.

Toto poznamenání stalo se dne 26. března 1819.

skrze: **Gerson Szalatney,** m. p. duchovního pastýře církve evangelicko-reformované Dvekačovské,

u přítomnosti svědků: J. CH. z Dvekačovic m. p., V. Š. z Dvekačovic m. p., J. Ch. z Uhřetic m. p., a též u přítomnosti bloudících osob: F. H. z Uherska, J. N. z Uherska, D. P. z Uherska, K. P. z Trusnova, J. B. z Vinar, J. K. z Vinar, J. D. z Vinar, J. V. z Vinar, M. P. z Vinar, V. V. z Vinar, J. H. z Vinar, J. C. z Týništka, J. H. z Mravína, V. Š. z Lozic, Kateřiny manželky jeho, Anny, děvečky a sestry její, J. K. ze Žíky, V. M. z Vinar, J. Ž. z Mentouře, F. B. z Mravína, V. K. z Ostrova, J. P. z Ostrova, J. C. z Ostrova, J. K. z Trusnova, M. C. z Opočna, J. P. ze Stradouně, Doroty manželky jeho, J. P. ze Stradouně, Kateřiny manželky jeho, F. Š. z Ostrova, Anny manželky jeho, V. P. ze Stradouně

III.

Přiznání fanatika M. M. z Poděčel roku 1821 učiněné:

„Já bych se ani jedné ani druhé strany (ani katolické ani helvetské) neuchytil, kdybych se nemínil ženiti. — Já chci býti proto helvetem, že se mi zdá, že musím nějaký klíč míti. —

Já mám za to, že jsme všickni lidé stejní a žádný druhém hříchy odpouštěti nemůže. — Pokání činiti jest: zanechati temnot a držeti se světla; temnost je zlé činiti, a světlo je dobře či — Člověk sám sebe pokřtíti musí, křest od jiného platný ne; pokřtíti se jest: sebe samého poznati. — Když se dítě nechá dle obyčeje pokřtíti, tak se oddává poddanosti. — Jeli duše smrtelná, to nevím a nerozumím; a na ty od Nich uvedené kazy o nesmrtelnosti duše já nevím co říci; vždyť ale čtem v Písmě: „Tří jsou, kteří svědectví vydávají na zemi, duch, krev a voda, a ti tří jedno jsou," to jest člověk; a tak, když přestane krev krví býti, přestane i duch duchem býti, neboť jedno jsou. — Vymítal Pán Ježíš ďábelství a to bylo němé; to jest: nevzdělanost, která druhému dobré nesvěří a raději mlčí. — Že po smrti člověka dech a pára zůstane, to připouštím; ale že by potom člověk něco trpěti mohl, to ne, neboť mrtvý jest. — Člověk když se odřekne nepravosti, dělá smlouvu se smrtí a s peklem má srozumění. — Člověk po smrti není nic, Bůh z něho vyjde a ten je věčný, ten zůstane vždycky. — Kteří lidé Boha poznávají, ti ho nemusejí jmenovati; a říci: Bůh, to je srozumitelnější nerozumným lidem. — V Písmě svatém je koukol mezi pšenicí; to chtěl říci: pravda i lež. — Větší outrpnost může cítiti, když se dítě narodí, než když umírá. — Lidé jsou od věčnosti, pořád byli lidé na světě; před Adamem byli lidé, od něho pochází jen to první přestoupení. To první přestoupení přešlo na nás; neboť my jsme byli zavření ve vůli Adamově, a tedy skrze něho byli jsme uvedeni do poddanosti. — Kristus je Slovo, ten se narodil v srdcích lidských, umřel a vstal z mrtvých v srdcích lidských. — Stav manželský je ustanoven od Noe, dříve bylo smíšení. — Člověk je tolik co osel a vůl a nic více po smrti. — Písmo je všeliké, natiskli si, co chtěli. — Bůh jest v člověku a jinde ne. — Krev dává tělu život. Krev je duše člověka. Krev psi žerou, kdo ví, který pes bude duši mou žráti. — Že si pamatuji předešlé věci, to je ta věčná moudrost. — Otec můj umřel před 16 lety a ho jen sám držím, bratří moji od toho smýšlení odstoupili. (Otec také fanatik, a bratří udělali vyznání katolické víry.) — Nábož

jest Boha poznati a jej ctíti *A.* Když dobrý člověk umře a zlý zůstane, co si myslíte, je to spravedlivé, není-li žádný trest a odplata na věčnosti? *B.* Žádný z nás nemůže říci, jeli kdo dobrý nebo zlý. Má-li člověk to vnuknutí, aby někoho zabil a učiní-li to, tu dobře činí, třeba by císaře zabil. — Maria je matka, ta porodila Krista, to jest: Bůh a člověk; v Betlemě t. j. na světě; plenkami ho obvinula, to jest: moudrost skryla v Písmo. *A.* Což to není patrné, že Maria porodila dítě, totiž skutečného člověka? *B.* Litera zabíjí, ale duch oživuje. *A.* Co myslíte o nejsvětější Trojici Boží? *B.* Otec jest hlava, ústa je Syn, a duch v těle je třetí božská osoba. — Člověk jest Kristus; Kristus jest Bůh a člověk: to jest: hlava člověka dosahuje nebesa a to znamená božství; nohy země dosahují, a to znamená člověčenství. — Vyšší a vyšší nepoddanost jest nebe. Kteří nejsou pod zákonem, ti všickni jsou v nebi. — *A.* Jste-li vy pod zákonem? *B.* Nejsem; následovně jsem v nebi. — Co jsou mrtví, ti jsou v pekle. — Na světě jest poddanost; já poddán býti musím. — Císař Pán není poddán žádnému; on je tedy v nejvyšším nebi. — Přísahati jest něco zlého. — Kdyby všickni lidé na tu cestu se navrátili, tedy by přestala poddanost. — Kdyby byla rovnost a stejnost, bylo by dobře na světě; neboť by se znali, že všickni jedno jsou. — To by byl hodný člověk, který by k té rovnosti a stejnosti napomáhal. — Kdyby se každý znal, že jest bližním jeden druhého: tenkrát by nebylo zapotřebí ani kněží ani vrchnosti. — Já troufám, že to někdy na světě přijde, že se lidé poznají; a pak bude rovnost a stejnost, pak nebude žádný míti druhému co poroučet, pak nebude žádný chudší a žádný bohatší, ale všickni budou stejní a sobě rovní; a tenkrát nebude žádných kněží a žádné vrchnosti. Ale teď jsou kněží a vrchnosti k tomu dobré a musejí býti, ale jen pro ty, kteří se nepoznávají.“

Roku 1832 zadalo 150 blouznivců takových k císaři pánu písemní prosbu za uznání a potvrzení jejich učení. Avšak list ten byl tak pomateně napsán, že ani u dvoru císařského nemohli se domysliti, co by obsahoval a tudíž dne 6. dubna t. r českému guberniu zaslán k vysvětlení jeho obsahu. Na ukázku přikládáme druhý jeho článek:

„Právě se vyznáváme před Božskou Appellací, aby Božská Appellace ráčila dáti pravou Sentencí, za milost žádáme poznaly duše v těle člověka nepřítele v slově, ďábel víru má, náboženství zastává, víra a náboženství svod a mámení největší, obáváme se toho trestu citelného, věčnost v paměti máme a ďábla všudy poznáváme.“

Podepsáni byli na této žádosti: ze Čbanova 14, z Vraclav 1, od sv. Mikuláše 1, z Vysokého Mýta 1, z Lozice 2, z Jenišovic 2, z Mentour 14, z Ostrova 15, z Opočna 5, z Městce 1, z Turova 5, z Týništka 6, z Janoviček 1, z Radhošti 2, z Stradouni 31, z Mravína 8, z Popovce 3, z Vinar 4, z Hrádku Pustého 3, z Jehnědí 1, z Voděrad 7, z Bučiny 2, z Javorníků 5, z Javorníčku 4, z Poděčel 2, z Lhoty Chroustovské 8, z Lhoty Malé 3. — Spisovatelem jejím byl *„starý Žvejkal,“* kovář a výminkář z Mentour, *„patriarcha“* vůkolních blouznivcův, učenník a nástupce *„biskupa arianského“* a hlavního původce a učitele blouznivcův této krajiny, *Vojtěcha Valenty* v Stradouni dne 1. června 1821 zemřelého. — Tento Valenta narodil se ve Vraclavi okolo roku 1746 z nábožných rodičů katolických. V mládí navštěvoval školy pilně, tak že ve svém 76 roce ještě psáti a lépe ještě čísti uměl. Měl výtečnou hlavu, důvtipnost, soudnost a podnikavost neopustila ho ani v jeho 76 roce, ba ani za jeho dvouleté těžké nemoci, duch jeho byl čilý až na konec jeho života. Nemaje prostředků k dosáhnutí vyššího stavu chtěl se oddati životu poustevnickému a ucházel se okolo roku 1781 o poustku u sv. Václava blízko u Vraclavi. Když ale poustevnictví v Rakousku bylo zakázáno, byl jeho záměr zmařen; avšak brzy použil příležitosti, kteráž se jemu naskytla, k pohodlnému živobytí, kteréž bylo na opak tomu, jakémuž předtím oddati se chtěl. — Zatím totiž vyšel patent toleranční, kterýž zvláště tam v té krajině způsobil pravý zmatek. Více než dvě třetiny lidu venkovského odřeknulo se náboženství katolického, aniž pomýšlejíce proč, aniž vědouce, ku kterému *novému* náboženství mají se přihlásiti, aby, jak se domnívali, císaři se zalíbili. Této příležitosti uchopil se bystrovtipý Valenta k svému prospěchu. Znaje slabé stránky

lidu a věda s jakou důvěrou a láskou lid vesnický k císaři Josefu lne, radil jim, aby náboženství císaře Josefa přijmuli, tím že obdrží svobodu dávno žádanou a očekávanou. Mezi tím tajně seznámil se Valenta s jedním tak řečeným krajským dragonem (slubou) u úřadu krajského v Chrudími, a ten s ním za úplatky sděloval všechna nařízení císařská a dvorská pro obecenstvo zajímavá o něco dříve, než byla vyhlášena. Takováto nařízení podluzovaná předpovídal a prorokoval Valenta jako tajemství, kteráž jemu císař sám přímo zvěstovával, dříve, než na kancelářích vrchnostenských byla vyhlášena. Tímto způsobem dosáhl u lidu veliké důvěry a všechnu víru. K tomu vydával se směle za učitele náboženství od císaře Josefa samého tajně nařízeného, mluvil s lidmi po prorocku, užívaje samých tajemných a nesrozumitelných vyjádření a s největší vážností. Někdy jim ukazoval rozličná vyobrazení nápadná, na př. hvězdářskou mapu, a tu prý dostal od samého císaře Josefa a ta že jest základem jeho náboženství. — Dle jeho učení není zapotřebí křestu, manželství, zkrátka žádné svátosti, žádných služeb Božích; podle tohoto svého učení byl i živ a sice co možná nejpohoršlivěji, neobávaje se za to žádného trestu, anobrž dokládaje: Nemám se čeho báti, že byste pro mé neřádné skutky na mne žalovali; neboť každý musel by se styděti takové věci vypravovati. A jest dokázáno, že ve vůkolních obcích: Stradouni, Mentourech, Vinarech, Čbanově, Vraclavi a j. Valenta se svými přívržníky co jejich hlava nejhnusnější schůzky páchal, kdež do naha svlečení pospolu tančili a to nejenom obě pohlaví, ale i rodiče se svými dítky, bratří, sestry, příbuzní; všichni pospolu. Ano mnozí rodiče sami obětovali své dcery jeho smyslnosti, a ačkoliv škaredý byl, pokládaly se děvčata a ženy za šťastné, když ho mohly políbiti. Na mnoho mil z daleka přicházeli k němu lidé, a sice: z Chroustovska, Košumberska, Richenburska, Litomyšlska, Nasevrcka, Chrastecka, Rosicka, Hrochův Týnecka, Vysokomýtska, Zámrska, Novohradska, a od j. — S nejhlubší uctivostí přibližovali se k příbytku jeho, mnozí zneužívali při svém příchodu do jeho světnice i slov evangelických: Pane! nejsem hoden, abych vešel pod střechu Tvou! —

On seděl jako nějaký bůžek, celý den za stolem maje před sebou rozličné — pokrmy a nápoje. Přinášeliť jemu všeliké dary; peněz ve stříbře a zlatě měl vždy nazbyt, ačkoliv jich tehdáž také bylo poskrovnu; tak na př. měl roku 1817 jednoho dne v Chroustovicích při sobě 375 zl stř. v samých dukátech, kteréž jemu tam v krčmě byly ukradeny, an opilý byl, a když téhož roku pro veřejné rouhání se Bohu zatčen a od městského soudu vysokomýtského k vyšetřování kriminalnímu do Chrudími odvežen byl, vytrousil tam schválně před svými hlídači dukáty dokládaje: to prý jest jeho „*hmyz*." — Obyčejně žil v úkrytu, avšak často měnil místo svého pobytu; přece ale okolo roku 1797 drahný čas strávil v Stradouni v č. 10. V tomto domě přestavěl na útraty svých přívržníkův více hospodářských stavení, k čemuž zámožnější penězi přispívati, chudobnější a nádenníci zadarmo jemu pracovati museli za přislíbenou, že prý je do ráje uvede. — Takové neřesti tropil Valenta asi 40 let; byl sice vícekráte od úřadů stíhán, zatčen a k vyšetřování kriminalnímu postaven; kterak ale pokaždé uměl se odtamtud vybaviti, to zůstalo hádankou; nepochybně pomocí svého „*hmyzu*" dukátového Kdykoliv domů se navrátil, provozoval své řemeslo ještě drzeji a jeho přívrženci tím úsilněji se namáhali, by ho dobře ukryli; převáželiť ho v otepích slámy z jedné obce do druhé, ano jedenkráte ho i v pytli s plevami ze Stradouni do Čbanova přepravili, atd.

Když pak milostí Boží a snažností tehdejšího lokalisty radhošťského Frant. Müllera, tento daleko široko známý podvodník a svůdce lidí u přítomnosti a uprostřed těch, kteréž byl tak hanebně podvedl a svedl, jest se obrátil, když před nimi vyznání víry katolického náboženství složil, když ve své nemoci přes dvě léta trvající velebnou svátost oltářní, jíž skoro půl století se byl rouhal, s nábožností dojemnou několikráte přijímal, když před nimi svých nesčíslných neplech a neřestí litoval a oplakával a všechny přítomné i nepřítomné od něho svedené a ošizené pro Boha a smilování za odpuštění prosil, i aby následovavše ho slepě v jeho neřestech, i nyní ho následovali v kajicnosti a návratu k Bohu a do Církve: spůsobila tato událost netušená ne-

jenom mezi svedenými a ošizenými ale i v celé krajině nevyslovitelného podivení a úžasu. — Valenta zemřel kajicně, avšak símě bludů a svůdnictví jeho bohužel nebylo udušeno. — Roku 1832 bylo *adamitů* v chroustovické kolatuře 48, v hrochůvtýnecké 8, jenšovické 42, kostelecké 21, lužské 7, radhošťské 46, uherské 3. — Roku 1848, po vyhlášení ústavy, vystoupili adamité veřejně v celém počtu svém se svými zásadami o Bohu, církvi a statu, veřejně sháněli přívržence odvolávajíce se na známý dekret dvorský, dne 21. dubna 1782 vydaný a roztrušujíce, že *nastala doba dávno očekávaná, kdež všickni katolíci potřeni, jenom oni ušetřeni a na statky katolíkův usazeni budou.* — Bohužel ještě dosud nalezají se v diecesi hradecké přes všechno namáhání i duchovenstva i úřadů císařských a ještě, pokud nám známo, roku 1854 bylo jich na Pardubicku 6, Vysokomýtsku 104, Litomyšlsku 34, Lanskrounsku 4, Chrudímsku 2 a j. Ještě dne 22 února 1855 vydala konsistoř biskupská duchovenstvu návod, kterak k těmto blouznivcům má se chovati.[21])

Dne 1?. ledna 1782 vydal císař Josef zákon, mocí kteréhož zrušil všechny *kláštery* pro mužské i ženské pohlaví, kterýchž dle jeho zdání nebylo zapotřebí, totiž kromě takových, kteříž měli buď péči o školy aneb o chování nemocných aneb správu duchovní. (A druhého dne na to zakázal, by od toho dne žádní noví údové obojího pohlaví nebyli přijímáni do tak zvaného *třetího řádu*, anobrž ústav tento aby po úmrtí jeho údův byl zrušen.)

Dle této zásady zrušeno jest v sedmi letech nejprvé příštích (1782—1788) 58 klášterů v království českém, mezi nimiž některá z nejpamátnějších založení starých knížat a králův českých; jiným předepsán jest počet, kolik řeholníkův na nejvýš směli přijmouti k sobě. V nynějším biskupství hradeckém zrušeny byly následní kláštery: *cisterciákův* v Sedlici, asi roku 1142 za panování knížete Vladislava od Miroslava, jednoho z předních

[21]) Zprávy tyto, ač neúplné, vypsal jsem z původních listin v archivu biskupské konsistoře uložených a z autentického, tamže uloženého rukopisu: *Von den Religionsschwärmern oder Fanatikern in Böhmen.* Od *Karla Gerstnera*, lokalisty v Jenšovicích † 2. listopadu 1849 — *In fol.* Str. 183.

pánův českých založený; *benediktinův* v Polici, r. 1213 od krále Přemysla I. založený; *cisterciánek* v Pohledu (Frauenthal), r. 1265 od české paní Uty, vdovy po panu Kunovi z Chovan založený; *minoritův* v Pardubicích, r. 1516 od pana Viléma z Pernšteina založený a v Kuklenách sotva dostavěný; *kartusianův* ve Valdici u Jičína, r. 1624 od proslulého Albrechta z Valdšteina vévody Friedlandského založený; *dominikánův* v Nových Dvořích, okolo r. 1695 od svobodného pána Bernarda z Věžníku a Barbory, jeho manželky, založený a *paulánův* v Pace na sklonku XVII. století od pana Mikuláše Koule z Chotče založený. — Z klášterů zrušených musili se řeholníci ihned vystěhovati, a dostávali jen skrovného opatření na čas svého života. Při tomto zrušování neměla vláda Josefova žádného smyslu k uměním výtvorným, ano způsobila i škody nenabytné rušením starých pomníkův umění. Čechy naplněny jsou podobně, jako někdy surovostí Táborů, zříceninami umělých staveb chrámových, když netoliko kostely zrušených klášterů, ale i mnohé jiné zůstaveny jsou zkáze dle výslovných rozkazů vlády, která pravila, že opravování jich činí náklad zbytečný a hospodářství statnímu škodlivý. Tak nakládáno jest při rušení klášterů lehce také s obrazy, sochami, nářadím kostelním díla umělého. Mnoho předmětů uměleckých toho druhu přišlo na zmar a spolu s nimi také mnoho vědeckých památek a zřídel dějepisných. — Jmění klášterův jest zabaveno a obráceno k založení *pokladnice církevní* aneb jak jí říkali: *náboženského fondu* království českého, jejíž důchodů mělo užíváno býti k účelům církve v Čechách, ale pod správou císařských úřadův. — Konečně zakázal císař Josef dne 14. září 1782 zvláštním nařízením všeliké exemce klášterů, to jest částečné vyjmutí některých z moci biskupské. — Jsa hotov s kláštery, hleděl císař Josef všelikým způsobem seslabiti a obmeziti i moc biskupskou a nemínil jinak než z konsistoří biskupských ve všelikém ohledu učiniti takřka úřady statní, kteří se měli spravovati dle vyšších vládních rozkazů. Teprve vážné výstrahy svatého otce Pia VI., kterýž mínil sice nastoupiti na církevní tresty proti císaři, pohnuly jej, že v novotách toho druhu nepokročil dále;

svatý otec pak za to mlčky snášel, což již dotud bylo skutkem provedeno na ujmu jeho práva, pomeškav ve Vídni od 22. března 1782 čtyry neděle.

Avšak docela nepřestal císař Josef ve svých opravách více méně protestantských. Dne 5. května zakázal osvěcovati obrazy a sochy, v domech neb na veřejných místech vystavené; téhož roku přikázal, by vypracování otázek farního konkursu k posouzení do Prahy ke guberniu byla zasílána a 28. října nařídil přísně, by všechny rozkazy a patenty jeho, týkající se obecného lidu, po kázaních z kazatelnic ohlašovány byly; tudíž dne 10. listopadu v Hradci z kazatelnice prohlášen byl cís. král. rozkaz, dne 30. srpna ve Vídni vydaný, jímž všelijaké přípovědi stavu manželského, s jakýmkoliv závazkem učiněné, za neplatné jsou vyhlášené a zrušené. Roku 1783 dne 16. ledna vyšel nový zákon o manželství, kterýmž všeliké pře ve věcech manželských odňaty jsou biskupskému soudu a přikázány k soudům světským a dne 19. února doplňovacím zákonem ustanoveno, že pomíjení trojích veřejných prohlášek v hlavním městě vrchní zemské správě a na venku po krajích úřadům krajským jedině náleží. Dne 11. července rozkázal, by všeliké malé veřejné kaple a kostely vedlejší, v kterýchž buď jednou neb vícekráte za rok služby Boží střídavě s místním kostelem buď farním neb filialním konány, byly zrušeny a milostné obrazy, kteréž by v takovýchto kaplích se nacházely, aby do farního kostela přeneseny byly; téhož měsíce císařským rozkazem protestantům jest povoleno, dokud by svých vlastních hřbitovů neměli, své zemřelé na katolických hřbitovech pochovávati. Dne 30. března vydal císař rozkaz, by v Praze zřízen byl *jeneralní seminář*, v kterémž by v šesti letech všichni budoucí kněží i světští i řeholní z celých Čech společně pro svůj duchovní stav a úřad se uspůsobili. Dne 1. listopadu začalo se již v tomto jeneralním semináři vyučovati. (Dne 26 t. m. zakázal zvoniti proti hromobití a bouřce.) Ačkoliv císař Josef množství úrodných statkův zrušeným klášterům a tedy Církvi české byl pobral, nemínil nikterak českému duchovenstvu ulehčiti, alebrž i nového břemene jemu uložil, rozkázav dne 5. dubna

1784, aby novou daň pod jmenem *alumnaticum* ze všech
farářové po 1 zl. 30 kr., lokalisté a ostatní nižší bene-
po 1 zl. pro jeneralní seminář ročně platili. — Toho
sionářský kříž před osmnácti lety na náměstí naproti
Panny Marie vyzdvižený pro svou schátralost složen býti
poněvadž ale právě mnoho upomínek k nábožnosti jest
a tudíž zde i s vyzdvižením nového kříže odkládáno, byl
na všeobecné reptání lidu a měšťanstva opět na místo
dne 27. května nový, silnější a slušný vytknut a 31. t. m. v
dělí svatodušní slavně posvěcen, jenž až do roku 1811 zde

Od 1. července 1784 bylo 141 duchovních osad od
biskupství pražského k biskupství hradeckému na dobro
leno, o čemž oběžné listy konsistorní následní zprávu

K žádosti císaře Josefa II. arcibiskup pražský, Antonín
hrabě Příchovský, od sebe a svých nástupcův, s srozum-
kapituly metropolitního kostela svého, postoupil listem, v
dne 13. října roku 1783 daným, biskupu hradeckému,
Leopoldovi z Haye i jeho nástupcům, fary: Činěves, Kovář,
děbrady a Sadskou, a všechny fary s kostely lokalními,
a kláštery, kteréž ležíce v kraji čáslavském a chrudimském
toho času příslušely k arcidiecesi pražské, proto, aby pro
větší blízkost k Hradci biskup zdejší snadněji a rychleji
venstvu i osadníkům svou radou, pomocí a dohlídkou
k službám Božím a k správě duchovní častěji mohl
Postupu tohoto potvrdil papež Pius VI. dne 12. ledna roku
Od této doby přísluší k diecesi hradecké fary následující (a
1. v kraji čáslavském 75 na počet): Bělá, Běstvina, Bykaň,
daneč, Borová, Branišov, Břiště Nové, Brod Německý,
Čáslav, Čechtice, Čestín (Kostel), Drahobudice, Habry,
Heřmaň, Hora Kutná, Humpolec, Chotěboř, Chotusice,
Červené, Jeníkov Golčův, Jiřice, Kácov, Kaňk, Konarovice,
tice, Kralovice Dolní, Krásná Hora, Krchleby („a
Křivsoudov, Krucmburk, Krupá, Ledeč, Libice, Lipnice,
Veliká, Lukavec, Malín („a Sedlce"), Městec Vojnův,
Ousobí, Pertoltice, Polet, Polná, Potěhy, Pravonín,

Příbram, Ronov, Senožaty, Skuhrov, Smrdov, Solopisky, Soutice, Studenec, Sukdoly, Světlá, Šlapanov, Štoky, Třebonín, Turkovice, Viklantice, Vilímov, Vyskytná Německá, Vlkaneč, Vojislavice, Záboří, Zahrádka, Zbislav, Zbraslavice, Zruč, Ždírec, Želiv a Žleby; (2. v kraji chrudimském 62): Abtsdorf, Banín, Bělá Německá, Bystré, Bohdaneč, Bojanov, Brandýs nad Orlicí, Cerekvice, Čeňkovice, Čermná, Damníkov, Dašice, Dobrouč Dolní, Heřmanice České, Heřmanice Vrchní (Německé), Hlinsko, Holice, Hrad Nový, Choceň, Chroustovice, Chrudím, Chvojno Vysoké, Jablonné, Jedlová, Kamenice Trhová, Karle, Krouna, Lanškroun, Libchava Dolní (Německá), Limberk, Litomyšl, Litrbachy, Luže, Městec Heřmanův, Mikulovice, Mýto Vysoké, Morašice, Osice, Oujezd Dolní, Oustí nad Orlicí, Pardubice, Polička, Přelouč, Proseč, Richenburk (farní administrace), Roveň, Rudoltice, Sebranice, Sezemice, Skuteč, Sloupnice, Svinčany, Svojanov, Svratka, Týnec Hrochův, Týnec nad Labem, Třebová Česká, Včelakov, Zámrsk, Zdechovice a Žumberk; (3. v kraji bydžovském): Činěves, Poděbrady a Sadská, (a 4. v kraji boleslavském): Kováň.

Mimo tyto kostely farní připojeny byly k diecesi hradecké i jejich kaplánky lokalní a filialní i všechny jiné kaple a následující kláštery: *minoritův* v Pardubicích (nápotom zrušený), *kapucínův* v Chrudími, residence (sídlo) *dominikánův* v Nových Dvorech (nápotom zrušená), klášter *cisterciákův* v Sedlci (nápotom zrušený), *premonstrátův* v Želivě, kolej *piaristův* v Litomyšli, klášter *augustiánův „bosých"* v Brodě Německém, *uršulinek* v Kutnéhoře a společnost *jeptišek* v Pohledu shromážděných. — Pastýřským listem, v Chrasti dne 12. srpna 1784 daným, potvrdil pan biskup Jan Leopold arciděkana kutnohorského i všechny vikáře venkovské a jejich sekretáře v jejich ouřadě, v němž dosud byli působili, všechny děkany, faráře, farní administratory a lokalní kaplany a všechny kněží světské i řeholní v jejich duchovní pravomocnosti, kteréž dosud od pana arcibiskupa pražského byli měli.

Dne 22. července (1784) prohlášena byla z kazatelnic zápověď všelikých veřejných pobožností rozličných *spolkův bratr-*

ských. V hradeckých kostelích byla do té doby následní bratrstva: *v katedralním kostele sv. Ducha* mimo od císařovny Marie Teresie zřízené uctění Velebné Svátosti oltářní na všechny farní kostely rozdělené, bratrstvo nejsvětější Trojice či škapulířské; bratrstvo sv. Anny; pobožnost o sv. Antonínu Paduanském; devítidenní pobožnost před Vánoci o Marianské těhotnosti a bratrstvo kůru literáckého; — v bývalém *kostele jesuitském* Panny Marie: bratrstvo *latinské* studující mládeže s jmenem Nanebevzaté Panny Marie a *české* měšťanův s jmenem Zvěstování P. Marie; bratrstvo umírajícího Pána Ježíše, či za zemřelé obojího pohlaví; pobožnost k Ježíšku, či uctění Kristova vtělení o Vánocích; pobožnosti o sv. Ignáci, sv. Františku Xaveru a sv. Alojsu od mnohých také po devět neděl konané; čtyrycetihodinná pobožnost o posledních dnech masopustních; pobožnost po celou oktav Božího Těla a poslední den roku; — na hradě *u sv. Jana Nepomuckého* mimo pobožnost každé středy po celý rok a pátků postních pobožnost o sv. Janu Nep. devět dní trvající; — a na podměstí *u minoritův v kostele sv. Anny:* bratrstvo sv. Františka Serafinského, pobožnost k Ježíšku o Vánocích a dni úterní v letě i v zimě o svaté Anně. Všechna tato bratrstva a pobožnosti byla tedy toho dne zrušena.

Dne 23. srpna (1784) rozkázal císař, by všeliké hrobky v kostelích a hřbitovy kolem kostelův v jednotlivých obcích se nalezající zrušeny a místo nich nové hřbitovy venku v širém poli v patřičné vzdálenosti zakládány byly; toho také dne nařídil, by zemřelí ne více v rakvích, ale *do pytle* neb *plátna zašití*, byli pochováváni. Nařízení toto bylo v Hradci teprv v měsíci září prohlášeno, an tehdejší prozřetelný hejtman kraje hradeckého, Antonín von Hanisch, s jeho prohlášením otálel, ač již i zde nákladem záduší obecné rakve jsou hotoveny na takový způsob, aby jejich spodek či dno otevřeno a tělo mrtvé z nich do hrobu vyklopeno býti mohlo. Přece ale skoro ani nepřišlo v kraji hradeckém k uskutečnění tak hrubě nešetrného rozkazu, ač v bydžovském a chrudimském kraji císařští úředníci k jeho vyplnění občanstvo silně nutili. — Tu konečně pootvíral

lid oči. — První všelijaká nařízení císaře Josefa ve věcech světských i duchovních byla přijata od obecenstva, krom těch, kterým byla osobně na ujmu, větším dílem s jásotem. Kdo *tehdáž* chtěl býti jmín za osvíceného a pokročilého, chválil vystupování císaře proti mnichům a pověrám, neohlížeje se na to, co přitom zlehčeno bylo v samém náboženství. Péče o chudé, o nemocné, o zvelebení živností, o ulehčení poddaným získala císaři lásku obecného lidu, ač bylo mnohým také stěžovati na zabavení starých nadání ku prospěchu nových ústavů, na obmezování cechů a jednostranné zvelebování fabrik i jiné věci. Ale čím dále tím větší byl počet nespokojených. Již za živobytí Josefa pronášeny vážné hlasy proti utlačování jazyka českého vladou a jejími nástroji. Obecný lid urážel se malicherným zasahováním vlády do jeho zvyků a radostí, rozkazováním věcí obtížných neb takových, jichž nevidělo se potřeby, jako nařízením, právě vypsaným, o pochovávání bez rakví, aneb když zapovídáno pekařům a krčmářům dávati svým odběratelům housky o Vánocích, když zakazováno putování přes pole k svatým místům a ustanovováno posvícení slaviti ve všech místech v jednu neděli, když sirotčí peníze nesměly ukládány býti na dobrou jistotu za vyšší úrok, než odváděny musily býti do pokladnice stavovské, guberniem spravované, toliko za půl čtvrta ze sta, když se chtělo dětem nemanželským přiříci rovného podílu v dědictví s dětmi manželskými, a což více k tomu podobného, o čemž na svém místě podotkneme.

Avšak žádný rozkaz Josefův nenarazil o tak všeobecný odpor, jako nahoře vypsaný o pochovávání bez rakví a proto také byl hned v prvním témdni měsíce ledna roku hned následního (1785) nazpět vzat.

Dne 18. února t. r. nařízeno, všechny peníze kostelní a sirotčí, o nichž nahoře podotknuto, kdekoliv zapůjčeny byly, vyzdvihnouti a do gubernialní pokladnice na úrok za tři a půl ze sta. Dne 14. června zakázána obyčejná v kostelích ouféra a se zvonečkem o almužnu po kostele choditi, což teprv císař František I. dne 19. ledna 1834 opět povolil. Spolu nařízeno, ostatky

svatých a světic z oltářů odstraniti a sošky P. Marie a jiné všelikého roucha uprázdniti. — Toho času bylo mnoho kostelů vykradeno jak v biskupství hradeckém, tak i po celých Čechách od neznámých lupičů, a sice mimo jiné: kostel holohlavský, smiřický, solnický, opočenský a v noci na den 5. září i zdejší Panny Marie, v kterémž ukradeny byly stříbrná monstrance, dvě ciboria, šest kalichů, misal stříbrnými puklinami ozdobený, nádobky na sv. oleje a dva pluvialy veliké ceny. Ani jediná krádež nebyla vypátrána; „nebo poněvadž z tolika zrušených klášterů kostelní posvátné nádoby a roucha veřejně i židům jsou rozprodávány, nebylo lze rozeznati, co mocí císařskou odprodáno a co pokradeno jest."

V měsíci září po mnoha dní byla zde v městě u přítomnosti krajské komise veřejná dražba veškerého nábytku všechněch bývalých nábožných bratrstev, ku kteréž i z Kuklen od sv. Anny a z Třebechovic věci bratrské byly přivezeny a spolu vyprodány. Tímto způsobem mimo 7.000 zl. kapitalu bratrstvu nejsvětější Trojice při katedralním kostele sv. Ducha odňatých přes 30.000 zl. za věci rozličných bratrstev jenom v Hradci vyprodané do Prahy jest odvedeno.

Dne 24. listopadu mocí dvorského nařízení ustanoveno, by od udílení sv. křtu ničeho nebylo žádáno. Roku 1786 v měsíci lednu, právě když ve městě „koledou chodili," musili najednou z nejvyššího rozkazu císařského přestati a na budoucnost obyčej tento prastarý zakázán jest. Téhož měsíce dny 10., 17. a 24. od biskupské konsistoře byly vykázány, v kterýchž z rozkazu císařského farní konkursní zkoušky byly odbývány, jimž všichni kněží se podrobiti musili, kteříž císařskou faru neb nějakou novou lokalii obdržeti žádali. Ze sedmi předmětů musili na otázky dané písemně zodpovídati, ano i schopnost svou v přednášení kázaní a katechismu před zřízenými zkoušci prokázati; sešlo se v těch dnech k těmto zkouškám 104 kněží; na to již nové fary a lokalie nově zřízené rozdělovány jsou a rozdávány.

Na zelený čtvrtek t. r., dne 14. dubna, po zpívané mši svaté i v katedralním kostele i u Panny Marie Velebná Svátost

do večera vystavená byla; avšak na velký pátek Boží hroby císaře byly zapověženy a tudíž i Velebná Svátost skryta. U any Marie všechny ceremonie musily býti opuštěny a i v sotu slavnost vzkříšení Páně tam přestala. Na to dne 12. června šlo sem nejvyšší nařízení císařské, by v kostelích neb na ulich májové ratolesti při průvodu Božího Těla neb jiných slavstech nebyly vystavovány. Téhož roku rozkázal císař Josef roční památku posvěcení chrámu Páně ve všech kostelích v neli třetí měsíce října slaviti a i po vsích téhož dne posvícení řeti. Roku 1787 dne 2. března dvorský rozkaz v biskupství radeckém byl prohlášen, mocí kteréhož počet kanovníkův při etropolitním kostele na dvanácte osob, při biskupských pak nom na osm ješt ustanoven. Tehdáž bylo zde v Hradci devět anovníkův, proto bylo nařízeno, že po smrti kteréhokoliv z nich ální nebude volba. Dne 8. dubna, v neděli velikonoční prolášen byl, jako již loňského roku, nový pořádek služeb Božích, terýž od pana biskupa zřízený a od dvoru císařského potvrzený celém biskupství v tisku rozeslán byl. Dne 7. srpna rozkázal isař, by všeliké desky, kteréž na tak zvaných privilegovaných ltářích s nápisem *altare privilegiatum* zavěšeny byly, sundány odstraněny byly. [22]) Za takových a jiných novot od císaře

---

[22]) Dne 23. května 1865 udělil papež Pius IX. panu biskupu *Karlsi* k jeho prosbě zvláštním brevem moc, by mohl a směl v některých stelích farních a kolegiatních své diecese zříditi po jednom *oltáři privilegovaném* na dobu sedmi let. — *Breve* to zde přikládáme doslovně:

Pius PP. IX.

Venerabilis Frater Salutem et Apostolicam Benedictionem!

Salvatoris et D. N. J. C. vices, licet immeriti, gerentes in terris, usque exempla sectantes animabus Christifidelium in Purgatorio istentibus. quae Deo in charitate conjunctae an hac luce migrarunt, portuna de thesauro Ecclesiae auxilia subministrare studemus, ut 's, quantum Divinae Bonitati placuerit, adjutae ad coelestem Pam facilius pervenire valeant. Ea propter Nos Parochiales et Coliatas Ecclesias tuarum Civitatis et Dioecesis Regino Gradicens., ae etiam ob earum tum dignitatem, tum antiquitatem semper in hore habitae sunt, ac speciali praerogativa pollent, coelestium munerum rgitione decorare volentes, supplicationibus quoque tuo nomine Nobis per hoc humiliter porectis inclinati, revocatis in eis privilegiatis taribus intuitu Paroeciae, sive in perpetuum, sive ad tempus jam

Josefa Církvi a její službám vnucovaných, očekávala i našeho katedralního kostela veliká proměna. — Loňského roku (1786 dne 30. dubna) zemřel jest pan Ferdinand Selisko, z Králové Dvoru, bývalý biskupské konsistoře sekretář, pak deset let farář v Libšanech a co takový asesor konsistorní, nápotom 25 let kapitulní kanovník a dvakráte biskupský vikář jeneralní, prelát Uherský a infulovaný opat v Aparey v Uhrách, v stáří 66 let a na Pouchově první z panův kanovníkův uložen jest, nezanechav žádného psaného závětu. Dle nového zákona císařského pozůstalost jeho ve tři díly, na kostel, příbuzné a chudé rozvržena byla a tak připadlo katedralnímu kostelu sv. Ducha podíl 6.770 a několik zlatých. Tyto peníze určil pan biskup Jan Leopold na obnovu svého sídelního kostela. Dne 15. října (1787) „přivezl pan biskup z Chrasti s sebou do Hradce výborného (jak pravili) malíře jmenem Unterbergra, rodilého Tirolana, s nímž pak kostel prohlednuv, způsob stavení hlavního oltáře uzavřel." — Zatím dne 21. října, v neděli třetí téhož měsíce, poprvé v Hradci i v celém biskupství výroční památka posvěcení chrámu Páně dle císařského rozkazu tiše konána jest.[23])

---

concessis, tibi, ut semel per te ipsum in qualibet ex Parochialibus et Collegiatis Ecclesiis hujusmodi unum dumtaxat Altare ad Septennium proximum tantum privilegio Apostolico decoratum pro Animabus Christifidelium a Purgatorii poenis liberandis designare valeas; ita ut quandocunque Sacerdos aliquis Saecularis, vel cujusvis Ordinis, Congregationis, et Instituti Regularis Missam pro Anima cujuscumque Christifidelis, quae Deo in charitate conjuncta ab hac luce migraverit, ad privilegiatum Altare sic per te respective designatum celebrabit, anima ipsa de thesauro Ecclesiae per modum suffragii Indulgentiam consequatur, et D. N. J. C., ac Bmae Virginis Mariae, Sanctorumque omnium meritis sibi suffragantibus a Purgatorii poenis, si ita Deo placuerit, liberetur, facultatem Authoritate Apostolica tenore praesentium concedimus et impertimur. Non obstantibus Nostra et Cancelariae Apostolicae regula de jure quaesito non tollendo, aliisque Constitutionibus, et Ordinationibus Apostolicis ceterisque contrariis quibuscumque.

Datum Romae apud S. Petrum sub Annulo Piscatoris die XXIII. Maji MDCCCLXV. Pontificatus Nostri Anno decimonono.

Nicolaus Cardinalis Parraciani Clarelli.

[23]) Kongregace od svatého otce k rozsudku a k ustanovení církevních obyčejů v Římě ustanovená, nařídila zvláštním listem dne 15. října

Roku 1788 bylo duchovenstvo české novou daní obtíženo. V měsíci květnu bylo od krajského úřadu biskupské konsistoři oznámeno, že, poněvadž důchody statkův zrušených klášterů a založená pokladnice církevní nedostačuje na výplaty nově zřízených far, lokalií a kooperatorství, císař nařídil, by duchovenstvo království Českého, dle svého přiznání roku 1782 o svých ročních příjmech učiněného, mající přes 600 zl. úroku, z každého dalšího sta půlosma zlatého do pokladnice církevní platilo, a sice za přítomný rok polovici hned v tomto měsíci květnu, pak vždy v čtvrtletních lhůtách. Marné byly spravedlivé námitky duchovenstva, že od roku 1782 koledy, příjmy při křtech a jiné užitky jemu odňaty a tedy i úroky, ku kterýmž tehdáž svědomitě bylo se přiznalo, umenšeny jsou: platební archy byly duchovenstvu rozeslány s jmenem každého jednotlivce a s výkazem, mnoholi každý beneficiat platiti musí; tak na př. přišlo na pana biskupa 800 zl. a na pana děkana městského 199½ zl.

Brzy na to konány jsou přípravy k vyprázdnění kostela katedralního dle nového způsobu a k vystavení nového oltáře. K rozkazu pana biskupa bylo dne 17. srpna v neděli po Nanebevzetí Panny Marie u večer ještě u hlavního oltáře odpolední požehnání s letaniemi a Marianským „Zdrávas“ při varhanech zpíváno; když pak lid z kostela odešel, zavřeny jsou dvéře a socha Panny Marie s hlavního oltáře, kde právě 100 let jest stála, sňata a do postranní kaple, na straně epištoly, na oltář, řečený Škapulířský, postavena jest. Na to od pondělí k vůli vyboření hlavního oltáře přestaly zde všechny kněžské hodinky; mše svaté, i matura i summa, v dolejším dílu kostela u oltáře sv. Antonína Poustevníka, jakož i u večer letanie vykonávány. V následních dnech v katedralce vše čištěno a vyprazdňováno; obrazy osmi svatých patronův českých, po zrušení jesuitského řádu z koleje koupené, někdy od jesuitského fratera Ignace Raaba malované a po čtyrech z každé strany nad kanovnickými

1604: *by v křesťanstvu vždy toho dne, kteréhož kostel posvěcen byl, aneb který den biskup při tom svěcení vykázal, neproměnitelně každého roku památka v témž kostele byla slavena. (Kn. Švenda* IV. 4. Str. 78).

stolicemi podle hlavního oltáře zavěšené, jsou složeny a odprodány. — Obrazy *křížové cesty* přeneseny do kostela sv. Klementa; z pobočních oltářů, od sv. Josefa, podle staré sakristie, votivní obraz Chrudimský Tváře Kristovy, z protějšího oltáře obraz sv. Antonína Paduanského a z oltáře sv. Anny socha Panny Marie v slíčné skříni a mnohou i stříbrnou obětí ozdobená, vše odklizeno; též i tělo sv. Klementa Mučeníka do kostela sv. Klementa odnešeno. Starobylé tabernakulum (*pastoforium*), podle hlavního oltáře na straně evangelní stojící, ze zdi vylámáno a do kouta za oltář sv. Antonína vsazeno; mřížky, na schůdkách proti hlavnímu oltáři podle sakristie pro přistupující k svatému přijímání vzdělané, odtud odebrány a jimi oltář sv. Antonína obrouben, by tam budoucně Velebná Svátost podávána byla, ano i oltář Týnecký, tam podle stojící, s mnohými ozdobnými skříněmi i se vším odklizen. — Hlavní oltář až do základu vybořen; z pěti jeho oken kamenné štukaturní rámy vylámány; dvě z nich rozšířena a tři zazděna jsou, by vše tady omalováno býti mohlo. Na krátkou dobu byl hlavní oltář v kostele sv. Klementa složen, neboť již dne 25. srpna k veřejnému prodaji vysazen byl. Uvedeni byli i židé do toho kostela a sotva za 50 zl. vyprodán za mnohého pohoršení a veřejného reptání, když židé sochy svatých po městě nosili, jenž pak silné jejich pozlacení s dobrým užitkem seškrábali. Co zatím pilně v presbyteriu malováno, složen jest i příční trám do triumfalního oblouku, který presbyterium od lodí dělí, roku 1640 zadělaný i se svatým křížem a se sochami Bolestné Panny Marie a sv. Jana Evangelisty na něm vyzdviženými. Pan biskup, již od 10. října v Rychnově, Žamberku, v Králíkách a na Opočně své biskupství a duchovenstvo prohlídnuv, dne 29. po obědě z Třebechovic do Hradce přijel a kostel již vyprázdněný prohlédl. Když pak jemu doneseno bylo, že by lid s tím vyprázdněním nespokojen byl a reptaje pravil: „Malování to více sálu než kostelu přislušeti,“ odpověděl: „že i apoštolové také ve večeřadle se scházeli,“ a druhého dne hned ráno do Chrasti odejel. Dne 27. listopadu na pěti forách přivezen byl z Vídně nový hlavní oltář. Dne 14.

dna 1789 nový obraz, v celé Vídni, jak pravili, vychválený, eslání Ducha svatého, do svého rámu v katedralním kostele sazen a vyvěšen. Za tento obraz obdržel malíř Unterberger 1600 zl. od pana biskupa z dědictví Seliskovského. Konečně ne 2. února o slavnosti Očišťování Panny Marie pan biskup slavně posvětil nový tento hlavní oltář, přidav k ostatkům svatých do něho vloženým následní výpis: *MDCCLXXXIX Die 2. mensis Februarii. Ego Joannes Leopoldus Episcopus Reginaehradecensis consecravi altare hoc Deo Paraclyto, et Reliquias SS. MM. Innocentii et Clari in eo inclusi, et singulis Christi fidelibus hodie unum annum, et in die anniversaria Consecrationis hujus modi ipsam visitantibus, Quadraginta dies de vera Indulgentia, in forma Ecclesiae consueta, concessi.*

Zatím co bylo pracováno o vyzdvižení toho hlavního oltáře, o slavnosti Jmena Panny Marie (14. října 1788) konána byla v katedralním kostele dle císařského rozkazu slavnost nově ustanoveného bratrstva „účinlivé lásky.“ Po příležitostném kázaní o dobrotivosti k chudým přivedl pan děkan do kostela všechny chudé, jimž měsíční almužna udílena, načež sloužil zpívanou mši svatou a pak odpoledne po obyčejných letaniích a zpívaným „Te Deum“ ukončil uděleným požehnáním slavnost tu.

Dne 12. ledna 1789 došel biskupské konsistoře císařský zákon, jímž dovoleno, při metropolitním kostele osm čestných kanovníkův jmenovati a při ostatních katedralních kostelích jenom šest, jenž za potvrzení své volby dvorskou taksu 100 zl. složiti povinni byli, a dne 14. dubna od českého gubernia rozvrh svatých mší fundačních z zrušených klášterů, jichž novým císařským farářům po 210, lokalistům po 160 a kooperatorům po 110 uloženo na jich roční plat.

Dne 20. ledna 1790 dvorským patentem zakázáno bylo knihy zapovězené veřejně prodávati a po domech na prodej roznášeti, proto že bylo shledáno, že všeobecná svoboda, roku 1782 k tisknutí a vydávání knih udělená, vůbec mnoho zlého způsobila, „zvláště kniha pod jmenem *bible Josefova*, nad kterou sám monarcha se zhoršil.“ V měsíci na to, dne 20. února, odebral

se císař Josef II. k věčnému Soudci, 49 roků starý a v 10. roku svého panování.

Když dle císařského nařízení již od roku 1784 všickni obyvatelé města na hřbitov v Pouchově i na kopeček k sv. Janu a v Kuklenách své zemřelé kladli, povolila dne 18. dubna 1793 biskupská konsistoř, hřbitov při katedralním kostele sv. Ducha jako nepotřebný zrušiti, načež hřbitovní zeď i se starou pod ní za hlavním oltářem stojící školou vybořena a tak celá prostora kolem katedralky otevřena jest.

Císař Leopold II. zemřel již 1. března 1792, a po něm nastoupil v panství prvorozený syn jeho František I., jemuž hned dne 20. dubna t. r. revolucionáři francouzští válku vyhlásili. Státní pokladnice brzo byly prázdné a tu opět saháno — po stříbře kostelův. Dne 3. července 1793 k rozkazu císařskému ze zdejšího katedralního kostela „do Prahy odeslána jest znamenitě vysoká starogotická monstrance a mnoho kalichů, za které záduší kostela sv. Ducha dvě obligace, jednu na 3.445 a druhou na 475 zl. dostalo."

Dne 1. června 1794 zemřel v Chrasti pan biskup Jan Leopold v 59. roce svého stáří, „muž vtipu ostrého. Od mnohých byl litován. Pohřben jest na hřbitově u sv. Martina blíže Chrasti, kde již dávno sobě odpočinutí chystal."

XV.

Maria Tadeáš hrabě z Trautmannsdorfu a Weinsberga,

kanovník olomoucký, byl dne 30. srpna 1794 od císaře Františka I. biskupem hradeckým jmenován. Narodil se v Hradci Štýrském dne 28. května 1761, byl za svých theologických studií dne 13. června 1783 od metropolitní kapitule olomoucké za kanovníka zvolen, r. 1784 v Hradci Štýrském na kněžství vysvěcen, načež se stal farářem v Krnově, r. 1785 arciknězem, děkanem a farářem v Holešově a roku 1793 jmenován jest biskupem v *Terstu*;[21]) avšak již příštího roku jak již podotknuto, pro Hradec ustanoven.

---

[21]) *P. Gr. Volný. Kirchl. Topograf. v. Maehren.* I. 1. Str. 115.

— Dne 1. června 1795 od svatého otce Pia VI. potvrzen přijmul nový pan biskup dne 8. září t. r. o slavnosti Narození Panny Marie v Kroměříži v residenci arcibiskupské od olomouckého pana arcibiskupa Antonína biskupské posvěcení u přítomnosti pana biskupa budějovického Jana Prokopa a světicího biskupa olomouckého; načež zavítav dne 2. října t. r. ve vší tichosti do Hradce, nazejtří v neděli slavně na trůn biskupský dosednul.

Za uprázdněné stolice biskupské, dne 15. ledna (1795), vydala konsistoř biskupská povolení, dle něhož v nastávajícím čtyřicetidenním postu mimo dni páteční a sobotní každého dne i u večer („co v Hradci ještě slyšeti nebylo“) tedy i ve středu („co již v Praze roku minulého obecné bylo“) masitých pokrmů požíváno býti smělo; „čeho lidé ochotně se uchopili.“

Dosednuv na svou biskupskou stolici, poradil pan biskup dne 7. března 1796 svému duchovenstvu, aby v neděli a ve svátek na místě po ranní mši svaté hned po epištole a evangeliu mešním buď od oltáře aneb s kazatelny krátká ale jadrná měli kázaní.

V měsíci květnu 1796 visitoval pan biskup své biskupství v kraji čáslavském, uděluje svátost sv. biřmování a na mnoha místech na př. i v Kutné Hoře sám v českém jazyku kázaje.

Od času velikonočního roku 1797 povolil pan biskup své kapituli proměnu v pobožnosti u vykonávání kněžských hodinek. Dosud byli pani kanovníci zavázáni, ráno v osm hodin při hodinkách a odpoledne při nešporách přítomni býti pod ztrátou nějakého vyměřeného užitku; osvobodiv je od přítomnosti při nešporách, nařídil pan biskup, by ranním hodinkám a následující zpívané mši svaté přítomni byli.

Co roku 1782 nařízením Josefovým zapovězeno bylo, obnoveno jest roku 1798: jako v celých Čechách tak i v Hradci na Veliký pátek a Bílou sobotu byly i v kostele sv. Klementa i u Panny Marie zřízeny Boží hroby s vystavenou Velebnou Svátostí oltářní, a o slavnosti Vzkříšení zapěl pan biskup sám: „Vstalť jest této chvíle!“ — Nápotom dne 27. března 1801 nařídil sám císař pán, aby k vůli stejnosti Velebná svátost ve všech diecesích po ty dva dni do 6. hodiny večerní na postranném oltáři dle

rozeslaného vzoru vystavěna a pak v sobotu v téže hodině za prozpěvování Ambrosianského chvalozpěvu uschována byla.

Za příčinou že v měsíci říjnu 1798 vypuklým požárem v Žiželici a dříve i jinde všechny matriky uhořely, vydáno bylo dne 21. září 1799 od nejvyššího purkrabí nařízení, by budoucně všechny matriky dvakráte byly opisovány a jeden opis u biskupských vikářů a druhý v biskupské konsistoři ukládán. K tomu nařídil pan biskup dne 3. října t. r., by s tímto opisováním se počalo od prvního října t. r. a opisy ty půlletně na začátku dubna a října zasílány byly.

Dne 1. listopadu 1800 vysvětil pan biskup v Chrasti 10 bohoslovcův na kněžství, jež ihned do duchovní správy rozeslal, poněvadž do toho dne v biskupství 34 kněží jest vymřelo; proto taky do biskupského semináře povoláni býti musili staří, neschopní kaplani, aby tady fundační mše svaté sloužili a asistencí při slavných službách Božích a při hodinkách v katedralním kostele vypomáhali.

Do roku 1802 bylo v diecesi hradecké *nových lokalií* 91, *starých* 34. Správcové duchovní *nových* lokalií, za císaře Josefa II. zřízených, byli placeni z církevní pokladnice, dostávajíce ročně 300 zl.; ostatních lokalistů nadace byla rozličná, mnohých ale roční příjem neobnášel ani 350 zl. Že postavení těchto správcův duchovních nebylo bez starostí a váblivé, jest patrno a tudíž není se co diviti, že čím dále tím méně studujících se hlásilo do stavu duchovního; a této nesnáze bylo nemalou příčinou i to, že od císaře Josefa II. na venku mnoho bylo zrušeno gymnasií, zvláště klášterních a pak že jenom na vysokých školách pražských vyučováno předmětům theologickým. K snažné a všestranně odůvodněné prosbě pana biskupa konečně, dle dekretu dne 24. března 1802 od dvorské kanceláře království českého ve Vídni vydaného, povolil císař pán: *1. aby novým lokalistům* k jejich dosavadnímu příjmu ročnímu, t. 300 zl., od 1. února t. r. 50 zl. ročně dáváno bylo, a co se týče *starých:* aby napřed vyšetřeno bylo, mnoholi kterému z nich nedostává se do 350 zl. ročního příjmu, by nápotom takovým dosavadní schodek roční z pokladnice církevní

doplácen byl; 2. aby v *Brodě Německém* opět otevřeny byly školy latinské, jaké až do roku 1779 tam stávaly; 3. aby v Hradci dle planu, od pana biskupa vypracovaného, zřízeny byly *školy theologické* a k podpoře chudých posluchačův theologie z církevní pokladnice příspěvky peněžné dávány, a konečně aby k prospěchu semináře 4.000 stipendií mešních z církevní pokladnice dolnorakouské bylo vypláceno, by pan biskup tolikéž mší svatých na úmysl zakladatelův jejich od svého duchovenstva diecesního mohl dáti zadarmo sloužiti.

Vydobyv sobě o diecesi hradeckou neocenitelných, věčných zásluh zvláště zřízením semináře a ústavu theologického, jmenován byl pan biskup Maria Tadeáš dne 26. listopadu 1811 arcibiskupem olomouckým, v kteréž důstojnosti ale již dne 20. ledna 1819 náhle zemřel.

XVI.

Alois Josef hrabě Kolovrat Krakovský, svobodný pán z Újezdu,

biskup Sareptský, c. k. skutečný rada tajný, kanovník při metropolitním kostele v Olomouci, dne 6. ledna 1812 od císaře Františka I. jmenovaný a dne 15. března 1815 od papeže Pia VII. potvrzený biskup hradecký; řídiv diecesi dříve již prozatimně, vydal dne 2. října 1815 v Hradci první pastýřský list velmi dojemný, jímž duchovenstvu svému oznámil nástup svého úřadu velepastýřského a otcovsky je napomenul k pilnému a svědomitému plnění povinností dělníkův na vinici Páně. — Již dne 2. ledna t. r. povolil pan biskup Alois zvláštním listem v Hradci daným, aby čas k vykonání svaté zpovědi velikonoční, jenž dosud od neděle Květné do oktávy Božího hodu velikonočního vyměřen byl, z důkladných příčin prodloužen byl od středy Popelečné až do slavnosti nejsvětější Trojice Boží.

Roku 1822 byl v katalogu diecesního duchovenstva poprvé udán i den a rok narozenin každého kněze.

Dne 20. listopadu 1826 pastýřským listem oznámil pan biskup duchovenstvu, že povoleno jest, opět jako před časy Jo-

sefinskými, o Božím hodu vánočním jitřní služby Boží o půl noci slaviti.

Dne 5. září 1830 povýšen byl pan biskup Alois za arcibiskupa pražského. „Ačkoliv věkem sešlý (narodilť se 21. ledna 1759), na sluchu i zraku raněn a na celém těle náramně zemdlen důstojnost tuto nastoupil, snažil se přece i dále dle možnosti povinnosti vznešeného povolání svého vyplniti, jsa účinným, až jej nejvyšší pastýř dne 28. března 1833 k účtům z vedené správy povolal.“ [25]) — Dne 23. června t. r. jmenoval císař pán vys. důst. p. Frant. Vurdu, kapitulního děkana, *kapitulním vikářem jeneralním* v osiřelé diecesi hradecké.

XVII.

Karel Boromejský Hanl,

kanovník senior při metropolitním kostele sv. Víta v Praze, skutečný rada při c. k. guberniu, od císaře Františka I. dne 25. října 1831 jmenovaný, od svatého otce Řehoře XVI. dne 24. února 1832 potvrzený a dne 6. května t. r. posvěcený, dosedl dne 10. června t. r. na trůn biskupský.

By svým milým svěřencům podal příležitost k přijímání svátosti svatého biřmování i mimo kanonické visitace jenerální, usnesl se roku 1833 pan biskup na tom, že ročně v pondělí svatodušní v Hradci a o slavnosti svatého Václava v Chrasti tuto svátost bude udíleti.

Dne 30. prosince t. r. dal pan biskup svému duchovenstvu oznámiti šestero *případů reservatních* a v květnu 1834 důkladné ponaučení o řádném vypisování a chování matrik, tak že od té doby v diecesi hradecké matriky jsou nejdůkladnější. By místa správy duchovní a školy jednoho okresu vikarního k úřadnímu sídlu vikáře a školního dozorce se sblížila pro lehčí a rychlejší řízení, i aby vikáři od svých osad a farního ouřadu svého nemusili často a na delší doby se vzdalovati, byli k rozkazu pana

[25]) *Časopis pro katolické duchovenstvo.* VI. Str. 331—2.

biskupa a s dovolením zemské vlády čtyři nejrozsáhlejší vikářní okresové, t. Nekořský a Rychnovský, Vrchlabský a Jičínský od 1. listopadu t. r. v sedm nových rozděleni a sice první dva ve tři: Nekořský, Rychnovský a Kostelecký, a druzí dva v čtyry: Vrchlabský, Hostinský, Jičínský a Kopidlenský. [26]) Těmto novým okresům byla následní místa duchovní správy a školy přikázány a sice:

---

[26]) Na počátku února roku 1866 bylo od c. k. statního ministerstva rozesláno ohlášení o vnitřní správě *„evangelické církve augsburského i helvetského vyznání“* a sice tak, jak na jeneralních synodách obou vyznání správa tato vyměřena byla. Císař vyhradil si ale „právo vrchního dozorství, kteréž jemu co zeměpánu přináleží vzhledem veškerých záležitostí evangelické církve.“ —

1. Obec farní si volí *„faráře,“* jehož nejvyšší rada církevní potvrzuje. Farář jest duchovním představeným (tedy nikoliv pouhým kazatelem); on koná služby Boží, udílí svátosti, spisuje farní knihy, dohlíží na školu; úřad jeho jest doživotní. — Veškeru obec zastupuje *presbyterstvo*, kteréž záleží mimo faráře a pomocníka (vikáře) jeho ze 6—32 světských údův.

2. Více far činí *seniorat*, jehožto duchovním představeným jest *senior* (starší, na způsob našich okresních vikářů); on faráře uvádí v úřad, dohlíží na správu duchovní, jest spolu okresním školdozorcem. Senior koná visitaci školní vždy po dvou, visitaci církevní po čtyřech letech. Volba seniora děje se od všech presbyterstev téhož senioratu; úřad jeho trvá šest let. Jemu po boku stojí *výbor senioratní*.

3. Nad několika senioraty zřízen jest *superintendent*, jehož okres se nazývá superintendencie či *„diecese.“* Superintendenta na celý život volí veškerá presbyterstva diecese. Superintendent jest „vrchním pastýřem“ své diecese; on uvádí seniory a k výslovné žádosti obcí i faráře v úřad jejich; „posvěcuje“ nové chrámy; zkouší a „světí“ bohoslovce; rozesílá „pastýřské listy“; jest vrchním školdozorcem ve své diecesi; v každé obci vždy ve čtyrech letech jednou koná visitaci církevní i školní; on jest předsedou *výboru superintendencialního*.

4. Veškerou církev evangelickou obojího vyznání representují tak řečené *jeneralní synody*, jenž se vždy jednou v šesti letech ve Vídni odbývati mají; každé z obou vyznání má svou zvláštní jeneralní synodu. Synodě přísluší rozhodovati o učení církevním, obřadech a ustanovení dnů svátečných; také v zákonodarství církevním synoda se súčastňuje. — Nejvyšším úřadem rozhodujícím v záležitostech obojího vyznání jest c. *k. nejvyšší rada evangelická* ve Vídni, jejížto předseda jest stavu světského, radové dílem duchovní, dílem světští. Císaři přísluší právo jmenovati předsedu i přísedící této rady a sice doživotně. Všickni údové rady církevní i s úřadníky kanceláře placeni jsou z důchodů státních a mají veškerá práva statních sluhův. — Na základě nejvyššího rozhodnutí ze dne 11. května 1860 mají se evangelíkům obojího vyznání i budoucně ze státní pokladnice udělovati příspěvky peněžité, z nichž se superintendentům vykáže plat a zapraví se jejich výlohy kancelářské, seniorům se roční přídavek, chudým pak farám i školám peněžitá podpora udělí.

V Čechách čítá evangelická církev tyto superintendencie, senioraty a fary:

I. *Nekořském* (nyní Králíckému) *vikárnímu a* [illegible] *okresu* 17 míst duchovní správy a 37 národních škol, [illegible]
1. Žamberk, fara s farní školou a s dvěma filialními v [illegible] a Helvikovicích; *2. Slatina*, lokalie s lokalní školou; *3.* [illegible] fara s farní školou; *4. Rokytnice*, fara s farní školou a s [illegible] v Hernfeldu; *5. Bernwald*, lokalie s lokalní školou; *6.* [illegible] lokalie s lokalní školou a výpomocní školou v Pastvině; *7.* [illegible]*trovice České*, lokalie s lokalní školou; *8. Kyšperk*, fara s [illegible] školou a s lokalními v Lukavici, Orlici a v Mitrovicích; *9.* [illegible] fara s farní školou, s filialní v Lobkovicích a s výpomocní v [illegible]řitově; *10. Těchonín*, lokalie s lokalní školou a s filialní v [illegible] *11. Mladkov*, fara s farní školou a s filialní v Lichkově; [illegible] *říkovice Dolní*, lokalie s lokalní školou; *13. Kraliky*, fara s [illegible] školou a s filialními v Heděči Dolní, v Orlici Horní, [illegible] Lipce Dolní, Lipce prostřední, Lipce Hořejší a v [illegible] *14. Červený Potok*, lokalie s lokalní školou; *15.* [illegible] lokalie s lokalní školou a s filialní v Bo[illegible]; *17.* [illegible] fara s farní školou a s filialní v Orlici [illegible] a [illegible] s lokalní školou.

II. [illegible] 13 míst [illegible] správy a 23 národních škol, totiž:

[illegible]

[illegible]

9. Zdobnice Veliká, lokalie s lokalní školou; *10. Říčky*, lokalie s lokalní školou; *11. Rybná Německá*, fara s farní školou; *12. Kunštat*, farní administrace s farní školou a s filialními v Novévsi a v Fridrichsvaldě; *13. Deštná*, fara s farní školou a s filialní v Jedlové; *14. Oujezd Bílý*, fara s farní školou; *15. Skalka*, exposice s filialní školou; *16. Solnice*, fara s farní skolou; *17. Uhřínov Veliký*, fara s farní školou a *18. Skuhrov*, fara s farní školou.

III. *Kosteleckému vikárnímu a školnímu okresu* přikázáno 14 míst duchovní správy a 30 národních škol, totiž:

1. Kostelec nad Orlicí, děkanství s farní školou a s filialními v Doudlebech a v Slemeně; *2. Chleny*, lokalie s lokalní školou a s výpomocní v Prorubě; *3. Sudislav*, fara s farní školou a s výpomocní v Skrovnici Veliké; *4. Častolovice*, fara s farní školou a s filialní v Ličně; *5. Týniště*, fara s farní školou, s filialní v Albrechticích a výpomocními v Petrovicích a v Lipě; *6. Vodĕrady*, lokalie s lokalní školou; *7. Potenštein*, lokalie s lokalní školou; *8. Sopotnice*, fara s farní školou a s filialní v Rybné České; *9. Boruhrádek*, fara s farní školou a s filialními v Šachově a v Žďáru; *10. Jelení Vrchní*, fara s farní školou a s filialní v Čermné Malé; *11. Brandýs nad Orlicí*, fara s farní školou a s filialní v Říčkách; *12. Sv. Jiří*, lokalie s lokalní školou; *13. Pisečná*, fara s farní školou a s filialními v Henicích, Dlohoňovicích a Libchavě České, a *14. Hnátnice*, lokalie s lokalní školou.

IV. *Vrchlabskému vikárnímu a školnímu okresu* přikázáno 17 míst duchovní správy a 46 národních škol, totiž:

1. Vrchlabí, děkanství s městskou školou, s výpomocními v Kněžicích a v Pomerdorfě a s filialními ve Vrchlabí Hořejším, v Kunčicích, Herlikovicích a Ochsngrabu; *2. Špindlmíle*, lokalie s lokalní školou a s výpomocními v Síbngryndách a Krauseboudách; *3. Lanov Dolní*, fara s farní školou a s filialní v Lanově Horním; *4. Nydrhof*, lokalie s lokalní školou; *5. Švarcntal*, fara s farní školou; *6. Kalná Dolení*, fara s farní školou a s filialními v Kalné Hoření, Čisté, Lhotě Klášterské a Vidochově; *7. Studenec*, lokalie s lokalní školou a s filialní v Lhotě Zálesní;

8. Branná, fara s farní školou a s filialními v Branné Dolení a Valteřicích; *9. Štěpanice Hořejní*, fara s farní školou a s filialní v Benecku; *10. Vítkovice*, fara s farní školou a s filialními v Křeslici a Šislboudách; *11. Rokytnice*, fara s farní školou, s filialní v Rokytnici Hořejní a s výpomocní v Franentale; *12. Harachsdorf*, lokalie s lokalní školou; *13. Jablonec*, fara s farní školou a s filialní v Dušnici Hořejní; *14. Poniklé*, fara s farní školou a s filialní v Jestřebí; *15. Jilemnice*, fara s farní školou a s filialní ve Víchově; *16. Mříčna*, fara s farní školou, s filialními v Kundraticích a Peřimově a s výpomocní v Sytové; a *17. Roztoky*, lokalie s lokalní školou a s filialními v Martinicích a Kruhu.

V. *Hostinskému vikárnímu a školnímu okresu* přikázáno 11 míst duchovní správy a 17 národních škol, totiž:

1. Hostinné, děkanství s městskou školou a s filialními v Čermné a Prosečném; *2. Brusnice Horní*, fara s farní školou a s filialní v Borovničce; *3. Olešnice Dolní*, fara s farní školou; *4. Chotějovice*, lokalie s lokalní školou; *5. Vlčice*, fara s farní školou a s filialní ve Vajglsdorfě; *6. Pilníkov*, lokalie s lokalní školou; *7. Buky Mladé*, fara s farní školou a s filialními v Sklenařovicích a Hertvikovicích; *8. Frajhajt*, lokalie s lokalní školou; *9. Sejfy*, fara s farní školou; *10. Javorník*, fara s farní školou a *11. Forst*, fara s farní školou.

VI. *Jičínskému vikárnímu a školnímu okresu* přikázáno 15 míst duchovní správy a 34 národních škol, totiž:

1. Jičín, děkanství s hlavní a dívčí školou a s filialní v Robousech; *2. Železnice*, fara s farní školou a s filialní v Cidlině; *3. Radím*, fara s farní školou a s filialními ve Valdicích a Dřevenici; *4. Lužany*, fara s farní školou a s filialními v Konecchlumí a Proseči Pusté; *5. Soběšice*, lokalie s lokalní školou; *6. Choteč*, lokalie s lokalní školou a s filialní ve Valdově; *7. Pecka*, fara s farní školou a s filialními v Radkyni, Uhlířích, Kalech a Arnoštově; *8. Borovnice Veliká*, lokalie s lokalní školou; *9. Paka Nová*, fara s farní školou a s filialní v Pace Staré; *10. Oubislavice*, lokalie s lokalní školou a s výpomocní v Brdě; *11. Levín*, lokalie s lokalní školou; *12. Libštat*, fara s farní školou a s filialní

i, *13. Lomnice*, fara s farní školou a s filialními v Stru-
ačově; *14. Novdves*, fara s farní školou a s filialními
Šiřenově a *15. Bělohrad*, fara s farní školou a s filialní

Kopidlenskému vikárnímu a školnímu okresu přikázáno
uchovní správy a 22 národních škol, totiž:
opidlno, fara s farní školou a s filialními v Drahorazu
i; *2. Vrsce*, fara s farní školou a s filialní v Běcha-
Slatiny, fara s farní školou; *4. Veliš*, fara s farní ško-
lními v Chyjicích a Třevači a s výpomocní v Nadslavi;
o, fara s farní školou a s filialní v Holíně; *6. Samšina*,
ní školou; *7. Němičoves*, lokalie s lokalní školou; *8.*
lokalie s lokalní školou; *9. Popovice*, lokalie s lo-
u a s filialní v Tuří; *10. Chomutice*, fara s farní školou;
ıny Staré, lokalie s lokalní školou a s filialní v Šaplavé
lé Vysoké, fara s farní školou a s filialní v Zběři.
1. prosince 1835 byl po celém biskupství prohlášen
akládání *pamětních knih farních.*
.. ledna 1842 rozdělena jest od pana biskupa s vyšším
gubernia naše diecese v nynějších 31 *vikariatů biskup-
resů školních :*

cký	s 10	osadami	duchovními	a 18	školami.
vský	s 15	„	„	a 28	„
ký	s 13	„	„	a 25	„
ıovský	s 12	„	„	a 28	„
ský	s 15	„	„	a 28	„
ý	s 20	„	„	a 34	„
ý	s 14	„	„	a 22	„
ský	s 11	„	„	a 16	„
ecký	s 13	„	„	a 24	„
ímský	s 13	„	„	a 29	„
ěřský	s 18	„	„	a 37	„
ký	s 15	„	„	a 36	„
lenský	s 16	„	„	a 30	„
lecký	s 14	„	„	a 36	„

25*

15. Králický	s 17	osadami	duchovními	a 38	školami,
16. Kralovický	s 15	„	„	a 17	„
17. Lanškrounský	s 19	„	„	a 32	„
18. Ledecký	s 11	„	„	a 18	„
19. Lipnický	s 15	„	„	a 22	„
20. Litomyšlský	s 19	„	„	a 29	„
21. Mýtský	s 12	„	„	a 20	„
22. Náchodský	s 14	„	„	a 36	„
23. Opočenský	s 16	„	„	a 32	„
24. Pardubický	s 18	„	„	a 36	„
25. Poděbradský	s 11	„	„	a 26	„
26. Polenský	s 18	„	„	a 43	„
27. Polický	s 11	„	„	a 18	„
28. Rychnovský	s 18	„	„	a 23	„
29. Skutecký	s 10	„	„	a 29	„
30. Trutnovský	s 11	„	„	a 25	„
31. Vrchlabský	s 17	„	„	a 45	„

Nyní náležejí k jednotlivým vikariatům biskupským osa *duchovní:*

I. *k Hradeckému:* 1. *Hradec Králové*, 2. Bohárna, 3. Hra dec Nový, 4. Kukleny, 5. Libčany, 6. Lochenice, 7. Plotiště, Pouchov, 9. Probluzy, 10. Štěžery, 11. Všestary;

II. *k Bydžovskému:* 1. Babice, 2. *Bydžov Nový*, 3. Byd Starý, 4. Dobřenice, 5. Hlušce Velké, 6. Chlumec, 7. Kraton 8. Liskovice, 9. Lužce, 10. Metličany, 11. Mlékosrby, 12. Smid 13. Vápno, 14. Žehoun, 15. Žiželice;

III. *k Brodskému:* 1. Bělá, 2. *Brod Německý*, 3. Čach 4. Habry, 5. Chotěboř, 6. Krupá Dolní, 7. U svatého Kříže, Libice (Liběč), 9. Lučice, 10. Modletín, 11. Pohled (Frantal), Příbram Uhelná, 13. Skuhrov;

IV. *k Broumovskému:* 1. Abrspach Hořejní (Eberspach *Broumov*, 3. Heřmánkovice, 4. Chvaleč, 5. Martinkovice, prechtice, 7. Starkov, 8. Šonov, 9. Teplice Hořejší, 10 řovice, 11. Vernířovice České či Hořejší, 12. Zdoňov;

. k *Čáslavskému:* 1. Běstvina, 2. *Čáslav*, 3. Heřmaň, 4.
ce, 5. Jeníkov Golčův, 6. Kluky, 7. Míčov, 8. Nováves,
hy, 10. Ronov, 11. Turkovice, 12. Vilémov, 13. Vlkaneč,
slav, 15. Žleby;

I. k *Horskému:* 1. Bykaň, 2. Církvice, 3. Dvory Nové,
ı *Kutná*, 5. Janovice Červené, 6. Kank, 7. Konarovice,
;e, 9. Krchleby, 10. Nebovidy, 11. Ratiboř, 12. Sedlec,
›pisky, 14. Sudějov (U sv. Anny), 15. Suchdol, 16. Tře-
17. Záboří, 18. Zbýšov;

II. k *Hořickému:* 1. Dohaličky, 2. Hněvčeves, 3. *Hořice*,
ovice, 5. Chomutice, 6. Jeřice, 7. Lanžov, 8. Miletín, 9.
ce, 10. Nechanice, 11. Ohnišťany, 12. Petrovice, 13. Stra-
rakotín), 14. Třemešná Bílá;

III. k *Hostinskému:* 1. Brusnice Horní, 2. Buky Mladé,
ıná, 4. Forst, 5. Frajhajt, 6. *Hostinné*, 7. Chotějovice, 8.
ξ, 9. Olešnice Dolní, 10. Pilinkov (Pilnikov), 11. Sejfy,
ice;

:. k *Chrasteckému:* 1. Bojanov, 2. Čelakov, 3. Evanovice
ce), 4. *Chrast*, 5. Kamenice Trhová, 6. Kostelec, 7. Lici-
Lučibořice), 8. Nasevrky, 9. Pračov, 10. Seč, 11. Slati-
2. Týnec Hrochův, 13. Žumberk;

. k *Chrudimskému:* 1. Choltice, 2. *Chrudim*, 3. Jestbořice,
ruby (Obora), 5. Lány Dlouhé (Na Důlku), 6. Lipoltice,
ec Heřmanův, 8. Mikulovice, 9. Morašice, 10. Podol Vá-
1. Přelouč, 12. Svinčany, 13. Týnec nad Labem, 14. Zde-
;

I. k *Jaroměřskému:* 1. Černilov, 2. Číbuz, 3. Dubenec,
· Králové, 5. Heřmanice, 6. Holohlavy, 7. Hořiněves, 8.
} Choustníkovo (nad Labem), 9. Chotěborky (Chotěbořice),
oměř, 11. Jasená, 12. Josefov, 13. Kocleřov, 14. Kohou-
kotov), 15. Sedražice (Sendražice), 16. Vlčkovice, 17.
, 18. Zaloňov (Zalyjov), 19. Žireč;

II. k *Jičínskému:* 1. Bělohrad, 2. Borovnice Veliká, 3.
4. *Jičín*, 5. Levín (Olešnice Levínská), 6. Libštat, 7.
} nad Popelkou, 8 Lužany, 9. Nováves, 10. Oubislavice,

11. Paka Nová, 12. Pecka, 13. Radím, 14. Sobčice, 15. Ž leznice;

XIII. *k Kopidlenskému:* 1. Běrunice Velké, 2. Dymokur 3. Hradištko, 4. Chotěšice, 5. Kněžice, 6. *Kopidlno*, 7. Měst Králové, 8. Nemojčeves (Nemyčoves), 9. Ostružno, 10. Popovic 11. Samšina, 12. Slatiny (Velké), 13. Velíš, 14. Veselé Vysok 15. Vrsce, 16. Žlunice;

XIV. *k Kosteleckému:* 1. Brandýs nad Orlicí, 2. Boruhrádel 3. Cuclav (Sudislav), 4. Častolovice, 5. Hnátnice, 6. Chleny, Jelení Vrchní, 8. U svatého Jiří (Lhota Prostřední), 9. *Kostel nad Orlicí*, 10. Libchava Česká, 11. Lično, 12. Písečná, 13. P tenštein, 14. Sopotnice, 15. Týniště, 16. Voděrady;

XV. *k Králickému:* 1. Bartošovice, 2. Bernvald, 3. Bořík vice Dolní, 4. Kyšperk, 5. Klášterec, 6. *Králíky*, 7. Kunval 8. Mladko, 9. Nekoř, 10. Pěčín, 11. Petrovice České, 12. Potů Červený, 13. Rybná Německá, 14. Rokytnice, 15. Slatina, 16 Těchonín, 17. Žamberk;

XVI. *k Kralovickému:* 1. Borovnice, 2. Čechtice, 3. Hně kovice Bílé, 4. Kaliště, 5. Keblov, 6. Košetice, 7. *Kralovic Dolní*, 8. Křešín, 9. Křivsoudov, 10. Lukavec, 11. Pertoltice, 12 Pravonín, 13. Viklantice Staré, 14. Zahrádka Trhová, 15. Zhoř;

XVII. *k Lanškrounskému:* 1. Bystré, 2. Čeňkovice, 3. Če mná, 4. Damníkov, 5. Dobrouč Dolní, 6. Heřmanice Vrchní, 7 Jablonné, 8. Knapovec, 9. *Lanškroun*, 10. Libchava Dolní (Ně mecká), 11. Orlička, 12. Ostrov, 13. Oustí nad Orlicí, 14. Rud tice, 15. Řetová Veliká, 16. Třebová Česká, 17. Třebovice (Tře bová Krátká), 18. Valteřice, 19. Výprachtice, 20. Zichlínek;

XVIII. *k Ledeckému:* 1. Bohdaneč, 2. Čestin (Kostel), 3 Číhošť, 4. Chřenovice, 5. Kácov, 6. *Ledeč*, 7. Petrovice, 8. Smrd 9. Soutice, 10. Světlá, 11. Zbraslavice, 12. Zruče;

XIX. *k Lipnickému:* 1. Branišov, 2. Bříště Mladé, 3. D šejov, 4. Heralec, 5. Humpolec, 6. Jiřice, 7. Krásn *Lipnice*, 9. Ousobí, 10. Vyskytná Německá, 11. Vojisl Želiv;

XX. *k Litomyšlskému:* 1. Cerekvice, 2. Heřmanice České, 3. Janov, 4. Karle, 5. Kerber, 6. Kocvírov, 7. Květná, 8. *Litomyšl*, 9. Litrbachy, 10. Mikuleč (Mikulce), 11. Mladočov, 12. Morašice, 13. Opatov, 14. Orlička, 15. Oujezd Dolní, 16. Sebranice, 17. Semanín, 18. Sloupnice, 19. Trstěnice;

XXI. *k Mýtskému:* 1. Choceň, 2 Chroustovice, 3. Jenišovice, 4. Knížov, 5. Luže, 6. *Mýto Vysoké*, 7. Oujezd, 8. Radhošť, 9. Řepníky, 10. Uhersko, 11. Vratislav (Vraclav), 12. Zámrsk;

XXII. *k Náchodskému:* 1. Bezděkov, 2. Bohušín, 3. Brusnice Německá, 4. Hořičky, 5. Hronov, 6. Chvalkovice, 7. Kostelec, 8. Machov, 9. *Náchod*, 10. Oupice, 11. Police, 12. Rtyně, 13. Skalice Česká, 14. Studnice;

XXIII. *k Opočenskému:* 1. Bystré, 2. Bohuslavice, 3. Dobruška, 4. Dobřany, 5. Hrádek (Nový), 6. Jenikovice, 7. Jesenice, 8. Město Nové Hradiště nad Metují, 9. Mezeříčí, 10. Olešnice, 11. *Opočno*, 12. Přepychy, 13. Sedloňov, 14. Slavoňov, 15. Třebechovice, 16. Zvole;

XXIV. *k Pardubickému:* 1. Bělá, 2. Býště, 3. Bohdaneč, 4. Dašice, 5. Dříteč, 6. Holice, 7. Chvojno Vysoké, 8. Kunětice, 9. Moravany, 10. Opatovice, 11. Osice, 12. Ostřetín, 13. *Pardubice*, 14. Rosice, 15. Roveň Horní, 16. Sezemice, 17. Třebosice, 18. Ždanice (Staré a Nové);

XXV. *k Poděbradskému:* 1. Činěves, 2. Chleby, 3. Kovanice, 4. Libice, 5. Lhota Kostelní, 6. Oumyslovice, 7. Poděbrady, 8. Předhradí, 9. Sadská, 10. Velyně, 11. Vrbice;

XXVI. *k Polenskému:* 1. Borová, 2. Krucburk (Krucnburk), 3. Losenice Veliká, 4. Městec Vojnův, 5. Nížkov (Ničkov), 6. *Polná*, 7. Přibislav, 8. Smrčná (Smržná), 9. Sopoty, 10. Studenec Horní, 11. Šlapanov, 12. Štoky, 13. Ždirec.

XXVII. *k Polickému:* 1. Banín, 2. Bělá Německá, 3. Bystré, 4. Borová, 5. Jedlová, 6. Korouhev, 7. Limberk, 8. *Polička*, 9. Staršov (Stačov), 10. Svojanov, 11. Telecí;

XXVIII. *k Rychnovskému:* 1. Bělá, 2. Černikovice, 3. Deštná, 4. Dobré, 5. Javornice, 6. Kačerov, 7. Kunštat, 8. Liberk (Ri-

chenberk), 9. Lukavec, 10. Oujezd Bílý, 11. Rybná Nebeská, 12. *Rychnov*, 13. Říčky, 14. Skuhrov, 15. Solnice, 16. Uhřínov Veliký, 17. Vamberk, 18. Zdobnice Veliké;

XXIX. *k Skuteckému:* 1. Hlinsko (Hlinské), 2. Hrad Nový (Božídům), 3. Kamenice Pustá, 4. Kameničky, 5. Krouna, 6. Proseč, 7. Ranná, 8. Richnburk (Richmburk), 9. *Skuteč*, 10. Svratka;

XXX. *k Trutnovskému:* 1. Bernartice, 2. Buky Staré, 3. Markoušovice, 4. Maršov, 5. Město Staré Hořejní, 6. Olešná, 7. Oupa Malá, 8. Oupa Veliká, 9. Rokytník Starý, 10. *Trutnov*, 11. Žacléř (Šaclíř);

XXXI. *k Vrchlabskému:* 1. Branná Dolejní, 2. Branná Hořejní, 3. Harrachsdorf, 4. Jablonec, 5. Jilemnice, 6. Kalná (Dolení), 7. Křeslice, 8. Lanov Dolní, 9. Lhota Zálesní (Zahájská), 10. Mříčno (Smříčno), 11. Nádrhoř, 12. Poniklé, 13. Rokytnice, 14. Roztoky, 15. Studenec, 16. Špindlmile, 17. Štěpanice, 18. Švarcntal, 19. Víchov, 20. Vítkovice, 21. *Vrchlabí*.

Diecese hradecká zaujímá $218^7/_{10}$ míle čtverečné. *Podacích pánův* jest zde 114, mezi nimi obsazují 44 po jednotlivých farách, 30 po dvou, 12 po 3, 7 po 4, 2 po 5, 5 po 6, 2 po 7, 1 (J. V. císařovna Rakouská co královna česká ve svých městech věnných) 8, 2 po 10, 3 po 11, 1 (hrabě Kolovrat Krakovský) 12, 1 (kníže Auersperk) 13, 1 (hrabě Harrach) 14, 1 (kníže Lichtenštein) 16, 1 (kníže Thurn Taxis) 25 a 1 (pokladnice církevní) 92. — Na smíšené patronaty, t. j. kde dva pánové střídavě presentují a j. neohlíželi jsme se. — Mezi podacími pány jsou dva *klášterové:* broumovský obsahuje 10 far a želivský 5, a pak *obecní zastupitelstva měst:* Brodu Německého (2), Čáslavi (1), Hory Kutné (2), Hradce Králové (2), Jičína (1), Jihlavy na Moravě (1), Litomyšle (2), Mýta Vysokého (2), Poličky (1) a Trutnova (1).

Dle řeči mateřské osadníkův jest v našem biskupství českých osad 321, českoněmeckých 24, německočeských 16 a německých 94, a nachází se dle diecesního katalogu (r. 1868) v těchto osadách farních

	940.297	katolíkův,	45.257	evanjel.	obojího	vyzn.
...neckých	122.752	„ ,	1.559	„	„	„
...českých	52.947	„ ,	54	„	„	„
...ích	235.465	„ ,	1.172	„	„	„
...ady	1,351.461	„ ,	48.042	„	„	„

...17.097 židův.

...y a kaple biskupství hradeckého dle katalogu diecesního l. P. 1867 vydaného.

Založení	Počet kostelů farních	Počet kostelů filialních a jiných	Počet kaplí.
...Alojsa	—	—	2
...Alžběty	—	1	—
...Anjela Strážce	1	—	1
...Anny	7	6	21
...Antonína Paduanského	—	—	5
...Antonína Opata či Poustevníka	2	—	—
...Apolináře	2	—	—
...tých apoštolův Rozeslání	1	1	—
...Augustina	—	1	—
...Barbory	2	3	2
...Bartoloměje	17	13	1
...Benedikta	—	1	—
...Boniface	—	1	—
...tých 14 Bratří Mučeníkův	—	—	1
...tých Cyrila a Methoda	—	—	1
...Diviše	1	—	—
...rého Pastýře	1	—	—
...Ducha	2	3	—
...Erasma	—	1	—
...tých Filipa a Jakuba	5	2	—

Číslo	Založení	Počet kostelů farních	Počet kostelů filiálních a jiných
21	sv. Filumeny	—	—
22	sv. Floriana	—	—
23	sv. Františka Serafinského	2	1
24	sv. Františka Xavera	—	—
25	sv. Gottharda	3	—
26	sv. Havla	3	2
27	sv. Huberta	—	—
28	sv. Ignáce	—	1
29	sv. Isidora	—	—
30	sv. Jana Evangelisty	—	—
31	sv. Jana Nepomuckého	9	5
32	sv. Jana Křtitele	27	20
33	Stětí sv. Jana Křtitele	2	—
34	sv. Jakuba	32	10
35	svatých Jakuba a Filomeny	1	—
36	svatých Jana a Pavla	—	—
37	sv. Jiljí	4	4
38	sv. Jiří	20	6
39	sv. Josefa pěstouna Páně	4	2
40	sv. Justa.	1	—
41	sv. Karla Boromejského	—	—
42	sv Kateřiny	7	12
43	sv. Klimenta.	1	1
44	Krista Pána Nanebevstoupení	2	1
45	Krista Pána Narození	—	1
46	Krista Pána Proměnění	4	2
47	Krista Pána Zjevení	—	—
48	Krista Pána Zmrtvýchvstání	—	—
49	svatého Kříže	1	1
50	sv. Kříže Nalezení	2	2
51	sv. Kříže Povýšení	11	[illegible]
52	svaté Kunhuty	—	[illegible]
53	sv. Leonarda	1	
54	sv. Lucie	—	

Číslo	Založení	Počet kostelů farních	Počet kostelů filialních a jiných	Počet kaplí
55	sv. Marka	1	3	2
56	blahoslavené Panny Marie Bolestné	1	4	7
57	bl. P. Marie Korunování	—	—	1
58	bl. P. Marie Loretské	—	—	1
59	bl. P. Marie Nanebevzetí	32	16	9
60	bl. P. Marie Narození	15	5	4
61	bl. P. Marie Navštivení	4	4	4
62	bl. P. Marie Obětování	—	—	1
63	bl. P. Marie Očekávání ku porodu	—	—	1
64	bl. P. Marie Pomocné	—	1	8
65	bl. P. Marie Početí neposkvrněného	—	1	2
66	bl. P. Marie sedmera radostí	—	—	1
67	bl. P. Marie útěchy	—	—	1
68	bl. P. Marie Zvěstování	6	7	1
69	svaté Marie Majdaleny	11	10	1
70	sv. Markyty	6	7	—
71	sv. Martina	9	5	—
72	svatých: Martina, Rocha, Šebestiana, Mikuláše a Rosalie	—	—	1
73	sv. Matouše	4	4	1
74	sv. Michaela	9	7	3
75	sv. Mikuláše	24	9	1
76	sv. Odila	—	—	1
77	sv. Ondřeje	3	2	—
78	sv. Pantaleona	—	—	1
79	sv. Pavla apoštola	1	—	—
80	sv. Petra apoštola	2	—	—
81	svatých Petra a Pavla	33	14	3
82	svatých 14 Pomocníkův	—	—	3
83	sv. Prokopa	9	4	3
84	svatých Prokopa a Vintíře	1	—	—
85	sv. Rodiny Páně	—	1	4
86	sv. Romedia	1	—	—
87	sv. Rosy	—	—	1

Číslo	Založení	Počet kostelů farních	Počet kostelů filialních a jiných	Počet kaplí
88	sv. Rudolfa	—	—	1
89	sv. Salvatora	—	—	1
90	sv. Sigmunda	1	1	—
91	sv. Stanislava	2	1	—
92	svatých Šimona a Judy	1	2	—
93	sv. Štěpána	1	1	2
94	svatého Štěpána Nalezení	—	1	—
95	svaté Tekly	—	—	1
96	svatosvatého Těla Božího	—	2	2
97	nejsvětější Trojice Boží	19	16	12
98	svaté Uršuly	1	1	—
99	svatého Vácslava	35	19	8
100	svatých Vácslava a Stanislava	—	1	—
101	sv. Vavřince	23	5	2
102	sv. Víta.	10	1	—
103	sv. Vojtěcha	2	3	3
104	Všech Svatých	10	9	1
	Úhrnem	455	278	204

Od roku 1850 do 1864 byly následní lokalie, realné administrace, expositury a filialky na *fary povýšeny:*

1. lokalie *Klášterec* (v Králickém vikariatu) dne 27. srpna 1850; *2.* filialka *Vidochov* dne 25. dubna 1852 na lokalii, pak na faru; *3.* lok. *Rybná Německá* 28. září 1852; *4. Telecí* 5. června 1852; *roku 1853: 5. Olešnice* 31. března; *6. Liciboříce* 15. dubna; *7. Lhota Zálesní,* filialka dne 5. července na lokalii, pak dne 14. ledna 1866 na faru; *8. Sv. Jiří* 14. října; *9. Kostelec* (v Chrasteckém vikariatu) 18. října; *10. Výprachtice* 14. listopadu; *11. Ostřetín* 11. prosince; — *roku 1854: 12. Borovnice Velká* 30. března; *13. Chotějovice* 27. května; *14. Chleby* 25. července; *15. Zdobnice Veliké* 23. září; *16. Rtyně* 19. října; *17. Moravany* 26. října; *roku 1855*: *18. Rosice* 10. února; *19. Boharyně* 3

března; *20. Pilnikov* 22. února; *21. Abrspach Hořejní* 21. února; *22. Čachotín* 8. března; *23. Radhošt* 11. května; *24. Jenišovice* 13. srpna; *25. Řetová Velká* 16. června; *26.* realná administrace *Libchava Dolní* 19. června; *27. Špindlmíle* 9. července; *28. Liskovice* 17. t. m.; *29. Sobčice* 14. srpna; *30. Říčky* 21. t. m.; *31. Zvole* 24. t. m.; *32. Oupa Malá* 28. t. m.; *33. Hnátnice* 29. t. m.; *34. Zhoř* 3. září; *35. Petrovice České* 14. t. m.; *36. Dobřany* 10. října; *37.* real. administr. *Javornice* a *38. Kunštat* 15. listopadu; *39.* real. administr. *Městec Vojnův* 10. t. m.; *40. Babice* 17. října; *41. Seč* 18. listopadu; *42. Bělá Nemecká* 14. t. m.; *43. Kameničky* 18. t. m.; *44. Lipoltice* 16. t. m.; *45. Hradišťko* 26. t. m.; *46.* expositura *Hradec Nový* 7. t. m.; — *roku 1856: 47. Třebosice* 17. března; *48. Kunětice* 30. t. m.; *49.* exposit. *Opatovice* 10. dubna; *50. Nidrhof* 15. března; *51. Roztoky* 16. dubna; *52. Lhota Kostelní* 11. března; *53. Černikovice* 21. t. m.; *54. Kaliště* 10. dubna; *55. Korouhev* 11. t. m.; *56. Sv. Kříž* 23. t. m.; *57. Potenštein* 24. t. m.; *58. Chotěšice* 27. t. m.; *59. Číhošť* 29. t. m.; *60. Potok Červený*, *61. Vřešťov* a *62. Richnberk* 27. května; *63. Lány Dlouhé* 28. května; *64. Míčov* a *65. Nemyčoves* 7. června; *66. Krapovec* 12. t. m.; *67.* exposit. *Vraclav* 30. července; *68. Kačerov* 22. srpna; *69. Slatina* 30. září; *70. Kladruby* 4. t. m.; *71. Hlušce Veliké* 7. října; *72. Hněvkovice Bílé* 29. t. m.; *73. Voděrady* 31. t. m.; *74. Líčno* 4. prosince; *75. Stračov* 10. listopadu; *76. Sendražice* 3. t. m.; *77. Frajhajt* 18. t. m.; *78. Skála* 6. prosince; *79. Křešín* 20. t. m.; *80. Markoušovice* 24. t. m.; *81. Dušejov* 24. t. m.; — *roku 1857: 82. Popovice* a *83. Orlička* 21. ledna; *84. Borovnice* 23. února; *85. Slatinany* 27. t. m.; *86. Mlékosrby* 2. března; *87. Modletín* 3. t. m.; *88. Zaloňov* 18. února; *89. Heřmanice* (v Jaroměřském vikariatu) 9. dubna; *90. Těchonín* 17. t. m.; *91. Nasevrky* 18. t. m.; *92. Choteč* 4. května; *93. Oujezd Vysoký* 10. t. m.; *94. Semanín* 13. t. m.; *95. Chřenovice* 30. června; *96. Mlazovice* 14. července; *97. Kamenice Pustá* 4. srpna; *98. Levín* 26. července; *99. Uhersko* 27. srpna; *100. Košice* 16. září; *101. Pračov* 18. listopadu; *102. Pěčín* 30. října; *103. Harachsdorf* 30. listopadu;

104. expositura *Bohuslavice* 21. srpna; *105.* exposit. *Zbýšov* 10. října; *106.* exposit. *Chleny* 17. t. m.; — *roku 1858: 107. Kluky* 17. ledna; *108. Lučice* 29. t. m.; *109. Olešná* 19. února; *110.* realná administr. *Rokytník Starý* 6. t. m.; *111. Radboř* 11. března; *112. Keblov* 14. t. m.; *113. Chodovice* 3. t. m.; *114. Onomyšlovice* 8. dubna; *115. Velyně* 21. května; *116. Ostrov* 30. června; *117. Podol* 24. srpna; *118.* expositura *Nížkov* 18. t. m.; *119.* realní administrace *Svojanov* 27. října; *120. Choltice* 11. září; *121. Olešťany* 30. října; *122.* expositura *Předhradí* 7. září; — *roku 1859: 123. Zichlínek* 10. ledna; *124. Bernvald* 14. února; *125. Trhovice* 19. března; *126. Kerbr* 14. dubna; *127. Trstěnice* 30. t. m.; *128. Květná* 16. t. m.; *129. Bořikovice Dolní* 14. t. m.; *130. Sudějov* 5. července; *131.* expositura *Dřítež* 27. května; — *roku 1860: 132. Sopoty* 22. března; *133.* realná administrace Richenburk 5. května; — *roku 1861: 134. Ždánice (Staré a Nové)* 8. února; *135. Mikuleč* 21. června; *136.* realná administr. *Čestín (Kostel)* 27. srpna; — *roku 1862: 137. Křeslice* 25. června; *138. Lochenice* 7. října; — *roku 1863: Knířov* 10. října; — *roku 1864: Staršov* 16. ledna a realná administrace *Jeřice* 22. února. — Mimo to byly z filialek nově zřízeny dvě fary: *Petrovice* (v Ledeckém vikariatu) a *Morašice* dne 15. ledna 1868.

Roku 1868 zůstaly jenom tyto *samostatné správy duchovní* za fary nepovýšené: I. lokalie: *1. Běrunice Velké, 2. Studnice a 3. Stěžery;* II. expositury: *1. Jestbořice a 2. Město Staré Hořejní;* III. kaplanství zámecké: *Dymokury.*

Prohlédaje na to, že duchovní správcové, *místní kaplani či lokalisté* dle dvorského dekretu, dne 24. září 1785 vydaného, tutéž samou moc soudní (jurisdikci) mají jako farářové, vykonávajíce veškerou správu farní jako správcové samostatní, a přihlížeje k tomu, aby dle poměrů časových páska mezi správci duchovními a jejich nejvyšším pastýřem v duchu katolické Církve byla upevněna a utužena, a jednota u víře i ve správě úplně a dokonale sesilněna byla a zachována, — nařídil pan biskup dne 29. ledna 1846: že veškeré duchovenstvo na vinici Páně samostatně pracující i místní kaplani či lokalisté mají od té doby dávati se

nariatu biskupského před svým dosazením v úřad svůj uvésti (investovati) a pak od dotyčných vikářů okresních osadě sobě svěřené dle předepsaného obřadu úřadně představiti (instalovati). K výslovné žádosti a z důležitých příčin může dotyčný vikář okresní býti zplnomocněn, investituru takovou ve vikárním úřadě vykonati. — Téhož roku vydal pan biskup zvláštní *knihu obřadní či ritual*, aby dle ní mnohé církevní úkony (funkce), kteréž ku vzdělání lidu věřícího přispívají a buď každého roku aneb za nahodilých příležitostí opětovány bývají, v celém biskupství stejným způsobem se dály. — Roku 1849 zavedl pan biskup, překonav mnohých obtíží, ve své diecesi *misie svaté* a sice v nynějším století v Čechách *první*. Když pak J. Sv. papež Pius IX. skrze svého velposlance rakouského v tomto patrném důkazu všestranné horlivosti, kterouž vrchní pastýř náš o blaho a spásu svých oveček duchovních pečuje, se dozvěděl, vyjádřil zvláštním listem, dne 26. ledna 1850 daným, panu biskupu dobře zaslouženou pochvalu a obzvláštní přízeň a lásku. — Poněvadž ale, má-li pravý křesťanský duch a život lidu věřícího misiemi zjařen býti a utužen, nanejvýše potřebí jest, aby u víře horliví a ve svém povolání věrni byli ti, jenž jsou služebníci Kristovi a rozdávači tajemství Božích: svolal pan biskup téhož roku (1849) duchovní syny své k společnému cvičení duchovnímu, a že pak všickni, ač tehdy ještě málo napočet, jenž v něm podílu vzali, o útěše duševní, kteréž takto jim se dostalo, s vděčným srdcem chvalně se pronášeli, ozývalo se přání v dalších kruzích, by tento pramen duchovního poučení, napomenutí, útěchy a posily v diecesi nikdy nevyschnul, anobrž pevněji založen byl a rozhojněn a přístupný učiněn většímu počtu těch, kteříž by z něho čerpati chtěli. Přání tomuto radostně vyhověl pan biskup dne 24. června 1850 listem otcovským, kterýmž ohlásil, že (o školních prázdninách) od 5. do 9. srpna t. r. a pak i příště, *cvičení duchovní* díti se bude v biskupském semináři, kdež větší počet účastníkův ubytován býti může.

Dne 30. listopadu 1851 zvláštním listem pastýřským schválil a pro celé biskupství potvrdil pan biskup v diecesi vznikající

spolek „*nejsvětějšího jmena Ježíš*" a k jeho prosbě udělil sv. Otec Pius IX. dne 19. srpna 1856 pod obyčejnými výminkami o výroční slavnosti neposkvrněného početí Panny Marie plnomocné odpustky všechněm údům tohoto spolku, jehož účel jest: slovem, příkladem a modlitbou působiti proti požívání kořalky a jiných pálených nápojů a pro náležité svěcení neděle a ostatních přikázaných svátků výročních.

Dne 13. května 1852 udělil svatý Otec Pius IX. k prosbě pana biskupa městskému panu [illegible]nu *Václavovi Valentovi*, kapitule a katedralního kostela hradeckého arcijahnovi, konsistoře biskupské přísedícímu a v obvodu města vikáři okresnímu, na pochvalné svědectví o jeho cnostech a zásluhách od pana biskupa dané, právo o slavnostních dnech výročních v katedrálním kostele odznaků biskupských do smrti užívati.

Poněvadž v biskupství od několika let úcta k svaté panně a mučenici *Filumeně* i mezi duchovenstvem i mezi věřícími vzrůstala a k povzbuzení a zdaru života bohumilého — jmenovitě mezi mládeží ženskou — skutečně působila blahodárně: dovolila roku 1853 apoštolská stolice k prosbě pana biskupa, aby v diecesi hradecké svátek svaté Filumeny, *Virg. et Mart.* jako *Duplex minus* i od světského i klášterního duchovenstva výročně dne 11. srpna, aneb nejbližšího dne prázdného, (totiž *dne 3. září*) dle zvláštního z Říma poslaného officia slaven byl.

Zvláštním listem pastýřským pozýval pan biskup dne 3. dubna 1854 své duchovenstvo, by přistoupilo k nábožnému spolku kněží v Římě zřízenému pod jmenem: **Aurea Corona** *Immaculatae Conceptionis Virginis Mariae* a na otcovské pozvání to přihlásilo se tolik duchovních synův jeho, že do 26. prosince 1855 sestaveno jest 14 úplných *korun*, každá 31 kněží čítající.

Dne 16. dubna t. r. (1855) J. Sv. papež Pius IX. vyznamenal pana biskupa za *jeho* nesčíslné zásluhy, kteréž *sobě* vydobyl o svatou Církev vůbec a o diecesi hradeckou zvláště, velevzácnou ctí, slavně *jej* přijmuv mezi *Své prelaty domácí* [illegible] *skupy, jenž asistují při trůnu papežském.*

Pan *Jan Schlauf*, kanovník senior při katedralním kostele sv. Ducha a nejvyšší dozorce školní, dne 18. února 1851 zemřelý, položil základ k jistině, jejíž úroky ustanovil k podpoře *kněží výpomocných*, kteříž, v osadách *silně* smíšených horlivě pracujíce bez úhony, nedostatečné mají příjmy. Jistina tato přiměrnou správou vyrostla tak, že roku 1856 její úrok obnášel 70 zl. k. m. a tudíž dne 31. ledna oznámila nejdůstojnější konsistoř biskupská, že týmž rokem začínaje dva takoví kněží výpomocní po 35 zl. ročně dostávati budou.

Za mnohé a veliké zásluhy, kterýchž pan biskup *sobě* jest vydobyl nejenom o Církev ano i o stat, udělil *jemu* dne 1. února 1861 císař pán *velký kříž rytířského řádu Františka Josefa.*

Dne 19. ledna 1863 zemřel ve Vídni *veliký dobrodinec diecese hradecké*, pan *Jan Michael Leonhard*, c. k. skutečný rada tajný, apoštolský vikář při c. k. vojsku a biskup Diocletianopolský in p., jenž za svého živobytí ústavům pro chudé v biskupství hradeckém *90.960 zl.* rozdal; (narodil se dne 23. srpna 1782 v Grafenwörthu v Dolních Rakousích.)

Když naplňovala se *dvě století blahodějného trvání biskupství hradeckého*, nemohla zajisté významnější a přiměřenější příprava k důstojné oslavě nastávajícího jubilea učiněna býti, než jaká dnem 23. května 1863 skutečně nastala. Toho dne vydal náš nejdůstojnější pan biskup pastýřský list, jejž tuto pro věčnou památku do slova opakujeme:

Karel Boromejský,

z Božího milosrdenství a Apoštolské Stolice milosti

biskup kralohradecký,

duchovenstvu a všem věřícím svého biskupství

své apoštolské pozdravení a požehnání!

Dne 10. listopadu l. P. 1864 budou tomu dvě stě let, co svatý Otec Alexandr VII. biskupství kralohradecké založil a farní chrám města, dle něhož diecese se nazývá, na biskupský povýšil. Nejsem s to dosti velebiti dobrotivost Všemohoucího, že

mimo lidské nadání dal mi dočekati se dne, v kterýž blížící se památku dvoustoletého trvání biskupství našeho ohlásiti a Vás, Rozmilí v Kristu! k důstojnému společnému slavení jejímu po zvati mohu. I neníť radost tato nejmenší z mnohých milostí, jimiž Pán po čas jednotřidcetiletého mého biskupského úřadování mne obmysliti ráčil. Máť zajisté slavnost tato nám všem býti pr menem duchovního prospěchu, prostředkem k oživení naší víry a k utvrzení našeho církevního smýšlení; a proto míním, zachová-li mne Pán Bůh na živě, časem svým ustanoviti, čeho bude za potřebí, aby tato dvoustoletá památní slavnost stala se celému biskupství plesem radostným a rozmilým ovečkám mým hojný přinesla užitek duchovní.

Jest pak nutně toho zapotřebí, aby již nyní k důstojnému oslavení zmíněné památky příslušné přípravy se konaly; i žádám sobě vroucně, aby na konci dvoustoleté doby dějin biskupství našeho postavil se pomník, jenž k slávě Boží by sloužil a po pozdnějším potomkům našim o zbožnosti předkův výmluvně vypravoval.

Než však nejedná se vlastně o založení teprv takového pomníku; tenť stojí tu již od věků, a čeká jen na příhodné obnovení, aby v původní vznešenosti své opět povstal a co velkolepé dílo křesťanského umění budoucím pokolením slávu Boží ohlašoval, a srdce všech, kdož naň patřiti budou, k nebesům povznášel.

Nemusím Vám, Nejmilejší! teprv připomínati, který to pomník na mysli mám; jest to naše vůbec známá starobylá stoliční svatyně. Tať bude opravdovou královnou blížící se slavnosti, kterou konati má na památku onoho dne, v kterýž tento chrám biskupský, za chrám veškeré diecese prohlášena a od té doby nesčíslnými duchovními dítkami požehnána byla.

Chrám tento, jejž blažené paměti královna Eliška l. P. 1312 nákladem v pravdě královským vystavěla, vzdoroval všem bouřím nepokojných časů, kteréž během 551 let město Králové Hradec stíhaly, a stojí tu po dnes v ouplné mohútnosti své, tak že každý znalec nemálo tomu se diví. Avšak opakovavší se požáry

pustošily vnitřek jeho a zničily zcela bohaté ozdoby, jimiž od ačátku svého se honosil. K tomu nastala též doba smyslu pro posvátné stavitelství zcela prázdná, v nížto původní gotický tvar tohoto chrámu Páně zevnějším přistavováním až k nepoznání téměř ohyzděn a vnitřek jeho úpravou takovou opatřen byl, kteráž naprosto se nesrovnává se slohem posvátné budovy.

Žalostný stav tohoto chrámu Božího vzbudil všeobecné přání, aby k nastávající dvoustoleté památní slavnosti dle myšlenky prvního stavitele obnoven a co hlavní chrám v diecesi důstojně upraven byl. I utvořila se již v Hradci Králové z mužů ochotných duchovních i světských jednota, která opravení téhož chrámu Páně za účel si vytknula. S velikou radostí udělil jsem zbožné této jednotě vrchnopastýřské své požehnání, a veleslavná c. k. zemská vláda, prohlédajíc k chvalnému jejímu oučelu, taktéž ji potvrdila.

Na požádání této jednoty vyhotovil již věhlasný stavitel nákresy, podle nichž opravení stoličního chrámu provedeno býti má. Jsouť pak nákresy ty tak uměle zhotoveny, že kdokoliv je uzřel, celým srdcem po tom se roztoužil, aby staroslavný tento pomník posvátného stavitelství opět ze svého úpadku povstal a obnovenou krásou brzy se zastkvěl.

Důstojné však opravení jeho žádá nemalého nákladu. Kojím se sice nadějí, že milá mi farní obec kralohradecká dle možnosti své k potřebným výlohám přispívati bude; jsem hotov v čele svých oveček oběť přinesti na oslavu Páně; než ale předce i na Vás, rozmilé Ovečky! se obrátiti a Vás o laskavé příspěvky k bohumilému podniknutí žádati musím. Že na Vás s pevnou důvěrou se obracím, povzbuzuje mne zbožná obětovná mysl Vaše, kteráž všude se osvědčuje, kde jedná se o přispění bližnímu v tělesných i duchovních jeho potřebách, o rozšíření svaté katolické víry aneb o podporování zevnější úcty Boží, a která tím větší ceny nabývá před Bohem, poněvadž často ne z hojnosti své, nýbrž za příkladem vdovy evangelické i ze svého nedostatku jemu poslední za oběť přináší.

S radostí patřím na četné důkazy zbožné této ... Vaší, jimiž tak často již potěšili jste stařičkého svého ... pastýře a mnohé obtíže a starosti biskupského úřadu ... dnili a osladili. Vděčně připomínám sobě mnohé a ... dary, jimiž milí duchovní synové a věřící mé diecese ... mne obmyslili, že v málo letech mohl jsem vystavěti ... dům, v němž nyní již 120 — nejvíce chudých pacholíků ... se vychovává a ke službě Boží připravuje. Chválu ... zvláštní horlivosti přemnohých obcí farních, které ... práce ani obětí, jedná-li se o okrasu aneb o vystavení ... pro toho, jehož trůnem jsou nebesa a jehož rozkoš ... syny lidskými (Přísl. 8, 31). S nevýslovnou radostí, ... svatou hrdostí hledím v duchu na jednu městskou obec své ... skupství, kterážto již po několik let s nesmírným namáháním a ... dem téměř 300.000 zlatých o vystavení svého ohněm ... chrámu Páně se stará, a za odměnu svého úsilí a svých ... obětí tu milost si vyžádala, aby svatý Otec křesťanstva ... okrasu nové svatyně, sochu sv. apoštola Jakuba v Římě ... venou, posvětiti a městu své apoštolské požehnání uděliti ...

Dívaje se na takovéto pohnutlivé výjevy Vaší křesťanské štědrosti důvěrně doufám, že i nyní neoslyšíte hlasu stařičkého svého biskupa, nýbrž že ochotně přispějete z vezdejšího ... jímž Vás Pán Bůh obmyslil, malým aspoň dárkem na oslavu ...

Anebo mi snad odpovíte: Vždyť pak to jest kostel ... který se opraviti má, my však o svůj vlastní nejprvé starati ... musíme? — Nejmilejší! láska křesťanská nezná mezí ... onať, jako církev Kristova sama, jest všeobecná. S radostí ... vám Vám svědectví, že touto láskou i Vy oživeni jste; ... již po mnohá leta, nedbajíce na zlé časy, neunaveně ... své dobročinné dárky ku podpoře katolických bratří za ... aby jste jim k vystavení kostelů a škol dopomohli. V ... této svaté lásky zúčastníte se, jak nepochybuji, též i v ... a ozdobení svatyně, s nížto již po dvě stě let svazkem ... jste spojeni. Neboť kralohradecký chrám Ducha sv., o ... opravení se jedná, není pro Vás chrámem cizím, nýbrž ...

ním chrámem diecese, jest tudíž i vlastním chrámem Vaším. Jako biskup vrchním pastýřem a duchovním zprávcem jest všech věřících své diecese, touž měrou jest i jeho chrám farním kostelem veškerého biskupství a proto pro všechny věřící na nejvýš důležitým. Z chrámu toho rozlévá se po celém biskupství světlo pravdy božské, kterou Syn Boží s nebes přinesl, a hojnost milostí, kterých na kříži nám vydobyl; v chrámu tomto konává biskup Váš za všechny, jež Pán svěřil pastýřské péči jeho, svatosvatou oběť nového zákona; tam uzavírá Vás všechny ovečky své do velekněžské modlitby své; tam prosívá Pána, aby žehnati ráčil veškerému věrnému jeho stádečku. Tam svěceni bývají kněží Vaši a odtud k Vám vysíláni, aby zvěstovali slovo Boží a ukazovali Vám cestu, kteráž k časnému i věčnému vede spasení; tam obdařeni bývají mocí nebeskou, aby co praví rozdavači tajemství Božích svatou nekrvavou oběť mezi Vámi konali, udělování svatých svátostí hříšníky k novému duchovnímu životu křísili, spravedlivé k vytrvalému boji posilňovali, a království Boží, království milosti a pravdy v osadách Vašich rozšiřovali a upevňovali. Tam světívá biskup každoročně na zelený čtvrtek svaté oleje, a rozesílá je po všech farních osadách, aby svatým pomazáním každý novorozenec bojovníkem Kristovým a chrámem Ducha svatého se stal, a každý umírající k poslednímu rozhodnému boji posilněn byl.

Biskupský chrám, Rozmilí v Kristu! jest tedy středištěm všeho církevního života v diecesi, a mezi všemi věřícími, jichž v biskupství kralohradeckém přes jeden milion a 300.000 se počítá, není ani jediného, jemuž by nedostávalo se duchovního požehnání, jakéž z této svatyně po veškerém biskupství se rozlévá, ani jediného, jenžby právem říci mohl, že nemá žádného účastenství v této svatyni, že jest mu kostelem cizím. Ano biskupská svatyně jest v pravém smyslu Vaše; ona jest matkou všech svatyní po celém biskupství, a jednotlivé obce farní jejími jsou duchovními dcerami.

Když Pán Bůh dá křesťanské rodině dočekati se té vzácné radosti, že rodičové její slaví padesátý rok svého manželství:

bývají to dcery, ježto s laskavou horlivostí zdobí stařičkou matku svou, aby v den slávy své důstojně byla oděna. I Vaše duchovní matka, kterážto tolika dcerami se honosí, co jest farních obcí v diecesi, svatyně totiž Kralohradecká, chystá se ku vzácné slavnosti, k oslavení dvoustoletého svého trvání co chrámu biskupského. Nuže tedy Rozmilí v Kristu! užijte této příležitosti k osvědčení své přítulnosti k mateřské této svatyni, a přispějte, seč jsou síly Vaše, k tomu, aby v ten památný den v důstojné ozdobě představiti se mohla božskému ženichu svému, nebeskému Utěšiteli Duchu svatému, jemuž zasvěcena jest, a budoucně jiným biskupským chrámům se vyrovnala. Vy, Rozmilí! jimž Pán na statcích vezdejších hojněji požehnal, přistupte k jednotě jakožto oudové; Vy pak, jimž to učiniti nelze, obětujte z mála svého Pánu aspoň dárek malý, obětujte jej však se srdcem veselým. Pán zajisté, před nímž nic není malého, poněvadž před ním nic není velikého, více hledí na srdce veselého dárce, než na velikost jeho oběti. Neopomeň tedy nikdo v díle tomto zbožné lásky podíl bráti, proto že snad jen málo můžeš dáti; neboť každé svaté podniknutí tím vzácnějším stává se u Boha, čím jich více jest, kdož obětovnou mysl svou, byť i nepatrným toliko dárkem, osvědčili. Proto k dobrovolným dárkům vybídnul Hospodin celý národ israelský, když zříditi se měl stánek umluvy, řka k Mojžíšovi: Mluv synům israelským, ať obětují mně zlato, stříbro, měď a drahé kamení, jeden každý dobrovolně a náchylnou myslí. I udělej mi svatyni, a budu bydliti u prostřed vás. A obětovalo všecko množství synů israelských myslí nábožnou Hospodinu k dělání díla stánku svědectví, až obětovaných věcí dostí bylo k dokonání svatyně. (2. Mojž. 25, 2. 35, 5. 21. 36, 7.) Kéž svatá horlivost, jakou při stavení stánku Hospodinova projevili synové israelští, naplní srdce nás všech, Rozmilí v Kristu! kéž množí se štědré dárky naše aby blížící se památka dvoustoletého trvání našeho biskupství byla zároveň slavností obnovení hlavní jeho svatyně. Za veliké štěstí bych to sobě kladl, kdyby mi bylo popřáno, moci s Vámi, Nejmilejší konati dvojnásobnou tu slavnost diecese naší. S plesajícím vděčným srdcem bych pak k novému oltáři vstoupil, za Vás z

všechny v Kristu milé blízké i vzdálené duchovní syny a dcery své nejsvětější oběť konal, Vám v lásce otcovské žehnal, a Ducha svatého, od něhož každý dar dobrý jest, vroucně prosil, aby stonásobně Vám odplatiti ráčil, co učinili jste pro ozdobu Jeho svatyně, zvláště *aby jste ve všem vždycky všeliký dostatek majíce rozmáhali se ke všelikému dobrému skutku* (2 Kor. 9, 8.), aby jste rostli u víře, naději a lásce, *a kdyžby jste zesnuli, přijati byli do stanů věčných* (Luk. 16, 9.), kdež sídlí a kraluje Bůh Otec, Syn a Duch svatý po všecky věky věkův. Amen.

Dáno v Králové Hradci v svatvečer hodu svatodušního dne 23. máje 1863.

Karel,
biskup.

Stanovy Jednoty
k opravení katedralního chrámu Páně Kralohradeckého.

§. 1.
Původ.

Jednota, povstalá za příčinou dne 10. listopadu 1864 nastávající dvoustoleté památky založení biskupství Kralohradeckého, a povýšení děkanského kostela v Hradci Králové na chrám katedralní, sluje: „*Jednota k opravení katedralního chrámu Páně Kralohradeckého.*“

§. 2.
Účel.

Účel této jednoty jest, uvnitř i vnitř opraviti katedralní chrám sv. Ducha podle slohu jeho prvotního.

§. 3.
Prostředky.

Prostředkové k dosažení účelu jednoty skládají se ze skrovného jmění zádušního a z dobrovolných příspěvků.

§. 4.

Spoluúdství.

Spoluúdem jednoty se stane každý, od kohož přij
daný slib, že chce záměru jednoty nápomocen býti.

Spoluúdové napomáhají záměru jednoty

a) vlastními příspěvky,

b) získáním dobrodinců jednotě.

Členové jednoty jsou:

a) činní, kteří ročně nejméně 4 zl. r. č. přispívají,
místo ročního poplatku najednou 20 zl. r. č. poskytnou;

b) přispívající, kteří ročně nejméně 1 zl. r. č. d
každoroční příspěvek lze buď najednou, a neb po čtvrt
lhůtách skládati;

c) čestní, kteří jednotě buď 10 členů neb 20 dobrodinců

Dobrodinci jednoty jsou, kdo jednotě dárek jakýk
jednou za vždy — obětují.

§. 5.

Práva údů.

Spoluúdové mají právo, obecné schůzky účastni býti,
při ní, tak i mimo ni návrhy činiti.

§. 6.

Skončení spoluúdství.

Spoluúdství béře svůj konec:

a) výslovným vyjádřením;

b) neplněním převzatých k jednotě povinností po cel

§. 7.

Společná vůle.

Jednota jakožto celek jeví svou vůli usnešením na
ném shromáždění.

§. 8.

Konatelé jednoty.

Konatelé jednoty jsou:

a) kurátor a čestný kurátor;

b) ředitelstvo jednoty z přednosty a výboru zálež

§. 9.

Kurátoři.

Kurátorem jednoty jest p. t. Nejdůstojnější Pan Biskup Kralohradecký, kurátorem čestným jest p. t. pan krajský hejtman Kralohradecký.

§. 10.

Přednosta.

Přednostou jednoty jest kapitolní děkan. Má přední místo při obecných schůzkách, v sezeních ředitelstva i odboru; hlasuje vždy spolu, a hlas jeho rozhoduje při rovnosti hlasů, volí v každém případu svého náměstka z údů výboru, a jest povinen svolávati výbor, kdykoli toho zájmy jednoty žádají.

§. 11.

Výbor.

Výbor skládá se z 25 údův a sice:

a) z 5 kanovníků;

b) z měšťanosty (purkmistra), jednoho městského rady a 3 obecních výborův, kteréž poslední zastupitelstvo obecní ustanovuje;

c) z 15 spoluúdův jednoty při obecném shromáždění vyvolených, z nichž 5 v sídle jednoty neb v nejbližším vůkolí jeho, druhých 10 mimo sídlo jednoty bydleti musí.

§. 12.

Odbory.

Výbor dělí se na 4 odbory; z nichž 3 prvé po 5 členech se skládají, čtvrtý pak 10 členů mimo sídlo jednoty bydlících v sobě zahrnuje:

a) na odbor obecného řízení;

b) na odbor správy jmění;

c) na odbor technický;

d) na odbor dopisovací.

Odbor obecného řízení obstarává běžné práce, dopisování a písemnosti jednoty.

Odbor jmění spravující má zření své obraceti [illegible] k tomu, aby se stávajících důchodův náležitě užívalo, a [illegible] nejvíce možná, nové prameny příjmův se otvíraly. Vol[illegible] spolnúdův pokladníka, a skládá na konci každého roku [illegible]něné účty, které od veškerého ředitelstva zkoušeti a [illegible]řejniti se mají.

Odbor technický opatří výkres chrámu a nákres plán[u], navrhne ředitelstvu schopné k tomu osoby, a postará se [illegible] středním dohlížením ku pracím o podrobné provedení [illegible]ného plánu.

Členům odboru dopisovacího náleží, aby o prospívání [illegible] o překážkách jednoty, kteréž by ve svém vůkolí shledali, [illegible]sedovi zprávu dávali.

§. 13.

D ů v ě r n í c i.

Aby se účelu jednoty zjednalo zdaru nejlepšího, zvol[illegible]telstvo důvěrníky jak v sídle jednoty tak mimo sídlo, na [illegible] si prospěšných návrhů vyžádá.

§. 14.

Ř e d i t e l s t v o.

Ředitelstvo má při svém jednání šetřiti všemožně veř[illegible] Onoť povolává řádná i mimořádná obecná shromáždění, [illegible]vuje předměty, které na nich vyjednány býti mají, činí [illegible] přípravy a uvodí uzavření od obecného shromáždění učin[illegible] skutek. Ředitelstvo činí též všecka do oboru svého patří[illegible]vření, pečuje o přiměřené nakládání s jměním jednoty, [illegible] pořádkem v pokladnici a účtech, a předkládá tyto ku přehl[illegible] K platnosti uzavření ředitelských patří, aby hlasováním [illegible] deseti údů výboru pod správou přednosty neb náměstk[a] naprostou většinou hlasův učiněna byla.

§. 15.

Z k u š e b n á k o m i s í.

Zkušebná komisí záleží ze tří údův jednoty, kte[ří] údy výboru býti nesmějí, a na obecném shromáždění

roku se volívají. Má k tomu zříti, aby účty každoročně v pravý čas učiněny byly, má je přehlížeti a o výsledku přehlídky konečnou zprávu podati.

§. 16.

Obecné shromáždění.

Obecné shromáždění schází se každoročně po ukončení prací stavitelských nejdéle v polovici měsíce prosince každého roku. Pozvání činí po předběžném oznámení u politického úřadu ředitelstvo. Řádnému obecnému shromáždění učiní se od ředitelstva obšírná zpráva o působení jednoty, a druhá o správě jmění, ku kteréžto druhé výtah uzavřených účtů ročních i s konečným vyřízením zkušebné komisí se připojí. Též má ředitelstvo obecnému shromáždění dáti na požádání všeliké vysvětlení v záležitostech jednoty, a zodpovídati se před ním v příčině uzavření svých.

Na obecném shromáždění přísluší každému přítomnému oprávněnému spoluúdu jednoty, pokud který sám není bezprostředně dotčen věcí, o kterou se jedná, při hlasování jen jeden hlas stejně rozhodný. Ku platnosti uzavření obecného shromáždění žádá se, by aspoň 40 údů jednoty oprávněných k hlasování přítomno bylo. Rozhoduje prostá většina hlasův.

Uzavření obecnému shromáždění obzvláště vyhražená vztahují se:

1. na přijmutí plánu;
2. na volení 5 respec. 15 údů výboru (§. 11 c.);
3. na volení zkušebných komisarů (§. 15); a
4. na zrušení jednoty.

§. 17.

Roční zpráva.

Každoroční řádnému obecnému shromáždění předložené zprávy mají tiskem oznámeny býti.

§. 18.

Pravidla správy.

Ustanovení, kteráž se týkají jednatelství, pokladnice, účtů a stavby, určí se pravidly, jež ředitelstvo navrhnouti a obecnému

shromáždění po prvním roce předložiti má, a kteráž pak u
nimi obecného shromáždění doplňována neb měněna býti m

§. 19.

Trvání jednoty.

Působení jednoty má trvati, až dosáhne se účelu
načež uzavřením obecného shromáždění skončení její se v

§. 20.

Valné shromáždění mimořádné.

Udajíli se kromobyčejné potřeby, sluší ředitelstvu, i
stanovy §. 16. dle svého náhledu svolati valné shromážděr
mořádné; jakož se tak státi má z strany §. 16. odst. 1. p
sažení vysokého schválení stanov těchto.

§. 21.

Kdo zastává jednotu.

Jednotu před c. k. úřady a před jinými osobami po
zastává přednosta její.

§. 22.

Pečeť jednoty.

V pečeti své má jednota vyobrazení sv. Ducha s náp
„*Sodalitas ad restaurandam Ecclesiam Cathedralem Regin*
decensem."

Spisy jednoty podpisuje přednosta neb jeho náměs
jeden člen výboru.

§. 23.

Výhody členův a zvláštních dobrodincův jednoty.

Jména všech členův jednoty na věčnou památku
zachována.

Zvláště bude se přihlížeti k tomu, aby za členy a za zv
dobrodince každoročně nejsvětější oběť mešní slavně vy
vána byla.

§. 24.

Výminka ohledně změnění stanov a zahájení práva zeměpanského komisaře.

Každá změna těchto stanov dle nařízení c. k. patentu ddto. 26. listopadu 1852 musí napřed od politického zemského úřadu schválena býti, a zeměpanskému komisaři se zahajuje právo, že všem valným shromážděním přítomen býti, a každého času nahlédnouti může v účty jednoty.

V Hradci Králové na svátek všech Svatých 1862.

Karel,
biskup.

Bedřich hrabě Michna,
c. k. krajský, jako čestný kurátor.

Jan Rais,
kapitulní děkan, předseda jednoty.

Číslo 19545.

Tyto stanovy se stvrzují.

Od c. k. místodržitelství.

V Praze *dne 29. dubna 1863.*

(L. S.)

Dvorní rada:
Lažanský.

Téhož ještě roku vydal p. *Fr. Schmoranz*, jenž opravy naší katedralky řídí, zvláštní výpis **nynějšího stavu a opravení biskupského hlavního chrámu sv. Ducha v Hradci Králové**, jejž tuto na památku opakujeme:

a) **O původním nákresu a jeho provedení.**

Ačkoliv země česká bohatá jest na výborný pískovec a jiné druhy kamene, nedostává se ho právě v nižině Hradecké. Nejbližší lomy jsou až u Hořic, kde pískovec, a na Hoře Kunětické, kde tvar čediče se nachází. Z té příčiny byla tato krajina

při hmotnějších stavbách odkázána již od starodávna na cihly, a proto povstala v Hradci s hlavním chrámem sv. Ducha největší posvátná stavba cihelná, jakých v zemi České stává.

Kostel sv. Ducha hledí vysokým a dlouhým kůrem svým, jenž osmihranem uzavřen jest, k straně východní, k němuž přiléhá loď na tři části rozdělená, z nichž střední co do šířky presbyteriu zcela se rovná.

Zdá se, že dle původního záměru loď chrámová způsobu *kříže* tvořiti měla, pročež i dva východní oddíly severní poboční lodi o 10¼ stř. prodlouženy jsou a výstupek činí; než však později, nepochybně k vůli ušetření místa zevnčí, odstoupilo se od téhož záměru, a tím již zmrzačena jest myšlénka základní. K tomuto výstupku přistavena jest na straně severozápadní předsíňka. Na straně východní pobočních lodí, kde s presbyterium se spojují, stojí dvé mohútných věží, na něž zvláštní točité schody vedou.

Na jižní straně presbyteria nachází se tak řečená *menší*, na severní pak *větší* sakristie, mezi kterouž a severní věží původně předsíň stávala co vchod ke schodům věže severní.

Jak presbyterium taktéž hlavní i poboční lodě mají jednoduché křížové klenby a jsou kamennými žebrami opatřeny. Presbyterium mělo původně 9 třídílných, loď na straně jižní 4, na severní 5 též dvou- a třídílných oken, v západním pak průčelí veliké čtverdílné prostřední a dvě třídílná poboční okna, jimiž budova dokonale osvětlována.

Kromě hlavního portálu v západním průčelí byl ještě dvojí vchod do lodí pobočních a čtvrtý skrze ozdobnou a vkusnou předsíň do presbyteria na straně polední.

Dlažba presbyteria byla právě pod triumfalním obloukem o jeden a před vchodem do sakristie o druhý stupeň vyšší.

Tvar nynější střechy na věžích, kteráž za prozatímní pokládati se musí, jest toliko následkem trojího požáru; neboť že věže původně vysokou přílbicovou nárožními vížkami ozdobenou střechu buď skutečně měly, aneb dle prvotního plánu míti aspoň měly, snadno lze se domysliti.

b) **Posouzení původního plánu.**

Pozorujeme-li prvopočáteční půdorys, mile překvapuje nás krásný poměr délek k šířkám. Vysoký, devíti okny ve východní polovici osvětlený kůr velkolepě dojímal, zvláště byla-li okna, jak pravdě se podobá, původně sklem barevným opatřena.

Kdyby, jak se zprvu jistě zamýšlelo, jižní křížové rameno souměrně se severním se bylo prodloužilo, a světlo třinácti velikými okny svobodný do lodí přístup mělo, musel by prvotní nákres dokonalým nazván býti; neboť při nynějších kruchtách, které pro hudebníky a literáky později přistaveny byly, nelze téměř ani tušiti, jaký by byl musel býti dojem prvopočáteční.

S přísným ohledem na dané stavivo, kámen totiž pálený, pokračovalo se ve všech tvarech a vazbách důsledně, a zdivo s krásným rýhováním se provedlo. Všechny otvory a ležiny při krásném průrysu a čisté práce jsou pevným tesaným kamenem obloženy, a kružby, okna jakož i žebra všech oblouků z pískovce, zvláště prvnější semtam velmi ozdobně vyvedeny, ač ty, které v lodi a zvláště v západním průčelí se nacházejí, svými nehezkými plameny již o klesání krásné gotiky zřejmě svědčí.

Nápadná jest jednoduchost průrysu na triumfalním oblouku a na sedmi pilířích v lodi, jelikož tyto ani skutečně dostaveny nejsou.

Žebra klenby byla původně dle patrných na nich známek kružbami v pískovci krásně vyvedenými ozdobena, kteréž, jak několik nalezených kusů dosvědčuje, dílem bronzované dílem i pozlacené byly, čím celé klenutí velmi lehce a vkusně vypadalo.

Představíme-li si tuto krásnou stavbu tím spůsobem upravenou, do níž 22 velikými barevnými okny světlo padalo, a přidáme-li v mysli krásné gotické oltáře a ostatní hojnou, zbožnému středověku obvyklou chrámovou ozdobu: snadno uznáme, že chrám tento si zasloužil, *Duchu svatému* zasvěcen a od dvou slavných *královen* k službě Boží navštěvován býti.

Nejkrásnější vnitřní ozdobou téhož chrámu jest kamenná *schránka pro nejsv. Svátost oltářní*, jejíž umělá zámečnická práce sobě rovné nemá.

Zevnitřek chrámu působí na pozorovatele nejdojemněji
vzdálí; v městě samém, vyjma toliko veliké náměstí, odkud
strany východní pohled na presbyterium velkolepým nazvati
může, jest k pozorování jen málo místa; neboť vyhlídka
stranu jižní a západní jest velmi obmezená, na půlnoční
stranu zcela zúžená. Chceme-li však míti obraz chrámu, jak
jej původně byl představil jeho stavitel, opakujme si ještě
dnou v krátkosti jeho plán. Na nejvyšším místě pahorku
velebný chrám beze všech přívěsků časů pozdějších; vysoký
se svými štíhlými pilíři a mnohými vysokými okny nese
vzhůru jako chvalozpěv; v pozadí stojí dvě mohútné věže se
jehlancovými střechami co výmluvní svědkové věčného Hospo
dále rozkládá se loď se svým v západním čele k nebesům
cím štítem, a pod ním otvírá se střední veliké okno, jím
padající slunce věřícímu srdci ještě u večer naději, mír a
Boží sesílá: — to vše temnorudou cihlou obarvené
s modrým blankytovým pozadím obraz veledojemný a
uchvacující.

c) Pozdější přístavky a nesložné přídavky.

Požáry, kterýmiž kostel sv. Ducha postižen byl, utrpěl
vodní ráz stavby jeho; zvláště ale k tomu přispěla všeobe
chudoba, jakou vnitřní nepokoje, onou dobou vlasť naši
spůsobily, nejhlavněji však nový z ciziny k nám se pro
směr v umění, který pohanské zásady za základ maje stře
kým náhledům křesťanským se opřel, a pod obecným
renaissance se jevil.

Že ouplné vystavení chrámu po dlouhých teprv letech
ukončilo, jasně vysvítá ze tvarů již zmíněných kružeb v zá
ním průčelí, kteréhožto času též menší sakristie přistave
jižní předsíň a presbyteria zazděna býti musela.

Král *Jiří Poděbradský* byl zvláštním příznivcem
Za jeho panování nabyl chrám Ducha sv. mnohonásobné
západní část lodi zcela se dostavěla a kruchty pro hudeb

ráky se zřídily. K tomuto dostavení západní části a vymaíní chrámu vztahuje se nápis z roku 1463.

Se zřízením dotčených kruchet souvisí též postavení vnitřh schodů k hudebnické kruchté a nemotorné přistavení schodů nějších na jižní straně lodi.

Zmíněné kruchty ruší již stavitelským rázem svým původní su vnitřní, zastíňují západní část lodí, a jsou pro částečné dění sedmi oken také zevnějšímu dojmu na ujmu. Na jejich ým úhlem lomeném oblouku a na líčených průrysech žeber rně již se jeví klesání slohu gotického, ač i zde podrobnosti odivuhodnou pilností a bystrým rozumem zvláště v částech obných ještě provedeny jsou.

Gotické ozdoby na předním oblouku hudebnické kruchty ia zadních žebrách zcela jsou zachovány, vyjma toliko něré maličkosti. I zde jsou ozdoby tyto z tesaného kamene vořeny.

Původní sakristie v nynějším rozměru rozšířena byla nádem kanovníkův roku 1736, při čemž zevnějšek na štěstí ré stavbě nápodoben jest, čemu vzhledem na tehdejší uměký směr dosti diviti se nelze; vnitřní úprava však podle tehího vkusu říditi se musela.

Valba nynější střechy nad západním průčelím lodi byla ochybně zřízena po ohni roku 1509, jelikož s jistotou za míti lze, že v západním průčelí ouhledný štít býval, který ným spojením s vazbou nepochybně mnoho utrpěv zbořiti se iel, a buď pro spěch neb z nemožnosti více se nevystavěl. ı ztratilo západní průčelí hlavní známku svého gotického u, a jeho vrchní část nabyla světské podoby, kteráž pozdějv slohu copovém vystaveným vikýřem ještě nápadněji vyla.

Roku 1529 zřídily se vedle jižní věže točité schody, které adným spůsobem na klenutí původního jižního vchodu do sbyteria stojí a na zvláštních výstupcích spočívají.

Vnitřní a zevnitřní krása chrámu nejvíce utrpěla od roku 0 až do 1794, když za biskupa *Háje* staré oltáře se odstra-

nily, tři okna v čele presbyteria zcela a po jižní straně přista-vením na nejvýš nemotorného patra na menší sakristii dvě okna až na malé části se zazdila.

K žalostnému tomuto kroku zavedlo tuším hlavně to, že kružby a obruby vnitřním ohněm znamenitě utrpěti musely, jeli-kož patrné stopy po ohni i na okenních pásích lze pozorovati; než však takovéto nakládání se stavbou památnou svědčí zjevně, že toho času byl již zcela zaniknul smysl pro umělecké výtvory křesťanského středověku.

Taktéž byl velekrásný často již zmíněný jižní vchod do presbyteria zastaven, prostora před ním cihlovou zdí přepažena a tam opravdová *haraburdírna* utvořena; na štěstí však neutr-pěly krásné a velevkusně provedené ozdoby ani v nejmenším, čemuž ovšem při tehdejší nevážnosti k starožitnému umění dosti diviti se nelze. Zdá se, že vchod ten hlavně proto byl zazděn, aby v presbyteriu dva nové oltáře proti sobě postaviti se mohly. Na to byl jiný vchod dále v pravo k východu prolomen, a jako dvéře z presbyteria do větší sakristie kamennou obrubou tvaru zcela moderního v duchu tehdejšího času opatřen.

Aby k poschodí nad menší sakristií nabylo se přístupu, byly k jižní věži ohyzdné schody přistaveny a tak starý vchod do věže zadělán; nejnižší okno ve věži k vůli průchodu nových schodů se vylámalo, a čeho nejvíce jest želeti, východní opěrací pilíř při věži se odstranil.

Pro biskupské oratorium zazdilo se jedno okno až na malý otvor, který z vnitřní strany presbyteria nesložnou dřevěnou skříní se uzavřel.

Vedle vchodu do severní poboční lodi blíž západního prů-čelí přistavěla se v slohu parukovém s lucernou nahoře tak zvaná *umrlčí kaple*, kterouž po zřízení literácké kruchty ještě tam pozůstalá část okna zcela se zavřela.

Požáry musely zdi blíže podkroví jakož i všechny vynika-jící ozdoby velmi utrpěti, poněvadž vesměs z kamene pískovco-vého shotoveny byly, a tudíž buď zcela zničeny neb tak silně porouchány byly, že nebylo radno, déle jich ponechati. Tím

způsobem zmizely během času všechny vrchní okrasy a vynikající ozdoby, a na místě cimbuří, štítů, ozdobných nástavků a věžek povstaly těžké jednostranné střechy se svými pádnými plochami.

Jako všude u starých kostelů před časy bývaly hřbitovy, jimiž přirozená půda poznenáhla se zvedala: i zde toutéž příčinou zvýšila se zevnější půda nad chrámovou dlažbu asi o dva nebo tři stupně, že se zdá, jakoby chrám do země se byl propadnul. Této vadě, kteráž nejen zevnější krásu ruší, ale i škodlivou vlhkost udržuje, snadno však dá se zde odpomoci, jelikož budova chrámová na nejvyšším místě města stojí, a půda na vše strany odtok má. Mimo to jest nynější dláždění již chatrné, a proto brzkého přeložení potřebuje. Má-li se tedy zmíněná vada odstraniti, jest zapotřebí, aby příliš zvýšená půda se náležitě odkopala a odvozila.

Konečně budiž ještě podotknuto, že v tomto oddělení k vůli stručnosti pouze o stránce čistě stavitelské se jedná, ač mimo *pastoforium Rajskovo*, malý starožitný *křídlový obraz a křtitelnici* v celé svatyni nic původního, jejímu slohu přiměřeného se nezachovalo, a že nový r. 1787 zřízený *hlavní oltář*, jemuž k vůli krásná okna jako v nějakém neobydleném domě se oslepila, vzhledem svého určení mezi díla na prosto nejprostřednější náleží.

d) Nynější stav stavby.

V předcházejících odděleních jednalo se o proměnách, jimž velechrám během dlouhých věků podlehl; zbývá již toliko, aby vlastní stavba bedlivě se ještě ohledala.

A tu již musí každý znalec a milovník starožitností, prohlednuv zevrubně všechny části, s vroucí radostí podiviti se obrovské stavbě skoro 5½ století staré, nabyl-li úplného přesvědčení, že celý velikán mimo nepatrné sesazení se protiúhelního opěracího pilíře v jihozápadním rohu západního průčelí co jediná *litá skála* stojí, což ovšem nejskvělejším jest svědectvím o výborné látce stavební, jakož i o velebedlivém provedení. A

roku skoupil na náměstí tři vedle stojící domy za 1000 tolarů pro příští biskupskou residenci, a sice z kapitalu 20.000 zl., kteréž panství chrastecké od 1. dubna 1656 do 10. ledna 1660 jest vyneslo, vystavěn za ostatní peníze nový ovčín a obnoviv a zřídiv dvůr žilovický, jejž byl i s Lhotou Chroustovskou za 11.709 zl. od hraběnky z Valdšteina zakoupil. [53])

Konečně zvláštní bulou, v Římě u Panny sv. Marie Větší dne 10. listopadu 1664 vydanou, papež Alexandr VII. oddělil „městys" Hradec a jeho kraj i farní kostel sv. Ducha od diecese pražské; povýšil týž „městys" za „město," jeho kraj za diecesi a farní kostel sv. Ducha za *katedralní* s kapitulí šesti kanovníkův s veškerým duchovenstvem a lidem; přijmul biskupský stolní statek chrastecký a 30.000 zlatých českých katedralce od císaře Leopolda I. přidaných; oddal arcibiskupům pražským právo metropolitní k katedralce hradecké a králům českým, v pravé víře a v poslušnosti k svaté Stolici trvajícím, právo římskému papeži ke katedralce hradecké jmenovati osobu schopnou. Téhož také dne potvrdil svatý otec jmenovaného pana biskupa Matouše v jeho velepastýřském úřadě, [54]) a dne 15. března 1665 ho na biskupství posvětil v hlavním chrámu sv. Víta na hradě pražském kardinal a arcibiskup pražský Arnošt z Harachu, jenž pak

---

se všemi poddanými usedlými i neusedlými i z gruntův zběhlými, vdovami a sirotky s jich příslušenstvím, se všemi úroky, důchody a robotami a se všemi povinnostmi, užitky, dobytkem, dvěma poplužními dvory, jeden na Skále a druhý v Záboří, s ovčíny, rolemi, pastvinami, lukami, ovocními a jinými zahradami s jedním pivovárem, a třemi krčmami v Studnici, v Skalkách a v Žlábkách, s mlýny, rybníky, řekami lesy, houštinami a horami, s podacím právem ve Verniřovicích, a se vším jiným příslušenstvím, v těch mezích a hranicích, jak to vše od dávna k statku skalskému příslušelo a k tomu ještě od panství vlčického ves Velhotu (Lhotu) s svobodným prodajem piva a přiležícím lesem. (*Dsky Zemské CCCXIV. E. 14.*)

[53]) *Časopis p. k. duchovenstva. VI.* Str. 588—592.

[54]) Které farní a jiné kostely k biskupství hradeckému prvotně připojeny byly, není možná určitě udati, poněvadž jak v bulle papežské tak i v jiných listinách založení diecese naší se týkajících, pouze jest jmenován „kraj hradecký." Nějakého přehledu toho kraje možná ale se domysliti z rozvrhu obyvatelstva v letopisech města k roku 1642 podaného. Z celého tehdejšího kraje hradeckého zůstaly tehdáž jenom Poděbrady a Sadská při arcidiecesi pražské, výměnou za Chrast a Evanovice v chrudimském kraji ležící.

Důsledné provedení zmíněných proměn nutně žádá, aby odstranilo se také poschodí nad menší sakristií na jižní straně presbyteria, poněvadž ono se zmíněnými schody zevnitřek chrámu nejvíce hyzdí, a hlavní příčinu zavdalo, že dvě okna v presbyteriu zazděna byla. Pro spodek nebo-li starou menší sakristii, která zůstati má, navrhuje se na tuhém podkladu spočívající a vůkol slohu přiměřeným zábradlím a ozdobnými nástavky opatřený kryt buď z *kutnohorského* kamene aneb z asfaltu.

III. Dále se navrhuje, aby vnitřní schody ze severní poboční lodi se odstranily a nepěknému jižnímu vzchodu na literáckou kruchtu obstojnější tvar se zjednal, což zřízením zmíněných zvláštních *schodníků* se docílí. Tím bude ke kruchtám vždy volný přístup, a pobožnost v chrámu nebude, jako posud, přicházením a odcházením rušena. S touto proměnou stojí zároveň odstranění umrlčí kaple na straně severní v nutném spojení.

IV. Ježto nynější vchod do jižní poboční lodi až příliš necírkevně vyhlíží, navrhuje se *předsíňka* v slohu přiměřeném, která však pro obmezenost místa z litého železa vyvésti by se musela.

V. Podmínkou odstranění patra nad menší sakristií jest přeložení *biskupského oratoria* na severní stranu presbyteria. Přeložení toto lze tím odůvodniti, že oratorium holou nepěknou stěnu severní, která skrze střechu větší sakristie již od počátku žádných oken neměla, vyplní a oživí, kdežto právě na straně jižní přístupu světla zazděním oken překáželo. Mimo to bude nový přístup o větších svátcích pohodlnější a upotřebení prázdného místa mezi severní poboční lodí a větší sakristií před severní věží veležádoucí, jelikož se tam nyní prkna na trhové boudy ukládají, a obecenstvo volného přístupu k jiným ještě neslušnostem zle užívá. Schody k novému oratoriu dají se pohodlně zříditi, a celé oratorium pod střechou sakristie se tak ukryje, že je nebude zvenčí ani viděti. Prázdné místo budiž v směru průčelí sakristie a protiúhelního pilíře z ulice železnou mříží uzavřeno a růžemi posázeno.

VI. Navrácení památné *schránky pro nejsvětější Svátost* na místo její původní, jakož i její obnovení odůvodňuje a žádá již

její určení. Dříve však musejí se zazděná okna opět prolámati, nové kamenné kružby a obruby do nich vsaditi, vnitřní chatrná obmítka se odstraniti, stěny znova čistě nahoditi, žebra na klenutí vyčistiti, novými ozdobami okrášliti a konečně celý vnitřek barevným nátěrem opatřiti.

Nestvůrnost triumfalního oblouku, pilířů i pásů v střední lodi nutně toho žádá, aby tyto části přiměřeným článkováním se opatřily, všechny staré kružby a jiné ozdoby se opravily a vyčistily, a konečně aspoň vysoký kůr znova pěkně se vydláždil.

Snadno lze se domysliti, že zevnitřek požárem a hlodajícím časem jakož i nevědomostí a měnivým vkusem všech stavitelských okras zbaven byl. Co úzce se stavbou spojeno nebylo, poznenáhla zmizelo. K tomu přispěly též hlavně změněné tvary střech na pobočních loděch, které svými pádnými plochami o loď hlavní tak hrubě se opírají, že lodi poboční zcela utlačují.

Západnímu průčelí dostalo se valbovní střechou násilného vodorovného záhlaví a tím zároveň nepřirozeného, gotickému slohu odporného ukončení, a proto činí vzhled jeho s krásnými okny a věžími v pozadí sice dojem velkolepý, nikoli však příjemný. Mimo to jest valba též výtvor pouze světský.

Stejnou měrou sluší souditi také o průčelí větší sakristie, což zde i neznalci do očí bije, jelikož budova ve zdivu jen nízká jest, a tudíž s vysokou střechou tím méně církevní stavbě se podobá.

Aby tyto stavitelské vady co možná nejlépe se odstranily, šetří a užívá se v navrženém provedení průčelí jižní, severní, západní a východní strany co nejvíce možná všeho, co z původní staré stavby pozůstalo. Pro stranu jižní a západní navrhují se ozdoby poněkud hojnější, než pro strany ostatní, poněvadž stranu jižní nejlépe lze viděti, průčelí pak západní vzhůru nésti se musí, má-li pohled poskytovati milý a velebný.

Mělo-li by ale na straně jižní více jednoduchosti se šetřiti, mohly by místo navržených štítů toliko opěrací pilíře jako na straně půlnoční pro oživení plochy na střeše ozdobnými nástavky se opatřiti.

Pádný a světský dojem, jaký s rozsáhlou svou střechou průčelí sakristie činí, lze bez nápadných výloh zlepšiti, vystaví-li se místo valby navržený štít, jehož šířku by jehlance na tři kolmé pole dělily, a na vrcholu o sobě stojící otevřená vížka, do níž by se pro větší důraz kanovnický zvon zavěsil.

Původně měly věže mimo všechnu pochybnost *střechy* zcela jiné, a sice vysoké, *jehlancové*, které však následkem ohně buď ze spěchu anebo pro nedostatek prostředků nynějšími sedlovými nahraženy byly. Aby tedy vysoké věžní zdi přiměřeného krytu nabyly, navrhují se nové jehlancové střechy, kteréž k větší ozdobě v protiúhlech osmihranných klobouků ještě čtyřmi vížkami opatřiti se mají.

Vížek nárožních na spodní části klobouku ze dvou příčin se nenavrhlo, předně aby na kamenné pavlači, s které do veliké části krásné naší vlasti utěšená vyhlídka se otvírá, dosti volného místa k obcházení a v rozích k odpočívání a vyhýbání se zbylo — a napotom, poněvadž spůsob vížek nárožních již ovšedněl.

Zároveň se ještě připomíná, že nenavrhuje se proto zřízení dotčených vížek v bodu, v němž čtverhran se křižuje, nýbrž v osách čáry protiúhelní, poněvadž zkušenost učí, že přechody ze spodního čtverhranu do osmistranného kužele zdají se ze vzdálí býti vždy příliš dlouhými a kužele opět velmi úzkými, čemu však svrchu podotknutým postavením vížek se odpomůže.

Provedou-li se střechy věžní spůsobem navrženým, budou věže od dlažby ulice až po špičku hromosvodu, který nad kříž o tři střevíce povýšen býti má, 212¼ stř. vysoké, a tudíž o 63¼ stř. vyšší, než jsou posavádní. Konečně musely by všechny zevnitřní plochy zdiva znova pečlivě se vyrýhovati, závadné cihly novými nahraditi a polámané ozdoby a kamenné římsy zúplna opraviti.

Má-li vnitřní i zevnitřní opravení skutečně se provésti, musí nevyhnutelně nynější *hlavní oltář* býti odstraněn, jelikož není v celém chrámu, co by tak nápadně shodnost rušilo, jako právě oltář tento. Oltář ten povstal za času, když pěstováním klasických starožitností pohanským tvarům otevřel se průchod vše-

obecný, a tudíž vše zákonům římského neb řeckého umění bez ohledně poddati se muselo; a předce nejsou zákonové ti při vší téměř nepostižné kráse svých tvarů leč nejvyšším stupněm smyslné dokonalosti, nejúplnějším souhlasem mezi hmotou a smyslností.

Nastoupením *renaissance* a pěstováním pohanské filosofi nastávala vždy větší jednoduchost, kteráž konečně *v netečnost ná*boženskou se převrhla. Tak nastala bohužel v umění doba, která pro křesťana na vždy bude smutnou upomínkou.

Hledí-li duch bádavý na krásný chrám řecký, vidí ve vodorovném břevnoví *úplné vyrovnání mezi hmotou a smyslností, a maje před sebou štít zcela plochý, netuší ani, že by ku věcem daleko vznešenějším měl se povznésti.*

Z cela jinak působí středověký chrám křesťanský. Onť mohutnými oblouky buď okrouhlými buď lomenými nese se vzhůru k nebesům; hmota se ztrácí a tvarům ustupuje; smysl a duch vznáší se k trůnu Všemohoucího; vysoký štít křížem korunovaný zvěstuje za denního i nočního jasna křesťanu věčné zaslíbení Páně. Tu ouplně s celkem souhlasí malé i veliké.

Z téhož příčiny připojil navrhovatel také dva nákresy hlavního oltáře. Při prvním hledělo se hlavně k tomu, aby mnohoúhelní stěna oltářem co možná nejméně se zakryla; a proto má toliko vkusný oltářní stůl s velkolepým svatostánkem ze stavební látky, vlastní obraz *„seslání Ducha svatého“* však z malby na skle krásného středního okna záležeti. Při tomto zařízení bude lze celé okno viděti.

Druhý nákres nešetří této myšlénky, a navrhuje oltář s obrazem olejovým,*) ač zároveň co možná průhledný a jednoduchý. Dle obojího plánu mají spodní postavy svatých *Evanjelistů* jakož i *velký obraz* na zlaté půdě malovaný, ostatní však sochy se vší stavitelskou řezbou z dřeva dubového a tumba z mramoru zhotoveny býti.

*) Nákres dle „duchovní růže“ od prof. *Führicha.*

Veškerá okna vysokého kůru buďtež barevným a ozdobným sklem opatřena. Příloha obsahuje rozpočet výloh, jichž bude asi zapotřebí.

V Chrudimi dne 1. května 1863.

František Schmoranz v. r.
stavitel a c. kr. konservator.

Rozpočet výloh,

jichž
na opravení hlavního chrámu Ducha svatého v Králové Hradci
asi zapotřebí bude:

	v rak. čísle			
	podrobně		celkem	
	zl.	kr.	zl.	kr.
A. Vnitřní a zevnitřní opravení presbyteria, odstranění patra a nový kryt na menší sakristii, otevření bývalého vchodu a postavení kamenné schránky pro nejsv. Svátost v presbyteriu			4180	
B. Opravení jižní strany a věže, zřízení schodníku a železné předsíňky . . .			6490	
C. Opravení západního průčelí			3800	
D. Opravení strany severní až po větší sakristii			2900	
E. Opravení větší sakristie bez zvonu . .			900	
F. Nové biskupské oratorium			2000	
G. Vnitřní upravení lodí			1300	
H. Nové střechy a pavlače věžní . . .			15300	
Vnitřní ozdoby.				
Hlavní oltář dle nákresu prvního:				
Hlavní okna s obrazem „seslání Ducha sv.“ na skle a ostatními obrazy vedlejšími .	2500			
Čtyry velká postranní barevná okna po 300 zl.	1200			
Dvě menší okna na straně severní po 100 zl.	200			
Mramorová tumba	1100			
Řezby a sochy na oltáři	1600			
Čtyry obrazy na zlaté půdě	400			
Stupně a ostatní potřeby	100			
Mříž z mosazného drátu na hlavní okno .	150			
dohromady . .			7250	
v celku . .			44120	

	v rak. čísle			
	podrobně		celkem	
	zl.	kr.	zl.	kr.
Přenešení . .			44120	
Hlavní oltář dle nákresu druhého:				
Prostřední okno	500			
Ostatní okna	1400			
Mramorová tumba	1100			
Řezby, tři velké a dvě malé sochy . . .	2600			
Čtyry obrazy na zlaté půdě	400			
Hlavní obraz	1800			
Ostatní potřeby	100			
dohromady . .	7900			
Odtáhne-li se 7250 zl., vybývá co přirážka			650	
Měl-li by hlavní oltář dle druhého nákresu se zříditi, obnášely by veškeré výlohy asi			44770	

V Chrudimi, dne 1. května 1863.

František Schmoranz v. r.
stavitel a c. kr. konservator.

V prosinci roku 1864 dohotoven a vyzdvižen jest nejumělečtější a čelní skvost katedralky; totiž presbyterní *okno* střední malované, zastupující obyčejný obraz oltářní a *seslání Ducha svatého* představující. O výtečném tomto díle pracovali dva mistři, stejně proslulí svou důmyslností a umělostí; t. rodák hradecký *Scheiwl* a *Jan Z. Quast*. Onen podal nákresy, tento je dokonal. Světlost okna, 4 stopy 7 palců zšíří a 37 stop zvýší, a jeho sloupoví: toť byly nesmírné obtíže, kteréž umělec při svém nákresu překonati musil, a jež důmyslným způsobem překonal tak zdařile, že jeden z nejprvnějších malířův našeho věku, Petr Cornelius († 6. března 1867) velmi pochvalně o práci jeho vysloviti se mohl. — V středu obrazu jest *Panna Maria*, jejíž milostnou tvář obdivovati musíme jako i vznešenou a velebnou postavu její v kruhu bohonadšených *apoštolův*, nad jejichž hlavami v spůsobě jazykův plamenných a něžné průhledné holubice *Duch svatý* se vznáší v trojí duhovité záři svatých. Sestavení skupení tohoto

utěšeně překvapuje i svou slohovou přesností i lepou živostí v harmonii barev. Hlavní toto skupení jest uzavřeno v bohatě nikoliv ale přehnaně ozdobený, přesně gotický rámec, kterýž vypíná se nad ozdobnou podnoží a jehož oblouky fiálami a loubím uzavřeny jsou, jejichž pak výklenků a podnoží použito k tomu, aby o ně hořejší vyobrazení se opírala, aneb v ně umístila. — Jest totiž nad hlavním skupením žehnající *Spasitel* držící v levé ruce knihu života s významnými *alfa* a *omega* a po boku jeho svatí prorokové *Ezechiel* a *Joel*, jenž seslání Ducha svatého byli předpovídali; nejvýše pak trůní *Bůh Otec*, jemuž *dva cherubové* v skvělém sněhobílém rouše se klaní. Jako obraz hlavní jsou i skupení tato harmonií barev výtečná; nemůže se říci, že by buď částky těla aneb oděvu, aneb okrasy živěji, než byl celek žádal, vyvedeny byly a dosti málo jednotu rušily. Dolejší a hořejší části vysokého okna vyplňují tapety bohatě ozdobené a v kružbě jest hvězda, kterouž šest hvězd obklopuje. [27])

Téhož měsíce došly katedralního kostela z Prahy čtyry obrazy vedlejší pro hlavní oltář. Obrazy tyto, jenž v čistém slohu gotickém komponovány a na zlaté půdě malovány jsou, vyznamenávají se solidním a dokonalým vyvedením a jmenovitě bystrou charakteristikou hlav světcův. Představují: svatého *Václava*, *sv. Vojtěcha biskupa*, *sv. Jana Nepomuckého* kanovníka a sv. *Karla Boromejského* arcibiskupa milanského v rouchu kardinalském.

---

[27]) Podotýkáme, že kdo s technikou malby na skle nebyl se seznámil, sotva bude moci představiti sobě obtíže, s nimiž zápasiti jest umělci. Barvy, kterýchž k malbě takové se potřebuje, musejí vydržeti stupeň tepla takový, jakého jest potřebí, aby se sklem se slily; avšak nesmějí ani teplem se rozložiti, ani světlem změniti se nechati. — Nejobtížnější jest vypalování maleb za příčinou dokonalého spojení a slití barev se sklem; což velikou opatrnost a zkušenost vyžaduje. — Připravené malby položí se na plotny z hlíny, na to zavře se ohnisko a plameny obklopují se všech stran tyto plotny. Když barvy se sklem byly se spojily, vloží se malby do jiného ohniska, aby poznenáhla se ochladily; neboť rychlým ochlazením by trvanlivost jejich utrpěla. — Vše to musí malíř sám vykonati a přes všechnu opatrnost popraská mnoho částí; při jiných vypadne barva mdlá aneb nejasná. Každá částka, jichž přes tisíc v díle Quastově jest, musí třikrát i čtyrykrát vypalována býti. — Když veliké to množství částek, z nichž okno jest složené, dokonáno jest, musejí teprv v olovo zasazeny býti, což opět pracné jest a namahavé a veliké vyžaduje zručnosti.

První dva obrazy maloval *František Krišpín*, druhé dva *Antonín Friebl;* oba z malířské akademie pražské.

Do měsíce června 1865 vykonány byly na katedralním kostele zvenčí důkladné opravy; kamená okna jsou nová; i znalezen a upraven nový překrásný vchod do presbyteria, jenž býval zazděný. Kdo znal staré uspořádání presbyteria a nyní tam vstoupí, podiví se nad změnou, kterouž jest v původní svůj sloh nákladně ale i mistrně navráceno. — Oltář stojí o sobě, možná kolem něho choditi; jest vkusně zhotoven z modrošedého mramoru jakož i stupně jeho. Na stole oltářním vystupuje schránka pro nejsvětější Svátost; nad ní stojí kříž mezi dvěma anjely ve výklenku gotickém; po obou stranách rozprostírá se křídlový oltář se čtyrmi obrazy nahoře popsanými. Nad křížem vzníší se něžně vyvedená soška nepoškvrněného početí Panny Marie. — Nade dveřmi sakristie jest nové oratorium biskupské z pískovce v slohu gotickém; mistrné to dílo. — Starobylá schránka pro nejsvětější Svátost stojí v pravo u dveří sakristie. Presbyterium jest vydláženo mramorovými dlažicemi dvojí barvy. — Slavné zastupitelstvo města usneslo se, že na svůj náklad dá u proslulého Quasta zhotoviti malby ve skle do postraních dvou oken hlavních a loď kostela mramorem vydlážiti.

Když oprava presbyteria byla dokonána a aby jubilejní slavnost, pro veškerou diecesi tak velevzácná a blahodějná, od své doby historické nebyla více posouvána, ustanovil nejdůstojnější pan biskup, aby dne 5. listopadu, totiž XXII neděle po sv. Duchu léta Páně 1865 byla konána a nařídil, aby v katedralním kostele večer před slavností všemi zvony po půl hodině začátek její oznámen byl a věřící povzbuzeni k horlivému použití milostných pokladů od sv. Církve jim podávaných, an k prosbě jeho J. Sv. papež Pius IX. plnomocných odpustků udělil všechněm, kdož téhož dne a v jeho oktavě katedralní kostel sv. Ducha navštíví a skroušenou zpovědí a hodným přijmutím nejsvětější Svátosti s Bohem se smíří.

Jakož ale pro vděčné dcery dávno očekávaný den slavnostní jejich mateře tělesné dnem jest nejvroucnější radosti a

rdečnějšího účastenství, kdež všechny k milované matce se hledíce vděčnou přítulnost osvědčiti domyslnými důkazy: čž tak slušno jest a přirozeno, by za této příležitosti každá otlivá osada duchovní diecese naší zvláště tohoto dne ku duchovní mateři, *k metropoli* biskupství tohoto, věrně přímně přilnula, v její slavnosti jubilejní vroucího podílu ι, a dle sil svých k jejímu zvelebení přispěla. — K tomu nařídil nejdůstojnější pan biskup, aby v celé diecesi v každ kostele farním slavnost jubilejní o svátku Všech svatých věřícímu ohlášena a v kázaní jemu předneseno, kterak kokatedralní všechněm, jenž k diecesi přísluší, není kostelem a, anobrž kostelem mateřním veškeré diecese, kostelem farcelého biskupství, an v něm nejvyšší pastýř a správce kněch diecesánův se modlí a mši svatou obětuje za duševní lesní blaho svých oveček; zde bývají kněží k službě Boží čceni a odtud do veškeré diecese posíláni, by každému jedvému věřícímu útěchu svatého náboženství hlásali a milosti ské rozdávali, atd. — Po velké mši svaté zapěje se slavní *Te Deum laudamus* na poděkování za nesčíslná dobrodiní ilosti, kterýchž věčně milosrdný Bůh této diecesi za jejího ıí dvoustiletého udělil. — Aby pak věřícím příležitost byla ponuta, by zvláště v této slavnosti svou přítulnost a vděčnost k řskému kostelu celé diecese i skutkem mohli dokázati a k jeho ıbení třeba i sebe menším dárkem přispěti: má po službách ch sbírka učiněna býti ku prospěchu opravy kostela tohoto. Konečně, aby pobožnost věřících při jubilejní slavnosti byla vroucnější, spojil s ní nejdůstojnější pan biskup svatou misii.

Nastala slavnost velepamátná! — Dne 4. listopadu léta ; 1865 odpoledne ve čtyry hodiny oznamovalo slavıí vyzvánění začátek jubilea a misie, načež v 5 hodin přípravné kázaní lomnický děkan dr. Schalk, jenž misii . Dne 5. v den slavnosti, byla jsou kázaní dle pořádku misii navrženého, načež v 11 hodin vstoupil do katedralky biskup a u dveří uvítán od své kapituly. Před ıými službami Božími oslovil kapitulní děkan a jeneralní

vikář dr. Rais pana biskupa dojemnou řečí českou o významu slavnosti a obnovení chrámu Páně a sloužil pak u jeho přítomnosti pontifikalní mši svatou, po níž pan biskup zapěl „Te Deum laudamus“. Tím ukončeno dopoledne slavnostní. Odpoledne o 2. hodině byl sv. růženec, ½4. první německé kázaní misionářské, o 5. hodině české kázaní. Pořádek kázaní byl tento: v pondělí a následní dny o 8. hod. kázaní, v 9 hod. zpívaná mše sv.; o 2. hod. kázaní a sv. růženec, ½4. kázaní německé, v 5 hod. české a požehnání. V pondělí o 7. hodině ranní příprava školní mládeže ku sv. zpovědi, v úterý příprava pro odrostlejší mládež a svobodné mužského pohlaví, ve středu pro odrostlejší mládež a svobodné ženského pohlaví, ve čtvrtek příprava k sv. zpovědi pro rodiče, manžely a manželky vůbec. V pátek a sobotu místo přípravy pobožnost křížové cesty v kostele u sv. Klementa. Dr. Sch[illegible] měl všecka kázaní německá; v českých kázaních s ním se střídali: dr. Frýdek, spiritual biskupského semináře kněžského, supl. profesor Frodl a kaplan z Pecky Antonín Hrubý. Kázaní bylo 35. Předkládány jsou staré známé pravdy sv. náboženství, ale důrazně a v souvislosti. *Každý člověk musí míti náboženství; pravé náboženství nalezá se ve zjevení Ježíše Krista; jediné pravé náboženství Kristovo chová v lůně svém pravá Církev Kristova — Církev katolická; nejvyšší náš cíl jest Bohu sloužiti a s ním věčně se radovati; od cíle toho vzdaluje člověka smrtelný hřích, jehož následek jest ztráta milosti, ztráta všech zásluh a peklo; k Bohu vede lítost a upřímná zpověď, — zvláště komu jí potřebí jest, — celoživotní zpověď, napravení života, kteréž se jeví v ochotnosti a pevné vůli navrátiti cizí statek, krotiti žádosti těla a vystříhati se zlých příležitostí k hříchu; koruna smíření s Bohem jest spojení s Kristem v nejsvětější Svátosti oltářní; podporou obnoveného života jest plnění povinností křesťanských bez bázně a strachu lidského, modlitba, časté přijímání svatých svátostí a služby Boží, úcta k Panně Marii, útočišti hříšníkův a pevné přidržení se matky Církve.* — Toť stručný obsah všech řečí. Účastenství v misii bylo veliké a slovům kazatelův žehnal Bůh. Při všech kázaních katedralka byla naplněna, a nad to horliví duchovní pastýřové blízcí i vzdálenější v prů-

vůdech přiváděli ovečky své, aby podílu brali v otevřeném pokladu Církve svaté; nastalý v poslední dny nečas zabránil mnohým přijíti a slyšeti. Ku svaté zpovědi a ku stolu Páně přistoupili chovancové kněžského semináře, študující mládež gymnasialní a ostatních škol; počet nábožných, kteří po celý čas misie obklopovali zpovědnice a ku stolu Páně přistupovali, jest veliký, vyjímaje kleriky a študující (1200), obnáší 3500, — nejkrásnější to ovoce sv. misie. V pátek přijalo veškeré kněžstvo městské z rukou biskupových nejsvětější Tělo Páně a při večerním kázaní toho dne bylo hluboce dojímavé odprošení a sliby před vystavenou nejsvětější Svátostí. Konec jubilea a misie učiněn v neděli dne 12. listopadu. Po ranním kázaní sloužil pontifikalní mši sv. pan kapitulní děkan dr. Rais a odpoledne o 3. hodině ve slavném průvodu a za účastenství náramného množství věřících posvětil pan biskup u kostela venku stojící starší kříž za kříž misionářský, dr. Schalk měl venku řeč o sv. kříži, v kostele následovalo obnovení křestního slibu, loučení misionářův, požehnání biskupské a chvalozpěv sv. Ambrože. Slavné vyzvánění učinilo konec slavnosti; dne 13. sloužena zádušní mše svatá za zemřelé osadníky města i celého biskupství.

Zatím co počátek se stal v opravě kostela katedralního, začal nejdůstojnější pan biskup *„jednati o vzdělání chrámu duchovního, jehož základním kamenem Kristus Pán jest, na němž věřící vzdělávati se mají, co kamení živé v dům duchovní, — jednati o ozdobu a okrášlení neposkvrněné choti Kristovy, naší svaté církve, — o vzdělání onoho Duchu svatému zasvěceného chrámu, jímž každý věřící jest.“* Za tou příčinou vydal nejvyšší pastýř náš dva listy tyto:

CAROLUS BORROMÆUS

Dei et Apostolicae Sedis gratia

Episcopus Reginae-Hradecensis

Universo almae Civitatis et Dioecesis Reginae-Hradecensis Clero dilecto Salutem et Benedictionem in Domino!

Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, Pater misericordiarum et Deus totius consolationis, qui inde a suscepto

muneris Episcopalis onere, vel angelicis humeris formidando, pro immensa clementia sua consolatur Nos in omni tribulatione Nostra, etiam sub terrestris hujus vitae vesperam solatio Nos recreare dignatus est, quo omnes Praedecessores Nostri in Episcopatu per ducentorum annorum decursum caruerunt.

Quodenim vigilantissimi Antistites per temporum injurias frustra exoptarunt, mutata rerum facie, Nobis felicibus contigit, ut videlicet avitum Synodorum usum, magno Ecclesiae detrimento per saecula interruptum, non tantum reviviscere videamus, sed etiam eidem in Dioecesim, cui, immerentes licet, in Domino praesumus, viam quasi aperire possimus.

Celebrato nimirum Concilio provinciali, decretisque ejus a Sancta Sede recognitis, Synodum dioecesanam quantocius congregari, et sacrorum Canonum auctoritas jubet, et ardentissima cordis Nostri vota vehementer urgent; ut videlicet quae de regno Christi in adamata patria nostra instaurando ac promovendo a Patribus Provinciae Pragenae collatis consiliis stabilita sunt, Nostris jam studiis in Dioecesis Nostræ vinea plantentur, et coelestis gratiae rore irrigata fructificent in Cleri, gregisque Dominici salutem.

Hoc itaque pio desiderio ducti, et Dei miserantis auxilio confidentes, Synodum dioecesanam die decima quinta proximi mensis Septembris, praemisso Sacro in cathedrali ecclesia Nostra, inchoandam decrevimus, et per praesens Edictum in nomine Domini celebrandam decernimus.

Eapropter Reverendissimum cathedralis ecclesiae Nostrae Capitulum, Vicarios foraneos, Parochos et Regulares, jurisdictione parochiali curam animarum gerentes, nec non omnes et singulos, si qui sint, qui de jure et consuetudine Synodo interesse tenentur, canonica Episcopalis muneris Nostri auctoritate publice ac solenniter advocamus, requirimus et in nomine Domini monemus, ut, nisi justo impedimento detineantur, statuto tempore ad faciendam synodum in Civitate Reginae Hradecensi compareant.

Invitamus quoque Reverendissimos Regularium Abbates, que omnes cujuscunque ordinis viros ecclesiasticos, quibus ter isthoc Indictionis Decretum literis singillatim per Nos otis propositam in Domino Synodi celebrationem denuntia- is, ut quantum fieri poterit, ad Synodum conveniant.

Scientes vero, omnem Synodi celebrandae fructum ab Ejus ia dependere, qui et velle et perficere in nobis operatur pro ı voluntate, pias potissimum dilecti Cleri Nostri preces re- imus, ideoque mandamus, ut publicato hocce Decreto, non um in ecclesia Nostra cathedrali, sed et in aliis ecclesiis gnioribus, si fieri poterit, quinta cujuslibet hebdomadis feria, uedum Synodus absoluta fuerit, Missa votiva de Spiritu sancto bretur, iisdemque feriis quintis ab omnibus sacerdotibus sam celebrantibus Collecta de Spiritu sancto, servatis Rubricis, ote persolvatur. Et quoniam celebranda Synodo et Cleri, et uli fidelis saluti providere intendimus, omninoque dignum et um est, ut communem causam communis oratio prosequatur: ies quoque dioecesis Nostrae Christi fideles per pastores ad odum vocatos moneri et rogari in Domino volumus, ut studia tra, Synodique successum Patri luminum caelestiumque do- im largitori commendare non intermittant.

Caetera, quae ad praeparandas actiones synodales, et so- iem Synodi celebrationem pertinere dignoscuntur, Consi- io Nostro committimus ordinanda, suoque tempore Clero intianda.

Volumus tandem et praecipimus, ut hocce Indictionis ctum in valvis cathedralis ecclesiae Nostrae, tempore statuto um pateat, atque hic publicationis modus omnes et singulos, ad Synodum requiruntur, sic afficiat, ac si nominatim vo- intur.

Datum *Reginae - Hradecii* Dominica septima post Pente- en, quae incidit in diem duodecimam mensis Julii, anni ab rnatione Domini millesimi, octingentesimi, sexagesimi tertii.

Carolus,
Episcopus.

KAREL BOROMEJSKÝ,

z Božího milosrdenství a Apoštolské stolice milosti

biskup kralohradecký,

všem věřícím svého biskupství

apoštolské pozdravení a požehnání!

Jest tomu teprv několik neděl, co jsem, Rozmilí v Kri slovy vrchnopastýřskými k Vám mluvil, a Vám dvěstěletou, b doucím rokem nám nastávající památku založení biskup v Hradci Králové oznámil, při čemž spolu i přání jsem vyj aby k důstojnému oslavení jubilea toho pomník na větší Boží postaven byl.

Jestiť to naše starobylá, avšak délkou času velmi sešlá tyně katedralní, ku kteréž zřetel Váš jsem obrátil, a Vás, milejší, vybídl, abyste k důstojné a slušné opravě její lask dárky, pokud možno, přispěli; a tato svatyně, ejhle! čeká věsta na slavnostní ozdobu svou pomocí bohulibých d Vašich.

Velikou cítím radost, moha teď již oznámiti Vám, že pr má u věci té nezůstala oslyšena, že důvěra, jižto k milým kám svým vždy choval jsem, mnohými a znamenitými d křesťanské obětavosti odměněna jest, a jakož v Boha se důvě i budoucně odměněna bude.

Dnes pozvedám, v Kristu Rozmilí, v podobné zálež svého vrchnopastýřského hlasu k Vám! Leč nemyslete, že řečí svou opět nových peněžitých dárků se dovolával; nikoli zač dnes Vás žádám, netýče se časných statků Vašich.

Nejedná se zde o to, aby nějaký hmotný chrám, viditelný postaven byl, nýbrž aby chrám duchovní se v jehož základním kamenem Kristus Pán jest, na němž věřící lávati se mají, co kamení živé v dům duchovní; jedná se ozdobu a okrášlení neposkvrněné choti Kristovy, naší svaté — jde tu o vzdělání onoho Duchu Svatému zasvěceného chr jímž každý z Vás, Rozmilí, každý věřící jest.

A to hlavně úlohou jest těch, k nimžto Kristus Pán pravil: 'akož *mne poslal otec, tak i já posílám vás.* (Jan 20, 21.) — *nce do veškerého světa, kažte evangelium všemu stvoření.* (Mar. 15.)"

Aby pak důležité toto dílo tím lépe se provedlo, pozval n stavitely, duchovní správce Vaše, k synodě diecesalní, kteto 15. 16. a 17. září t. r. s pomocí Boží slaviti se má.

Snad mnohý z Vás tázati se bude, co diecesalní synoda jest?

Diecesalní synoda jest shromáždění kněží jedné diecese záiem oprávněných kolem svého biskupa, aby, jsouce spojeni ím, církevní život jak v duchovenstvu tak i ve věřících oživili esílili, aneb jinými slovy, synoda jest shromáždění kněží diealních kolem svého biskupa za tím cílem, aby vespolek se ili a na tom usnesli, coby ke cti Boží, ku blahu církve a ku se duší věřících směřovalo.

Synody nejsou dokonce nic nového, ano naopak jsou obyim církevním, jenž sahá až do časů apoštolských, a v církvi stově, pokud svobodně si počínati a se pohybovati mohla, po časy se zachovával.

Neboť čteme ve skutcích apoštolských, že, když pro obřízku víru obrácených pohanů spory povstaly, apoštolé v Jerusalémě tomní a starší církve se shromáždili, o věc se radili, a uraše se v ní rozhodli, kteréžto rozhodnutí pak ode všech věříı se uznalo a přijalo.

Dle tohoto starobylého obyčeje míním i já část milých duvních synů svých kolem sebe shromážditi, abychom o záležitech jak církve, tak i Vašeho spasení se týkajících společně ovali a se radili.

Nebude Vás, Nejmilejší, tajno, že před třemi roky biskué království českého pod předsednictvím Jeho Eminencí, Nejtojnějšího kardinála arcibiskupa *Bedřicha*, knížete *ze Švarcenku*, provincialní synodu v metropolitním chrámu pražském sv. a konali, a že, dříve věci dobře rozváživše a vespolek se uraše, mnohá ku blahu svaté naší církve a jejich věřících směřu-

28*

jící ustanovení vydali, jimž i potvrzení svaté Apoštolské Stolice v Římě v úplné míře se dostalo.

Tato ustanovení mají tedy přede vším duchovním správcům Vašim na synodě diecesalní oznámena býti, aby nejen sami dle nich se řídili, ale abyste i Vy jimi spravovati se mohli. Zároveň pak mají se mnou o to se raditi, čeho v diecesi mi svěřené přede vším zapotřebí jest, aby živá víra a křesťanská kázeň, kteráž bohužel! v tak mnohé obci křesťanské úplným vymizením hrozí, opět se utvrdila, aby církevní život mezi věřícími opět se oživil a zkvetl, a aby čest a sláva Boží rozmnožena, jakož i spása duší Vašich co možná nejvíce podporována byla.

Kdo, hledě ku poměrům časovým, chtělby upírati, že nevyhnutelně zapotřebí jest, řádných a spasitelných uchopiti se prostředků, má-li smutná doba naše, která z tak mnohých ran krvácí, radostnější budoucnosti ustoupiti?

Rány ty mají vyléčeny, mnohé staré škody napraveny býti; co ztraceno, má se hledati, co zlomeno, obvázati, co slabo, upevniti a sesíliti, a co pevno a silno, zachrániti a zachovati; kde nepořádek jest, má se odstraniti, kde rozdvojenost a různost, sjednotiti; co ducha potratilo, má ho zase nabýti, co odumřelo, má oživeno, co ochladlo, opět rozehřáto a rozníceno býti.

Tenť jest tedy účel synody diecesalní, k níž milé kněžstvo své povolal jsem, aby ochotně uchopilo se prostředků společně uvážených a schválených, jimiž by duchovním potřebám svěřenců jejich odpomoci se mohlo, aby k věrnému a svědomitému plnění svých povinností povzbuzeno, týmž smýšlením a týmž přesvědčením proniknuto a k činnosti rovně horlivé posilněno bylo.

Velebím Hospodina, jenž mi u večer života mého radosti dočekati se dal, jíž nedostalo se během dvou set let nižádnému ze šestnácti předchůdců mých v úřadu biskupském a maje to vědomí, že mi lze bude po dlouhé přestávce uvítati řád, jímž nový život duchovní nastane, a krev žilami církve rychleji a svěžeji prouditi se bude, s myslí spokojenou a utěšenou prohlédám k onomu dni, snad již nedalekému, kde berla pastýřská zároveň s rukou mou klesne, a já hlavu svou k odpočinutí uložím.

Má-li však žádoucí požehnání vzejíti ze synody, kterou dnech nastávajících slaviti hodlám, i Vy, rozmilé Ovečky, svou mocí k tomu přispěti musíte; a toť právě jest, co mne k tomu mělo, abych se k Vám obrátil pastýřským listem tímto.

Nežádámť mnoho; žádám na Vás toliko horlivou a pobožn modlitbu k Dárci všeho dobrého, aby na tuto synodu naši il plnost všemocného požehnání svého; pročež modlete se těchto dnech za staričkého biskupa svého a za jeho duchovní linu, kněžstvo totiž vůkol něho shromážděné, by Dárce božích milostí nás osvěcoval a řídil, abychom ve jmenu Páně potaz brali a spolu také provedli, co slouží k rozmnožení slávy ží, ku spáse duší našich i duší Vašich; zvláště pak ve jmenu ně prosím a napomínám Vás, abyste toho posvátného času dným přijímáním svátosti pokání a nejsvětější svátosti oltářní posvětili, k čemuž abyste tím náchylnější byli, mile rád o tom s zpravuji, že Jeho Svatost, slavně panující papež náš, *Pius IX.* touto příčinou poklad milostí církve svaté otevřel, a mnou uomocných odpustků udělil všem těm, kteří 15., 16. a 17. září r. kralohradecký katedralní chrám Páně navštíví, svátost pokání a nejsvětější svátost oltářní hodně přijmou a na úmysl Svao Otce 5krát Otče náš a 5krát Zdrávas Maria se pomodlí.

Milost Pána Našeho Ježíše Krista budiž se všemi Vámi Amen. no v Hradci Králové na slavnost Proměnění Krista Pána 1863.

Karel,
biskup.

Po synodě vydána byla tiskem kniha: „*Statuta primae sydi dioecesanae Reginae-Hradecii anno Domini 1863 diebus 15. et 17. Septembris in ecclesia cathedrali ad s. Spiritum celebratae,*“ráž obsahuje usnešení této synody a sice:

1. o zachovávání dekretův concilia provincialního (v Praze m 1860 slaveného);
2. o skládání vyznání víry;
3. o dni výročním volby Jeho Svatosti papeže;
4. o poradách duchovenstva a kterak mají se díti;

5. o duchovních cvičeních duchovenstva;
6. o oděvu duchovenstva;
7. o seminářích a svatých cvičeních učitelstva;
8. o péči o mládež v továrnách pracující;
9. o spolcích literatův (zpěvákův kostelních);
10. o svatých misiích;
11. o úctě k Nejsvětější Svátosti a návod synodalní o úctě k Nejsv. Svátosti;
12. o případech rozhřešení biskupskému zadržaných;
13. o zvelebení okrasy kostelův a návod o úloze konservatorův biskupských při stavbách kostelních;
14. o soudu církevním ve přích duchovenstva;
15. o konkursu farním;
16. o obročí duchovenstva;
17. o závětech duchovenstva;
18. o zachovávání synodalních usnešení.

Dle 10. článku synody diecesní zřídil nejdůstojnější pan biskup roku 1864 zvláštní *ústav misionářský* pro diecesi svou, kterýž by řády řeholní k vůli misiím založené a od Církve k nim oprávněné podporoval, tak aby požehnání z misií linoucí co nejdříve po veškeré diecesi rozšířilo se. Prvním *misionářem biskupským* jmenován pan Alois Schalk, dr. theologie a farář v Lomnici a splnomocněn k pozvání jednotlivých kněží diecesních světských i řeholních, by podílu vzali v práci o sv. misiích v biskupství hradeckém a tak se spojili u zvláštní sbor kněžský k nábožnému účeli dotčenému. O svatodušním hodu Božím téhož roku vydala vysoce důstojná konsistoř biskupská pravidla pro takovéto misie, kteréž pak téhož ještě roku od 13. do 24. září poprvé ve Chrasti se děly a podruhé v Hradci při jubilejní slavnosti katedralního kostela sv. Ducha.

Listem zvláštním, dne 6. května 1865 v Chrasti daným, jmenoval stařičký pan biskup vysoce důstojného pana *Jana Nep. Raisa*, děkana kapitulního, Svým *vikářem jenerálním v záležitostech duchovních a oficialem.*

Náhrobky.

Roku 1851, když kostel svatého Ducha předlážen, všechny jeho náhrobky byly pod kruchtami vedle sebe ustaveny. Jsouť dle výpisu pana *Maurice Lüssnera* v „Památkách archeologických“ od pana Karla Vlad. Zapa uveřejněného tyto:

1) První náhrobek hned při jižním vchodu do kostela z bílého mramoru, ukazuje podobizny paní a dvou dětí po obou stranách. Nápis velmi nečitelný.

. . . tha 1599 w pondely przed s. Bartolomegem po 7 hodine pocz . . . . a P. Anna Rowandowa, manželka pocztiwe muže P. Girzika Prahy (?) messtenína w hra. nad la. žiwot swug w R. P. . . . . . weku s. magicze 27 . . . . . 2 ſinn (?) y dcera a tuto odpocziwa oczekawage z m . . . .

Podle Švendy ležel tento náhrobek na hřbitově u sv. Pavla na podměstí, kde jej za mládí svého viděl, a byl tam do kostelní zdi zapuštěn. Při zakládání pevnosti dostal se nahoru do města, a ležel naposled u bílé věže po jedné straně vchodu do kaple sv. Klementa.

2) Náhrobek z bílého mramoru s podobiznou vousatého muže ale bez nápisu, který se bezpochyby na zvláštním kameně nalézal. V pravo před nohou podobizny viděti jest erb s dvěma lvíma hlavama, což by ukazovalo na některého úda rodiny Lvovských ze Lvovic. Tento náhrobek stával naposled vedle vchodu do kaple sv. Klementa na druhé straně.

3) Náhrobek z pískovce s následujícím nápisem:

. . . . w patek na w . . . . octiwy mladenec Jan syn Slo. P. Mikulasse Twaružka žiwot swug . . .

Uprostřed kamene korunovaný lev se sekerou a znak řeznický, nad tím setřelý nápis. *Mikuláš Tvarůžek* byl mnoho let v radě městské, „pořád člověk pokojný“, a Švenda připomíná jeho úmrtí na r. 1611 v pondělí sv. Antonína v noci 6 hodin na úterý; byl zde na hřbitově pochován.

4) Náhrobek z pískovce s nápisem po krajích:

Letha panie 1593 (25. listop.) . . . an z Kelcze žiwot swug dokonal. A we cztwrtek d. S. panny Katerzi . . . .

[illegible] *o nobilis* [illegible]
[illegible] *Decemb*[illegible]

[illegible] bezpoch[illegible] [illegible] byl [illegible] umřel [illegible] chybně [illegible] nejpřednějším [illegible] se pův[illegible] [illegible]

[illegible] z Keče [illegible] usazený [illegible] před sv. [illegible] panem vsi [illegible] obe[illegible] [illegible] co m[illegible] [illegible] sv. Ducha v H[illegible] [illegible] z Keče dív[illegible] [illegible] panu Ja[illegible] [illegible] na hradě [illegible] popsaný štít [illegible] dřevěná [illegible] [illegible] se [illegible] [illegible] barvy. [illegible] dva [illegible]

6) Náhrobek z pískovce, jehož velmi nečitelný nápis zde jen více z domyslu podáváme:

. . . 1581 w . . . Pan Jan Doczak (?) z Proz (?) . . . . swug w panu . . . .

Uprostřed jest tabulka s druhým zcela setřeným nápisem a pod ní erb.

7) Náhrobek z pískovce s otřeným nápisem po krajích, z kterého jen jmeno Kropacz z Drzewicze přečísti lze. Uprostřed ve štítu dvě křížem položené medvědí tlápy. Tento kámen

---

předešlého, též *Jan Karásek.* — R. 1542 tento Jan Karásek, již před tím prokurator města, k žádosti celé rady městské úřad písařství městského přijal, r. 1547 v počet konšelův ponejprv co *Lvovský* č. *Lvovický ze Lvovic* vešel a roku 1553 již prvním konšelem totiž prætorem se jmenuje. Umřel r. 1566, a v kšaftu uvádí se jeho titul takto: „*urozený pán Jan Karásek starší Lvovický ze Lvovic*“. Kterak ke svému šlechtickému titulu a erbu přišel, není nám známo, a ví se jen tolik, že král Ferdinand I. listem daným na hradě Pražském v den sv. Matěje 1534 *Janovi* a *Matiašovi Lvovickým ze Lvovic* erbovní list udělil; nezdá se ale, že by byl onen Jan a Jan Karásek jedna a tatáž osoba bývala, a spíše k pravdě se podobá, že Jan Karásek teprv r. 1547 k erbu a titulu Lvovických přijat byl. Vlastní prædikat byl jenom „ze Lvovic“, a dle něho se snad psal Lvovický. Tentýž Jan Karásek ze Lvovic byl teprv na sněmu ve čtvrtek po sv. Jeronymu 1561 na hradě Pražském držaném od pánův z rytířstva do stavu jich přijat, a r. 1562 v úterý po hromnicích přiznání k stavu tomu učinil. — Erb Lvovických vypisuje se v onom listu krále Ferdinanda I. takto: Štít černý, v němž jest lvova hlava a v ústech té hlavy zefír (safír) kámen, a za tím kamenem též v ústech lvovy hlavy had pozlacený v kolo svinutý a turkus kámen v ústech hadových. Nad štítem helm a nad ním přikrývadla žlutou a černou barvou potažené dolů visící. Nad tím vším dvě křídla orličí žlutou a černou barvou promíšené, a na každém křídle had stočený, pozlacený turkus v ústech mající. — Jan Karásek starší Lvovický ze Lvovic měl šest synův: *Cypriana, Václava, Teofila, Jana, Bohuslava a Samuele*, a dceru *Kateřinu.* Nejmladší dva synové umřeli před otcem, starší čtyři stav svůj šlechtický r. 1570 před radou městskou osvědčovali proukázáním erbovního listu krále Ferdinanda I. a listu císaře Karla V., kterým erb jich rodu se polepšuje, a oba v kniby městské vepsati dali. — *Cyprian Lvovický ze Lvovic* byl jeden z nejslavnějších učenců, jimiž se Hradec v 16. století honosil. Narozen byl r. 1514, proslavil se co výtečný mathematik, jmenuje se na jednom místě u Švendy: „*nobilitate generis, virtute et doctrina clarissimus vir dominus Cyprianus Leovitius a Leovitia, invictissimi Romanorum Imperatoris D. nostri Clementissimi Mathematicus celeberrimus*“, odešel po smrti otce svého z Hradce do Němec, kde v Lavingu nad Dunajem u falchraběte na Rýně, Kazimíra, mathematice a hvězdářství učil a tam r. 1574 umřel. Jeho hlavní dílo bylo: *Tabulae astronomicae seu Ephemerides 1557.* Hradečané ctili památku svého slavného krajana, zřídivše v kostele sv. Ducha epitaphium výborného díla a malování, jež tam ještě Balbín za mladosti své viděl a ohlédal.

připomíná znamenitou rodinu hradeckou, která obci několik zasloužilých mužů dala, ač určiti nelze, na kterého úda této rodiny se vztahuje. Také stará vodní věž „Kropačka“ (věž za Kropáčem neb u Kropáče, t. j. za domem Kropáčkovským, vystavěná 1509), památku toho rodu v Hradci zachovává.[30]

8) Náhrobek z pískovce s vypuklým vyobrazením matrony a nápisem po krajích:

1680 . . . at nobilis domina Catharina . . . . . osta (?)
. . . . inna obijt in Domino 1. 9bris.

Jest to památník paní *Kateřiny Tejnecké z Újezdce*, manželky Frant. Vácsl. Tejneckého z Újezdce, král. rychtáře v Hradci, která s manželem v témže roce zemřelým při oltáři sv. Václava pochována byla. Náhrobek manžela jejího stojí v řadě 17tý, o kterém níže.

9) Náhrobek z pískovce, nápis celý setřený, a zachovala se jen ozdoba na přílbě erbovní.

10) Náhrobek z bělošedivého mramoru s nápisem zcela setřeným a erbem ukazujícím přední polovici jednorožce, kterýž *Jiskrům ze Sobince* náležel, rodu v 16. století v Hradci znamenitému.[31]

---

[30]) *Jan Kropáček* vyskytuje se v letech 1495, 1497, 1498, 1501, 1502, 1505, 1510—1515 mezi konšely rady městské, a r. 1503 byl městským sudím. Za jeho domem postavena jest vodní věže Kropačka. *Adam Kropáček*, bezpochyby vnuk předešlého, byl od krále Ferdinanda I. v pondělí po sv. Sigmundě 1556 spolu s Josefem Barton, písařem purkhrabství Hradeckého, a Bohuslavem Pachou listem erbovním obdarován, aby se psáti mohl *z Dřevíče*, a erb mu dán takový: štít zlaté barvy, v němž uprostřed dvě nohy neb tlápy medvědí černé s pazoury na kříž položené: nad štítem kolčí helm, na kterémž točenice s rozložitými fefrlíky a přikrývadly zlaté a černé barvy; nad tím pět per pštrosích, každého půl zlaté a černé barvy vzhůru; stojí uprostřed těch per dvě nohy medvědí na kříž položené. Tentýž *Adam Kropáček z Dřevíče* seděl r 1566 co konšel v městské radě, r. 1567 byl za královského rychtáře v Hradci ustanoven a umřel bez pochyby r. 1571.

[31]) *Vácslav Jiskra*, měšťan hradecký, pak konšel, konečně primátor města, obdržel od krále Ferdinanda I. ve středu po sv. Pavlu obrácení 1558 list erbovní, aby se psáti mohl *ze Sobince* Erb jeho se takto popisuje: štít modré barvy, v němž půl jednorožce až po zadní kýty k pravé straně obráceného žluté barvy se vidí; nad štítem kolčí helm s točenicí a přikrývadly modré a žluté barvy; nad tím křídlo orličí rozkřídlené modré barvy vzhůru stojí, a mezi peřím téhož křídla devět třtin rybničních žluté barvy se vidí. *Vácslav z Sobince*, syn předešlého, nar. 1555, připomíná

11) Náhrobek z pískovce s nápisem:

Letha panie . . . . . . urozeny pan Jan mladssy Trmal z Taussicz a na Hamburku prostrzedkem smrti . . . . toho swěta . . . . [32])

Uprostřed nápisu erb Trmalův z Toušic. Jiný náhrobek s podobným nápisem a erbem z r. 1577 stojí tu ještě v řadě 16tý. Zdali se oba na tutéž osobu vztahují, jak by se zdálo, nedá se určiti. Jmeno Hamburk, jak na obou náhrobcích chybně vytesáno jest, vztahuje se na Humburk u Bydžova.

12) Malý náhrobek z červeného mramoru s nápisem po krajích:

Leta 1612 Feb. 19. umřel Waclaw uroze. P. Jana Duchoslaw. z Libina, primasa m. Hradce nad L. a P. Libusse z Kalisse (syn) oczekawagicz radostneho z mrtwych wzkrisseny pochowan mage wěku pl. rok 5 ne. a 5 hod.

Uprostřed:

Februus undenas luces bis vidit in urna
Libineo ex ortu flos novus hacce jacet.
O bis terve patrum felicia pignora patres
Invitae portum quae praeire suos.

Pod tím erb a v ozdobě kolčího helmu:

W. W. D. *1618.* *Z L.*
Přilozen *23. Feber.*

---

se r. 1588 co jezdec od města k výpravě arciknížete Maxmiliana do Polska dodaný, pak se jeví několikráte, jmenovitě roku 1591 co konšel v počtu rady městské, r. 1602 zvolen za primátora a pln záslnh o svou otčinu r. 1607 v den sv. tří králův zemřel. Byl dne 8. ledna „s velkým pláčem a mnohých chudých lidí slzami“ pochován, v kostele velkém blízko křtitelnice v hrobě svého milého pana otce. Kněz Jiří Tesák Mošovský, tehdáž arciděkan hradecký, vydal v Praze u Dan. Sedlčanského kázaní, kteréž měl nad jeho hrobem. Sličná podobizna tohoto Václava Jiskry ze S. i s erbem, pod nímž počáteční písmena W. G. Z. S. stojí, spatřuje se v prvním pergamenovém kancionálu českém na listu 331, z čehož viděti, že ku zřízení téhož kancionálu znamenitou částkou nákladu přispěl. — Bratr jeho *Adam Jiskra ze Sobince* († 1591) pozůstavil syna *Václava J. z S.*, kterýž r. 1594 od rady městské za správce městských pozemských statkův ustanoven byl.

[32]) Původiště rytířského rodu z *Toušic* či *Tožic* jest *Tožice*, ves na bývalém panství Tloskovském v Berounsku. Již v listině od roku 1205 uvádí se za svědka *Jan z Tožice*. Rytíři z Tožice, aneb jak v XV století se nazývali, *Trmalové z Toušic* neb *Toužic*, drželi toho století tamější poblízkou tvrz Drachkovskou, kdežto až do roku 1620 seděli.

Bylo to prvorozené dítě z druhého manželství pana *Jana Duchoslava z Libína*, primasa, a *Libuše z Kaliště a Ottenfeldu*, o jehožto smrti mnozí učení mužové a básníci hradečtí pohřební písně tiskem vydali, jako mistr Jan Hubecius, mistr Eliáš Nigellius Trutnovský, arciděkan, Jan Tobolecius, první písař radní, Jan Vorlický, Choceňský, mistr Gabriel Svěchyn z Paumberka, mistr Jiří Markocius a mistr Jiří Svěchyn z Paumberka[33]), což důkazem, na jakém stupni tehdáž klassická učenost v Hradci stála.

13) Zlomek náhrobku z červeného mramoru pod předešlým zazděný, na kterém se jen tato písmena čísti mohou:

.... panie 1582 w pon... ſſech..... umrel slowutny p. ɱi.... lal s Plum (?) .... ocʒka Cyprianowicʒ .... lie....

14) Náhrobek z pískovce s nápisem po krajích:

.... *s de Leonicia hic sepultus. Requiescam quoniam tu domine Jesu C... Aetatis vero meae LXXXII.*

Uprostřed silně otřelý erb. Snad jest to náhrobek některého ze synův Jana Karáska staršího Lvovického ze Lvovic. (Viz náhrobek 5.)

15) Náhrobek z pískovce s nápisem po krajích:

Letha 1589 w pátek poslednj masopust.. .. urozeny (?) Girʒik Sſkorn ... Balbin ʒ Worlicʒn ... w Hradcy nad Labem .... pochowan.

Uprostřed:

Wym ʒagiste ʒie wykupitel mug ʒiw gest a ʒie....

---

[33]) Otec tohoto dítěte, primátor Jan Duchoslav z Libína, s manželkou svou Libuší, odpustil městu r. 1622 půjčených 13.000 kop. Tato Libuše z Kaliště a z Ottenfeldu byla bezpochyby vdova po znamenitém Václ. Plácelovi z Elbinku. Šlechtický titul p. Jana Duchoslava z Libína pochází od cís. Rudolfa II., kterýž r. 1607 v pondělí po početí P. Marie jej k erbu a titulu *Jana Činvice z Libína*, měšťana v Hradci nad Labem připouští, tak že se směl psáti z Libína a erbu užívati, kterýž se takto popisuje: štít na půli na příč rozdělený, svrchu polovice modré a druhá polovice na čtvero čtyřmi čárami na děl, dvěma červené a dvěma bílé barvy rozdělená, za níž půl jelena po zadní kýty, křídla rozkřídlená a nohy porozložené prohnuté, a rohy každý o šesti parozích majícího vzhůru vynikajícího v způsobu letícího vyniká; nad štítem helm a přikrývadlo a koruna zlatá, z níž dva rohy bůvolové, uprostřed nichž dvě péra pštrosí vynikají.

Pod tím erb. *Jiří Škornice Balbín z Vorličné* byl praděd pilného sběratele a milovníka památek vlasteneckých, slavného jesuity kn. Bohuslava Balbína, v Hradci byl král. rychtářem, a podobizna jeho s erbem a s písmeny G. B. Z. W. (Giří Balbín z Vorličné) spatřuje se hned na prvním listě prvního českého kancionálu na pergamenu velmi mistrně od Matouše Radouše r. 1585 vymalovaná.[34])

16) Mramorový náhrobek s nápisem po krajích:

Letha panie 1577 prwnij pateř w postie urozeny pan Jan mladſſy Trmal z Tauſſicz a na Hamburku prostrzedke smrti z tohoto swieta powolan gest a tuto tielo geho pochowano.

Uprostřed postava obrněného rytíře, a vedle jeho pravé nohy erb. (Srovnej náhrobek 11tý.) Tento pomník stával až do roku

---

[34]) Rod *Balbínův* jinak *Škornicův* dosáhl erbu a titule šlechtického z *Vorličné* r. 1553 latinským majestátem krále Ferdinanda I., ve Vídni dne 6. listopadu řečeného roku bratřím *Janovi* a *Filipovi Balbínům* uděleným; listem pak ve Frankfurtu nad Mohanem v pátek po sv. Martině r. 1562 daným polepšen jest erb jejich, jak tuto se popisuje: štít na zdýl rozdělený, první polovice v pravo žluté barvy, z níž půl orla ptáka s ocasem, jednu nohu s křídlem rozkřídleným černé barvy, majícího ústa rozžavená a na hlavě korunu zlatou; druhá levá polovice téhož štítu bílá a uprostřed čára červené barvy; nad štítem otevřený turnýrský helm a okolo něho přikrývadla po pravé straně černé a žluté, a po levé červené a bílé; nad tím koruna zlatá královská, z níž dva bílé roby uprostřed rozdělené, totiž pravá spodní polovice červená, svrchní zlatá, a levý roh spodní polovice červené a svrchní bílé barvy, vynikají; mezi kterýmažto rohama křídlo orličí rozkřídlené černé a žluté barvy smíšené vzhůru stojí. — *Jan Balbín* z *Vorličné* byl sekretářem při král. appellací na hradě Pražském. Výše řečený *Jiří Balbín Šk. z V.*, bezpochyby syn jeho, král. rychtář v Hradci n. L, byl se svým synem *Bedřichem* r 1584 na sněmu do stavu rytířského v král. Českém přijat, a oba ve středu po Laetare 1584 přiznání k stavu tomu učinili. Jiří Balbín Šk. z V. koupil 1589 od Baltasara Pecingara z Bydčiny ves Horní Dřevčice, a náležela mu též Lhota pod Libčany. Manželka téhož Jiřího byla *Uršula Konecchlumská ze Sobince;* měl s ní čtyry syny. Nejstarší *Bedřich* čili *Jan Bedřich* byl děd našeho Bohuslava Balbína, a držel ves Lhotu pod Libčany. Druhý syn *Jan* držel po otci ves Horní Dřevčici; třetí, *Daniel*, držel po otci dům v Hradci; čtvrtý, *Adam*, též v Hradci přebýval. Pak byla jedna dcera *Mariana*, manželka Václava Hronše. Bedřichův syn, *Lukáš Balbín z Vorličné*, byl král. purkhrabím na panství pardubickém, oženil se r. 1606 s pannou *Susanou*, dcerou mistra Jiříko Vodičky. To byli rodiče našeho vlastence, kn. *Bohuslava Balbína*, kterýž r. 1621 v Hradci světla Božího spatřil.

1851 při pilíři naproti vedlejšímu vchodu kostela na jižní straně. [35])

17) Náhrobek z opuky s postavou mužskou, okolo níž po krajích tento nápis:

.... *anno 1680 praenobilis ac generosus D. Wenceslaus.... ugeze, S. C. M. judex Reginae Hr....*

To se vztahuje na *Václava Františka Tejneckého z Újezda*, kterýž od kr komory české 21. března 1680 na úřad královského rychtáře v Hradci dosazen byl, a v témže roce i zemřel. Založil v kostele oltář sv. Václava a sv. Ludmily, před nímž také s manželkou svou Kateřinou (viz náhrobek 8mý), pochován byl, a kterýž od jeho dcer a dědiček, Ludmily provd. Fischerové a Doroty provd. Uhlířové, r. 1681 dodělán byl.

18) Zlomek náhrobku z bílého mramoru s necelým erbem a se slovy:

Letha 1598 w... wzkrziſſenij odpocziwa ...

Erb poznává se za erb Kavinských ze Stranova, a vztahuje se ten náhrobek bezpochyby na *Pavla Kavinského ze Stranova*, zasloužilého konšela, posléz staršího obecního, kterýž 19. ledna 1598 umřel, opěván byv mnohými truchloverši tiskem vydanými. [36])

[35]) V tituláři na r. 1572 uvádí se tentýž Jan mladší Trmal z Toušic co pán na Kratonozích, Havel Trmal na Tmani a Jan starší Trmal na Drachkově; v tituláři na r. 1589 uvádějí se Bohuslav Trmal, Václav Trmal na Tmani a Vilém Trmal na Vrbičanech.

[36]) Tento Pavel Kavinský ze St. byl roku 1591 zastupitelem starších střeleckého sboru hradeckého, zjednal roku 1592 literatům od sv. Ducha u Antonína Spora ve Vratis'avi pergamen na kancionaly, a krásně malovaná podobizna jeho zachovala se na listu 161 v prvním velkém pergamenovém kancionálu českém s celým podpisem: *Pawel Kawinskey z Stranowa.* Jeho (bezpochyby) bratr *Jan Kavinský ze Str.* byl hejtmanem lidu hradeckého, r. 1594 k vojsku proti Turkům vypraveného, a *Jiří mladší Kavinský ze Str.*, syn Pavlův, praporečníkem téhož lidu. V druhém českém kancionálu na listu 196 spatřuje se na obraze od r. 1596, představující patriarchu Jakuba spícího a anděly po hřebříku k nebi vstupující, muž sličné podoby, mladého synáčka žehnající, proti němu žena šlechetná, oba klečící s nápisem: „Když Pán Bůh požehnává, skrze anděle zachovává, byť pak všickni mu nepřáli toho, neuškodí člověku tomu nic zlého.“ Podle postavy muže onoho vymalován jest erb Kavinských a písmena G. K., kteráž znamenají jméno Jiřího Kavinského ze Str. — Šlechtictví Kavinských pochází z r. 1556, v kterém král Ferdinand I. listem daným ve Vídni v pondělí po sv. Prokopu *Mikulášovi Kavinskému* udělil predikat a

19) Pod předešlým jiný zlomek náhrobku se slovy: *Letha panie 1639 .....*; uprostřed části textu biblického a pod ním svrchní část křídla od erbu. Jiný zlomek téhož náhrobku s nečitelným písmem leží ještě při podlaze. Na r. 1639 připomíná Švenda úmrtí p. *Mikuláše Bočka*, král. rychtáře a měšťana hradeckého, který 27. září, když právě Švedové Hradce opanovali z usoužení umřel. Možná že se onen náhrobek na něj vztahuje.

20) Zlomek náhrobku z červeného mramoru, kterýž dříve v presbyterium pod stolicemi ležel. Na něm se čte gotickou majuskulí toto:

M°CCCL ... FRATER : POMN ...., snad Pomněn, kteréžto jmeno v 12., 13. i 14. století v Čechách dost často se připomíná.

21) Pod tím stejný zlomek náhrobku s velmi otlučeným nápisem po krajích.

22) Náhrobek z pískovce s nápisem po krajích:

... Letha panie Tysycebo v°xli ..... den obetowa (?) **u. Pan ..... Roz ..... mieſſtenin miesta gradce .... a tuto pochowā ğt.**

Uprostřed erb. Tento kámen ležel do roku 1851 pod kazatelnou, a vztahuje se bezpochyby na *Víta Kožešníka* (Vitus pellifex), od r. 1531 mnoholetého zasloužilého primasa, kterýž v pondělí před svatou Kateřinou 1547 umřel. Erb srovnává se s erbem pořádku kožešnického, jak od Karla IV. 1354 ustanoven byl.[37])

23) Náhrobek z červeného mramoru, na němž se pouze čísti dávají slova:

A. D. MCCC.... TINI MARTIRIS....

Ležel dříve pod kruchtou na jižní straně.

24) Náhrobek z bílého mramoru v kamenném rámu z pískovce s nápisem po krajích:

Stranova a erb takto popsaný: štít na dvé na příč rozdělený, spodní polovice modré, svrchní žluté barvy, v němž čelisť lvova s třemi zuby vzhůru vynikajícími; nad štítem kolčí helm, okolo něho přikrývadla s obou stran žluté a modré barvy; nad tím dvě čelisti lvové vzhůru stojící, a u každé tři zuby jsou.

[37]) Viz jej v Paprock. Diad. o stavu měst. 26. Zcela podobný znak s letopočtem 1571 spatřuje se v Hradci na krajském úřadě nade druhým oknem v prvním poschodí od pošty počítajíc.

hony viděti nějaký znak. Náhrobek ...
kostelem vlevo vedle bočního vchodu naproti Bíl
nalézá se v letech 1581 a 1582 v počtu obe

Tyto náhrobky byly, jak řečeno, roku
ke zdem kostela v pořádku zde uvedeném při
kromě nich ještě několik jiných v kostele, a

25) V lodi před presbyteriem na straně
hrobek z bílého mramoru s tímto nápisem po

Letha Paně c/ɔ /ɔ c xiiij (1614) **měsyc**
xiij (13) Vrozena Pani Dorota Krenczhejm
žiwot swug w Panu dokonala a w tomto
wana. Oczekawagicze z Mrtwych blahoslav

Uprostřed:

Dorotheae Teufeliae a Zeilber
Conjugis desideratissimae,
A sincerae pietatis studio,
Et vita transacta innocentia
Matronae commendatissimae
Leonhart Krentzheim a Iphof
Philosop. ac. medic. D.
In spem beatae resurrectionis,
Non sine ingenti luctu
Sub hoc marmore condi volu
Obdormivit placidiss.

Dole erb Teuflův z Zeilberka. Švenda spomíná, že na smrt této paní *Doroty Krenzheimové* rozené *Teufelové z Zeilberka* mistr Gabriel Svěchyn truchlozpěv složil [38]). Manžel její, *Linhart Krenzheim z Ipshofu*, byl r. 1591 co lékař do Hradce přijat, a r. 1595 za městského fysikusa vyvolen. Dávali mu ročně 20 kop gr., 20 sáhů dříví s fůrou, 8 korců žita a bečku soli. Umřel 26. července 1619. [39])

26) Naproti předešlému náhrobku stojí novější památník z bílého mramoru s nápisem:

Augustino Helfert, capituli decano, consistorii praesidi, viro discreto, in negotiis gravi, vigili, solerti, facili, prompto, notis immortali dioeceseos decori, animo integerrimo, die 20. Aprilis 1757 nato, die 8. Febr. 1810 mortuo, posuit gratus Maria Thadaeus, episcopus.

Augustin Helfert, byv již dříve kancelistou při konsistoři biskupské, dne 14. dubna 1781 od pana biskupa Háje posvěcení kněžské obdržel, stal se r. 1794 kanovníkem a spolu konsistorním sekretářem, konečně r. 1796 děkanem kapituly a řiditelem konsistorní kanceláře. Pomník tento postavil mu pan biskup Maria Tadeáš hrabě z Trautmannsdorfu.

Kromě těchto náhrobkův nalézají se v tomto kostele ještě dvě epitafia čili památní tabule, jakých za starodávna ještě více bývalo, jako epitafium slavného Cypriana Lvovického ze Lvovic.

27) První epitaf visí v jižní boční lodi na zdi vedle oltáře Panny Marie. Na něm viděti jest čistě malované zmrtvých vstání Páně a pod tím celou Uhlířovskou rodinu, šest ženských

---

[38]) O jejím rodu jest známo, že cís. Rudolf II. listem německým daným na hradě Pražském 2. ledna 1591 povýšil bratry *Mikuláše, Vavřince* a *Martina Teuffelly* do stavu rytířského v Římské říši a v zemích dědičných s prædikatem z *Zeilberka* a polepšeným erbem.

[39]) Tento Linhart Krenzheim pocházel ze Slezska, kdež otec jeho, francký šlechtic, byl pastorem a superintendentem v Lehnici a co pastor ve Všově (Frauenstadt) v Poznaňsku 1598 umřel. Císař Rudolf II. polepšil Linhartovi a jeho bratru Bonifaciovi erb listem německým 10. března 1580 na hradě Pražském daným, však o predikatu z Ipshofu zmínka se v něm nečiní, a zdá se, že jej později obdržel.

mage weku sweho 46 (40?) *leth. Pozustala manželka geho toto Epitaphium wyzdwihnauti matce geho a ditek swych milych. W letu 16*

Jan Uhlíř, stav se r. 1640 po smrti M lovským rychtářem, umřel r. 1644 následkem o čem Švenda obšírnější zprávu podává [40]. r. 1635 co jednoho z předních kantorů v b ckého u sv. Ducha.

28) V tutéž boční lodi jest pod kr náhrobky s předu popsanými památní tab z Elbinku, na níž se malovaný erb a násled

Waczlaw Placzel z Elbingu urzadu Hradeckeho od Leta 1586 a przednj Rad nad Labem od letha 91 pisař a k letu 9 decke°, malowa leta 98.

Tato tabule visívala dříve vysoko na a byla r. 1851 odtamtud sejmuta, vyčištěna a na nynějším místě pověšena. *Václav Plá* mezi nejučenější a nejváženější muže, jimiž letí honosil: narozen byv v Hradci r. 1556 sařem při soudu purkhrabství hradeckéh městským, dne 22. dubna 1591 složil pří radní. Umřel mrtvicí raněn 6. října 1604

v kůru pochován. Smrt toho muže způsobila veliký zármutek ve vlasti jeho, a mnozí veršopisci tehdáž v Hradci žijící oslavovali jej památnými básněmi, Švenda pak dokládá, že dosáhl 48 let 4 neděl a 2 dní věku svého, že ale sto let živ býti hoden byl [41]. Často zastupoval obec hradeckou na sněmích zemských, a vydal skrze D. A. z Veleslaviny r. 1592 „Historii židovskou“, kterou slavné radě města Hradce nad Labem věnoval, a která r. 1610 podruhé vydána byla, a sličná jeho podobizna spatřuje se v druhém českém pergamenovém kancionale spolu s pochvalnými verši o něm v latinském jazyku složenými na listu před officium na den sv. Trojice, an u nohou Krista na kříži pnícího klečí.

29) Tu nebude od místa zmíniti se ještě o jednom památníku, ač ne v kostele ale venku do zdi sakristie sv. Michala na severní straně chrámu zapuštěném. Jest to náhrobek z rudého pískovce s tímto nápisem:

Epitaphium.

Letha 1596 w pondělí po S. Bartolomêgi to gest 26. dne srpna mezi 11 a 12. hodinou w sslechetnè poctiwych ssedinach Slo. P. Bohuslaw Wostatek Sen. a Měsste M. Hrad. nad L. žiwot swug doko͠l. Též letha 1603 we cztwrtek po pamatce početi p Marige 11. Decemb. w tauž hodinu sslechetna P. Regina Manž. geho mila žiwot swug dokonala g͠t. Gegichžto těla při tomto Chramu wedle sebe odpocziwagi oczekawage blah° a radostne° z mrtwych wzkrzisse͠.

Maudrosti w 3. kapi.

Sprawedliwych lidi dusse gsau w rukau Božich a nedotkne se gich ruka smrti.

Hodie mihi cras tibi.

---

[41]) Zprávy o životu jeho sebral Stanislav Vydra, a vydány jsou s podobiznou v Pelzlových Abbildungen böhm. u. mähr. Gelehrten T. IV. — V erbu užíval půlměsíce a věnce, a byl jemu spolu s Petrem Capellou od cís. Rudolfa II. německým listem daným na hradě Pražském 4. pros. 1582 polepšen s dodatkem, aby se psali z *Elbinku*.

ié se spatřuje do zdi zasazený pískovcový ...
a písmenem G vypukle vytesaným. což pře
města Hradce. Když r. 1854 něco na této
zalo se, že tento erb města vytesán jest na za
kterýž dole pro souměrnost o něco zkrácen
Lössner, tehdáž řídící podkrajský komisař
kámen opět do zdi tak zasaditi, že erb zůsta
cen, hrobový nápis ale uvnitř kůlny dobře
může. A zní tento nápis takto:

Letha panie M. D. L. v. vmrzela pa...... pana Wita Kožissnika.

Kdo wierzi
w syna Bo-
žiho byt pak
i vmrzel žiwt
bude na wěky.

Pod tím jest umrčí lebka a pod ní sv
hlava dva jetelové listy v zobáku držící. Je
paní *Anny*, pozůstalé vdovy zasloužilého pri
(† 1547), jehožto náhrobek nyní v kostele
jest. Tento náhrobek Anny Kožešníkové ležel
radnici, kam se bezpochyby po zrušení hřbito

Zvony.

Katedralní kostel sv. Ducha má po

I. *Na půlnoční věži Červené visí:*

1. *Archanjel Michael* či dle starého názvu *Orel;* má v průměru 5 stop 8 palců; 75 českých centů aneb dle Vídenské váhy 82 centův 66 liber a nápis tento:

VERGENTE ANNO JESV CHRISTI AB INCARNATIONE MCCCCXCVI,
VEM HRADECENSES AGEBANT MOLESTVM EX CORRVPTIONE AËRIS,
VIATIBUS PESTEM HOMINIBVS ATTVLIT MAXIME DIEBVS SVB CANE,
OMMITANTE INVNDATIONE VRBIS IN CIRCVITV, DVM PRATA
AXIME VISA SVNT, SENATORES DICTAE VRBIS CORAM SE VOCATIS
NVLATORIBVS ANDREA DICTO ZIACZEK ET WENCESLAO SIBI
MITE FVSIONEM ISTIVS CAMPANAE ADINVENERANT IN HONOREM
I OMNIPOTENTIS, BEATAE VIRGINIS, SVIQVE PRO DECORE.

2. *Leopold* či dle starého názvu *Dominikan;* průměru asi stopy 6 palců a asi 6 centů váhy, má tento nápis:

Leta tisycieho cztyrsteho osmdesateho pateho tento zwon lit k Panu Bohu ke czti a chwale.

3. *Cecilia*, 80 liber váhy s tímto nápisem:

Tento zwon lit gest roku MCCCCXCVI.

4. *Umíráček*, 60 liber těžký a čte se na něm:

Sit nomen Domini benedictum. Anno Xsti 1695.

II. *Na jižní věži Červené:*

5. *Václav*, či dle starého názvu *Žebrák;* má v průměru stopy 7½ palce, 37 centů a 47 liber Vídeňské váhy či 34 centů českých, a následní nápis:

LETA PANIE M.D.XXXVIII. SLIT ZWON KE CTI A
CHWALE PANA BOHA, PANIE MARYI, RZISSE NEBESKÉ,
. PANA JANA STRAKY HOSPODARZE MIESTA SKRZE
MATIEGE SPICZE KONWARZE A MIKULASSE RORMAISTRA
BRATRA GEHO: BUĎ Z TOHO PAN BŮH POCHWÁLEN.

Na tomto zvoně jest i obraz sv. Vácslava.

6. *Klement*, či dle starého názvu *Nový zvon*; má v průměru 3 stopy 9½ palce, jest asi 20 centů těžký a nápis jeho následující:

HOC OPVS CONFLATVM EST PERNOBILE ATQVE INSIGNE AD LAVDEM PARACLITI ATQVE OMNIVM SANCTORVM ANNO NATI FILII DEI M.CCCCC. DECIMO PER ANDREAM DICTVM ZACZEK CIVEM HVJVS VRBIS FAMOSISSIME COMPLETVM EST ATQVE PERFECTVM MENSE OCTOBRI.

Ve zděném vikýři nad presbyteriem visí 7. zvonek, jenž váží 40 liber a má tento nápis:

Omnis qui invocaverit nomen Domini, salvus erit. Anno [illegible]. — *Vrozená Pani Veronika Marssalowa rozena Žakowa z* [illegible]. *Vrozená Pani Alžběta Polixena vdova Rotenbachowa rozena Dobrzenska z Dobrzenicz* [43]).

Kůr literácký.

První zpráva historická *o nábožném kůru či bratrstvu literáckém při kostele sv. Ducha* pochází z r. 1505, kdežto dne 5 června, „*v samý den sv. Boniface dvojictihodný v Kristu Otec a Pán Pan Filip Villanova Boží a Apoštolské Stolice prozřetelné milosti biskup Sidonský, atd. oltář Těla Božího*, (nákladem *Jana Frana* pro literácký kůr vystavěný), *požehnal a posvětil. Každého tedy roku hodinky následujícího dne nikoliv opustiti se nemají; potom i památka dobrodincův od bratrů ať se říká.*" — (Zpráva tato a první povinnost od dobrodince Frana o kůru literáckém uložena jest ve velikém pergamenovém mnohými obrazy a zlatem ozdobeném antifonaři, jejž Franus, měšťan hradecký, souke-

[43]) Nepochybně daly tyto dvě paní měšťanky zdejší tento zvonek svým nákladem zříditi. — Podotýkáme, že v knížce p. dr. J. N. Eiselta „Königgrätz" na stránkách 72—73 jsou některé naše zvony jinak jmenovány; avšak, an p. doktor neudává pramene, z kterého tato jmena čerpal, my věrně drželi se kn. *Fr. Švendy*, jenž se dokládá souvěkého výpisku z „*kalendáře rádenského.*" (Měděný obraz. IV. Str. 160—162.)

ník a častěji (od roku 1485) v úřad konšelský volený, za 55 kop grošů Pražských objednal a dne 8. listopadu 1505 kůru literáckému věnoval, *„aby z něho nesmrtelného Boha a všech jeho svatých hojně a neustále čest a sláva vyplývala, on pak sám tímto skutkem o spasení duše své nejlépe postarati se mohl."*

Od té doby hojně odkazovali jednotliví měšťané a měšťanky k literáckému oltáři Božího Těla peněžité i jiné dary. Tak od roku 1521 do 1539 dostal týž oltář od dobrodinců̊v 66 kop; roku 1522 v úterý den sv. Brikcí *Jan Věchet* měšťan hradecký odkázal jemu roční plat tří kop Míšenských ze zahrady své v Předměřicích a misal imprimovaný; roku 1529 odkázány k jeho záduší dvě louky.

Roku 1549 připomíná se tehdejší purkmistr sám jakožto oud kůru literáckého a téhož roku ve středu po sv. Bartoloměji „Jiří Čvíček z Kolovsi a jiní starší literáti na přímluvu pana purkmistra, ty časy mistra Jana Mlsa a jiných panů literátův půjčili 30 kop mistru Štěpánu Kotoulovi pro tu příčinu: že na ten čas, nemaje mistra školního, on mistr Štěpán že vrchní školu a žáky spravuje, v chrámu Božím o všech svátcích regiruje a začíná, nemaje z toho záplaty žádné."

V úterý den sv. Silvestra 1555 zvoleni byli pani *starší:* mistr Jan Mls, první radní městský, Václav Jiskra, Pavel Kavka a Jan Kantor.

Když roku 1556 v městě a na podměstích na pohořelé města Mělníka učiněna sbírka, kteráž vynesla 8 kop 5 denarů, pani literáti sami k ní přidali 4 kopy.

Není pochyby, že kůr literácký při svém dobrém stavu hmotném dobrého ovoce vydával ku zvelebení služeb Božích; avšak když koukol Lutrova učení v město se vplížil, kůr literácký klesal, až roku 1583 sám děkan Jan Benešovský, ač nadchnut zásadami onoho doktora německého, stěžoval si u městské rady na sešlost jeho. Jak již známo, postarala se obec o pozdvihnutí zpěvu kostelního, načež roku 1585 zřízen veliký zpěvník na papíře mnohými obrazy a podobiznami ozdobený a

bratrskému koupili."

Roku 1594 měl kůr literácký na hotov

Dne 8. prosince 1595 slovutný pan mis
místě J. M. C. pana rychtáře Roubala a p
z Elbingu, též pánův starších, v plné radě
hých spolubratří literákův, učinivše počet za
1595 žádali, aby z těch prací propuštěni byl
ráčili jim poděkovati a je zase na rok 1596
lili a vyhlásili.

U vigilií sv. Matouše 1599 Jan Kord,
pana purkmistra a pánův odkázal závětí sv
„hořejším" na knihy 10 kop, „a žádám, ž
přijaty budou."

„Dne 2. prosince v neděli adventní 161
dečtí při shromáždění v domě farním starš
budoucí rok zvolili, pány: Jana Hubecia z
ského rychtáře, Jana Duchoslava z Libína,
bolecia, konšela a spolu písaře radního
konšela."

Roku 1621, když město se všech v
vypůjčovati musilo na posádky, kteréž sen
ukládány byly, cís. a král. rychtář, Jan Hu
přední starší konventu literáckého od tohot

zpěv řídil a proto: „v úterý po sv. Matouši roku 1628 na děkanství u přítomnosti důstojného, dvojí cti a poctivosti hodného kněze pana Ondřeje Kroccera, toho času arciděkana hradeckého, od vyslaných a k tomu od pánův z rady nařízených pánův, Joachyma Kamenika, Martina Hradeckého a Jindřicha Vadasa z Karlova, a to s Janem Mlejnským, varhaníkem kůru sv. Ducha, učiněna smlouva, tak že se jemu za práci jeho při témž kůru každodenní, aneb když toho čas a potřeba jest, za každý rok, počítajíce od sv. Havla roku přítomného na hotových penězích 24 kopy, při každém čtvrtletí po 6 kopách z důchodu konventu literáckého a k tomu 10 sáhů dříví s fůrou, 6 korců žita na chléb a jeden korec ječmene na kroupy od pánův vydati a bytu v tom domě, kdež prve trubači tu na krchově bývali, bez platu; a manželce jeho živnost přína býti má. A týž Jan varhaník práce své pilen býti, se vážně a uctivě chovati, připověděl.“

„Dne 5. prosince 1635 vedle starobylého obyčeje města, stalo se shromáždění poctivého bratrstva konventu kůru literáckého, kdež pan Jan Revír a pan Jan Markocius vyžádavše při tom vstoupení, následujíce předkův svých, kteří jsou za živobytí svého přední údové téhož bratrstva byli, žádali oba do společnosti téhož bratrstva přijati býti; na jejichžto žádost, poněvadž nic na překážce nebylo, jsou oba do společenství téhož přijati. Zatím napomenuti jsou všickni pani bratří k pilnému tento advent i jindy vždy do chrámu Páně k zpívání a chvalám Božím chození. A aby v tom dobrý pořádek při zpívání zachován byl, nařízeni jsou kantoři: pan Vácslav Boček, p. Samuel Suk, p. Jan Pavlovský, p. Jan Biskup a p. Jan Uhlíř. Počtův pak z příjmu a vydání odloženo po Novém roku.“ (Jan Revír a Vácslav Boček byli konšelé města.)

Roku 1640, když císařské vojsko dne 20. února Švedům město Hradec vzalo, kůr literácký přišel o svůj bratrský příkrov, jejž vojáci, dopadnuvše ho, mezi sebou rozřezali, ano prý si z něho šaty šíti dali.

Ve středu po sv. Ondřeji téhož roku shromáždění vzácného konventu literáckého u sv. Ducha držáno bylo u přítomnosti

pana arciděkana M. Martina Xavera Karasa z Rosenfel
za starší kůru literáckého: císařský rychtář Jan I
Samuel Sudlice a přední písař městský M. Samuel F
kantory: Samuel Suk, Václav Boček, oba radní, K
obecní starší a Václav Kameník, měšťan.

Dne 2. října 1643 prodal konvent literácký dů
Švedův *zbořený*, lékárníkovi zdejšímu (Antonínu Kirch

Dne 12. listopadu 1675 zemřel „slovutný a v
Jan Josef Delinard, měšťan a spolu radní a kůru l
zvolený starší." Dne 12. září 1677 kůr literácký
svícemi podílu bral v slavném pohřebním průvodu ve
brodince jesuitův zdejších, rytíře Rudolfa Bedřicha z

Dne 11. února 1727 na místě minulého roku
bratrstvo kůru literáckého starší sobě zvolilo: urozen
Jana Fridricha, císařského rychtáře a uroz. p. Jos
viceprymasa.

Avšak brzy zasáhla kůru literáckého smrtelná rá
císař Josef i II. sta jiným nábožným a velezáslužným
bratrstvům jest zasadil. Dne 22. července 1784
musily všeliké zpěvy nábožného kůru literáckého! -
září 1785, za jehož noci kostel Panny Marie od
svatokrádcův byl oloupen, musil zádušník kůru liter
ventář jeho jmění krajskému úřadu odvesti. Ačkoliv p
Jan Leopold v zpěvích bratrstva toho sobě libující, je
a dvoru císařskému předkládal, že zpívání to v ma
s úmyslem císařským se srovnává: přece hned dne 9
řejná dražba všech pozemkův bratrstva předsevzata
kteréž za ty role a luka 3.702 zl. strženo a do Prahy
jest. Napotom dne 1. dubna 1786 vyprodávány ješ
pozůstalosti bratrské i skvostné knihy literácké, kter
šťané hradečtí starou obětavostí zbožnou svými peně
vání staré paměti vykoupili a katedrálnímu kostelu po
Ačkoliv takto císařským rozkazem bratrstvo nábožné
šeno, přece nebylo možná, jeho bývalým údům zabrán
dále v kostele chválu Králi králův nevzdávali. Hn

roku (1787) v neděli první adventní (2. prosince) opět z vykoupených knih zbožní měšťané hradečtí při zvuku varhan, ano i častěji při některých písních i troubiti nechajíce, po celý adventní čas písně roratní od šesté hodiny prozpěvovali, objednavše sobě světlo k tomu; ač následující mše sv. *Rorate* ne více s hudbou, ale toliko při vystavění Velebné Svátosti v ciboriu zakryté s zpěvem českým obyčejným sloužena byla. Avšak již druhého roku (1788) v první neděli adventní pobožnost adventního zpěvu, *rorate*, klesla; neboť pan Ignac Haas varhaník, an odejmutím veškerých užitků literáckého kůru i on na vyživení svém mnoho stratil, co předešlého roku z naděje náhrady a z své horlivosti učinil, toho v té tuhé zimě na varhany při zpěvích hráti opustil, což velmi bolestné starým zpěvákům bylo, bez varhan již ne tak srovnale pozpívajícím.

O náležité uschování a uložení všechněch zpěvníků kůru literáckého postaráno bylo v novějším čase; jsouť nyní s jinými staršími, tištěnými a psanými knihami a jiného druhu památkami v zajímavé sbírce starožitností nejvíce církevních. Kancionaly a j. bývaly totiž až do roku 1854 na literácké kruchtě v několika skříních uloženy. Že ale těchto a podobných knih na kruchtě dílem také ještě ku zpěvu užíváno, vytahování jich ze skříní obtížné bylo, při čemž jim kromě otření a ošramocení ještě větší nebezpečí hrozilo; pak že vůbec uznána potřeba, aby tyto umělecké poklady na jiný bezpečnější způsob chovány byly: zařízeny byly čtyry velké, pulpitové, šuplaty opatřené skříně na boční kruchtě a zamezen k nim volný přístup zvláštním ohražením na zámek zamčený.

Na začátku roku 1855 byly kancionaly spolu s jinými knihami do těchto skříní uloženy; vedle skříní pak v zamčeném ohražení umístěny jsou ještě jiné kostelní památnosti. Dozorství na tyto kostelní sbírky vzali na sebe pan děkan městský a pan purkmistr.

Jsou tu tedy podle inventáře nově založeného následní knihy:

1. Osm na pergameně psaných, téměř vesměs přes jednu stopu vysokých, a drobnomalbami ozdobených kancionalů. Dva

obsahují písně české, šest jich obsahuje písně latinské. Nejstarší z nich jest onen nahoře již podotknutý latinský antifonář od měšťana J. Frana r. 1505 zřízený; ostatní pocházejí větším dílem z pozdějších let XVI. století, dílem také z počátku XVII. století.

2. Pět na papíře psaných, trochu menších zpěvníků z XVI. století, taky drobnomalbami a pokrajními malovanými okrasami ozdobených; tři jsou české a dva latinské.

3. Dvacet psaných zpěvníků ve čtverci i ve folio, jak se zdá, ke všednímu užívání určených. Pocházejí také vesměs z XVI. století; 17 jich obsahuje latinské a 3 dílem latinské dílem české písně.

4. Patnáct starých knih ze XVI. století kromě jedné z roku 1478. Jest to foliant 18 palců vysoký pod názvem: „Vita Christi" v Normberce tištěný. Ostatní tyto knihy tištěné obsahují větším dílem jen písně. [45])

Nejnovější koncil Pražský r. 1860 slavený (*Tit. III. cap. VII.*) a i synoda diecesní roku 1863 v katedralním kostele sv. Ducha slavená (*cap. IX.*) snažně doléhají na oživení kůrů literáckých k oslavení služeb Božích tak důležitých, a obšírná v tom podávají nařízení, navrhujíce, aby k odchování schopných údův sborů literáckých učitelové ve škole dítky církevnímu zpěvu učili a i jiných zpěváků pilně cvičili: aby do sborů literáckých toliko katolíci neúhonní u víře a životě přijímáni byli; aby

[45]) Kromě těchto zpěvníků a knih chovají se v jednom šupleti též gotické kamenné okrasy, kteréž roku 1851, když v kostele nová dlažba byla kladena, v rumu pod starou dlažbou nalezeny byly. Jsou celé pozlacené, a dávají svědectví o tom, jak skvostně kostel sv. Ducha někdy ozdoben býval.

Vedlé skříní spatřuje se tu několik starších obrazů, pak několik praporů a zbraní. Z obrazův zajímá zvláště na dřevě malovaný pohled města Hradce z roku 1638; z praporů štandara jezdcův z červeného hedvábí s městským erbem hradeckým, a prapor hedvábný ze žlutých a modrých pasů sešitý. Konečně stojí tu také stolice prvního biskupa hradeckého, Ferdinanda, s jeho erbem. Dvě jiné stolice téhož biskupa stojí po dnes v sakristii. — (*Mauric Lüssner. Památky archeol. a místop.* II. Str. 184 - 185. — O zdejších kancionalích a j. podali výpisy: *Prof. J. E. Vocel. Bericht über eine kunstarchaeologische Bereisung Böhmens im J. 1851; týž v Památkách archeol. a místop.* III. Str. 244; tamže II. Str. 182. *Ant. Rybička*, a j.) — Na dobu opravy biskupského kostela dal pan purkmistr roku 1866 všechny kancionaly a j. uložiti do své kanceláře

spolky, kde vzniknou, i jich stanovy potvrditi se daly biskupovi vládě; aby spolek řídil výbor, do něhož dle způsobu zašlých kůrů se odporoučejí starosta, starostův náměstek, jednatel, ředitel sboru, účetní a pokladník a několik náhradníkův; aby literáci v svátečných dnech a v adventě, v postě, v slavných průvodech a v čtyrycetihodinné pobožnosti i při jiných obřadech buď vesměs aneb částečně se účastnili; častým svátostí přijímáním se posvěcovali a některého svatého za patrona sobě vyvolili; aby k dobytí potřebného záduší sami skládali příspěvky, dary od živých a zemřelých jim byly zjednávány, zvláště pak aby s nimi se spojilo bratrstvo pohřební s určitým příplatkem; aby mimo staré katolické kancionaly při službě své toliko nového aprobovaného zpěvníku užívali, a kterou píseň zcela novou by uváděli, i co do textu i co do nápěvu prve biskupovi předložili; aby vrchní místní dohlídku nad spolkem pilnou měl duchovní správce, a biskup má právo spolek i skrze svého poslance navštěvovati, spolek obnoviti aneb zrušiti.

Bílá věž.

Již roku 1509 učiněny byly od městské rady první přípravy k vystavění nové věže *„kostelní“*; kámen stavební byl svážen do boudy pod branou Pražskou, kde byl přitesáván. Avšak dříve než k vlastní stavbě vše náležitě připraveno bylo, nastaly neblahé půtky a třenice mezi stavem městským a ziskuchtivým, soběckým stavem panským, kteréž ani smlouvou Svatováclavskou (roku 1517) potlačeny nebyly. [46]) Na to brzy následoval odboj všech privilegovaných stavův, kteříž pod příčinou náboženství zdvihli se o zrušení všeho, což král Ferdinand I po dvacetiletém úsilí ku blahu země české byl docílil svou rázností a obezřetností.

---

[46]) Na poblízkých Pardubicích dne 8 dubna 1521 zemřel pan Vilém z Pernštejna a na Pardubicích, atd. „Ten před několika lety uvedl to do Čech, že kupčil ve víně, v šmeidu, a v jiné živnosti městské (vaření piva) sahal, a z toho zisky veliké měl; a tak se potom toho chytili jiní páni a zemané, chtíce tudy stav městský zemdliti, schuditi a zkaziti.“ (*Staří letopisové čeští*. Str. 448.)

dosti rychle rostla, tak že již v sedmý výroční
v pondělí po sv. Trojici dne 22. května 1581
věž vytažen byl od tesařského mistra Petra a
jeho, obou z Mladé Boleslavi, načež i hodiny
hodinách od mistra Vavřince, hodináře na Nové
zhotovené zřízeny a roku 1585 na místě zatimní
nový od mistra Jiřího Vzteklého a na něm po
děná s hvězdou pozlacenou. V sobotu po pamá
Křtitele, dne 31. srpna 1591 vytažen na věž h
Vavřince dotčeného hodináře ulitý a 19 český
kameny a pět liber váhy. Bílým plechem pobíj
mistr Pekař z Pardubic. Poslední práce zedn
dodělali vlaští mistři Antonín Delbot a Josef

Dne 1. září 1728 sundána k opravě s vě
a teprv v sobotu dne 9. června příštího rok
znakem městským, lvem písmě G držícím a s h
táhnuta. Váží i s botou 5 kamenů a 19 liber, j
dukatovým zlatem pozlacena; celá oprava stála te

Původní hodiny bývaly v šestém poschod
sešly, zřízeny jsou na místo nich v pátém pos

od střechou $151\frac{1}{2}$ stopy, na střechu 60 stop a na báň s hvězdou 6 stop; 200 schodů vede na ni; v nejhořejším sedmém poschodí jest obydlí a pavlač hlásného a malý poplašní zvonek. — Vyhlídka s pavlače jest rozkošná; aby jí požil, císař František I se svou chotí Marií Teresií dne 9. září 1804 na ni vystoupil.

V přízemní části otvírá se ve věži široký portal, jehož vrata vedou do kaple sv. Klimenta. Na portale vytesán jest v kameně rok založení věže 1574, a po stranách na kamenných štítech v levo český lev, v pravo písmě G, dvojí znak městský. Na druhém patře čte se nad portalem a nad samou římsou heslo císaře Maximiliana II, za něhož věž založena byla: DEUS PROVIDEBIT, VIGILANDUM TAMEN, kteréž vhodně ukazuje také na úkol této věže, by totiž i za hlídku sloužila. V čtvrtém patře na straně ku kostelu sv. Ducha nalézá se erb rytířův Velíkův ze Šonova, z nichž Jiří byl dvorským sudím věnných měst a od roku 1555 do 1567 zdejší městskou radu mocí svého úřadu obnovovav, dne 2. srpna 1568 zemřel, obmysliv nepochybně budoucí věž novou nějakým dobrodiním.

Zvon její *Augustin Vavřinec* má nápis tento:

IN HONOREM MAGNIFICENTIAMQVE CVNCTIPOTENTIS DEI, GENITRICIS VERBI DEI VIRGINIS ALMAE, ATQVE SANCTORVM OMNIVM AD GLORIAM ET LAVDEM HOC OPVS INSIGNE PERNOBILEQVE FVSVM AC CONSTITVTVM EST IMPENSIS ALMA DOMINORVM MAGISTRI CIVIVM CONSVLVM TOTIVSQVE FAMOSAE COMMVNITATIS HRADECENSIS PER ME ANDREAM DICTVM ZACZEK ANNO X. P. I. 15VIII PROTOCONSVLE JOANNE WIECHET, VITRICO JOANNE DICTO KARASEK.

Zvon tento má v průměru 6 stop $7\frac{1}{2}$ palce a váhy 175 českých centův aneb 192 centů 88 liber vídeňských.

Vedlejších výdajů měla obec s tímto zvonem:

	kopy,	groše.
„dělníkům na boudě, kde děla a zvony se líti mají	—	24
od fůry cínu z Prahy na zvon	—	26
za železo na přípravu pro formu k lití zvonu . .	2	5

kováři přípravu dělajícímu na formu . . . . . .
kováři Pikhartovi od látek k lití zvonu . . . . .
za dříví k popírání mostu v Mýtské bráně, kudy
tudy zvon do města vezen . . . .
potom později, dělníku při tom zvonu . . . . .
kolářům při tom zvonu a na hřbitově napravujícím
hranici . . . .
kováři od okování koruny zvonu . . . .
zpropitného jeho tovaryšům . . . .

Z toho viděti, že byl ve zvonárně za Mýtskou branou lit a na hřbitově u kostela sv. Ducha na hr... sen, kdež až do roku 1581 visel.

„Dne 9. měsíce srpna 1705 za úřadu urozen... Václava Ignáce Dynky druhou hodinu na noc, hro... věže, a před tím kolikráte uhodil, začínaje skrze okn... kým zvonem nad sv. Klimentem, kde až posavad k... uraženého se spatřuje, až na horu k cimbalu skrze slou... západní oheň vyšel, ale však s pomocí Boží uhašen b... dne druhého ze svůry u velkého zvonu, která ve zdi... lokte vězela, k straně východní na rohu k sv. Klim... porách silný dým se ukázal, kterého se taky dokopal... uhlí udušeného nalezli, mnohonácte konví vody do té... bylo, ale však nic nepomohlo, přece dým vycházel,... neděl pořáde trval, až samo od sebe se to udusilo. I... pro jakou příčinu tak často do té věže hrom bije, pi... tomu: že snad ten zvon svěcený není, ihned vzácný... J. M. biskupskou požádal, by takový zvon posvěcen... — Pročež dne 28. srpna den památky sv. Augustin... urozeného pana France Arnošta Pichlera spolu pana ... snažnou jeho na místě celého vzácného magistratu ž... Milost biskupskou tak daleko naklonil, že zvon na... který prve 115 let a víceji nesvěcený v pochybnosti... se vynalezti nemohlo, že svěcen byl,) zůstával, J. Mi... hradecký, jej svou rukou, ke cti a slávě sv. Augu...

vřince (kteréž vzácný magistrat sobě za obzvláštní patrony sobě vyvolil), u přítomnosti celého vzácného magistratu posvětil a olejem svatým pomazal.“ (*Calend. Curiae.* — *Švenda.*)

Seminář biskupský
a
kostel sv. Jana Nepomuckého.

I.

Za starých věků nebývalo žádných škol zvláštních, kde by klerici bývali vyučováni bohosloví. Po odbytých školách domácích, v nichž arci vědám náboženským mnoho bylo času a pilnosti věnováno, býval ten, kdož k stavu kněžskému se klonil, prakticky vzděláván při kostele farním (jako nyní v Americe), postupuje od nejnižšího svěcení klerikalního až na nejvyšší, byv napřed *ostiářem* (strážcem dveří a kostela), *lektorem* (čitatelem), *exorcistou* (zaklinatelem), *akolythou* (posluhovatelem), pak teprv *podjahnem*, *jahnem* a konečně, byl-li hoden, na *kněžství* jest vysvěcen.

V listině od roku 1399 dočítáme se, že farář od sv. Ducha měl právo a moc, klerikův těchto voliti a posílati, by zpěvem a j. služby Boží oslavovali. Nevíme, zda pospolu bydleli a se stravovali, ale při zvláštních příležitostech, když přisluhovali v kostele, bývali na faru ke stolu zváni. — Ostatně byli z nich jednotlivci usazováni v stálé kostelní úřady, jako na př. zvoníkův dle původního zřízení církevního, an ještě tehdáž nesměl nikdo jiný, leč klerik neb kněz zvoníkem býti. Vímeť, že i v době kališnické, dokud luteranism do Čech nebyl se vetřel, musili zvoníci býti ze stavu klerikalního, panicové (a i učitelové musili býti panicové a chtíce se oženiti, musili se vzdáti úřadu svého).

Roku 1347 počato první theologické čtení v Čechách, a sice v Praze skrze bratra Mikuláše, řádu sv. Augustina, jenž nepochybně četl v klášteře sv. Tomáše na Malé straně. Okolo r. 1352 ustanoven a nadán byl při kostele sv. Víta v Praze

mistr lektor pro duchovenstvo diecese pražské, kterémuž zdarma přednášel, a sice hlavně o předmětech na úřad pastýřský se vztahujících. Mimo tyto dva mistry byli ještě tři jiní profesorové bohosloví, kteří theologickému učení pražskému začátek učinili. Všichni byli mnichové rozličných řádův a čtli ve městě ve svých klášteřích, zejmena bratr Albert, minorita, četl v klášteře sv. Jakuba. Zdali napotom všichni kandidati stavu duchovního školy theologické v Praze navštěvovali, nevíme, ano pochybujeme velmi, majíce za to, že přípravy k stavu duchovnímu vůbec zůstaly i na dále v praxi jako prve, a že teprv před vysvěcením dával arcibiskup kleriky zkoušeti z potřebných vědomostí a sebe přesvědčiti o jich hodnosti. Tento způsob zachovávala i konsistoř kališnická, ač i z její doby není povědomo, na jak dlouho kandidatové stavu kněžského na školách pražských studiím theologickým musili se oddávati.

Teprv když roku 1622 císař Ferdinand II. odevzdal celou universitu Karlovu jesuitům a když pak syn a nástupce jeho císař Ferdinand III., zřídiv roku 1638 tak zvanou jednotu učení Karlova a Ferdinandova, r. 1654 jesuitům ponechal dvě fakulty, theologickou a filosofickou, tehdy teprv zřízeny byly školy theologické pořádně a všichni kandidati stavu kněžského z celé arcidiecese byli v nich vyučováni potřebným vědomostem i theoretickým i praktickým.

Již za prvního p. biskupa Matouše Ferdinanda učiněno bylo v Hradci opatření, kteréž alespoň poněkud nahraditi mělo pravý ústav k vychování mladého duchovenstva. *Daniel Vít Nastoupil ze Schiffenberka*, probošt v Boleslavi Staré a světící biskup pražský (dne 21. listopadu 1665 zemřelý) totiž odkázal ve své závěti 1000 zl jesuitskému semináři zdejšímu, aby za úroky této jistiny chudý jinoch, jenž by k duchovnímu stavu se klonil, zde opatřován byl a již i klerikalně se nosil. P. biskup pak sám vydržoval v témž semináři čtyři studující, kteří podobně jako klerici šaceni a k službě oltářní cvičeni byli, by jemu při pontifikalní mši sv. akolutovati mohli. — Bohoslovci diecese zdejší, jenž v Praze studovali, byli ještě jednou před ordinacemi

od p. biskupa zkoušeni z předmětů theologických. První taková zkouška byla zde 15. prosince 1665.

Na místě semináře našeho původně stával královský hrad, jejž Žižka roku 1423 rozbořil. V první polovici XVI. století obnoven byl sice „zámek“ avšak okolo roku 1555 usazen do něho *úřad a soud královského purkrabí.* Když pak úřad tento do Prahy přenesen, císař Josef I. zvláštním listem, dne 23. září 1706 ve Vídni daným, biskupu Tobiášovi Janovi k jeho prosbě přepustil *„dům purkrabský“*, by on pro sebe a své kapitulární kanovníky sídla z něho upravil. Avšak roku 1709 odhodlal pan biskup dům tento k semináři, maje již místa a jiné domy koupené pro svá a pánův kanovníkův sídla, a ihned téhož ještě roku jal se upravovati a přestavovati obdržený dům, položiv i základní kámen ku kostelu sv Jana Nepomuckého. — Na začátku roku 1714 byl „purkrabský dům“ zcela přestaven a upraven za seminář a ponechána z něho za refektář dobře klenutá síň, v kteréž se někdy k soudu purkrabskému sedávalo. [47]) Síň tato jest nynější *oratorium.*

[47]) *Purkrabí kraje hradeckého* byl jediný pozůstatek ze zřízení soudů krajských, které v Čechách pominuly válkou husitskou. V Hradecku zachoval se z části soud župní neb krajský, jací po úpadku starých žup byli zřízeni od Karla IV. Purkrabí hradecký býval dosazován vždy ze stavu rytířského od ovdovělých královen českých ke správě hradu v Hradci, později od králů samých. Počítán byl mezi úřadníky zemské, a měl místo v radě místodržitelské. Vykonával v kraji hradeckém tu pravomocnosť, kterou v ostatních Čechách úřad a soud purkrabský v Praze.

„Před ten soud“ (purkrabí pražského, tedy i hradeckého) *„poháněti jeden druhého může z těchto věcí:* 1 vedle listu hlavního na dluh s pokutou; 2. pro škody listovní; 3. aby jeden druhého z rukojemství (jestliže jest věc listovní a déle by v rukojemství státi nechtěl) vyvadil; 4. kdoby se komu purkrabskými registry s pokutou zapsal. — *Obeslání pro tyto věci k témuž soudu se vydávají:* 1. pro nеřádné zatčení; k tomu obeslání původ poručníka zapsati nemůže, než sám osobně státi musí; 2. kdož po listech na odhad vyšlých odhadovati dědin dopustiti nechce a má toho slušné příčiny; 3. kdyby někdo jsa zatčen umřel, tehdy původ nápadníka a držitele statku téhož zatčeného může obeslati k dosti činění témuž zatčení; 4. k oučtu kdyby pohnaný po nálezu a přísudku původu na sumu přisouzenou něco dal a vyplnil; 5. kdyby jeden druhému na sebe zápis rejstry téhož ouřadu na jistou sumu učinil a ji zaplatil, může k propuštění téhož zápisu obeslati; pohnanému dává se toliko jedno hojemství, než odklady také z slušných příčin se pohnanému dějí; k tomu soudu může původ i pohnaný listem pod svou pečetí neb registry poru-

Dne 15. března t. r. připomíná se již „první rektor biskupského semináře, důstojně velebný a vysoce učený pán, *Jiří Josef Pruša*, katedralního kostela sv. Ducha kanovník, sv. písma bakalář, protonotář Apoštolský, v dílu kraje hradeckého děkan a vikář a na 15. rok duchovní správce a farář hněvčevský."

Nadace, které již tehdy náš ústav měl a napotom obdržel jsou tyto:

1. *P. hrabě Frant. Antonín Spork* věnoval p. biskupu Tobiáši jistinu, vlastně zápis na 5000 zl. od p. hraběte Frant. Adama z Bubna a Litic dne 3. února 1701 vydaný a do desk zemských vložený, z kteréžto sumy úrokův by dva alumnové v novém ústavu vydržováni byli.

2. Po smrti p. *Michala Martinyho*, druhého děkana kapitulního, dne 23. listopadu 1713 bez závěti zemřelého, nalezena jest zápiska, z kteréž bylo patrno, že jest byl úmyslu dva mladé kněží seminářské nadati; pročež mezi kapitulou a plnomocníkem dědicův jeho umluveno, aby fundace čtyr tisíc zl. byla učiněna pro dva kněží takové se závazkem na jistý počet mší sv. Dle listiny, napotom a sice teprv dne 9. února 1769 sepsané, byl z úroků této jistiny jenom jeden kněz opatřován, jenž měl povinnost, týdně dvě mše sv. za zakladatele a jeho rod sloužiti.

3. *P. Norbert Leopold Libšteinský, hrabě z Kolovrat*, pán na Rychnově atd., založil dne 20. března 1714 dvě místa v semináři s tou výminkou, že on a jeho nástupci, pánové na Rychnově, mají právo dva nadějné jinochy z diecese hradecké do semináře presentovati, jenž by po čase na vinici Páně na panstvích Kolovratských pracovati mohli, poukázav na tyto dvě nadace ročně 240 zl. na statku Vambereckém, za které oba alum-

---

čníka učiniti, (krom původ k obeslání neřádného zatčení;) a jestliby kdo po zatčení před ouřadem purkrabským ve dvou nedělích od zatčení svého se nepostavil a příčiny slušné svého nepostavení nepokázal, tehdy již tomu na čest a víru věřeno nebývá, nýbrž list naň nepoctivý vychází, po němž do Daliborky (vězení) dán bývá a z ní bez vůle druhé strany puštěn nebývá, leč tomu, proč jest zatčen, dosti učiní." (*Správa krátká o soudech království českého. Šeb. Fauknar z Faukenštejna. V Praze 1589. — Casop. mus. král. česk. XLI. 104.*)

nové stravu a oděv dostávali v semináři bydlíce. Že ale do ústavu našeho prvotně jenom kněží přijímáni byli, měli tito dva alumnové povinnost, jeden týdně jednu mši sv. za živé, druhý za zemřelé pány Rychnovské sloužiti.

4. K prosbě p. biskupa Jana Adama vykázala *Congregatio de propaganda fide* z pokladnice solní, k jejíž správě dohlížela, dne 28. července 1714 deset tisíc skudů *pro sustentandis Alumnis et pro dote seminarii*, kteréž dne 24. listopadu t. r. p. biskupovi v 23.000 zl. vyplaceny byly. Dle nadacího listu dne 9. ledna 1769 o této jistině učiněného, mají z její úrokův alumnové chováni, hudba při denní zpívané mši sv. v katedralním kostele, i zvoníci a kostelníci, alumnům denně tam posluhující, placeni býti, bílé prádlo a *apparamenta pro horis canonicis necessaria* objednávána a *sarta tecta Seminarii* vydržována býti. Dle přiznavacího listu roku 1774 sepsaného byli z této nadace vydržováni: *director studiorum*, *praeses seminarii* a dva alumnové, z nichž jeden maturu, druhý summu v kostele biskupském denně sloužil.

5. *Jiří Černikovský*, měšťan hradecký, sepsal dne 29. června 1730 nadací list, dle něhož po smrti jeho manželky Lidmily z jejich obou pozůstalosti 2000 zl. ústavu mají býti vyplaceny, aby za úroky této jistiny jeden vikarista zde byl chován, kterýž by mimo obyčejnou službu vikaristskou v kostele katedralním týdně dvě mše sv. četl za zakladatele a jeho příbuzenstvo.

6. *Václav Třešňák*, farář v Rychnově, odkázal ve své závěti, dne 30. dubna 1753 vyhlášené, domu kněží 1000 zl., by za něho týdně jedna mše sv. sloužena byla.

7. *Jan Pospíšil*, farář v Nechanicích, odevzdal dle listiny dne 9. ledna 1767 vydané kanovníku Frant. Michálkovi 3000 zl., aby jejich úroků do své smrti užíval; po jeho smrti ale aby tato jistina proměněna byla v nadaci na jednoho alumna, kterýž by denně v katedralce psaloval, v ústavu k správě duchovní se zdokonaloval a týdně dvě mše sv. za zakladatele a jeho rod obětoval.

8. *Frant. Michálek*, kanovník a rektor domu kněží, odkázav svou závětí dne 6. srpna 1761 veškerý statek svůj v ceně za 12.810 zl. 51 kr. ústavu nařídil, aby tolik alumnů, kolik by dle okolností času z této nadace mohlo se uživiti, bylo přijmuto a každý z nich by za něho, jeho rodiče a příbuzné dvě mše sv. týdně sloužil.

Dne 16. května 1714 uvedl pan biskup šest kněží do nového ústavu. Alumnové tito měli uloženo čísti fundační mše sv., přisluhovati v biskupském kostele při slavných službách Božích a dokonaliti se v theoretických i praktických vědomostech theologických, kteréž jim na vysokých školách pražských byly přednášeny.

Roku 1765 bylo spáleniště domu, před ústavem stávavšího, a ohněm roku 1762 od pruských kozákův položeným vyhořelého (dům kněží i kostel sv. Jana nebyly tímto požárem dotknuty) za 500 zl. *z pokladnice farářův* zakoupeno a do roku 1769 nákladem 2000 zl. *pokladnice solní* vybudováno. Od té doby bydlí v tomto oddělení rektor semináře. Do místností, takto v staré budově uprázdněných, ubytováni byli tři noví vikaristé, tak že od toho času devět alumnů zde chováno bylo. — Roku 1776 byla na místo dřevěného plotu, uzavírajícího nádvoří před kostelem, vystavěna přepažní zeď s branou, na níž nákladem kněžstva diecesního socha *sv. Jana Nep.*, před tím v domě stávavší, postavena s letoznamem:

DIVo
IoannI nepoMVCeno
CLerI pIetas ereXIt.

Na vydržování této sochy uložilo totéž kněžstvo do pokladnice kostelní seminářské jistinu 100 zl.

Roku 1766 vydal pan biskup Heřman tištěné stanovy i pro představenstvo i pro alumny. Dle těchto stanov stál v čele ústavu rektor co správce domu a dozorce nad kázní; co správce stravoval on alumny maje nařízeno, jim dostatečné a dobře připravené stravy dávati a sice denně k obědu po čtyrech, k ve-

čeři po třech jídlech a denně po dvou mázích piva. Na větší svátky, o Narození Páně, Novém roce, o hodu Božím velkonočním, svatodušním, Božím Těle, sv. Janu Nep., o ss. apoštolích Petru a Pavlu bylo dovoleno šest jídel k obědu, čtyry k večeři a jeden žejdlík vína. [48])

Rektora byla povinnost, ze všech jistin domu a jejich úroků co čtvrt léta počet dávati i list o chování všech alumnův. Jemu příslušelo praktickým cvičením mladých kněží přítomnu býti, k studiím a korepeticím dohlédati a neděle a svátky ustanovovati, kdy jednotliví alumnové měli kázati neb katechisovati.

Director studiorum měl na starosti literární vzdělání alumnův [49]). P. biskup předepsal následní studie domácí:

1. V roce mají po náležitém úvodu evangelistové, skutkové apoštolští a epištoly sv Pavla býti vyloženi. 2. V prvních pěti měsících přednášena byla polemika, při níž zvláště pozor míti měli na bludy husitův, kalvínův, luteránův a jiných kacířů novějších. 3. Posledních pět měsíců věnováno bylo kanonickému právu, z něhož jenom, co nejpotřebnějšího jest pro praktického theologa, přednášeno bylo. 4. Z mravovědy vykládány byly její zásady, přikázání Boží a Církevní a pak se zvláštní pilností článek o restituci a způsob, kterak duchovní správce chovati se má při překážkách manželství *quoad forum internum*. 5. Mimo to celý rok vyučováno bylo liturgice, a kázání i katechese od alumnů vypracované prohlížel a opravoval direktor studií, jenž jich i v několika prvních sobotách v roce ponaučoval o pravém způsobu meditování, s nimi o Narození P. Marie tři dni duchovní exercicie konal a po každém čtvrtletí seznam jich všech a klasifikaci jejich způsobilosti a prospěchu p. biskupu zasílal.

---

[48]) Dne 20. října 1773 poslal tentýž pan biskup z Brna instrukci jeneralnímu vikáři a inšpektoru semináře Ferdinandu Seliskovi, jíž sice potvrdil počet jídel v neděli a o svátcích r. 1766 alumnům povolených, avšak předepsal, aby dne všedního o jedno jídlo bylo méně, doloživ: *Viliores grossioresque cibos alumnis opponere oportet, ne delicatioribus assueti, hos nauseent, dum ad curam animarum fuerint expositi.*

[49]) Všichni tito direktoři byli jesuité až do zrušení jejich řádu; nebydleli v ústavu, ale ve své koleji u Panny Marie.

rektor kanceláře konsistorní dozorci tohoto
povinnost, nejenom dům kněží navštěvovati, b
zachovávání pořádku domácího, anobrž i při
rencích od rektora a direktora držívaných, jak
alumnův předsedati, cvičením mladých kněží
chisování přítomni býti a s poradou předsta
o přijímání alumnův do ústavu a posílání ji
chovní rozhodovati, měsíčně o správě hospodářs
kázni domácí a studiích p. biskupovi zprá
učební trval rok a ti, kteříž jenom prostředn
musili jej opakovati; když se přihodilo, že i
rok v domě zůstati musili, měl direktor p
v kterých theologických vědách měli takoví
přísně bylo nařízeno, že i takoví alumnové
jim vykázaných měsíčním se podrobiti zkoušk
ními navštěvovati přednášky.

Ve válce vypuklé z příčiny sporů o dě
koušel i ústav náš. Poněvadž pevnost nál
musila proti možnému oblehání nepřátelský
3. května 1778 biskupské kapituli nejvyšší
i kanovníci a alumnové na čas války měs
Když pak v červenci t. r. nepřítel mezi Opo
se rozloživ až do Jaroměře dorážel, musil

utrpěl vojanskou nemocnicí. Aby pro kuchyň potřebného světla nabylo a alumnům pokojného ticha k studiím opatřilo, koupilo jest představenstvo od souseda Jecha za 400 zl. chlívy ke kuchyni přilehlé a dalo je rozbourati. Když pak fortifikační direkce pro novou nemocnici vojanskou 13 domů měšťanských skoupila a mezi nimi i dům, k němuž náležívaly dotčené chlívy, dala na místě od ústavu koupeném vystavěti komoru umrlčí, čímž ovšem úměr představenstva ústavu zmařen jest. Všeliké proti této stavbě námitky, i od biskupské konsistoře činěné, byly marny; ani náhrady neobdržel ústav.

Reformatorské plány, kterýmiž císař Josef II. Církev dle svého způsobu oblažiti chtěl, ohrozily i ústav náš. Dne 19. dubna 1783 oznámilo totiž gubernium zvláštním listem p. biskupu Janu Leopoldovi, že J. V. dne 30. března nařídil, aby v Praze zřízen byl *jenerální seminář* pro celé Čechy, v kterémž by kandidati stavu kněžského ze všech diecesí pod přímou dohlídkou vlády zemské bohosloví studovali a k svému povolání vzděláváni byli. Poněvadž pro zaopatřování alumnův, do tohoto semináře posílaných od pánův biskupův, dle téhož nařízení císařského všechna stipendia a všeliké příspěvky pro studující theology, zvláště pak všechny nadace domů kněží, seminářů a jiných všelijakých vychovávacích ústavů duchovních měly býti sebrány: bylo dokazováno, že prý i jmění ústavu hradeckého dodáno býti musí do pokladnice semináře jenerálního, a tudíž p. biskup listem dotčeným vyzván, aby ve čtyrech nedělích *a dato recepti* zemské vládě udal počet svých theologů, kteříž by v semináři jenerálním vydržováni býti měli a výkaz všech nadací při ústavu hradeckém. P. biskup, ačkoliv — jak sám se vyjádřil — dobrodějný úmysl císařův uznával a upřímně si přál, by své vzrůstající mládeži duchovní právo mohl opatřiti k tomu, by vychovávána byla v tomto kněžském a zároveň vlasteneckém ústavu, přece pokládal ústav hradecký za nevyhnutelně potřebný, an nejenom jeho kostelu katedralnímu potřebných služebníkův oltářních podával, ale i jemu co nejvyššímu pastýři umožňoval, že čekatele kněžského stavu aspoň nějaký čas pod svou dohlíd-

kou míti, jejich povahu osobní poznati a dle svého přání jich pro duchovní správu připraviti mohl. Proto snažil se důkladným listem od něho samého vypracovaným a dne 31. května 1783 podepsaným guberniu velikou potřebnost ústavu hradeckého pro jeho diecesi dokázati, důrazně vytknuv, že všecken ústav tento od soukromníkův nadaný jest, kteří jeho chovance zavázali k sloužení jistých mší sv., k psalování a k přisluhování v kostele katedralním. Aby ale přece něčím přispěl k semináři jenerálnímu, poukázal p. biskup na tři místa pro diecesi hradeckou v konviktě u sv. Bartoloměje v Praze založená, že by semináři jeneralnímu přidělena býti mohla. Toto předestření páně biskupovo dobře zdůvodněné dosáhlo cíle tím spíše, an císař dne 21. srpna t r. zatím se byl rozhodnul, aby mimo seminář jeneralní v každé diecesi zřízen byl *dům kněží*, kdež by čekatelé stavu kněžského po odbytých studiích theologických k přijmutí svěcení se připravovali, ve výkonech správy duchovní se cvičili a v kostele biskupském přisluhovali. *V domech kněží*, kteréž nadány budou z jmění ústavů, kdež vysloužilí správcové duchovní opatřováni byli a deficienti dostávati budou výživu z matice církevní, prodlí mladí kněží rok, na nejvýše dva roky a pak vysíláni budou do správy duchovní. Když tedy p. biskup dne 5. září t r. vládě zemské oznámil, že diecese jeho žádné matice nemá na výživu deficientův, z kteréž by takový dům kněží nadati mohla, a při té příležitosti opět prosil za ponechání ústavu hradeckého, jenž sám od sebe jest *domem kněží:* sdělila s ním vláda zemská dne 20. února 1784 nejvyšší dekret dotčený dne 21. srpna m. r. vydaný se zprávou, že hradeckému domu kněží jeho základní jmění sice zůstane, zato ale že *seminaristicum* [50]), ročně 600 zl. obnášející, kteréž ústav tento od svého založení z diecese byl dostával, nyní semináři jeneralnímu připadne. [51])

[50]) *Seminaristicum* jest daň, kterouž p. biskup Jan Adam moci, od sněmu Tridentského (*Sess. 23. c. 18.*) biskupům danou, farářům své diecese uložil.

[51]) Dne 6. září 1784 nařídil císař, aby v každé diecesi dům kněží z matice církevní nadán byl, zato ale by *fundus domorum Emeritorum* vyhlášeno bylo za jmění matice církevní.

Od té doby chováno bylo v ústavu jenom 8 vikaristův. Když pak roku 1784 chrudimský a čáslavský kraj k diecesi naší přidělen byl, musilo o 10 kněží více každého roku vysvěceno a do ústavu přijímáno býti. Že ale v domě sotva pro 12 alumnů bylo místa, byť i po dvou bydleli, podal p. biskup, upozorněn byv dne 8. listopadu t. r. od své konsistoře, vládě zemské návěští, že pro těchto 10 kněží buď nějaký dům v sousedství zakoupen, aneb na dvoře prostranné museum s dormitářem vystavěno, aneb nějaký byt na blízku najat býti musí, žadaje by sama rozhodla, co by mělo se státi, prohlédajíc k nejvyššímu rozhodnutí, dne 4. října t. r. konsistoři biskupské oznámenému, dle kterého sídlo biskupské do Chrudimi přeneseno býti má. Toto obmýšlené přenešení nepochybně bylo příčinou, proč na tuto svou žádost p. biskup teprv dne 14. listopadu 1787 obdržel odpověď a nařízení, aby k vůli rozšíření ústavu pro 18 alumnů skrze znalce nákres a předchozí počet nákladů učiněn a vládě zemské zaslán byl. Když oboje vykonáno, bylo od úřadu dvorského dne 6. srpna 1788 dáno povolení, nákladem matice církevní a sice za sumu 6428 zl. 15 $^{7}/_{12}$ kr., jak předchodně vypočteno, vystavěti nové křídlo a sice to, kteréž stojí naproti kostelu s hlavním průjezdem. Díl tento byl ale z rozličných příčin teprv roku 1790 vystavěn a až roku 1791 společné museum a dormitorium v něm upraveno.[52])

Zatím byl dekretem dvorským dne 4. července 1790 seminář jeneralní zrušen a po ukončení roku školního vše v předešlý stav uvedeno a biskupům ponechána starost o vychovávání a vzdělávání budoucího duchovenstva diecesního. Brzy nato nastala a rostla nouze o kněžstvo tak, že i v diecesi naší nejenom množství míst kaplanských prázno bylo a proto sloužení dvou mší sv. v neděli a ve svátek od jednoho kněze skoro všudy dovoleno býti musilo, ano i lokalie osiřely a větší kolatury nedostatečně opatřeny byly. Tato nesnáz nutkala p. biskupa

---

[52]) Celá stavba i s vázama na stranách sochy sv. Jana přišla na 5902 zl. 34 kr. 3 $^{1}/_{2}$ vídeňského; přebytek byl dne 2. září 1793 u vlády zemské navrácen.

Marii Tadyáše přemýšleti na prostředky pomocné, a zajisté on byl první biskup v mocnářství rakouském, kterémuž napadlo, že dotčeného nedostatku lze jest doplniti jenom otevřením gymnasií zavřených aneb zařízením nových, a když každý biskup dle Tridentského sněmu (*Sess. 23. c. 18.*) svůj vlastní bude míti seminář, kde by klerici vyučováni a připravováni byli k stavu kněžskému. V této záležitosti zaslal p biskup patero listů prosebných císaři pánu. V pátém dne 19. ledna 1802 prosil, by otevřeno bylo gymnasium v Brodě Německém od roku 1779 zavřené a předložil plan, kterak by seminář žádoucí se školami theologickými zřízen býti mohl. Když p. biskup ani mnohých a obtížných cest do Prahy a do Vídně k císařskému dvoru nešetřil, neustále klepaje a prose, vydán byl konečně dne 24. března 1802 dekret dvorský, dle kteréhož císař pán svolil, aby otevřeno bylo gymnasium brodské, v zdejším domě kněží dle předloženého planu zřízeny byly studie theologické a diecesním theologům chudobným vně studujícím slušná podpora dávána byla z matice církevní. V dotčeném listu dne 19. ledna 1802 císaři pánu předloženém vypočítal pan biskup náklady na vychování a zachování semináře a škol theologických do 11.500 zl. a sice:

1. pro 50 theologův druhý a třetí ročník vně studujících po 80 zl. podpory roční	4000 zl.
2 pro 25 theologů třetího roku (studie theologické trvaly tehdy 3 léta) v semináři chovaných, ročně po 200 zl.	5000 „
3. pro čtyry profesory theologické, po 500 zl. . .	2000 „
4. na zachování budovy, služebnictvo a jiné potřeby .	500 „
dotčená suma . .	11.500 zl.

Prameny k uhrazení těchto výdajů udány byly tyto:

1. seminaristikum, ročně	1000 zl.
2. příjmy roční dosavadního domu kněží	1500 „
3. z jmění kostelů v diecesi, jehož každého roku 49.000 zl. přebývá, ročně	3000 „

4. mešní stipendia z církevní matice rakouské, kteráž by diecesní duchovenstvo hradecké zdarma každého roku odsloužilo, za 4000 mší sv. . . . . 2000 zl.
5. z církevní matice české ostatní . . . . 4000 „
dělá dotčenou sumu 11.500 zl.

Konečně dne 25. srpna 1802 potvrdil císař pán zřízení semináře se školami theologickými dle planu od pana biskupa vypracovaného, načež pan biskup tuto radostí a požehnání plnou událost se svým duchovenstvem sdělil listem zvláštním dne 20. září 1802 v Chrasti daným, vyzývaje ho, aby theology poučilo, kterak mají studia sobě spořádati k počátku roku školního 1803, totiž dne 1. listopadu 1802, kteréhož tento ústav nový — první svého druhu v Rakousku — v skutek vejde.

Prvním dohližitelem a správcem semináře jest, jak samo sebou se rozumí, pan biskup, jehož náměstkem jest p. děkan kapitulní a předseda konsistoře; bezprostředním představeným byl od počátku semináře až do roku 1812 jenom rektor, od r. 1813 rektor a vicerektor a od roku 1823 rektor, vicerektor a spiritual.

Studie theologické v semináři byly hned na počátku (jak již podotknuto) rozděleny na tři ročníky se čtyrmi profesory. Kromě všeobecné nauky o vychovávání, později přibylé, bylo hned na počátku všem povinným předmětům vyučováno, jenom že některým bylo méně hodin než nyní věnováno, a sice: dějepisu církevnímu týdně 5 hodin, biblickým studiím nového a starého zákona 9, právu církevnímu 4, dogmatice 9, moralce a pastoralce společně 9 a katechetice s metodikou 2.

V jednotlivých ročníkách vyučováno:

a) *v prvním ročníku* dějepisu církevnímu a veškerým vědám biblickým starého a nového zákona;

b) *v druhém ročníku* dějepisu církevnímu a dogmatice a

c) *v třetím ročníku* moralce a pastoralce, pak katechetice a metodice; vše dle řádu následního:

Ordo Praelectionum Theologicarum
Diebus Lunae, Mercurii, Veneris et Sabbathi.

Ante meridiem:

Ab hora 8ª— 9ᵐ Hermeneutica V. et N. Testamenti,
„ 9.—10. Historia ecclesiastica,
item Moralis et Pastoralis;
Ab hora 10.—11. Dogmatica,
„ 11.—12. diebus Mercurii et Veneris Paedagogia et Catechetica

Eadem hora theologi tertii anni in ritibus sacris et functionibus parochialibus a Professore theologiae pastoralis practice instruentur — ast tantum in primo semestri; altero traditur Paedagogia et Catechetica.

Post meridiem:

Ab hora 2.—3. Hermeneutica V. et N. Testamenti,
„ 3.—4. Jus Canonicum,
item Moralis et Pastoralis,
„ 4.—5. Dogmatica.

Repetitio:

Die lunae ab hora 2. pomerid. —3. ex Hermeneutica V. et N
3. „ —4. altera septima ex Jure,
„ „ „ altera — ex Historia.
Die Martis ab 9.—10. ex Morali et Pastorali,
10.—11. e Dogmatica.

Recreatio:

Die Martis a meridie, et die Jovis integra.

Diebus Dominicis et festis

Ante meridiem:

Hora $8\frac{1}{2}$ matutina usque ad $9\frac{1}{2}$ Divina in ecclesia Seminarii. Ab $9\frac{1}{2}$—$10\frac{1}{2}$ institutio theologorum anni primi in ritibus ecclesiasticis per Praefectum.

Post meridiem:

Ab 3—3¾ institutio theologorum anni secundi in ritibus ecclesiasticis per Praefectum.

Ab 4.—5. Divina pomeridiana.

Roku 1804 prosil pan biskup císaře pána, by jemu z církevní matice rakouské, kteráž náramné množství mešních stipendií zadržených měla, deset tisíc mešních stipendií, obnášejících pět tisíc zlatých, milostivě přenechal, dokládaje, že skrze své duchovenstvo se postará o řádné sloužení dotýčných mší sv. a sumu tu peněžní že vynaloží dílem na zakoupení domu sousedního k vůli rozšíření velmi těsné budovy seminářské potřebného, dílem na jeho upravení a připojení k semináři. Když pak císař pán tuto prosbu páně biskupovu dne 8. ledna 1805 vyslyšel, jest dne 6. května t. r. sousední dům č. 92 za 2800 zl. koupen, načež od kanceláře dvorské dne 20. srpna t. r. zvláštním dekretem vydána ukázka na dotčených pět tisíc zlatých stipendijních, a tak pořízeno a upraveno jest nové křídlo od obydlí rektorova až k vojanské nemocnici.

Rok 1814 jest pro semináře biskupské vůbec a zvláště pro hradecký velmi památný. — Dne 7. ledna nařídila dvorská komise nad studiemi, a aby katechetika a metodika celý rok týdně pět hodin theoreticky i prakticky přednášeny byly. — Dne 29. dubna rozkázal císař pán, aby ve všech theologických ústavech nauce o hospodářství polním bylo vyučováno. (Na zdejším ústavu začal o tomto předmětu roku školního 1819 poprvé přednášeti dosavadní p. profesor *Ignat Lhotský*.) Dne 25. června nařízeno od císaře, aby na všech ústavech theologických zvláštní profesor byl nadán, kterýž by s alumny v čase jich studií celou *vulgatu* pročetl, těžší místa pomocí dobrých překladů vyložil, nepouštěje se do učené kritiky a o počátku a obsahu každé knihy krátce jich poučoval. Od roku 1814 do 1835 přednášel takovouto kursorní exegesi písma sv. profesor Čeněk Reichel zdarma. — Konečně dne 6. září rozkázal císař pán, aby ve všech seminářích biskupských čtyry ročníky studijní byly zřízeny.

Dne 24. srpna, právě kteréhož dopoledne udělena byla svátost svěcení kněžstva a většina theologův Hradec opustivše domů si byli pospíšili, vypukl z večera v jednom domě naproti kostelu Panny Marie požár, jenž tak prudce zuřil, že v krátké době značná část města i budova seminářská s kostelem plápolaly. V semináři řádil oheň náramně, protože se vzňalo dříví pro příští rok zde na dvoře navezené a pak že po odchodu alumnův nebylo, kdo by byl hasil. Požárem tímto stráven byl všechen krov semináře a kostela, spustošeny všechny stropy, co byly na rákos, poškozena některá klenutí v přízemí a spálena větší část nábytku alumnův, rektora a vicerektora i jejich knihy. I kostel utrpěl uvnitř mnoho škody, jmenovitě na oltáři, varhanách a několika stolicích; ostatek jakož i větší část knih z biblioteky seminářské uhájil vicerektor Veber pomocí několika pekařů vojanských.

Školního roku 1815 nastal nový řád studií theologických o čtyřech ročnících s nově zřízeným ročníkem prvním; posluchačové ale, kteříž předešlého roku v prvním a druhém ročníku byli, studovali dále dle starého plánu.

Předměty byly jako na universitách rozděleny následně:

a) *v prvním roce:* dějepis církevní a biblické studium starého zákona, týdně po 9 hodinách, a co mimořádný předmět dialekty orientální, týdně 2 hodiny;

b) *v druhém roku:* biblické studium nového zákona týdně 9 hodin, právo církevní týdně 5 hodin a všeobecná nauka o vychovávání týdně 2 hodiny;

c) *v třetím roku:* dogmatika a moralka týdně po 9 hodinách;

d) *ve čtvrtém roku:* pastoralka týdně 9 hodin a katechetika s metodikou, týdně 5 hodin. — Roku 1819 (jak již podotknuto) přibyla nauka o polním hospodářství co mimořádný předmět s 3 hodinami týdně. Profesorů přednášelo šest: jeden dějepis církevní, 2. biblické studium starého zákona, 3. nového zákona, 4. dogmatiku, 5. moralku a 6. pastoralku. Ostatní obligatní předměty: církevní právo, všeobecná nauka o vychovávání, katechetika, metodika neměly zvláštních profesorů, ale přiděleny byly jiným profesorům za roční odplatu.

Roku 1816 byla založena *knihovna* k vůli většímu vzdělání édeckému posluchačův bohosloví.

Již při pominulém ústavu byla jakási knihovna, kterouž ko vše ostatní, co bylo jeho, obdržel seminář. Knihy její byly le všechny starého vydání a jak podotknuto, mnohé z nich hořely před dvěma lety.

Téhož roku (1814), ale ještě před požárem byli jsou proesoři s prodirektorem se usnesli, že používajíce dotčené založí novou *knihovnu seminářskou*, a sice že profesoři prozatím dají lo ní po několika knihách theologických, kterýchž ale dle libosti nohou sobě nazpět vzíti, a alumnové zámožnější že budou ročně o 5 zl. přispívati k zakupování nových knih, (což se dělo až lo roku 1833). Usnešení toto ihned uskutečňováno. Když ale o tom v roční zprávě o ústavu theologickém sepsané oznámení učiněno bylo vládě zemské, neschválila tohoto podniknutí (zvláštní ynáškou dne 23. února 1815), poněvadž knihovna bez vědomí a schválení vlády byla založena a tudíž konsistoř biskupská vyzvána, aby plán biblioteky té předložila i se seznamem kněh a ýkazem příspěvkův peněžných, a když to vše náležitě bylo vykonáno, přišlo od vlády zemské potvrzení, jež pod čárou doslovně podáváme. [1])

Na začátku školního roku 1817 přistěhovalo se 25 alumnův

---

[1]) *Da die zu Königgrätz an der dortigen theol. Diözesanlehranstalt bildete Lesebibliotek mit den öffentlichen Lese- und Leihbiblioteken, ren Errichtung blos auf die Provinzialhauptstädte sich beschränkt, cht verglichen werden kann, weil nicht Jedermann, sondern nur die hrer und Schüler der Theologie Theil daran nehmen, und dieselbe stalt nicht Bücher aus allen Wissenschaften enthält, übrigens solche r Leitung des Rektors untersteht; so wurde vermöge eines herablangten hst. Hofkanzleidekrets vom 21. Dezember 1815 Nr. 22538 n der k. k. Hofkanzlei einverständlich mit der k. k. Polizeihofstelle, s Censurbehörde, die Bewilligung zur Fortsetzung dieser Anstalt ter den von hieraus angetragenen Vorsichten ertheilt, dass nämlich s Ausleihen der Bücher nur an geistliche Individuen geschehen rfe, und dass nur solche Bücher in die Bibliotek aufgenommen rden, welche von der Censur ohne alle Beschränkung zugelassen nd, daher jeder Zuwachs hieher anzuzeigen ist, um bei dem Büchervisionsamte die Auskünfte einzuholen, ob gegen diese Werke nichts erinnern sei. Prag, am 11. Jänner 1816.*

lopisech a prosbách pana biskupa, konsistoře biskupské a představenstva seminářského roku 1840 seminářská budova v nynější svůj stav byla rozšířena a upravena tak, že od 1. listopadu t. r. theologové všech čtyr ročníků (100 na počet původně určený) v ní byt, stravu, klerikalní oděv a j. dosud dostávají, což vše zapravuje se úroky vlastních a nadačních jistin a z církevní matice české.

Dne 18. ledna 1842 uložil pan biskup *Karel* jistinu 1280 zl. stř. nařídiv, aby její úroky 64 zl. stř. dvěma nejchudším, nejpilnějším a nejzachovalejším ze semináře do správy duchovní vstupujícím kněžím na stejno byly dávány se závazkem, by po své živobytí za nejdůstojnějšího pana zakladatele ročně jednu mši sv. sloužili.

Na začátku školního roku 1845 začal dr. Leopold Kotrbelec přednášeti nauku o vyučování *hluchoněmých* a sice ve čtvrtém ročníku týdně 2 hodiny.

Školního roku 1859 začalo se na zdejším ústavu theologickém (jakož i na jiných) vyučovati dle nového, nynějšího plánu. Až do konce roku školního 1856 vyučováno dle starého. V rocích školních 1857 a 1858 děl se přechod k novému plánu, dle něhož měl býti, a také jest přesazen *dějepis církevní* do třetího ročníku a *právo církevní* do čtvrtého. V těchto dvou rocích školních byl rozvrh hodin vyučovacích mimořádný, ani dle starého ani dle nového plánu upravený a posluchači rozličných ročníkův poslouchali některý předmět na př. nově zavedenou *fundamentalní theologii* dohromady. Dějepis a právo po ty dva roky školní se nepřednášely.

Dle toho plánu tedy nyní přednáší se:

V I. ročníku: *fundamentalní theologie* týdně 6 hodin (jest to v starém plánu tak zvaná jeneralní dogmatika, ale hlouběji probraná, zvláště co se týče filosofické části o možnosti, potřebě a jsoucnosti Zjevení Božího); *biblické studium starozákonní* týdně 9 hodin (t. starožitnosti biblické, historicko-kritický úvod do knih Písma svatého Starého Zákona a výklad některých částí vybraných hlavně z původního textu); *hermeneutica biblica* týdně

th[illegible]

[illegible]

O utrpeních, kterýchž seminář pověstného roku 1866 zakusil, zmínili jsme se při vypisování osudné války; dodáváme jenom, že dne 27. května udělil pan biskup svátost svěcení kněžstva; dne 23. června ukončen školní rok slavným *Te Deum;* dne 24. propuštěni jsou domů alumnové prvních tří ročníků a dne 27. nově vysvěcení kněží, načež téhož dne odpoledne Jeho Excell. pan biskup odejel. Dne 26. června ubytováno v semináři 112 důstojníků rakouských a asi 200 prostých vojáků; dne 27. po 10. hodině ubytováni ranění od Vácslavic, Náchoda a Nového Města: jeden plukovník, jeden hejtman a 12 jiných důstojníků rakouských; dne 28. ranění od Trutnova jsou sem přivezeni, mezi nimiž jeden podplukovník; dne 29. ušli odtud theologové, dosud zde zůstalí, a ostatní duchovenstvo seminářské; zůstal zde sám p. rektor *Jan Klein* s několika služebníky domácími; dne 30. noví ranění od Skalice a Jičína, mezi nimiž jeden saský plukovník od jízdy, jeden rakouský, pak nejvyšší komisař válečný a jeden kněz řeckého vyznání nesjednoceného a mnoho jiných důstojníků rakouských zdravých a skoro celá pošta polní, půl polní intendantury a jeneral von Zajíček. Dne 1. července polní kancelář prvního sboru armadního Clama-Gallasa i polní tiskárna, noví ranění, celý sbor operatérů (asi 12 doktorův a tolikéž sluhů); dne 2. ranění z patrol; v nemocnici zemřel jeden myslivecký nadporučík rakouský, kterýž před šesti dni v semináři byl ubytován úplně zdravý; dne 3. když bitva zuřila, zapakován hlavní obraz sv. Jana Nep.; vše, co mělo cenu, uklízeno na bezpečná místa; po bitvě ubytováno asi 150 raněných důstojníkův rakouských, mezi nimiž jeden jeneral, 2 plukovníci, 3 podplukovníci, 2 majorové a asi 20 raněných důstojníků saských, mezi nimi 2 majorové, z nichž jeden teprv dne 5. října odtud mohl odjeti; rakouský plukovník Ripper od regimentu Sigismunda zemřel v refektáři; pak sem přibyl na chvíli p. arcivévoda Arnošt a jeneral Baumgarten; dne 4. večer od 8. do 10. hodiny přenášeni jsou ranění odtud do kasamatů; dne 5. když pevnost měla bombardována býti, zazdívána jsou okna a barikády ze dříví stavěny, by zachycovaly kule; dne 8. ubytoval se zde

zdravotní sbor saský šesti doktorův se šesti služebníky; dne 10. ... ranění sem přenešeni: jeden major, (který zde 22. t. m. zemřel), nadporučík jeden (též dne 14. t. m. zde zemřel) a jeden poručík, ... dne 15. srpna polozdráv odtud odejel. Napotom skoro denně ... nášeni jsou ranění, po jednom, dvou atd. sem i odtud. Mimo ... dotčené zemřeli v semináři jeden rakouský setník od dělostřelců, jeden podplukovník, jeden regimentní adjutant a jeden rytmistr. Dne 4. října odejel odtud poslední podplukovník rakouský a ... 5. t. m. poslední major saský, a tu teprv byl seminář prost raněných.

II.

Kostel sv. Jana Nepomuckého dostavěn byl roku 1714 (od mistra stavitelského Vojtěcha Šneidra) a když dne 16. května první kněží do tehdejšího ústavu zdejšího uvedeni byli, rozmáhala se pobožnost denně v novém kostele, zatím jenom benedikovaném. Když pak proslavený mučeník dne 6. června 1721 za blahoslaveného vyhlášen, vysvětil horlivý jeho ctitel p. biskup Jan Adam nový kostel v jeho jmeno a čest v pondělí dne 1. září t. r., (pročež památka posvěcení jeho v první neděli měsíce září bývala slavena). Obraz sv. Jana na hlavním oltáři jest dílo českého mistra malířského *Brandla* a byl dle nápisu v zadu se nalezajícího téhož roku (1721) sem věnován. — Mimo hlavní oltář jsou zde ještě tři poboční: sv. Kříže a sv. Barbory na epištolní straně a bolestné P. Marie na evangelní. Oltářní kámen (*portatile*) u *sv. Kříže* má nápis: *Anno Domini 1721 die 5. Mensis May Ego Joannes Adamus Dei et Apostolicae Sedis Gratia Episcopus Reginae-Hradecensis e S. R. J. Comitibus Wratislaw de Mittrowitz consecravi hoc Altare Portatile et in eo Reliquias Sanctorum Fructuosi et Benedictae Martyrum inclusi.* — Portatile oltáře *sv. Barbory* má nápis: *Anno 1728 die 10. Mensis Decembr. Ego Wenceslaus Franciscus Carolus DEI et Aplicae Sedis gratia Episcopus Reginae-Hradecensis Sac. Rom. Imp. Liber Baro de Koschin, Almae Cathedralis Ecclesiae Olomucensis, et Collegiatae Wratislawensis ad St. Crucem Canonicus, consecravi Altare hoc portatile et Reliquias SS. Modesti et Liberati Martyrum in eo*

clusi. — Portatile oltáře *bolestné P. Marie* má týž nápis a
ou v něm uloženy ostatky *sv. mučeníků Justa a Magna.*

Na oltáři sv. Barbory jsou pěkné *sochy* sv. Jana Elemosi-
íře a sv. Jana Chrysostoma; na oltáři bolestné P. Marie: sv.
na papeže a mučeníka a sv. Jana Silenciáře. — V *kupli* jest
ěkná malba na obmítce představující sv. Jana Nep. v slávě ne-
eské. — V *hrobce* pod kostelem vyklenuté jsou mimo jiné po-
řbeni (dle nápisů tam zachovalých): *1. Urozený a statečný vla-
yka Pán pan Josef Benedikt Blaha z Chotětova, král. krajského
věnn. města Hradce Králové nad Labem měštěnín nejhodnější, a
rimator nejzasloužilejší, též chudých vdov a sirotků ochrance,
ěsta zástupce, téhož měsíce ouřad držící dne 31. ledna hodinu
stou ráno leta 1746 život svůj v Pánu dokonal. Dej mu Bůh
ehké odpočinutí, radostné z mrtvých vstání a slávu věčnou. Věku
vého 55 let. 2. Obiit in Domino Admodum Reverendus Venera-
ilis ac Praecellens Dominus Franciscus Rudolfus Dworský, Bene
eritus Curatus Lužanensis die 6. Septembris Anno Dom. 1767.
etatis suae 63 Annorum. Requiescat in Pace. 3. Hic quiescit
. D. Wenceslaus Zajíček, Episcopalis Consistorii Secretarius an-
rum 47. Obiit 19. Octobris Anno 1768. Requiescat in Pace.
J. M. J. Perillustris Dominus Franciscus Carolus Gelbig Eques
Ostrich, aetatis suae 80 Ann. Obiit 11. Septembris Anno
risti 1762. Requiescat in pace. Amen.*

Hned na počátku měl kostel sv. Jana vížku s jedním *zvon-
m* líbezný hlas majícím, napotom přibyl druhý, kteréž oba ale
ři požáru dne 24. srpna 1814 zde zuřícím se rozlily, načež
nější dva jeden 100 liber těžký, druhý 40 pořízeny byly.

Dne 19. března 1729 vyhlášen byl blahoslavený Jan Nep.
svatého k blahé radosti veškerého světa katolického, zvláště
e národa českého. Aby slavení této velevzácné události bylo
elebeno a i lid venkovský podílu vzíti mohl v církevních slav-
stech u hrobu sv. mučeníka v Praze konaných, slavena byla
avnost Svatojanská v Praze již roku 1729 u přítomnosti dvoru
sařského a za ustavičného návalu lidstva ze všech krajů tam
tujícího od 6. října po celých osm dní; pro venkov ale od-

ložena na rok 1730. V Hradci, kdež svatý mučeník již 15 l.
v kostele jeho cti věnovaném ctěn byl, konány jsou veliké
přípravy k slavnosti té a k ní tři dni, 16., 17. a 18. dubna
určeny. Pan biskup se svým duchovenstvem, magistrát a mě-
šťanstvem a jesuité se svým žákovstvem snažili se tuto církevní
národní slavnost dle možnosti zvelebiti. Na hlavním náměstí
před kostelem biskupským vyzdviženy velikolepé brány vítězné;
denně bylo slavné procesí, při kterémž, dle obyčeje tehdejšího,
chovanci jesuitův na lešeních zvláště k tomu zřízených mimické
plastická představení (živé obrazy) ze života sv. patrona české-
dávali. Po všechny tři večery bylo celé město osvětleno; nej-
více se vyznamenala kolej jesuitská, v jejíchž 34 oknech průsvit-
nými obrazy se skvěly cnosti sv. Jana. Lidu venkovského při-
putovalo k této slavnosti množství takové, že nemohl všecken
do kostelů se dostati; proto byly mše sv. u sochy na hlavním
náměstí slouženy a tam i podávána nejsvětější Svátost oltářní
tisícerým kajícníkům. — Téhož roku počala dne 16. května, kte-
réhož poprvé svátek sv. Jana Nep. (avšak jenom *in choro*) sla-
ven byl, v kostele seminářském výroční pobožnost třídenní o
svatém Janu, s kterouž plnomocné odpustky spojeny byly. O všech
třech dnech kázávali zde jesuité. Pobožnost tato časem vzrostla
až na nynější celou oktavu trvající. — Zvláštních zásluh o po-
vznešení pobožnosti v kostele tomto vydobyl sobě pan biskup
Heřman. Vyhlásiv dne 18. prosince 1772 sv. Jana Nep. za pa-
trona diecese hradecké a nařídiv, aby svátek jeho, jenž v pa-
pežském breve byl jenom jako *festum chori* vyznačen, budoucně
slaven byl co *festum fori* (svátek zasvěcený), uveřejnil dne 25.
února 1773 vyprošené breve papežské (dne 25. ledna 1772 vy-
dané), mocí kteréhož stolice apoštolská pro tento kostel na je-
den pátek doby postní, jejž by pan biskup určil, plnomocné, na
ostatní pátky téže doby částečné odpustky udělila všechněm,
kteříž by tyto dni kostel tento nábožně navštívili, svaté svátosti
pokání a oltářní hodně přijali a obyčejné modlitby vykonali.
K dosáhnutí odpustků plnomocných ustanovil pan biskup pátek
po smrtelné neděli. — Po třech dnech vydal týž svatý Otec

druhé breve, kterýmž *oltář sv. Kříže* za *oltář privilegiatní* vyhlášen byl, tak aby s každou, po celou oktavu výroční památky věrných dušiček a pak po celý rok týdně všedního dne, od pana biskupa určeného, u toho oltáře slouženou mší sv. zádušní (*missa de Requiem*) odpustky spojeny byly, kteréž té duši, za kterouž taková mše sv. se obětuje, (*quae* — slova samého breve — *Deo in charitate conjuncta ab hac luce migraverit*) *per modum suffragii* (na způsob přímluvy) oddány býti mají. Pan biskup určil k tomu pátek.

Dle inventáře roku 1798 sepsaného měl kostel sv. Jana Nep. následní náčiní kostelní drahocenné: jednu stříbrnou monstranci pozlacenou, jedno takové ciborium, 4 kalichy s patenami stříbrné a pozlacené, jednu stříbrnou patenu v burse, jeden pacifikal stříbrný, jeden pár konviček mešních stříbrných i s táckem, jednu velikou stříbrnou lampu, jednu kaditelnici stříbrnou i s loďkou, dva svícny stříbrné — Svícny tyto musily roku 1807 prodány býti na zapravení taxy za punsirování. Dle nejvyššího nařízení dne 16. prosince 1809 vydaného byly dne 5. února 1810 do c. k. mincovny pražské vydány dva kalichy i s patenami, tři hřivny dva a půl lotu těžké, a lampa 17 hřiven 3 loty těžká. Do c. k. zatímního úřadu výplatného v Hradci musily vydány býti dne 9. dubna t. r. monstrance 8 hřiven 14 lotů těžká, konvičky mešní i s táckem 2 hřivny 3 loty těžké, kaditelnice s loďkou 6 hřiven 7 lotů těžká a pacifikal 8 lotů těžký a pak dne 26. dubna t. r. dva podstavky kalichů a jeden ciborní.

Za tyto skvosty odvedené obdržel kostel dvě obligace komory dvorské v ceně 610 zl. r. č., kteréž dávaly tři úroky ze sta. Poněvadž ale kostelům pátý díl ceny odvedeného zlata a stříbra na zálohu k pořízení jiného náčiní kostelního ze sprostých kovů povolen byl, vykázal úřad krajský dne 29. května 1810 kostelu sv. Jana Nep. 100 zl. k pořízení tří podstavků k dvěma stříbrným hlavám kalichů kostelu ponechaným a k jedné ciborní, kteréžto peníze od zatímního úřadu stříbro vyplacujícího v Hradci vyplaceny byly. [6])

[6]) Hlavní *prameny*, kterýchž jsme u sepisování tohoto článku použili, jsou tři rukopisy, dva J. M. pana vikáře jeneralního **Jana Raisa:**

Zásluh platných o kostel sv. Jana Nep. vydobyl sobě rektor semináře veledůstojný pan *Jan Klein.* Aby totiž vnitřní úprava jeho přestala býti liturgickým pohoršením pro alumny a vzorem neliturgického uspořádání svatyň pro kněžstvo diecesní, měnil pan rektor již od roku 1860 ponenáhlu to nejpotřebnější a sice nákladem svým, poněvadž kostel tento nemá pána podacího, matice církevní jakoby o něm nevěděla a roční příjem z nadací sotva na denní potřeby stačí. — Jeho snahou a nákladem menší kalich se stříbrnou patenou nově vyzlacen, větší kalich nákladem 50 zl. v důstojný a slavnostní proměněn; mešní roucha dle církevních vzorů a barev, pláštíky na ciborium (od školních sester věnované) a asi 70 superpelicef, dílem nových dílem z rochet předělaných, zřízeno; sakrystie umývadlem a předepsaným náčiním opatřena; hlavní oltář na místě tabernakula předešlého, velmi nevkusného, z cela dle rubrik skvostně zřízeným svatostánkem, zlatem, platinou a bílým hedvábím okrášleným a nahoře mistrovským křížem starobylým, z kostela katedrálního nabytým, ozdoben; hlavní obraz sv. Jana Nep. od Brandla, věkem a průvanem schatralý, podlepen a obnoven; kovové svícny nově pozlacené a postříbřené dle rubrik spořádány tak, že nyní 14 voskovic pohodlně může hořeti zároveň, kde dříve sotva pro 6 místa bylo; po odstranění truhlářských obrub a neslušných sošek anjelů s oltářů postraních mapy, konvičky a jiné potřeby oltářní dle rubrik na všech čtyrech oltářích zřízeny; neslušný obraz svaté panny Barbory za jiný darovaný, opravený a na postraním oltáři vystavený vyměněn; dřevěné sochy čtvera svatých Janův na pobočních oltářích přiměřeně vykrášleny; lampa i lustr opraven; zpovědnice dvířky u mřížek šoupacími a zpředu závojem opatřeny; hlavní dvéře kostelní nákladem 90 zl. důstojně předělány; na opravenou a nově obarvenou věž ozdobný kříž pozlacený na nové kouli pozlacené vyzdvižen a štít průčelní

1. *Skizze einer Geschichte des ehemaligen Priesterhauses in Königgrätz* a 2. *Anhang. Geschichte der Seminärskirche;* třetí pana professora dra. **Josefa Schazla:** *Chronologische Geschichte des Königgrätzer bischöflichen Klerikalseminariums und der damit verbundenen theologischen Lehranstalt.* Všechny tři rukopisy uloženy jsou v archivu seminářském.

křížem s pěti pozlacenými hvězdami ozdoben; venku na kostele, právě tam, kde vnitř na hlavním oltáři Nejsvětější Svátost se chová, vymalován na obmítce veliký kříž slunečnými paprsky okrášlený, na němž spočívá na knize beránek.

V den bitvy 3. července 1866 okolo čtvrté hodiny odpolední dal pan rektor hlavní obraz, aby ho snad nerozstříleli, z rámu vyndati, na dřevěný válec navinouti a ve sklepě, kde již bylo co lepšího z kostela uloženo schovati. — Na památku pruské střelby, kteráž dne 5. t. m. kostel sv. Jana dvěma kulema dělovýma zasáhla, dal pan rektor jednu z nich zazdíti na místě kam udeřila a druhou olejem na obmítce vymalovati do štítu, který jí porouchán byl.

Boromeum či seminář studující mládeže.

Rozkazem císaře Josefa II. byl seminář studující mládeže, od jesuitův v Hradci založený a vydržovaný, dne 1. dubna 1786 zrušen. Potřeba podobného ústavu ukazovala se v novější době větší a větší, zvláště od roku 1848; neboť, kdežto až do toho roku do biskupského semináře theologického tolik studujících se hlásívalo, že jich některého roku přes polovici musilo býti odkázáno:- ucházelo se jich od té doby o přijetí do semináře toho tak málo, že rostla nouze o mladé duchovenstvo. Tudíž usnesl se J. Excell. pan biskup Karel, že pomocí Boží a svých diecesanův zřídí nový ústav dle předpisu sněmu Tridentského, roku 1562 slaveného (*23. ses. 18. cap. de reform.*). První příspěvek, 116 zl. 25 kr. r. m., k tomuto ústavu položili dne 10. října 1850 u biskupské konsistoři kněží biskupství hradeckého, kteříž ode dne 5 až do 9. srpna t. r. podílu vzali v exerciích duchovních, k vyzvání J. Excell pana biskupa zde v Hradci konaných. Roku 1851 sebráno bylo k témuž účelu 218 zl. a 1252 zl. k. m. roku 1852. — Napotom dne 12. ledna 1853 J. Excell pan biskup vydal pastýřský list kněžstvu i lidu sobě podřízenému, kterýmž snažně prosil je všechny, by modlitbou a almužnami podporovali blahodárné podniknutí toto. Otcovské volání stařičkého pastýře nejvyššího vyslyšáno bylo v celém bi-

hoto vyjednávání, protože řád jesuitský, je
gymnasium to a i řízení semináře studující m
prohlásil, že by takovému úkolu nepostačil pr
k tomu způsobilých. Bylo tedy usnešeno, aby
právě v smyslu koncilia Tridentského zřízený
mládeže, alespoň přece ústav studujících z
kterýž by byl pod dohlídkou a správou ducho
vanci by veřejné gymnasium navštěvovali. K t
tedy od p. Františka Střemchy, majitele mlý
dům, při němž jest právo varečné pod číslem
k. m. (dne 8. února 1855), pak roku 1857 je
Tomkové, pod číslem 184. za 6.000 zl. k. m. a
k. m. pod číslem 192. od paní Alžběty Waldh
léta 1858 byly všechny tři domy tyto rozbou
kevní slavností základní kámen nové budovy p
*Fundamentum Seminarii puerorum posuit Car
Aprilis 1858.* Ve stavbě, kterouž František
stavitelský mistr, řídil, za příznivého počasí
tak že následního roku byla dokonána; stála 6
nepočítaje, co dáno staviteli, atd. a za nářad
bytek. Dne 29. září 1860 sám J. Excell. pa
posvětil, oddav jej pod ochranu svého pat
Boromejského, pročež i ústav sám jest na
Zavírací kámen, do něhož vložena byla pam

Boromeum dáno jest pod správu tří dozorcův, ředitele, místořiditele a spirituala; domácí pak hospodářství odevzdáno chudým sestrám školním od Matky Boží, kteréž je hned téhož dne (29. září) na se vzaly, a sice zatím tři sestry a dvě čekatelky, začež sestrám po 100 zl. a čekatelkám po 60 zl. vykázáno jest. — Na konci školního roku prvního (1861) byli v semináři 62 studující, a sice 2 ze sedmé třídy gymnasialní, 7 ze šesté, 11 z páté, 5 ze čtvrté, 14 z třetí, 11 z druhé a 12 z první.

Podotýkáme, že socha sv. Karla Boromejského a biskupský znak v průčelí Boromea stojící jsou dílo sochaře pražského Ježka.

Nadace při Boromeu.

1. Nadace z celé diecese roku 1855 dobrovolnými příspěvky duchovenstva i diecesanův založena na památku kněžských druhotin J. Excell. pana biskupa Karla. Z úroků základní jistiny, kteráž dne 31. prosince 1865 6.580 zl. obnášela, mají chudí, nadaní žáci gymnasialní, projevující obzvláštní náklonnost k stavu duchovnímu, v Boromeu až do vstoupení svého do bohosloví, bezplatně opatřeni býti.

2. Nadace od pana *Václava Šovčka*, faráře v Číbuzi, roku 1857 jistinou 2.000 zl. založená; avšak pan zakladatel vymínil sobě na čas svého života úroky této nadační jistiny.

3. Nadace, kterouž pan *František Pelikán*, infulovaný arcijahen při biskupském kostele sv. Ducha, roku 1857 jistinou 2.000 zl. založil a pak roku 1861 druhou jistinou 1000 zl. rozmnožil, vymíniv si pro sebe a osobu druhou doživotních úroků z obou jistin.

4. Nadace, kterouž roku 1857 *Jan Vacek*, profesor na theologickém ústavu zdejším, jistinou 2.000 zl. založil, vymíniv si doživotních úroků z této jistiny pro sebe a osobu druhou. Posledního prosince roku 1865 obnášela tato nadace 2.100 zl.

5. Nadace, kterouž pan *Jan Nep. Stárek*, doktor a profesor bohosloví v Hradci, jistinou 2 360 zl. roku 1858 založil, vymíniv si doživotních úroků z této jistiny pro sebe a osobu druhou.

6. Nadace, kterouž roku 1858 pan *František*
v Kalné, jistinou 4.000 zl. založil, vymíniv si doži
z jistiny té pro sebe a osobu druhou.

7. Nadace, kterouž roku 1859 pan *Josef*
v Marešově, jistinou 2.050 zl. založil, pod výmink
této jistiny za jeho živobytí semináři studující mlá
smrti ale jeho neteři vypláceny byly, pokud ona
napotom opět semináři.

8. Nadace roku 1860 od pana *Aloisa Mach*
v Nové Pace, jistinou 2.000 zl. založená; zakladat
doživotních úroků z této jistiny pro sebe a osobu

9. Nadace pro studující, kterouž roku 1860 p
Šoffr, ředitel a katecheta realní školy zdejší, jisti
založil, vymíniv si doživotních úroků z jistiny t
osobu druhou.

10. Nadace, kterouž roku 1860 pan *Ant.*
v Opatově, jistinou 2.000 zl. založil s touže výmin

11. Nadace, kterouž pan *Dominik Filipp*, mís
romea, roku 1861 jistinou 2.000 zl. založil, jejíž
datel dle možnosti a pokud sám v Boromeu zůst
tohoto ústavu věnovati chce; po smrti jeho má nad
účinkovati.

12. Nadace, kterouž roku 1861 pan *Alois K*
v Roketnici, jistinou 1.600 zl. založil, vymíniv s
své rodiče doživotních úroků z jistiny té, jižto nap
kladatel ještě o 400 zl. rozmnožil. [1])

Do posledního prosince roku 1865 byly ještě
dace založeny:

13. od nejmenovaného 2.000 zl.;

14. od téhož 2.000 zl.;

15. od pana *Aloisa Fináčka*, biskupského vik
v Přibislavi, 2.000 zl.;

---

[1]) Obšírnou zprávu o Boromeu vydal roku 1861
Filipp ve spisku: *Biskupský pacholecký seminář Borro*
Králové.

16. od pana *Matyáše Koslera*, administratora v Kuksu, 2.600 zl.;

17. od pana *Ant Laciny*, faráře v Lochenici, 2.000 zl

18. Nadace pro studující *z Jilemnice* 500 zl. (Na konci roku 1867 obnášela tato nadace 1 300 zl.)

19. Nadace *Jana Pusche*, 1 akcie dráhy severní 1 000 zl.

20 „ „ „ „ „ 1 000 zl

Do posledního prosince 1866 založil pan Jan Vacek, emerit profesor bohosloví druhou, tedy

21. nadaci 2.000 zl ;

nadace jilemnická vzrostla na 1.000 zl.;

a nové dvě nadace jsou zřízeny:

22. Jana Pusche 1.700 zl. a

23. nejmenovaného 2.000 zl

Mimo to měl ústav tento posledního prosince 1866 jistinu za 25.759 zl $96^3/_4$ kr. a roku 1867 téhož dne 28 445 zl $86^1/_4$ kr.

Školního roku 1867 bylo v boromeu chovancův 93, roku 1868 112.

Kostel Nanebevzetí Panny Marie

(někdy Jesuitský)

Fridrich Oppersdorf starší svobodný pán z Duby a Fridšteina, pán na Žampachu, ustanovený od J. M císaře v kraji hradeckém komisař v reformaci náboženství, svou závětí odkázal dne sv. Havla, 16. října 1629, řádu jesuitskému statek žampašský a dům v Hradci koupený, přeje sobě, aby řád oboje tyto nemovitosti, jest-li by jinak jich nepotřeboval, k založení nové koleje v Hradci užil. [1]) Dne 18. května 1632 zemřel pan Oppersdorf, a jesuité ujali se odkazu jeho. — První jesuita, kterýž na delší dobu do Hradce zavítal, byl kn. Adam Kravar-

---

[1]) Dům ten koupil pan Friedrich z Oppersdorfu, tehdy J. M. císařský hejtman jednoho praporce pěchoty německé a arciknížete Karla Rakouského komorník, dne 10. června 1623 za 2000 kop miš. v hotovosti od paní Ludmily Kvinvičové ze Sobince. — Dle Švendy jest to dům pod číslem 11.

o konečném přijetí jesuitův do města, načež
a rada vydali úpis, kdež jmenem veškeré ob
tovaryšstva Ježíšova v právo společnosti obc
aby smlouvu o jisté místo se sousedy učinic
obecní v městě se nenachází, kteréž by k vy
žiti mohlo kromě domů sousedských), kolej
svobodně bez překážky vyzdvihnouti mohli
předností a svobod města nyní i budoucí čas
na náměstí sedm domů od soldatesky
štěných. Ty tedy skoupili jesuité a čtyr
5278 zl. 20 kr.

Nejprv ubytovali se jesuité téhož ješ
pana Oppersdorfa obdrženém. Prvním supe
misionář Kravarský. Popravivše zakoupený
hovali se dne 20. července do nich, v den s
žili tam v zatímní kapli první mši svatou
začátku měsíce srpna otevřeli jsou zde ško
konci roku 1636 bylo zde již pět kněží s je
následního zřídili novou kapli prostranější,
městí schody vedly. V této kapli přisluhov
kání a oltářní.

Když dne 15. června 1638 Švédové o
se blížili, unikli jesuité do Moravy a te
1640 vraceli se; avšak pro spoustu v jejic

zřídili *seminář pro mládež studující* a *residence* zdejší od jenerala jesuitského nazvána *kolejí*. Tehdy bylo zde osm jesuitův.

Zatím obdržel řád jesuitský opět nový statek. Svobodný pán Kašpar Gram majitel Potenšteina, Vamberka a Kostelce nad Orlicí odkázal totiž dne 1. ledna 1633 (zemřel dne 28. března t. r.) Kostelec se vším příslušenstvím jesuitům pražským pod výminkou, kdyby jeho syn Kamil nezletilý aneb bez dědicův zemřel; zavázal je ale, by na Kostelci vystavěli kostel ke cti Panny Marie. Po časné smrti pana Kamila připadlo skutečně panství kostelecké řádu jesuitskému (roku 1638). Napotom smluvili se jesuité pražští s vdovou po panu Kašparu Gramovi a její dcerou jedinou společně požádati pana kardinala a arcibiskupa pražského, Arnošta z Harrachu, by z důležitých příčin ne v Kostelci ale v Hradci při koleji vystavěn byl kostel s týmiž podmínkami, s kterýmiž dle závěti pana Kašpara z Gramu vystavěn býti měl v Kostelci. Zvláštním listem, dne 29. ledna 1647 vydaným, svolil k tomu pan arcibiskup. [8])

Dne 30. března 1654 učiněna smlouva s mistrem stavitelským, Karlem Lurago, kterouž se zavázal, že ve třech letech dle plánu od jenerala jesuitského v Římě potvrzeného kostel vystaví. A již v pondělí dne 27. dubna t. r. s velikou slavností světskou i církevní položen jest od pana arciděkana Martina Štípka „ve vchodu u hlavních dveří na levé straně“ základní kámen k novému kostelu Nanebevzetí blahoslavené Panny Marie. Rok nato založena byla *kaple sv. Josefa*, k čemuž nepochybně dal příčinu rozkaz císaře Ferdinanda III., jímž s povolením papežským nařídil, by na památku pokoje s nepřáteli učiněného svatý pěstoun Pána Ježíše co patron Český ctěn a jeho svátek výroční příště svěcen byl slavností veškerou. — Poprvé byl tento zasvěcený svátek sv. Josefa v Hradci slaven dne 18. dubna 1655 a napotom (od času císaře Josefa II.) v neděli třetí po velikonoci.

---

[8]) Pan Gram odpočívá zde v kryptě kostela P. Marie se svým synem a dcerou, jak o tom svědčí nápis na tamějším jejich společném náhrobníku: *Hic jacet fundator templi nostri Cas. L. B. de Gramb cum filio et filia. Orate pro illis. 1633*

Ten den před svátkem neposkvrněného Početí Panny Marie 1658 pan děkan Pavel Žák u slavném průvodu přenesl Velebnou Svátost z prozatímní kaple do kostela Panny Marie a zde první oběť Nového Zákona Bohu obětoval, ač kostel ještě nebyl dosud zcela dokonán a ozdoben; avšak od toho dne konány jsou napořád v něm všechny služby Boží.

Roku 1664 ukončil frater jesuitský Krištof Reichl malby své na obmítce v kostele Panny Marie.

Konečně v neděli dne 10. října 1666 vysvětil pan biskup Matouš dokonale upravený kostel, jeho hlavní a dva postranní oltáře sv. Ignáce a sv. Xaveria. Do oltářní hrobky svatých ostatkův oltáře hlavního vložil pan biskup svaté ostatky náležitě dní a list pergamenový, jejž vlastní rukou napsal: „*MDCLXVI Die 10. Mensis Octobris Ego Matheus Ferdinandus a Bilenberg ex Ordine S. Benedicti, Proto Episcopus Reginae Hradecensis Consecravi Altare hoc in honorem B. V. Assumptae, et Reliquias SS. Martyrum S. Floriani, S. Aemiliae et S. Cyriae in eo inclusi, et Singulis Christi Fidelibus hodie unum annum, et in die Anniversario Consecrationis hujusmodi, ipsum visitantibus, quadraginta dies de vera Indulgentia, in foro Ecclesiae consueta, concessi.*“

Nadělení velikého dostalo se jesuitům hradeckým léta 1677. Rytíř Rudolf Bedřich z Vínoře, poslední člen mužský rodu svého, pán na Popovicích, Rosnici a Přímu, dne 30. července t. r. sepsal svou vůli poslední, mocí kteréž všechny vesměs statky své odkázal jesuitské koleji hradecké s dodatkem: „aby kolej tato z pozůstalých statkův jeho ničeho nižádným způsobem odprodati ani vyměniti neměla moci.“ [9])

Dne 22. února 1679 ovdovělá paní Marie E. M. Hieserlová, dědičná paní na Košumberce slavně odevzdala a přivtělila koleji hradecké novou residenci řádu jesuitského s kostelem Panny Marie od ní na Chlumku (u Luže) založenou a zatím Bohovicemi s dvorem a polovicí vsi Bělé nadanou A když pak ři

[9]) Pohřben jest v hrobce kostela P. Marie; nápis na jeho tamější náhrobníku jest: *Hic jacet Rudol. eques z Winorze pater benefac. munific. coll. nostri. Orate pro eo. 1677.*

března 1684 jediná dcera její paní Františka Teresie hraběnka Lamberková v Brně zemřela, odevzdala paní Hieserlová dne 28. července (t. r.) právně pro residenci chlumeckou rektoru hradeckému hrad Košmberk s pivovarem a dvorem, městečko Luži s dvěma hospodami, mlýn Podolský a jiné čtyry mlýny, vsi Veletice, Zdislav, Štěnice, Srbce, Hlubokou a dvůr domanický se vším k tomu náležitým příslušenstvím.[10]) Téhož ještě roku dala táž paní jesuitskému semináři hradeckému v deskách zemských na statku košmberském a Domanicích pod úrok upsati 10.000 zl., kteréž by po její smrti jemu připadly pod tou výminkou, by pro spásu duše její z úroků této jistiny, jak dostačí, v semináři chudí studující chováni a mimo školní předměty v nábožnosti a dle možnosti i v hudbě cvičeni byli, začež je zavázala, by každého roku jednou na některý svátek na Chlumek putovali a tam mši sv zpěvem a hudbou oslavovali. K svátku Narození Panny Marie roku 1691 první taková pouť vykonána

Roku 1703 s povolením pana biskupa Tobiáše počali jesuité v neděli mezi oktavou Božího Těla dopoledne ze svého kostela ke čtyrem oltářům na dolejší náměstí slavný průvod konati

V neděli XII. po sv. Duchu, 23. srpna 1716 byla v kostele kolejním zvláštní slavnost ke cti Jana Františka Regis, kněze z tovaryšstva Ježíšova, jehož svatý Otec Klement XI právě toho roku za blahoslaveného vyhlásil. Skoro celé město a veškeré okolí shromáždilo se toho dne před kostelem a v kostele, před jehož dveřmi ozdobený obraz téhož blahoslavence vystaven byl. Kostel sám proměněn v květinnou zahradu Na hlavním oltáři skvěl se veliký obraz blahoslaveného Jana Františka a po obou stranách pnulo se lešení, na němž 12 osob stálo oblečených za cnosti, kterýmiž tento blahoslavenec za živobytí svého byl se skvěl; na pravém lešení představována jest jeho vzorná láska k Bohu a bližnímu, a na levém jeho nepřemožitelná trpělivost v protivenství mysli a těla Po slavnostním kázaní byla slavná mše sv. zpívána

---

[10]) Srovn: *Památky arch. a místop.* IV Str. 56

Podobným ač ještě okázalejším způsobem slaveno bylo r. 1727 vyhlášení za svaté vyznavačův Alojsia Gonzagy a Stanislava Kostky, obou z tovaryšstva Ježíšova, jež byl minulého roku svatý otec Benedikt XIII. učinil. V sobotu dne 16. srpna před kostelem jest bubnováno a troubeno, pak byly slavné nešpory. Nazejtří v neděli XI po sv. Duchu po slavných ranních službách Božích od sv. Ducha hojný průvod byl veden. V kostele bylo patero lešení, představujících cnosti a slávu těch svatých mládencův; u hlavního oltáře bylo napodobněno devatero kůrů anjelských plesajících s těmito novými anjely. Před kostelem stála vítězná brána a divadlo slávy s nápisy a podobiznami, an vnitřek kostela ozdoben byl ještě červeným damaškem a kvítím. Průvod vedl sám pan biskup za hlaholu zvonů, trub a za střílení z 24 moždířův; slavné služby Boží velké na to následovaly. V večer od osmé hodiny dosti dlouho hrála hudba před kostelem u vítězné brány skvostně osvícené. Kostelní slavnost trvala osm dní.

Třetí podobnou slavnost konali jesuité v neděli po Nanebevzetí P. Marie, dne 27. srpna 1738, když blahoslavený František Regis za svatého vyhlášen byl, jehož životopis při té příležitosti v 800 výtiscích mezi lid rozdán.

Roku 1757 dne 1. dubna přistěhoval se sem z Kutné Hory frater Ignác Rab, rodič Nechanický, výborný malíř, by život sv. Ignácia do kolejních chodeb vymaloval.

Kterak kolej i s kostelem požárem od pruských paličů dne 11. července roku 1762 spustošena byla, vypravováno jest ve všeobecných pamětech města. Na to v neděli dne 18. t. m. sloužili mše svaté v domácí kapli a dne 25. t. m. obdrželi od biskupské konsistoře povolení k vykonávání služeb Božích, ale ne kázaní, v kapli sv. Vácslava v studentském semináři a pak, když všichni rozprchlí údové se byli navrátili, opět dne 2 srpna otevřeli školy, kterýmž na místě vyhořelých školních světnic, museum a refektář byl propůjčen. Opatřivše kapli sv. Josefa, počali dne 1. listopadu v ní služby Boží konati. V počátku školního roku 1763 opět školní dům tak dalece upravili, že i novou věžku na něj vyzdvihli a jí novým zvoncem opatřili.

Roku 1765 opravivše klenutí kostela, jesuité dali hlavní ř „sličně a skvostně na zdi od Noldingra malíře a měšťana žského vymalovati“, tak že o slavnosti Nanebevzetí P. Marie t první mše svatá na něm sloužena byla.

Konečně ve středu křížovou dne 7. května 1766 vysvětil biskup Heřman, ve zvláštním stanu před kostelem na náıtí postaveném pět nových zvonů pro kostel Panny Marie, a : první na jmeno Nanebevzetí Panny Marie, druhý sv. Jana ɔomuckého, třetí nejmenší sv. Aloisa a Protektora, čtvrtý sv. acia a Františka Xavera a pátý „zvon umírajícího bratrstva“; ıední dva visí na západní věži. Na to v neděli XI. po veliıoci, dne 11. t. m., vysvětil slavně týž pan biskup kostel ıebevzetí Panny Marie, an posledním požárem velikého jest vzal porušení.

Zvláštním rozkazem císařským, dne 1. září 1770 vydaným, o všem klášterům zapovězeno, v městech vlastní lekárny žovati; proto přenesli hradečtí jesuité svou lékárnu do své idenci na Přím

Zatím naplňoval se výrok pověstného Kalvína řkoucího [11]): suité ale, jenž nám nejvíce odpírají, mají se buď *pobiti*, aneb, ıůže-li se příhodně to státi, *vyhoditi* aneb jistě *lžemi a pomluı potlačiti.*“ Bylit jesuité již roku 1759 z Portugalska vypoeni a na pobřeží Církevního statu vyvezeni; roku 1762 (2. srpna) francouzského parlamentu a 1764 od krále Luvíka XV. jeřád ve Francouzsku za zrušený prohlášen; roku 1767 ıoci z 2. na 3. dubna) ve Španělsku násilně do přístavů doreni a do Církevního statu přeplaveni; téhož roku 1767 listopadu) z Neapolska a pak i z Parmy a Piacenzy vypui; konečně na dolehání burbonských dvorů a Portugalska 21. června 1773 papež Klement XIV podepsal bullu: „*Do-*

[11]) Jesuitae vero, qui se maxime nobis opponunt, aut *necandi*, aut si commode fieri non potest, *ejiciendi*, aut certe *mendaciis* et *calum-opprimendi sunt* (*Dr. J. Alzog. Universalgeschichte d. christl. che. 1846.* Pag. 993—999.)

minus ac redemptor", mocí kteréž řád tento po veškerém stanském světě za zrušený prohlásil [12])

V sobotu dne 16. října 1773, jak od biskupské ... nařízeno bylo všem jesuitům zdejším, odsloužili časně ... svaté a v 7 hodin kostel zavřeli. Smíšená komise, od ... konsistoře a od zemského gubernia zřízená, brzy do... do koleje a poručivši kolej zavříti, svolala všechny ... fektáře. Bylo jich toho dne zde 26, a sice, kněží 15: Přikryl rektor, Joannes Farabosko ministr a preses ... Karel Michálek ranní nedělní kazatel a preses bratrstva „... smrti", František Hoch učitel rhetoriky a preses kong... latinské, František Krejčíř ranní sváteční kazatel a ... Ignac Musil sváteční kazatel a preses bratrstva českého, ... Noblic řiditel hospodářství v Žampachu, Ignaz Schönfeld ... semináře svatovácslavského a prefekt škol, Jan Hayden ... biskupské konsistoře, direktor studií v semináři bisk... prefekt biblioteky, Matěj Pruha spiritual a zpovědník, ... Černý učitel páté školy, Vácslav Schmidbauer prokurátor, ... sef Rost z Jičína k pomoci kazatelům sem odeslaný, ... Podhájecký vyslanec biskupský, ale zdejší koleji připsaný a ... Navrátil misionář na Skalce sem patřící; magistrů 5: ... Kryš gramatista, Antonín Peč principista, Josef Jílek ... tista, Vácslav Záhorský syntaxista a Karel Valenta pro ... školu na budoucí rok z Olomouce sem zřízený; bratří 6: ... tišek Plavina kuchař, Ignac Skřivánek apatikář, Jan K... spodář, Josef Fejfar sakristian a krejčí, Josef Hložek ... stolník a Matěj Freyzkorn sklepník a truhlář. Mimo ty... zde přítomné byli ještě k zdejší koleji připsáni: kn... Boll a frater Filip Stolle, jenž ale u pana biskupa zdejšího ... bývali a tudíž i v Brně zrušeni byli

Těm tedy v refektáři shromážděným cís. král. ...

[12]) Řád jesuitský byl roku 1540 a 1543 od papeže Pavla III. ... — Po jeho papežském zrušení jediný král pruský Fridrich II. ... k tomu svolil, by jesuité, v jeho statu usazení, řeholní oděv ... a ruská cárovna Kateřina II. *přes všechno domlouvání papežské zakázala prohlášení bully* „Dominus ac redemptor." (*Loco cit.*

dekret dvorský od sekretáře krajského, pak od konsistorního sekretáře zrušovací bulla papežská přečtena jest. Na to, když pan krajský hejtman prohlídnul sklep, kdež dva sudy desítivěderní vína rakouského nalezeny jsou, zasedla veškerá komise v refektáři k obědu, při kterémž pan krajský hejtman na předním místě seděl. Po obědě dala se krajská komise do prohlížení celého domu, hledajíc a prohlížejíc zvláště pokladnice; když pak ale ve všech přes 100 tolarů se nesečtlo, dle dvorského dekretu správcům koleje přísahu uložila komise: že ničeho neodcizili, nic sobě nevzali ani jiným nedarovali, tím méně co schovali, ukryli neb zapřeli; na to přísahali rektor, prokurator a socius jeho kn. Jan Kühnl. — Zatím duchovní páni komisaři kostel a věci kostelní přehlížejíce, každý oltář a veškerou jeho ozdobu s cenou vypsali. Všem pak jesuitům nařídili, co nejdříve oděv tovaryšstva vyměniti za světský, aniž více v oděvu jesuitském z koleje vycházeti. Jurisdikce dle bully všem odňata jest s přípovědí: až oděv promění, že jim opět navrácena bude a povoleno, v kolejním kostele tiché mše svaté sloužiti. Jediný kn. Hayden, maje co přísedící konsistorní o tom všem již dříve známost, hned toho dne po obědě obleknuv se v připravenou již kleriku církevní, s navrácenou jurisdikcí u večer do biskupského semináře na první nocleh se přestěhoval. — Větší díl jesuitův, zvláště několik starcův a gymnasialní učitelé, zůstali delší ještě čas bytem v koleji. Poněvadž krajská komise nenalezla v koleji tolik peněz, jak se myslilo a očekávalo, musila krajská filialní pokladnice vyplatiti peníze na odbytí jesuitův; každému jesuitovi zdejší koleje bez rozdílu vyplaceno jest 100 zl. na oděv nový a 16 zl. na měsíc na výživu, leč by nějakého úřadu dosáhnouce většího platu zasloužili. Magistrům a fraterům 48 zl. pro jednou navždy vyplaceno. — Nikdo nesměl z koleje nic více odnesti, než jenom nábytek skrovný a chudobný svého pokojíku. Knihy musily v bibliotece býti nechány. — Od 18. října po několik dní byla veřejná licitace v koleji na vše, cokoliv zde nalezeno. I mramorové dveřní pažby vylámány a s dvířkami od kamen a s hodinami věžními vyprodány. K tomu po-

dotýká kn. Švenda, že na všech statcích jesuitských, kde před tím jenom písař od koleje placený neb nějaký správčík býval, ihned páni vrchní, „důchodní, kontribuční a k nim kontroloři v hojném počtu zřízeni a usazeni byli.“

Za doby zrušení řádu jesuitského v Rakousku bylo *v české provincii*, totiž v Čechách a na Moravě, dle katalogu z téhož roku (1773) 1.068 jesuitův a sice kněží 594, magistrů 199, bratří 209, nováčků skolastikův 51 a nováčkův bratří 15. *Na Moravě* bylo 7 kolejí: v Brně, Olomouci, Opavě, Uherském Hradišti, Znojmě, Telči a Jihlavi a 3 residence: v Těšíně, Čejkově a v Tuřanech, s 416 údy. *V Čechách* bylo 13 kolejí: v Praze na Malé Straně, v Starém a Novém městě, Březnici, Chomoutově, Krumlově, Chebu, Jičíně, Klatovech, Kutné Hoře, Hradci Králové, Litoměřicích a v Hradci Jindřichově; 9 residencí: v Jeníkově (Golčově), Košmberku (na Chlumku), Liběšici, Bohosudově, na Svaté Hoře, v Tuchoměřicích, Doupově, Staré Boleslavi a ve Vopařanech, s 603 údy. (Žirecká residence s 8 kněžími a 4 bratřími příslušela k provincii Rakouské a její údové připsáni byli k noviciatské koleji u sv. Anny ve Vídni.) Odpočítají-li se ti, kteříž v Sasku bydleli a od Rakouska ničeho neobdrželi, pak ti, kteříž ve Vídni a jinde rozesláni byli a 21 kněží, jenž u rozličných regimentů vojanských kaplany byli, sotva v celých Čechách 340 kněží jesuitských toho roku se nalezalo a přece nedostávalo se hned prvním rokem na jejich vyživení dostatečných důchodův ze všech statkův jim odňatých.

Od nového roku školního (3. listopadu začatého) vyučovali tíž učitelové, kteréž ještě před zrušením pater provincial byl pro tento rok zřídil a jenž všickni od zemského gubernia jsou potvrzeni; i prefektem gymnasialním jmenován byl exjesuita kn. František Hoch. Žákův bylo toho roku (1773—4) 106. Učitelům připovéděno 29 zl. 10 kr. měsíčního platu, tedy na rok 350 zl.; avšak dlouho takového neužívali, an jim na 300 zl. ročních snížen byl. Magistrům povoleno při školní práci theologii studovati a v Praze dávati se zkoušeti, by, kdo si toho přál, na kněžství mohl býti vysvěcen. — Poněvadž ale přece kostel Panny

Marie neměl býti zcela opuštěn a světského duchovenstva nebylo na zbyt, ještě na sklonku téhož roku 1773 zřídila biskupská konsistoř několik exjesuitův v městských domech bydlících při tomto kostele a sice: kn. Jana Musila kazatele velkého kázaní nedělního a presesa bratrstva českého, kn. Karla Michálka kazatele svátečního a presesa bratrstva dobré smrti, kn. Františka Krejčíře ranního nedělního kazatele a katechetu a kn. Josefa Rosta ranního kazatele svátečního, jenž také asi dva měsíce po 29 zl. 10 kr., potom jenom 300 zl. ročně dostávali. Za rektora toho kostela ustanoven jest pan kanovník Gelbich — Ostatní zdejší exjesuité sem tam se pouchýlili Hradeckých rodákův bylo v jesuitském řádu za jeho zrušení 20 a sice 11 kněží, 3 magistři, 1 novic a 5 bratří.

V říjnu 1775 musili všichni exjesuité, jenž dosud, učíce v latinských školách, v koleji bydleli, odtud do měšťanských domů se vystěhovati, a počátkem měsíce listopadu proměněna jest kolej v kasárna.

Na konec musíme se ještě zmíniti o mimořádných prostředcích, kterýchž jesuité pilně užívali k mocnému povzbuzení k účinlivé nábožnosti obecenstva a pak o jejich vezdejších statcích.

Prostředky těmi byla nejprvé rozličná nábožná *bratrstva*, jakýchž jesuité při všech svých kostelích zřizovali a se vší vroucností pěstovali. Při zdejším kostele byla troje bratrstva: latinské s jmenem „Nanebevzetí Panny Marie“, české s jmenem „Zvěstování Panny Marie“ a bratrstvo „dobré smrti“.

Bratrstvo latinské pro studující mládež zřízeno bylo r. 1637 a dne 10. června 1638 v Římě od jenerala jesuitského potvrzeno. Do bratrstva tohoto přijímáni byli teprv žákové třetí latinské školy. Konventy (shromáždění) své odbývali údové bratrstva toho každou neděli o druhé hodině odpolední v kostele P. Marie, při kterýchž hodinky buď za zemřelé a sice některého úda zemřelého aneb marianské společně říkali, pak byla exhorta a litanie s modlitbami Rektorem či protektorem bratrstva toho býval některý církevní hodnostář buď domácí aneb

přespolní, ale ne příliš vzdálený. Dvakráte v roce o Nanebevzetí P. Marie a o ještě jedné jiné marianské slavnosti konalo bratrstvo po městě veřejný průvod. Roku 1667 pan Václav Bílek z Bilenberka, biskupský vikář jeneralní a oficial a děkan holohlavský, toho času rektor bratrstva toho, věnoval jemu skvostnou sochu P. Marie, Královny nebes, půldruhého lokte vysokou a 25 liber 27 lotů těžkou, z ryzího stříbra mistrně vzdělanou a bohatě pozlacenou. R. 1738 o slavnosti Nanebevzetí P. Marie konalo bratrstvo stoletou památku potvrzení svého. — Mimo jiné hned u večer před tím obnášen byl veřejně po náměstí slavně ozdobený list potvrzovací za hlaholu trub a moždířův a skvělého osvětlení kostela a koleje. O slavnosti bylo v skvostně okrášleném kostele slavnostní kázaní, slavná mše zpívána a jiné kostelní pobožnosti, načež ve čtvrtek (21. srpna) bylo slavné Requiem za všechny v tom století zemřelé bratry a dobrodince. Za tou příčinou byl v kostele katafalk 51 loket vysoký vyzdvižen a 162 svícemi osvětlen.

Bratrstvo české pro měšťanstvo za podobným účelem zřízené, bylo r 1648 taktéž od jesuitského jenerala potvrzeno, načež o slavnosti Zvěstování Panny Marie bratří učinivše vyznání víry, bratrstvu se zavázali a usnesli: každého marianského svátku dle pohodlnosti počasí společně procesí konati. Dle příkladu starodávných kůrů literáckých oslavovali služby Boží společným zpěvem, a doprovázejíce každého zemřelého bratra, modlívali se za jeho duše spásu. Od roku 1655 scházívali se k poradám a společným pobožnostem v kapli sv. Josefa. I toto bratrstvo mělo svou sochu Zvěstování Panny Marie rovněž ze stříbra a bohatě pozlacenou; stříbro na ní mělo 26 liber $4^1/_2$ lotu váhy; byla r. 1727 za 1.200 zl. pořízena.

Bratrstvo dobré smrti počalo dne 6. dubna 1749 a téhož a zejtřejšího dne přistoupilo k němu 798 osob obojího pohlaví. Účel tohoto bratrstva lze poznati z jeho názvu. V neděli II. po Velikonoci t. r. obývalo toto bratrstvo první své shromáždění v kostele P. Marie po nešporách.

Na císařský rozkaz přestala všechna tato, jako jiná, bra-

trstva v Hradci dne 22. července 1784 a dne 17. března 1785 musily obě nahoře vypsané sochy i s pokladničními penězi (latinské bratrstvo mělo právě 48 zl. 55 kr. ve své pokladnici) do Prahy ke guberniu poslány býti.

Mimo *statky*, o kterýchž jsme se již ve vypravování tomto zmínili, náležely jesuitům zdejším ještě následní majetky v sousedství města: Dvůr na podměstí, r. 1640 za 450 kop koupený, k němuž 112 korců rolí a luk na 10 vozů sena; — mlýn v Malšovicích o třech kolech, s rolemi o 36 korcích výsevku a lukami na 30 vozů sena, r. 1641 za 4.300 kop koupený; — ve Světí dva selské statky r. 1641 za 600 kop koupené, kteréž ale, učinivše z nich dvorec r. 1684 odprodali; v též vsi svobodný statek selský r. 1641 za 600 kop koupený; — dvorec v Lubnu r. 1643 od pana Oldřicha Světlíka koleji odkázaný; — louka řečená Koubánka r. 1644 k malšovickému mlýnu za 150 kop přikoupená; — role k témuž mlýnu r. 1649 přikoupená za 526 rýnských; — role a luka k témuž mlýnu za 900 kop r. 1651 přikoupená; — vsi Vesce a Posadov ku konci měsíce září 1660 od koleje staroměstské v Praze za 3.500 zl. koupené; ve Vesci vystavěli tři domky, pivovar a hospodu, v Posadově hospodu; — role pod 60 korců r. 1658 u Plotišť koupené a dvorec v Plotištích dne 27 dubna 1677 od jičínské koleje za 7.000 rýnských koupený. — Statky tyto i s ostatními vzal v plen císař Josef II.

Město Hradec má po jesuitech dosud velevzácnou památku, totiž pěkný kostel Panny Marie a gymnasium.

Kláštery a kostely zaniklé.

Po Praze v žádném městě v Čechách nestávalo před válkou husitskou tolik klášterů, kostelů, kaplí a ústavů dobročinných jako v Hradci. Klášterů bývalo zde čtvero: 1. minoritův či menších bratří řádu sv. Františka, 2. německých bratří špitalu Panny Marie z Jerusalema, 3. dominikanův či bratří kazatelův řádu sv. Dominika a 4. panen řádu téhož svatého.

II.

Klášter minoritův s kostelem sv. Jana Křtitele.

S počátku jara 1787 třinácte domů městských „na hradě“, již 5. ledna za 22.635 zl. z vojanské pokladnice vyplacených, bořeno bylo k stavbě nemocnice vojanské a tehdy shozena tu byla starobylá zeď, jediná ještě pozůstalost po bývalém tady kostelu sv. Jana Křt. a klášteru minoritském. [13])

První paměť historická o tomto klášteře pochází z roku 1241, an dne 19. října král Václav I. u přítomnosti vysokého a hojného panstva „v Hradci v klášteře menších bratří“ Německému řádu potvrdil nadaci učiněnou od Domaslavy, vdovy po panu Zbraslavovi z Miletína. [14]) Dle toho byl klášter toho roku již dostavěný a snad právě v těch dnech kostel jeho posvěcen, ke kteréž slavnosti sám král, snad zakladatel jeho, jak tehdáž se stávalo, zavítal jest a při té příležitosti potvrzení dotčené učinil.

Kostel klášterní spojen byl s královským hradem a kolem něho vinul se hřbitov. Klášter sám byl prostraný velmi, neboť bývaly v něm provincialní sněmy řádu slaveny, jmenovitě v letech 1245, 1247, 1254, 1296, 1359 a 1408. K němu příslušel venku za městem poplužní dvůr a některé louky, v městě pak několik krámů a z toho placeno (roku 1390) 20 grošů Pražských daně královské. [15]) Roku 1353 v pondělí před památkou narození sv. Jana Křt. Hynek z Valdšteina pán na Skále a manželka jeho Anna z Vartemberka věnovali minoritům zdejším 9 kop úroku na svých statcích ve Volanicích. [16]) Dne 1. října 1407 slovutný Mikuláš z Rtyně jinak z Střeziměřic daroval jim 4 kopy úroku, [17]) a jeho příbuzný Bernard řečený Košťal ze Střeziměřic prodal za 60 kop grošů Pražských bratru Mikulášovi

---

[13]) *Švenda.* IV. 4. Str. 70.
[14]) *C. J. Erben Reg diplom.* I. Str. 497.
[15]) *C. J. von B Gesch d. St. Königg.* Str. 76—243. — *Beneš Krabice z Veitmile. Monum. histor. P. G. Dobner.* IV. Str. 42.
[16]) *Paprocký. O stavu panském.* Str. 228
[17]) *Libri Erect. P Balbin.* Str. 292.

kvardianu a konventu zdejšímu 6 kop úroku na svém dvoře o jednom popluží ve vsi Střeziměřicích. Prodej tento stvrzen byl od arcibiskupského úřadu pražského dne 20. dubna roku 1409. [18]) Dne 6. listopadu 1412 paní Zdinka vdova po Přibíku Dubkovi z Třebovětic a paní Kateřina, manželka Jana z Křince, přidali k třem kopám úroku, kteréž Přibík klášteru zdejšímu byl odkázal, ještě 4 kopy úroku, tak aby minorité od nich všech ročně 7 kop dostávali. [19]) Rubín syn rytíře Tasa z Rismburka prodal roku 1415 po smrti otce svého dědictví své v Dobrovicích (?) minoritům hradeckým a téhož roku daroval jim jednu kopu ročního platu věčného jeho bratr Beneš z Rismburka. [20])

Toť jsou všechny zprávy, kteréž jsme mohli vyhledati o starobylém klášteře tomto, jejž pak i s kostelem roku 1423 vyvrátili krutí husité od fanatického Žižky do města uvedení, spustošivše nejenom monumentalní budovy tyto ale i všechny jejich památky historické a umělecké — O minoritech, napotom roku 1622 do Hradce zavítavších, vypravujeme v pamětech kostela sv. Anny.

II.

Němečtí bratři špitalní či křižovníci řádu německého s kostelem sv. Jakuba „na louce.“

Řeholníci tito měli od neznámé doby na podměstí Pražském špital a kostel farní sv. Jakuba zasvěcený a spolu jakýsi statek s lidmi poddanými, kteříž nepodlehali soudu městskému. Dle jejich řehole nazývána byla taková jejich osada *komendou* a její představený *komturem.* Všechny takové komendy v Čechách a na Moravě dohromady činily *provincii*, kterouž řídil a spravoval *provincial.*

Dne 19. prosince 1362 po odstupu (resignaci) bratra Jindřicha „bratr Mikoláš řeholník řádu křižovníkův domu něme-

---

[18]) *Bienenberg.* Loc. cit. Str. 244.
[19]) *Libri Erectionum. P. Balbin.* Str. 166.
[20]) *Paprocký. O stavu panském.* Str. 358.

ckého k presentaci Rudolfa z Homberka, provinciala po Čechách a Moravě téhož řádu usazen byl ke kostelu sv. Jakuba na podměstí hradeckém“. [21]) Toť: první zpráva historická, kterouž o této komendě máme. Dále o ní víme, že lidé na jejím statku osedlí nepříslušeli k soudu městskému, ale podlehali zvláštním úřadníkům komendy; ti ale, neznajíce a nešetříce zákonův zemských, utiskovali poddaných, až oni opouštěli sídel svých a díl statku komendního pustý zůstal. Tu teprv ve čtvrtek v svatodušním týdnu leťa 1364 „bratr Rudolf z Homburku, zemský komtur v Čechách a na Moravě řádu Německého domu svaté Marie špitalu Jerusalemského“ vydal list, mocí kteréhož poddaným lidem komendy hradecké sadil nový soudní úřad, kterýž by poddané dle týchž zákonův řídil a soudil jako soudní úřad městský v Hradci měšťany. Kdyby však přísežní soudu komendy nevěděli sobě rady v některé soudní při, pak má strana při vedoucí odvolati se k městskému soudu; přísežní městští rozhodnou a na jejich nálezu přestati musí obě strany sporné. Dále prosí nejvyšší komtur přísežných hradeckých, aby nové přísežné komendní učili právům; konečně povolil on svým poddaným obojího pohlaví, aby svými statky svobodně nakládati a komukoliv je odkazovati mohli. K listu tomuto přivěsili své pečeti: bratr Perchtold komtur v Drobovici, br. Konrad komtur a farář v Chomoutově a *bratr Jan komtur v Hradci.* [22]) — Dne 19. října 1394 připomíná se Oldřich *„komendator domu sv. Jakuba* na předměstí hradeckém křižovníkův Německého řádu Panny Marie“ co podací pán farního kostela ve Světí. — Dne 25. února 1396 bratr Jindřich z Byrfelsu. úd řádu Panny Marie domu Německého potvrzen byl od arcibiskupského úřadu pražského k farnímu kostelu sv. Jakuba za faráře po resignaci bratra Oldřicha k presentaci ctihodného a řeholního bratra Alberta provinciala řečeného řádu po Čechách a Moravě, atd. [23]) Ještě roku 1410 připomíná se bratr Mikuláš komtur a farář v Hradci. [24])

---

[21]) *Lib. I. Confirmationum. Fr. A. Tingl.* Str. 191.
[22]) *Bienenberg.* Str. 149.
[23]) *F. A. Tingl. Libri quinti confirmat.* Str. 198. 248. —
[24]) *Libri Erectionum. B. Balbin.* Str. 178. — Další zprávy z „obraz“ Fr. Švendy.

Pochodeň a palcát husitův i tomuto ústavu učinily konec. — Kostel sv. Jakuba sice obstál; avšak dlouhý čas na prázno, až konečně roku 1491 paní Zuzana Kormajstrová pořídila ve své závěti: „aby u fary sv. Ducha byl kněz chován, který by u sv. Jakuba jednou v týdni služby Boží konal na památku duší věrných,“ a odkázavši k témuž kostelu jistý úrok na víno, přikázala, by z její pozůstalosti k sv. Jakubu pořízen byl stříbrný kalich. V XVI. století *obnoven byl* při něm špital malomocných a tehdáž jej začali nazývati „*na louce*“. V pondělí před sv. Jiřím 1514 měšťan Petr Mezeřický poručil 115 kop k „záduší na kostel sv. Jakuba na louce.“ Roku 1538 měl špital luk za 239 kop 2 groše a roku 1552 bral z nich 23 kop 32 gr. úroku. Leta 1569 stavěna byla hřbitovní zeď okolo kostela. Měšťan Vácslav Vostatka, „porozuměv, že páni města kostel sv. Jakuba, jenž na louce slove, kterýž v sešlosti jest, opraviti dáti ten oumysl mají, na pomoc a na opravu tu 3 kopy gr. českých poručil“ ve své závěti roku 1580. V úterý po druhé neděli v postě 1583 paní Johanna z Hostovic manželka pana rychtáře Jiřího Balbína z Orličné odkázala „k záduší sv. Jakuba na louce, *když* se bude kostel stavěti, aby dáno bylo 50 kop.“ — Tehdáž kladlo se na zdejší hřbitov mnoho a vzácných měšťanů, jako Adam Levhartický z Levhartic, někdy senator a písař radní i u pana rychtáře, zemřelý 2. ledna 1590 a Vácslav Lhotský, radní dne 3. ledna 1592 zemřelý. Kostel sám ale obnoven byl teprv na počátku XVII. století za primasa urozeného pána Vácslava Jiskry ze Sobince, jenž v sobotu den památky sv. tří Králův 1607 zemřel. Avšak i tento kostel byl od paličův švédských skažen. Teprv roku 1680 byl na jeho místě nový vystavěn za kanovníka a městského děkana Vácslava Sartoria z almužen od něho sebraných a nato v neděli po sv. třech Králích 1681 od téhož posvěcen. — V Pruské válce utrpěl opět veliké pohromy; protož leta 1754 dalo jej město obnoviti a sice loď jeho dřevěnou strhnouti a zděný kůr v samostatný kostelík upraviti, tak že dne sv. Jakuba opět mše sv. v něm sloužena býti mohla. I skrovnou poušťku při něm poří-

III.

Klášter dominikanův či bratří kazate-
nika s kostelem Panny

Ani rok základu ani zakladatel t
známi Stával na předměstí Pražském a si
na Labi. [25])

Dne 7. května 1386 počestná paní
šovi z Nepěkošic, věnovala na statku Nep
grošův úroku převorovi a konventu klášte
ním provinciala Jan Specht, převor zdejší
lice, odprodal nějaký svůj vlastní od o
Labí Jiřímu, faráři v Heřmanicích, kterýž
noval. Prodej tento potvrdil roku 1413 li
dišti danou, pan Jan z Opočna, dědic a n
rémž ostrov ten blíže města Dvoru ležel
kázal Rafael rychtář kostelu Panny Ma
úroku. [28]) — Toť jsou všechny paměti,
o tomto klášteře, jejž také Žižkovci roku

IV.

Klášter dominikanek s kostel

V první polovici XIV. století stál
klášter sv. Jiří na podměstí Pražském;

Snad již od jeho založení náležely mu Neděliště se vším příslušenstvím, proto také k presentaci převoryše a konventu panen kláštera sv. Jiří na podměstí města Hradce Mikuláš, syn Kuneše z Dobrévody, kněz pražské diecese ke kostelu v Nedělištích, smrtí Jana někdejšího faráře tamějšího uprázněnému, usazen byl dne 3. července 1358. [29])

„Slovutný muž Jan z Obědovic daroval 6 kop grošů platu ročního ctihodným a řeholním pannám, převoryši a konventu kláštera sv. Jiří na podměstí hradeckém řádu bratří kazatelův, pokud by žila panna Anežka, dcera dobré paměti urozeného pana Jana Krušiny z Lichtmburka, řečeného kláštera a řádu řeholnice; po její smrti bude on Jan a jeho dědicové od všelikého platu svobodni.“ Toto přiznání stvrdil arcibiskupský úřad pražský dne 7. června 1408. [30])

V pátek po Božím vstoupení roku 1437 císař Sigmund zapsal v 300 kopách grošů Divišovi Bořkovi z Miletínka vsi jeptišek svatojirských Sobětuchy, Třešovice, Střížetice se dvorem popložním tudíž, Probluz ves a v Dlouhých dvořích dvůr popluží s dědinami a se dvěma člověkoma tudíž. [31])

V.

Farní kostel sv. Martina.

Podacím pánem kostela tohoto býval arcijahen Hradecký, jemuž i některé statky na blízku města náležívaly. [32])

První známý farář zdejší jmenoval se Benedikt a když učinil výměnu s Mikulášem oltářníkem u sv. Leonarda v kostele sv. Ducha, byl tento kn. Mikuláš k presentaci pana Havla arcijahna Hradeckého ke kostelu sv. Martina „na podměstí hradeckém“ od arcibiskupského úřadu pražského dne 27. června 1354 za faráře stvrzen. [33]) Podobně farář Vácslav s povolením svého

[29]) *Liber I. Confirm. Fr. A. Tingl.* Str. 63.
[30]) *Libri Erect. VIII. C. 10. B. Balbin.*
[31]) *Archiv Český. Fr. Palacký.* I. Str. 527.
[32]) K roku 1338. *V. V. Tomek. Dějepis Prahy.* I. Str. 375.
[33]) *Liber I. Confirm. Fr. A. Tingl.* Str. 21.

Také svatyně tato zneuctěna a zpustošena byla roku 1436 od svůdníka Ambrože. Napotom ležela v ssutinách až do roku 1480, kdež obnovena a opatřena zvonem, na němž napsáno: *Ad laudem et gloriam omnipotentis Dei Genitricisque almae atque sanctorum omnium ad honorem hoc opus fusum est per magistrum Venceslaum et Andream pro ecclesia s. Petri civitatis Hradec. Anno Domini millesimo CCCCLXXX. octavo mense Majo.* [40]) — Roku 1508 obdržel kostel sv. Petra druhý zvon s nápisem: *Anno Domini MCCCCCVIII. hoc campana fusa est ad laudem Dei omnipotentis et beatissimae Mariae semper virginis per Andream nominatum Zaczek de Hradec Reginae super Albea.* [41]) Z odkazů, k tomuto kostelu napotom učiněných, nejznamenitější jsou tyto: ve středu po sv. Tiburciu 1517 odkázala vdova Koutská 24 kopy, „aby kostnici udělali“; r. 1521 v pondělí před Nanebevzetím „svaté Panny Marie“ učiněn odkaz „na ornat“; roku 1582 Vácslav příjmím Dvorský, pozůstalý syn po Martinu Kuchynkovi z města Dvoru Králové, tovaryš řemesla ševcovského, poručil 10 kop mišenských „k dodělání církvičky na krchově sv. Petra a to pro památku jeho budoucí“; taktéž r. 1583 Eva, pozůstalá vdova po Michalovi, barvíři pláten, odkázala 5 kop „k dodělání církvičky“, a r. 1588 dne 13. září odkázal Ondřej Nožíř, jinak Strnad, měšťan, 12 kop na stavení toho chrámu, kdyby se počalo stavěti, aby hned vydány byly.“ — Z těchto odkazů patrno, že kostel sv. Petra potřeboval velikých oprav a že nebyl ani náležitě dostavěn. Přisluhováno k němu bylo (roku 1581) od duchovních u sv. Anny a když roku 1622 minorité u farního kostela tohoto usazeni byli, ujali se správy duchovní i při hřbitovním kostelíku sv. Petra. Roku pak 1776, když kostel sv. Anny k vůli pevnosti pobořen býti měl, dne 11. srpna po službách Božích naposledy tam vykonaných jest za hojného průvodu Velebná Svátost a křtitelnice do kostela sv. Petra přenešena, načež pak kostel tento prozatím za farní sloužil, až roku

---

[40]) *Fr. Švenda. Žel. obraz.* I. Str. 190.
[41]) *C. J. von B. Gesch. d. St. Königgrätz.* Str. 419. — Další zprávy z *obrazů Fr. Švendy.*

1778 dne 31. května v neděli po Božím vstoupení i zde poslední služby Boží vykonány a nazejtří v pondělí v tichosti Velebná Svátost a křtitelnice na Kukleny přenešena byla, načež ihned i kostel tento, za 4.294 zl. 33 kr. odhadnutý, také kvůli pevnosti bořen jest. Za stržené peníze byl napotom nynější kostel v Plotišti vystavěn; zvony pak jeho čtyry na počet přenešeny byly dílem na Kukleny dílem do Plotišť.

VIII.

Kostel sv. Štěpána,

o jehož poloze sám Bienenberg nevěděl, připomíná se v odkazech pro zdejší kostely, roku 1384 a 1411. [42])

IX.

Kostel sv. Václava.

I o této svatyni nevěděl již Bienenberg, kde by byla stávala, ač se ví, že stávala někde venku za městem mezi zahradami. Připomíná se ještě roku 1411.[43])

X.

Kostel sv. Pavla „na cihelně“ či „na Střezíně“ na podměstí Slezském.

O tomto kostele a špitalu malomocných při něm založeném zachoval nám Fr. Švenda následní paměti:

Roku 1510 Dorota vdova na Střezíně, řečená Štěpánková odkázala 8 kop k sv. Pavlu na zvonec, aby koupen byl; r. 1514 odkázáno k sv. Pavlu 10 kop a malomocným zdejším 8 kop, i téhož roku vdova Barbora odkázala 4 kopy „k záduší sv. Pavla na cihelně, aby tam pochována byla.“ Tehdáž přisluhovali sem duchovní od sv. Antonína. Roku 1535 odporučena k sv. Pavlu jedna kopa grošův na víno a roku 1552 měl špital zdejší již 10 kop 49 grošův 2 denary úroku. Kostel sám ale toho času

[42]) *C. J. von B. Gesch. d. St. K.* Str. 189. 254. 257.
[43]) *Loc. cit.* Str. 189. 254.

byl již velmi sešlý; proto v pátek po sv. Michalu 1563 Blažej Šaňův, obyvatel při městě, odkázal „na stavení toho kostela" 100 kop; roku 1566 Valeš mlynář z Předměřic 20 kop „na jeho opravu" a r. 1574 Mikuláš Kavinský ze Stranova 6 kop, „kdyby kostel počali stavěti." Dne 24. září 1620 nápadníci statku po nebožtíkovi panu Janu Vadasovi složili do městské rady dle výkazu jeho k záduší kostela sv. Pavla 60 kop — Za prvního katolického duchovního správce hlavnímu kostelu sv. Ducha navráceného, stal se kostel sv. Pavla téhož kostela filialním. — Dne 26. ledna 1646 Anna Stehlíková a Kateřina sestra její panu Martinovi Karasovi z Rosenfeldu, arciděkanu městskému, odevzdaly dvorec v Zámostí po otci a bratru jejich pozůstalý, „aby po smrti své žádnému jinému odevzdati jej právo neměl, ale záduší sv. Pavla na Cihelně jej poručil a odevzdal." — Konečně „dne 1. března roku 1776 kostel sv. Pavla na Střezíně podměstí Slezského za 6454 zl. odhadnut a všecken pohřeb zde zapovězen a místo pro nový hřbitov na Pouchově vykázáno; pročež mimo přednější měšťany, již posavade u sv. Ducha se pochovávali, ostatní k svatému Petru na podměstí Pražské, z vesnic pak z Malšovy Lhoty, Malšovic a Zámostí, za Orlicí ležících, k svatému Janu na Vinici, ano z Rusku, z Piletic, ze Slatiny a Svinor své zemřelé až do Lochenice ku pohřbu donášeti neb dovážeti musili." Dne 4. března na popeleční středu 1778 byla zde poslední mše svatá sloužena, načež v pondělí po první neděli postní začali k vůli pevnosti kostel bourati.

XI.

Špital a kostel farní sv. Anny.

Špital pro chudé a nemocné v čest sv. Anny založili v první polovici XIV. století: měšťanka Kristina, vdova po zemřelém Janovi, měšťanu a postřihači, kteráž 200 kopami grošův Pražských přispěla, Jan sudí a Markyta manželka jeho, kteříž spolu postoupili své statky a dvě popluží ve vsi Rosnici a tamnější les i jednu louku, a pak Folklin též měšťan zdejší. Koupeno jest městiště pro špital ten i kostel i hřbitov, na nějž špitalníci

měli býti pochováváni, na podměstí Pražském mezi dvěma mosty labskými a přikoupen i ostrov, kus lesa a louka, oboje na blízku ležící. Usadivše při špitalu i duchovního správce, kterýž by svatými svátostmi špitalníkům přisluhoval, ponechali zakladatelé sobě podací právo a po své smrti městské obci. Dne 21. února 1344 Arnošt, biskup pražský, potvrdil špital tento se vším, jak jej byli zakladatelové zařídili s dodatkem, že, kdyby kdo, jenž dobrodiní špitalního neužíval, na zdejším hřbitově pohřben býti si přál, duchovní správce zdejší městskému faráři čtvrtý díl z taxy z každého takového pohřbu ve třech dnech složiti musí; při tom obdařil biskup Arnošt ústav tento tou milostí, aby všickni věrní křesťané, jenž s pravou kajicností se vyzpovídavše, tento špital o svátku sv. Anny, patronky jeho, v den památky jeho posvěcení a o slavnostech Pána našeho Ježíše Krista a Panny Marie navštíví, od milosrdenství Božího pro zásluhy svatých apoštolův Petra a Pavla z uloženého pokání čtyrycetidenních odpustků dosáhli. Král Jan potvrdiv ústav tento se všemi právy dne památky sv. Víta 1345, výslovně přikázal, že ani křižovníci ani kteříž mnichové správu tohoto domu ani na něm ani na jeho nástupcích žádati sobě nesmějí.

Havel, sídelní kanovník při metropolitním kostele sv. Víta v Praze a arcijahen Hradecký, mocí od Arnošta, tehdáž již arcibiskupa, obdrženou, vyměřil duchovnímu správci špitalu u sv. Anny povinnosti a roční důchod ze statkův špitalských, a sice: na stravu, oděv a jiné potřeby ročních šest kop grošův pražských, začež ale jednoho klerika při sobě aby měl; oběti, které ve špitalním kostele pro něho se sejdou; potřebné dříví pro kuchyň a obydlí; lázeň s bradýřem a pradlenou špitalskou. Peníze jeho úroční má *mistr špitalní* čtvrtletně každý pátek suchých dní pod pokutou pořádně vypláceti. Jestli časem oltářníci při zdejším kostele budou nadáni, má duchovní správce či rektor jich podporovati a s nimi laskavě se snášeti, začež ale oni slušně ho ctíti mají a v službách Božích a v úřadě jeho nesmějí jemu překážeti Dle vůle zakladatelův bude rektor každé pondělí sám neb skrze jiného kněze mši sv. sloužiti za duše

zemřelých, druhou v úterý o sv. Anně a třetí mši sv. v sobotu o blahoslavené Panně Marii a to po celý rok kromě většího svátku (*festum duplex*); ostatní dni bude se modliti hodinky. Jestli by chtěl, může v týdnu sobě zvoliti jeden den, však nikoliv sváteční, k odpočinku; kdyby ale některého dne mimo tento den odpočinku nemodlil se sám neb skrze jiného hodinky: musí téhož ještě dne vyplatiti čtyry malé penízy (*parvi*) pokuty nemocným ve špitale, což mistr špitalní potvrdí; kdyby tak neučinil, strhne jemu mistr špitalní jednou tolik z jeho obročí a dá to týmž nemocným. O větších svátcích (*festum duplex*) bude správce se svými kleriky a oltářníky, bude-li jich, první nešpory a mši svatou dle možnosti slavně zpívati pod pokutou čtyr malých peněz. Mistr špitalský pořídí rektorovi buď v ohradě špitalu aneb v špitale samém slušný byt. Z večera musí rektor v patřičný čas býti doma a sice když u sv. Ducha klekání se zvoní, by jinak nepobouřil špitalníkův; kdyby v tom nezachoval se, arcijahnovi to se udá, kterýž náležitě ho potrestá; a od špitalu nesmí vzdáliti se, leč s zvláštním povolením biskupovým a s přivolením podacích pánův. Konečně, jestli by časem jmění špitalní se rozmnožilo, mají podací pánové rektorovi svědomitě přilepšiti. O tom o všem, což zde řečeno a nařízeno, dal arcijahen Havel v sídle svém v Praze dne 13. února 1346 zvláštní list napsati, jejž pak arcibiskup Arnošt v Pardubicích, kdež právě meškal, dne 17. května t. r. potvrdil. [44])

Prvním správcem duchovním špitalu a kostela sv. Anny jmenoval se Ondřej a byl od zakladatelův samých podán (presentován); jeho nástupci byli: kn. Konrad; po jeho smrti od 16. ledna 1359 kn. Petr I, byv od sudího a přísežných města podán; od 17. ledna 1360 Petr II. (farář z biskupství litomyšlského směnou s Petrem I.); od 4. května t. r. Jan (taktéž); od 13. června 1362 (po smrti Janově) Mikuláš I. z Hradce, jenž od sudího a přísežných i od Mikulaše Hecera mistra špitalu byl podán a již plebanem (farářem) sv. Anny se nazývá;

---

[44]) *C. J. von B. Gesch. d. St. Königg.* Str. 120—264.

od 10. listopadu t. r. kn. Mikuláš, dosavadní rektor škol kra-ckých, po smrti Mikuláše I. od samého Hecera podaný; [45]) p- jeho smrti od 4. prosince 1363 Jan a od 18. prosince 13- Benedikt, farář z Heřmanic, výměnou s povolením Hecera s k- nem učiněnou. [46])

Roku 1356 stál již v kostele sv Anny vedlejší oltář s Pěti Bratřím zasvěcený a dostatečně pro svého vlastního správ- duchovního (oltářníka) nepochybně od spoluzakladatele špitá- a kostela samého, totiž Jana sudího městského a mistra špitá- nadaný, neboť na jeho presentaci byl dne 4. dubna t. r. k oltáři tomuto potvrzen Jan kněz z Bydžova. Na místo Janovo nastu-pil pak kn. Hanek a po jeho odstupu kn. Jindřich z Hradce od sudího a přísežných města podán a 11. března 1359 po-tvrzen. [47])

Mimo statky již podotknuté náleželo špitalu u sv. Anny hned od jeho počátku několik masných krámů a j.; p- větší prospěch a užitek jeho vyměnili jsou Jan „mladý sud- (*Judex Junior*) a Markyta jeho manželka, spoluzakladatelé špi-talu a několik jiných dobrodincův měšťanských, krámy tyto z- svobodný dvůr o dvou popluzích ve vsi Plotištích, jejž byli n- kdy drželi Jan z Chrudimi, řečený „mladý konšel“ a bratr jeh- Petr „kaplan Pražský“ a nad to ještě koupili od „vladyky“ půl šesta lánu ve vsi Probluzi, což vše císař Karel IV. zvlášt-ním listem dne 17. ledna 1358 potvrdil, doloživ, aby i budoucí za královské jeho svolení bylo žádáno, kdykoliv špital nového statku neb příjmu by měl nabyti.

Farář Benedikt nezdržel se dlouho u sv. Anny, ale opět učinil směnu s Heřmanem farářem ze Starých Buků, kterýž dne 12. listopadu 1369 na jeho místo postaven byl.

Do toho času byl jmenovaný měšťan Mikuláš Herzer mi-strem a podacím pánem špitalu a kostela sv. Anny, od roku 1371 přešlo dle vůle zakladatelův podací právo na sudího (ta-

---

[45]) *Fr. A. Tingl. Liber I. Confirmationum.*
[46]) *Bienenberg. Loc. cit.*
[47]) *Tingl. Loc. cit.*

dáž jmenem Ondřeje) a přísežné pány města. K jejich podaci a žádosti potvrzen byl po smrti faráře Heřmana dne 17. července 1371 Jan kněz z Bítovan (Beyten) od arcibiskupského úřadu pražského za zdejšího faráře; avšak opět již dne 1. března 1372 byl za jeho nástupce potvrzen Jan, oltářník při oltáři sv. Sigmunda v kostele sv. Ducha. Po něm následovali: od 22. března 1378 kn. Jan z Rychnova; pak Bavor; po jeho smrti od 5. prosince 1380 Jan kněz z Hradce, řečený Sova, jenž se svými bratry Sbiňkem a Buzkem z Boharyně dne 14. září 1406 dvě kopy grošův úroků založil pro oltář svatých Pěti Bratří. — Tento rodák hradecký kn. Jan Sova zemřel co farář holohlavský roku 1425 smrtí mučenickou, an od krutých Táboritův *z praku vržen byl.* [48]) Roku 1409 připomíná se co správce špitalu a kostela kn. Petr a oltářník kn. Jan oltáře svatých Pěti Bratří. K tomuto oltáři a k rozmnožení obročí farářova na stejné dva díly obětovali jsou za svého živobytí Pešík Fojt a Mikuláš, bratří ze Dvoru nad Labem (Králové) jednu kopu a 4 groše Pražské věčného úroku. Úrok tento pojistil jejich dědic Pavel Fojt z Dvoru nad Labem na jednom lánu rolí ve vsi Kocléřově, začež oba i farář i oltářník povinni byli, o všech čtyrech suchých dnech jednoho dne vigilie o třech lekcích konati a nazejtří mši sv. zpívanou za zemřelé obětovati a jednu o výročním dnu jich dobrodincův úmrtí s předcházejícím kázaním. To vše potvrdil arcibiskupský úřad dne 4. října 1409. Po resignaci faráře Petra nastoupil dne 8. června 1416 kn. Stanislav. [49]) — Poslední farář katolický u sv. Anny zemřel smrtí mučenickou, an v „pátek po sv. Bartoloměji dne 27. srpna 1423 (husitští náčelníci) pan Jan Městecký a p. Půta z Častolovic vypálili jsou ulici Křižovnickou a skočivše do kostela sv. Anny, stlačili archu s Tělem Božím a kněze Jana od sv. Anny zabili.“ [50]) — Napotom i zde u sv. Anny zavedeny jsou služby Boží po kališnicku. — Roku 1485 připomíná se „kněz Tobiáš od sv. Anny.“ Roku 1491 paní Zuzana

---

[48]) *Libri Erect. P. Balbin.* Str. 291. – *Staří letopisové čeští.* Str. 64.
[49]) *Bienenberg. Loc. cit.*
[50]) *Fr. Švenda dle současné „kroniky Hradecké.“*

Rormajstrová odkázala ve své závěti „k sv. Anně na víno 3 k[op]
a kněžím k témuž kostelu po třech kopách.“ Roku 1496 ...
závět „Jan farář sv. Anny, příjmím Pohamus.“ [51]) Roku 1...
prodala městská rada dvůr Plotišťský, špitalu sv. Anny ...
vzavši sobě k tomu příčinu z výmluvy, že prý správce špit...
dvoru toho zanedbával a tudíž že málo vynášel; zatím ale ...
nenberg má za to, že prý městská rada stržených takto pe...
naložila na válečné potřeby, anaž podobně učinila s jiným dv...
rem ve Věkoši, kterýž náležel špitalu sv. Antonína. Brzy na t...
r. 1506 měšťan Petr Huneš přiznal se před městskou radou, ...
jeho otec, téhož jmena, ve své závěti špitalníkům dvě louky ...
odkázal jest, a tedy že, chtěje splniti poslední jeho vůli, jed...
louku postupuje špitalu sv. Anny a druhou špitalu u sv. An...
nína, s tou ale výminkou, že louky tyto od těchto špitalů ...
odprodány aneb zastaveny býti nesmějí. [52]) Roku 1510 ...
Šimona, faráře osady u sv. Anny, Václav v Trávnicích odkázal
10 kop mišenských, aby z nich byl udělán kalich k sv. Ann...
— V úterý po neděli *Laetare* 1512 Bernard nožíř a ...
odkázal dvě louky k záduší kostela sv. Anny a sice „k to...
oltáři jeho, u kterého služba Boží děje se a díti má vždy...
mše svatá každý čtvrtek ke cti a chvále Krve Pána Ježí[še]
Krista“, tak, aby z užitkův z těch luk mimo jiné „tři k[opy]
mišenské dávány byly každoročně faráři zdejšímu za služ[bu]
a práci jeho při témž oltáři a nad to pak farář vosk a sv...
na týž oltář jednati má. Item *bratrům* z platu z těch luk ...
kopy aby dávány byly a oni mši ve čtvrtek rok do roku k sl...
při témž oltáři zpívati mají.“ Ve středu po sv. Tiburciu 151...
odkázala vdova Koutská knězi Šimonovi faráři sv. Anny († 15...
4 kopy a *literákům* k sv. Anně 3 kopy. — Nejenom při ...
ním kostele sv. Ducha ale i u sv. Anny tedy byl *kůr bra[tří]*
literáckých; avšak o těchto máme mimo tyto dvě právě po...

---

[51]) *Fr. Svenda. Žel. obraz.*

[52]) *C. J. von B. Geschichte d. St. Königgrätz.* Str. 414. 417. Další zprávy jsou ze *Švendových „obrazů.“*

zprávy ještě jenom dvě, totiž že roku 1584 „páni literáci na těžkost měli svému faráři Vavřinci, že neumí zpívati“ a dne 10. listopadu 1598 městskou radu žádali, „aby počty bratrstva, které již od třiceti let nedrželi, držeti mohli.“

V sobotu před sv. Egidem 1521 odkázáno 40 kop míšenských k záduší sv. Anny na kalich. Roku 1544 připomíná se kn. Matěj farář u sv. Anny. Za něho, když po konfiskaci všechněch statků města Hradce císař Ferdinand I. město opět byl přijal v milost, roku 1551 vykázal k špitalu sv. Anny kus lesa vedlé lesův Březských. Tehdáž (dle účtu z roku 1538) měl ústav tento luk za 436 kop a roku 1552 úroku Svatojirského 7 kop 30 grošův a tolikéž Svatohavelského, z luk 19 kop 30 grošův a Martinského 3 kopy; kostel pak sám 20 kop 33 groše úroku z luk.

Poslední známý odkaz k záduší sv. Anny učiněn jest roku 1572, kdežto v neděli po sv. Lukáši Michal Choustnický, J. M. císařský rychtář a měšťan zdejší k němu odkázal 5 kop na opravu kostela, „poněvadž od mnoho let předkové tam pohřeb měli i potomci jeho míti budou.“

Roku 1557 „stařičký“ farář Matěj opustil místo své pro roztržky náboženské mezi ním a osadníky povstalé. Z napotomných farářů jsou známi: ve čtvrtek po sv. Remigi 1567 kněz Jan Ledecký, na ten čas farář ve Vosicích, připověděl městské radě, že od sv. Havla faru u sv. Anny přijímá; byl ale již roku 1569 odtud vypovězen; — r. 1572 kn. Jiří od sv. Anny farář ohlásil se, že jest té vůle, podlé poručení vrchnosti své, po sv. Jiří jinam se hnouti; děkuje z přátelstva; jest jemu široké promluvení a děkování za péči skrze pana primasa učiněno; — r. 1573 do 1576 Jiřík Volínský; — r. 1578 Matěj, farář v Žiželicích od konsistoře podán za faráře k sv. Anně, ale nedosednul; na místě jeho byl kn. Jan, kterýž téhož ještě roku „pro nehodnost“ propuštěn byl od městské rady; — r. 1579 Jakub Kolínský; — r. 1581 kn. Havel, přisluhoval i k sv. Petru, pod jeho duchovní správu příslušeli obyvatelé z Plotišť, jmenovitě r. 1583; — dne 3. ledna 1584 „kostelníci od sv. Anny

vznesli na místě vší obce: kterak Vavřinec farář jejich, kterýž jim na přímluvu pana arciděkana toliko na půl leta, aniž déle, dosazen jest, na zraku velmi nestatečný a jim nemálo škody v ubrusích, ručníkách, ano i na korporalích, je popáliv, učinil a nad to vše v chrámu Páně, což páni literáci za těžkost mají, zpívati neumí; sumou nestatečný jest, — žádají, by od sv. Jiří mohli jiného hledati; — jest poručeno (od městské rady), aby jemu oznámeno bylo, že déle sv. Jiří býti nemůže, by však to bez vědomí pana arciděkana nečinili;" — roku 1587 dne 27. ledna zanesl spis na městskou radu kn Tomáš od sv. Ambrože proti kostelníkům od sv. Petra stěžující a vzal od té fary od puštění, zůstal ale; v pátek po sv. Třech Králích 1590 koupil za 220 kop míšenských, Anně manželce své a dítkám svým dům „na Klášteřišti", zemřel r. 1599; — od sv. Jiří 1600 nastoupil Pavel Biteššký, dosavadní farář v Ronově; nelíbil se ale pánům starším města, neboť dne 26. srpna 1603 v městské radě domlouváno jemu, že na kázaní osobami radními a přísežnými sobě ústa vyplachuje a je divně tepe, s pohrůžkou, jestli toho nezanechá, že páni před ním kostel zavříti káží a aby se jinam kde mu to trpěno bude, dal. Připověděl napraviti. *Sed non correcturus.*" — Od roku 1604 do sv. Havla 1607 byl zde farářem Jan Rajner, jehož manželka jmenovala se Anna; načež stal se farářem v městě Dvoře Králové. Na jeho místo nastoupil Adam Nygryn, dosavadní farář v Hrazených Ratajích. Poslední kališnický farář připomíná se roku 1612 jmenem Václav.

Na začátku roku 1621 hlásili se minorité opět k svému bývalému klášteru a kostelu sv. Jana Křtitele; avšak že obě budovy v ssutinách ležely, přijali téhož ještě roku aneb, a to zajisté, v počátku příštího (1622) špitalní a farní kostel sv. Anny, ležící na podměstí Pražském na labském ostrově. Nepochybně ubytovali se zatím dílem ve farním domě, dílem ve špitale První kvardian, roku 1622 majestatem císaře Ferdinanda II. sem uvedený, byl P magister Bartholomaeus Musonius

Byl pak špital všech užitků zbavený; k vyživení nové duchovní osady vykázáno právo fary zdejší a filialní kostel sv. Petra, na témž podměstí, nedaleko sv. Anny stojící. K tomu od 3. června z městských důchodův vydáváno jim bylo každého téhodne 15 kop „do dalšího jich opatření.“ Toho času měl kostel sv. Petra stálých ročních příjmů 3 zl. 10 kr., za to ale byl zde hlavní hřbitov, na nějž nejenom z mnoha okolních osad, ale i z města „námožně se pohřbívali.“ Dne 3. května 1623 arciděkan Celestín slavně odevzdal klíče kostela sv. Petra minoritům od sv. Anny. Na sklonku téhož roku byla již obydlí ke kostelu sv. Anny příslušící v *klášter* přestavena.

Brzo objevili se štědří dobrodincové nového kláštera; tak dne 3. června 1624 urozený pán Otto z Oppersdorfu z Dubé a Fridšteina na Častolovicích atd., hejtman kraje hradeckého, ku právu přiznal se, že peněz půjčených na domu Jiříka Tryble, perníkáře, též dluhu na Janovi Beranovi a Adamovi Choustníckém, vše v Hradci, postoupil celým právem velebnému panu kvardianu a konventu u sv. Anny. Na začátku roku 1626 „učinil týž kvardian připověď na dům a zahradu po Pavlovi Pellizoty vlachu, a Kateřině, manželce jeho.“

Po vypuzení protestantského kazatele od kostela všestarského, ujali se minorité duchovní správy při témž kostele; a jmenovitě roku 1638 na tamější faře administrovali.

Roku 1645 utrpěl klášter a kostel mnoho od Švédův, dne 27—28. října Hradce dobývajících; proto odprodali minorité dne 29. ledna 1647 jednu louku náležící klášteru sv. Anny, aby penězi, za ni strženými (137 zl. rýnských), „opraviti mohli kostel od nepřítele spálený.“

K faře zdejší příslušelo jmenovitě roku 1656 ze vsi Plotišť 38 a ze Všestar 110 osob dospělých k přijímání svatých svátostí a městu poddaných. Pečeť kláštera i fary měla obraz sv. Anny. Od roku 1669 až do roku 1674 spravoval kvardian i duchovní osadu sv. Ducha, ana neměla za ten čas svého vlastního pastýře.

„Od starodávna“ až do roku 1703 konávali minorité ze svého konventního kostela po podměstí Pražském slavný průvod

Božího Těla k čtyrem oltářům každého roku a sice dopoledne v neděli mezi oktavou Božího Těla. Od tohoto roku ale začali průvod takový s povolením pana biskupa jesuité ze svého kostela na Malé náměstí slaviti, načež minoritům bylo dovoleno, slavný průvod s Velebnou Svátostí oltářní provázeti již o samém svátku Božího Těla; avšak odpoledne, což roku 1719 poprvé vykonali.

Dne 8. června 1728 od biskupské konsistoře bylo jim povoleno, po celém biskupství almužnu sbírati na důkladnou opravu a novou stavbu svého konventního a farního kostela sv. Anny, již roku 1731 dokonali.

Roku 1765 císařským rozkazem všem řeholníkům obojího pohlaví zapovězeno, nepřijímati více osob nad určitý počet: jenom jesuité a piaristé této zápovědi byli prosti. Spolu bylo i zakázáno, že před vyplynulým 24 rokem svého stáří nikdo nesmí slavné sliby klášterní složiti.

Roku 1766 začala se pevnost hradecká zakládati a stavěti a proto byla veškerá podměstí bourána; i klášter svaté Anny měl ustoupiti, tudíž dne 14. listopadu t. r. tehdejší provincial s kvardianem vyhlídli pro nový klášter místo na roli, řečené *Kuklena* a od starodávna klášteru sv. Anny náležící.

Od neděle IV. po sv. Duchu (t. dne 19. června) 1768 po celou oktavu konali minorité ještě ve svém podměstském klášteře slavnost vyhlášení úda svého řádu Josefa z Kupertyno za svatého.

Když napotom klášterní stavení i s kostelem odhadnuto bylo a sice na 25.344 zl. 46 kr., k vyššímu rozkazu začali minorité dne 3. července 1776 s bouráním svého klášter, odvážejíce stavivo na roli svou Kuklenu, načež pak v neděli, dne 11. srpna po službách Božích u slavném průvodu Velebnou Svátost a křtitelnici do vzdálenějšího kostela podměstského sv. Petra přenesli „za velikého pláče lidu přítomného.“ Bylo tady té doby 15 minoritů, kněží a frátery dohromady počítaje, již po okolních domích ještě nerozbořených prozatím se ubytovali.

XII.

Špital a kostel sv. Antonína.

Kdy základ položen byl k druhému špitalu chudých, není známo; zajisté ale brzy po zřízení špitalu sv. Anny pomýšleno na vystavění přístřeší pro chudinu městskou.[53]) Nejstarší známí dobrodinci špitalu sv. Antonína byli: Anna, manželka Adama Bydžovského, kteráž roku 1377 jemu odkázala statek svůj ve Věkoši a Nič Šustl a Mikuláš Plačický, kteříž společně roku 1378 jemu dvě kopy úroku věnovali. — Konečně městská rada, vidouc rostoucí bídu a opuštěnost chudých, kteří nemajíce svého přístřeší na hřbitovech a nádvořích poléhali, a poradivši se s městským farářem od sv. Ducha kn. Petrem a se staršími i vší obcí, založila za Mýtskou branou nový rozsáhlý špital s kostelem v čest sv. Antonína posvěceným. Pořídivše, co k přístřeší a výživě chudých bylo třeba, odevzdali zakladatelé du-

[53]) Nadace, kteréž pro chudé města v XIV. století učiněny byly, jsou dle výpisu, od městského písaře Fridricha roku 1411 složeného, tyto: Roku 1310 odkázal kterýsi měšťan Jaroslav jeden krám chlební jakémusi Polákovi, aby každého téhodne šest haléřův na chleba pro chudé rozdával; r. 1314 odkázáno od nejmenovaného ze tří chlebních krámů tolikéž; r. 1430 učiněn odkaz pro chudé, aby se koupati mohli v lázních Heřmanových na blízku mlýna královnina (r. 1411 ale těchto lázní již nebylo); r. 1337 pojištěn byl na domě Heřmanově úrok 12 grošův, kteréž o velikonocích malomocným *(leprosi)* jsou vypláceny; r. 1348 Jan Meindlin pojistil na polovici jednoho chlebního krámu týdenní tři haléře na chleba chudým; r. 1360 Jan Roš postoupil Alžbětě manželce své jednu kopu úroku na zahradě v Plotištích k rozdělování mezi chudé; r. 1376 Anna starého Rebelina z Jaroměře dala na statcích svých v Rozběřicích čtyry kusy sukna k rozdělení mezi chudé; téhož roku měšťan Jan Louda učiniv závěť o svém statku v Předměřicích, nařídil, aby každého roku o sv. Havle šest kusů sukna hnědého domácím chudým hradeckým od jeho dědicův a držitelův téhož statku rozdáváno a o všech suchých dnech pro ně lázně opatřeny býti mají s vědomím a svolením přísežných města; r. 1380 Václav Polický pořídil ve své závěti, aby v nových lázních na Orlici o každých suchých dnech v úterý a, jestli by nějaký svátek na ten den připadnul, v pondělí všickni chudí, kteříž by se dostavili, koupati se mohli a by se tak stávalo, aby sudí a přísežní města k tomu přihlíželi; od r. 1393 Jan Věrný a Káča jeho manželka měli na svém statku povinnost, jeden kus hnědého sukna o výročním svátku očišťování P. Marie chudým rozdávati; konečně na sklonku téhož století odkázal měšťan Jan Vlk na svém statku v Plotištích 8 kopy 8 grošů úroku, aby za ně ročně dva kusy hnědého sukna o svátku narození P. Marie chudým byly rozdávány. *(C. J. von B. Gesch. d. St. Königgratz.* Str. 248).

chovní správu městskému faráři, pojistivše jemu ješte kop grošův pražských úroku a sice tři kopy na dvoře a [illegible] měšťana Zdislava Bužka v ulici sv. Mikuláše, 2 kopy na dvoře měšťana Ješka řečeného Straka, a bratra jeho ze Svinar a [illegible] kopu na dvou zahradách za pivovarem Teicherovým ležících a sice jedné měšťana Peška na rohu a druhé jeho souseda Peška řečeného Černý. Za tento roční plat, pololetně o sv. Jiří a sv. [illegible] skládaný, přijal farář Petr na sebe a své nástupce [illegible] tyto: špitalníky na vlastním špitalním hřbitově pochovávati; ve špitale chovati schránku na svátostní potřebnosti k zaopatřování špitalníkův; starati se, aby týdně tři mše svaté ve špitale [illegible] ženy byly: oběti ve špitale podávané pro špitalníky [illegible]: kdyby kdo jiný na hřbitově špitalním pohřbenu býti si vyvolil a za to jak obyčejně něco odkázal, obdrží z toho odkazu jednu polovici farář a druhou špital; správce či kostelník špitalní smí každého dne svátečního v špitalním kostele aneb venku bez překážky faráře od sv. Ducha vybírati almužnu k užitku [illegible] špitalu; jenom co sebráno bude v den památky posvěcení kostela sv. Antonína, to se rozdělí a polovici dostane farář a druhou špital; konečně musí správce špitalní sám ze svých příjmů chovati jednoho klerika, kterýž by přisluhoval kněžím služby Boží zde konajícím. O tom o všem dali rychtář a přísežní ve jmeně svém, veškeré obce, městského faráře a jeho nástupcův na zelený čtvrtek roku 1379 zvláštní listinu napsati, kterouž pak arcibiskupská konsistoř pražská dne 16. května t. r. potvrdila, prohlásivši ústav tento za pravé obročí církevní. Po roku 1384 vyrostlo jmění špitalu sv. Antonína do 30 kop a král Václav IV. zvláštním listem, dne 28. ledna t. r. na Hradci daným, prohlásiv a potvrdiv je za církevní, dovolil, aby, kdyby bylo třeba, do desk zemských vloženo býti smělo a nařídil, by účty z něho správce špitalní skládal městské radě.

K důkladnějšímu poznání tehdejšího ducha a bohatých k chudým dobročinnosti připomínáme nadace, kterými v XIV. století městský špital sv. Antonína obdařen byl. Sebral je městský písař Fridrich roku 1411 v jeden spis a mimo dvě z roku 1377 a 1378 již podotknuté, jsouť následní:

Zdislav řečený Němec a Jeník Papež z Střeziny r. 1379 odkázali 2 kopy úroku; Henslin Strauch r. 1380 jeden kus sukna ročního; Matiáš Salzschuster s manželkou svou Kateřinou r. 1383 půl svého domu městského, jeden masný krám, jeden obuvnický a jeden chlební; Bohumír koláčník (*tortulanus*) t. r. svůj krám; Vladislav Kolečko r. 1384 na dvou zahradách 39 grošův úroku; Alžběta Rautenstoková t. r. na své zahradě v Předměřicích co nad půl kopy z úroku z ní přebývá; Ješek Straka a Marek bratr jeho ze Svinar t. r. dvě kopy úroku; Zdislav t. r. tři hřivny úroku; Střízko a Markyta manželka jeho t. r. zahradu v Trávníku; Ketruda Pechanková a Markyta Bayrová r. 1391 svůj dědičný statek za mostem Orlice a 4 kopy úroku na sukno a Rafael sudí r. 1396 deset kop. Mimo tyto nadace, o jejichž založení písař Fridrich mohl se dopátrati z listin, odváděno za jeho času k špitalu sv. Antonína ještě 38 kop 35 grošův a jedna tuna slanečků každého roku; avšak ani sebe bedlivější pilností nemohl on nabyti jasné vědomosti o času založení jednotlivých úroků, kteréž tuto roční sumu činily „*propter diuturnitatem temporis, attamen aliorum cognitio est aperta.*“ [54])

Jako jiných tisícerých ústavů dobročinných, neušetřila bořící a plenící pěst fanatických husitů ani špitalu u sv. Antonína. I on se svatyní svou jest spustošen a chudina z něho vyhnána. — Teprv roku 1454 opět byl obnoven, když „v čtvrtek před sv. Havlem k žádosti poctivé paní Machny, vdovy po Jírovi Remišovi sousedu hradeckém: aby jí popřáli, jejími náklady ten špital u sv. Antonína, kterýž jest býval od starodávna, vyzdvihnouti a vystavěti v předměstí zase ke cti a chvále Boží, svolila městská rada jí paní Machně týž špital k držení a vystavění, i vyzdvižení a obývání v tom špitale i s tou chudinou, které ona k sobě přijme až do její smrti a potom panům purkmistrům a radě.“ — Již předtím, v pondělí po sv. Remigiu t. r. dala milosrdná tato nová zakladatelka špitalu louku svou, aby „napo-

[54]) *C. J. von B. Gesch. der Stadt Königgratz.* Str. 174. 185. 248—255. — Další zprávy z „*obrazů*“ *Fr. Svendy.*

tomní správce jeho vždy trávu z té louky prodával a za její duši špitalníkům aby stržených peněz k jich živnosti obracel." Napotom ve čtvrtek po sv. Františku 1455 městská rada „prodala jí paní Machně Remišové to místo ve Věkošich i s těma dvěma lánoma pole s rybníkem, s lukami, se vším právem, a dokavadž živa jest, aby měla moc, špitalníka (správce špitalu) vsaditi člověka hodného, který se jí líbiti bude; a aby tu chudinku opatrovala."

Roku 1462 odkázala ovdovělá měšťanka Anna Žaludová špitalu sv. Antonína 300 kop grošův s dodatkem, jestli že ještě něco více na její mohovitosti zůstane, že i to jemu připadne. Ještě téhož roku v pátek po nalezení sv. Kříže koupila městská rada za tyto peníze jeden dvůr u Věkoš se vším příslušenstvím, nepochybně onen paní Remišové před sedmi lety odprodaný, jejž ale opět již roku 1503 s jiným, špitalu sv. Anny náležícím, prodala. Roku 1491 měl špital tento příjmů 78 kop 6 denarů 1 halíř a vydání 36 kop 2 groše 1 denar. Tehdáž přisluhovalo špitalníkům a v kostele sv. Antonína několik kněží, neznámo zda dva aneb více, neboť paní Zuzana Rormajstrová odkázala téhož roku „k sv. Antonínu na víno 3 kopy a kněžím k témuž kostelu po 3 kopách;" avšak nebyli zde všickni na dlouho a pevně usazeni, jak z následního uvidíme. Roku 1525 totiž Jan syn Hanušův z Lhoty za Malšovicemi, „pamatuje na rodiče své i také sám na svou duši i jiných přátel svých a příbuzných i chtěje jim i sobě dobré paměti pozůstaviti, pro věčnou odplatu pána Boha i také pro dojití milosrdenství Božího a jsa již člověk v letech starých, odkázal jest k záduší sv. Antonína na podměstí louku, která slove Okrouhlice, u Lhoty svrchu psané a to na ten způsob: jestli kdyby pán Bůh ráčil dáti, aby druhý kněz a kaplan při faře sv. Antonína byl, aby tomu kaplanovi šel z té louky a faráři roční plat 15 grošův českých; pak-li by kaplana nebylo, tedy co by kaplanovi mělo dáno býti z té louky, aby to bylo obráceno na víno k službě Boží téhož záduší sv. Antonína a sv. Pavla, a farář nynější sv. Antonína i budoucí za to má na jeho předky připamatovati zjevně při kázaní i za

jeho duši i také za manželky jeho po jejich smrti budoucně aby se modlili." Tehdáž (roku 1526) byl u sv. Antonína první dle jmena známý farář Martin, jehož nástupce roku 1532 jmenuje se Matěj. Za něho roku 1538 ve středu před sv. Vítem vpsána jest do knih městských tato zajímavá zpráva: „Jakž jsou lidé poddaní města Hradce nad Labem z Vysoké a Roudničky byli od starodávna k záduší opatovickému obrácení, aby tam kněži faráři platy a povinnosti desátkové platili, za to že jsou jim kněží a faráři opatovičtí posluhovali a jinými všemi svátostmi křesťanskými. Pak že jest těm lidem těžkost nemalá byla a nebezpečenství trpěli, když vody veliké přišly, že jsou do Opatovic ke křtu svatému a ke mši i pro jiné potřeby své a s mrtvými docházeti a dojížděti nemohli a to se trefovalo, že se někdy i lidé topili. I poněvadž jest s povolením pana Pernšteina a rady i vší obce kostel na gruntech jejich blízko k těm vesnicím přisedící vystaven a vyzdvižen ke cti a chvále pána Boha a jmenu v naději Boží mistra Jana Husi skrze Lukáše Formana (jinak Hostovského z Hostovic), někdy měštěnína hradeckého, aby ti lidé snáze velebných a křesťanských pořádků od kněží docházeti mohli a tak aby ten kostel v zpuštění a zahynutí nepřišel: obrátili pan purkmistr a rada ty všecky lidi poddané z Vysoké a Roudničky od záduší opatovického k záduší M. Jana Husi s povolením J. M. P. Jana z Pernšteina, jakož o tom smlouva ukazuje, [55]) by tu ke mši chodili, tu se pochovávali, i o jiné potřeby vedle smlouvy mezi nimi učiněné, jakžto níže psáno stojí.

Kněz Matěj farář sv. Antonína z podměstí města Hradce nad Labem učinil smlouvu s poddanými města Hradce nad Labem se vsí Vysokou a Roudničkou o to všecko, jak nahoře dotčeno jest, a podvolil se dobrovolně, že jim křtem a jinými svátostmi všemi křesťanskými posluhovati chce a je duchovně, jak na věrného správce náleží, opatrovati, tak: oč by se každý z nich k němu utíkal, že jich opustiti a obmeškávati nechce, a pro lepší dostatek, aby jim býti mohlo, zjednal kaplana, aby

[55]) Viz: *Nový Hradec. Kostel sv. Jana Křt.* (Dne 22. srpna 1535.)

vždy v létě třetí neděli u M. Jana Husi týmž lidem mše sloužena byla a v zimě též, jestli že by se čas pohodlný trefil; pak-li nečasové, pršky a metelice byly, tedy v čtvrtou neb pátou neděli aby mše sloužena byla, a pak-li by bezelstně i v létě někdy třetí neděli se přihodilo, že by mše sloužena nebyla, tehdy má jim to kněz Matěj farář, i budoucí jeho, v svátky nahraditi, k čemuž tito lidé poddaní dobrovolně přistoupili a za takové práce a posluhování knězi Matějovi a budoucím farářům sv. Antonína mají platiti lidé dotčení desátku obilného, kteřížkoli jsou prve do Opatovic platili, jmenovitě jeden každý z lánu jednoho korec žita a korec ovsa a více co se komu dáti dostane, a takové desátky rozdílně mají dávati při sv. Havle polovici jednu a při sv. Jiří polovici druhou. A k tomu podvolili se témuž knězi Matějovi a budoucím jeho, když jim posluhovati bude tak, jak výše položeno jest, dávati dvě kopy vajec k hodům velikonočním, a dále, bude-li moci kněz Matěj na kom z nich žádostí svou kdy obdržeti sýra aneb co jiného, to se při dobré vůli zanechává. A k tomu koledu, jakž obyčej jest, zvoníkovi dávati mají. A co se zahradníkův dotýče, jak se prve chovali a zvláště faráři dřeva rubali i jiné pomoci činili, ti se při tom zůstavují. Item dal Lukáš Forman k témuž záduší M. Husi na opravu kostela louku, která jest nad Svinary, aby plat z té louky k témuž záduší byl, a z té louky aby jedna kopa každého roku dávána byla na kaplana sv. Antonína budoucně, kdyby jim těm lidem často psaným od té fary sv. Antonína posluhováno bylo."

Toho roku (1538) měl špital sv. Antonína luk za 601 kopu 1 groš, a mimo to a jiné bral jest do roku 1547 i některé platy ze vsí Probluzi a Rosnice. Když pak po konfiskaci veškerých statků městských císař Ferdinand I. roku 1551 město Hradec opět na milost byl přijal, vykázal špitalu sv. Antonína místo vesnic Probluzi a Rosnice odprodaných nový úrok 11 kop 6 grošův a 3 penízů českých na vsi Lochenici, pak lesy na Černém potoku a les Macháčovský nad obcí Vysokou. — Roku 1552 zemřel farář Matěj, „i dostalo se po něm hotových 122

kop 40 grošův mišenských; i jest ta suma v radě složena a pak na rolí zapůjčena." — Téhož roku měl špital sv. Antonína kromě jiných i tyto výroční příjmy: „z luk 3 kopy 9 grošů 6 denarů, z dvorů Věkošských 7 kop 44 grošův, z luk u Piletic 11 kop 29 gr., z domu v městě a na předměstí 25 kop 31 gr. a případného 6 kop."

Od roku 1552 do 1558 nebylo faráře u sv. Antonína, až konečně „ouřad administratorský" v Praze v neděli 12. po sv. Trojici povolil, aby kn. Václav, toho času v Libáni, od sv. Havla puštěn byl za faráře u sv. Antonína. Jeho nástupcové se připomínají: r. 1565 Simeon; r. 1569 Petr; r. 1570 Jakub; r. 1575 Matouš Vimberský, čině ve středu po památce sv. Trojice svou závět; r. 1576 Jiří Syrus Hořický, který maje s vůlí kališnické konsistoře pražské za děkana se odebrati do Českého Brodu od času sv. Jiří roku 1590, dne 30. dubna od městské rady vyžádal sobě vysvědčení: že Dorota dcera jeho a syn Daniel zde zplozeni jsou z první manželky před 25 lety přijaté; ano že i s druhou manželkou, dcerou nebožtíka Jana Nožíře pořádně v stav manželský vešel; — roku 1590 do své smrti, r. 1599 farář Nikodem Ledecký; r. 1601—1602 Ondřej Šel; r. 1607 Jiří Syrus, jenž z Brodu sem se navrátil; v úterý po svatém Vítu 1611 učiniv závět odkázal: Anně manželce své rodem Nožířové, Jiříkovi, Anně a Konkordii dětem po 500 kop, purkmistru a pánům 15 kop na koflík na památku, panům *literátům sv. Antonína* 5 kop, k záduší sv. Antonína 10 kop a na cihelnu k sv. Pavlu, když se ten kostel stavěti bude, by dal 10 kop; zemřel dne 2. července t. r. dle chronogramu následního:

ILLVXIt pVLChro ferVens bIs IVLIVs ortV,
regna SyrVs Mystes CoeLICa tVtVs habet.

O literácích u sv. Antonína nenalezá se žádná jiná zmínka. Nástupcem faráře Syra byl skladatel tohoto chronogramu mistr Eliáš Nyselius Trutnovský; po něm farářoval zde nějaký krátký čas jeho bratr Jan, jenž vyměniv tuto faru za faru u sv. Ducha, dne 20. března 1615 zemřel. Zda-li kdo po něm ještě na zdejší

faru dosednul, nevíme; napotom za prvního katolického [illegible] kana stal se kostel sv. Antonína filialním kostela sv. Ducha.

Po druhé spustošen byl špital s kostelem sv. Antonína [illegible] surových Švédův, jenž marně města dobývajíce, v noci [illegible] 27. na 28. října 1645 obě budovy vypálili a pobořili.

Roku 1720 byl sice i kostel i špital opět stavěn; [illegible] oba domy netrvaly dlouho, neboť když Hradec určen byl [illegible] pevnost, dne 5. května roku 1766 byly na 20.000 zl. [illegible] a na to pobořeny. — Nástupníkem tohoto špitalního i [illegible] kostela jest nynější farní kostel sv. Antonína na Novém Hradci.

Školy.

Nemůžeme více ukázati, kterak prvověké školy v Čechách vůbec a v Hradci zvláště zařízeny byly, ačkoli víme, že [illegible] klášter bez nich nebyl.[56]) A v tom arci byl Hradec šťastný, maje kromě kláštera křižovníkův špitalních dva mužské minoritů a dominikanův a jeden ženský dominikanek, v kterýchž ve všech třech a sice v oněch mužská a v tomto ženská mládež vyučována byla ve vědách nejenom náboženských ale i světských. A zajisté i v poblízkém klášteře opatovickém mnoho synův hradeckých odchováno bylo, an i slavný rodák *hořiněvský*, Neplach, napotomný opat tamější a kronikář český deset let od (1322—1332) navštěvoval školy opatovické, než do řádu přijat byl.[57])

První zmínku o školách města Hradce máme teprv z roku 1362, kdežto dne 10 listopadu Mikuláš *správce žákův (rector scolarium de Grecz)*, jak již známo, za faráře kostela špitalního u sv. Anny na podměstí byl usazen. A že v druhé polovici XIV. století mládež ve školách zdejších v bázni Boží, v počestných mravech a literním umění chvalně prospívala, dokazují mužové, jenž propravního vzdělání zde nabyvše, na vysokých školách hodností a úřadův akademických dosáhli. Mistr *Petr z Hradce* roku 1393 přednášel ve svobodných uměních na universitě pražské, od 13. října 1397 do 20. dubna 1398 a od 20. října 1419 do

[56]) Srovn.: Dějiny nár. česk. Fr. Palacký. I. 1. Str. 405. 2. Str. 288.
[57]) Würdigung d. alt. böhm. Geschichtschreiber. Fr. Palacký. Str. 155.

dubna 1421 byl děkanem na artistské fakultě tamější; mistr *Marek z Hradce* přednášel tamže roku 1399, byl od 10. října 1411 do 16. dubna 1412 děkanem na téže fakultě a roku 1412 rektorem university; *Jan z Hradce* přednášel také ve svobodných uměních na vysokých školách pražských.[58]) —

Kněz Švenda zachoval nám o školách hradeckých tyto zprávy:

Roku 1458 v pondělí před slavností sv. Ducha učený muž Jakub písař městský pojistil před městskou radou jednu kopu úroků, aby za ni *„žákům školním starým i mladým ve* **škole městské u fary sv. Ducha** ročně se kupovalo dvě porce masa a za ostatek hrachu a oni žáci ten pokrm majíce, čest a chválu Pánu Bohu z toho nadání číníce děkovali a tím pokrmem posilnění majíce, tím snažeji učiti se mohli. Kdykoliv ten pokrm jísti budou chtíti: *Benedicite* před pokrmem aby říkali a potom *Omnis spiritus laudet Dominum* etc. A kdybykoliwěk toho neučinili, tehdy mistr školní ten den druhý nazejtří aby jim nedal vařiti." Roku 1529 v sobotu před sv. Tiburcem měšťan Matouš z Kněžovsi odkázal dvě louky k škole zdejší, aby úroční z nich plat dáván byl žákům na *expensi*." Listem, v úterý po sv. Valentinu 1533 daným, odporučoval administrator konsistoře kališníkův v Praze městské radě bakaláře Pavla, na ten čas rektora školy Vysokého Mýta, za správce školy hradecké, maje v něm od rektora učení pražského vědomost o jeho zachování a hodnosti. Roku 1542 v pátek po sv. Františku mistru školnímu dána petice posvícenská 3 kopy 1 groš. V neděli masopustní 1545 zemřel Tomáš *sukcentor* ve škole, kterýž neměl žádných přátel, i co zůstalo po něm svršků, knih, pláten, šatu choděcího, to všechno dáno bakaláři a žákům školním; peněz pak hotových zůstalo po nákladu pohřbu 240 kop míšenských, kteréž k užitku školy uloženy byly. — Z toho roku zachovány jsou jednotlivé paměti o příjmech a vydajích školy: tak „z dvoru Houtkova, kterémuž vrch Rožberk na Střezíně náleží, jejž Petr Smetana z Hořic drží, platí se jedna kopa míšenská, a za tu kopu od starodávna kostelník sv. Ducha dříví kupuje do školy; z úročního platu 34 kop, jejž

[58]) Děje university pražské. V. V. Tomek. Str. 296.

odkazův dostalo se školám zdejším roku 1562—
le morová nákaza zuřila. Největší odkazy učinili p.
č z Levhartic, městský radní a p. Jindřich Nejedlý
král. rychtář, kteříž oba toho roku na morovou
. — *P. Václav Hlaváč* ustanovil ve své závěti
„Item 50 kop, které jsem půjčil panu Ondřejovi
, poroučím, aby byly dány ouřadníkovi nad záduším
li p. Ondřej chce za těch 50 kop nechati louky pod
dy ten všecken plat ku škole poroučím, aby každého
hování žákovstva a kupování suken hned při jarmarce
dejším skládány byly a hned sukna aby se za ně kupo-
i tom času aby se rozdávalo chudým žákům a jiným
lidem, pokudž postačí. Stodůlku, kterouž mám na Střežíně
ku při ní i roli v Hlínicích, všecku, cokolivěk mám, tu
u všecku i s obilím, kteréž na ní jest, i s loučkou, která
jest, k záduší školy, aby hned ouřadník obilí prodal
ky každého roku za to suken koupil a chudým dával,
vé oznámeno. Ale té roli bohatým aby se nenajímalo,
dým, kteří by se živiti chtěli a to každým vždycky do
aby se najímalo. Zahrádky pak aby žádnému neprodávali,
vaření ouřadník aby žákům síti dal, aneb najma ji, za
jim (vaření) kupoval a každého roku pořádný z toho
nil. Item, včely ve Slatině, těch také poroučím ke škole,
jest, všecky, aby byly opatrovány pilně anebo prodány
peníze ať se koupí louka k škole. Poroučím i vozy dva
e, též 30 kop, které mi poručil Martin Hrnčíř, ty také
školy poroučím. Item, co se pak dotýče domu, v kterém
který nic dlužen nejsem, ten všecken, se všemi svršky,
koflíky, i hotové peníze, i zlaté, i co se kde najde jich,
které jest v sklepích i jinde, to všecko,
ned po smrti mé všecko beze všech
dníka, který by byl nad záduším
konšel, aby prodáno bylo: a z toho
velkém, při tom čase
rozdávalo. A to aby

škola dostává, vydává se každého týhodne žákům na maso po 30 groších, v postě ale ne, ale za hrách a jiné potřeby; dále měla škola jiného úroku 96 kop 7 grošův vše Mišenských, a z těch mimo jiné platy dává se panu bakaláři (rektorovi) 32 kop, kantorovi 8 kop, sukcentorovi 6 kop, kustosovi 5 kop, lokatovi 4 kopy, písaři 10 kop a úřadníku důchodnímu 2 kopy."

Zde máme názvy učitelův a úřadníkův při školách tehdejších: *rektor*, jenž pravidelně byl *mistr* (doktor) aneb *bakalář* (nižšího gradu či stupně než doktor) při fakultě svobodného umění na universitě pražské, byl ten, jemuž vlastně správa škol poručena byla; druzí *„oficialové"* byli jako jemu ku pomoci daní považováni a musili ho poslušni býti; on nad nimi dohlídku měl a sám v nejvyšší třídě vyučoval. *Kolega* či pomocník, čestněji i *konrektor* aneb druhý správce měl první místo po rektorovi a obyčejně v druhé třídě učil; někdy byli dva, tří kolegové. *Kantor* byl vlastně správce hudby kostelní a ve škole jen ku pomoci přidán; *sukcentor* pak pomocník jeho při choru a taky zároveň při škole ustanovený; jemu i kantorovi byly nejnižší třídy odevzdány, kdež spolu i zpěvu učili. *Kustos a lokat* byli též pomocníci učitelští.

Tehdejší školy byly poněkud spolu i *alumnaty*. Toliko mládež domácí, bydlící u rodičův, školu jenom v čas učení navštěvovala; přespolní žáci a i domácí chudí ve škole příbytek měli i stravu a částečně i šatstvo, aneb měšťané jim dávali oběd, každý den jiný dle jistého pořádku. Mimo to i zpívání v kostelích a po domích (rekordace) a koleda přispívala jim k výživě. Zvláštní nadace, jak již víme, od příznivcův škol byly pro žáky činěny. — Žákové, kteří žebrotou nejvíce musili se živiti, nazýváni *mendikové;* za to po řadě vymetávali školu, atd. — Učitelové měli obydlí své v domě školním, dostávajíce řádný plat od obce. Obyčejně mívali stravu u správce duchovního; bylit všickni panicové. — Dohlídku nad hospodářstvím při škole měli *inšpektorové*, jakož i nad školními věcmi samými. Bylit to vážní měšťané, dokázalí milovníci škol od městské rady k tomuto úřadu čestnému zvolení. — Konečně měly školy svého vlastního *písaře a úřadníka důchodního.*—

Velikých odkazův dostalo se školám zdejším roku 1562—1563, když zde morová nákaza zuřila. Největší odkazy učinili p. Vácslav Hlaváč z Levhartic, městský radní a p. Jindřich Nejedlý z Vysoké, cís. král. rychtář, kteříž oba toho roku na morovou ránu zemřeli. — *P. Vácslav Hlaváč* ustanovil ve své závěti následovně: „Item 50 kop, které jsem půjčil panu Ondřejovi z Levhartic, poroučím, aby byly dány ouřadníkovi nad záduším školy; pak-li p. Ondřej chce za těch 50 kop nechati louky pod Věkoší, tedy ten všecken plat ku škole poroučím, aby každého roku na chování žákovstva a kupování suken hned při jarmarce velkém zdejším skládány byly a hned sukna aby se za ně kupovala a při tom času aby se rozdávalo chudým žákům a jiným chudým lidem, pokudž postačí. Stodůlku, kterouž mám na Střežíně i zahrádku při ní i roli v Hlínicích, všecku, cokolivěk mám, tu poroučím všecku i s obilím, kteréž na ní jest, i s loučkou, která pod ní jest, k záduší školy, aby hned ouřadník obilí prodal a vždycky každého roku za to suken koupil a chudým dával, jakž prvé oznámeno. Ale té roli bohatým aby se nenajímalo, než chudým, kteří by se živiti chtěli a to každým vždycky do tří let aby se najímalo. Zahrádky pak aby žádnému neprodávali, ale tu vaření ouřadník aby žákům síti dal, aneb najma ji, za to aby jim (vaření) kupoval a každého roku pořádný z toho oučet činil. Item, včely ve Slatině, těch také poroučím ke škole, což jich jest, všecky, aby byly opatrovány pilně anebo prodány a za ty peníze ať se koupí louka k škole. Poroučím i vozy dva v stodole, též 30 kop, které mi poručil Martin Hrnčíř, ty také k záduší školy poroučím. Item, co se pak dotýče domu, v kterém jsem, za který nic dlužen nejsem, ten všecken, se všemi svršky, stříbrné koflíky, i hotové peníze, i zlaté, i co se kde najde jich, i také šatstvo pernaté, které jest v sklepích i jinde, to všecko, jakž nahoře psáno, aby hned po smrti mé všecko beze všech fortelů a obmyslů, od ouřadníka, který by byl nad záduším školním, v přítomnosti dvou z konšel, aby prodáno bylo: a z toho aby se sukna kupovala a při jarmarce velkém, při tom čase vždycky, pokudž by postačovalo, aby se rozdávalo. A to aby

se neměnilo, aby pán Bůh těch, kteří nad tím šafářiti budou, pokutou hněvu svého pokutovati neráčil. Item, na sladovně Hebelkové mám 4 slady a dříví v Zámostí 7 srubův a asi půl druhého voru při dříví kovářčiném. Cokoliv jest, to všecko aby speněženo bylo a obráceno bylo na ty nedostatky záduší toho, jakž prve oznámeno. Item, co se dotýče cínového nádobí, všeho všudy plátna v truhle, v které jsou i šaty vinuté, to aby se zvážilo a plátno vyměřilo, to všecko, aby beze vší ošemetnosti prodáno a speněženo bylo. A J. M. pánům se toho důvěřuji, že to tak opatřiti ráčí, aby ne jinam než na ty nedostatky k záduším obráceno bylo. Naposledy kotlíky, rožně, hrnce měděné i všecko všudy, čeho jsem tu nepoznamenal a cožby se najíti mohlo, aby se speněžilo a k záduší obrátilo tím však způsobem, jakž nahoře psáno stojí *Actum f. 2.* (v pondělí) po sv. Lukáši 1562.“

Druhý dobrodinec škol, p. *Jindřich Nejedlý z Vysoké* takto nařídil ve své poslední vůli v pátek den sv. Brikcího t. r. 1562: „Co se školy v městě Hradci nad Labem dotýče: poněvadž jsem byl milovník žákovstva a mládeže, kteří se dobrým mravům a svobodnému učení učí, aby se učení církve České a chvála Boží při té škole rozmáhala, to k ní dobrým úmyslem odkazuji a poroučím: kdyby Petr bratr (můj; avšak i on zemřel téhož roku) a neb dědicové v užívání toho všeho statku (mého) přišli, tomu chci: aby z těch statkův purkmistrovi a konšelům 200 kop gr. českých po 50 kopách rozdílně vydávali a oni purkmistr a konšelé aby za tu sumu masný krám řeznický ve velkých krámích koupili a ten najímali tak, aby bylo z něho za 8 grošů téhodne masa mendikům v sobotu z toho stále vydáváno, a to maso aby na ty mendiky obráceno bylo a nikam jinam, aby hladem nemřeli. A po vyplacení té sumy aby louku koupili a z té louky aby plat vycházel každého roku a ten plat aby obracen byl na toho, *který by mendiky často učil a s nimi práci vedl v též škole*, kohož by oni konšelé k tomu nejpříhodnějšího nařídili. A tu aby pilně k dobrému vedl a nad nimi bedlivý pozor měl a jakž učením, tak také nad tím masem, aby tudy nějaké požívání měli a hladem nemřeli. Pak-li by se tomu dosti

památce sv. Šimona a Judy leta 1565 purkmistr a rada městskí „dali tomuto kšaftu moc a plné právo.“ Tato dobročinná závěť zbožného rodáka zdejšího jest pro nás tím památnější, ještě se z ní dovídáme, že do toho času svatému náboženství ve školách nebylo vyučováno, anobrž jenom v kostele. — Toho času byl řiditelem škol hradeckých mistr Jan Mýtský.

Největších zásluh o školy zdejší vydobyl si slovutný rodák zdejší *Cyprian Lvovický z Lvovic*, [59]) ze starožitného rodu *Karáskův*, slavný matematik a hvězdář, jenž roku 1565 navštíviv rodiště své, za dalšího pobytu svého neskvělý stav zdejších škol poznal a pilně přihlížeje k novuzřízení a prospěšnému zvelebení jich, v pátek před sv. Matějem 1566 s panem *Mikulášem Valterem*, císařským sekretářem a vykonávatelem závěti pana Jiřího Vavruše z Limuz, v plnosti radě městské přednesti dal žádost tuto: „Kterak uznávaje, že toulky a rekordace jsou velká a znamenitá záhuba učení literního, protož prosí, aby J. M. páni nad školou, jakožto zahradní štěpnicí Církve a obce, ruku svou spravedlivou drželi a ty rekordace složiti a místo nich dobré lekcí nařiditi ráčili.“ Žádost tuto přijala městská rada s největší přízní, neboť „učiněno těm pánům *ex consilio senatus* poděkování a k tomu (vyplnění této žádosti) volili z pánův (radních): pana Ondřeje Levhartického z Levhartic, p. Václava Jiskru z Sobince a Jana Kotoule, a z star-

[59]) *Cyprian Lvovický z Lvovic*, tento nejpřednější vzor lásky ku své otčině, roku 1558 „maje po pilných potřebách J. M. kurfirsta pána svého jeti, na ten čas do vlasti své (Hradce) s povolením a jistým vědomím J. M. na ten konec přišel, aby o své dědictví po nebožce Flaškové, bábě své, jemu podle kšaftu náležící pořadem práva města toho rozeznán byl,“ učinil v jednom svém listu „v Hradci nad Labem v sobotu před proměněním Pána Krista leta 1558“ k městské radě daném, toto velepamátné vyznání: „Já to o osobě své v pravdě pověditi musím, že jsem vždycky z mladosti své poctivosti V. M. a této vlasti své vyhledával, a všecky služby své, kteréž znamenitým pánům v křesťanstvu jsem činil a činím až posavade, i všecko mé učení k tomu jsem vždy obracel a ještě obraceti mínim, aby tak poněkud skrze osobu mou tato vlast má velikomocným a znamenitým lidem i po smrti mé potomkům dlouhý čas dobrým jmenem známa a v paměti byla ...... J. M. kurfirst Říšský (Oto Jindřich Velikomyslný) z lásky své knížecí dav mi řetěz s obrazem osoby své, mne hodného, abych jej nosil, usouditi ráčil, a tak s tím řetězem u mnohých vysláních k znamenitým knížatům, hrabatům a pánům předním v křesťanstvu po potřebách svých knížecích mne posílati ráčil.“ (Životopis jeho sepsal p. *Ant. Rybička*. Slovník naučný. IV. 1460.)

nestalo, tedy tomu chci, aby ten krám a ta louka připadla na Petra bratra (mého) a jeho dědice.“

V školách těchto vyučováni byli jenom jinochové; teprv roku 1565 zřízena byla ve městě první veřejná *škola dívčí*, ano „Viktorínovi, bakaláři, dopuštěno bylo k žádosti jeho, by dívky liternímu umění učiti mohl, než pacholat žádných aby v učení nepřijímal.“

Třetím známým dobrodincem zdejších škol byl zdejší rodák *Jiří Vavruš z Limuz* bývalý učitel (a pak „přátelský“ pana Hynka Brtnického z Valdšteina, napotomního nejvyššího komoří zemského), jenž dne 20. srpna 1565 od ouplavice umořen ve Vídni zemřel a tam u sv. Štěpána pohřben jest, učiniv ve středu po slavném hodu vzkříšení Páně roku minulého 1564 svou závět), v níž mimo jiné takto nařídil: „Čtyry louky, (kteréž mi Pán Bůh z milosti své svaté po předcích a rodičích mých propůjčiti ráčil) dvě za Ptákem a dvě za Měchovcem odkazuji a po mé smrti dávám škole hradecké a to na takový způsob: aby z těch luk plat od pana purkmistra a rady nynějších a budoucích města Hradce nad Labem každého roku vyupomínán a takový plat vždy každého roku přednímu správci školnímu, buď bakaláři neb mistru vydáván byl a ten aby povinován byl dvakráte do téhodne, totiž ve středu a v pátek katechismum neb jinou nějakou pobožnou a křesťanskou knížku, která by sumu neb přednější artikule víry křesťanské v sobě obsahovala, mládeži tu v škole městské čísti a jí pobožnosti vyučovati. Pak-li by se který správce vedle toho mého nařízení tak nechoval a takové práce vyhledávati nechtěl, tehdy ten plat aby byl na chudé lidi do špitalu tu při městě k sv. Anně obracen a to dotud, dokudž by ten aneb jiný po něm správce školní vedle toho mého nařízení v tom se nenapravil a té práce konati nezačal. Pak-li by purkmistr a rada jinak se v tom na časy budoucí chovati chtěli, tedy dávám moc a plné právo panu rektorovi učení Pražského, nynějšímu i budoucím, aby mohl a mohli o takový všecek plat k nim hleděti a na nich jeho pořadem práva se dosouditi a *ad universitatem Pragensem* na věčnost jej přenesti.“ — V úterý po

památce sv. Šimona a Judy leta 1565 purkmistr a rada městskí „dali tomuto kšaftu moc a plné právo.“ Tato dobročinná závěť zbožného rodáka zdejšího jest pro nás tím památnější, ještoť se z ní dovídáme, že do toho času svatému náboženství ve školách nebylo vyučováno, anobrž jenom v kostele. — Toho času byl řiditelem škol hradeckých mistr Jan Mýtský.

Největších zásluh o školy zdejší vydobyl si slovutný rodák zdejší *Cyprian Lvovický z Lvovic*,[59]) ze starožitného rodu *Karáskův*, slavný matematik a hvězdář, jenž roku 1565 navštíviv rodiště své, za dálšího pobytu svého neskvělý stav zdejších škol poznal a pilně přihlížeje k novuzřízení a prospěšnému zvelebení jich, v pátek před sv. Matějem 1566 s panem *Mikulášem Valterem*, císařským sekretářem a vykonávatelem závěti pana Jiřího Vavruše z Limuz, v plnosti radě městské přednesti dal žádost tuto: „Kterak uznávaje, že toulky a rekordace jsou velká a znamenitá záhuba učení literního, protož prosí, aby J. M. páni nad školou, jakožto zahradní štěpnicí Církve a obce, ruku svou spravedlivou drželi a ty rekordace složiti a místo nich dobré lekcí naříditi ráčili.“ Žádost tuto přijala městská rada s největší přízní, neboť „učiněno těm pánům *ex consilio senatus* poděkování a k tomu (vyplnění této žádosti) volili z pánův (radních): pana Ondřeje Levhartického z Levhartic, p. Vácslava Jiskru z Sobince a Jana Kotoule, a z star-

[59]) *Cyprian Lvovický z Lvovic*, tento nejpřednější vzor lásky ku své otčině, roku 1558 „maje po pilných potřebách J. M. kurfirsta pána svého jeti, na ten čas do vlasti své (Hradce) s povolením a jistým vědomím J. M. na ten konec přišel, aby o své dědictví po nebožce Flaškové, bábě své, jemu podle kšaftu náležící pořadem práva města toho rozeznán byl,“ učinil v jednom svém listu „v Hradci nad Labem v sobotu před proměněním Pána Krista leta 1558“ k městské radě daném, toto velepamátné vyznání: „Já to o osobě své v pravdě pověditi musím, že jsem vždycky z mladosti své poctivosti V. M. a této vlasti své vyhledával, a všecky služby své, kteréž znamenitým pánům v křesťanstvu jsem činil a činím až posaváde, i všecko mé učení k tomu jsem vždy obracel a ještě obraceti mínim, aby tak poněkud skrze osobu mou tato vlast má velikomocným a znamenitým lidem i po smrti mé potomkům dlouhý čas dobrým jmenem známa a v paměti byla ...... J. M. kurfirst Říšský (Oto Jindřich Velikomyslný) z lásky své knížecí dav mi řetěz s obrazem osoby své, mne hodného, abych jej nosil, usouditi ráčil, a tak s tím řetězem u mnohých vysláních k znamenitým knížatům, hrabatům a pánům předním v křesťanstvu po potřebách svých knížecích mne posílati ráčil.“ (Životopis jeho sepsal p. *Ant. Rybička*. Slovník naučný. IV. 1460.)

ších: Jana Slatinského z Hostovic a Michala Choustnického, aby na tom sami spolu v místě a na den uložený posedli; i zřídili (tito pánové), jak následuje a od celé obce potvrzeno bylo.

My purkmistr a rada města Hradce nad Labem, starší obecní a hejtmané přísežní a na místě vší obce téhož města, známo činíme tímto zápisem, nynějším i budoucím k věčné paměti: Jakož jest předešlých let a času od někdy vysoce učeného pana mistra Jana Hortensia aneb Zahrádky rektora Universitatis a jiných pánův mistrův z slavného učení Pražského, předkům našim psaní s předkládáním mnohých slušných příčin a od správcův školy naší žádost nejedna s pilností skládána byla: aby se rekordací, kterouž se mzda za práce školní mistru, kantoru, subkantoru, kustosovi a lokatovi na lidech zpíváním okolo domův, v městě v neděli a čtvrtek, a na předměstí v úterý a v pátek dobývala a vyprošovala, zastavena a záplata jinak, bez takových toulek, vyměřena a na místě takové každé rekordací raději dobrá a platná lekcí držána byla. K čemuž pro chudobu, zadlužení, škody a pro mnoho těžkostí obce naše, kterýmž jest obklíčena, bezelstně až posavád, nám na veliký zármutek, přivedeno býti nemohlo. Nyní pak naposledy přistoupilo jest také chvalitebně nám od urozeného a vysoce učeného pana Cypriana Lvovského z Lvovic, J. M. císařské matematika, přítele a krajana našeho nejmilejšího i na místě urozeného a statečného rytíře pana Mikuláše Valtera z Valteršperku, císaře Římského J M. rady a království Českého sekretáře dvorského, pana příznivého a v jistých příčinách učiněno předložení: Ke cti a chvále Boží, k rozmnožení Církve svaté křesťanské, (my) jakožto nejvyšší od J. M. císařské slavné a svaté paměti císaře Ferdinanda krále a pána někdy našeho nejmilostivějšího dskami zemskými království Českého ustanovení kolatorové (přiznáváme, že:) správce školní dávati musil každého téhodne z těch rekordací, totiž: kantorovi 7 grošů, sukcentorovi 4 gr., kustosovi 3 gr. a lokatovi 2 gr. mišenské. — A poněvadž urozený pán Vácslav Hlaváč z Levhartic všecken statek k školnímu záduší odkázal, též urozený pán Jiří Vavroušovský z Limuz,

krajan náš, čtyry louky poručil, pročež od příští sv. Jiří ty rekordace se zastavují a budoucně z cela se zapovídají; — načež přednímu správci, buď on mistr neb bakalář, k těm 12 kopám za střední a páteční lekce artikulův náboženství křesťanského od výš psaného Jiřího Vavrouškovského odkazu ještě 12 kop; kantorovi pak, co mu z rekordace přicházelo, totiž 6 kop 4 gr. a výše mimo to, aby pilnější byl, 1 kopu 56 gr., *facit* obojího 8 kop; sukcentorovi místo rekordací, co obyčejně brával, 3 kopy 28 gr., mimo to 2 kopy 32 gr., *facit* 6 kop, a lokatovi, což rekordace od mistra přijímal 1 kopu 34 gr. a mimo to výše 2 kopy 16 gr., *facit* obojího 4 kopy, vše a všude na gr. mišenské počítaje, každý rok jedna polovice na sv. Havla a druhá na sv. Jiří, aby vydána bývala věčně a ustavičně; však pod těmito níže psanými znamenitými výminkami. (Následuje napomenutí učitelův k dobrému chování a příkladnému životu.) — Druhé: ředitel má dle dané instrukcí inšpektorův *lectiones*, *repetitiones*, *examina*, *exercitia styli*, *disputationes*, *declamationes* a jiné pořádky školní pilně držeti, bez povolení přes pole nikam nechoditi, poněvadž přítomnost správce školu ozdobuje. — Kdyby kdo z učitelův povinnost svou svévolně zameškával, má se mu od inšpektora sraziti a ten díl platu mezi pilnější rozdati. — Dále vážíce to: že žákovstva po zastavení rekordace mnohem více přibude, majíce v paměti rozkaz syna Božího, aby hladem nemřeli: přidáváme místo toho, co jim z častě psaných rekordací vycházelo na maso, aby se jim každého téhodne k těm 15 gr. českým, kteréž se jim dávají, ještě 5 gr. českých od úřadníka záduší školního, k tomu také suken vedle vůle kšaftu za 15 kop mišenských se koupí, a žákům a chudým lidem každého roku rozdáváno býti má. — Koleda polovice aby šla na mistra neb bakaláře školního, z druhé pak polovice kantor třetího dílu užiti, a dvěma díly se sukcentor, kustos a lokat rozděliti mají. — Strany *precum* a platu toho, který od dítek domácích každého kvartalu všem oficialům a správcům školním od starodávna vychází: aby třetí díl bral mistr neb bakalář přední správce školní a ze dvou dílů kantor napřed aby vzal 20 gr. miš., ostatek pak

sukcentor, kustos a lokat aby se rovným dílem podělili. Jiné pak akcidencí a platové případní se při starobylném obyčeji a řádu zůstavují. Inšpektory školy pak na místě našem gubernatory volili jsme zejmena tyto: předkem ctihodného kněze Jiříka Agrikolu správce našeho duchovního a pana arciděkana kraje hradeckého, pana mistra Štěpána Kotoule spoluradního, Jana Kotoule radního písaře a Jiřího Budinského z počtu starších obecních, kterýmž jsme řád a správu i také dohlídnutí nejméně jednou každého čtvrt leta a examinirování poručili a zápisem tímto poroučíme. *Actum et lectum in pleno Consilio, praesentibus et applaudentibus Nobilitate generis, virtute et doctrina clarissimo viro Domino Cypriano Leovitio a Leovitia, invictissimi Romanorum Imperatoris Domini Nostri Clementissimi Mathematico Celeberrimo, Perillustri, Nobili et Clarissimo Viro Domino Joanne Seniore Leovitio, Magistro Joanne Altomyteno Scholae nostrae Praefecto, Venceslao Taborita ejusdem Scholae Cantore et aliis Synegriis die 8 Martii anno Salutis 1566.*"

Napotom dala městská rada zvláštní řád učení školního v latině sepsati, nepochybně ji sepsal sám pan Lvovský, a v knihy městské vložiti:

„*Řád učení z nařízení purkmistra a rady města Hradce Králové jinak Hradce nad Labem.*"

Mistrovi neb bakaláři, přednímu řiditeli škol, jenž důstojnosti své nábožností, učeností, pilností, vytrvalostí, mírností, vlídností, vážností, bdělostí, příkladem, čistotou, spravedlivostí, pravdomluvností a světlem všechněch ostatních cností, jakož i pilným opovrhováním bezbožnosti, nedbalosti, opilství, lenosti, krutosti, malomyslnosti, podezřelých skutkův a osob, pýchy a ostatních neřestí chrániti má, a jeho spolupracovníkům ukládají se ke cti a chvále jména nejdobrotivějšího a všemohoucího Boha, k úspěchu a zdaru města a říše křesťanské i slavné akademie Pražské: tyto práce a povinnosti a vyučování mládeže.

Každého dne budou toto konati:

I. Ráno po vykonané modlitbě přečte jeden dle pořadí jednu hlavu z bible svaté a vysvětlí se její výroky, načež jednotliví žákové opakovati budou, co si pamatovali.

IV. Po odpočinku

hodinu hudbě.

V. K večeru po vykonané modlitbě bu
kteráž byla ráno čtena, i s jejím výkladem o
a dvouverší (distichon) pronášeti, kteráž j
z textu téže biblické hlavy složili; pak se p

VI. *Cisiojanus* [61]) bude před každým
štěním školákův jeden dle pořadí odříkávati
tříd školáci jedním hlasem budou po něm ří

VII. Škola bude v létě o jedné, v zi
noční zavírána a pak nesmí nikdo vycházeti

Řád učení v V. třídě

V neděli a v svátky. Ráno opakuje se
neb sváteční, vyslýchá a zkouší se dvouve
evangelia přednese se prostomluvou a dv
roky vysvětlí se výkladem slov (přirozeným
gelium samo přečtou a vyloží jednotlivci dle
a způsobu a sice větší v řeckém a menší
zbyde-li ještě času, bude se opakovati kate
z předešlé neděle neb svátku.

Odpoledne místo rekordací čísti se
Eobana Hessa „Žaltář“, ostatní čas věnuje
a opakování katechismu.

hodiny aneb déle trvají cvičení, to jest: co bylo z Cicerona přečteno, porovnává se s pravidly gramatiky, dialekty a retoriky, a při tom se dá pozor na způsoby mluvení a připovídky. Odpoledne přednáší se hodinu retorika, pak půl hodiny vykládá se Virgilius neb Ovidius, druhou půl hodiny opakuje a cvičí se v tom, co bylo čteno.

V úterý. Ráno přednáší se celou hodinu gramatika, syntax a prosodie latinského a půl hodiny řeckého jazyka; ostatní čas jest cvičení.

Odpoledne: první hodinu vykládá se Hesiod neb Isokrates neb jiný řecký auktor, pak půl hodiny čte se z Terentia a druhé půl hodiny jest cvičení. Napotom místo předměstní rekordací předloží se úkol ku cvičení v slohu.

Ve středu pokračuje se tím způsobem, jako v pondělí, jenom že se ještě přidá vyučování katechismu, jak v závětu urozeného p. Jiřího Vavruše z Limus s jistými výminkami jest předepsáno.

Ve čtvrtek: totéž vyučování jako v úterý, jenom že místo rekordací zavedou se veřejné disputace, s pěknými deklamacemi.

V pátek zachová se pondělní a střední způsob a řád vyučování, jenom že pilné vyučování katechismu se přidá, aby dosti činěno bylo vůli závětcově a rekordace byly zamezeny.

V sobotu první hodinu „Kronika Cariona", rozmnožená od D. Ch. M. a Kašpara Pencera, se čte a opakuje, aby mládež vědomostí historických nabyla; druhou hodinu přednáší se aritmetika a předkládají se některé příklady aritmetické. Odpoledního času opravuje učitel sloh všechněch prací písemných, kteréž byli žákové za celý týden vypracovali, aby všickni při příští disputaci písemnosti své mohli přednášeti a zkoušeni býti.

V nejvyšší třídě bude tedy se přednášeti:

1. Řecké evangelium, 2. Katechismus, 3. Žaltář Eobanův, 4. Disticha z evangelií, 5. Čtení Biblí, 6. Začátky řecké mluvnice, 7. Všecky části latinské mluvnice, 8. pravidla dialektická, 9. Ciceronova officia, 10. Terentiovy komedie, 11. Hesiod neb Isocrates, neb Esopovy bájky řecké, 12. Ovid neb Virgil, 13. začátky aritmetiky, 14. cvičení ve slohu a 15. disputace.

s výkladem českým. Ostatní čas dopolední
evangelia předešlé neděle neb svátku, aneb
chismu. — Po obědě místo rekordací vykl
„menší" a sice po opakování předešlé úlohy
času, vykládá se evangelium.

V dni všední, v pondělí, úterý a ve
modlitbě a po opakování věcí, jimž byli
přednáší se a vykládá menší mluvnice a sy
kladové na český jazyk se překládají. Pak
ceronovy menší se čtou a poznamenávají se
vení, ostatní čas opakují se úlohy, jenom
kordací disputuje se.

Po obědě první hodinu jest odpočinek
třebné věci; druhou hodinu cvičí se všichni
jednu hodinu opakuje a čte se nauka o ušle
movědа), půl hodiny vykládají se „dialogy
rozmluvy Erasmovy. Ostatní čas jsou cvi
V úterý místo rekordací jsou cvičení ve s
vidky, předešlého dne na tabuli napsané
latinské do češtiny se překládají; v pátek
čátcích aritmetiky a dávají se z ní příklad

V II. třídě tedy bude se před

O předmětech, kterýmž bylo vyučováno v ostatních třídách, nezachovalo se nám zprávy, avšak z těchto dvou seznamů vyučování možná domysliti se, že předměty ve všech třídách přednášené neodchylovaly se daleko od sebe.

Téhož roku 1566 ve středu před narozením Panny Marie urozený pan Jan Karásek starší Lvovický z Lvovic „poručil ve svém závětu k záduší školnímu, jakožto milovník svobodného literního učení, 20 kop, kteréž by Cyprian syn jeho podle své vůle, snesa se s ouřadníkem konšelským, k dobrému mládeže a školy obrátil.“ Navštíviv ke konci roku následujícího (1567) opět svou otčinu, vykonal pan Cyprian závět otce svého a k tomu ještě prodal les svůj za Kluky u Křivče, od otce zděděný a haltýř v Rormejstrovském mlýně ležící ouřadníku záduší školního, panu mistru Štěpánovi Kotoulovi k ruce téhož záduší za 40 kop (v úterý po sv. Tomáši). Tímto odprodejem rozmnožil p. Cyprian velmi důchody škol, ješto ve čtvrtek u vigilii sv. Jana Křt. 1569 jenom za les tento 70 kop utržila městská rada. — V lednu roku 1568 projevil konečně p. Cyprian úmysl dovršiti míru zásluh vydobytých o školy hradecké, an na městskou radu tuto vložil žádost: „aby páni ráčili laskavě k tomu dovoliti, aby, jest-li že by Pán Bůh ráčil dáti, a on jakž toho úmyslu i s paní manželkou svou jest, sem do své vlasti se obrátiti a v městě se osaditi, a když by již dosedl, aby jemu to příno bylo, aby várky paní manželka jeho a živnosti zde v městě podle jiných sousedův vésti a provozovati mohla, zamluvil se: *že by chtěl sám pro zvelebení učení literního a města toho k škole dohlídati a lekcí veřejně čítati* a zasc v legacích buď J. M. císařské i jiným, co by dobrého mohlo k této obci býti a sloužiti, že chce rád osobně jeti, pracovati a tak se snažiti, aby skutek té zámluvy jeho v potřebách obecních skutečně se našel.“ — Zámluvu tuto městská rada „s potěšením a děkováním přijala (dne ss. Fabiana a Šebastiana), poněvadž pan Cyprian jest člověk hodný, velikými od Boha dary obdařený a velmi vznešený, nad to výše vlasti své a obecného skutečný milovník.“ — Přeškoda, že tento úmysl hradeckého výtečníka jest

stupníku, bakaláři Matiáši Vole
hách psáno, že před sv. Jiřím
mistra Štěpána Kotoula (t. č. :
oznámeno, aby jiným místem :
chce s panem rektorem *univers*
učení bráti. Jemuž konečně ozn
kolatorové jeho v té škole více z
páni mistři a pan rektor toho
udány příčiny, pro kteréž tento
vězen byl, jest lze poněkud j
následujícího v týchž knihách: ,
jeho nestydaté ohavnosti a nez
na konec oznámeno, aby se do
svého hledal.[4]

V letech 1566—1574 vysta
[illegible] nákladný,[5] a sice nepochyb
stávala jest na blízku *[illegible]*
I v tomto novém školním
v němž vyučováno, ono i učite
žáci, kteříž měly i stravu a obleč
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
bydleli po domech měšťanských.

bydleli. — Z téhož roku 1577 zachovala se zajímavá tato zpráva: „Panu bakaláři, správci školnímu, z uvážení pánův skrze pana primasa přednešeno: 1. aby rejstřík lekcí všech a prací školních inspektorům v spisu podal; 2. aby juvamina pořádně, kdo a kdy co udělí, zapisoval a do poručení pánův při sobě zanechal; 3. stěžována rozpustilost a běhání mládeže a jiné nezpůsoby, aby se ti neřádové přetrhovali a strestávali. Odpověděl na první že jest vděčen; co se rozpustilosti dotýče, to že přetrhnouti nemohou, že jsou velice rozpustilí, žádal přitom, aby pan rychtář ty hry přetrhoval." Dozorcové škol byli dne 5. února t. r. od pánův (t. od městské rady) voleni: pan Šimon Litický z Peclinovce, pan Jan Albus, pan mistr Jan Sokol radní a pan Jan Kotoul Jezeřanský písař přední radní. [62]) Dne 15. prosince 1580 byly 51 žákům akademickým rozdány 204 lokte a dvě čtvrti sukna a sice: „z statku dobré paměti nebožtíka pana Tomáše Strachoty podle kšaftu při času sv. Filipa a Jakuba v Mýtě za 31 kop postavů prostředně dobrých; z statku Hlavačovského dva postavy; z Předměřic od sedlákův sedm postavů; z Chrastnice podle kšaftu nebožtíka pana Jindřicha Nejedlého z Vysoké dáno 8 kop 3 gr. 5 denarů; přidáno k nim a koupeno dva postavy (od městské rady); suma postavů devatenácte."

Dne 18. ledna 1583 mistr Tomáš rektor školy ohlásil se u městské rady, že jest na tom ustanovil, aby z mnohých příčin od té správy školní odstoupil. I jest mu předloženo: poněvadž v té své správě to povolání své náležitě opatřuje již nedaleko sedm let, aby ještě déleji v té práci zůstával.

Toho roku dne 19. prosince sukna žákům (a chudým) skoupena za 67 kop 30 grošův, zejmena 39 mládencům (i jiným chudým lidem všecko) rozdáno.

„Na den sv. Eutropia" 1584 sepsal mistr Tomáš svou poslední vůli, kterouž pro její zajímavost tuto doslovně opakujeme:

[62]) R. 1578 Pavlovi Vodákovi a Adamovi Škřičkovi domluveno pro školy postranní a poručeno: aby žádných pacholat domácích na ublížení školy velké, mnohými základy vystavěné, neučili.

„Ve jménu sv. a nerozdílné Trojice Amen. Já Tomáš správce školy hradecké atd. Předně co se dotýče peněz, c hoťov, ty všecky poroučím panu otci svému a bratřím svý tovi, kantorovi na ten čas ještě školy hradecké, a Trajanu a profesoru Academie pražské: však z těch aby 30 kop dáno panu Janovi Stříbrskému měšťanínu a radnímu měst jmenovaného, aby každého téhodne od přijetí ta kové s něz žákům do školy 6 grošů a to v sobotu na Expe až do vyjití takových peněz. Paní Esteře, manželce pan kana v městě Hradci čtyry zlaté uherské. Adamovi Š Třebechovskému 5 kop miš. a panně Barboře, kterou paní matku jmenuji ut dceři Estery manželky arcid 5 kop miš. Ostatek pak peněz, co jich koliv pozůstá otci moc plnou dávám, ty rozděliti, však tak, aby T více než Matoušovi o 50 kop miš. dal. O šatech chod kové pořízení činím: liščí kožich odívací Michalovi subk čepici axamitovou vysokou Václavovi, lokatovi školy h nízkou čepici axamitovou Adamovi Třebechovickému sl svému, ano i starý plášť šiptuchový. Mikulášovi Bílak stosovi školnímu „reverendu“ starou a tři kopy; košile žákům by dány byly. Cokoliv jiného, to vše poroučí otci a bratřím svým. Co se knih tištěných dotýče, ty p takto: předně ctihodnému knězi Janovi Benešovskému arcidékanovi města Hradce *Comentarios in Psalterium Henrici Mollerii*, *Historiam Boemicam per Seidanum*; M bratru svému *Corpus Doctrinae Philippi Melanchtoni communes Swerinensis* a *Eusebium*. Jiné knihy žákům dány byly, to jest má vůle. Žádaje magistrat, aby ruku držeti ráčil.“

Mistr Tomáš zemřel téhož ještě roku 1585 a již po památce sv. Vavřince t. r. vydala městská rada list učenému a urozenému mistru Petrovi Kodycillovi z T správci a rektoru *Universitatis* slavného učení akademie p prosíc ho, aby „z ouřadu svého podle jisté námluvy hradeckou do času Havla pro příštího ve jmenu Pá

psaní své potvrditi ráčil poctivého mistra Adama Hradistena, na ten čas správce školy sv. Jindřicha v Novém městě pražském za předního správce a Mikuláše Konečného bakaláře též toho času správce školy turnovské za druhého správce školy hradecké a v ní sobě svěřené mládeže.“ S listem tímto odeslala městská rada následující doušku: „Pro dokázání k vám naší upřímné vděčnosti a náležité šetrnosti, za konfirmací tyto dva dukáty odsýláme a za to žádáme, že je od nás vděčně přijíti ráčíte.“ Avšak mistr a správce školní, Adam Hradistenus, sotva rok zde pobyl a Hradečtí páni musili opět téhož ještě roku rektora university pražské prositi za opatření jiného správce, za něhož potvrzen byl Jan Vulteryn Plzeňský a když tento ku své žádosti od městské rady „z práce školní od sv. Havla roku 1587 propuštěn jest,“ dala městská rada „o jeho odstoupení *rectori Universitatis*, mistru Kodicillu zprávu,“ dokládajíc: „Poněvadž s dobrým snešením s panem arciděkanem jsme k té správě poctivého Valentina Kochana z Prachova, který z jistého uvážení Vaší Milosti a ouřadu akademie pražské za druhého správce do školy naší před rokem přidán jest byl, jakožto té správy a školy již povědomý, zvolili: pročež žádáme jej Valentina potvrditi. Dáno 21. srpna.“ O žádném dosud jmenovaném správci škol hradeckých nezachovala se ani zmínka, zda by byl který ženatý; teprv o tomto správci Janu Vulterynovi máme jistou zprávu, že dne 27. srpna (t. r.) městská rada jemu dala povolení, aby se směl oženiti.

Dne 19. prosince 1588 mistr Valentin Kochan z Prachové, správce školy sv. Ducha žádal: Poněvadž na štědrý večer koleda jemu, žákům i měšťanům obtížná jest, aby jemu od jinud vynahražena byla. I uvážili páni jemu a oficialům dáti z peněz zádušních tři kopy.

Dne 30. května 1589 Vácslav Třebechovský, kantor školní, vstoupiv s arciděkanem a knězem Tomášem od sv. Anny, žádal sobě Annu po Urbanovi pekaři za manželku z ochrany práva propustiti. K čemuž povoleno, — pročež zase 3. června týž Vácslav kantor, rodič třebechovský, v plnost rady vstoupiv,

k zítřejšímu dni toho sňatku manželského a ke kolaci svatební vzácný magistrat pozval, aniž odepříno, dle možnosti nalezti se dáti. — Mistr Valentin, správce školní, dosazen do rady, stížnost vedl do *škol postranných*. Dána odpověď: když toliko lepší pilnost při oficialích jeho se nacházeti bude, že takové školy postranné samy zastaveny budou; neb v tom mnozí sobě za obtížné býti pokládají, že pacholátka, tři a čtyry leta do školy chodíce, netoliko čísti neumějí, ale ani litery neznají. Poručeno panu mistru, by k tomu pohlídal. — Též, *poněvadž kantor Václav se dne zítřejšího ženiti bude*, by o jiného dobrého muže se postaral.

Dne 2. ledna (1590) připomíná se již Václavův nástupce Jan Zoubek, kantor školní.

Dne 18. prosince 1592 od městské rady nařízeno mistru školnímu, mistru Martinovi Havlíkovi Černovickému, aby podle toho, jakž zná nouzi rodičů, žákovstva svého i jich vlastní nahoty, mezi ně *secundum justum et aequum* rozdělil sukno na oděv.

Dne 4. ledna 1593 Jan Duchoslav, svobodného učení bakalář, vstoupil s velikým počtem poctivých lidí, zvláště pak literního umění milovných, do rady, učinil poděkování, že jsou jej po všecken čas jeho zde bytu ochraňovati ráčili. — Žádal za manželku Dorotu po nebožtíkovi Janovi Albusovi, císařském rychtáři, sobě povoliti, a s ní pod ochranu práva přijata býti s zavázaním své vděčnosti.

Dne 1. dubna 1594 pan mistr Martin Havlík Černovický, rektor školy hradecké, poněvadž do cizích zemí na učení dle rady dobrých přátel odebrati se míní, žádal od městské rady vysvědčení svého chování, co jest takměř dvě leta této obci vyučováním mládeže posluhoval. Avšak neodešel mistr Martin Havlík do cizích zemí k učení, ale usedl v Hradci a dne 31. ledna 1595 pojal sobě manželku panu Sabinu, dceru po nebožtíkovi Václavovi Pretoriusovi lékaři.

Roku 1597 připomínají se: Viktorin Rhakotomus bakalář a Jakub Kuspis Roudnický kantor školy zdejší.

Školní žákovstvo v dobách války turecké veliký nedostatek v chlebě trpělo, neboť sousedé pro chudobu a drahotu jim jako za zvolných časů dobrodiní činiti nemohli, pročež, vidouce to páni, dne 13. srpna 1598 usoudili a zřídili: aby jim k těm 26 korcům žita, které jim do roka na chleb z mlýna zádušního dávány byly, ještě čtyry korce přidány byly.

Dne 25. srpna Jakub Kuspis Roudnický, dosavadní kantor školy, do města Dvoru nad Labem (Králové) za písaře jich radního zvolen.

Od roku 1598 vyučovali na zdejších školách: mistr Jan Campanus Vodňanský správce škol od 16. února; mistr Jan Hubacius Čáslavský správce škol od 27. února 1599 do 23. února 1600, kteréhož roku se oženil; téhož roku připomíná se Jan Nikolaides kantor; – bakalář Jan Tobolecius přední správce od sv. Jiří 1600 (oženil se r. 1601); bakalář Jakub Hrabaeus druhý správce od sv. Jiří 1600 a přední správce od sv. Jiří 1601; bakalář Jan Vorlický Polický kolega od sv. Jiří 1601; Viktorin Vrbenský bakalář přední správce od sv. Jiří 1604 (roku 1605 povýšen za mistra) do 19. ledna 1606, kteréhož roku stal se farářem v Náchodě a co takový se oženil; Václav Bečkovský, kantor roku 1604; bakalář Jiřík Markocius Čáslavský (od roku 1606 mistr) kolega od sv. Jiří 1604, pak přední správce od sv. Havla 1606; mistr Pavel Essenius Černovický správce škol od 1. srpna 1606; bakalář Pavel Jacobeus Čáslavský přední kolega od sv. Havla 1606, jenž dne 28. srpna 1607 se oženil. [63])

Toho roku byl správcem škol Jan Tobolecius, kterýž ale již dne 14. ledna 1608 za předního písaře městského zvolen jest. Na místo jeho v správu škol nastoupil Gabriel Svechyn z Paumberka, muž v právech, historii a ve veršovství výborný, jenž toho roku knihu na světlo vydal: *Theses Philosophicae pro*

---

[63]) Z těch let jsou nám známi tři rodáci hradečtí co učitelé: *1.* bakalář Jan Květonský Hradecký od sv. Jiří 1606 kolega ve školách na Mělníku; *2.* bakalář Tobiáš Písecký z Hradce od června 1605 přední správce škol v Ledči a od sv. Jiří 1608 v Turnově; *3.* bakalář Daniel Hradecký od sv. Jiří 1608 přední správce škol v Chlumci. (Srovn. *V. V. Tomek*. Paměti o školách českých. Časopis česk. mus. XIX.)

trimestri Studiorum censura ingeniorumque excitandorum stimuli in Schola Reginae Hradecensi cis Albim Anno 1608 ab alumni Scholae disputandae, sub praesidio G. S. a P. — Pragae typi Pauli Sessi, in 4. — Svechyn připomíná se zde ještě r. 161[illegible] co bakalář a přední správce školy.

Roku 1612 připomíná se Šimon Bezolius Strakonický sukcentor školy, a r. 1613 Jan starší Žák Litoměřický, bakalář a konrektor školy; avšak již 4. října t. r. odstoupil od školy jeho *nástupce* Jan Kavan z Čejkova, konrektor, oženiv se. Roku 1615 Adam Tuchovský byl sukcentorem školy.

Ačkoliv válečná trouba třicítileté války po celých Čechách již zněla a město Hradec takřka již bylo táborem, nepustila městská rada péči o školu. Důkazem toho jest dopis, jejž dne 21. března 1620 zaslala „vysoce učenému pánu mistru Petrovi Fraedelio, slavné a starožitné akademie pražské protektoru a koleje všech Svatých a jináč Anjelské v Starém Městě pražském proboštu: Tajné nečiníme, že jest nám poctivý a učený mistr Simeon Partlicius (napotom: „z Špicberka") správce přední školy naší v známost uvedl, že při sv. Jiří správu školy složiti a dále zastávati nemíní. Augustin konrektor do Nymburka odjede. Správce kůru (bakalář) Georgius Strunidides vstoupiv v stav manželský, mezi námi se osadil. A uznávajíce my v tom býti svou vlastní povinnost, chceme-li, aby se nám i potomkům našim mužův hodných, jak k správě duchovní tak i politické dostali, abychom ten drahý klenot a pokladnici, školu naši, dobrými, pobožnými a příkladnými i bedlivými správci pro dobré zvedení a vzdělání domácí i přespolní mládeže, v té škole naší odrostající, opatřili pročež Viktoryna Kherbiera Tustenského (t. Domažlického), správce školy chrudimské, jehož jsme za správce školy obrali když tomu dovolení V. P., jakožto vrchnosti jeho akademické přistoupíte, jej za prvního správce potvrdíte, a za kantora některého příkladného mládence, kterého naši vyslaní s radou V. P oberou a oblíbí; za třetího kolegu a správce kůru *Joannem Miesticium Chrudimenum* od sv. Jiří podati ráčíte."

Oženiv se, poctivý a učený mistr Viktorin Kherbier při sv. Jiří 1621 odstoupil, a na místě jeho městská rada dne 3. března povýšila dosavadního konrektora, poctivého Václava Kochana z Prachova, svobodného učení bakaláře, za předního správce školního, „pokudž tomu dovolení mistra Jana Kampana Vodňanského toho času rektora university a akademie pražské přistoupí." Což se i stalo. Avšak již od sv. Jiří roku 1622 odstoupil V. Kochan; proto dne 5. dubna podávala městská rada správu škol svých mistru Augustinovi Štěpánovi Cutteno, toho času správci školy v městě Nymburce nad Labem, jehož *in conrectoratu* školy hradecké již zkusili. Dne 3. února 1625 připomíná se poslední kališnický správce škol zdejších, mistr Jan Vilém Růžovský z Růžova, načež v době návratu náboženského nakrátko zavřeny jsou školy, až jesuité je opět otevřeli a sice na začátku měsíce srpna 1636 zatím první a druhou třídu, v nichž ku konci listopadu t. r. počítáno již 100 žákův. V školním roce 1637 vyučováno i v třetí a čtvrté třídě a 1638 v páté. Žákovstva valně přibývalo, neboť roku 1639 bylo ho již na 200, z nichž 15 pátou školu navštěvovalo. Avšak když Švedové Hradec opanovali, musili jesuité opustiti školy a do Moravy uniknouti, načež teprv po svém návratu a opravě školních bytů po sv. Ignaci znovu vyučovati se jali. Ale mnozí z předešlých študentův školy opustili a řemeslům se oddali; mnozí po vyboření domův na podměstí jinam s rodičemi se vystěhovali, někteří i pomřeli; sotva tedy polovice jich do škol se sešlo; zato ale napotom někteří přibyli od jinud a tu jich počet vystoupil do 123, jež pak ve čtyrech třídách učili. Avšak již roku 1642 vyučovali opět v páté a šesté třídě a toho roku zřídili zvláštní byty, t. *seminář*, kde by zámožných měšťanských a panských rodin synkové se ubytovali i společný stůl pod jejich dohlídkou měli.

Roku 1647 připomínají se školy, řečené *plechanské*, v nichž vyučováno čtení a psaní, a jakési přípravy dávány pro latinské školy. Plechanské tyto, či *městské školy* národní, vydržovala obec, opatřujíc je schopnými učiteli světskými. R. 1648

menuje se učitelem či kantorem školy plechanské Florian Učovský. [64])

V červenci 1650 řádila v městě morová rána, jíž 30 žáků zemřelo; proto byly školy před sv. Ignacem rozpuštěny a magistři učitelé na Žampach na čistější vzduch odesláni.

Roku 1668 žákové latinských škol svého patrona si zvolili a sice retorika či 6. škola sv. pannu Kateřinu, poesie či 5. škola sv. Františka Xaveria, syntaxis sv. Alojsa, gramatika sv. Josefa, principia sv. Stanislava a parvisté sv. Ignacia.

Dne 12. srpna 1673 Ezechiáš Edmund Peč od městské rady přijat za kantora v městě s dosavadním ročním platem 40 zl. a s ročním přídavkem 8 korců žita a 6 sahů dříví; avšak s tím napomenutím, aby hleděl mládež obzvláště v počtech a hudbě cvičiti a pány sousedy od pohřbův nepřetahovati.

Roku 1681 magistrat městskému rychtáři oznámil a nařídil, aby studentův do vězení nebral; kdyby pak studenti v noci po městě se toulající dopadeni byli, mají do varty bráni býti.

Roku 1693 od magistratu na prefekta jest zanešeno: by studujícím zapověděl s ručnicemi se toulati.

Dne 21. června 1704 žáci latinských škol ze zatímních bytů do nové školní budovy podle koleje vystavené, slavně uvedeni jsou, a pět let na to, dne 8. listopadu (1709) přestěhovali se i studující chovanci *semináře sv. Václava*, 32 na počet, též ze zatímního bytu do nové síně v koleji pro ně upravené. Roku 1718 navštěvovalo školy latinské 224 žákův, (již v úterý masopustový dne 12. dubna na divadle dávali: „*Majdalenu pod křížem*“ a dne 17. prosince 1722 u přítomnosti pana biskupa Václava: „*sv. Václava dosazení na trůn český.*“) R. 1728 počítáno všech žákův jenom 209 a mezi nimi 45 *seminaristů;* v pamětech kolejních z tohoto roku praví: „Žeň sice hojná, ale ovoce zahradní neúrodné.“

Roku 1748 školy latinské dle nového ustanovení a rozkazu dvorského teprv na konci měsíce října byly ukončeny.

---

[64]) Roku 1628 Jan Martinides, učitel malých dítek, do rady městské povolán a zápověď dostal lidem spisy dělati.

Roku 1754 začal pater regens semináře mládež svou v rozličných mimořádných uměních cvičiti, a již dne 23. července *seminaristé* u přítomnosti sezvaných hostí provedli *exercitia nobilium*, totiž učinili zkoušku z řeči francouzské, z tance a z šermování.

Dle rozkazu císařovny Marie Teresie roku 1755 poprvé konány jsou půlletní zkoušky před velikonočními svátky a u přítomnosti tří komisařův, ač také jesuitův, načež posledního dne měsíce března veřejně na domácím divadle po učiněné úvodní řeči zasloužené třídy (trojího druhu) žákův čteny byly.

Novou nevídanou slavnost dne 19 ledna 1759 konaly školy latinské; neboť byly těm žákům, kteříž při zkoušce prvního místa si vydobyli, peníze s obrazem císařským na prsa slavně zavěšeny, jež na znamení cti veřejně mohli nositi.

I roku 1760 seminaristé, 43 chovancův na počet, provedli *exercitia nobilium*, při kterýchž i v *skákání na koně* byli zkoušeni.

Konečně roku 1761 dne 9. září řádně konány jsou zkoušky žákův (165 na počet) všech latinských škol u přítomnosti cís. král. komisařů, krajského hejtmana a jeho sekretáře a dvou minoritův zdejších a dvou pardubických.

Dne 17. ledna 1765 ohlášen jest zdejším učitelům nový rozkaz císařský, jímž nařízeno, by každého téhodne, nepřipadneli jaký svátek, celé dva dni prázniny byly; každý pátek učitel svým žákům, neb jindy pater prefekt třem vyšším školám, katechismus vykládal a v sobotu duchovní napomenutí učinil.

Komedie ale a divadla veřejná všechna jsou zapovězena. Toho roku studovalo zde 187 žákův, kterýžto počet v prvním školním roce po zrušení zdejší koleje jesuitské (1773—4) klesl na 106. (Roku 1774—5 bylo jich jenom 88.) Přece ale zůstaly zdejší školy latinské několik let v rukou exjesuitův, až konečně tito buď vymřeli aneb do správy duchovní přestoupili.

Poněvadž dle nového plánu v normalních školách prvním vědomostem latiny vyučováno býti mělo, byl školním rokem 1777—8 počet latinských škol na pět tříd zmenšen, v nichž sami exjesuité i nadále vyučovali.

K roku 178[illegible] letopisec kn. Švenda toto: „Toho [illegible] zkrácení: v normalních školách [illegible] němčina se vyučovala, jakož i učitelé na [illegible] nazováni; pročež mládež vlastenecká, [illegible] česky mluviti se naučila jako [illegible] ve školách lapajíce, co říkali, nevěděli; [illegible] násobenství v němčině nazpamět [illegible] pravého násobenství nepoznali. Pak podobně v latin[illegible] kde z nejvyššího nařízení vše v němčině se vyklá[illegible] mládež k rozumění a k pochopení němčiny celou [illegible] vynaložila. Latina zcela z těch škol poodstoupila, zvláště [illegible] tohoto roku ve všech vysokých školách filo[illegible] v němčině učiti bylo rozkázáno. Přitom platiti [illegible] jednomu každému školáku, v malých (jak pravili latin[illegible] německých školách ročně 12 zl., ve filosofii 18 zl. [illegible] 30 zl.“

[illegible] do roku 1786 zachován byl při latinských školách [illegible] *seminář studující mládeže s jmenem sv. Václava a sv. Fran*[illegible], od jesuitův zřízený k bezplatnému chování chudých [illegible] kteří ve školách dobře prospívali a zvláště hudbou a zpě[illegible] služeb Božích uměli napomáhati. Nejprvé vydr[illegible] jesuité sami chovance tyto, až časem někteří zbožní dobro[illegible] jako r. 1648 urozená paní Marie Salomea Mazáková, [illegible] Bukovská z Najdorfa, r. 1649 pan Jiří Skvořický z Hořic, [illegible] kněze Jana jesuity, a mnozí jiní štědrými odkazy několik [illegible] založili. Mimo chudé žákovstvo byli napotom do tohoto [illegible] i synové okolní šlechty a zámožného měšťanstva za ro[illegible] přijímáni. Konečně dne 1. dubna t. r. seminář rozka[illegible] císaře Josefa II. zrušen a poslední jeho správce exjesuita [illegible] Martínek odtud vypovězen a připovědíno, že osmero [illegible] nadací s 861 zl. 26 kr. úroku mládeži studující na [illegible] latinských školách vyplácen bude. Dne 18.—19. t. m. [illegible] a nábytek seminářský veřejnou dražbou byly vyprodány [illegible] toliko 251 zl. 45 kr. Oltář z kaple sv. Václava i s jeho [illegible]olice koupilo záduší hradecké a na Pouchov k sv.

Pavlu přeneslo. Město ihned ucházelo se o vyprázněný dům seminářský pro normalní školy; avšak i když se žádostí svou přímo k císařskému dvoru se vydalo, neobdrželo tohoto místa darmo; neboť dne 21. prosince t. r. vysazen byl dům seminářský ve veřejnou dražbu, při níž jej měšťané a starší obce, smluvivše se, za 3.175 zl. k obci pro budoucí školu normalní koupili. (Touž dražbou byl i kalich seminářské kaple za 4 zl. 51 kr. k nemocnici vojanské odprodán.)

Jak nahoře podotknuto, vyučovali po zrušení řádu jesuitského na gymnasium zdejším sami exjesuité a sice až do svého vymření, načež pak jednotlivě nahražováni byli světskými učiteli.— Na začátku školního roku 1788 vyučoval prozatím v retorice prefekt gymnasialní P. Nobert Martinek, protože škola ta po smrti P. Marka uprázněna zůstala. Exjesuité P. Flaysner a P. Javůrek hlásili se mezitím k této škole, musili ale již podrobiti se zkoušce a sice jakési pojednání z latiny do němčiny přeložiti a „nějaké řečnické vyvedení skrze pana Pinkasa vicedirektora do Prahy k rozsudku odeslati.“ Z obou kompetentů byl P. Matěj Javůrek od gubernia do retoriky povýšen a na jeho místo do syntaxi byl sem z učení Pražského první světský učitel František Vihan vyslán, jenž dne 8. dubna téhož roku 1788 vyučovati začal. Roku 1791 bylo ve všech pěti třídách jenom 97 žákův. Téhož roku dne 16. srpna P Josef Jílek, jenž za zrušení tovaryšstva jako majstr v první škole vyučoval, pak jsa na kněžství vysvěcen, 20 let v latinských školách učitelem byl, od královny M. Ludoviky Španělské na děkanství v Mělníku ve svém rodišti potvrzen jest. Po jeho odchodu přejal poesii P. Tomáš Flaysner a na jeho místo do první školy nastoupil P. Václav Picek, dosavadní katecheta normalních škol. — Dne 3. května 1793 zemřel prefekt P. Norbert Martínek. Výtečný tento kněz narodil se dne 13. srpna 1736 v Plzni z urozených rodičů „ze Zalužan“; vstoupiv do řádu jesuitského a povýšen byv za mistra svobodných umění, s velikým prospěchem odevzdal se malým školám, v nichž i mladíky jesuitské v Březnici (v Písecku) vyučoval; pak byl na nějaký čas v malých školách v N

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] — [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

listopadu t. r. byla zvláštním gubernialním dekretem sedmá třída povolena s doložkou, by měšťanstvo potřebné místo školní, nábytek, topení a čistění opatřilo a pro školní rok 1848—9 nového docenta matematiky dvěma sty zlatých konvenční mince odměnilo. — Téhož ještě roku přihlásili se 32 žáci. Prozatímním řiditelem zůstal dosavadní prefekt, Bedřich Sokol, kněz řádu premonstratského z Želiva, čestný měšťan hradecký, biskupský notář a majitel velké zlaté medalie záslužné. Dne 5. října 1849 bylo od gubernia zřízení osmé třídy povoleno, do níž na začátku školního roku 1849—50 dali se zapsati 23 žáci. Když pak řiditel Sokol na odpočinek se odebral (dne 23. září 1849), zastupoval ho Vavřinec Kotzurek, učitel na vyšším gymnasiu, až dne 6. září 1850 Josef Paděra, dosavadní učitel na gymnasiu litoměřickém, provisorním řiditelem jmenován byl. Prací a nákladem obce byly nejvyšší dvě třídy v gymnasialním domě úplně opraveny, tak že od prosince (1850) v nich bez všeliké překážky mohlo býti pohodlně vyučováno. Roku 1851 zavázalo se měšťanstvo, že ročně na fysikalní a přírodnický kabinet dvěma sty zlatými konvenční mince přispívati a na vytápění přibylých dvou tříd 14 sáhů měkkého dříví dávati bude; že ještě více místností upraví a školnímu sluhovi k jeho služnému ročně 40 zl. z městských důchodův připláceti bude. Veškeré ty opravy a nová opatření stála 2.998 zl. 18 kr. k. m. — Dle roční zprávy o gymnasiu zdejším od řiditele Paděry na sklonku školního roku 1851 vydané, vydobyli sobě tehdáž o gymnasium hradecké největších zásluh pánové Ant. Tobisch a Karel Collino. — Dne 5. září 1852 byl dosavadní provisorní řiditel Paděra skutečným jmenován. — Dne 21. února 1853 přítomno bylo veškeré gymnasium slavné mši sv. obětované na poděkování Králi králův za uchránění J. V. císaře pána z ruky zákeřnické a téhož dne odevzdal gymnasialní učitel Ant. Reisich řiditeli gymnasialnímu 200 zl. s tím úmyslem, by na věčnou památku přešťastného zachránění J. V. císaře pána z úrokův této jistiny dokonalé pomůcky učební opatřovány a každého roku dne 18. února chudým, vyznamenaným žákům gymnasialním rozdávány byly. Sbírkou, kteráž

za týmž účelem po městě učiněna byla, jest tato jistina na 400 zl. v několika dnech rozmnožena. — Dne 18. února 1855 byli poprvé čtyři studující z této nadace slavnostně poděleni. Poněvadž na začátku školního roku 1853—4 příliš mnoho žákův se hlásilo do první třídy, povolilo dne 29. září 1853 c. k. místodržitelství k návrhu od gymnasialního ředitele učiněnému, aby pro tento školní rok paralelní třída zřízena byla. Brzy na to, dne 26. října téhož roku byl ředitel Paděra jmenován ředitelem staroměstského gymnasia pražského a dne 10. listopadu t. r. pan Tomáš Bílek, dosavadní gymnasialní profesor v Písku, jeho nástupcem. Dne 18. listopadu 1855 schválil J. V. císař pán, že při gymnasiu hradeckém pozůstane dosavadních provisorně povolených 8 tříd a co se týče stanov pro učitele a jich platy, že gymnasium náleží mezi takové, kteréž jsou třetí třídy. Na památku bývalého ředitele Paděry, dne 12. listopadu 1856 v Praze zemřelého, uložili septimáni a oktaváni zdejší dne 15. t. m. obligaci národní půjčky na 50 zl. k. m., by za úroky její ročně v kostele Panny Marie mše sv. za něho sloužena byla a zbytek chudým rozdán Dne 24. dubna 1857 oslavilo gymnasium památku svatby J. V. císaře pána v besedě akademií hudební a deklamační, jejíž čistý výnos 172 zl. 20 kr. k. m. uložen byl na jistinu na odměny. Dne 8. října 1859 byly od biskupské konsistoře nadační listiny, na vyšším místě potvrzené, o nadacích, kteréž pan Jan Marek doktor a profesor theologie dvěma jistinami o 490 zl. a 120 zl. rakouské měny na mše svaté a k podpoře chudých žákův gymnasialních byl založil, gymnasialnímu ředitelství k uschování v gymnasialním archivu odevzdány. 28 zl. 70 kr. rak. m. z úrokův těchto nadací ustanoveno pro gymnasialní pokladnici chudých, aneb, kdyby tato zanikla, pro biskupský seminář studující mládeže na stravu chudobných žákův gymnasialních. Dne 30. listopadu téhož roku byl úpis statního dluhu z roku 1854 na 100 zl. k. m. co čistý výnos hudební a deklamační akademie, kterouž měšťanstvo výročního dne smrti proslulého Josefa Jungmanna bylo zařídilo, od p. Ant. Tobische, lékárníka a úda výboru městského, gymnasialnímu ředitelství odevzdán k tomu účelu, by úroky

z této jistiny na stálou památku úmrtního dne Jungmannova každého roku dne 14. listopadu nejchudšímu a nejhodnějšímu žákovi byly dávány.

Dne 22. června a 30. září 1862 schválilo a potvrdilo c. k. místodržitelstvo návrh učitelstva, by v školním roce 1862—3 na gymnasiu zdejším, za české prohlášeném, vyučováno českým jazykem předmětům následním: 1. náboženství a jazyku českému ve všech třídách; 2. jazyku latinskému v třídě I., II., III. a IV.; 3 jazyku řeckému v třídě III. a IV.; 4. dějepisu a zeměpisu v třídě I., II. a III., a v druhém půlletí v třídě IV. a VIII.; 5. matematice v třídě I., II., III., IV. a V.; 6. přírodopisu v třídě I., II. a III.; 7. silozpytu v třídě III., IV., VII. a VIII. Mimo to bylo ustanoveno, by u vyučování ostatním předmětům šetřeno bylo názvosloví české, pak aby v třídách vyššího gymnasia z klasických spisovatelův latinských i řeckých překládáno střídavě v jazyk český a německý. Dle toho vyučováno v nižších čtyrech třídách téměř výhradně řečí mateřskou, čímž mládeži české neskonalých se dostalo výhod, a proto také, že vyučováno bylo jazykem, kterýž potřebám mládeže a vůli rodičův československých vyhovuje, byl nával žáků do studií na gymnasiu zdejším neobyčejně veliký. Do první třídy hlásilo se žákův 151, tak že i po odbytí těch, kteříž ve zkoušce přijímací propadli, ještě 140 jich zbylo, z nichž ale jenom 70 do studia veřejného přijato, poněvadž nebylo místnosti k zařízení třídy paralelní. Z ostatních ohlásilo se do studia soukromého jenom 26 z nedostatku prostředkův. I do druhé třídy hlásil se náramný počet žákův, totiž 99 veřejných a dva privatní. Do všech osmi tříd přihlásilo se žákův 565 veřejných a 8 soukromých; přijato ale z nedostatku místa jenom 460 do veřejného a 38 do privatního studia. —

Dne 1. listopadu 1862 odpustil výbor měšťanstva, kteréž má právo varečné, gymnasiu 96 zl. nájemného ze zahrady botanické za tři leta, od roku 1860 do 1862.

Od té doby, co na gymnasiu zdejším vyučováno jazykem českým, přibývalo každým rokem žáctva tak, že počet jeho v pěti letech skoro se zdvojnásobnil. Až do roku 1859 mělo

síň pro knihovnu žákův, dvě síně pro sbírku přístrojů silozpytných a pro laboratorium, jedna síň pro ředitelství, jedna komůrka pro archiv, jedna síň ke konání porad učitelstva a tři síně prostranné pro třídy paralelní. Sbírky přírodopisné umístěny jsou v bývalé síni pro ředitelství. — Takto vyhověla obec, majíc na zřeteli prospěch duševní i hmotný z gymnasia městu i celému okolí plynoucí, všem potřebám gymnasia; ovšem s výminkou, že c. k. ministerstvo války ponechalo sobě právo místnosti k rozšíření gymnasia postoupené v případě potřeby nazpět vzíti, pokaždé ale jenom ke konci roku školního a po čtvrtletní výpovědi.

Dne 11. července 1863 J. V. císař pán schválil povýšení gymnasia zdejšího z třídy třetí na třídu druhou, počínajíc od školního roku 1864. Povýšením tímto zvýšeny jsou platy učitelův na gymnasiu zdejším z 735 zl. na 840 zl. a z 840 zl. na 945 zl. r. měny. Ano již předtím, dne 21. února 1863 J. V. císař pán byl schválil, by posavadní plat školní na gymnasiích o 50 procent zvýšen byl, totiž na gymnasiu zdejším z 8 zl. 40 kr. na 12 zl. 60 kr., a aby z platu toho odváděny byly dvě třetiny, t. j. tolik co posud odváděno, k fondu studií; třetina ale aby dávána byla na zvýšení příjmův vyšších míst učitelských na tom gymnasiu, z jehož platu školního ta třetina se sešla. Dle nejvyššího nařízení má z tohoto zvýšeného platu školního poděleno býti na úplných gymnasiích sedm učitelův, ředitele v ně počítaje, a to těch sedm, kteří dle posloupnosti předepsané pokládají se za nejvyšší, tak že prvních šest učitelův obdrží po 15 procentech a sedmý 10 procent. Nařízení toto nabylo platnosti od školního roku 1864. Tímto nařízením zvýšena byla i taxa, kterou žáci soukromí za půlletní zkoušky platí, ze 6 zl. stříbra na 12 zl. rak. měny.

Dne 31. října 1863 a 1864 zaplaceno bylo z příspěvků žákův na vydržování botanické zahrady určených nájemné za zahradu tu za rok 1863 a 1864, totiž po 33 zl. 60 kr. r. m. výboru měšťanstva varečného. — Dne 15. listopadu 1863 a 20. dubna 1865 odeslalo ředitelství gymnasialní jednotě pro dostavění

hlavního chrámu sv. Víta na hradě pražském, jejímž údu tečným učitelstvo i žákovstvo gymnasia zdejšího jest, při za rok 1863 a 1864, celkem 45 zl. r. m. — K témuž odevzdáno již před tím 33 zl. r. m roku 1862 a 50 zl. r. m. roku 1861.

Dne 17. ledna 1864 odevzdáno bylo řiditelství gy k podpoře chudých studujících 276 zl. 89 kr. r. m., vý čistý plesu veřejného, od studujících sedmé a osmé třídy volením učitelstva dne 12. ledna uspořádaného. K témuž zřídili studující nejvyšších dvou tříd dne 10. ledna 1865 zábavu veřejnou, kteráž čistých 292 zl. r. m. vynesla. K ředitele od učitelstva schválenému povolilo c. k. místodrž dne 16. ledna 1864 studujícím sedmé a osmé třídy, že tři pořádné hostince, od ústavu určené, třikrát za týden 5. a 6. hodinou podvečer navštěvovati, když jejich rodiče telstvu gymnasia při zápisu oznámí písemně, že k tomu Jak mile by ale řiditel a učitelstvo pozorovali, že svých studií tím zanedbávají, anebo že toho dovolení zne má povolení to buď jednotlivým, v případě posledním i studujícím dotčených tříd býti odňato.

Na opravu katedralního kostela sv. Ducha přispěli jící roku 1864 a 1865 celkem 72 zl. 10 kr. r. m.

Za starého zřízení gymnasialního vyučovalo na všech gymnasiích šest učitelův třídních a jeden učitel náboženství katecheta; představený nazýván vůbec latinským jmenem fekt. Na konci roku školního vydávány byly latinské všechněch studujících i veškerých jejich klasů či známek mravů a prospěchů, kteréž byly: Em. (eminens), ad Em., 1, Nejlepší tři studující každé třídy, kteří měli samé eminence, zýváni *premianti*, a bývali také skutečně nějakými neb jinými dobrými knihami za odměnu podělováni; kteří také měli samé eminence, nazýváni *accessisté* a i ti vali odměny ve knihách. To vše dělo se veřejně při ném předčítání klasův, při čemž prefekt jmenoval pre accesisty a učitelé každý své žáky i jejich klasy.

premiantovi učiněny jsou fanfary (intrady), accessistům všem dohromady jedny. — Novým zřízením gymnasií to vše zrušeno a místo katalogů vydávají se programy aneb roční zprávy. Na gymnasiu hradeckém byly programy takové nejprvé v německé řeči; od roku 1862 vyšly dva t. na konci téhož roku školního a roku 1865 v řeči české.

Kterak gymnasium hradecké za nejnovějších patnácte let ve všem pokročilo, poznáme z porovnání několika zpráv o něm v programech na konci školního roku 1851 a roku 1865 uveřejněných.

Školního roku 1850—1 vyučovalo povinným předmětům 12 učitelův, roku 1864—5 sedmnácte; r. 1851 bylo studujících 328, r. 1865 536; pomůcky k vyučování mělo gymnasium: *A. v knihovně* r. 1851: 1510 děl v 2271 svazcích, 853 sešitech, 3 globech, 6 atlantech a 11 jednotlivých mapách: r. 1865: 2695 spisů v 4992 svazcích a 425 sešitech, pak 551 obrazů, 1348 programů školních, 19 atlantů, 54 mapy, 3 mapy vypuklé a 5 zeměkoulí; z těchto patřilo: 1 do knihovny profesorů: 1095 spisů ve 2512 svazcích a 144 sešitech a 143 obrazy, 7 atlantů, 2 zeměkoule a 1348 programů; 2. do knihovny žákův: 1598 spisů ve 2480 svazcích a 281 sešitech, a 408 obrazů, 12 atlantů, 54 mapy, 3 mapy vypuklé a 3 zeměkoule; roku 1851 bylo gymnasium údem *Matice české* a *Dědictví sv. Jana Nepomuckého*, roku 1865 mimo to i jednoty přírodopisné *Lotos* a *Dědictví sv. Cyrilla a Methodia. B. V kabinetech: 1. Sbírka přístrojů silozpytných* roku 1851—2 obětmi měšťanstva dle stanov, od c. k. ministerstva vyučování dne 22. července 1849 vydaných, dokonale zřízená obsahovala ku konci roku školního 1865 přístrojů 306; z těchto náleželo k nauce o všeobecných vlastnostech těl 6 strojů, fysikalnímu laboratoriu 94, k potřebám lučebním 18, k hydrostatice 17, k aerostatice 25, k dynamice 8, k akustice 13, k optice 29, k magnetismu 6, k električnosti 53, k teplu 14, k fysikalnímu zeměpisu a k astronomii 5 strojů; — téhož školního roku přibylo: velké tellurium a planetarium; toto darovali studující; — znamenité podpory dostalo se kabinetu silozpyt-

nému tím, že pan lékárník A. Tobisch veškeré lučebniny (za 44 zl. 82 kr. r. m.) k zkouškám potřebné za leta 1862—1866 gymnasiu daroval. 2. *Sbírky přírodnin* obsahovaly roku 1851 minéralií 1073 kusů; mnohočetné insekty; několik motýlů a vycpaných zvířat; značných konchylií a petrefakt a herbář téhož roku teprv založený od učitele p. Fr Fischera; — na sklonku školního roku 1865 obsahovaly: *a*) *Sbírka přírodnin nerostných* 1401 nerostů, 715 skamenělin a 1 horninu, jakož i zvláštní uspořádanou sbírku geognostickou, 125 kusů hornin a skamenělin a 120 kusů vzorkův hraněpisných z lípového dříví; *b*) *sbírka rostlin* po vyloučení sešlých a nepotřebných kusů obsahovala 600 druhů rostlin sušených; roku téhož dostala darem od p. Ant. Balatky, c. k. lékaře námořního v Pole, vkusně uspořádanou sbírku mořských rostlin sušených, ponejvíce ze skupení řas, obsahující 270 druhů; — *zahrada botanická* roku 1852 založená čítala r. 1865 přes 500 druhů rostlin soustavně spořádaných; — *c*) *sbírka zvěrozpytná* počítala r. 1865 v celku 10 ssavců, 192 ptáků, 14 plazů, 32 ryby, 1338 kusů hmyzů uspořádaných ve čtyrech sbírkách, 9 druhů pavouků, 17 druhů korýšů, 7 druhů červů, 204 kusy měkýšů, 30 hvězdýšů, 1 kostru a 1 roztříenou lebku člověčí, 10 lebek ze sádry, 10 koster zvířecích, 1 lebku psí, 1 vejce pštrosí a 2 vejce žraločí; — *d*) mimo to má gymnasium 245 obrazů, tabulek a map k názornému vyučování přírodopisu. — Kromě těchto mělo gymnasium zdejší na konci školního roku 1865 sbírky následní: *C. Sbírka k názornému vyučování geometrii* měla 42 velké tvary z lípového dříví k rozbírání a ku skládání zřízené, 18 tabulek geometrických, 42 papírových sítí ku skládání v mnohostěny a 2 hranoly z drátu; *D. Sbírka mincí* obsahovala 36 medalií, 349 mincí skoro veskrz starších, pak 2 měděné úlivky mincí, úhrnem tedy 387 kusův; — *E. Sbírka vzorných výkresův* či předloh ku kreslení počítala 1427 kusův; — *F. Sbírka hudebnin* měla 7 mší vokalních, 2 requiem, 64 čtverozpěvy kostelní a 71 čtverozpěvy zábavného obsahu.

J. V. císař pán, František Josef, dne 6. února 1866 dovolil, aby skutečným učitelům na veřejných gymnasiích, samostat-

ných školách realních a gymnasiích realních dáván byl titul *profesor*.

Na začátku roku školního 1866 přihlásili se do všech 8 tříd ústavu našeho 623 žáci, tedy opět více nežli roku minulého. Z těchto přijato po zkouškách přijimacích, kterým se žáci nově zapsaní ode dne 26.—30. m. září podrobili, 581 do veřejného, a 20 do soukromého studium. Třídy I., II., III. rozděleny opět na paralelky. Tento nával žáctva jest důkazem, jaké obliby a důvěry ústav náš daleko široko požívá.

Dne 2. října začal se nový rok školní slavnou mší sv. a vzýváním Ducha svatého.

Vynešením vys. c. k. místodržitelství dne 23. ledna 1866 č. 204 pres. daným řiditelstvu gymnasia oznámeno, že Jeho c. k. apošt. Veličenství zákon o rovnoprávnosti obou jazyků zemských na obecných a středních školách v Čechách, od sněmu českého již r. 1864 uzavřený, nejmilostivěji potvrditi ráčil dne 18. ledna 1866.

Na ústavu našem důležitá reforma, která zákonem tím nastala školstvu českému, beze všech obtíží hned se provésti dala. Neboť již po několik let vyučováno v třídách nižšího gymnasia zdejšího veskrz, v třídách vyššího gymnasia z větší části jazykem českým. Nezbývalo nic jiného, než aby se počalo vyučovati po česku i dějepisu, filosofii a zoologii v třídách vyšších, a aby zařízena byla cvičení v překladech z jazyka českého v jazyk latinský. K tomu konci začali hned profesoři k návrhu řiditele pracovati o cvičebných knihách latinských pro vyšší gymnasia. Mimo to poněkud proměnil se způsob vyučování jazyku německému; přihlíželoť řiditelství ústavu k tomu, aby žáci nabyli praktické známosti němčiny v písmě i ve slově, a protož zařídilo, aby profesoři jazyku tomuto vyučující ve zvláštních „hodinách konversačních“ rozmlouvali po německu se žáky o tom, co po česku přednášeno jim bylo současně o předmětech věcných.

Na začátku měsíce dubna nastala ústavu našemu doba velmi nepokojná a vyučování nepříznivá. Neboť již toho času

tak pro žáky! Vyučování
zcela nemožnou.

Řiditel ústavu vida, že marné jest vše n
dne 17. dubna žádost k presidiu vys. c. k. mí
vyučování na gymnasiu na dobu příznivější by
aby pro případ války gymnasiu jiné sídlo bylo
něz k přestěhování sbírek na místo bezpečnějš
ukázáno, konečně aby veškerým profesorům
aneb platu čtvrtletního zálohou se dostalo.
mnoho studujících město opouštělo, protože ro
továni byli, pryč se vystěhovaly. Jak se dař
poměrů takových, netřeba vysloviti. Pročež
gymnasia žádost již dne 17. dubna podanou a
5. května opakovanou, na niž se mu dne 5. k
té odpovědi, že ještě není žádné příčiny, p
studující propustiti a vyučování zastaviti měl
ukázáno od řiditele gymnasia k tomu, že s
války zničení vzácnějších sbírek ústavu zabrá
sobem již ponavrženým, aby totiž sbírky do b
místa bezpečná buď zde uschovány aneb jin

K žádosti této vynešením vys. c. k. pre
stva dne 27. května ustanoveno, že má vyuč
zdejším dne 10. června ukončeno, a žákům,
vysvědčení za druhé půlletí vydána býti. Mi

dobrovolnických vládou povolených, ihned podstoupiti zkoušky z předmětů posud přednášených; rovněž že jim mají vydána býti platná vysvědčení za druhé půlletí roku tohoto. Následkem toho několik studujících gymnasia zdejšího dobrovolně v řady c. k. vojska vstoupilo.

Vynešením vys pres. c. k. místodržitelství dne 7. června ohlášeno, že dle nařízení c. k ministerstva státního studující, vstoupivší na čas války dobrovolně v řady c. k. vojska, tím stipendií, kterýchž požívali, nepozbudou, jestliže po vykonané službě vojenské opět k studiím se vrátí, anebo ku zkouškám připravovati se budou. K tomu přidáno, že vys. místodržitelství při budoucím udílení nadací studentských k studujícím, vstoupivším dobrovolně do vojska a vyznamenavším se hájením země ve válce, zvláštní bude míti zřetel.

Vynešením vys. pres. c k. místodržitelství dne 8. června oznámeno řiditelství gymnasia, že i c. k. profesoři gymnasií státních vstoupiti mohou na čas války za důstojníky do c. k. armady, při čemž zachovají svou důstojnost profesorskou a právo postupování ve službě. — Z profesorů gymnasia zdejšího nikdo však žádosti takové nezadal.

Dne 9. června skončen z příčin svrchu již udaných školní rok 1866, a vydána žákům vysvědčení za druhé půlletí.

Od dne 11—15 června byly u přítomnosti c. k. školního rady p. Václava Svobody ústní zkoušky maturitní, jimž se podrobilo 29 žáků veřejných, z nichž 2 s vyznamenáním zkoušky odbyli, ostatní všickni k studiím universitním za dospělé uznáni jsou.

Toho času opustili všickni profesoři a suplenti ústavu na šeho město na rozličných místech bezpečnějších útulků hledajíce. Jediný řiditel zůstal, aby k zachránění veškerého majetku ústavu čeho třeba učinil.

Vynešením vys. presidia c. k. místodržitelství dne 16. června přijato výminkou nabídnutí se obce chrudimské, telegramem téhož dne presidiu od řiditelství gymnasia oznámené, že totiž zastupitelstvo obce chrudimské veškeré sbírky gymnasia zdejšího na své outraty do Chrudimi převezti dá a jich zachování před

záhubou po čas války se postará. — Dne 17. června zavázal se však písemně p. purkmistr zdejší, vybídnut byv k tomu od ředitele gymnasia, že vzácnější sbírky ústavu do ochrany své převezme a za jich zachránění ručí. Návrh týkající se věci té vys. presidiu ihned telegramem oznámen, a dne 18. června schválen.

Dne 19. června odevzdal ředitel gymnasia veškeré sbírky vzácnější, fysikalní stroje, knihy a obrazy, jež v 23 bednách uloženy byly, taktéž i ostatní sbírky a nábytek ústavu v síni třídy I. v prvém poschodí složený, konečně veškeré místnosti ústavu i s nářadím dle rozkazu vys. presidia c. k. náměstnictví purkmistru p. K. Collinovi, a podav o tom zprávu k vys. presidiu a vzav sebou nejdůležitější část archivu zvláště k dalšímu ouřadování potřebnou, opustil 20. června Hradec a odebral se na Hory Kutné, kdež již 21. června v ouřadování svém pokračoval.

Hned po odchodu ředitele připraveny byly místnosti gymnasia k ubytování vojska císařského, které z Moravy do Čech kvapem táhlo, aby naproti se postavilo nepříteli. Dne 26. června ubytováno v gymnasiu našem jen přes noc na 2000 vojínů k Náchodu spěchajících. 27. června připravovány veškeré místnosti gymnasia pro vojíny raněné; a již téhož dne odpoledne dopraveno od Náchoda a Skalice, kde první srážky s nepřítelem se staly, přes 900 raněných vojínů do Hradce, z nichž přes 400 v gymnasiu uloženo.

Vynešením vys. c. k. místodržitelství dne 24. září odročen k návrhu ředitelství gymnasia za příčinou panující cholery začátek roku školního 1867 na den 15. října. Když ale dne 7, 8. a 9. října cholera v Hradci tak strašně zuřiti počala, že denně 30—40 obyvatelů umíralo, a obyvatelstvo u větším počtu než dříve před nepřítelem z města prchalo, viděl se ředitel gymnasia nucena začátek školního roku až ke dni 1. listopadu odročiti.

Dne 8. října zemřel cholerou jubil. c. k. profesor gymnasia zdejšího Antonín Reisich, který založením fundace r. 1854 pro chudé žáky ústavu našeho zvláštní zásluhy sobě vydobyl.

Vynešením vys. c. k. místodržitelství dne 9. října řiditelstvu gymnasia oznámeno, že dle usnešení sněmu českého, r. 1864 se stalého, gymnasium hradecké za gymnasium české vyhlášeno a že již na počátku roku školního 1866—7 na ústavu našem jazyk český ve všech třídách a předmětech má býti jazykem vyučovacím.

Začátek roku školního 1867 učiněn teprv dne 1. listopadu. Následkem toho nebyl nával žákův do třídy I. gymnasia zdejšího taký, jaký za let předešlých, mimo to mnozí studující obávajíce se cholery opustili ústav náš; jiní přinuceni byli vzdáti se zcela aneb na nějaký čas studií proto, že rodiče jejich utrpěvše válkou ztrát ohromných vydatné jim poskytovati nemohli podpory. Přes to všechno přihlásilo se do všech osmi tříd 569 žáků, z nichž 562 přijati. Třídy I., II a III. na paralelky opět rozděleny.

Dne 15. ledna 1867 uspořádán k podpoře chudých studujících gymnasia zdejšího, jako za let předešlých, od žáků vyšších dvou tříd ples veřejný, jehož výnos čistý 323 zl. 59 kr. r. m. činil.

Dne 30. ledna r. t. konána v Hradci volba poslance na sněm český za města: Hradec Králové, Jaroměř a Josefov, a zvolen jednohlasně Kristian Stefan, profesor na gymnasiu zdejším.

Dne 29. dubna byl řiditel gymnasialní, pan *Tomáš Bílek*, od císaře pána jmenován řiditelem gymnasia staroměstského v Praze a pan *Jan Klumpar* řiditelem zdejšího.

Až do konce roku školního setrvalo žákův 541, z těch bylo Čechův 523, Slovinec 1, Srb 1 a 16 Němcův; dle náboženství bylo jich: 517 katolíkův, 1 evangelík Augsburského vyznání a 8 Helvetského, 1 řek nesjedn. a 14 židův. Mimo obligatním předmětům učilo se 25 žákův frančině, 73 kreslení, 24 zpěvu a 114 kalligrafii. Stipendistův bylo 27 s ročním požitkem 2518 zl. 15 kr.; školné platících 317 (vybráno 4107 zl. 60 kr.), osvobozených 224; přijimací taxy obnášely 186 zl. 90 kr; příspěvky na zahradu botanickou a knihovnu 230 zl. Nejmladší žák (v I. třídě) byl 10 let, nejstarší (v VIII. třídě) 26 let starý. K maturitě přihlásilo se 50 žákův, mezi nimiž jeden privatista a 2 externisté; 8 odstoupilo před zkouškou; aprobováno (od 5. do 13. srpna 1867) bylo 7

s vyznamenáním a 22 bez vyznamenání; reprobováno na 2
s povolením k opakování zkoušky z jednoho předmětu
dělali reparaturu na začátku října na staroměstském g
v Praze; devět z nich aprobováno a 1 na půl roku repro
tři byli reprobováni na jeden rok. —

Školní rok 1868 počat byl dne 1. října slavnou mší
Dohromady přihlásilo se přes 580 žákův, z nichž ale
a mezi nimi i do nejvyšších tříd se hlásivších, bylo odm
Přijati byli 562 a sice do I. třídy 103, do II. 77, do III.
IV. 68, do V. 75, do VI. 56, do VII. 48 a do VIII. 44. P
třídy paralelní byly opět zřízeny.

Nadace pro studující mládež gymnasia hradeck

Marie Maxmiliana Eva Terezie, ovdovělá *svobodná p*
serlová z Chodů (rozená *svobodná paní Žďárská ze Žďár*
1684 odkázala a na statcích Košmberce a Domanicích
10.000 zl. jesuitskému semináři hradeckému, nařídivši, by p
její († 17. října 1690) z úroku těchto peněz „dle uznání
provinciala tovaryšstva Ježíšova a patera rektora koleje h
v témž semináři na časy budoucí věčně chováno bylo tol
dých mládencův, kteří by v školách tovaryšstva v Hradci
vali, pobožnosti a dle možnosti hudbě se učili a k ní
byli, kolik by jich za to mírnou stravou vychovati se
při čemž žádám, (dokládá paní zakladatelka), by na re
daci takových mládencův na tu fundaci pana patera su
residence chlumecké obzvláště hleděno bylo, kdyby on za
rého z okolních, k tomu spůsobného, se přimlouval.“
již této nadace požívali, byli zavázáni, každého roku
o některém svátku Panny Marie na Chlumek (u Luže) p
a tam hudbou mši sv. zpívanou oslavovati. Roku 1691 k
narození Panny Marie k rozsudku pana patera provincia
poprve taková pouť vykonána. — Po zrušení zdejší koleje

od roku 1863 ale až dosud tolikéž po 82 zl. r. č. — Nadace tyto rozdává nyní gymnasialní ředitelství hradecké samo. [1])

Ústav učitelský.

Hned od času zřízení zdejší školy hlavní stával při ní *ústav preparandův*, v kterémž kandidati učitelství, dokonavše hlavní školu, cvičeni byli v učitelství, střídavě v německém a českém jazyku. Dle vynešení, od ministerstva roku 1848 vydaného, vzali na sebe profesoři biskupského semináře s pomocí tří učitelův z hlavní školy zavedení a zřízení opraveného vyučování kandidatův učitelství na národních školách v jednom ročníku nově předepsaném.

Na začátku školního roku 1850 byl za ředitelství profesora theologie a doktora Josefa Schazla otevřen *učitelský ústav* o dvou ročnících. — Chovanci prvního ročníku nabývají jenom theoretické přednášky; v druhém ročníku musí mimo to navštěvovati vyučování v jednotlivých třídách a cvičiti se v praktickém vyučování. Na konci druhého roku školního propouštějí se chovanci z ústavu dle své nabyté schopnosti co učitelé na hlavní školy, aneb na národní, aneb na tyto jenom co podučitelé.

Vynešením, od ministerstva dne 22. dubna 1851 vydaným, byl Tomáš Vorbes jmenován prvním *vychovatelem učitelstva*, načež přestali theologičtí profesoři na ústavu tomto vyučovati kromě nauce o vychování. Ústav má více vlastních hudebních nástrojů, fortepiano, více klavírů a varhany roku 1858 od c. k. vlády věnované. Hudbě vyučuje Josef Vojtěch, choralista při katedrálce. Mimo to cvičí se chovanci v způsobu vyučování hluchoněmých, gymnastice a pěstování stromů, bydlíce pohromadě ve třech místnostech pro lepší dohlídku. Průměrně bývá jich ročně 60—70.

J. V. císař pán František Josef I. ustanovil 1.500 zl. k. m. na podporu chudých, schopných a pilných čekatelův učitelských, z nichž zdejší ústav v letech 1857 a 1858 po 300 zl. a roku 1859 400 zl. k. m. obdržel.

---

[1]) *Kn. Fr. Švenda.* Třetí Měd. Obraz. Rozdíl IV. — Památky archeologické. IV. Str. 56. — Roční zpráva c. k. gymn. hradeckého. 1863. Str. 19.

'xcel. pan biskup Karel založil r. 1858 nadaci úročních m. pro schopného, mravného a pilného kandidata učipři kteréž za stejných okolností rodák z bývalého panteckého má přednost. Nadaci tuto může nadanec podrdvě další leta na varhanické škole v Praze.

Kosler, administrator v Kuksu, zřídil tři nadace po m. úrokův pro chudé čekatele učitelské, kteréž ale teprv smrti počnou.

Josef Šrůtek, konsistorní tajemník, věnoval chovancům ústavu učitelského roku 1858 162 zl. k. m., r. 1859 č. a roku 1860 220 zl. r. č. — Dne pak 24. března 1 zdejší pěvecký spolek „Slavjan", jenž dne 24. února avnosti svého dvouletého trvání pěveckou besedu dával, istého výnosu této besedy co nadaci na odměnu zpěvní im ústavu stozlatový statní úpis dlužní od roku 1852 od 1. listopadu 1861 věnoval se žádostí, by u příčině adační vyhotoven a ročními úroky jeden zpěvu znalý, pilný čekatel učitelský každého roku na pamětní den olku „Slavjana" obdařen byl.

u 1864 daroval pan Frant. Bartoš, farář v Jilemnici, čitelskému stozlatový statní úpis dlužní s přáním, by ve zřízen byl *seminář učitelský* dle diecesního usnešení 3. *kap. VII. 1.* — Téhož roku byli při zkouškách 43 uspůsobeni k vyučování na školách národních, a sice ozdíly: tři dostali vysvědčení co učitelé pro hlavní školy,

mládež školy plechanské ve tři třídy a učinen začátek *normalních* neb *hlavních škol*, v kterýchž dne 17. února t. r. poprve bylo vyučováno. Všech dítek školních bylo tehdy zde 91. První jejich tři učitelé byli všickni v Praze zkoušeni; jmenovali se: Hladký z Přibyslavi, Jan Beer z Prahy, bývalý magister jesuitský a Josef Čížek z Bojanova; katecheta byl kn. Kristian Fleišer a řiditelem kanovník a místní děkan Moric Klír. Roku 1784. byla čtvrtá třída zřízena. Žáci a žákyně navštěvovaly pohromadě školy; roku 1791. začala jedna průmyslní učitelka děvčata v pracích ženských vyučovati, až r. 1848. *škola dívčí* od hlavní byla oddělena. Roku 1852. čtvrtá třída proměněna jest *v nižší školu realní* o dvou třídách. Dne 4. února 1852. povolil císař pán, aby při hlavní, realní škole a ústavu učitelském zvláštní katecheta ustanoven a ročním příjmem 400 zl. k. m. z pokladnice církevní nadán byl. Roku 1861. byl místodržitelským povolením plat školní na hlavní škole zdejší pro žáky domácí i cizí na 4 zl. 20 kr. r. č. zvýšen. — Školního roku 1868 bylo zde 311 žáků.

Nižší realní škola

byla roku školního 1852—3 o dvou třídách otevřena.

Dne 10. července 1857 usneslo se zastupitelstvo obecní, že zřídí třetí třídu a zvýší a upraví platy učitelův; na zaplacení praktických pokusů že bude ročně 80 zl. platiti a na opatření chemického kabinetu že 500 zl. a nábytku školního 400 zl. k. m. věnuje. Třída tato byla dne 1. října 1858 otevřena. — Dne 27. července 1861 rokovalo městské zastupitelstvo opět o realce; avšak zásadní otázka, má-li slouti českou, zůstala při stejném počtu hlasův nerozhodnuta; načež usnešeno prozatím na rok školní 1861—2, by jazyk český byl vyučovacím v těch předmětech, pro kteréž vydány jsou již knihy české.

Roku 1861 bylo místodržitelským povolením školné zvýšeno pro žáctvo domácí i cizí ve všech třech třídách realky, a sice pro domácí na 6 zl. 30 kr. a pro cizí na 7 zl. 35 kr. r. č. Při osvobozování žáctva od školného má ohled brán býti stejně na žáky cizí tak jako na domácí.

Školního roku 1863 vyučovalo na zdejší realce a škole 10 řádných učitelův a jeden katecheta, jenž tehdá ředitelem byl. Učitelstvu tomuto platil místní fond 414 kr. a normalní fond školní 1291 zl. 50 kr. K tomu dá teli od obce obydlí a čtyrem učitelům na hlavní škole 294 zl. bytného a 16 sáhů dříví. Druhý katecheta v nižších třídách hlavní školy vyučující, obdržel remun zl. 50 kr. ze školního fondu místního, pak 4 sudy piva a dříví od města. Učitel hudby měl remuneraci 80 zl. ze fondu normalního. — Školního roku 1868 bylo zde žáků

Dívčí školy v domě chudých sester školních od Matl

Roku školního 1852—3 nově zřízena a otevřena b *škola* o třech třídách.

Dne 24. listopadu 1855 usneslo se městské zastup že dosavadní trojtřídní školu dívčí v čtyrtřídní povýší, s *trovnu*[2]), po několik let opuštěnou, spojí a vyučování *sestrám školním od Matky Boží z mateřince horažďovick* vzdá; každá učitelka že obdrží ročně 200 zl. k. m. a že opatří potřebným palivem a všemi potřebnostmi pro školy a že jim dovoluje, by sobě časem zřídily *vychovavací ústav p* K účelu tomu dala obec dům pod číslem 62. v ulici sv přestavěti a upraviti, kterážto práce v letě 1858 byla d V září téhož roku přijela představená řádu, ctihodná Marie Teresie Franzova, se sedmi sestrami a třemi čeka by filialku tuto převzala. Dne 30. téhož měsíce J. Exc biskup Karel sám s veškerou slavností vysvětil nový dů a nábožnosti, načež čtvrtého října t. r. začalo se školní v

Pomocí sebraných příspěvků byla roku 1859 v ústavu zřízena *domácí kaple*, kterouž dne 30. července t. r. J. Excell. pan biskup slavně posvětil, načež i první mši svatou v ní téhož dne sloužil. — Kaple tato jest ozdobena obrazy na obmítce od zdejšího malíře *Jana Ludvíka Klemence* († 12. srpna 1866) Bohatě okrášlený oltář její má pěkný obraz Panny Marie s Ježíškem.

Od roku 1861 přijímají sestry školní do svého domácího vychovavacího ústavu dívky, kteréž ve všem pro domácnost potřebném, jakož i v hudbě a ve francouzské řeči se cvičí.

Školního roku 1865 čítala opatrovna 186 dítek, dívčí škola 324 žákyně.

S počátku mělo působení školních sester mnohých nepřátel, proto že někteří pouze z nenávisti k duchovním řádům i ústav tento hanili, jiní opět bez přesvědčení pomluvám a hanám takovým víry dávali; avšak již mnohý takový, jenž chování dívek a jejich pokroky nestranně a bez předsudku pozorovati se jal, lichý náhled svůj změnil. Školního roku 1868 vyučováno bylo v čtyrech třídách 500 žákyň; 122 dítky *navštěvovaly opatrovnu*.

Dodatky.

Roku 1866 měla *školní matice kradecká* 27.998 zl. 50 kr. a pozemku 54 jitra 800□° za 20.800 zl. odhadnutého. Z toho placeno bylo všem učitelům dohromady služby 5.908 zl. 2 kr., výslužného 499 zl. 37 1/2 kr. Obec přispěla t. r. ze své pokladnice ku školám 2.335 zl. 49 1/2 kr. Příjmů měla školní matice: nájemného z pozemků 1.000 zl. 30 kr., úroků z jistiny 945 zl. 41 kr., školního platu okolo 2.000 zl.

Nádace, *kteréž obec spravuje*, jsou tyto:

1. *pro chudé dítky školní* po *Václavu Hlaváčovi* od 24. října 1801, kteráž má pozemku 10 jiter 70 □°; úroku 151 zl 10 kr.; nyní jistiny základní 184 zl. a 259 zl. 59 kr. nedoplatku;

2. *Teichlovské:*

a) *pro tři služky věkem sešlé* — doživotně — od 26. února 1845 (dle závěti dne 10. prosince 1809 sepsané); má jistiny

2.627 zl. 50 kr.; nyní dostávají dvě po 29 zl. 40 kr. a třetí [illegible]
zl. 20 kr.;

b) *pro chudého tovaryše* k dosažení práva mistrovského, [illegible]
2. září 1828; jistina 3.792 zl., její úroky 168 zl.;

c) *pro chudou služku* jistina 2.505 zl. 88 kr., úroky 12[illegible]

3. *pro deset vdov chudých* po měšťanu *Ferdinandu Uhlíři*
od 26. února 1845; jistina 311 zl. 12 kr.;

4. *pro chudé vdovy* po *Majdaleně Šafránkové*; jistina [illegible]
62$^1/_2$ kr.;

5. *pro chudé občany* po kanovníku *Helfertovi*, od 1. [illegible]
1852; jistina 634 zl. 17 kr.; úroky 26 zl. 47 kr.;

6. *pro chude občany* po kanovníku *Blažejovi* od 20. prosin[illegible]
1850; jistina 1100 zl., úroky 52 zl. 50 kr.;

7. *pro chudé občany* po hraběti *Josefu St. Julien*, jener[illegible]
rakouském a bývalém veliteli hradeckém, od 17. dubna 18[illegible];
jistina 420 zl., úroku 21 zl.;

8. *pro chudé občany* po *Alžbětě Veisbekové* od 24. břez[illegible]
1791; jistina 345 zl., úroky na léky;

9. po *Hynku Uhlíři* od téhož dne, k témuž účelu; jistin[illegible]
93 zl.;

10. po knězi *Vojtěchu Tichém* od 27. června 1852; jistin[illegible]
50 zl. stř., úroky *pro chudou mládež školní v Pouchově;*

11. po kanovníku *Václavu Hájkovi* od 1. května 1852 pr[illegible]
pět chudých žáků hlavní a realní školy;

12. po *Janu Vondrovi* od 1. dubna 1836; jistina 510 zl.
98 kr., úroky *pro c. k. trestnici;*

13. po *Alešovi Protivovi* od 8. dubna 1783, jistina 3825 zl.
18 kr.; původně *na třetího kaplana;* nyní za úroky slouženy jsou
týdně 3 mše sv. zádušní, v neděli o 11. hod., všedního dne o 10.
hod. *pro příchozí*, pak denně požehnání o 4. hod. odpoledne
v kostele biskupském;

14. po *Josefu Bartuškovi*, bakaláři lékařství od 28. června
1860 (závět dne 18. října 1833 sepsána); původně pro jednoho
medika aneb dva z příbuzenství, aneb i syny hradecké po 100[illegible]

zl. stř. ročně za celý čas studií a na promoci; nyní jsou tři místa po 300 zl. ročně a na promoci. (Heslo tohoto dobrodince *Juveni requiem, spes et fortuna valete; quid mihi vobiscum, ludit nunc alios.*)

Obecní správa.

Prvotný československý rod či čeleď na *chlumci* nad ústím Orlice do Labe usazenou, spravoval její otec, starosta či vládyka její sám, *Dobroslav*. O celém způsobu i poměru rodiny či čeledi slovanské v prvověkosti pronáší se nejstarší pramen slovanské písemnosti, totiž píseň v Libušině soudu, v tato slova:

„Vsjak ot svej čělědi vojevodi:
mužie pášú, ženy rúby strojá:
i umřeli glava čělědina,
děti sě tu zbožiem v jedno vládú,
vládyku si z roda vyberúce,
ký plzně-dlě v sněmy slavny chodí,
chodí s kmetmi, s lěchy, vládykami.“ [1])

Hlava tedy a správce každé rodiny či čeledi byl *otec*, a po smrti jeho, pokud jeho potomci v nedílnosti zůstávali, ze spolka od nich volený *vládyka* neboli *starosta*, kterýžto pak sám zastupoval na sněmích celou rodinu svou. Ostátní mužští v rodině obírali se polním, ženské pak domácím hospodářstvím. — Všickni starostové byli *zemané*, to jest majitelé dědin či statků pozemských svobodných. A poněvadž dědiny všecky byly dílné i prodajné, samo sebou se rozumí, že nevšickni zemané stejnou hojností dědin honositi se mohli, ale že rodové zemanští bohatstvím jedni nad druhé vynikali. Takoví pak rodové, kteří vládli velikým počtem statků pozemských a to dědičně aspoň skrze několikero pokolení, nazýváni jsou *lechové*, bezpochyby od *léch*, t. j. rolí vůbec, od nichž i pozdější *šlechta* i *šlechtici* dosavadní jmeno své mají.

---

[1]) *Vsjak ot* = každý otec; mužie *pášú* - mužové páchají, to jest orají a vůbec práce polní konají; *rúby* strojá - šaty; *ký* = kterýž; *plzeň* = užitek, prospěch zvláště obecný.

Lech neb starosta, kterýž zastával spolu také oušad [illegible] ženský, nazýval se také původně *kněz*. Celé Čechy vždy [illegible] byly dohromady v jeden politický celek, jehož hlavou byl [illegible] *kníže*. K nejvyšší správě zemských důležitostí, jak politických, i soudních, přidán býval knížeti ku pomoci sbor dvanácti [illegible] již *kmetové zemští* sluli. K ouřadu tomu voleni bývali na [illegible] nejčelnější lechové a zemané doživotně, aniž z něho [illegible] býti mohli.

O hrazených městech u Čechů a Moravanů již v IX. [illegible] častá řeč jest: a protož není pochyby, že jako na Moravě [illegible] i v Čechách již tehdáž staroslovanská ústava hradní či župní vedena byla. Následovně celá země rozdělena byla na kraje, [illegible] a popravy, neboli tak řečené *župy*; a nad každou župou postaven byl *župan* (comes, praefectus) co nejvyšší úřadník, s jinými [illegible] něho úřadníky. V každé župě stál *hrad*, ve smyslu a způsobu staroslovanském; to jest *místo* prostranné, pevnými hradbami [illegible] všech stran ochráněné. I bylotě původně kolik žup, tolik hradů, a kolik hradů, tolik žup v zemi, tak že i hrad i župa jedním týmž jmenem označeny byly; a můžeme domýšleti se, že již i v této nejstarší době, kromě Prahy, Vyšehradu a jiných [illegible] *Hradec* byl takovéto hlavní sídlo župy. — Účel, pro který hradové staveni bývali, jest sám sebou na snadě: mělit co pevná i nedobytná místa v čas válek a vpádů nepřátelských sloužiti těm za odpor, a domácím za ochranné útočiště. Když nepřátelé vtrhli do země, mužové branní všickni táhli jim naproti, uchránivše děti, starce, ženy a děti ve hradech i s nábytkem; ztraceno-li pole, sami také ze hradů ještě se brániti a v nich se zotavovati mohli. Hradby hradův záležely nejvíce ze srubův dřevěných s náspy i ze příkopův okolo nich, tu přírodných, tam strojených. Potřeba vody pro tak veliký dav lidu nedovolila stavěti je na vrchy [illegible], alebrž více po rovinách, na blízku řek. Ve hradě býval chrám pro modly a pro poklady národní, též soud a úřad obecní [illegible]. Že županė jestli ne všickni, aspoň větším dílem byli rodilí lechové, o tom není lze pochybovati. — *Župa hradecká* náležela i [illegible] přední župy v Čechách. Již *Dobroslavův nástupce*, *Ljutobor*,

Libušině soudu první ze všech přítomných lechů a vládyk ujal se slova a učinil návrh rozhodný.[2])

Časem přešly staré župy v okresy politické, obecní jmění žup (hrady, lesy, řeky atd.) stalo se jměním knížecím a na místo starých župních starostův vstoupili úřadníci knížecí, vykonávajíce moc svou již ne ve svém, ale ve jmeně knížete. Tato proměna ve zřízení župním stala se v Čechách za Boleslava I. a II. v X. století, i není pochybnosti, že zaniknutím starostův župních moc panovnická v Čechách konečně dostoupila vrchu. A toto zřízení župní trvalo až do polovice XIII. století. Tehdáž provozovali v hlavních aspoň župách, tedy i v hradecké, úřadní moc následní úřadníci: 1. župan aneb kastelan, co politický i válečný náčelník okresu svého. V latinských starých listinách sluje obyčejně *comes* neb *praefectus* neb *castellanus*, a od posledních let krále Otakara I. nejvíce jmenem německým *burgravius*. V područí jeho nacházela se celá moc výkonná, jak co do provedení úsudků právních, tak co do požívání regalií či práv královských; jemu bylo pečovati o udržení obecného pokoje a bezpečenství v župě; k němu hleděli službou svou všickni na hradě a v městě usazení nápravníci; co nařizoval, čeho bylo potřebí při robotách zemských a při těžení statkův královských. Moci sobě svěřené nepožíval dědičně ani doživotně, ale do vůle panovníkovy, jakož i ostatní úřadníci všichni. 2. Druhý úřadník v župě býval *cúdař* či *sudí* (czudarius, judex provincialis). 3. *Komorník* (camerarius) bděl nad důchody komory královské, kteréžto i přijímal a počtované dále odváděl; v jeho rukou bývala také policie soudní, kterouž provodil skrze zvláštní komorníky (bedelli). Za tou příčinou, a poněvadž soudové bývali hlavním pramenem důchodův královských, moc jeho také v soudním řízení byla nemalá, i předsedal sám původně na menším soudě. Ve XII. století ještě komorník co do důstojenství chodil za cúdařem; později ale pový-

---

[2]) „*Vsta Liutobor s Dobroslavska chlmca,*
je sě tako slovo govoriti:
Slavná kněžno s otna zlata stola!
Výporědi tvoje rozmyslěchom:
seber glasy po národu svému"

šil se nad něj a předcházel jej. 4. Ke **správě statků** ...ských (villicatio) stával komorníkovi po **boku** *vladař* (vi... avšak **nezřídka** stávalo se, že komorník **úřadoval za vl**... vladař **za** komorníka. 5. **Lesové a myslivost vůbec b**... správou zvláštních *lovčí* (magister **venatorum, supremus** ... silvarum). 6. *Písař* (notarius) vedl **registra soudní a** krajské, i odbýval, čeho písmem odbývati bylo potřebí. ... ckni tito úřadníci vyšší mívali, zvláště v **župách znamen**... a taková byla hradecká, také druhy své (**subburgravii, sub**... subvillici, atd.). Poněvadž pak každý **hrad v župách** ... čas potřeby spolu také dvorem a sídlem **královským**, musili na něm býti pohotově také služebníci **dvoru králo**... zi takovými činí se zmínka také o zvláštní *bábě* na **každ**... dě, která mívala v opatrování svém potřebné **prádlo, š**... stolní nářadí, atd.

Starý *řád soudní* v Čechách i na Moravě **podržel** ... doby, ano i později ještě, dávný svůj ráz pouze **slovansk**... patrnější a nejdůležitější jeho známka byla *rovnost všech o*... země české i moravské co do zákona a **práva, takže** ... podléhali jednomu a témuž obecnému soudu, a **nikd**... z něho vyňat, ani nad něj povýšen, ani pod něj snížen. ... obyvatelé jednoho kraje neb jedné župy, měšťané, ve... i hradčané, zemané i bezzemci, bohatí i chudí, podléhali ... jednoho a téhož úřadu, kterýž míval sídlo své ve ... městě krajském. Ani šlechticové, ani duchovní (ve věce... ských) neměli své zvláštní stolice soudní; soudové mu... a patrimonialní byly ještě neznámi. V latinských listinách ... věku jmenují se krajští soudové obyčejné *czuda* neb *j*... *provinciale*, v českých písemnostech jen *úřad* vůbec neb ...

vali se obyčejně spolu s obecnými sjezdy neboli sněmy krajskými (*placita provincialia*). Předseda menšího soudu býval komorník, a později vladař (*villicus*); soudcové s ním byli menší úředníci krajští, a zemané stavu vládyckého (*milites*). V některých případech sestupoval se výbor z obou soudův. Rozdíl příslušnosti k soudu většímu neb menšímu zakládal se ne na vyšším neb nižším stavu soupeřův, ale na větší neb menší vážnosti a důležitosti věci sporné. Cena této, a tudíž velikost učiněné škody aneb křivdy musila hned po žalobě úředně vyskoumána i oznámena býti; pokud nepřesahovala jisté sumy, náležela pře k soudu menšímu; vystupovala-li nad ni, k většímu.

Kmetové městští měli tehdáž nepochybně jenom policejní dohlídku v obci.

Starému župnímu zřízení učinil konec král Otakar II, obmeziv moc županův, panovníkovi již ne nebezpečnou, a založiv mnoho nových měst hrazených a rozšířiv stará, do nichž obojích více méně německých osadníkův z severozápadního Německa a z Nizozemí přivolal. Všechna tato nová a obnovená města byla v politických, vojenských, soudních a komorních věcech všeho působení župních úřadů osvobozena a přímo pod vládu samého krále položena, jehož zastupoval *podkomoří*, jímž tehdy obyčejně některý milostník a mocný u královského dvoru pán býval. *Královský podkomoří* potvrzoval na určitý čas údy městské rady z kandidatův, kteréž sobě obec ze středu svého byla zvolila. Městské radě příslušel v obvodu města i hrdelní soud. Město mělo také *právo míle*, kteréž záleželo v tom, že na míli okolo něho ve vsích a sídlech okolních nesměla provozována býti žádná řemesla aniž jaká živnost obyvatelům měst vyhražená, kromě těch, jichž k provozování hospodářství polního nevyhnutelně potřebí bylo, na příklad kovářství. Mimo to nebylo obyvatelům vesnickým dovoleno, polní své plodiny a požitky dobytka svého někomu jinému, leč pánu svému dědičnému aneb obyvatelům a řemeslníkům města v okresu tom stávajícího prodávati anebo za jiné věci směnovati. Základ práva města Hradce činilo tak řečené právo Majtpurské (Magdeburské) *a právo Hradecké*

bylo napotom roku 1259 Litomyšli a pak Kladsku, [illegible] Mýtu, Chrudimi a (dne 16. srpna 1348) [illegible] *Rychtář* (judex), předseda soudu městského, [illegible] úřad [illegible] dědičně, aneb od krále pronajatý za určitý odvod [illegible] komory královské; sám pak brał požitek z pokut [illegible] výkony. On neb náměstek jeho, *podrychtář*, řídil [illegible] *konšelé* nalezali o právu. Tito spravovali všechny záležitosti městské, majíce krom soudův, na kterýchž rychtář předsedal [illegible] vrchního svého *purkmistra* jednoho ze sebe; [illegible] střídali jeden po druhém v úřadě purkmistrovském. [illegible]

Ve větších věcech radili se s jinými vážnějšími měšťany *staršími* z obce; někdy také svolala se celá či [illegible] obec. [illegible] královská nad městy vykonával *královský podkomoří*. [illegible] každého roku po královských městech, pronajímal rychty a [illegible] voval rady městské; vybíral komorní důchody z měst a [illegible] důležitější jejich záležitosti. — Že ale páni podkomoří při [illegible] úřadování pilně pečovali nejenom o dobro měst královských, ale i a snad více o měšec svůj, nedá se upříti. „Chtějíce [illegible] ulehčiti milým svým měšťanům měst Hradce, Mýta, Chrudimi, Poličky, Jaroměře, Čáslavi, Kolína, Kouřimi a Nymburka, [illegible] minulých časův přílišnými výdaji, od bývalých podkomoří [illegible] spůsobenými, nesmírně byli obtíženi:“ vydal král Jan [illegible] sv. Prokopu Vyznavači 1337 v Praze list, kterýmž rozkázal, [illegible] budoucně musí každý podkomoří jmenovaná města k vyřizování právních věcí a k souzení takových rozepří, v kterýchž k [illegible] bylo odvoláno, navštěvovati na své útraty, aniž smí od měšťanů [illegible]

---

³. Fr. Palacký, Dějiny národu českého. I. 2. Str. 189 a d. — [illegible] Str. 257 a d. — Téhož: Geschichte von Böhmen II: 1. Str. 149 a d. — Dr. Karel Jičínský v Slovníku naučném. VI. Str. 874. — C. J. [illegible] Geschichte der Stadt Königratz. Str. 96. — Ačkoliv nemohli jsme [illegible] se opisu *práva Hradeckého*, máme přece za to, že v něm živel sl[illegible] se udržel, ba převládal a že do Hradce ani za Otakara I. ani později [illegible] dostalo se tolik německých přistěhovalcův, jako do několika jiných [illegible] starých; a kdyby tak bylo se stalo, zajisté by to nebyl zamlčel *Nepl[illegible]* opat pobližských Opatovic. ve své kronice, kdež [illegible] praví: „[illegible] *Prziemysl — terras Cubitensem, Trutnoviensem, Glacensem Teuto[illegible] tradidit, suos postergando;*“ (Pez. II. Str. 1034.) a podotýkáme, že [illegible] Neplach, jak z jeho kroniky jest patrno, byl upřímný národovec.

nějaké náhrady požadovati; tudíž sprošťuje král měšťany těchto měst všeliké dávky *sukna* a jiných darův, kteréž od nich každý nový podkomoří, toliko z obyčeje nikoliv s potvrzením královským, vybíral. Dále nařizuje král, aby každý třetí rok obnovila se rada městská a sice, by šest přísežných či konšelův, kteří chvalně se zachovali, opět v radě zůstali a nových šest přísežných ze středu starších a z obce městské zvoleno bylo. O vraždách a všelikých jiných soudních případech rozsuzují přísežní plně a svobodně dle svých městských práv, vyjímaje věci a případy ty a takové, kteréž od starodávna králi vyhraženy byly a v kterýchž ku králi aneb jeho podkomořímu odvoláváno. Všickni a jednotliví kdožkoliv drží jakékoliv statky od starodávna k městům těmto připsané, musejí z nich, tak jako města sama a jich měšťané, přispívati k berni a jiným povinnostem, třeba by někdo do té doby od takových příspěvků býval osvobozen (na př. klášterové, duchovní ústavy, atd.); konečně všichni ti, kdož drží sice dědičné neb svobodné statky, ale v některém z těchto měst jsou se usadili, musejí i z těchto svých svobodných statků k ulehčení města platiti daně dle výměru od rady městské učiněného. [4])

Toho času zavazovali se okolní šlechticové k ležení do města Hradce, na př. při prodeji statku Ždanic klášteru opatovickému roku 1339 učiněném. [5]) *Ležení* takové (obstagium) byl zvláštní způsob zaručení dluhu neb jiného práva, jímž zavázal se dlužník neb jeho rukojmí, že, kdyby povinnosti nestalo se zadost v ustanovené lhůtě, odebéře se do města Hradce a nevzdálí se z něho, pokud by splnění se nestalo.

Roku 1339 opět rozšířena byla právní moc městské rady. Jak již podotknuto, ve věcech právních souzeni byli měšťané hradečtí od svého městského rychtáře; avšak bylo-li co jednati o jejich statcích aneb pozemcích, kteréž měli navenku a kteréž tedy k městu nebyly přivtěleny, podléhali měšťané soudu krajskému. Dotčeného roku v pátek před nejsvětější Trojicí vydal král Jan v Praze listinu, kterouž hradeckým měšťanům k jich přilepšení

[4]) C. J. von B. Geschichte der Stadt Königgrätz. Str. 109—111.
[5]) Tamže Str. 112.

všechny a jednotlivé, svobodné a všeho jiného druhu statky, kterýchž jsou koupí neb jiným právním způsobem sobě dobyli, k městu Hradci přivtělil a přísně rozkázal, že žádný měšťan, jenž statky na venku má, nemusí očisťovati se na soudech krajských či popravách a tudíž že ani od cúdaře či krajského sudího, ani od kterého úředníka královského mimo soud městský obeslán býti nesmí, anobrž že všickni měšťané takoví jenom před svým městským sudím či rychtářem ze svých právních záležitostí odpovídati budou, majíce od toho dne táž práva jako měšťané pražští. [6])

Poprve nacházíme jmena veškeré městské rady v zakládací listině špitalu chudých u sv. Antonína, na zelený čtvrtek roku 1379 dané, kdež následně se jmenují: Ondřej Glatner, sudí dědičný a přísežní (jurati civitatis Grecz super Albea): Zdenek Buškův, Michael Rehel, Heynel Gramer, Hensel Luda, Pešel Reisenkitel, Veštel Rotel, Petr Šulthes, Francek Silberem, Hensel Notil, Hanek Sterodler, Nic Mulek a Ješek Gicinger. [7]) — V listině krále Václava IV. z roku 1395 jmenuje se na prvním místě purkmistr, pak sudí a na třetím místě rada. [8]) V listu od arcibiskupského úřadu pražského, dne posledního března 1397 vydaném, vypsána jest *pečeť větší* města Hradce: bylať okrouhlá, v bílém vosku vytisknutá, v mošence zavřená, na pergamenové stužce při listině visící; v prostřed pečeti jediný štít a na něm podoba jednoho lva vyrytá a kolem něho nápis [9]) V témž listu jmenují se: Rafael Glatner sudí, Martin Kolačer purkmistr, Henslin Vladař (villicus), Henslin Struch, Pešek Rotel, Hanuš Jičínský, Jakob Apil, Alšík, Vilém, Petr Magerl, Petr Varmuše, Hanuš

---

6) Tamže Str. 115.
7) Tamže Str. 74.
8) Tamže. Str. 200.
9) Tamže. Str. 210. — Památný list tento bohužel již Bienenberg nalezl porušený, tak že již on nemohl na něm přečísti nápis pečetní; doslovně pak stojí v listu tom: ..... *literam* .... *sigillo magno rotundo ejusdem civitatis de cera alba* ... *in pressula pergameno pendenti sigillatam, in cujus sigilli medio unus clipeus et in eodem figura unius leonis sculpta, videbantur littere* ... *circumferenciales ejusdem sigilli tale erat sigillum civium civitatis Grecensis.*

Krejčí (Sartor) a Petinan Gross, přísežní radové a všecka obec města Hradce; pak se připomínají: Jan písař obecní (notarius publicus) a dva spoluměšťané, moudří mužové, Homišek a Theodorik, zákonití a bezpeční syndikové a prokuratoři (plnomocníci) města. — Veřejné listiny psávány dle tehdejšího všeobecného způsobu v latinské řeči; avšak úřadní řeč městské rady byla *česká;* latinské listiny dávali do češtiny překládati a pak oboje, i original i překlad do knih městských vkládati, jak patrně jest viděti z následní poznámky: „A my, purkmistr a rada města výš jmenovaného pro potomní paměť kázali jsme ty listy vložiti v knihy naše městské, aby potomně věděli čím se spraviti, *datum feria V ante Filippi et Jacobi Apostolorum. anno 1403.*“ [10])

„Z rozkazu krále Ladislava (tehdáž šestnáctiletého) a z rozkazu pana Jiřího z Kunštatu a Poděbrad pan Vácslav Valečovský z Kněžmosta, podkomoří království českého, dne 10. ledna 1454 sadil městskou radu dvanácti radních a sudího; taktéž po následních třech letech. [11]) Roku 1459 odevzdal král Jiří Poděbradský „Hradec nad Labem“ manželce své Johaně, rozené „z Rožmitalu,“ a k jejímu rozkazu ve čtvrtek po Obřezání Páně 1460 nově sadil městskou radu i sudího podkomoří její Augustin z Dlouhé Vsi; dále ji sázeli: roku 1461—1463 její maršalek Diviš; od roku 1464—1468 její podkomoří Vílém z Duban a z Čijevic: od roku 1469—1471 její podkomoří Aleš Berka z Dubé; roku 1472 ji sadila Johana sama osobně; pak r. 1473—1475 opět tento podkomoří její. Po smrti královny Johany († 12. listopadu 1475) sázeli městskou radu: od roku 1476—1485 Samuel z Hrádku a Valečova, podkomoří království Českého; od roku 1486—1491 jeho nástupce Albrecht z Leskovce; roku 1492 a 1493 hofrychtéř krále Vladislava II., Jan Hlaváč ze Třibřich; r. 1494—1497 opět podkomoří Albrecht z Leskovce. V seznamu radních z roku posledně psaného poprve vyskytuje se jmeno *prior* (primus, primas, primator, první rada); kdežto sudí pokaždé na posledním místě

---

[10]) Tamže. Str. 235.
[11]) Tamže. Str. 336. — Odtud vybrali jsme zprávy o městské radě až do roku 1515; další zprávy jsou opět z „*obrazů*“ *Fr. Švendy.*

za všemi radními jest postaven. — Přední či první rada m... všech společných úřadních výkonech přednost před ... radními; byl při společných poradách a hlasování první ... po svém mínění a hlase atd. [12]) Roku 1498 sadili ... radu opět pan Hlaváč na místě podkomořího království če... v letech 1499—1402 není udáno od koho byla sázena; roku 1503 ji sadili podkomoří Albrecht z Leskovce a nově ... hofrychtéř Sigmund Chmelický. Roku 1505—1507 ji sázel ... kuláš Lounský z Černčic hofrychtéř na místě podkomořího a ... 1509 podkomoří Burian Trčka z Lipy. Toho roku platila ... za osazení městské rady podkomořímu 20 kop, ostrožného 10 ... hofrychtéři 6 kop, notáři královské komory či písaři podk... ního úřadu 2 kopy a mimo to i všeliké výlohy od nich ... spodě učiněné, na př. „témuž podkomořímu“ s celou ... za outraty na rozličných hospodách 59 kop 58 grošův a 2 ... nary. — Roku 1509 připomíná se 20 *obecních starších*, ... užší městské radě při důležitých poradách k pomoci stáli a ... pro lepší policejní dohlídku a t. j. „*čtvrtní hejtmané* města,“ ... čtvrti rozděleno bylo a sice: *1.* od brány Mýtské, *2.* druhá ... okolo kostela, t. j. obsahovala dvory za kostelem sv. D... *3.* v třetí čtvrti byly domy „na podloubí;“ a *4.* poslední ... sahala od brány Pražské po ulicích až do brány Mýtské. ... to počítalo se 14 *hejtmanství:* na Střezíně, u sv. Antonína, ... báři, Soukenici, pod Pražskou branou, na Okrouhlíku, u sv. Jakuba, u sv. Anny, Klášteřiště, u sv. Petra, Velká Trávník, Malá Trávnice, Zámostí a Malšovice. — Od počátku leta 1567 ... usnešení veškeré obce obsahovala každá čtvrť města „hořejší“ stejně po 56 měšťanech. — Velmi prospěšné zařízení učinila městská rada mezi sebou roku 1544, když všech dvanácte radních po dvou o obecní dohlídky se rozdělilo, a sice o dohlídky: *1.* k opra... vování města, zdí, cest, atd.; *2.* k mlýnům, stavům a jiným ... bám na vodách; *3.* k válečným věcem, soli, obilí; *4.* k pekařům a jiným řemeslům; *5.* k špitalům, k vězným a jiným nuzným a *6.* k pivovarům a jiným ohňům a k čistotě města.

[12]) Srovn. K. J. Erben. Die Primatoren der k. Altst. Prag. Str.

Hluboko sáhl král Ferdinand I. do samosprávy obcí městských, an, trestaje spiknutí protestantských stavův českých, roku 1547 v jednotlivých městech královských zřídil tak zvané *královské* aneb jak později se říkalo *císařské rychtáře*. *Královský rychtář* takový byl úřadník jmenovaný králem, a bez jeho svolení nesměla držána býti žádná schůzka obce ani rady městské; on byl jí přítomen, a měl moc zastaviti každé uzavření, které se mu vidělo čeliti na újmu koruny. Od té doby jmenoval se dosavadní rychtář městský podrychtářem a musil královskému přísahu skládati. Městskou radu sázel dále podkomoří králové, aneb nebylo-li věnné paní, královský podkomoří, aneb jenom hofrychtéř; a úřad purkmistrovský i tehdáž trval pokaždé čtyry neděle.

Roku 1597, „J. M. císařský pan rychtář, pan purkmistr a páni v plném počtu s pány staršími obecními, na místě vší obce považujíce toho: že jim prací v těžkostech, kteréž jsou z jisté vůle Pána Boha všemohoucího, a potom z vůle J. M. pana podkomořího, při povinnostech konšelských postaveny, neubývá, anobrž odedne čím dále jich přibývá, že táhnouce ve všech břemenech, daních a berních spolu s jinými obecními sousedy zárovně, k těm službám, kteréž od starodávna mají, přikládati a k záhubám statků svých příčinou těch povinností přicházeti musejí, poněvadž takměř dvojnásobně draze všecko, jak víno, maso a koření, než předešlých let se kupuje. A Pán Bůh ráčil to požehnání dáti, že k zlepšení důchodu obecního, k obci této dva dvorové (ve Věkoších) se přikoupili. Protož jak sobě, kteříž nyní v těch pracích obecních pracují, tak budoucím J. M. cís panu rychtáři, panu purkmistru a pánům radním jakž *solaria* tak také co na vychování jich náleží, takto nadlepšovati ráčí:

panu prymasovi města aby služby neb *solarium* z důchodu městského dáno bylo 13 kop grošův; J. M. císařskému panu rychtáři a všem pánům radním počna od druhého až do posledního po 10 kopách grošův Českých; — a když se prve na stravu každému z pánův, když úřad purkmistrovský držel, dávalo na čtyry neděle osm kop a dva korce žita na chleb: tu

také pro lepší vychování aby 10 kop na stravu a ... vydávány byly. A nad to vše má jeden každý z ... pojma v to J. M. pana rychtáře a písaře dva ... za své peníze koupiti vepře, a ten má ve mlýnech ... ždého roku vykrmen býti. Písaři pak přednímu ... dešlým dvoum korcům žita dva, tak aby všeho ... měl; druhému pak písaři také dva korce žita na ... dáno bylo. Jiní pak přídavkové při starobylé ... Podle toho tím jsou páni s pány staršími se zavázali ... se skutečně přičiniti chtějí, aby mlýnové obecní ... od pekařův, tak také obzvláštně od lidí poddaných ... váni byli. *Actum* v plné radě *feria 2 die S S. Fabiani et ... Anno 1597 Consule Duo Mathia Litomericeno.*" —

„Pan Hertvík starší Zeydler z Šenfeldu na Polné, ... a Choceni, Římského císaře J. M. rada a J. M. císařové ... jakožto králové české, měst podkomoří s urozeným pánem ... Bunzonem z Bunzonu J. M. císařové, jakožto králové české ... hofrychtéřem na milostivé J. M. cís. poručení a vedlé ... městu tomuto nadaných v přítomnosti urozeného a statečného ... pana Jana staršího Lukaveckého z Lukavice a na Zámrsku ... po památce narození blahoslavené panny Marie dne 13. ... Páně 1600 úřad konšelský obnoviti a níže psané osoby ... městě voliti, vyhlásiti a povinnostmi k témuž úřadu náležitě ... vázati ráčil.

Volenci podle dobrého a starobylého obyčeje tu k ... a potřebě pánův přidáni byli tito: pan Jan Jirkliče z rady, ... Plácel z Elbinku, pan Václav Hušpeka z starších a Ja... z obce.

Konšelé nově volení: prymas pan mistr Jiří Vo... raždovský, pan Jan Jirkliče, pan Václav Jiskra z So... Václav Dvorský, pan Havel Vostrovský, pan Jan Duch... lář, pan Václav Hušpeka, pan Mikuláš Strakovský, p... Tvarůžek, [pan mistr Jan Hubecius, bývalý rektor, ... Pavel Beran jinak Obeslo a pan Václav Suk kantor

Potom v pátek na den 15. září v přítomnosti J. M. císařského pana rychtáře, pana Jana Roubala Žateckého, volen jest rychtář městský, Adam Táborský kloboučník, též hejtmané městští.

Páni starší obecní: Jan Vulteryn bakalář, Jan Koudelka, Jan Činvic z Libina, Jan Kamenický, Jakub Hušpcka, Jan Boháč, Vavřinec Dýnko, Jiřík Pražský jinak Hostěrad, Jan Lindner apatykář, Václav Vosyka, Jan Krumlovský, Václav Slepička, Petr Rejzinger, Jeronym Bobek, Jiřík Openda, Jan Biskup, Tobiáš Dačický, Martin Kotlář, Martin Uhlíř a Jan Klimeš."

Roku 1605 dne 29. září týž „urozený pán Jan Bunson z Bunsonu, J. M. císařové římské, jakožto králové české, slavné a svaté paměti (Marie Španělské, choti císaře Maximiliana II., zemřelé 24. února 1603) hofrychtéř a ingrosator větších desk zemských v království Českém, na místě urozeného pana Adama staršího z Valdštcina a na Žehušicích podkomořího, obnoviv úřad konšelský, prymasa pana Václava Jiskru a předešlé konšely opět stvrdil. „Od tohoto sazení rady dáno 10 kop (pro podkomořího), hofrychtéři povinnosti jeho náležité 3 kopy, písaři komornímu 1 kopu a témuž od kvitanci 30 grošův.

Utraceno a vynaloženo z měšce obecního peněz při příjezdu urozeného pána hofrychtéře, když pán ráčil přijeti v středu den svatého Václava, a nazejtří radu obnoviti a potom zase v pátek po té památce do města Jaroměře odjeti, co po ty tři dni utraceno bylo pro uctění pána a jiných některých pánův, kteří s ním při jídle býti ráčili; — to vše pořádné v rejstříku na to obzvláštně založeném, co a zač se vydalo, poznamenáno jest, čehož učiní v sumě 61 kopu, 12 grošův 5 denarův."

A tak dále každého roku obnovena byla městská rada buď od podkomořího aneb na místě jeho od hofrychtéře; jenom roku 1623 stala se výminka, nebo: „vysoce urozený pán pan Joachym starší Slavata na Lomnici, Tuři a Hlubočepích, J. M. císaře, uherského a českého krále, též J. M. arciknížete Leopolda Rakouského rada a komorník, přední hejtman v kraji hradeckém a nejvyšší komisař nad lidem vojenským, jmenem a na místě J. M. cís. krále a pána nás všech nejmilostivějšího, na jisté a milostivé poručení

ížete z Lichtenšteina, jakožto od J. M. císaře plno-
ím nařízeného místodržícího v království tomto Českém, —
nejprve od J. M. pana Oty z Oppersdorfu, z Dubu a Fryd-
na Častolovicích, Týništi, Přestavlcích a Ledskách, J. M.
:e Rakouského Karla komorníka, k tomu obzvláštně po-
od J. M. knížecí nařízeného pana komisaře: zde v městě
nad Labem v plné obci na rathouze v pondělí po sv.
16. ledna tohoto roku 1623 jak města tohoto Hradce
em, tak tolikéž i jiných měst J. M. cís. v kraji tomto
sumou celého kraje hradeckého za J. M. pana hejtmana
gubernatora a inšpektora vyhlášen a vystaven byl; —
:om, po vyhlášení instrukce od J. M. knížecí J. M. panu
dané a vykonané od J. M. povinnosti, podle téže před-
nské a komisařské povinnosti, k správě města toho níže
oby, muže hodné a poctivé, konšele vyhlásiti dal a jim
, též i písaři městskému náležitou povinnost a přísahu
čil.

I. císařský rychtář pan mistr Hubecius z Líbé Hory;
purkmistr p. Mikuláš Boček, p. Adam Madat, železník, p.

každému panu purkmistrovi na vychování služebníkův úřadních pominulých let vycházel; když nyní statky městu opět navráceny byly, ten plat dle starobylé zvyklosti jest obnoven; ale tato obec nyní jest velmi chudá a zavedená, pročež od starobylého platu jest upuštěno a nařízeno: aby každému panu purkmistrovi k jeho úřadu jeden džber kaprů, 4 korce žita, korec ječmene a na penězích 4 kopy na měsíc odvedeno bylo; při čemž pan prymator ohlásiti ráčil: když se ve dvořích obecních hrách mlátiti bude, pokudž se jeho větší částka najde, jakož bude poznáno, že také nějaký díl k těm viktualiím přidán bude." — „V pondělí po neděli průvodní dne 28. března 1631 snešeno na tom z plného uvážení pánův: aby po obnovení úřadu konšelského, kteréž v brzkých dnech státi se má, jednomu každému panu purkmistrovi, úřad držícímu, 12 kop na penězích z důchodův obecních, též více od obilí 4 korce žita, a při lovení rybníka Březhradského jeden džber kaprů odvozováno bylo; což do dalšího pánův snešení trvati bude." Dne 22. ledna 1636 „jest na tom z plného uvážení snešeno: aby počna od J. M. pana rychtáře až do půl rady po 20 kopách, a druhým šesti pánům po 15 kopách na měsíc dáváno bylo, kteréžto peníze starodávným příkladem od pánův úřadníkův sbírány býti mají, takto: z Plotišť 40 kop 30 grošův, z Předměřic 4 kopy, z Lochenic 4 kopy, z Všestar 1 kopa 30 gr., z Plačic 2 kopy, z Vlčkovic 1 kopa, z Hřibska 1 kopa, z Březhradu 30 gr., z Střebše 1 kopa 30 gr., z Lhoty Podstrání — jest spálená — z Roudničky 30 gr., z Kluků 1 kopa a z Lhoty Malšovy 1 kopa 30 gr. — Též každému panu purkmistrovi půl bečky soli, tak aby se pokaždé dva páni purkmistři o bečku rozdělili." — Od roku 1640 začínaje (18. srpna) bylo napotom ročně místo dosavadních 20 obecních starších jenom 12 voleno. Roku 1671 bylo podkomořímu z městského důchodu „za traktaci při obnově městské rady zaplaceno 100 zlatých."

Dne 23. dubna 1691 „v plnosti rady přednešeno psaní pana podkomořího, kde za zlé pokládá, že nechtěli *ex obligatione* k svátkům viktualie poslati a proto chtěl, aby jemu taxa se odeslala k zaplacení; jest uzavřeno: by se jemu odepsalo, že není magistrat

proti tomu, k svátkům něco odeslati, toliko aby se [illegible]
obligatione, perpetua necessitate, což jest proti *privilegiu* [illegible]
Jana; že vedle možnosti *ex discretione* odeslati chtějí." —
opět dne 5. června týž pan podkomoří (Jan Karel [illegible]
z Valdšteina) ráčil žádati nějakou zvěř pernatou k svátku [illegible]
Trojice; — jest povoleno, 6 koroptví jemu odeslati." —
dne 26. června v radě umluveno: „poněvadž od její [illegible]
sařovny úřadu podkomořského každému radnímu vůz [illegible]
panům starším též jedna společně povolena jest, *extra* [illegible]
a naproti vzhlídnost se očekává, že bude o tom s pány [illegible]
obecními jednáno: aby *ad redimendam renovationem* tenkráte [illegible]
(podkomořím a hofrychtéři) 100 zlatých, *absque praejudicio* [illegible]
se obětovalo," což roku příštího na dobro vyjednáno bylo.

Dne 29. ledna 1692 zemřel Ezechiel Pič, po [illegible]
zasloužilý syndikus a skutečný radní pán. Na jeho místo
Václav Sykora k své žádosti dne 1. února od magistratu [illegible]
jat a sice na půlletní zkoušku. Avšak hned dne 8. t. m. [illegible]
podkomoří Jan Karel hrabě z Valdšteina, by magistrat je[illegible]
místo Piče k úřadu konšelskému tři hodné osoby jme[illegible]
z nichž by jednu za radního stvrdil a by jemu i kandidáta
uprázdněný syndikat ohlásili. To pak když se nestalo, po[illegible]
moří opět dva listy do Hradce zaslal. V prvním se táže:
Sykora k syndikatu půlletní zkouškou dostatečný nalezen
tak, aby od úřadu podkomořského potvrzen býti mohl? Dru[illegible]
listem vytýkaje, že se dozvěděl, že pan primas povinnost [illegible]
níka složil, nařizuje, by na místo jeho opět jiná osoba [illegible]
podkomořskému k potvrzení byla jmenována. Tu usnešeno
v plné radě, pokorným memorialem podkomořího za obé [illegible]
šovati, poněvadž takové úřady od starodávna od magistratu
mého a pánův starších obecních závislé jsou, tak že *anti*[illegible]
jus quaesitum est, quod absque facto auferri non debet. Pro[illegible]
pak vyřízení mají tam k panu podkomořímu tři pánové [illegible]
ších obecních vysláni býti. Ale hned na to přišlo jest od [illegible]
podkomořského psaní, v kterém Benedikt Pachmeier k pov[illegible]
úřadníka se odporučuje; avšak starší obecní proti tomu [illegible]

odpor: že zadlužen jest a t. d. a s žádostí a deprekací právě dotčenou oni tři poslanci k podkomořímu na Komorní Hrádek vysláni jsou, a ti učinili dne 18. července relací: že pana hraběte nalezli velmi rozhněvaného, jenž neposlušnosti jim vytýkaje doložil, že ten řetěz se musí roztrhnouti a že služby od nejvyšší až do nejnižší chce obnoviti; posléze, že prý v té věci dekret od úřadu podkomořského následovati bude. Usnešeno tedy v městské radě, dekretu toho čekati. Zatím ale dne 8. srp. došlo od podkomořího psaní mírnější, kterýmž ještě jednou Puchmeira k službě úřadnické odporučoval. Načež jednosvorně usnešeno: aby předně z ohledu té vysoce vážené rekomendace; za druhé na hotovou kaucí 500 zl.; za třetí po čtvrtletní neb čtyrměsíční zkoušce; za čtvrté *salvis omnibus juribus civitatis;* za páté, by od magistratu byl závislý; za šesté jestli v zkoušce obstojí, by od magistratu byl potvrzen a za sedmé by přísahu úřadnickou vykonal a jemu instrukcí vydána byla. Když podkomoří těchto sedm článků přijal, byl Puchmeier hned dne 2. září všem rychtářům, konšelům a mlynářům představen co *nejvyšší úřadník* (t. j. hospodářský) a téhož také dne vykázán mu byl celoroční plat a sice: na penězích z obecního důchodu 120 zl., pšenice 4 korce, žita 12 korců, ovsa pro koně 26 korců, louku v Předměřicích místo sena, dříví deset sáhů, avšak bez fůry; ze všestarského pivovaru z každé várky (však z své vlastní pšenice) 1 vědro; z pěti mlýnů: orličního, křižovnického, rormistrovského, kydlinovského a předměřického, když sobě vepře opatří, jednoho vykrmení též z těch pěti mlýnů ku každým svátkům a k posvícení po jednom věrteli pšeničné mouky, vesměs 5 korců; při držaných soudech každý den za traktací 1 zl. 30 kr.

Podkomoří na dobro s magistratem se udobřil; neboť dne 23. září pan primas v plné radě přednesl, že minulých dní k hofrychtéři povolán a od něho a jmenem komořího tázán byl, zda magistrat s tím by se raději spokojil kdyby úřad podkomořský za jeho obnovení od obce jistý plat přijímal, tak žeby podkomoří sám osobně každého roku nepřijížděl a větší útraty byly uspořeny. Načež usnešeno: aby p. podkomořímu

uouuuy ... ,
smíření podkomořímu vděčnost svou prokázali,
snešeno: by jemu přání k vánocem a k novém
spolu jedna laň s jedním černým kusem, 3 zají
pernatá se odeslalo; strany ryb aby se vymluv
tos zdejší rybník není k lovení.

Dne 17. července 1693 zemřel císařský
dne 5. srpna přednešeno, by z rozkazu pana p
tři osoby tomuto úřadu rychtářskému dostatečn
noval. Dle starobylého obyčeje jmenoval k tom
tři pány z rady, totiž p. primasa Samuele C
a následní dva pány radní. By pak i to staré
že z těchto tří pánův magistrat jednoho zvlá
z jednosvorného snešení na tom zůstáno: by j
že o město zasloužilý a churavý jest, tak že
choditi nemůže (co v povinnosti rychtářské
jako pan primas) k tomu jmenován byl a na
něno bylo. A jest také brzo moci podkom
7. září prohlášen pan Cejp a v úřad císařskéh

Avšak opět již r. 1694 podkomořský úř
sahal, ohlásiv dne 7. ledna, by nově zvolení
a špitalu u něho o potvrzení se hlásili. Proč
usouzen jest: by oni nově zvolení správcové
... poděkováním úřadu podkomořském

městskou radu, t. pan Samuel Cejp z Peclinovce císařský rychtář potvrzen, pak 12 radních, tolik i starších obecních a městský rychtář (První městský rada slove primas.) Tento nový magistrat snesl: aby dle nařízení císařského korbona (společná pokladnice) i s p. primasem na stejné díly se dělila; též: poněvadž pani oficíři (úřadníci) obecní ve Všestarech přívarek mají, aby i radní toho účastni byli pro své veliké práce. (Měli sice tehdáž konšelé hradečtí obecní dvory mezi sebou rozděleny, z nichž viktualie dle libosti brali, které jim z jejich ročního platu, ač dosti skrovného, se odráželi. *Kn. Švenda* na sklonku leta 1698.) — Neměl magistrat od podkomořského úřadu dlouho pokoje, neboť dne 15. listopadu 1699 vyslal podkomoří ze svého Hrádku na magistrat dopis, jímž opět jiného práva městského porušiti chtěl. — Od nepamětných časů totiž posýlal Hradec k císařskému dvoru do Vídně i do úřadu podkomořského k vánočním svátkům dle své libosti a možnosti rozličné dary v srstnaté a pernaté zvěři. V listu dotčeném praví podkomoří nejprve: „za ten mně do kuchyně odeslaný present co nejpěkněji děkuji; však ale takový na místo příštích vánočních viktualů pro budoucí zlou konsekvencí nikoliv nepřijímám;“ dále vytýká magistratu, že sobě představený královský úřad podkomořský čím dále, tím špatněji odbývá, konečně „mocí královského úřadu podkomořského tímto dostatečněji se nařizuje a poroučí: aby na budoucí čas na všechnu všelijakou srstnatou i pernatou zvěř, kdy se co a jak mnoho dostane, též naproti tomu: kam a jak moc se vydá a obrátí, obzvláštní a pořádný počet veden a tak, jak jiné všecky (účty), tak i tento král. úřadu podkomořskému k přehlídnutí a potvrzení každoročně skládán byl.“ —

Roku 1722 předneseno v městské radě, že jí úřad podkomořský nařizuje, by jemu zapečetěná vota (hlasy) pro nového důchodního a obročního ve třech osobách zaslala. Uzavřeno: by se deprecirovalo, poněvadž takové volení těchto oficírů dle nejvyššího reskriptu z roku 1693, též dekretu úřadu podkomořského z roku 1685, *puncto 9.*, vzácnému magistratu, kterémuž *capacitas et qualitas civium perspecta est,* náleží, a jenž také vždy

jen jednu osobu k ratifikování (schválení) [illegible] v [illegible] starobylého způsobu vzácný magistrát [illegible] — [illegible] *k úřadu královského rychtáře* (ještě r. 1725) [illegible] *lovský podkomoří pokaždy tři osoby, z nichž ai toto jednu* [illegible]

Dne 10. října 1728 od král. podkomořího [illegible] podpis všeobecný (jeneralní) totiž: „*purkmistr a radní*“, a [illegible] by budoucně každý vlastní rukou se podpisoval. [illegible]

V květnu roku 1729 došla Hradce od úřadu [illegible] podkomoří králové, Leopold hrabě z Rottalu, přijede [illegible] gistrát. Ihned rozsáhlé přípravy k jeho uvítání jsou [illegible] Městská rada svolavši *dle starého obyčeje* — „*ač již dlouho nedržaného*“ — veškeré měšťanstvo, vybrala z něho [illegible] muže za jízdné a pěší vojsko městské. Jízdní [illegible] a cvičeni byli v Travnicích a představen jest jim [illegible] Josef Benedikt Blaha, lajtnant p. Franc Unterlechner, [illegible] Arnošt Trager a strážmistr p. Antonín Fischer; [illegible] Okrouhlíku cvičena byla od majora pana Franca [illegible] a ve dva pluky rozdělena, první pod hejtmanem p. [illegible] Cejpem, lajtnantem p. Jiřím Strnadem a praporečníkem [illegible] drichem) p. Francem Fleišerem; druhý hejtman byl [illegible] Francisci, lajtnant p. Jan Draha, praporečník pan Antonín [illegible] gor a šikovatel (felvebl) p. Jan Dínka. — Dne 18. června [illegible] jest onen jízdný pluk měšťanstva za Všestary na pomezí [illegible] hradeckého, kde přicházejícího pana podkomořího daným [illegible] pozdravili a rozdělivše se v před a na zad kočáru k městu [illegible] sprovázeli. V počátku podměstí od pěchoty dvojím vystřelením (a i z moždířův stříleno) přivítán byl, co zatím všichni [illegible] na zad kočáru popojeli, kráčela odtud pěchota s hudbou [illegible] kočárem až do bytu pana podkomořího, v domě pana Jana [illegible] richa, císařského rychtáře a poštmistra jemu připraveného. [illegible] ho městská rada i s pány staršími uvítala, načež městské vojsko své praporce na radnici uložilo. Druhý den (19.) [illegible] pěchota od 10. hodiny dopoledne až do 7. večer v zbroji [illegible] radnicí očekávala královského komisaře hraběte Schaff[illegible] kterého taky střelbou uvítala I při pití na zdraví pana

komořího střílelo měšťanské vojsko na náměstí rozestavené a s hradeb zaznívaly moždíře. — Dne 23. června hned ráno veškeré měšťanstvo před bytem pana komisaře se shromáždilo a odtud pak p. podkomořího i veškerou komisi královskou s magistratem, staršími obecními a hospodářskými oficíry do hlavního kostela sv. Ducha doprovodilo. Po „*Veni sancte*“ a zpívané mši sv. šel průvod na radnici, kde podkomoří a veškerá komise usedla k stolu úřadnímu. Magistrat a veškeří úřadníci městští klíče od deposice (obecní pokladnice) a bran městských a městský rychtář všechny regalie složivše, za zábradlí mezi sousedstvo poodstoupili. Na to po krátké řeči hraběte Schafgotsche prohlášení obnovy magistratu čteno jest. Tehdy ustanoveni a potvrzeni jsou: prymas města s jedenácti ostatními pány radními, sedm pánův starších obecních a městský rychtář. Načež tam opět panu prymasu a ostatním městská regalia (klenoty) odvedena jsou. Na konec pan Simeon Portenštein syndikus jmenem magistratu a věškeré obce poděkování učinil slavné komisi, po kterémž všichni opět v pořádku do kostela se odebrali, kde slavné „*Te Deum*“ zpíváno a požehnání uděleno bylo; pak byli všichni ti pánové do svých bytů doprovozeni. Při všech těch průvodech zvoněno jest všemi zvony. — Za této volby v úřadech svých dosavadních zůstali: královský rychtář, dva páni syndikusové, dva servusové či radní služebníci, dva kancelisté a komorní písař.

Dne 14. října 1770 v Hradci prohlášen jest nejvyšší rozkaz, jímž ve všech zemích mocnářství rakouského zrušeno bylo užívání černého oděvu a dlouhých černých plášťů při všech soudech, jakož i při všelikých magistratních schůzích a dovolíno každému, jakéhokoliv oděvu užívati. K této zprávě dokládá *kn. Švenda:* „Byl jest starý obyčej, nejenom v Hradci, ale při všech magistratech, že radní, syndikové a starší obecní v radě, ano při všech společnostech a slavnostech ne jináče než v černých šatech a v černém plášti až na kůtka visícím, nalezti se dali. Ano i našich časův všickni, i mladí páni syndici v parukách i v soudní světnici v štalách (tak jako kanovníci v kostele) i v chrámu Páně ve svých stolicích sedávali, z čeho také staré pojmenování *mnoho vzácného magistratu pocházelo.*“

nomii městské, ač jižjiž potlačované, teprv císař Jo-
ec učinil. Nejprve vydal všeobecný reformator tento
rozkaz, by v úřady městské, ano i do městské rady
vojáci, odkudkoliv rodilí, usazováni byli; brzy na to
všech královských městech úřad královského rychtáře,
Iradci dne 29. července t. r. poslední zdejší královský
rantišek Šneidr, zasloužilý městský syndikus, pak radní
primas, úřad svůj rychtářský složiti musil, jejž byl
ácte let k velikému prospěchu města vedl. Konečně
řezna 1788 od krajského úřadu byl v Hradci prohlá-
ek nad posledními pozůstatky bývalé samosprávy měst-
českou.
vné zemské gubernium dne 28. února vyjevilo, kterak
estatečnost dle dekretu, 17. ledna vydaného, nový po-
řízeti třech královských městech na čtyry třídy usta-
ato z měst, v kterých spolu dle nejvyššího úsudku
ravo k zřízení přijde, městský magistrat v společnost
právem uvesti a potom platy vykázati sobě oblíbila;

Ostatně mají se u měst, kde spolu právo hrdelní k zřízení přijde, dva bez platu sloužící auskultanti, kteří však *ex parte politica et judiciali* zkoušeni býti musejí, obzvláštní schopnosti osoby ustanoviti.

Z ohledu na hospodářství měst, již u volení z magistratualních osob takový, jenž by hospodářství zastal, obsáhnouti se má a mají k němu tři representanti z toho sousedského ausšusu (výboru), a sice v čas, když magistrat volen bude, vyvoleni býti, jenž k nejvyššímu potvrzení poslány býti musejí a ti všem hospodářským poradám v sezení i hlasem přítomni budou a při svém potvrzení k té povinnosti předpis a vyučení obdrží. — Kontrolor při kase má jak u tohoto, tak u všech jiných měst, od samého magistratu a to sice buď některý radní, neb dle okoličností jeden z představených kancelářských osob jmenován býti, a kasírovi se přidati, kontrolorství bez platu obstarati, nikoliv pak kasu sám vesti nemá. — Nyní k uvedení toho pořádku u přítomného města takto se předpisuje:

a) vykázání, k zkoušení ohlasujících se kandidatův, k volení ausšusu a pak k volení purkmistra, radních, a toho samého skončení, až do posledního června toko roku takto se upevňuje: že magistrati prvního července toho roku dokonale zřízeni a v tom čase v plné svého úřadu provozování vstoupiti mají.

b) Prodloužení k ohlášení na konkurs až do posledního března se ustanovuje. K zvolení ausšusu čtyr nedělní termin usedlému sousedstvu na ten způsob se vykazuje: aby 21. dubna na všech místech stejné volení ausšusných osob se stalo, na který den taky jeden k tomu skutku zřízený pan komisař krajský nalezti se dá. To má se sousedstvu ihned ohlásiti, a k tomu přiložiti: že onen sousedský ausšus ani magistrat skrze čtvrti města, ale první od celého a od každého usedlého souseda, a druhý podobně vesměs od všech ausšusových mužu, bez čtvrtního rozdělení volen býti má. — Onen sousedský ausšus jest z 18 osob uložen, od kterých potomně volen bude purkmistr a ustanovený počet placených i neplacených radních, a to sice jak dalece se zkoušených radních dotýče, z těch kandidatů, kteří dekretem schopnosti v politických i sousedských věcech a z ohledu na hrdelní právo i z hrdelních

se zaopatřejí, a kterých jmena skrze osm dní před volením na rathouze vyvěšeny veřejně budou.

c) Bude oboje ono volení, toho sousedského ausšusu a toho magistratu na rathouze držáno, k čemuž jeden pan krajský komisař neomylně přítomen bude. To se magistratu s tím doložením vyjevuje, by co nejdříve společnému sousedstvu nejvyšší vůli známou učinili. Dáno v krajském úřadě v Hořeňovsi, dne 12. ledna 1788. Anton von Hanisch.“ [13])

V sobotu dne 19. dubna svoláno bylo veškeré měšťanstvo na radnici a zde bylo jemu oznámeno: by pro krajského komisaře koně byli vysláni; měšťané, zanechajíce všech starých mrzutostí a kyselostí, z lásky k obci by v pondělí v plném počtu se sešli na radnici a sice ne všichni najednou, anobrž od čísla prvního do padesátého, pak do stého a tak postupně dále by přicházeli a s sebou přinášeli seznam osmnácti měšťanův, kteréž by k volbě si přáli; ti pak, kteří psáti neumějí, by jména jich do protokolu vypsati dali; práva voliti a volenu býti nemají toliko ti a takoví, kteříž pro nějaký nepokoj při městě od magistratu aneb od vyššího úřadu někdy byli trestáni.

V pondělí dne 21., v osm hodin při hodinkách kanovnických sloužil pan děkan tichou mši sv., ku kteréž ale sotva 30 měšťanův se dostavilo. Napotom tedy počalo na radnici sbírání volebních hlasů u přítomnosti krajského komisaře a jeho protokolisty. I usedlé vdovy musily podílu vzíti v této volbě, k níž i sousedé z Nového Hradce, Pouchova, Kuklen, Plotišť a ostatní svobodníci sousedští voláni byli. Volba tato protáhla se až do čtvrtka, kteréhož dne krajský komisař opět odtud odjel se sebranými hlasy, kteréž pak od krajského úřadu zemskému guberniu zaslány jsou.

Dne 1. června u večer jízdný krajský posel přinesl sem jména výborův a kandidatův na úřad purkmistrovský a radenský, neboť dne 29. května byli od zemského gubernia následní měšťané do výboru potvrzeni: Jan Dunda, Jan Geblínek, Josef Krysbach, Josef Haupt, Franc Hüttel, Vojtěch Markocius, Franc Marvan, Václav

---

[13]) Na ukázku tehdejšího slohu úřadnického vypsali jsme celý list do slova, opravujíce jenom hrubé chyby mluvnické.

Marvan, Franc Moraty, Jiří Moser, Václav Nábl, Dominik Nachtigal, Jan Šafránek, Mikuláš Šafránek, Jan Šimák, Václav Štolovský, Ferd. Uhlíř a Martin Uhlíř; za purkmistra neb radní neb representanty jsou od gubernia a spolu od apelačního soudu následní za schopné uznáni: Jan Kříž, Franc Šneidr, Jan Portenštein, Ignac Blažek, Franc Kajfáš, Ant. Pavlovský a Jan Reid, jakýsi lajtnant městu neznámý. Jmena tato byla na radnici veřejně vyvěšena a 5. června vykázán den k volbě. Toho dne dostavil se do Hradce krajský hejtman; volba stala se po mši svaté a každý úd výboru odevzdal hejtmanovi krajskému hlasy své pro purkmistra, čtyry radní a tři representanty písemně a zapečetěně. Hned mezi volbou bylo ve městě povědomo, že Jana Reida od gubernia navrženého nikdo zvoliti nechtěl; že pak ale nejvyšší vůle byla, by na osoby vojanské ohled byl brán, postavili pani volenci na místo jeho v počet budoucích radních raději Jana Záhorského, již na pět let v radě usazeného, bývalého císařského nadporučníka, jenž se byl dokázal co pokojný jinak i skromný muž, by snad jiný nemilý dosazen nebyl. I tyto volební lístky jsou od krajského hejtmana k rozsudku do gubernia zaslány.

Dne 30. července naposledy seděl starý magistrat v dvanácti osobách a dle dosavadní měsíčné postoupnosti držel pan Franc Kajfáš poslední úřad purkmistra; neb již 18. t. m. došly po poště od gubernia a apelace dne 11. t. m. vydané dekrety potvrzovací nově zvoleného purkmistra a každého radního a representanta zvláště; dne 30. složil nový purkmistr v Hořeněvsi přísahu u krajského úřadu, načež hned druhého dne (31.) sám krajský hejtman na radnici veškerému měšťanstvu slavně prohlásil: purkmistra pana Jana Kříže; radní: pány France Šneidra, Jana Portenšteina, France Kajfáše a Jana Záhorského a auskultanty při řízení hospodářském či representanty: pány France Hüttla, Josefa Krysbacha a Jiřího Mosra, načež ihned všickni čtyři páni radní přísahu složili. O obsazení ostatních všech míst magistratních umluvil se krajský hejtman s novým purkmistrem a s radními representanty. Tak jest pan Jan Leop. Schlauf, ač žádný jurista, ale poněvadž žádný jiný toho úřadu nežádal, za sekretáře magistratního umluvený, k pří-

saze připuštěn. Po něm podobně i ostatní, po přečteném obsahu přísahu složivše ustanoveni byli: protokolista exhibitorum a spolu registrator pan Jan Vydra; počty přehlížející a ingrosator p. Václav Ruda, jemuž i kontrolorství při pokladnici radenské, ale bez platu, přidáno; expeditor a taxator p. Franc Tröger; p. Kašpar Langer, dosavadní důchodní či užitků městských početvedoucí spolu pokladnici radenskou přijmouti (s jediným ročním platem 300 zl.) donucen, a pak k úřadu řiditele hospodářství p. Franz Šneidr, radní, na žádost měšťanstva a auskultantův ustanoven jest. — Kanceliště magistratní zvoleni a hned přísahou zavázáni byli: Václav Hradecký, Karel Kratochvil a Antonín Kratochvil; za radní služebníky: Josef Machatý, Kristian Zumpe a Jan Řehák jsou přijati. — Právo hrdelní pozůstalo panu Ignacovi Blažkovi, bývalému radnímu a při témž právu přísedícímu se zanechaným jemu ročním bývalým radenským platem 186 zl. 40 kr., ale bez všeho deputatu, toliko s přípovědí 50 zl. *ex fundo criminali*. — Ostatní: vězných opatrovníci, policajti a dnem i nocí strážní zanecháni jsou magistratu k příštímu usazení; avšak nebyl, kdo by se byl k těmto povinnostem přihlašoval pro velmi špatně vykázaný plat.

Po tak dalekém spořádání při zvonění všemi zvony všickni v řadě i s krajským hejtmanem do kostela sv. Ducha se odebrali, kdež u hlavních dveří pan kanovník curatus novému magistratu, jakožto spolupatronu, svěcenou vodu podal, pak při hlaholu trub a bubnů do kostela ho uvedl a po slavné mši sv. a slavném „*Te Deum*“ požehnání jemu udělil.

Když pak dle nového pořádku hrdelních práv roku 1782 počatého v Praze již dne 8. července všechny *šibenice*, *planýře*, *trdlice*, *klády*, *housličky*, *prkenné pláště* a místa popravní, jako i *železné klece*, které roku 1555 arcikníže Ferdinand (I) pro cizoložné a hanebné nevěstky na náměstích postaviti dal, též *nad vodou visící koše*, které roku 1590 císař Rudolf II. zřídil na trest pekařům, jenž by v pečení chleba se přečinili, vše zrušeno bylo, dal i nový magistrat hradecký dne 18. srpna (1788) šibenici zdejší vybořiti, kteráž tady o čtyrech sloupích stávala za Zámostí

v levo cesty, kteráž nyní k Novému Hradci vede. Téhož dne složil z ní popravní mistr všechny trámy a zakopal je na místě i s čtyrmi koly, tu dosud podle stojícími i s zbytky práchnivělých kostí; podezdívka byla od nádenníkův vybořena a za vyprodané cihly z ní vydobyté odvedeno do městského důchodu 79 zl.

Mimo tuto venkovní šibenici stával za starodávna i na hlavním náměstí po straně kašny planýř, o němž se nám zachovaly následní zprávy: Za strašného požáru, kterýž roku 1537 dne 19. července celé skoro město zničil, „sešel i planýř a se opálil a drahně let tak opálený jako nějaký oharek stál, až potom i se převrhl. — I poněvadž pak to místo jest k obzvláštní pokutě lidí zlých a těch, kteří proti Božímu přikázaní hřeší, kterýmž kdo folkuje, velice dobrým a pobožným lidem škodí, (jakž již roku předešlého v úmluvě s Burianem kamenníkem planýř kamenný od něho vzdělati smluvili) na tom jsou se páni roku 1584 snesli, aby zase vyzdvižen byl. A tu obeslavše všechny *vlachy* zedníky, kamenníky i jiné téhož řemesla do rady, jimžto předloženo jest, by takový planýř všicknì stavěli, i tu v poctivosti všichni jsou opatřeni, že to žádný vytýkati nemá. A pro dotvrzení toho vyšedše z rady J. M. P. rychtář, pan purkmistr a páni a jeden každý tam kámen do gruntu hodivše založili. Tak i stalo se zámečníkům o kruhy.“ — Roku 1515 platila obec *katovi* za oběšení dvou lotrů zlodějův jednu kopu a za stínání lotra 30 grošův. K roku 1605 připomíná se Nedorosta kat, jemuž město na měsíc platilo 40 grošův, a po neděli družebné dáno jemu od zpravení mečem Jiříka 15 grošův. — Když pak roku 1714 na místě tohoto starého planýře na základy nynějšího hlavního sousoší kopáno býti mělo, „vybořen jest planýř a na místo jeho u radnice vyzdviženy jsou schůdky, kde by takové ohavné věci vykonávány býti mohly. Co by pak při tom boření a přestavování pamětno bylo, jest: že páni zedníci se zdráhali takové schůdky dělati, až po dlouhém rozmyšlování přece sebou hnouti dali, tak že nejstarší cechmistr kámen první založil, lžičku vápna na něj hodil a kladivem na kámen ten uhodil, a tak postupně až do nejmladšího tovaryše se činilo, aby jeden druhému

co vytýkati neměl. Po té práci vzácný magistrat poručil jim pivo z radnice vytáhnouti, a tak dlouho pili, až jsou se spili.“ Posledně byl zde odpraven jeden vražedník dvou lidí dne 30. července 1773; „bylť v kůži k spravedlnosti (k popravnímu místu) vytažen, tam kolem lámán a na kolo položen, nad kterým ještě šibenice stála.“ —

Ku konci měsíce srpna rozkazem od apelace magistratu hradeckému zaslaným nařízeno bylo, neodkladně právní služebníky zvoliti a ustanoviti. Pročež dne 2. září v úřad ten jmenováni jsou p. Vács. Nabl a p. Vács. Straka, kteříž i při hrdelních výslechách přisedali, což předešle městskému rychtáři patřilo; ano právě toto právo městského rychtáře za nového řízení magistratu zrušeno bylo. *Městský rychtář* dosud všeliké nepokoje a rozbroje sousedské srovnati ano i potrestati mohl, též menší dluhy zupomínati a v městě vůbec o tichost a pořádek se staral: veškeré tyto a podobné záležitosti byly nyní magistratu přiděleny, k němuž vše *písemně* zanášeno býti musilo. Konečně ustanoveni byli i čtyři dnem i nocí při městě strážní, policajti nazvaní s oděvem vojanským pomodralé barvy s zelenými výložkami; při tom zapovězeno starodávné zpívání ponocných a nařízeno na malé pištalky každou hodinu pískati.

Dne 17. října nález dvorský, oběžným listem všem magistratům vynešený, v Hradci takto byl prohlášen: dle dvorského dekretu, dne 18. září t. r. vydaného, císař skrze zemské gubernium následující úsudek vyslal: bez výminky má se u všech magistratů po vyjití čtyr let nová volba ustanoviti a dokonce žádné potvrzení staré nemá více míti platnosti; alebrž musí každý purkmistr znova nadpolovičními hlasy (eminenter majora) vyvolen býti. Jestli by buď politická neb právní instance s jeho řízením spokojena nebyla, nemá se jemu *votum eligilibitatis* (uznalost jeho schopnosti k opětnému vyvolení) více vydati, které on pokaždé obdržeti musí, by opět volen býti mohl. (Avšak i tento nejvyšší nález neměl stálosti.)

Od roku 1789 musili dle nejvyššího nařízení všickni úřadníci při magistratu z obdrženého nějakého vyššího úřadu taxu platiti

a spolu *carens* či čtvrtletní srážku trpěti, ano i kolek a poštovní plat za obdržené potvrzovací dekrety vypláceti; tudíž z nálezu zemského gubernia dne 13. ledna zaslán byl od krajského úřadu seznam úřadníkův při zdejším magistratu s výkazem, jak mnoho má městský kasír každému z nich sraziti a při odvodu toho měsíce do krajské kasy odvesti. Tak tedy každý při novém magistratu přes čtvrt leta darmo sloužiti musil.

Po smrti císaře Josefa II. († 20. února 1790) táhla se choť jeho bratra a nástupce císaře Leopolda II., císařovna Marie Ludovika Španělská na právo své, kteréž jí náleželo k věnným městům českým. Tudíž dne 19. listopadu 1790 vydán byl dvorský dekret, v němž bylo nařízeno: „Poněvadž v království českém od starodávna královská věnná města zcela a jedině od královny české závisela, a také nad nimi k obstarání hospodářství vlastní královský podkomorský úřad ustanoven jest, anaž města věnná od nepamětných let 1440 a několik zlatých ročně královně české odváděla, jak to kvitance nebožky císařovny Alžběty (choti císaře Karla VI., dne 21. prosince 1750 zemřelé) dokazují; — mimo to každá královna česká volbu magistratů věnných měst potvrzovala, jakož i na uprázdněná kněžská beneficia, fary a děkanství, od podkomořího představené osoby sama jmenovávala; — to vše pak za nebožky císařovny Marie Teresie, jakožto spolu panující královny české a za nebožtíka císaře Josefa II., jenž jako panující král ženatý nebyl,[14]) zcela přestalo: Jeho cís. král. Majestatnost milostivě ustanovila, by v královských věnných městech dosazování magistratů a jmenování osob na uprázdněná beneficia, farní a děkanská a ustanovování úřadu podkomorského a královského podkomořího až na knihdržícího, kdyby se toho potřebí stalo, jako dosud skrze cís král. spojenou komisi dvorskou se dálo a onen roční výnos královských šosovních peněz bez prostředkování královské dvorské komise k ruce Její Majestatnosti panující královny se odváděl.“

---

[14]) Jako korunní princ byl císař Josef dvakráte ženat; první jeho choti byla Marie Isabella Parmesanská od r. 1760 do své smrti 27. listopadu 1763, a druhou Marie Josefa Bavorská od r. 1765 do své smrti 28. kv. 1767.

Mocí dvorského dekretu od 30. března a misivy podkomořské od 1. května bylo dne 8. t. m. 1792 v plné radě prohlášeno, kterak všem osobám při magistratu hradeckém přídavek ročního platu se povoluje a to sice panu purkmistrovi 200 zl. přídavku, by budoucně 800 zl. užíval, a ostatním pánům radním po 100 zl. a od sekretáře až do kancelisty a servusa po 50 zl. se přidává, a to hned od 1. dubna roku přítomného, aby slušněji živi býti mohli.

Zatím navráceno bylo městským obcím něco vplyvu na obsazování úřadů městských, o nějž Josefovým zákonem zcela nebyly připraveny. Roku 1796 pan Jan Kříž, bývalý radní, pak primas a dle Josefova řádu první purkmistr zdejší pro své stáří z tohoto úřadu se poděkovav a toliko do městské rady co nejstarší radní stoupav, přijal na se jenom spolunávladnictví, totiž dohlížení na městské panství. K jednohlasné žádosti měšťanstva byl na jeho místo dne 14. září jmenován pan Franc Xaver Tröger z Königsberka, jenž za starého magistratu býval městský radní; avšak v nový úřad vstoupiti nežádaje, toliko expeditorem a taxatorem u magistratu pozůstal. Po obdrženém od gubernia a apelace potvrzení byl nový pan purkmistr dne 24. října od krajského hejtmana s veškerou slávou prohlášen.

Roku 1800 novým spůsobem vykonána byla volba nového purkmistra, a sice: dne 5. května svoláno bylo na radnici od měšťanstva zvolených 42 plnomocníkův, kteříž u přítomnosti krajského hejtmana losováním 19 volencův ze sebe vybrali; po odstoupení ostatních losovalo těchto 19 volencův kuličkami o nového purkmistra, a 16 bílých kuliček připadlo panu Františku Reichovi, t. č. skutečnému purkmistru města Trutnova, jenž také dne 30. června slavně v úřad svůj od krajského hejtmana uveden jest; při této volbě vyvolili oni volenci skoro jednohlasně hradečana, pana Františka Viravského za prvního radního.

Magistrat takto spořádaný trval až do roku 1850, kteréhož dne 26. května přestal úřadovati. Vynáškou, od c. kr. ministerstva dne 16. března 1851 vydanou, bylo město Hradec povýšeno na *samostatnou obec*. dne 26., 27. a 28. května byla *volba výboru*

a zastupitelstva města a obce od veškerého občanstva na tři sbory zákonitě rozděleného vykonána.

Od I. sboru zvoleni jsou do *výboru městského* pánové:

Vojtěch Svoboda, c. k. rada krajinský, Adolf Lenk, c. kr. r. kr, Jan Domek, c. k. r. kr., Josef Dušánek, kameralní koncipista, Jan Kučera, kupec, Josef Lang, kameralní koncipista;

náhradníci: Stanislav Künel, krajinský sekretář, Jos. Fugar, krajinský adjunkt, Jos Košťál, kameralní asistent;

od sboru II Ignat Lhotský, profesor hospodářství v semináři, Jos. Paděra, gymnasialní ředitel, Karel Střemcha, dřevař, Čeněk Pražský, kanovník, Jan Janeček, loketník, Jan Ponec, řezník;

náhradníci: Jiří Marek, továrník, Adolf Riedl, speditér, Čeněk Bibus, kanovník;

od sboru III.: Antonín Tobiš, vinař, Jan Hanzlík, lékárník, Karel Collino, kupec, František Glauer, mydlář, Antonín Gruber, měšťan, Václav Walter, kupec;

náhradníci: Jakub Brady, sládek, Jos. Čížek, měšťan, Čeněk Riedl, obchodník.

Dne 28. května za *purkmistra* zvolen p. Lhotský, za *radní* pánové: Jan Hanzlík, Jan Kučera, Čeněk Pražský.

Při *druhé* volbě roku 1861 dne 11., 13., 14. a 15. března zvoleni jsou do *výboru* pánové:

od I. sboru: Václav Píša, kupec, Václav Mach, radní při c. k. soudu krajském, Jan Albers, voskář, Jan Hanzlík, lékárník, Emanuel Wolletz, finanční radní, dr. Jan Bruner, advokát;

náhradníci: Antonín Kukla, kanovník, Jindř. Winter, radní při c. k. soudu krajském, Václ. Jandečka, gymnasialní profesor;

od II. sboru: Antonín Tobiš, lékárník, Jan Hanke, měšťan, Josef Kapoun, kupec, František Teubner, měšťan, Jan Kučera, kupec, Jakub Brady, sládek;

náhradníci: Václav Ponec, řezník, Karel Liška, krejčí, Jos. Winter, řezník;

od III. sboru: Ant. Helvich, kupec, Ignat Lhotský, profes. hospodářství v semináři, Adolf Riedl, speditér, Karel Collino, kupec, Jan Hartmann, mydlář, Václav Červený, továrník;

náhradníci: Antonín Udalrik, lokejník, Emanuel Toff, ...ník, Karel Bitterlich, zlatník.

Dne 16. března za *purkmistra* zvolen opět p. Ignat L..., za *radní* pánové: Karel Collino, Adolf Riedl, od 18. ... náměstek purkmistrův, Antonín Tobiš.

Při *třetí* volbě roku 1864 zvoleni jsou do výboru ...

od III. sboru dne 30. srpna: Ant. Komárek, kupec, V... Červený, továrník, Bedřich Anders, varhaník, JUC. Jan ... advokatní koncipista, Kristian Štefan, gymnasialní prof., ... Mahrle, obrázkář, Emanuel Winter, řezník, Josef Goldovský, ...linář, Karel Smutný, obuvník, Adolf Riedl, speditér;

náhradníci: Alois Durdík, kloboučník, Václav Řehák, ...chodník, Bedřich Hromádko, oficial při c. k. soudu krajském, Václav Hejcman, knihkupec, Ferdinand Nabl, kupec;

od II. sboru dne 2. září: Václav Píša, kupec, Karel Collino, měšťan, Jan Hanzlík, lékárník, Jan Albers, voskář, Ant. Udalrik, obchodník, Václav Ponec, řezník, Josef Kapoun, kupec, Emanuel Wolletz, finanční radní, Vilím Valdek, nadporučík, Václav Kri... praporník;

náhradníci: Emanuel Toff, obchodník, Josef Winter, řezník, Antonín Štolba, kovář, Antonín Sluka, obchodník, Václav F... mánek, pekař;

od I. sboru dne 5. září: Ignat Lhotský, profesor v semináři, Jan Kučera, kupec, Josef Hloušek, dřevař, Josef Čel..., kanovník, Antonín Kukla, kanovník, dr. Jan Bruner, advokát, Václav Jandečka, gymnasialní profesor, Jan Hanke, měšťan, Antonín Tobiš, lékárník, Václav Mach, krajský rada;

náhradníci: František Gruss, rektor semináře biskupského, Josef Kuneš, cukrář, Josef Winter, radní při c. k. soudu krajském, Jan Krušvic, obchodník, Antonín Köhler, obchodník.

Dne 21. září za *purkmistra* zvolen pan Karel Collino, *radní* pánové: Václav Píša, Adolf Riedl, Jan Albers, Jan Hanzlík, Antonín Komárek, Josef Kapoun.

Čtvrtá volba zastupitelstva obecního vykonána jest r. 1867 Výsledek její byl:

Třetí sbor volil dne 9. září i súčastnilo se z 341 oprávněných jenom 171 voličův. Zvoleni jsou do *výboru* pánové:

Josef Kuneš, cukrář 129 hlasy, Emanuel Winter, řezník 96 hl., Ant. Sluka, obchodník v kožích 92 hl., Kristian Stefan, profesor gymnasialní 90 hl., Bedřich Anders, varhanář 88 hl., Vácslav Červený, továrník 83 hl., Jan Lorenc, JUC. 74 hl., Antonín Komárek, kupec 73 hl, Adolf Riedl, měšťan 69 hl., Alois Vachek, rukavičkář 56 hl.

Za *náhradníky*:

Josef Waldherr, cukrář 102 hl., Alois Durdík, kloboučník 78 hl., Antonín Opatrný, hostinský 60 hl., Emanuel Toff, loketník 43 hl., Vácslav Hejcman, knihkupec 40 hl.

Druhý sbor volil dne 11. září. Z 226 oprávněných účastnilo se 154 voličův. Zvoleni jsou za členy *výboru* pánové:

Josef Hloušek, obchodník ve dříví 142 hl., Josef Kapoun, kupec 142 hl., Vácslav Ponec, řezník 140 hl., Jan Kučera, kupec 132 hl., Karel Collino, měšťan 95 hl., František Ulrich, řiditel realky 74 hl., Čeněk Mahrle, továrník 71 hl., Vácslav Jandečka, profesor gymnasialní 70 hl., Jan Dvořáček, kupec 70 hl., Karel Liška, krejčí 67 hl.

Za *náhradníky*:

Antonín Köhler, obchodník 83 hl., Antonín Štolba, kovář 79 hl., Jan Krušvic, obchodník 73 hl., Josef Winter, řezník 71 hl., Alois Beran, měšťan 65 hlasy.

První sbor volil dne 13. září. Z 64 oprávněných súčastnilo se 45 voličů. Zvoleni jsou do *výboru* pánové:

Jindřich Winter, c. k. radní při krajském soudu 44 hl., Jan Richter, loketník 43 hl., Emanuel Wolletz, c. k. finanční radní 42 hl., Jan Dvořák, c. k. notář 40 hl., Frant. Šoffr, kanovník 37 hl., Tomáš Weber, kupec 35 hl., Jan Středmcha, majitel domu 31 hl., Eduard Prašinger, kanovník 25 hl., Vácsl. Weber, civilní inženýr 25 hl., Antonín Kukla, kanovník 22 hl.,

za *náhradníky:*

Jindřich Tobiš, vinař 27 hl., Josef Vojtěch, ... Antonín Zima, vicerektor semináře biskupského 22 hl., ... řáček, měšťan 21 hl., dr. Václav Válek, ...

Pánové: Karel *Bitterlich*, zlatník, Jan *Albert*, ... Václav *Píša*, kupec, zvoleni byvše a sice první od III. ... 84 hl., druhý od II. sboru 70 hl. a třetí od I. sboru ... přijali jsou volby.

Volba *představenstva* konána 25. září o 10. hodině ... se 28 zvolených výborů. (P. Jan Richter jsa nemocen a Kristian Stefan jsa na cestách, scházeli.) Zvoleni jsou ... hlasů pánové:

Karel Collino za purkmistra, *Josef Hlaváček*, za ... radního, *Čeněk Mahrle* za druhého r., *Václav Ponec* za ... r., *Josef Kapoun* za čtvrtého r.

Dne 2. října skládalo nové představenstvo o 9½ ... místě přísahy slib p. c. k. krajskému Smolařovi, načež o 10 ... byly slavné služby Boží na vyprošení Ducha svatého ... zastupitelstvu.

Příslušenství k městu a k panství hradeckému.

I.

Do roku 1849, kteréhož nový řád obecní pro města ... vsi jest zaveden, patřila následní místa měšťanská k městu Hr...

1. *Cihelna* s 11 domy a 67 obyvateli; 2. *Dvory* S... s 64 domy a 379 obyv.; 3. *Farářství* s 22 domy a 157 ... 4. *Náhon* s 25 domy 185 obyv.; 5. *Podměstí Pražské* s 43 ... a 335 obyv.; 6. *Podměstí Slezské (na Drahách)* s 60 d... 316 obyv.; 7. Předměstí *Hradec Nový* s 209 domy a 1813 ... — Když měšťané Hradečtí z podměstí Mýtského a Sle... z většího dílu na městišti Nový Hradec zvaném byli se u... poněvadž příbytky jejich ustoupiti musily zakládaným hr... nové pevnosti, vymohli od zemského gubernia rozkaz, d... května 1769 vydaný, jímž nařízeno: by 4.000 zl., za ...

městský kostel sv. Jakuba „na louce“ za příčinou jeho pobořeni odhadnut byl, jako i z pokladnice kostela sv. Jana Křtitele „na Kopečku“ 2.030 zl. s lukami a rolmi k témuž kostelu náležitými, na vystavění nového kostela sv. Antonína bylo vynaloženo, a pak by co nejdříve na Novém Hradci příbytek pro kněze, školní dům a kostel vystavěn. Tudíž dne 30. května od krajského úřadu, biskupské konsistoře a magistratu vyslána jest komise, kteráž tam pro tyto stavby místa vykázala, k nimž již 1. června stavební kamení z pobořeného kostela sv. Antonína podměstského, po kopci u sv. Jana položené převáženo. Dne 19. t. m. stavitelský mistr František Kerner, měšťan hradecký, vyměřil všechna staveniště; dne 20. t. m. položen základní kámen k nové lokalii; dne 11. července ke škole a dne 18. t. m. vykopali měšťané sami, pro památku, první výkopy na základy nynějšího kostela sv. Antonína poustevníka, k němuž dne 17. října základní kámen položen, kterýž dne 26. června 1770 od pana biskupského oficiala Šebestiána Lyra slavně u přítomnosti mnoha vznešených hostí posvěcen byl na jmeno *sv. Antonína opata, sv. Jana Křtitele a sv. Jakuba apoštola.*

(Dne 29. května 1772 zemské gubernium povolilo měšťanům na Novém Hradci, by z obecního lesa, podle Nového Hradce ležícího a „reservat“ řečeného, ze 700 korců jeho výsevku, o 71 korců se rozdělili a z každého korce 24 kr. platili.)

Konečně když kostel, škola a lokalie nákladem přes 24.000 zl. vystavěny byly, dne 22. listopadu, v neděli 24. a poslední po sv. Duchu 1772 pan Vácslav Bauler z Hohenberka, kanovník a děkan hradecký slavně nový kostel tento posvětil na jmeno *sv. Antonína opata*, po čemž první mši sv. zde sloužil. Tudíž výroční památka posvěcení chrámu Páně v zdejším kostele každého roku v neděli poslední po sv. Duchu slavívána. — Na věž zavěšen byl tehdáž jediný zvon, od Ignace Dracka v Hradci slitý, váhy 100 liber. — Tenkráte opustil lokalista poušťku u sv. Jana Křt. dosud obývanou a přestěhovav se sem do svého domu jal se v kostele sv. Antonína služby Boží konati a u sv. Jana jenom druhé svátky Božích Hodů a po celý rok třetí neděle.

Roku 1773 zavěšen byl na věž druhý zvonek, vážící 20 liber váhy.

Dne 14. ledna 1776 exjesuita a zasloužilý letopisec města Hradce *kn. František Švenda* přijal duchovní správu zdejší osady. Dle jeho zápisek bylo toho roku na Novém Hradci a na kopečku u sv. Jana Křtitele 110 stavení, a v nich 548 duší; v přifařených sem pěti vesnicích v Klukách, Roudničce, Vysoké, Třebši a Libu Podstrání 926, dohromady tedy 1.474 kolaturníkův.

Před nedělí oktavy Božího Těla t. r. vyzdvižen byl v zdejším kostele nový hlavní oltář s obrazem sv. Antonína od malíře Josefa Kramolína, bývalého fratera jesuitského a toho času měšťana v Karlových Varech usedlého, za 55 zl. malovaným.

Dne 10. března 1778 přivezeny jsou zdejšímu kostelu z hradeckého kostela sv. Pavla, právě bořeného, dva zvony, varhánky a dva poboční oltáře sv. Ondřeje a *„Ježíš Maria Josef."* — Větší zvon z roku 1626 měl váhy 500 liber a druhý 150 liber.

K farnímu kostelu sv. Antonína přísluší **filialní kostel sv. Jana Křtitele na Kopečku.**

O původu tohoto kostela máme paměti tyto: roku 15.. ve středu po svatém Sixtu Pavel Vejskal, soukeník a měšťan hradecký, odkázal 2 kopy miš. *„na kostel ten, který má se stavěti na památku Mistra Jana Husi a jiných věrných Čechův,"* a téhož roku Václav, měšťan hradecký a syn Jakuba Kydlina „za masnými krámy" objednal u Jiříka kameníka, „kterýž kámen láme v skále páně Bavorově," dva kameny, jeden na hrob nebožtíka otce a druhý na oltář, kterýž má býti založen M. Janu Husi, (za kteréž oba kameny měl jemu dáti 3 kopy). Vlastní ale zakladatel a nadatel kostela toho byl *Lukáš Hostovský z Hostovic, řečený Forman* jenž roku 1530 „s povolením městské rady hradecké za Střebší na gruntech městských na vrchu, kterýž slove *Konstancí* ke cti a chvále Pána Boha všemohoucího a k pamáce mistra Jana Husi, mistra Jeronyma z Prahy a jiných věrných Čechův" jej vystavěl dne ve čtvrtek po svatém Jakubu apoštolu téhož roku „s dobrým rozmyslem a ze své svobodné a dobré vůle mocně daroval 2. kop miš.; aby za ně městská rada koupila louky neb rolí, z kterých

by 6 kop miš. platu vycházelo a na ten plat aby kněze totiž kaplana (od svatého Antonína, kamž nový tento kostel příslušel,) kolikrát by koli toho potřeba bylo, městská rada opatřila a chovala; tak aby vždycky čtvrtou neděli tam na Konstancí posluhoval i také na některé svátky časy slušnými a příležitými." Spolu „postoupil k užívání a opatrování radě městské *tu velikou vinici*, kterouž na svůj peníz a náklad udělal a vzdělal při tom kostelíčku i také *včely*. [15])

Brzy na to „léta 1535, v neděli před svatým Bartolomějem (22. srpna), stala jest se smlouva celá a dokonalá mezi urozeným pánem panem Janem z Pernšteina a na Helfenšteině atd. (na Pardubicích) s jedné, a moudrými a opatrnými purkmistrem a radou vší obce města Hradce nad Labem, s strany druhé, o platy a desátky i jiné povinnosti, kterýchž lidé poddaní pánův hradeckých z *Vysoké* a *Roudničky* k záduší opatovickému zbraňovali se platiti a dodávati, proto že jsou tu přes Labe volného příchodu ani příjezdu v potřeby své k témuž záduší opatovickému jmíti nemohli; a to taková smlouva: že JM. nadepsaný pán z Pernšteina, jakožto pán podací toho záduší opatovického, ty všecky poplatky, desátky a jiné povinnosti na těch lidech, což jest jich tu koli ve Vysoké a v Roudničce, poddaných pánův hradeckých, pustiti a dáti jest ráčil na snažnou žádost opatrného *Lukáše Formana*, jich hradeckých spoluměštěnína, k tomu kostelíku, kterýž vystavěl týž Lukáš s vůlí a pomocí pánův hradeckých i jiných dobrých lidí ku památce mistra Jana Husi na gruntech jich obecních, a to pravým trhem a kupem, jmenovitě za půl druhého sta kop míšenských, kteroužto sumu peněz hotových JM. pán zouplna přijíti ráčil; a protož JM. ty lidi z Vysoké a z Roudničky těch všech poplatkův, desátkův i jiných povinností, od starodávna k záduší opatovickému přináležejících, před týmž záduším opatovickým, před dědici svými, i přede všemi téhož záduší držiteli, nynějšími i budoucími, prázdné a volné činiti ráčí, tak aby týž lidé nadepsaní z Vysoké a z Roudničky, nyní i na časy budoucí, těch poplatkův a desátkův i jiných povinností k tomu opatovickému zá-

[15]) *Švenda*. Železný obraz. II.

daní nebyli povinni platiti ani dodávati, nežli k tomu kostelu již psanému mistra Jana Husi." [16])

Brzy usadil se zde *poustevník*, Jiřík Šváb, jenž v pátek před Proměněním Krista Pána roku 1538 mocně dal vinici, kterouž má u mistra Jana Husi, k pravému držení a dědičnému užívání po smrti své Vítovi Kožešníkovi, měšťanu hradeckému a Marketě, manželce jeho i dědicům jich. Roku 1539 Janu Martinskému a Jiříkovi Strakovi a roku 1540 Havlovi Barborovi a Václavovi Prokopovi dána jsou od města Hradce místa u mistra Jana Husi, aby sobě vinice vzdělali a to na ten způsob: když na jiné plat bude uložen, kteříž vinice mají, taky oni platiti mají, což jim uloží se. Roku 1541 Karel Krejčí, vnuk nebožtíka Lukáše Formana, koupil vinici u mistra Jana Husi od Martina syna Švábova, kterouž Jiřík Šváb zápisem dal témuž synu svému jmenovitě za 25 kop miš. i s tím domkem, v kterém Šváb byl. Co pak toho domku se dotýče, na ten způsob pan purkmistr a páni v pondělí sv. Martina k tomu povolení dali: aby ho Karel k své potřebě užíval podle vinice a jeho aby opatroval, a když by služba Boží kdykoliv v kostele m. Jana Husi se dála, tu kněží i ti, kdož by s nimi byli, též i kostelníci mají a moci v témž domku volné pohodlí míti bez překážky Karlovy: ale což by beze škody jeho bylo. Item také kdyby při službách Božích nečasové a zimy se nahodily, tedy Karel lidem a zvláště dítkám nemá hájiti do téhož domku se shrnouti, pokudž by příčina slušná se nalezala a to též by beze škody bylo. Item jestli by který člověk dobrý a pobožný chtěl tu poustevníkem býti Pánu Bohu sloužiti, tedy Karel má jemu v tom domku svobodné obydlí dáti a jeho sužovati v tom nic nemá, než společně s se snášeli.

V pátek před svatým Duchem léta 1542 Augustin Bedřich přiznal se v radě městské, že dal a zmocnil vinici svou vlastní u mistra Jana Husi, kteráž leží podle meze vinice Karla Krejčího, panu Strakovi, aby ji dědičně držel a jí jakožto své vlastní

[16]) *Archiv Český*. Fr. Palacký. IV. Str. 226.

užíval a s ní jak by jemu se zdálo, učinil. Než toho sobě Augustin při tom vymínil: aby z té vinice ovoce do své smrti užíval všeho kromě vína a tak z těch vinic aby Jan Straka a dědicové i budoucí jeho každého roku na den mistra Jana Husi do téhož kostela k službě Boží dal a dávali půl pinty a o sv. Václavě též každého roku půl pinty vína. — Roku 1556 Matěj Vinař koupil od mistra Viktorína Píseckého, toho roku městského radního hradeckého za 200 kop miš. vinici u mistra Jana Husi ležící, která slove Obecní, s presem, s domkem vnově na též vinici vystaveným a se stavením, kteréž někdy Jan Damašek od Duška z Třebše koupil, až po stezku, která od Třebše vzhůru mezi příkopy ke kostelu běží, i s tím, co Jan Damašek té vinice sám na svůj vlastní náklad téměř polovic vysadil. Při každém sv. Jiří z té vinice on Matěj a dědicové 2 kopy do měšce obecního (hradeckého) platiti mají. Však on Matěj a dědicové jeho držitelům vinic, *Malé Kotoulské*, *Slatinské* a *Stracké* budou povinni víno z těch vinic v presu jako v jejich vlastním každého roku na časy věčné tlačiti a světničky pod tím presem ležící do vytlačení vína užívati dopustiti a oni držitelé vinic za to budou povinni na přespolovic nákladu dávati. — V pondělí po sv. Jakubu 1579 císařský rychtář Jiří Balbin z Vorličné koupil za 10 kop peněz hotových od Víta Straky vinici ležící vedle krchova u mistra Jana Husi na Konstancí s domkem vystaveným na též vinici a s tím se vším příslušenstvím a v těch mezích, jakž toho sám Vít Straka v držení a v užívání byl.

Roku 1596 v pondělí po sv. Jiljí kostelníci zádušní mistra Jana Husi, toho času Karel Svoboda a Ondřej Doucha ze vsi *Vysoké*, Jakub Petrů z *Třebše* a Jan Drobta z *Kluků*, koupili jsou k témuž záduší vinici, kteráž *Královská* slove a při krchově a kostelíčku mistra Jana z Husince leží, od Jana Helta, měštěnína v městě Hradci, za sumu 5 kop miš. (I ze vsi Kluků kladli se tedy na zdejší hřbitov.) — Toť jsou všechny zprávy, které kn. Švenda nám zachoval o zdejších vinicích bývalých.

O dolech zdejších máme jedinou zprávu tuto: roku 1577 dne 6. května starším obecním a pánům v radě hradecké čtena

jest suplikace Jana Sednera, zlatníka z města Javora, od ... J. M. císaři podaná a potom poručení J. M. císaře z úřadu ... o zaražení hor a šarfování jich u mistra Jana Husi. I jest k ... dovoleno, aby on bez škody gruntů této obce i také stavův ... daných mohl bez překážky těch hor šarfovati. — K tomu ... kládá Švenda: „Ač nikde nenalezám, že tu jaké rudy ... byly, ani našich časův buď paměti neb místa, kde jest ... bylo, pozůstává." —

Ještě roku 1588 dne 5. září Anna Křížková, vdova ze ... mostí u Hradce, odkázala 10 kop k záduší mistra Jana Husi.

Když napotom hradečtí do Církve katolické se navrátili, kostel tento posvěcen byl ke cti *sv. Jana Křtitele* a jmenovitě roku 1659 mše sv. zde slouženy jsou. Roku 1673 začali ... jesuité hradečtí v neděli a ve svátek katechismus vykládati; ... pak 1675 dne 8. července stalo se *nové založení ze základův* kostela sv. Jana Křt. nákladem několika dobrodincův z Hradce; ... 1691 staven nový oltář hlavní a o slavnosti sv. Jana Křt. 16.. vysvěcen jest nový kostel. Napotom dne 6. května 1699, o svátku sv. Jana Evangelisty v olej sázení, k žádosti pana primasa Františka Arnošta Pichlera pan oficial biskupský Jiří Fr. Matheid.. ze Soretic, maje za uprázdnění stolice biskupské od svatého O.. k tomu plnomocenství, posvětil všechny tři *zvony* zdejší, pokřtil největší *Jana Václava*, prostřední *Františka Xavera* a nejmenší *Annu Rosalii.* [17])

Nápisové těchto tří zvonů:

1. LÉTA PANIE MDLXXXIII. TENTO ZWON SLIT GE.. NA PAUSSŤ KU KOSTELU JANA (*Husi* jest vypilováno) .. PRYMASA PANA MARTINA CEYPA Z PECLINOWCE, ..

[17]) Po vykonaných obřadech církevních a službách Božích p..ho všechny přítomné důstojníky církevní i světské pan Pichler v p..blízk příbytku svém, kdež napotom založil „*Zámeček*" nynější. Týž pan pri.. zemřel 13 října 1719, odkázav v poslední vůli své, dne 6. srpna sep.. statek svůj i „*zámek* na kopci u sv. Jana na vinicích" manželce své .. resii, kteráž zámeček ten teprv dostavěla. — — Krajský hejtman hrade.. Podivin Grebinger koupil roku 1797 za 4200 zl. „zámeček" s jeho oko.. a příslušícím hospodářstvím od vdovy paní Voršily Moratové.

FARÁRŽE KOSTELA SW. ANTONINA KNIEZE GIRŽIHO HORŽICZKÉHO, OD ELIASSE SWOBODY W HRADCZY. ZA RYCHTÁRŽE WYSOCKÉHO PAWLA ZBIEHLJKA TRŽEBESKÉHO JANA MENOWCZE. WÁŽJ ZWON TEN 800 LIBER.

2. *Léta Páně 1608 slit zvon tento od Simeona zvonaře za Jana Krčmáře z Vysoké kostelníka.*

3. *Tento zvon slit nákladem Jiříka Rychtáříka roku 1505.* — Švenda domnívá se vším právem, že tento zvon nejmenší jinam toho roku objednán, potom pak sem přenešen jest.

Roku 1715 městská rada vystavěla *kostnici* při kostele „sv. Jana Křtitele na vinicích.“ Toho času žil zde *poustevník* jmenem Jindřich Nedělka neb *starý Heinrich* zvaný. Roku 1718 žádal jakýsi František Kilian, z Prahy rodilý, s tímto starcem zde žiti, což jemu od magistratu odepřeno, proto že „frateru Kvirinu Vittvetvovi, terciaři sv. Františka“ již připovědíno bylo; leč by on frater dále nežádal; však tam žádajícímu 3 zl. na habit povolili, jakož i tomu starému Hendrichovi 6 zl. na habit z důchodů vykázáno, an pro sešlost věkem sám sobě takový opatřiti nemohl. Zemřel poustevník tento, 79 let starý, dne 6. října 1725. — Roku 1727 v „zádušní byt neb pouštku“ zdejší přijat byl František Henselius, poustevník, jemuž půl porce špitálské a pak celá povolena byla za to, že zde děti vesnické vyučoval; avšak nebyl on tady sám, neboť roku 1738 „po odchodu starého poustevníka Antonína, po mnohá leta tady usedlého,“ od magistratu na jeho místo do jeho poustevny usazen jest Petr Mykšíček, rodič hradecký a tovaryš ševcovský, jenž u minoritů s jmenem Konrát třetí řád sv. Františka byl přijal. Roku 1754 přestěhoval se odtud „frater Konrat“ do poustevny nově upravené u městského kostela sv. Jakuba a zde pozůstal dosavadní jeho soudruh Ludvík Kořínek, jenž zde na konci roku 1766 zemřel, načež sem opět frater Konrat Mykšíček se navrátil k opatrování kostela svat. Jana, poněvadž pouštku u sv. Jakuba, když ji byli Prusové r. 1758 vypálili, opustiti musel Několik těch let žil frater Konrat zatím v Chuchli u Prahy.

Když roku 1768 na Novém Hradci více již podměstských

Dne 13. března 1779 zemřel [illegible]
...tevník zdejší (neboť císař Josef II. i poustevni...
Byl 73 leta starý a co kostelník živ byl ze...
pak z almužen od okolních vesničanů jemu po...
jest v kostele před kazatelnicí u postranního ol...
svého Ludvíka.

Příspěvky nábožných dobrodinců byl kos...
v letech 1858—9 vnitř i vně obnoven náležit...
varhanami novými za 250 zl. k. m. opatřen.
oltář vyzdvižen s kamennou sochou *Ecce ho*...
v kostnici byla stála; obraz sv. Vojtěcha na ji...
postranném jest dílo malíře Klemense, jenž i ka...

8. Předměstí *Kukleny* s 138 domy a 1...
Jmeno „*Kukleny*" poprve čte se v jednom zá...
z roku 1600, kteréhož „dne 13. října úřadní...
ních koupili k ruce téže obce všecken kus...
v těch místech, kteráž od starodávna *Kukleny*...
ač nepovědomo kdy, dostala se tato role min...
hradeckému u sv. Anny. Když pak roku 176...
že klášter tento k vůli pevnosti hradecké prá...
kostelem i s jinými pobořen býti musí, dne 1...
sám provincial s tehdejším kvardianem hr...
klášter a kostel sv. Anny potřebné místo na

norité na „Kuklenu“ dne 3. července t. r. stavivo převážeti, počínajíce stavěti nového útulku svého. Dne 2. července 1777 pan biskup hradecký Josef Adam se vší slávou církevní i světskou požehnal základní kámen k novému kostelu ke cti sv. Anny.

Dne 26. května 1778 přijel císař Josef II. do Hradce a přísně nařídil, by kostel sv. Petra na podměstí Pražském bezodkladně vybořen byl; tudíž minorité, vykonavše dne 31. t. m., v neděli po Božím Vstoupení, zde posledně služby Boží, hned druhého dne v tichosti Velebnou Svátost a křtitelnici sem přenesli do počatého kláštera, kdež zatím ve vrátnici při zatímném oltáři služby Boží konati musili. Místo pro nový zdejší kostel byl kvardian již dne 10. t. m. posvětil.

K pohodlí svých dosavadních duchovních osadníkův vesnických, zvláště plotištských, začali minorité dne 28. června v kapli sv. Isidora v Plotištích dni nedělní mši svatou sloužiti. V neděli XXV. po sv. Duchu, dne 15. listopadu, vysvětil pater kvardian Fulgent Bartonides vystavěné již presbyterium; tudíž započaly se v něm služby Boží.

Roku 1784, když celý kostel byl dostavěn a obraz sv. Anny od Josefa Kramolina, malíře, bývalého jesuitského fratera a toho času měšťana v Karlových Varech, malovaný na hlavní oltář vyzdvižen, dne 26. září, v neděli XVII. po sv. Duchu posvětil jej kanovník Ferdinand Selisko, jeneralní vikář biskupský z Hradce.

Na začátku roku 1786 jest při zdejším klášteře fara utvrzena a poněvadž i v Plotištích samostatná duchovní správa byla zřízena, byly Plotiště od ní odděleny, za to ale vsi Plačice a Vlčkovice, dosud k kostelu opatovickému přísluševší, s okolními dvory faře zdejší přivtěleny.

Avšak již dne 1. června 1789 gubernium zemské biskupské konsistoři v známost uvedlo, že z císařského nařízení klášter zdejší jest zrušen, načež dne 24. t. m. od zvláštní krajské a biskupské komise minoritům zdejším jich odsudek úřadně oznámen byl. Patřilo tehdáž ke konventu zdejšímu sedm kněží a tři frateři; kvardian Karel Čermák byl spolu administrator fary kuklenské, kn. Augustin Břečka spravoval duchovní osadu ve Všestarech a

kn. Longin Josefy v Nedělištích; tito [illegible] byli na svých [illegible] ponecháni a ještě kn. Pius Samvelis co kaplan v Kuklenách ustanoven; ostatním kněžím bylo po 16 zl. a fraterům po 12 zl. za měsíc vypláceno; avšak s nařízením, by odtud do jiných klášterů minoritských se přenesli, načež jim na míli cesty 40 kr. [illegible] vykázáno.

Dne 11. ledna 1790 byla veřejná dražba pozemkův zrušeného kláštera zdejšího, kteroužto za role a luka 17.391 zl. [illegible] strženo; kus lesa při bažantnici městské a rybník u [illegible] ležící a od starodávna farářství řečený, samotně za 1.300 zl. odprodán.

Dne 30. června 1800 zemřel kn. Karel Čermák, rodem z Třebechovic, poslední kvardian minoritského kláštera hradeckého a první farář kuklenský; s ním zmizeli podruhé a naposled minorité z Hradecka.

9. Předměstí *Pouchov* s 92 domy a 627 obyvateli. — Roku 1566 činí se první zmínka o jedné roli „*na pouchově*," která jednomu měšťanu hradeckému náležela. Roku 1590 ve čtvrtek po neděli družebné odeslala městská rada hradecká psaní panu Adamovi Konecchlumskému z Konecchlumi a na Dvořích Věkošských, v kterémž na stížnost sousedův svých zapovídají pastvu dobytka vepřového a skopového, kdež slove „*na Pouchovích*", poněvadž držitelé těch dvorů Věkošských nikdy k těm pastvám práva neměli.

Na místo kostela sv. Pavla na hradeckém podměstí Slezském stávavšího a k vůli pevnosti roku 1778 zbořeného, stavěn jest „na Pouchově", kdež zatím někteří sousedé z téhož předměstí vytlačení usazovali se, dne 2. května 1780 nový *kostel* ke cti téhož svatého. Toho roku vzdělán byl toliko „zadní díl do uzavření, až by dále dodělán býti mohl," načež dne 29. června 1781 pan děkan a kanovník Moric Klír „díl ten" vysvětiv, první mši svatou zde sloužil. — S kostelem zároveň založen hřbitov městský. Na počátku roku 1787 usazen sem jest Jan Dvo[illegible] první farář s příjmem ročních 400 zl. z pokladnice církevní, užitek ze štoly pozůstal panu děkanovi městskému. Mimo

vatele pouchovské byly tehdáž k faře zdejší přivtěleny: dvory v tu stranu mezi Labem a Orlicí při městě ležící, pak Piletice, Rusko, Slatina a Podhůra. Panu faráři bylo prozatím, až by vystavěna byla fara, vykázáno obydlí v nové škole dřevěné, z níž učitel do příbytku najatého se odstěhoval. — Hřbitov vojanský rozprostírá se na místě vrchu Rožberku na náspy pevnostní rozveženého; byl roku 1787 posvěcen.

10. Spravčice s 10 domy a 25 obyvateli;

11. Zámostí s 6 domy a 33 obyvateli.

Mimo to náležely k soudu městskému částky vsí:

12. Malšovice, 10 domů s 70 obyvateli,

13. Plácků, 11 domů s 73 obyvateli,

14. Plotišť, 43 domy s 260 obyvateli.

II.

Do zrušení poddanství náležely k panství hradeckému:

1. Bohdaneč s 31 domy a 191 obyvateli;

2. Březhrad s 27 domy a 164 obyvateli. — V jednom listu od p. Jindřicha staršího, knížete Minsterberského na Pardubicích, dne 28. listopadu 1476 vydaném, jmenuje se panoš Hašek z Březhradu. [17]) Roku ale 1490 i již před tím náležela tato ves i s rybníkem městu Hradci.

3. Dvůr Červený s 11 domy a 78 obyvateli;

4. Klačov (Dvory Klačovské) s 11 domy a 77 obyvateli. — Dne 9. ledna 1722 usnesla se městská rada, aby dvůr Klačovský k obci koupen byl za 2000 zl. od sirotkův po urozeném panu Václavu Klačovi (roku 1720 zemřelém), aby do rukou stavu vyššího proti privilegiím města nepřišel.

5. Kluky s 24 domy a 179 obyvateli;

6. Lhota Malšova (Lhota za Malšovicemi) s 33 domy a 197 obyvateli. Dne 16. března 1617 ves tato všecka ohněm kladeným vyhořela kromě domu Kuthanovského v Střídni.

7. Lhota pod strání (Lhota Spálená, Lhotka) s 25 domy a 154 obyvateli;

[17]) Archiv Český. Fr. Palacký. IV. Str. 183.

české k špitalu sv. Antonína, 60 kop a všechno *clo* zdejší kostelu sv. Ducha a 4 kopy 30 gr. ke *škole lochenické*.

Starobylý **farní kostel** zdejší byl v husitských válkách spustošen a o svého duchovního správce připraven a teprv na sklonku XV. století opět opatřen *zvony*, jejichž nápisové zní:

1. Haec campana fusa est in honorem beatae Mariae Virginis A. D. 1497.

2. Roku Páně 1498 tento zvon slit jest k chvále Boží, a blahoslavené Marie Panny a všech Svatých. — *3. Leta 1498 tento zvon slit jest ke cti a chvále Boží.* — Ostatní tři menší zvony roku 1700 slity jsou.[21])

O kališnických správcích duchovních zdejší osady máme tyto paměti: Roku 1526 v úterý sv. Doroty zřídil svou poslední vůli *Mikuláš*, farář lochenický, takto: „Nejprve oznamuji, že peněz hotových nemám, jako chudému knězi přísluší. Item, bibli latinskou v červené kůži se zlatými květy a k tomu českou bibli, mistra Jana Husi kázaní a Lutrovo kázaní na desatero Boží přikázaní, ty poroučím a mocně dávám Vácslavovi, synu Šatného. Item, ostatek knih poroučím bratřím hořejšího kostela sv. Ducha, aby jich pan děkan podělil.“

Roku 1547 v neděli po památce Božího křtění, *Jiřík*, farář lochenický, požádav dvou osob z konšelův hradeckých, před nimi svou vůli vyjevil: „Vše, což mám, mocně poroučím a dávám p. purkmistru a pp. konšelům hradeckým; služebníkovi a kuchařce po 8 kopách a dobrodincům mým dle uznání pánův (hradeckých) učiniti žádaje.“ — Farář *Jan Lukavín* dal vzdělati sličnou stříbrnou *monstranci* slohu gotického s nápisem: *Tato monstrance jest udělána za kněze Jana Lukavína, dobré paměti chrudimského rodiče, toho času faráře kostela lochenského; žádejte mu milost Boží.* Na spodku vyryt letočet: 1559, pak lev a písmě G., t. j. erb hradecký. Týž farář pořídil k svému kostelu stříbrný kalich zcela pozlacený, na němž bylo vyryto: *Léta 1563 tento kalich jest udělán za kněze Jana Lukavína, chrudimského rodiče, nákladem*

[21]) J. m. Král. Průvodce. I. 71.

jeho. — Obě tyto nádoby posvátné byly při kostele lochenickém za časův našeho letopisce Fr. Švendy. — Roku 1566 *Valeš* mlynář svým závětem poručil louku jakousi k obci sousedům v *Předměřicích,* aby ji oni za sumu, jak ji sám měl, totiž za 70 kop ujali; ale z té sumy aby bylo dáno k záduší lochenickému na kalich 50 kop a na jeho pozlacení, co by slušné bylo, z ostatních 20 kop. — Ve čtvrtek den sv. Jana Křt. léta 1568 učinil již dotčený farář zdejší poslední vůli svou: „Já Jan kněz Lukavín, nehodný služebník Pána Ježíše Krista a lidí jeho, správce vsi Lochenic, vůli téhož Pana Ježíše Krista znaje a smrtelnost mou: Jakož jsem za zdravého života kostelu lochenskému na křtitelnici cínovou, na kalich stříbrný a na jiné klenoty, což potřeba ukazovala a čehož k potřebě bylo, kdež o tom sousedé dobrou vědomost mají, že jsem dal více než 30 kop mišenských svých vlastních k záduší, i ještě zanechávám *piscidem* stříbrné mé vlastní, kdež nyní Tělo Pána našeho Ježíše Krista bývá. A nad to výše k tomu záduší poroučím 6 kop miš. na *ornat červený,* neb *ornatové* sešlí jsou. Také poroučím z lásky k záduší ve vsi Nedělištích na potřeby toho záduší 6 kop miš., a to činím z příčiny té, že jsem také z téhož záduší dobrodiní přijal. Co se pak dotýče té zahrady, která jest proti kostelu sv. Petra na podměstí (hradeckém) a koupena jest za 130 kop, poroučím Lidmile, kuchařce mé a ostatně Lidmile a Johaně sestře mé.“ — Roku 1573 připomíná se farář *Matouš Bernáček Mezeřický.* — Dne 25. května 1579 Lochenským od městské rady hradecké domluveno: „že mnozí z nich ani modlitby Páně neumějí, k jiným kněžím se uchylují, což zapovědíno.“ — Toho roku byl zde farářem *Pavel,* „pro něhož jeho předchůdce odtud byl vystrčen“; on pak sám téhož roku v říjnu opustil zdejší faru. Po něm připomíná se roku 1581 *Peter Czeffas* (Cephas, Kephas) *Chrudimský.* V pátek den sv. Diviše 1587 od městské rady hradecké učiněna jest přímluva panu Janovi staršímu z Žerotína (na Smiřicích): „aby poddaní jeho k záduší sendražickému náležící, jenž do Lochenic pro blízkost a velikou příležitost od starodávna a nad paměť lidskou se utíkají, aby k ctihodnému knězi Petrovi a budoucím panům

farářům lochenským, takž jak od starodávna bývalo, a oni toho žádostivi jsou, zachovati ráčil.“ — Farář Petr učinil následní závět: „Já kněz Petr Czeffas Chrudimský, na ten čas farář a správce církevní ve vsi Lochenicích na gruntech obce města Hradce nad Labem: — o statku mém, kteréhož mně Pán Bůh, i s *manželkou* mou Lidmilou, propůjčiti ráčil, takto o něm činím: Jan Beyr, bradýř v městě Hradci jest mi dlužen 10 kop, z nich 2 kopy jemu odpouštím, a ostatek 8 kop poroučím k záduší sv. Ducha v městě Hradci; — co se pak dotýče statku mého, jakož i zahrady, kteráž leží při městě Hradci, se vším poroučím manželce s dcerkami mými Anně, Barboře, Dorotě, Alžbětě a Zuzaně, vše na rovné díly — dle uznání pánův poručníkův, které jsem snažně žádal, a předně pana arciděkana v městě Hradci, kněze Jana Korynthya, jemuž se důvěřuji. Stalo se po památce blahoslavené Trojici v sobotu 1595.“ — Po něm následoval *Václav Hradecký*, kterýž ale sotva rok zde fařářoval, an již „v pondělí po průvodní neděli roku 1596“ závět učiniv, téhož roku před 5. srpnem zemřel. V závěti své mimo jiné pořídil: „Jsou mi lidé dlužni: Mikuláš Želnohorský prymator města Rychnova dle jistoty 50 kop, na kterýžto dluh svědčí jistota nebožce *manželce* mé těch 50 kop po smrti její mně poručená; — též poroučím k záduší osady kostela lochenského 10 kop. Item, do konsistoře arcibiskupství pražského pod obojí přijímajících poroučím 10 kop; ostatně co se nalezne na domě v Rychnově atd. poroučím sestře své vlastní Dorotě, která jest v Pardubicích na ten čas. Stalo se na faře v Lochenicích u přítomnosti pánův radních, pana Jonáše Hřebenáře a pana Jana Vulteryna a Mikuláše písaře radního.“ Po jeho smrti zastával zde faráře až do sv. Havla t. r. kn. *Jakub Bystřický*, načež nastoupil *Zikmund Trybuleč* (Tribulecius). Dne 19. listopadu 1599 Anna, dcera nebožtíka Blažeje z Třesovic odkázala k záduší lochenskému 50 kop a krávu i z lůže šatů peruích za 50 kop i svršky. — Od sv. Jiří 1608 odešel farář Tribulecius za faráře do Miletína a jeho nástupce byl *Václav Attagonyus* (Attago, Jeřábek), rodák hradecký. On, roku 1622 se oženiv, zemřel roku 1623 co poslední

návratu zdejší osady ku katolickému
děkanství hradeckému i se všemi
dce každou neděli kněz sem dojížděl.
jest sem *lokalista* skrze Baulera, t.
ovníka, jenž jemu 200 zl. ročního
pil, při čemž městská rada hradecká
ejšího záduší. — Roku 1786 kostel
Marie zasvěcený, an sešlý byl a malý,
a následního roku (1787) na hlavní
z kaple sv. Josefa při kostele Panny
1862 dne 7. října byla zdejší lokalie na

17 z neopatrnosti jedné ženské osoby
terý 17 sídel do základův zničil, „z kterých
živí udělati se nemohl“, a před tím, pokud
1666 vyhořelo zde 12 statků selských.
domy a 165 obyvateli;
domy a 395 obyv. — Roku 1086 Těšen,
klášteru opatovickému jedno popluží role
oku 1228 Kunrat, opat téhož kláštera s
Plačici od Jana, syna Jarohněvova, u přítom-
L. ²)
e 1431 Petr ze Sloupna, rychtáře ve Chlumci,
e Vinařích, jež měl po manželce své někdy
slovutným panošům a strýčeným bratrům
z Plačic, ty časy purkrabí
se na

se Hradečané do města a několik jich lidí zbito a drahně jich postříleno. Pan Diviš zůstal se svým vojskem ještě několik málo dní v Plačicích, až sám dne 7. listopadu je vypáliv, aby Hradečané nemohli zde se upevniti, na Horu odtáhl, vida, že nepořídí proti nim. [24])

11. Plotiště s 162 domy a 1.006 obyvateli, z nichž ale, jak nahoře podotknuto, 43 domy patřily k soudu městskému a mimo to 32 domy s 193 obyvateli příslušely k Přímu a 2 domy s 12 obyvateli ke dvoru světskému panství hořiněvského. — Od pradávna býval v Plotištích jeden dvůr svobodný, v němž sám Karel IV. v listu dne 13. září 1350 daném se pronáší, že „od starých a dávných časův osvobozen byl od všelikých obecních příspěvků, sbírek, daní a břemen ostatním dvorům zdejším ukládaných." Toho dne náležel dvůr ten panu Ješkovi, synu nebožtíka Apečka, měšťana hradeckého. Za věrnou a upřímnou poslušnost potvrdil jemu Karel IV. dotčeným listem svobodu tuto s dodavkem, že on i jeho potomci aneb kdožkoli list tento míti budou, plnou moc má a míti bude dvůr tento se vším jeho příslušenstvím prodati, darovati, zastaviti, vyměniti, a dle svého jím vládnouti. Brzy na to ale zavražděn byl pan Ješek a dle tehdejšího práva spadl dvůr ten na krále. Avšak již dne 20. května 1361 daroval jej Karel IV. s touž svobodou svému osobnímu trubači Bernardovi, jeho manželce a synům, za jeho pilné služby a zvláště náhradou, že v službě své těžce na hlavě se zranil. Sotva ale podíval se Bernard na statek tento, neboť ihned postoupil jej se vší svobodou za jistou sumu peněz řádně vyplacenou Jakubovi a Františkovi, bratřím zavražděného pana Ješka z Plotišť, kterýž postup Karel IV. dne 14. června t. r. schválil a potvrdil.

Jiný dvůr zdejší náležel na začátku vlády téhož panovníka Janovi z Chrudimi, měšťanu hradeckému a jeho bratru Petrovi, kaplanu pražskému. Ti pak jej vyměnili za nějaké masné krámy

---

[24]) Staří letopisové čeští. Str. 97. — Palackého dějiny české. III. 2. Str. 365.

městské špitalu u sv. Anny, kterouž výměnu císař dne 17. ledna 1358 potvrdil. [25]) — Vůbec náležela v XIV. století většina dvorů plotišťských jednotlivým měšťanům hradeckým, zejména jeden roku 1388 měšťanu *Kydlinovi*. [26]) O tomto dvoru Kydlinově učiněno bylo dne 30. září 1456 v královských deskách dvorských od dvou svědků následní seznání: *1.* „Pavel Mumuzon z Hradce: To mi svědomo od let 50 i výše, že ty dědiny v Plotištích, kteréž paní Kateřina Kydlinová drží, nikdy nejsou aniž byly služebné, než toliko že šos platiti má k městu a k hradu úrok. A to pomním za tří hospodářův toho zboží. — *2.* Mikuláš z Piletic: „Jsem bydlem u Hradce od 50 let a výše, a nikdy nepomním, by která služba s toho dvoru byla, kterýž drží paní Kateřina Kydlinová, než toliko šos k městu a úrok k hradu“ (totiž královskému v Hradci).

Roku 1431 (ten den před sv. Prokopem, 3. července) připomíná se panoš Jan Kliment z Plotišť. V sobotu před ss. Šimonem a Judou, dne 23. října 1434 Mstidruh z Adlaru dědiny své v Plotištích dvůr poplužní a v Slatině ves celou postoupil v 300 kopách Janu Veselíkovi ze Chlumu. [27]) — Roku 1451 náležel jeden dvůr zdejší Vavřincovi, synu Gebaura z Plotišť, jenž v pondělí po sv. Prokopu 10 kop grošův od špitalu sv. Anny si vypůjčiv na tomto svém domě sobě dal upsati dluh ten za úrok jedné kopy. — I tento špital měl zde v Plotištích svůj dvůr, kterýž ale málo užitku dával, an jej správce špitalní zanedbával; proto prodala jej městská rada roku 1502 jakémusi Davidovi a synu jeho.

Dle *tituláře*, od Brikcího z Licka roku 1534 vydaného, seděli toho času v Plotištích čtyři rytířové: Petr Huneš z Brloha a v Plotištích, Jan Vokal z Kozajček a v Plotištích, Vilém z Veselíče a v Plotištích, a Pavel Nejedlý z Vysoké a v Plotištích; dva příbuzní Pavla z Vysoké, Jindřich a Václav oba Nejedlí z Vysoké, seděli té doby v městě Hradci.

---

[25]) C. J. von B Geschichte der St. Königg. Str. 131—143.
[26]) Srovn. Libri Erect. Balbin. Str. 228. 270.
[27]) Archiv Český. Fr. Palacký. I. 181. III. 503. 511.

Roku 1545 v úterý po Všech svatých koupila obec hradecká od Bohuslava Pachy dvůr v Plotištích, někdy Kalvachovský, s dědinami, lukami, pastvištěmi, i s tou rolí, kterouž koupil od Jiříka Černého, s paloukem, i se vším příslušenstvím i svršky a nábytky, též s zahradou, s krčmou, s posudným, se vší zvolí a robotou za 14.000 kop mišenských.

Roku 1569 v středu po neděli průvodní stala se smlouva dobrovolná a trh celý dokonalý mezi J. M. zřízenou radou komorní s jedné a moudrými opatrnými purkmistrem atd. Hradce nad Labem s strany druhé: že jsou tíž páni radové městu Hradci trhem pravým dědičným prodali *statek plotišťský*, totiž dvůr poplužní s poplužím, ves Plotiště s lidmi, s platem, s dědinami ornými i neornými, s lukami, s zahradami, ostrovy, porostlinami, krčmou výsadní, mlýnem, řekami, tuněmi, jezery, palouky, cihelnou, robotami i s jiným vším, jak a což jest na J. Milost císařskou po někdy Mikuláši Kydlinovi v Plotištích právem manským a berním připadlo a to jmenovitě za 3.000 kop grošův českých; však s tou znamenitou při tom výminkou: jestli že by na gruntech plotišťských jakékoliv hory a kovy, žádných ovšem nevyjímajíce, neb pokladové se zjevili, ty sobě J. M. císař dědicům svým a budoucím králům českým i se vším, co k pavování hor náleží a potřebí jest, též hony a lovy na všelijakou zvěř se vší vrchností pozůstaviti a vymiňovati ráčí; kteroužto sumu oni Hradečtí při postupování jim nadepsaného statku zcela a zouplna vyplatili.

Roku 1581 v pondělí po obrácení sv. Pavla *Boleslav Nejedlý z Vysoké*, stroje se do cizí krajiny, postoupil celý dvůr někdy Mikuláše Lukavce v Plotištích, tak jak jej paní Johana Nejedlá z Lukavce manželka jeho měla, paní *Kateřině Nejedlé z Hololhlav* manželce své a panně *Elišce* dceři své, s požadavkem, aby jemu na potřeby vydaly 800 kop.

V sobotu den moudrosti Boží 1588 z jistého uvážení pánův (města Hradce) jest poručeno všem Plotištským (to jest těm, kteří od roku 1569 městu Hradci poddáni byli): aby nikdež jinde pivo nebylo dáváno (kromě v krčmě) pod žádným vymy-

v Plotištích za 400 kop, kterouž jesuitský majstr Mikuláš Weis po otci zdědil a koleji hradecké věnoval.

Dne 13. října 1673 koupilo město Hradec za 6.200 zl. *dvůr pod šosem* (to jest, pod ochranou městskou) ve vsi Plotištích sirotkův po nebožtíku rychtáři, urozeném pánu *Janu Benedovi z Nejepína*, s rolemi, 8 klisnami, 2 hříbaty, 5 kravami, 90 korci pšenice, 150 korci žita, 45 ječmena, 16 hrachu, 50 korci ovsa i se vším příslušenstvím (mimo jeden kus role pod 60 korců, která koleji jesuitské v Hradci od nebožtíka roku 1658 odprodána jest).

Duchovní správou příslušeli Plotišťané od jakživa ku Hradci; v XVI. století k faře u sv. Anny, a když tato fara roku 1622 minoritům byla odevzdána, zůstali při ní i oni, a zejmena roku 1656 čítáno jich 38 k sv. Anně přifařených (to jest usedlých otcův rodin). Plotišťům nejblíže byl hřbitovní kostel sv. Petra na podměstí Pražském a ve vsi samé byla jenom starobylá *kaple sv. Isidora*. Když pak k vůli pevnosti všechny kostely podměstské byly pobořeny, začali dne 28. června 1778 minorité v kapli sv. Isidora v nedělích mši svatou sloužiti, načež dne 2. července t. r. tehdejší jejich kvardian pro zdejší obec vysvětil nové místo pro nový, nynější hřbitov zdejší, podle něhož zatím vystavěna jest zvonice a na ni dne 20. září zvony od sv. Petra zavěšeny.

Na začátku roku 1787 usazen sem byl světský kněz *Josef Kuchynka* první za faráře, jenž také zatím služby Boží konal v kapli sv. Isidora, v jejímž čele byla pro lid dřevěná přístavba. Z jara začali nový nynější kostel a faru stavěti, an farář zatím ve škole obýval. Farní osada zdejší měla tehdáž sotva 800 duší Konečně v neděli 25. po sv. Duchu, dne 18. listop. 1787 pan *Moric Klír*, kanovník a děkan hradecký slavně vysvětil nový kostel farní na jmeno *sv. Petra*. Po službách Božích požehnal pan děkan zdejšího občana Jiřího Bouška a jeho manželku, jenž právě padesátou výroční památku svých vdavek slavili.

12. Předměřice s 113 domy a 670 obyvateli. — Roku 1376 až 1380 připomíná se Jan Louda měšťan hradecký co majitel statku zpupného v Předměřicích a zvláštní dobrodinec chudých

měřicích. [29])

Ludvík Fattereich z Prahy roku 1433
Předměřice, který leží půl míle od města H
a kterýž byl jest někdy paní Markety řečené
nami, lukami, lesy atd. a se vším příslušenst
mnohá léta za nejjasnější kněžny a paní, pan
lovny Sofie Bavorské † 26. září 1425) v ty čas
v moci měl a také dům svůj v městě Hradci a
i nemovité, dal a vzdal Janovi Maršíkovi z Prah
Kteréhož odevzdání král Sigmund dne povýš
1434 potvrdil. — Roku 1473 ve čtvrtek po svaté
vdova paní Anna, manželka někdy Jana Krajíc
ckého, dala k špitalu chudých v Hradci půl
u Předměřic. Roku 1533 Mikuláš Kydlin koup
řicích od Vavřince Zajíčka za 800 kop miš.

V pátek po sv. Agapitu (18. srpna) 1
mlynář předměřický, jeda z Velichovek od uro
bala z Valdšteina, nejvyššího mincmistra, kde
Králem z Dobrévůdy a na Plotištích smířen
Holohlav jest naskrz prostřelen. Však přece
zřídil, mocí kteréž mlýn předměřický odká
své, by v něm do libosti zůstávala a pakli
... obci města Hradce

náležela ves tato do roku 1547 městu Hradci, byla ale jemu s ostatními statky od krále Ferdinanda I. odňata. Ferdinand ji s jinými prodal téhož roku panu Janovi z Pernšteina na Pardubicích a ten ji hned na to v dluhu postoupil vládykovi Jindřichu Stanovskému ze Štěchlic, kterýž ji však k výslovné žádosti krále samého ve středu den sv. Linharta 1549 za 400 kop grošův českých prodal opět městu Hradci a sice k záduší farního kostela sv. Ducha.

15. Věkoš s 33 domy a 196 obyvateli. — V pátek po nalezení svatého kříže 1463 koupila městská rada za 300 kop gr., kteréž paní Žaludková odkázala k špitalu sv. Antonína, k rukoum téhož špitalu od poctivé paní Běty, manželky nebožtíka Zeleného a její synův dvůr u Věkoš s dědinami, lukami i s křovinami a s těmito věcmi k témuž dvoru přináležejícími: čtvero koní, hříbat tří, dvě krávy, dvě svině, 20 slepic, vůz, čtvery šle, brány, hák, pluh, a cokoliv hřebíkem přibito a hůžví přivázáno, to má ve dvoře necháno býti. A ten dvůr má věčně a budoucně býti ke špitalu sv. Antonína a v tom dvoře má paní Anna Žaludková za hospodáře býti, jej spravovati a z toho domu chudině v témž špitale potřebu tělesnou k jídlu a pití má zjednati A jestli by paní Žaludková ten dvůr spravující i přikoupila kterou louku, neb kus role, neboli nábytku (t. dobytka) a potom jí se nezdálo pracovati, neb že by nemohla v tom dvoře a s tou chudinou pracovati a dala pánům, purkmistru a radě, měsíc napřed věděti: tedy páni konšelé mají ji propustiti a jiného hospodáře zjednati, a paní Žaludková ty věci, ač by které přikoupila, má moc prodati, dáti, zastaviti, kšaftovati a k svým užitkům přivesti, jak jí nejlépe se zdáti a líbiti bude; a jestli že by co vyhynulo, má nastaveno jinými býti a také co by od toho nábytku (t. dobytka) se připlodilo, to vše má zůstati.

Roku 1547 v pátek po nanebevstoupení Krista Pána Melchisedech Dohalský z Dohalic koupil dvůr ve Věkoších od Ondřeje Vokaře za 910 kop miš. Pan purkmistr a páni radní města Hradce toho trhu panu Melchisedechovi na ten způsob přáli, aby on z téhož dvoru všech poplatkův do špitalu (sv. Antonína)

náležitých a jiných povinností podle jiných sousedův dodával, tak jakž předkové a držitelové téhož dvoru dodávali a činili. — I roku 1551 má Švenda zaznamenáno: Dvůr Věkošský, který od starodávna k špitalu sv. Antonína patřil, potom rozličně kolikráte pod jistou činži zaprodán byl, jejž i roku přítomného (1551) paní Eliška z Hustiřan, držíc jej, synu svému Vilémovi z Dobalic se vším i se svršky za 1010 kop odprodala, pan purkmistr a páni radní s povolením pánův starších ten dvůr ve Věkoších koupili z příčiny, že ten dvůr skrze časté soukupy k velikému spuštční přišel, že peníze důchodní právem purkrechtním dobývány býti musily, že s okolními sousedy při těch gruntech znamenité vády i rvačky bývaly: pročež páni ten dvůr a díl rolí, luk atd. Mikuláši Kavkovi prodali a platu k špitalu toliko třetího dílu na něm zanechali, ostatně pak na kusy rozprodali a zpronajímali. Nepodržel Kavka dlouho dvoru toho, neboť roku 1559 přiznal se Diviš Bořek Boharenský z Hrádku: Známo činím listem tímto, že mne požádal urozený pan Bohuslav Jiskra z Petrošína, bych své povolení dal, aby svou spravedlnost na tom dvoře ve Věkoších mohl prodati, i povolení dávám, kterýžto dvůr já jsem koupil od pana Jana Pekelského. Dáno ve Věkoších ve čtvrtek po sv. Jiří 1559.

Ve čtvrtek den sv. Jakuba apoštola 1596 koupila obec hradecká od urozených, pana Adama Konecchlumského z Konecchlumu a paní Voršily z Sobince, manželky jeho, trhem pořádným za 6000 kop dva dvory jejich šosovní, Smetanovský a Bartovský ve Věkoši.

16. Vlčkovice s 35 domy a 210 obyvateli. — Dne 19. dubna 1865 lehlo zde popelem 17 domů se všemi staveními vedlejšími. Škoda požárem tím způsobená počítána na 25000 zl.

17. Všestary s 50 domy a 293 obyvateli. — V XIV. století náležely Všestary klášteru opatovickému, an opat tamější byl podacím pánem farního kostela zdejšího (jmenovitě roku 1360 dne 14. prosince.) [30]) — Roku 1410 (dne 3. října) Vilém mladší

[30]) Liber I Confirm. Fr. A. Tingl. Str. 140.

Dubánek z Duban, s povolením Viléma staršího z Duban bratra svého a Hynka z Třebechovic i Matěje Holce z Nemošic, prodal za 99 kop dědictví své ve Všestařích, totiž dva dvory kmetcí, Kateřině z Hradce, manželce Jakuba řečeného Zakša, a dne 29. dubna 1419 týž Vilém Dubánek z Duban prodal za 253½ kopy ostatní dědiny své ve Všestařích Jiřímu z Hradce. — Dne 27. dubna 1454 král Ladislav povolil, aby Martin a Jiřík bratří ze Všestar po smrti otce svého Jakuba uvázati se mohli komorníkem od soudu v dědiny ve Všestařích, totiž dvůr poplužní a kmetcí s příslušenstvím, kteréž Kateřina z Hradce někdy otci jejich byla zastavila. — První z těchto dvou bratří: Martin ze Všestar přichází co svědek ještě v měsíci březnu 1456.[31]) Roku 1506 ve středu po sv. třech Králích učinil Alexandr, bratr pana Absolona na Dobříkově, ve vsi Všestarech závět, v níž praví: „co se dotýče dvoru, role, které jsem koupil od pánův hradeckých za 400 kop úplně a vydal jsem 57 kop a zůstal jsem za ně 308 kop, k tomu ouroku něco jsem zaseděl: pánův hradeckých prosím: aby ten statek zase přijíti a opatřiti ráčili.“ Což se i stalo, a téhož ještě roku Jan Puška, měšťan hradecký, tento dvůr v 308 kopách ujal od městské rady. —

Při farním kostele zdejším *nejsvětější Trojice Boží* jsou dva *zvony;* větší má nápis: *A. D. 1559 tento zvon slit jest ke cti a chvále Boží svaté Trojice k záduší všestarskému skrze Václava zvonaře v Hradci Králové.* Na druhém jest obraz svaté Trojice. Ze staré doby jsou známi *farářové:* kn. Václav a jeho nástupce kn. Petr od 14. prosince 1360;[32]) roku 1485 kn. Matiáš; r. 1556 kn. Jiřík; r. 1565 kn. Jan, jenž „v počátku června *skrze pana arciděkana* (hradeckého) žádost vložil na pány (Hradce): Poněvadž skrze zlé a zlotřilé lidi záduší všestarské jest oloupeno a klenotů zbaveno, tak že nemá se již z čeho *v církvi* posluhovati, aby J. M. páni k ní láskou a milostí, jakožto dědičným svým poddaným, se naklonili. Pročež pan purkmistr a páni na poníženou prosbu rychtáře a osadních vsi všestarské poddaných

[31]) Archiv Český. III. 480. 492. 556. I. 173

[32]) J. M. Král. Průvodce. II. 162. — Liber I Confirm. Fr. A. Tingl. Str. 140.

a na přímluvu ctihodného kněze Jiříka Agrikoly, arciděk. kraje hradeckého, z lásky a své dobré vůle ráčil jim sám toliko všestarským, kalich s patenou stříbrný, ze sklepu dolejší vzatý, s znamením s dvěma perličemi horními dáti.“ — Fa. Jakub Kolínský připomíná se roku 1573—1581. — „V pond. po památce sv. Petra a Pavla 1589 urozený pán Jan Sadovský z Sloupna a na Sadově a kněz Štěpán, farář všestarský, učinil smlouvu strany desátku 5 let zadržalého z těch statkův, kteří ve vsi *Rosnici* v držení pán býti ráčí, jakož: z statku Smetanského každého roku žita 2 korce, pšenice 2, ječmena 2, ovsa 2 a hrachu 2 korce; z statku Balovského 5 věrtel žita, ječmen 5, ovsa 5 věrtel, půl korce pšenice a půl korce hrachu; z statku Průšovského půl korce žita, půl korce ječmena, půl korce ovsa vše 91 korců a 1 věrtel. Na to dle smlouvy od urozených pánův, pana Frydrycha Rodovského z Hustiřan a na Velikovsi pana Jiříka staršího Dobřenského z Dobřenic a na Barchově pana Václava Měnického z Červené Vsi a v Mněníku, přátel páně a panem purkmistrem a radou města Hradce, pětmecítma korců všelijakého obilí do dvou neděl odvesti má a z těch statků jak se dávalo, budoucně dávati.“ — Týž „kn. Štěpán Březnatský jinak Ratiborský, správce církve Kristovy ve vsi Šestařích, jsa věkem sešlý a cítě od dávných časův při sobě veliký nedostatek zdraví a čině pořádek poslední své vůle, vykazuje dluhy desátků v *Bříze* a *Rosnici*... (purkrabě z Přímu 1 korec ječmena.... J. M. pan Václav z Hustiřan na Žumberce a Přímě,... pan Jan Sadovský ze Sloupna.... podle smlouvy, která knihami města Hradce zapsána jest....) to vše od dotčeného pana Václava Záruby a pana Jana Sadovského mně povinné a zasedělé poroučím všecko úhrnkem k záduší kostela sv. Ducha v městě Hradci; to aby páni úředníci téhož záduší zupomínali. Zahradu s domem, kterou při Hradci v hejtmanství Střezíňském koupenou mám, svršky, též dluhy mé od poddaných za obilí povinné a desátky, klenoty, nábytek, atd., ten všecken statek poroučím Kateřině *manželce* mé milé a dítkám svým společným, zejmena Václavovi Janovi a Ančce na rovné díly. Posledně žádám, aby pan purk-

mistr, hradečtí páni kolatorové moji nad manželkou mou a dítkami a tou poslední vůlí mou ruku ochrannou držeti ráčili. V neděli po památce sv. Jana Křtitele 27. června 1593." Nástupcové jeho byli: Klement Nygrin, jenž od sv. Havla 1596 stal se arciděkanem v Hradci; pak Šebestian Hama Benešovský, kterýž dne 13. března 1606 městské radě hradecké „přednesl svědectví listovní od práva města Ledče v řádném manželství svém s Evou, žádaje, aby byl přijat v ochranu práva (hradeckého) s tou manželkou, s Ondřejem, Janem, Matoušem, Ambrožem, Zuzanou a Dorotou, dítky svými. Stalo se." — Farář Štěpán připomíná se roku 1612 a konečně roku 1617 do roku 1622 Jan Gregory Hradecký, načež po návratu zdejší osady do lůna Církve katolické přisluhovali sem (jmenovitě roku 1633) minorité hradečtí. — Poslední správce duchovní osady zdejší ze řádu minoritského (kláštera kuklenského, dne 24. června 1789 zrušeného) byl P. Augustin Břečka.

Roku 1798 nákladem města Hradce nová fara jest vystavěna.

18. *Doly Kobylí* s 3 domy a 19 obyvateli;

19. *Sv. Jan na kopci* s 19 domy a 86 obyvateli;

20. *Temešvar* s 4 domy a 28 obyvateli;

21. hajnovna u Svinar;

22. mlýn *Budín* u Plotišť;

23. mlýn *Kydlinov* na Pláckách. Dne 4. listopadu 1588 „páni starší s panem purkmistrem a pány v radě usnesli se, že prodají obecní mlýn Kydlinovský, poněvadž jest na velmi skrovný užitek a toliko 50 kop nájmu se platí z něho. I jest prodán Jiříkovi Veselému mlynáři poddanému J. M. panu Rudolfovi z Stubenberku a na Novém Městě Hradišti. Oznámeno jemu, kdyby koupil: předně v poddanosti pánův a této obce aby zůstával, a že se prodává ten mlýn za statek kmetcí, a prve že jest byl manský, však z desk manských jest vymazán, a do desk zemských že jest od J. M. císaře vložen, a tak nad tím mlýnem páni a obec tato dědičnou vrchnost a nad tím, kdo jej koupí, člověčenství a poddanost míti ráčí. — I jest prodán ten mlýn s těmito poplatky: úroku ročního cele aby platil 5 kop grošův českých, na sv. Jiří

[illegible] Havla [illegible] kopy a rovně na ten čas každého terminu [illegible] k vánocům 6 dávati má; — sumy má [illegible] kopy na všecky tři díly. Zavdati rozličně [illegible] při zápise 1000, v šesti nedělích 200, a od [illegible] Havla [illegible] při času sv. Václava po 130 kopách, až do [illegible] *[illegible] 6. post Catharinae 1588.*"

Dne 1. července 1868 koupila obec města Hradce od banky [illegible] za 54.000 zl. r. č. díl lesa, Švinarský řečený, jenž potud byl [illegible] k panství Smiřickému, 186 jiter veliký i s 9 jitry rolí, s [illegible] a se vším příslušenstvím.

Roku 1868 měla město příjmů . . .	58.512	zl.	50½	kr.
vydání . . .	55.650	„	14	„
tedy přebytku . . .	2.862	zl.	36½	kr.

Dle [illegible] výtahu [illegible] desk zemských roku 1823 učiněného [illegible] obec hradecká následující pozemky:

rolí	126	jiter	503	□ sáhy,
luk	121	„	795	„
zahrad	—	„	259	„
pastvin	36	„	494	„
lesů (mimo Švinarský)	3454	„	1232	„
úrodného pozemku v celku . . .	3739	„	83	„
neplodného pozemku v celku . . .	90	„	380	„
veškerého pozemku	3829	„	463	„

Z toho platila do roku 1865 daně pozemnostní, řádné bez přirážek, totiž 21⅓ ze sta dle čistého výtěžku katastralního, 4323 zl. 46 kr., a daně ze stavení bez přirážek 9 zl. 82 kr.

R. 1866 platila obec hradecká daní pozemnostních 5427 zl. 55 kr.; obyvatelstvo města Hradce t. r.

daně pozemnostní i s přirážkami . .	1617	zl.	94	kr.
„ domovní	5656	„	73	„
„ nájemné	9666	„	96	„
„ živnostní	5860	„	64½	„
„ z příjmů	3442	„	48	„
„ potravní	14843	„	52	„

Téhož roku bylo v Hradci: řezníků 20, pekařů 16, krupařů 18, hostinských 66, vinárníci 3, cukráři 3, perníkáři 4, kupci 22, kramářů 28, hokynářů 80, nástrojaři 2, lékárníci 2, stavitelé, 2, knihkupci 2, tiskárny 2, fotografové 2, knihaři 2, krejčů 35, obuvníků 34, kožešníci 4, kloboučníci 4, malíři 4, provazníci 2, rukavičkáři 3, vlásenkáři 4, špendlikář 1, kolář 1, hřebenáři 2, postřihači 2, bednáři 4, klempířů 6, hodinářů 6, nožíři 2, pasíři 2, soustružníci 2, sklenáři 4, sedláři 4, řemenáři 2, truhlářů 14, voskáři 2, zámečníků 5, zlatníci 2, kováři 2, zvonař 1, kamnáři 3, kominík 1, sládek 1, dovozníků 15.

Inventář jmění

obce městské Hradce Králové dne 3. května 1865 v poradě výboru obecního schválený.

I. Jmění aktivní:

	jednotlivě zl. kr.	pospolu zl. kr.
1. *Obligac státních a soukromníkův* .		18100.40
2. *Budovy v městě*, a sice:		
č. p. 1. Soudnice	94789.84	
„ „ 31. Kropačka	5507.90	
„ „ 62. Škola dívčí	11823.19	
„ „ 82. Brána Pražská . . .	657.40	
„ „ 89. Beseda měšťanská . .	10066.20	
„ „ 124. Dům nájemný . . .	15028.70	
„ „ 98. Dům komunální . . .	12883.50	
„ „ 127. Krajský úřad . . .	15124.50	
„ „ 167. Příbytek kostelníka a ředitele kůru	1758.80	
„ „ 168. Bílá věž s kolnou . .	1251.70	
„ „ 230. Nájemný dům . . .	28792.80	
Vodárna	3463.	201147.53
3. *Budovy venkovské:*		
Myslivna na Novém Hradci . .	14226.97	
„ ve Svinařích	2577.60	
Hájovna ve „	301.80	
„ u Marčíka	397.	
„ č. 197 pod Novým Hradcem	503.	
Kamenná bouda	45.	
Lesní bouda	38.20	

	zl. kr.	zl.
Bouda na Černé stráni	41.20	
Hájovna na Březhradě	405.	
Cihelna i s nářadím	1402.34	[illegible]
4. *Pozemky*, a sice:		
121 jitro 1321 □ sáhů *rolí* . . .	23385.	
156 „ 827 „ *luk* . . .	42986.	
1 „ 929 „ *zahrady* . .	569.	
45 „ 918 „ *pastvin* . .	6897.	
3526 „ 1080 „ *lesa vysokého*	383093.	
97 „ 56 „ „ *nízkého* .	9056.	
130 „ 1010 „ *půdy neplodné*	—	
2 „ — — „ pro stavbu	632.	416568
5. *Nářadí a náčiní*:		
Pro c. k. důstojnictvo	287.15	
V domě komunálním č. 98 . . .	808.81	
Potřeby policie	139.30	
Tržní boudy a nářadí	598.34	
Nářadí hasičské	2397.50	
Náčiní pohřební	585.20	
Náčiní k osvětlení města . . .	256.	5072.
6. *Knihy a mapy*		319.
7. *Zásoby*:		
cihel, tašek a klínů	2047.49	
dříví všelijakého druhu	9545.30	11592.
8. *Městská práva a monopoly*:		
poplatek za vodu	21.	
právo propinační t. panský pivovár	483.	

233 zl. 20 kr. výnosu z podílů ze 4 domů várečných

43 zl. 98 kr. výnosu z pronajmutí mýta

121 zl. 75 kr. výnosu z dobytčích trhů

284 zl. výnosu z bud k výročním trhům

901 zl. 40 kr. výnosu z poplatků za místa o týdenních trzích

9. *Příspěvky a náhrady:*

5 zl. 4 kr. příspěvek na osvětlení města,

2005 zl. 18 kr. za hojení nemocných na Kropačce,

	zl. kr.	zl. kr.
335 zl. 54 kr. za ubytování vojska,		
134 zl. 68 kr. náhrada za umrlčí vůz,		
65 zl. 31 kr. za hnůj prodaný.		
10. *Šestnácteré nadace a jmění zádušní.*		
11. *Práva presentační:*		
a) k obsazení děkanství městského,		
b) k obsazení far v Lochenicích a na Novém Hradci,		
c) k obsazení míst učitelských na zdejší hlavní a realních školách,		
d) zadání stipendia Bartuškovského pro tři mediky,		
e) zadání stipendia Alexandra Protivy studujícím a učeníkům.		
12. *Rozličných požadavků a schodků z* roků minulých		19593.67½
13. *Dotace zdejší spořitelny* obecní . .		3778. 2
Suma jmění aktivního . .		696593.62½
II. **Veškerá passiva**. . . .		19431.13
Zbývá čistého jmění .		677162.49½

Paběrky o některých řemeslech a j.

Soukeníci.

Mezi všemi řemesly kvetlo od pradávna v Hradci soukenictví. Již ve XIII. století připomíná se vedle rybářské ulice, *ulice soukenická* a až do roku 1337 vybíral každý královský podkomoří, kdykoliv ve svém úřadě do Hradce přišel, *sukno* za jakýsi dar z uznalosti od města, až jim to konečně král Jan jmenovaného roku zakázal. Dne 6. července 1352 císař Karel IV ve své otcovské pečlivosti o zdar a rozkvět města vůbec a řemesla soukenického zvláště vydal zvláštním listem následní zákony pro sudího a přísežné města Hradce: nejprve by pilně přihlíželi k tomu, aby od soukeníkův a jiných řemeslníků spravedlivá, jednostejná a určitá váha, na které zvláště vlna a jiné věci se váží, v Hradci zachovávána byla dle chvalitebného a potvrzeného způsobu jiných měst v království Českém; aby sukna

v Hradci vzdělaná spravedlivou, jistou a určitou délku měla dle míry od starodávna zde obyčejné; městským synům zdejším v provozování řemesla soukenického nikterak ať se nezabraňuje, anobrž každý z nich, byť by ještě mladý byl, budiž bez všeliké překážky, kterouž by jemu který mistr neb kdokoliv jiný činiti chtěl, svobodně připuštěn k provozování a dělání tohoto řemesla, aby tím slušněji živiti se mohl; tudíž všeliký monopol, tajné řemeslníkův úmluvy a skryté jejich schůzky se zapovídají a všechna a jednotlivá řemesla, kteráž v Hradci se dělala, i řemeslníky pod soud a právo obecní rady městské v stejném způsobu jako ostatní obyvatelstvo městské se podřizují, a kdoby proti těmto zákonům se protivil, tomu městská rada vyměří pokutu a od něho ji vymůže. —

Zvonaři a konváři.

Nejstarší nám známý zvon v „Hradci nad Labem" ulitý nacházel se při farním kostele P. Marie v Miletíně do roku 1846, kteréhož město toto téměř celé požárem bylo zpustošeno i jeho kostel se vším příslušenstvím. Mistr jeho, *Filip*, opatřil jej českým nápisem tímto: *Leta narození Syna Božího 1430 dělán jest tento zvon skrze ruce Filipovy v Hradci nad Labem* [33])

Po mistru Filipovi, o jehož ostatních výtvorech zprávy nám se nezachovaly, zdobili hradecké i vůkolní kostely výbornými díly svými znamenití zvonaři zdejší, mistrové *Václav* a *Ondřej*, jenž nepochybně byli sobě příbuzni. Společně slili pěkný zvon k zdejšímu kostelu sv. Petra roku 1480 a k děkanskému kostelu sv. Vavřince v Novém Bydžově r. 1491. [34])

Od mistra *Ondřeje*, řečeného *Žáček*, známe zvon, jejž roku 1505 pro Dvůr Králové litý českým nápisem ozdobil. [35]) Jeho dílo výborné jsou zajisté tři zvonové při kostele sv. Ducha, totiž *Orel* z roku 1496, jejž s *pomocníkem* svým *Václavem* jest lil; pak *Augustin* z roku 1508 a *Nový zvon* z roku 1510, a ne-

[33]) Topographie d. Königr. Böhmen J. Schaller. XV Str. 143. — Pamětní kniha na faře miletínské — Zvon tento nazývali *Křápač*
[34]) Místopis a dějepis města N Bydžova C Říha. Str. 55
[35]) Dějiny města Dvoru Kr. A K. Vlták Str. 149.

pochybně i *Dominikan* z roku 1485 a *Cecilia* z r. 1495, kteréž oba poslední mají české, ostatní latinské nápisy. Jeho nepochybně dílo jest i zvon v Rosicích (Vládyckých na Chrastecku) z r. 1515 s obrazem sv. Ondřeje a latinským nápisem (. . . *in grec super Albea firma urbe*. . . .) [36]) Konečně i druhý zvon u sv. Petra (nyní v Plotištích) z r. 1508 pochází od téhož mistra.

Václav Tvrdocel konvář hradecký slil r. 1518 křtitelnici ke kostelu sv. Mikuláše v Jaroměři, s nápisem latinským. Léta Páně 1552 slil „*Václav, konvář* v Hradci, k záduší do Vysokého Újezda" 16 centů těžký zvon, jejž českým nápisem a znakem pánův Trčkův z Lipy ozdobil.

V řadě zvonařů XVI století v Hradci nejchvalnější památku po sobě zůstavil *Václav Farář*, konvář, z jehož mistrovských rukou vyšlo mimo jiné dvanáctero zvonů s českými nápisy, a sice: z roku 1542 ve Velimi; z r. 1545 v Rychnově při děkanském kostele sv. Havla; z r. 1550 v Zaleňově; z r. 1552 na Chlumu; z 1554 v České Skalici nad Úpou; z r. 1556 v Morašicích; z r. 1556 v Rohenici; z r. 1558 v Mikulovicích; z r. 1559 ve Všestarech; z roku 1561 jeden v Písečné, druhý v Kníїově a z r. 1562 v Libchavě. — Zvony jeho mají vůbec obzvláštní sličnost a na nich spatřují se rozmanitá vyobrazení, na př. znaků pánův Trčkův z Lípy na zvonu Rychnovském Boha Otce na Všestarském; P. Marie a P. Krista na zvonu v České Skalici a žehnajícího Spasitele v Mikulovicích.

V druhé polovici XVI. století provozoval umění zvonařské v Hradci znamenitý mistr *Eliáš Svoboda*, jehož jmeno nejprve pan doktor prof. J. Stárek nalezl na zvonu ve Srubech, kterýž roku 1551 slit jest. Týž Eliáš přichází také s příjmím *Stodola*. Zvony od něho s nápisy českými mají: Holice z roku 1574; Chleny z r. 1577; Štěpanov (na Richenburku) z r. 1580; kostel sv. Jana u Nového Hradce z r. 1583; Neděliště a Plátenice z r. 1584; Sruby z r. 1585; Kostelec (u Náchoda), Rosice (Vlá-

[36]) Památky archaeologické VII. Str. 362.

dycké) a Žestoky z r 1591. — Za téhož času v Hradci také zvonařili a zvony své českými nápisy zdobili *Jan a Adam Taraba*; toho důkazem jsou tři zvony: jeden od „Jana zvonaře v městě Hradci nad Labem" z r. 1557 v Rosicích (Vládyckých) a druhé dva od Adama Taraby a sice jeden z r. 1577 v České Skalici nad Úpou, a druhý z r. 1578 ve vsi Chlenech. Dále na více let, zdá se, s úpadkem se potkalo umění zvonařské v Hradci, a pěknější doba jeho více se nenavrátila Jen dva české nápisy, svým obsahem chudší nad ony v předešlé periodě, vyskytují se z r. 1646 na zvonu v kostele sv. Jana Křtitele v Pardubicích a na zvonu z roku 1692 v Živanicích Oba dva lity: „ode mě *Martina Exnera* v Králové Hradczy nad Labem" [37]).

Slévárna děl, kulí dělových a prachárna.

Pro svou potřebu dávala si obec při městě samém zhotovovati válečnou zbroj; toho důkazem jsou tyto účty městské z roku 1512, dle nichž vyplaceno bylo:

„Michaeli dělolijci spropitného, když nám dělo lil 4 kopy Matiáši dělolijci za čtyry neděle služného 40 grošův; Matiáši dělolijci na zhotovení kadlubů na děla 40 gr.; za olovo Matiáši pro základ děl, kteráž připravuje, 8 gr.; témuž dělolijci za uhlí 11 gr.; dělníkům při práci děl 18 gr.; od nějakého díla k zachování kulí dělových 30 gr.; dělníkům za spořádání dělových kulí 8 gr.; za železné koule dělové 20 kop 37 gr.; od dělání prachu dělového 16 gr.; dělníkům, kteří prach dělový zhotovují 25 gr.; dělníkům od dělání prachu dělového 48 gr.; strojení prachu dělového 40 gr.; koláři za kola a opravu lože u děl 28 gr.; za udělání pece na lití děl 20 gr.; kováři za okování kol velikých děl 38 gr. a za železo na děla 46 grošů. [38])

[37]) Dr. prof. J. N Stárek. Z denníka vlastence, zpytujícího starožitnosti České. — Časopis Česk. musea. 1846. Str. 322—357. — Památky archeol VII. Str. 561 — Průvodce po biskupství Královéhradeckém. od J. M. Krále

[38]) C. J. von B Geschichte der St Königgratz Str. 427. — Dle paměti z „obrazů" Fr. Švendy.

Uzdáři, pasíři, sedláři a měšečníci.

O těchto čtvero řemeslnících máme z roku 1510 paměť tuto: „Uzdáři, pasíři, sedláři a měšečníci, spolusousedé naši, oznámili a uznali se všickni, že mají k sobě společně vlastní náchylnost, lásku a dobré přátelství a chtíce, aby v jejich řemeslích řád a dobrý obyčej od všech spolu i od každého zvláště zachován byl a spravedlnost aby všickni činili: svolili se dobrovolně a svolují, aby spolu jeden cech měli a drželi nyní i potomné časy budoucí; majíce mezi sebou cechmistry přísežné, panem purkmistrem i pány vystavené a tvrzené; slibujíce sami za sebe a své budoucí týž cech ve vší poctivosti držeti a chovati, všecky řády a dobré obyčeje, jich řemeslům příležité, tak jak jiná při tomto městě řemesla, své cechy chovati, panem purkmistrem a pány se stvrzujíce: a my purkmistr a rada na jich snažné žádosti jim jsme toho přáli a přejeme a pro budoucí paměť v knihy městské to zapsati kázali jsme. *Actum Anno 1510.*“

Krejčí.

Roku 1523 v pátek po sv. Alžbětě Jakub Pouzdro, měšťan hradecký, „odkázal dům a svršky v něm všechny i všechen jiný majetek svůj cechu krejčovskému, aby za to dům najímali a lázně aby byly chudým topeny; chudé aby krmili, pokud to možnost bude ukazovati; svršky, kteréž by chovati se mohly, jako mísy a konvice cínové, kotle, aby chovali, tak aby to sobě cech, jak mohou, i toho domu hájili a to proto, aby v něm tovaryši hospodu na časy budoucí a sami i věci cechovní aby tu mívali, nebo mají dosti kde chovati; kteří pak svrškové se chovati nemohou, aby se rozprodali a na dluhy obrátili.“

R. 1567 jest do knih městských vložen tento zápis od mistrův krejčovských:

„Kdo by chtěl s námi spolu živnost řemesla krejčovského užívati, ten každý aby se toho nejprv při panu purkmistru a páních radních dožádal, aby jeho živnosti příno bylo, — a jestli že by přespolní byl, ukázati má list zachování rodičův i také svého a zhost, jestli že by byl dědičnou poddaností zavázán. A tak

když by to vyhledáno bylo, že jest dobrých a zachovalých rodičů i také sobě svobodný: manželkou se opatře, potom do společnosti naší neb cechu našeho vstoupiti může a listy vyučení řemesla toho před námi položiti a ukázati má; potom též řemesla, kterémuž se vyučil a jest jeho žádostiv dělati, rukou vlastní v cechu našem ukázati a po vykonání toho jednu kopu grošův a dvě libry vosku do cechu dáti; a jestli že by toho řemesla dokázati neuměl, má jemu toho příno býti, aby u jednoho z mistrů tomu se doučil, a to potom dokázal, a dále podle náležitosti spolu s jinými v poslušenství státi má, a tak jsa již od mistrů pořádně přijat, řemeslo svobodně bude moci dělati. Kteří by pak s námi tak, jak výš, v řád uvedeni nebyli, těm abychom kdekolivěk v městě, neb při městě na podměstí a ve vsech, tu k městu náležitých, též i v jiných míli od města vůkol, řemeslo buď zjevně neb tejně a pokoutně dělali, zabaviti, vyzdvihnouti a trestati pokutou peněžitou z jedné kopy grošův českých, tak jak prve bývalo, abychom mohli, a v tom aby nám od žádného překážka činěna nebyla, kdož by koliv z těch takových toho se dopustil, buď on domácí nebo od jinud přišlý, kromě zámkův a tvrzí, kdežto páni a stav rytířský k svým potřebám krejčí chovati ráčí. Též což od koho z milosti našemu cechu a z lásky kšaftem již nyní i potomně dáno a odkázáno by bylo, aby nám na to žádný sahati a sobě osobovati žádným vymyšleným obyčejem moci neměl. Cechmistři a starší i všickni mistři řemesla krejčovského města Hradce nad Labem."

Obuvníci.

Téhož roku cech obuvnický takto byl spořádán:

„My purkmistr a rada, starší obecní i na místě vší obce města Hradce nad Labem známo činíme tímto listem vůbec před všemi: I poněvadž z vůle Pána Boha a z poručení J. M. arciknížecí na místě J. M. císařské, J. M. páni hejtmané všech tří měst pražských obojí strany, ševce a vetešníky v městech Pražských s jich dobrou vůlí smluviti a v jednotu uvesti ráčili: tím slavným a chvalitebným příkladem jsouce hnuti měšťané a [illegible]

sedé v městě a při městě Hradci obojího řemesla *nového* i *veteš nického* sami mezi sebou beze všech prostředkův, přátelsky a bratrsky i křesťansky se vyrovnali a spokojili, tak že vetešníci od svého řemesla dělání, freimarčení, i od cechu odstoupili a k ševcům se připojili, a na to se snesli, aby více žádných rozdílu nebylo, než aby všickni za ševce držáni byli, aby více žádných vetešníků nebylo a nesloulo; — žádajíce nás: abychom jim takové sjednocení potvrdili, a protož jsme je oboje v jeden cech, v jedno řemeslo, a čeládku, tovaryše a učedníky jich v jedné pořádky uvedli a tímto zápisem uvozujeme a chceme: aby hospodu jednu měli a v ničem se nedělili; však 1. aby v tom řemesle a cechu žádný šmelcování a klejtování nehodného a falešného více se nedopouštěl pod pokutou jedné kopy a po třetí cechu zbavení; 2. aby cechmistři na slušnost dohlíželi, a co by jakéžkoli obuvi nehodné se našlo, to každému sebráno a chudým do školy a do špitálů rozdáno bylo; 3. tu proměnu magistrát v své moci na budoucí časy zachovává. — Dálo se v přítomnosti všech ševců v jednotu uvedených v plné naší radě a u přítomnosti všech mistrův řemesel kloboučnického a zámečnického, čteno a schváleno, v pondělí po obrácení na víru sv. Pavla leta 1567."

Dříve byli totiž obuvníci a vetešníci od sebe odděleni a roku 1536 v městské radě usnešeno: „aby obojí, ševci a vetešníci, k sobě dobrou vůli a lásku i všecku přátelskou povolnost upřímně chovali, tak aby ševci všeliké řemeslo své nové bez překážky tak jako prve předešlých let dělali a vetešníci ti aby řemeslo své podle pořádkův svých dělali a na trh bot nových žádných ani ochozených nenosili." Roku pak 1591 v úterý před sv. Ondřejem rozkaz se stal od prymasa: „aby ševci podšití pacholkům po 4 a děvkám po 3 penězích dělali. A koželuzi, nebudou-li se chovati, že ševcům dopustí, aby sami sobě vydělávali kůže." — Půtky jakési mezi obuvníky a koželuhy potrvaly dlouho, až sám císař Rudolf II. následní vydal list k městské radě: „Rudolf z Boží milosti volený římský císař, po všecky časy rozmnožitel říše, uherský a český král, atd. Opatrní, věrní,

naši milí. Zprávu toho činiti ráčíme, že od leta padesátého druhého u nás v Hradci nad Labem mezi koželuhy a ševci, spoluobyvateli a měšťany vašimi, velicí odporové strany vydělávání a odbývání koží trvají; i věděti vám dáváme, že jest urozený Hertvík Zeydlic z Šenfeldu podkomoří rada Naše, věrný milý, ponížené zdání své, jsouc mu v tom od Nás poručeno, a jak by takovým nesnázim na konec spomoženo býti mohlo, přednesl, kteroužto maje My v uvážení, ráčili jsme ten a takový prostředek uznati, totiž: aby ševci obuv a koželuzi kůže vedle povahy řemesla svého, jedni bez překážky druhých svobodně dělali a dílo své komu a kdekoliv se jim líbí odbývali, i také potřeby k témuž řemeslu svému skupovali, žádných sobě v tom protimyslností nečiníce, neb je ze všech smluv a závazkův předešlých propouštíme, vám přísně přikazujíce, abyste jim tu naši vůli v známost uvedli a nad tím ruku ochrannou skutečně drželi, nedopouštíce nás i samy sebe tím déle zaneprázdňovati. Dáno na hradě Pražském v pátek po sv. Martinu leta 1602, království našeho římského 28., uherského 31., českého 28.

Ad Mandatum S. C. M. proprium

Sdenco Ad. Popel de Lobcovic, Jindřich z Písnice.

S. R. Boemiae Cancellarius Jan Menzl."

Řezníci

Roku 1527 „přespolním řezníkům v sobotu (o trhu týdenním) svoboda dána prodávati; avšak mají před cechmistry se prokázati, že mistři jsou a aspoň v Bílou sobotu osobně na trhu se postaviti, leč s důležitou výminkou. Každý trh jeden groš český na krám mají položiti. Dále tu jak dobytek kupovati a zdravé bíti mají, tak i roztržitosti náboženství každý zmatek a nepořádek v obecném jednání aby se snažili odstraniti ano i s tresty nepromínutelnými zadržovali." — Roku 1560 „po památce Pána Krista na nebe vstoupení najala městská rada krámy masné řezníkům, by ne jako prve jich manželkám zanechávali a ony vezmouce tovaryše, jim těch krámův postupovali, anobrž by těmi krámy kšaftovali a je dítkám svým odkázati mohli. Správu krá-

mův městská rada na sebe přijímá a řezníci jistou činži platiti povinni budou.“ Roku 1782 bylo v zdejším cechu řeznickém 59 mistrů.

Pekaři.

Roku 1541 v úterý před sv. Ondřejem rozkaz se stal od pana prymasa Jana Damaška: aby žádná pecnářka na trh chleba na prodej nepekla, než toliko k středě a k sobotě; poněvadž od starodávna ten pořádek býval; dále aby za peníz ani na dvé chlebův nekrájely, na škodu a újmu pekařův. Roku 1569 „cechmistři pekařští pro pečení chleba nezdárného a malého a malost preclíkův dáni oba na věž a jiní všickni mistři pekařští pro týž neřád šatlavou trestáni jsou téhož dne.“

Kramáři

Při sázení nových cechmistrův bylo kramářům roku 1539 od městské rady přikázáno: „aby dráže neprodávali než o výročním trhu. — Kdobykoliv z sousedův šafrán i jiné koření, neb plátna i jiné věci prodávati chtěl, toho kramáři v sobotu, jakožto trhový den žádnému sousedu brániti nemají; než v jiné dny žádný svobodně na rynku a před domy prodávati nemá; než v svém domě, kdoby k nim přišel, prodávati mohou i jiní sousedé.“

Lékárna.

První lékárník zdejší připomíná se roku 1540 jmenem Ondřej. — Do roku 1701 byla v Hradci jenom jedna lékárna *„u zlatého lva.“* Dne 8. dubna téhož roku 1701 paní Veronika Kirchnerová, majetnice této lékárny, jsouc ale „málo zaopatřená“, do plné rady obeslala pana Fridricha Švendu, (děda našeho letopisce), „že by on sobě na újmu její lékárnu zde vyzdvihnouti chtěl. Jest jí oznámeno od magistrátu: že, když on náležitě se přispůsobí, jemu lékárna zabavena býti nemůže a dána jest jemu lhůta k přispůsobení se do šest neděl.“ Dne 11. října přednesl Švenda magistrátu listy své zachovací a vysvědčení od fakulty lékařské a žádal za udělení práva městského, a jest jemu uděleno. — Týž Fridrich Švenda narodil se

roku 1677 v Želivé. V Kutné Hoře učil se v lé
jednorožce" pět let a dvě leta sloužil jako „mlá
hnuv roku dotčeného. 1701, v Hradci druhou l
jednorožce" v koupeném domě „u masných k
196," dne 27. září 1707 pojal za manžel
Annu Růžovskou z Růžova, Hradečanku.
tišek, otec našeho letopisce.

Knihtiskař.

Fr. Švenda připomíná: „Dne ?
v Hradci knihtiskaře nalezám, jenž t
t. *Jakub impresor*; avšak jeho pří
(r. 1592—1605).

Hospo

„Ne velmi od dlouhého
kteří živnosti měšťanské na
sobě obraceli, přechovávajíce
povaleče a rozličnou sběř,
i okolo města časté a zna
sťanské mordy," proto rok
Božím usnesla se veškerá
vné hody vánoční žádný
a dále šenkýři ve svém
každý měšťan všelijaký
držel a jeho užíval tak
Pakli by který měšťan
kový má pánům dáti n
likrát by se toho dopu
navrácena býti, ani tak
o ni kde přimlouvati
panským."

Roku 1541 v po
na věž (do vazby) pro
řad šenkoval, a k tom

šazení je dával. (Nebylo tehdáž žádnému dovoleno vína prodávati dříve než od komisařův k tomu od města zřízených okušena a cena jim vykázána byla.)

„V pondělí den sv. Marty Hospodyně 1577 čteno a stvrzeno jest zřízení, kteréž hned v počátku toho roku p. purkmistr s pány staršími obecnými a hejtmany na místě vší obce v přítomnosti J. M. císařského pana rychtáře ustanoviti ráčili, totiž: předně, aby všem předměstským sousedům a obyvatelům hned, jak by ta piva, kteráž na ten čas k šenku v domích svých schována mají, vydali a skutečně piva šenkování zastaveno bylo; — a při všech předměstích, tolikéž při mlynářích, aby z nich žádný na sud neb na sudy piva nebral; na řad neb něco ven neprodával, pod pokutou jedné kopy a propadení toho piva. Druhé, poněvadž těch šenkův předměstských ti obyvatelé po předměstích kterým ne z povinnosti, ale z milosti do své dobré a svobodné vůle páni propůjčiti ráčili, velmi nemírně a s ublížením pravých měšťanův živnosti městské užívali, a sobě to, k čemu nikdy práva a spravedlnosti neměli, ani mají, příliš směle a vysoce někteří osvobozovali, ve dne formany a jiné k sobě přijímali: protož, komukoliv na mírnosti na jedno i druhé podměstí, v jednom místě, toliko pro pohodlí noční, šestinedělek, lidí nemocných a přespolních těch, kteří by se k nim po zavření města zahodili, pán (purkmistr) a páni (radní), co jest vždycky bylo a jest v jejich moci, z milosti — budou-li prošeni — do své toliko vůle propustí; — a ti toho šenku takto užívati mají: předkem na řad ve dne, pokudž brány a fortny města mají otevřené, žádnému nijak šenkovati nemají. Druhé: žádných lidí pěších neb jízdných před zavřením města k sobě do domu přijímati; anobrž budou povinni, každému oznámiti, aby nahoru do města jel neb šel. Za třetí: když se město zavře, kdo k nim pro pivo pošle, budou moci v mírnosti, zvláště nemocným, piva dáti neb prodati. Za čtvrté: nočního u sebe sedění žádnému usedlému, kromě přespolním, nepřáti. Za páté: kdoby kterého toho artykule přestoupil, v moc pánův se dává, takovému, jako nevděčnému, tu milost odníti, a jinému do své vůle dáti. Za

šesté: ti, kteří sobě tak šenk od pánův propůjčený míti budou, mají se tak a těmi artykulemi, a také v zápisu leta 1567 V. & od předkův stvrzenými zachovati."

„V úterý po neděli první postní 12. března 1675 mez hejtmany městskými a na místě všech měšťanův v zavření městském a mezi hejtmany čtvrtními podměstskými na místě všech sousedův podměstských, výpověď strany pálení (kořalky) a šenkování páleného (kořalky), též šenku piva, byla učiněna: poněvadž všech svědectvím a privilegiemi Ferdinanda II. a III. na samo toliko město se stahující dokázáno, že pálení (kořalky) též piva a veškerý šenk živnost toliko městská jest a samým v městě zavřeným přináleží, podměstským pak pod pokutou 50 kop zapovězeno, jenž dobytku živení a jiné pohodlnosti mají: pročež i když živnosti městské tuze ztenčené jsou, mnozí domy v městě opouštějíce, více se na podměstí osazují: — z těch tedy slušných příčin všem podměstským, dvořákům atd. pálení a šenkování páleného (kořalky), i šenk piva ve dvou nedělích pořád zběhlých, pod pokutou již ustanovenou, se zapovídá; v moci pak a na vůli úřadu pozůstává, pro pohodlí šestinedélek, lidí nemocných a přespolních na jednom i druhém podměstí do své toliko vůle, pod těmi všemi již roku 1577 vydanými artikulemi šenk piva a páleného propustiti; takoví pak (podměstští šenkýři) po každém obnovení úřadu zase o dovolení hlásiti se mají."

Nádenníci.

Roku 1590 v úterý po památce mistra Husi za starší a správce pořádku nádenického opět voleni a utvrzeni: Na Předměstí za Pražskou branou Vít Mazáč a Jan Picka, na předměstí za Mýtskou branou Jan Kočí jinak Družba a Ondřej Svach: též ustanoveno: aby při počátku žencům po půl třetím groši českém, potom na valných žních po 3 groších; a hrabačům, vázajícím a nakládajícím podle uznání a jich zasloužení; sekáčům při počátku po 4 groších a potom po půl pátu groši česk., — aby nic více placeno a dáváno nebylo. — Roku pak 1606 dne 9. července „v neděli po památce mistra Jana z Husince, J. M.

císařský rychtář ráčil na rathouze snešení, po čem by lidu nádennímu domácímu i přespolnímu na dílech placeno býti mělo, učiniti, a při svolení jich vyhlásiti, i také aby v nastávající díla to nařízení v přítomnosti pana rychtáře městského od posla jeho provoláno mezi dělníky bylo, naříditi: sekáčům na travách jak i na obilích na den ke stravě 5 gr.; hrabačům mužům po 2 gr., ženám po 4 kr., ve žních žencům z počátku po 3, v prostředku po 4, v největší žně po 4 groších; ženám na pletí všelijakého vaření, lnu, prosa, konopí, trávy po 2 groších; na tření lnu a konopí od svazku ve dvě t. j. 20 žemní dobře vytřených k stravě 1 gr., bez stravy po 2 groších; kterémužto nařízení též nádenníci se uvolili; kteří pak je přestupovati, na větší placení se potahovati a v tom postiženi budou, trestáni a na věčné časy města prázdni býti mají."

Rybáři.

Dne 8. ledna 1596 od městské rady cechmistrům rybářského cechu i na místě celého cechu dáno dovolení, aby za velké vody na lukách mohly bobry bíti a stříleti; avšak by žádného bez dovolení pana prymasa žádnému tejně ani zjevně neprodávali, což jsou činiti připověděli. — Jako bobrů tak i lososův hájilo a vymíněné sobě mělo město samo; tudíž roku 1598 Martin Lutna rybář pro lapení a ukrytí lososa do vězení šatlavního se dostal a propuštěn byl teprv s rukojmími, že ve dvou nedělích pět kop pokuty složí. Po veliké všeobecné povodni v Čechách roku 1432 objevilo se v řekách českých a zvláště u Hradce nevídané množství lososův, tak že Hradečané prý je jako jinou zvěř se sekerami, oštipy atd. ubíjeli a lovili. Roku 1655 dne 9. července po veliké povodni z nařízení rychtáře císařského a pánův radních rybáři na řece Orlici pod Horšovem devaterým zatažením chytili 24 lososův velikých, u mlýna Orličného trojím tažením jednoho a tak všech 25, „což při městě Hradci žádného příkladu není, aby se jich tolik najednou chytilo." — Roku 1657 dne 21. a 25. července k rozkazu hejt-

manův krajských odeslal Hradec po jednom lososu a ... úhořích do Poděbrad pro krále Leopolda I. tam přebývající.
Od 7. května do 12. června 1665 nachytáno u Hradce ... lososův. Mimo lososy rozesílali Hradečtí v XVI. století a ... novitě ještě roku 1603 sousedním pánům a do Prahy na dar *mihule*. Roku 1612 městská rada rybářům, a všem, kteří při vodě jsou, přísně nařídila, aby pod pokutou pěti kop ... nému mihule neprodávali, mimo panu purkmistru a to pro potřebu a uctění jimi pánův stavů. Dne 11. srpna 1607 z ... vytažen byl *sumec* dlouhý 3½ lokte a téhož dne poslala městská rada v dar panovi Janu Rudolfovi Trčkovi z Lipy, ... „on vděčně přijal a velice jeho velikosti se divil.“ K ... krajského úřadu musilo město Hradec ke dni 22. srpna ... patnácte kop *raků* do Nových Dvorů dodati ke stolu Františka vévody Lotrinského tam meškajícího.

„V pátek po neděli smrtelné, dne 6. března 1618 ... nému a statečnému rytíři panu Kryštofovi Vratislavovi z ... trovic na Březině, J. M. cís. radě, hejtmanu města Pražského Menšího a J. M. císařové jakožto králové české věnných ... království Českého podkomořímu“ právě zvolenému a dosazenému poslalo město Hradec po zvláštním poslu písemné přání ... muto novému úřadu a „vedle toho na dokázaní naší k V. ... šetrné uctivosti do kuchyně k zelenému čtvrtku pár plecí, a ... páry *kaprů* uzených, a že to málo od nás vděčně přijíti a ... nás sobě poručeny míti ráčíte, náležitě prosíme.“

Pivovár.

Roku 1499 „stalo se svolení pana purkmistra, pánův (... ních) a pánův starších a pánův sousedův všech z města ... vnosti jejich městské, kterak a pokud všickni sousedé, jak ... i bohatí z města, a při čem se chovati mají: Aby žádný ... štěnín více piva nevařil, nežli jednou v týdni, a kdyby ... přestoupil a vařil dvakráte v týdni: ten každý aby nevařil ... léta, a v tom milost žádná jemu učiněna býti nemá. ...

žádný soused nad 14 sudů výše nebral a při tom, jak pšenice v trhu platí, aby každý soused na to na každém sudu piva přijal od krčmáře 3 groše české a níže nic, než mohl by raději výše, aby vzal, a kdo by to přestoupil a tak se nezachoval, aby várky piva zbaven byl na čtvrt leta." — Roku 1512 usnesla se veškera obec: rytířům a vůbec šlechticům, kteří by v městě se zakoupili, nepovolovati žádného piva vaření a sice i piva várníci i bednáři pod ztrátou svého řemesla. V úterý před sv. Lucií roku 1565 usnešeno a zakázáno: „v sladech a pšenicích aby žádný podruh ani soused předměstský handlování a kupování zjevně ani skrytě se nedopustil; ani měšťan aby od podruhů ani od sousedův z podměstí sladu nekupoval, pod pokutou a skutečným trestáním." Roku 1566 v pátek u vigilií sv. Tomáše „někteří měšťané a sousedé hořejšího města Hradce předložili těžkosti své veliké panu Oldřichovi z Duban na Liběšicích, podkomořímu královéé, a oznámili: kterak skrze nadělání v nově pivovárů od stavů vyšších živnosti jejich městské, zvláštně várka piv velmi mimo léta předešlá schází a se zrušuje, sousedé někteří skrze nerovné várek pivních užívání k velké chudobě a nouzi se přivozují a chtějí-li piva odbyti, na větším díle krčmářům rozvěřiti a své statky na nejisté míti musí a některým dluhům dokudž živi těžce přijíti budou moci. A ačkoliv někteří měšťané to štěstí mají, že po celém varu piva každého téhodne vybyti mohou; ale jest jich větší počet, kteří téměř žádné živnosti a odbytu na pivě nemají, a ti by rádi na tom přestali, aby po půl sladu piva navařeného každého téhodne odbyli a tak v té živnosti srovnáni býti mohli." Na to „pan podkomoří poručiti ráčil, aby hned od nového léta 1567 měšťané po půl várce týdně aneb po jednom varu ve dvou nedělích vařiti dali. Co i rada i všickni vděčně přijali; a hned tu Janovi Kotoulovi písaři radnímu to všecko v spis uvesti a do knih městských vložiti poručiti ráčili. V tom pak se chovati mají:

I. Aby žádný po půlce piva vařiti dáti nemohl, než jeden každý aby se spojil s druhým sousedem a po 6 korcích pšenice anebo ve dvou nedělích po celém sladu po 12 korcích vařil;

avšak tak: kdo by jeden týden po celém sladu vařil, ten nemá druhý týden ani po půli ani společně vařiti díti, až třetí týden. Kdyby někdo bezelstně společníka míti nemohl, má to vznésti na pány a poznali by bezelstnosti, tehdy po půlce; zvláště času letního, jemu samému várku pustiti mají. III. Kdyby zvláště času žní a sklízení z polí a luk piva se nedostávalo a to páni uznali, budou moci některým měšťanům celou várku na týden pustiti, by nedostatek nebyl. — Pro zachování pak spravedlnosti tento řád býti má: mají pilně rozvážiti, kolik by várek se pustiti mělo; to rejstříkem obzvláštním sepsati, kterým se várka pustila a potom zase druhým dle čtvrti, kde se přestalo, pustiti; a žádný dříve vařiti nemá, leč by na něho pořádek přišel, a jináč žádnému celé várky páni propůjčiti nebudou na budoucí časy moci. Pakli by kdo tak lehkomyslný byl, to snešení skutkem neb řečí potupil: toho předkem vězením, potom i pokutou peněžitou trestati a beze vší milosti za čtvrt leta várku zapovědéti mají. — Dále v pivovářích všech má nařízeno býti jednomu sousedu více než druhému piva nedávati. — Káď a díž na jednostejnou míru mají udělány býti; výběrčí posudného nemají toho přehlídati a páni to přetrhovati mají. — A poněvadž posavade čtvrti města pro rozdílnost počtu měšťanův sobě nerovné byly, ta věc se v rovnost takto uvozuje: aby tak v každé čtvrti 56 měšťanův rovným počtem se nacházelo a tak od hejtmanův na budoucí časy v svém regimentu držáni a podle starobylého obyčeje, kdyby potřeba nastala, obsíláni byli. Toto právo, *decretum* a svolení městské výpovědí J. M. pana podkomořího stvrzené, předkem pan purkmistr a páni, pan rychtář, páni starší a hejtmané v radě v pondělí po Mlaďátkách a potom měšťané v plné obci den Nového léta 1567 čtené slyšeli, s pilností vážili, korigovali, schválili a stvrdili zápisem těchto knih podle práva."

„V úterý po sv. Vítu 1567 stala se smlouva celá a dokonalá skrze urozeného pana Oldřicha podkomořího a uroz. pana Jiříka Velíka hofrychtéře, pána a p. Jana doktora Kumstata z Pamberka, též i jiné konšele přísežné z měst J. M. císařové,

z Chrudimi, z Mýta, z Dvoru a z Jaroměře, — mezi vší obcí města Hradce a cechmistry, staršími a mistry řemesla sladovnického, sousedy usedlými při tom městě, o neřády strany sladu dělání a vydávání: by žádný sladovník pšenici na svých ani na cizích rolích nesel, ani spolky neměl, freimarků pšenice neb jiného obilí neužíval; sladů pšeničných skrze sám sebe neb jiné lidi neprodával; husí a drůbeže nedržel; aby žádný sladovník méně ani více 12 korců sladu nedělal a přes půl zrna nevyroštoval Míry mají býti cejchované a štrejchované, rovné a spravedlivé; od sladu že na 5 groších zůstati v této drahotě nemůže, uvoleno, že jim od každého sladu po 12 groších dávati chtějí. Aby žádný sladovník s žádným měšťanem, obyvatelem, proti těmto artikulům se neradil, nespuntoval; bez milosti na hrdle trestán byl. Na to cechmistři, starší a jiní mistři pánův odprosili a tak se zachovati zavázali. Tato mocná a ubrmanská výpověď vyhlášena jest v soudě hraničném. *Datum ut supra.*"
Napotom roku 1570 *sladovna obecní* prodána jest, poněvadž žádný užitek nenesla. Roku 1612 činí se zmínka o obecním pivováru, jenž (roku 1628) v radnici se nacházel a téhož roku 1628 byl i druhý městský pivovár, řečený školní, obnoven a dne 16. srpna v něm opět první várka učiněna. Na sklonku léta 1654 úřadníci důchodu městského znamenali, že toho roku v obecním pivováru 217 várek ječných, však toliko po 7 sudech a tak 1519 sudův a 18 várek pšeničného piva po 5 sudech, tedy 90 sudův vařeno bylo. (A vína v městě vyšenkováno 508¼ vědra, z čehož přijde J. M. císařské 534 zl. 8 kr.) — Od roku 1679 opět začala městská rada měšťanským snoubencům k svadebnímu veselí po půl várky propouštěti, napotom až po celé várce, až roku 1722 z toho sešlo, a město místo várky 12 zl. dávalo. — Roku 1691 od magistrátu povoleno: aby městský sládek panský ve Všestarech pivo vařil a dělaje a mleje slad při městě, tam jej vozil a sám ze sladu počet skládal; avšak z piva aby rychtář počet činil. Při tom ale nepřestali i v městském pivováře obecním vařiti. — V lednu 1701 jednosvorně snešeno: aby várky byly opět měšťanům puštěny a dne

18. února by várky ty sousedé sami po domích vařili a také pivo v jistých domích se šenkovalo, a konečně dne 7. dubna aby od té doby várky ty na 14 sudův čtyrvěderných vařeny byly.

Od neznámého času až na naše časy vařilo se pivo v měšťanských domích pod čísly 129 a 153; mezi domy pod čísly 76 a 77 bývala sladovna. Teprv roku 1846 zakoupilo město tři spáleniště pod čísly 73, 74 a 77; an dům pod číslem 76 co městský špital chudých obci náležel. Na těchto místech byl nynější pivovár se vším příslušenstvím pořízen a již na sklonku měsíce ledna 1847 začalo se zde vařiti. — Pánev jest na 120 veliká a v sklepích jest místa pohodlného na 4000 věder. — Společnost pivovárečná pronajímá pivovár na 6 let.

A.

Dodavky.

Město Hradec stojí $122_{,70}$ vídenských sáhů nad mořem dle vypočítání v hostinci „u černého koníčka" učiněného; nejnižší místo, kde Orlice v Labe se ústí, jest jenom $96_{,18}$ takových sáhů nad mořem vysoko. Příjmě „*Králové*" poprve se vyskytuje teprv roku 1385, a i napotom bylo ho i v královských knihách málo kdy užíváno; za to ale tím častěji a skoro všudy potkáváme se s druhým přirozeným příjmenem „*nad Labem*". Teprv za císařovny Marie Teresie a zvláště za německé vlády císaře Josefa II. zakořenilo se s nepravým názvem „*Königgrätz*" příjmě *Králové*.

Hradec jest nejstarší královské město věnné v Čechách a od ostatních všech měst svého druhu za *první* pokládán (jmenovitě ještě roku 1649.)[36]

---

[36]) V jednom starém rukopisu kapituly vyšehradské nalezá se rukou XVI století psaný „*Počet domův* v městech království českého, i na předměstích, jakž přiznání se stalo z nich léta 1567 k berni, když se po půlčtvrti kopě z jednoho každého dávalo." Dle toho *počtu* čítal Hradec toho času 781 domů stojících pod právem městským, a byl po Praze a snad Kutné Hoře větší nad všecka jiná města v království českém (Fr Palacký. Časopis česk. musea 1831. Str. 136) — V městě samém (kromě předměstí) bylo tehdáž roku (1567) usedlých *měšťanův* 224, jenž ve čtvrti roztřídění byli; a roku 1606 byla „*suma komínův* ve čtyrech čtvrtích města 503 a

Do města vedou nyní tři pevnostní brány: *Pražská, Slezská (prvotně Mýtská), Moravská a výpadní branka,*[37] od kteréž nedaleko nahoře jest *Kozí branka*, prvotně *soukenická fortna* nazývána. *Městská* brána Pražská, prvotně *Stará brána, antiqua valva* roku 1390 jmenovaná, byla nákladem obce roku 1583 vystavěna a dne 29. května 1584 usnesla se o ní městská rada: „aby na ní erb císařský a jiné věci zlatem, jakž náleží, dle umění malířského, ku poctivosti J. M. císaře ozdoben a zpraven byl." V pravo hlavních vrat této brány vedla z města poboční vrátka; oboje pak zavírávala se i zdvihacími mosty. Vně jsou obrazy a nápisy následní a sice: v čele pod císařským orlem: **Divo Rudolfo II. Romanorum Imperatore semper Augusto Hungariae Boemiae etc. Rege, Archi Duce Austriae, Marchione Moraviae Clementer imperante Senatus Populusque Reginae Hradecensis Anno 1585 fieri fecit.** Pod tímto nápisem býval kalich, kterýž po roce 1620 otesán byl; v pravo od něho vyobrazen Kristus Pán na kříži, podle něho Panna Maria a sv. Jan a u nohou Kristových sv. Majdalena; v levo od kalichu k němu obrácený Kristus Pán s sepjatýma rukama jako v zahradě se modlící a u jeho nohou učenníci spící. Pod tímto vy-

---

suma sumarum ve čtyrech čtvrtích města, v 14 hejtmanstvích, s stavem rytířským a dvořáky 1159 komínův." Daň, kteráž do městského důchodu vybírána byla ze všechněch těchto komínův, obnášela „prvního terminu sv. Trojice, z každého po 10 groších: 193 kop 10 grošův."

[37]) Brankou touto vedla pohodlná pěšina po dřevěném mostě labském z města do rozkošných stromořadí lipových, kteráž roku 1858 poznamenána byla nápisy: *Horní, Dolní, Janské, Marinské, Josefínské, Questlovo a Plotištské* stromořadí. — Stromořadí tato byla pěkná památka jak známo až do roku 1866 po polním podmaršálku, svobodném pánu *Lauerovi*, jenž o okrasu města a pevnosti velikých zásluh si vydobyl, slouživ a účinkovav zde 25 roků co c. k. hejtman inženýrský a pak co major zdejší fortifikační direkce. Mimo dotčená vysázel on i stromořadí kteréž mezi pevnostními ohradami a městem se vinulo; on zřídil průchodní schody s velkého náměstí ku kasárnám jizdectva, opatřiv je významným nápisem: *Bono publico*, a za něho byla hlavní strážnice vojenská, nízká nezhledná bouda nedaleko sochy na hlavním náměstí odstraněna a stráž sama postavena v býval. koleji jesuitské. Po svém přesazení zavítal dne 15. dubna 1831 opět do Hradce co velitel pevnostní a uvítán s srdečnou slávou od měšťanstva; avšak již po prvním roce opět v téže hodnosti přesazen jest odtud do Olomouce.

obrazením stojí psáno: **Krew pana naſſeho Gežiſſe Kriſta oczistuge nás od každého hřjichu. I. Jan. 1 kap. w. 7.**; po stranách, v pravo *lev* a na jeho podnoží: **Bůh láſka geſt a kdo přebýwá w laſcze, w bohu przebýwá a bůh w niem. I. Jan kap. w. 16** a v levo písmě **G.** (znak města a pod ním: **Ochrana Mieſta zaležj na ſwornoſti, Laſcze, gednotě v wirze bez roztržitoſti.** [28])

Po staré bráně městské Slezské, za starodávna (roku 1390) *Nova valva Mutensis* jmenované, pozůstala jenom jednoduchá lomenice s vedlejší věží, na jejíž vnější straně nachází se hradecké *G* a korunované *W*, jakožto upomínka na krále Vladislava II., za něhož brána tato stavěna a roku 1520 dokonána. Nápisy, kterými brána ta opatřena byla, podali jsme již nahoře a podotýkáme, že nyní chovají se na dvoře nynějšího domu soudního zazděné. [29])

V městě jest *Velké* a *Malé* náměstí, pak *Kavčí*, *Svatojanský*,

---

[28]) Roku 1586 „v sobotu v hody vánoční nějaký kejklíř bláznil a lítal po provaze s *věže nové;* dáno jemu z rozkazu panského dvě kopy."

[29]) Roku 1469 v pondělí na den sv. Havla seznal jest v městské radě *Duchek*, který jest byl u brány Mýtské více než od osmecítma let, co clo bráno má býti z každé věci, kteréž vezou lidé z města, zvláště z těchto věcí dole psaných:

Sedlák, když co do města veze, má dáti ze 4 koní	peníz,
a jestli že dvěma koni, tedy má dáti. . . .	halíř,
kdyby měl sedlák patero neb šestero koní, má dáti	3 halíře;
forman, když jede do města, má dáti z koně po	halíři;
kdož by slady vezli z města kamkoli, mají dáti po	1 groši,
buď sedlák neb kdožkoli:	
kdo šindely veze neb prkna, má dáti z koně po	halíři;
kdo ovoce veze, má dáti z klísete po . . .	halíři;
kdo by hnal krmné vepře, má dáti z každého .	peníz;
kdokoli veze kotly z města má dáti z každého.	1 groš;
kdo pánev, ten má dáti	4 groše;
kdo půl pánve, ten má dáti	2 groše;
kdo ovce žene, mají dáti z každé	halíř.

Dle městských účtův z roku 1542 vypláceno týdně z obecního důchodu: ponocným na Mýtské věži 28 grošův, ponocným na Pražské bráně 20 gr. branným do též brány 7 gr. a dvěma fortnéřům 14 gr. Mimo to platilo se týdně: servusům panským 2 kopy, pacholkům rathouzským 2 kopy 14 gr., trubačům služby i ponůcky 52 gr.; ponocným na kostele 20 gr. a ponocným na rathouze 20 gr. *Fortna soukenická* připomíná se ještě roku 1579.

Děkanský a *Řeznický* rynek a tyto ulice: *za sv. Duchem*, *Dlouhá*, *Široká*, *Úzká* a *Řeznická*.[40])

Nynější *dlažba* počata byla roku 1832. Roku 1842 učiněn byl od městské brány Pražské začátek dlažby kostkami z lomu panství hradišťského.

O spolcích, kteréž za naší doby v městě Hradci povstaly a dosud působí: *besedě měšťanské*, *dědictví maličkých*, *hedbávnické jednotě*, *pěveckém spolku „Slavjan“*, *Sokolu*, *spořitelně*, *záložním ústavu úvěrním*, *záložně* a j. z mnohých příčin nemohli jsme odhodlati se sepsati zprávy.

Nemocnice.

Roku 1832, když ve městě cholera se objevila, zřízena byla ve špitale (v čísle 53) jedna světnice se šesti postelemi pro onemocnělé na tuto nemoc zlou. Když pak pivovár městský a špital (r. 1844) byl přestavěn, byly v hořejším poschodí špi-

---

[40]) Za starodávna nazýváno nynější malé náměstí *koňský trh*. Roku 1890 připomíná se „v druhém díle města „*Židovský* plac.“ Ze staré doby zachovala se nám jmena jenom následních ulic: na Pražském předměstí vedla *Křižovnická ulice* z města ku špitalu křižovníkův řádu Německého; na předměstí při Orlici dvě ulice: *Rybářská* a *Soukenická;* pak *sv. Mikuláše* a *Jaroměřská*. — Poprve *dlážděno* bylo město k rozkazu a s podporou císaře Karla IV. Roku 1513 začala obec nově dlážditi velké náměstí kamenem od Kunětické Hory, a roku 1568 byl koňský trh nákladem sousedův tamže osedlých vydlážděn, k čemuž obdrželi obecní kámen a rum na větším díle vyvezla *robota*. Téhož také roku, jakož i častěji předtím, *štíty domův* stavěti bylo nařízeno, na kteréž od obce cihly byly dodávány. — V staré době (a ještě 1598) byly na *parkáních*, mezi zděmi kolem města, samé zahrady a sice *vinohrady*. — Roku 1712 magistrat žádal a obdržel od komory české, „by každému měšťanu u hradeb bydlícímu povoleno bylo držeti díl parkanu s domem jeho se srovnávajícího až ke zdi dolejší a vnitřní a ten díl k svému užitku obrátiti; avšak s výminkami: *1.* by dvéře z domu na parkan přístup otvírající byly silně a pevně uzavírány proti nočnímu neštěstí; *2.* plot každého pozemku od dílu druhého oddělující by byl takový, kterýž by přední města vzhled neobavil; *3.* by přes zeď vnitřní žádnému nebylo dovoleno vcházeti; pročež by všudy a úplně bylo zavříno; *4.* na opravu této zdi by každý z toho dílu, který jeho domu připojený jest, platil ročně 1 zl. 30 kr. a to tak dlouho, až by zeď ona docela opravena byla, který plat by potom buď zrušen, aneb aspoň umenšen byl; *5.* pak, kdyby město někdy hrazeno býti mělo, by každý hotov byl ustoupiti buď zcela aneb z dílu pozemku svého práva, jak by potřeba obecního dobrého žádala.“

talu dvě světnice upraveny pro nemocné příchozí, vandrovní tovaryše a služebné. Dne 25. června 1848 byla nemocnice tato potvrzena. Roku 1862 měla již 5955 zl. 46 kr. jmění základního a 568 zl. r. č. v hotovosti, an J. Exc. pan biskup Karel jí byl 1000 zl. v metalikách daroval. — Dne 4. června 1867 usneslo se zastupitelstvo městské, že dům obecní pod číslem 98. promění a zřídí v *nemocnici všeobecnou*, a již dne 26. listopadu t. r. konána jest zde slavnost vzácná. Dopoledne o 10. hodině vysvětil totiž kapitulní pan děkan Jan Nep. Rais místnosti nové této nemocnice u přítomnosti četných duchovních, občanských a vojenských hodnostářův, zastupitelstva městského a mnoha hostí. Třicet pěkných čistých postelí a pečlivé uspořádání i maličkostí zajímalo každého, kdož navštívil nové, velmi příjemné místnosti s podlahami parketovými, kdež někdy c. k. velitel pevnosti bydlíval a posledně úřadové městští. — Církevní obřady vysvěcení konány byly ve velkém sálu, nyní v kapli domácí proměněném a upraveném. Pan purkmistr K. Collino nejprve měl krátkou řeč úvodní. Mezi svěcením zpíval pěvecký spolek *„Slavjan“* staročeský choral *„Hospodine pomiluj ny“* a za hlubokých tonů *„Krleš, Krleš“* slyšeti byl pánův alumnův biskupských zpěv žalmův. Když průvod po všech jizbách vedený do sálu se navrátil, ujal se opět slova pan purkmistr a jmenem obce veškeré vzdával díky panu děkanu kapitulnímu za vysvěcení, pak *prvnímu* dobrodinci tohoto ústavu všeužitečného panu biskupu Karlovi, napotom zastupitelstvu města za lidskost, kterouž dokázalo věnováním tohoto domu, pak výboru sestávajícímu z předsedy, pana Jos. A. Komárka a panův: kanovníka Ed. Prašingra. JUC. Lorence, Ad. Riedla a Vácsl. Webra, členův výboru městského, za rychlé a obezřelé uspořádání této nemocnice a konečně všem hostům za účast v této slavnosti.

Ústav chudých.

Ústav tento počal se roku 1722, kteréhož městská rada dne 1. března usnesla se: „Když od rozličných dobrodinců 885 zl., pak po v Pánu zesnulém Michalovi Martiny zdejším

kanovníku 500 zl., jakož i od paní vdovy Doroty Mrdáskové nedávno zemřelé 1000 zl. k výživě chudých darováno a odkázáno jest; k úmyslu zbožných zakladatelův usnešeno: by z toho 10 chudých opatřeno bylo, polovice mužů a druhá polovice žen, a sice schudlí měšťané, žádní ale poddaní, poskytnutím měsíčně po 1 zl. 30 kr., až by některý nový dobrodinec jak počet osob tak i tyto podíly polepšil; přebytek pak z pokladnice i roční užitky aby byly nakládány na šatstvo a správu špitalu u svat. Pavla," kdež takoví chudí měli obydlí. — Roku 1832 obnoven byl ústav tento a měl na konci roku 1833 svého jmění základního 340 zl. 15 kr. stř. a 24.600 zl. 27 kr. šajnu a téhož roku z jeho příjmů 1502 zl. 2 kr. mezi 140 chudých rozdáno. Na konci roku 1866 měl špital mimo některé pozemky jmění 29.949 zl. 28½ kr. a vyplácel 24 špitalníkům denně po 18 kr.

Kropačka.

Takto nazývá se stavení zadu mezi hostincem *„u zlatého beránka"* a kostelem Panny Marie stojící, v jehož hořejších dvou patrech jest polepšovací ústav pro lehkovážné ženské, r. 1829 založený, r. 1840 rozšířený a r. 1857 nákladem města k svému účelu dokonale upravený; v přízemí jsou věznice pro šupáky, výtržníky, atd. — Stavení toto jakož i přistavěná *věž vodní* má své jmeno po měšťanu *Kropáčovi*, jehož dům jest před ním stával. — Prvotní *„věž vodní za Kropáčem"* vystavěla svým nákladem obec roku 1509 a nepochybně jenom prozatím ze dřeva, nebo k nynější věži byl teprv *v červenci* roku 1516 základ položen a k roku 1559 připomíná se „věž za domem rodu Kropáčovského" co městská věznice.

První zmínku o vodárně městské máme z roku 1431, kteréhož *„věž vodní mistra Petra* vyhořela," a na jejím místě zřídila obec roku 1476 *velikým nákladem* vodovod do města „pro obecní požitek, a aby město před ohněm bezpečnější bylo", a král Vladislav II. ochotně zvláštním listem, ve středu po sv. panně Dorotě t. r. daným, k tomu svoliv doložil: „jestli že by ta věže,

nebo ten srub, skrze kterouž voda se vede do města, když pokažena nebo zrušena byla, tehdy jim (Hradečanům) také plnou moc dáváme i právo, aby oni na tom nebo na jiném místě takovouž nebo k tomu podobnou věži nebo srub k vedení vody do města zase udělati sobě mohli.“ [41])

Ve věži za Kropačkou býval vodojem kovový dobře vycínovaný a když časem rzí mnoho utrpěl a zkažen byl, nový z kamene na jeho místo postaven. (Ze zbylého cínu dal primas František Švenda křtitelnici pro kostel na Nový Hradec zříditi.) Do vodojemu přitékala voda, mocí stroje vodařského při mlýně za výpadní brankou zřízeného vytlačená, a odtud pak na malé náměstí a do ostatních dílů města. Roku 1762 byla věž tato velikým požárem od pruských „kozáků“ tak zpustošena, že jen nom zdi pozůstaly. Při stavbě pevnosti přejala ji c. k. fortifikace. — Nahoře pod římsou jest znak městský, písmě G, jež dva *strážcové štítu* (telamones), jeden v brnění, druhý po měšťansku oděný drží.

Divadlo.

První divadelní hru viděli Hradečané ve svém městě již roku 1637, kteréhož v neděli po sv. třech Králích mládež škol jesuitských v kostele sv. Antonína na podměstí Slezském pod správou svých učitelův „dávala o Narození Páně v češtině sepsané, jehož obsah byl: „*Člověk stupující z Jerusalema do Jericha a Syn Boha nejvyššího s nebe do života Panny, by se vtělil a pro člověka byl raněn.*“ — Od té doby hrávalo se nejvíce v školních místnostech vícekráte za rok; pravidelně na sklonku školního roku aneb ke cti některého vzácného hosta a dobrodince. Roku 1668 byla již zvláštní divadelní síň zřízena a „sličně vymalována.“ Na tomto divadle ku konci téhož roku školního před svátkem svatého Václava, ke cti J M. p. Jana Václava z Opprsdorfu, též

[41]) C. J. von B. Gesch. d St. Königgrätz. Str. 376. Roku byla v studni na Velkém náměstí *kovová pumpa* nákladem města s zl. r. č. od zvonaře zdejšího Viléma Paula postavena.

svatého Vácslava provedla studující mládež k velikému zalíbení, ač divadlo to na tři hodiny trvalo."

Na začátku masopustu 1790 jali se důstojníci vojenští s přispěním některých osob městskýsh v čísle 139 divadlo německé hráti, kteréž ještě za téhož masopustu dne 3. a 10. února opakovali, načež dne 9. listopadu a 12. prosince ku prospěchu pokladnice chudých hráli; pak následního roku dne 1. ledna a 1. února, a napotom dne 5. února dávala na tom samém divadle i mládež školy normalní představení *německé*. Konečně dne 29. května t. r. 1791, „v neděli křížovou někteří měšťané, od oné vojenské společnosti pohnuti, také *v českém* jazyku na onom divadle bystrost svou proukázali." Za podzimku pak roku 1796 zřídili a upravili sobě městští ochotníci divadelní stálé divadlo v domě pod číslem 126 („*u zlatého orla*"), ustanovivše dle zakládací listiny čistý výnos svých her k založení špitalní pokladnice pro chudou čeládku. — V říjnu 1838 bylo divadlo to zcela přestavěno a nově upraveno a pak 1. ledna 1839 slavnostně otevřeno.

B.

Příjmy a výdaje

při opravě katedralního kostela sv. Ducha.

I.

od Všech svatých 1862 od 30. června 1864.

I. Příjmy:

1. Příspěvky údův, jednou za vždy:

Jejich c. k. apoštolské Veličenství císař *Ferdinand* a císařovna *Maria Anna* 600 zl.

Město Hradec.

J. Exell. nejdůstojnější pan biskup Karel Boromejský, kurator Jednoty, převzal zřízení oltáře hlavního načež zatím složil 6000 zl. J. Vysokorodí Bedřich hrabě Michna, c. k. krajský hejtman, čestný kurator Jednoty, k opravení katedralního kostela sv. Ducha 150 zl.

P. T. páni: Jan Rais, kapitulní děkan 400 zl. Frant. Pelikán kapitulní arcijahen 1600 zl. Jan Jansa, kapitulní senior 200 zl. Josef Češka kanovník (prozatím) 20 zl. Leodegar Vacek, kanovník kuratní 100 zl.

Frant. Gruss, ředitel semináře 40 zl. Jan Klein, spiritual semináře 100 zl. Jan Stárek, dr. a profesor theologie 50 zl. Jan Vacek, profesor theologie 100 zl. Jan Marek, dr. a prof. theol. 50 zl. Václav Horák, kapitulní vikarista 20 zl. Dominik Filip, ředitel Boromea 50 zl. Josef Šrůtek, konsist. sekretář, knížku spořitelní za 100 zl. Josef Pittermann, konsistorní protokolist 20 zl. Josef Lexa, kaplan městský 30 zl. Matiáš Musil, kaplan městský 30 zl. Dr. Eiselt, c. k. lékař krajský 20 zl. Gassner, c. k. inženýr krajský 20 zl. Lhotský, purkmistr a profesor 20 zl. Pischa, obecní rada 20 zl. Schlauf, rada na výslužbě 20 zl. Červený, úd výboru zastupitelstva obecního 20 zl. Brady, úd výboru zastupitelstva obecního 20 zl. A. Tobisch jun., úd výboru zastupitelstva obecního 20 zl. JUDr. Brunner, 20 zl. Paní Josefa Mikeschová, měšťanka 20 zl., Pan Dobrkovský, měšťan 20 zl. Paní Aloisia z Isakovics 50 zl., Pan Konvička, hodinář 20 zl. Pan Ant. Zima vicerektor bisk. semináře 20 zl.; k tomu od pánů Jos. Pekárka, kaplana v Lomnici 20 zl. Fr. Raimunda, kaplana v Trutnově 20 zl Úhrnem 9410 zl.

2. Příspěvky od údův ročně. P. T. páni: Anton Kukla, kapitulní kustos 10 zl. Václav Hrdina, kanovník 10 zl. Josef Schazl, dr. a profesor theologie 5 zl. Josef Gabriel, dr. a profesor theologie 5 zl. Frant. Umlauf, dr a prof. theol 5 zl. Josef Arnošt prefekt Boromea 5 zl Edvard Fuchs, konsistorní registrator 4 zl Frant Hampl, konsistorní kancelist 4 zl. Frant. Novotný, kazatel v kostele P. Marie 5 zl Jan Kolb, c k předseda krajského soudu 4 zl. † Václav Tvrdý, c k rada při zemském soudu 2 zl. Hala, c. k. rada při zemském soudu 1 zl. Vurm, c. k rada při zemském soudu 1 zl. Volánek, c. k rada při zemském soudu 1 zl. Vinter, c k. rada při krajském soudu 1 zl Günther, c. k státní návladní 1 zl. Hraball, c k sekretář radní 1 zl. Kohout, c. k. soudce okresní 1 zl Bozděch, c. k. ředitel úřadův výpomocných 1 zl. Hubka, c. k. oficial při krajském soudu 1 zl. Beránek, c. k. dir. adjunkt při krajském soudu 1 zl. Rischan, c. k. oficial při krajském soudu 1 zl. Doubrava, c k. oficial při krajském soudu 1 zl. Balthasar, c. k substitut státního návladního 1 zl Tomman, c. k. diurnist při krajském soudu 1 zl. Scherer, c. k. oficial při krajském soudu 1 zl. Hromátko, c. k. oficial při krajském soudu 1 zl. Mikesch, c. k akcesist při krajském soudu 1 zl. † Bayer, c. k. diurnist při krajském soudu 1 zl rytíř z Mayersbachu, c. k. okresní adjunkt 1 zl. Exely, c k. okresní aktuar 1 zl. Gerzabek, c. k. berník 1 zl Vaschko, c. k. oficial při berním úřadu 1 zl. Geltner, c. k. oficial při berním úřadu 1 zl. Schrödel, c. k. komisař krajský 1 zl. Benedetti, c. k inšpektor berniční 2 zl. Fischer, c k. podinšpektor berniční 1 zl. Svoboda, c. k sekretář při krajském úřadu 1 zl. Hanzlík úd výboru zastupitelstva obec. 4 zl. Udalrik, úd výboru zastupitelstva obecního 4 zl. Jan Kučera, úd výboru zastupitelstva obecního 4 zl. Nabl, obchodník 2 zl. JUDr. Válek, 10 zl. Tomáš Vorbes, učitel 5 zl. Frant. Ulrich, učitel 1 zl. Ant. Svoboda, učitel 1 zl. Ath. Kopecký, učitel 1 zl. Josef Merhaut, učitel 1 zl. Josef Svoboda, učitel 1 zl. Jiří Schlosser učit. 1 zl. Edvard Erben, učitel 1 zl. Josef Špulák, správce dolů 10 zl. Ant. Novotný, mistr krejčovský 1 zl. V. Skuherský, obchodník 1 zl. Emanuel Vinter, měšťan 1 zl. Josef Kapoun, měšťan 4 zl. Vojtěch, měšťan 4 zl. Paní Anna Špuláková, měšťanka 10 zl., Pan Albers úd výboru zastupitelstva obecního 5 zl., Paní Teresie Reisichová, choť profesorova za r. 1863 5 zl. Paní Teresie Reisichová, choť profesorova za r 1864 5 zl., Pan. Jan Pospíšil, měšťan 5 zl. Köhler, měšťan 5 zl. Dr. Flanderka, advokát 10 zl. Lorenz, koncipist 4 zl. Komárek, obchodník 5 zl. Janděčka, profesor gymnasiální 4 zl. Vinohorský, profesor gymnasiální 4 zl. Hakl, katecheta gymnasiální

4 zl. Fischer, profesor gymnasialní 1 zl. Hajnovský, profesor gymnasialní 1 zl. Paní Hermannová, 1 zl. Páni Reisinger, obchodník 1 zl. Jan Richter, obchodník 6 zl. Paní Johana Stadlerová 5 zl Páni Řehák, obchodník 1 zl. Václav Vachek, měšťan 1 zl. Voňka, obchodník 1 zl. Král, obchodník 4 zl V Valter, měšťan 4 zl. Bitterlich, zlatník 10 zl. Kment, měšťan 1 zl. Pokorný, měšťan 1 zl Dr. Zeiske, měšťan 4 zl. Šantrůček, adjunkt 2 zl. Jan Skála, měšťan 1 zl Vachtl obchodník 5 zl. Houžvík, měšťan 1 zl. Jeho Vysokorodí pan Frant hrabě Thun 5 zl Edvard Fuchs, konsist. registrator, 2. částka 4 zl. Frant. Hampl, kons. kancel. 2. částka 4 zl. Jan Hromatko, měšťan 1 zl. Úhrnem 275 zl.

3. Příspěvky od dobrodinců. P T. pánové: Josef Michl, kapitulní vikarista 10 zl. Paukert, c. k. akcesist při krajském soudu 50 kr. Hrabě Kolovrat, c k okresní představený 5 zl. Sl. c. k. ředitelství finančního okresu 6 zl. 50 kr. Šollin, měšťan 1 zl Pánové: Mahrle, měšťan 1 zl. Beck, měšťan 1 zl. Hebl, obchodník v mouce 2 zl Paní Alojsia Peřinová, 2 zl. Pánové: Frant Schoffer ředitel škol 5 zl. Josef Vinter, měšťan 2 zl. Karel Paul, mistr obuvnický 60 kr. Matějka, měšťan 1 zl. Jan Ponec, měšťan 50 kr. Pohl, mlynář 2 zl. Fr. Saal, měšťan 1 zl. Köhler, měšťan 5 zl. Paní Küntzlerová 2 zl Páni: Dr. Verner 3 zl. Veber, obchodník 2 zl. Putré, obchodník 2 zl Jan Cernstein, měšťan 2 zl Jan Dvořáček, měšťan 5 zl. Jan Cernstein, obchodník 5 zl. Kuneš, cukrář 5 zl Kruschvitz, obchodník 1 zl Aug. Helvich, obchodník 2 zl. Valdherr, cukrář 1 zl. Caivas, měšťan 6 zl. Janeček, obchodník 1 zl. Glaner, měšťan 2 zl. Nejmenovaná dobroditelka, 5 zl. Páni: Karel Petříček, měšťan 1 zl. Vildt měšťan 1 zl Jelinek, měšťan 1 zl. Kaldarar, poštmistr 2 zl. Valdek, c k. nadporučík 10 zl Poiustingl, hostinský 2 zl. Paní Juliana Richterová 1 zl Pan Liška, měšťan 1 zl Paní Marie Hartmannová 1 zl Paní Majdalena Čeňková, 2 zl. Pánové: Forminek, měšťan 10 zl. Dušek, mlynář 2 zl. Hejcman, obchodník v knihách 1 zl. Jan Saar, obchodník 1 zl. Vácslav Jelínek, měšťan 1 zl. Mayer c. k nadporučík 5 zl. Souček měšťan 2 zl. Paní Teresie Kemlinková 10 zl. Pánové: Karel Vil. Paul, zvonař 10 zl. Lassota, c. k. setník 1 zl. Vácslav Ponetz, měšťan 5 zl. Paní: Anna Adámková 1 zl. Anna Řebíčková, 1 zl. Karolina Mussrová. 2 zl. Pan Teubner, měšťan 2 zl. paní Františka Friedrichová 3 zl Několik dobrodinců 1 zl. 20 kr. Pánové: Syrůček, měšťan 1 zl. Petrof, měšťan 2 zl. Veit, měšťan 2 zl Říha, pekařský mistr 2 zl. Hurdálek, měšťan 1 zl. Zikan, měšťan 2 zl. Štolba, měšťan 2 zl. Katasch, měšťan 1 zl Gruber, měšťan 30 kr. Jeřábek, měšťan 1 zl. Ign. Vinter, měšťan 30 kr. Konrád, provisor v bisp semináři 1 zl. Růžička, mistr klempířský 2 zl. Klouda, zlatník 1 zl Sklenář, měšťan 1 zl. Paní Pilařová, měšťanka 1 zl. Pan Strejček, mistr provaznický 1 zl. Panny: Františka Vančákova, služka 2 zl. Barbora Seifertova 1 zl. Paní Marie Bučková 1 zl. Gymnasialní mládež hradecká 47 zl. 10 kr. Chovanci učitelského pedagogia hradeckého 41 zl. 60 kr. Pánové: Atanáš Kopecký výnos své knížky: „O chovu bourců" 5 zl. Schoffr, prof. 2 zl. Fr. Gruss, rektor semináře ze sbírky od farníkův, roku 1863 30 zl. K tomu od pánů Jana Matouška, kaplana v Josefově 5 zl Vinc. Kröhna, kaplana ve Vrchlabí 3 zl. za prodané třísky tesařské 25 zl 22 kr. Páni: rektor semináře za prodanou knížku od žlebského faráře pana Volfa, 1 zl. Kanovník Češka za prodané knížky 41 zl. 72 kr. z pokladnice sběrací 14 zl. 51½ kr. Pan Štolba, měšťan 2 zl. 80 kr.

Úhrnem 426 zl. 95½ kr

Frant. Gruss, ředitel semináře 50 zl. Jan Klein, spiritual semináře 100 zl. Jan Sýkora, dr. a profesor theologie 50 zl. Jan Vacek, profesor theologie 100 zl. Jan Marek, dr. a prof. theol. 50 zl. Václav Horák, kapitulní vikariáte 20 zl. Dominik Filip, ředitel Boromea 50 zl. Josef Šrůtek, konsist. sekretář, knížku spořitelní za 100 zl. Josef Pittermann, konsistorní protokollist 20 zl. Josef Lenz, kaplan městský 30 zl. Matiáš Musil, kaplan městský 30 zl. Dr. Eiselt, c. k. lékař krajský 20 zl. Gassner, c. k. inženýr krajský 20 zl. Lhotský, purkmistr a profesor 20 zl. Pischa, obecní rada 20 zl. Schlauf, rada na výsluhbě 20 zl. Červený, úd výboru zastupitelstva obecního 20 zl. Brady, úd výboru zastupitelstva obecního 20 zl. A. Tobisch jun., úd výboru zastupitelstva obecního 20 zl. JUDr. Brunner, 20 zl. Paní Josefa Hlaváčková, měšťanka 20 zl., Pan Dobrkovský, měšťan 20 zl. Paní Aloisia z Isakovien 50 zl., Pan Konvička, hodinář 20 zl., Pan Ant. Zima vicerektor bisk. semináře 20 zl.; k tomu od pánů Jos. Pekárka, kaplana v Lomnici 20 zl. Fr. Raimunda, kaplana v Trutnově 20 zl. Úhrnem 9410 zl.

2. Příspěvky od údův ročně. P. T. páni: Anton Kukla, kapitulní kustos 10 zl. Václav Hrdina, kanovník 10 zl. Josef Schazl, dr. a profesor theologie 5 zl. Josef Gabriel, dr. a profesor theologie 5 zl. Frant. Umlauf, dr. a prof. theol. 5 zl. Josef Arnošt, prefekt Boromea 5 zl. Edvard Fuchs, konsistorní registrator 4 zl. Frant. Hampl, konsistorní kancelist 4 zl. Frant. Novotný, kazatel v kostele P. Marie 5 zl. Jan Kolb, c. k. předseda krajského soudu 4 zl. † Václav Tvrdý, c. k. rada při zemském soudu 2 zl. Hula, c. k. rada při zemském soudu 1 zl. Vurm, c. k. rada při zemském soudu 1 zl. Volánek, c. k. rada při zemském soudu 1 zl. Vinter, c. k. rada při krajském soudu 1 zl. Günther, c. k. státní návladní 1 zl. Hraball, c. k. sekretář radní 1 zl. Kohout, c. k. soudce okresní 1 zl. Bozděch, c. k. ředitel úřadův výpomocných 1 zl. Hubka, c. k. oficial při krajském soudu 1 zl. Beránek, c. k. dir. adjunkt při krajském soudu 1 zl. Rischan, c. k. oficial při krajském soudu 1 zl. Doubrava, c. k. oficial při krajském soudu 1 zl. Balthasar, c. k. substitut státního návladního 1 zl. Tomman, c. k. diurnist při krajském soudu 1 zl. Scherer, c. k. oficial při krajském soudu 1 zl. Hromádko, c. k. oficial při krajském soudu 1 zl. Mikesch, c. k. akcesist při krajském soudu 1 zl. † Bayer, c. k. diurnist při krajském soudu 1 zl. rytíř z Mayersbachu, c. k. okresní adjunkt 1 zl. Exely, c. k. okresní aktuar 1 zl. Germabek, c. k. berník 1 zl. Vaschko, c. k. oficial při berním úřadu 1 zl. Geltner, c. k. oficial při berním úřadu 1 zl. Schrödel, c. k. komisař krajský 1 zl. Benedetti, c. k. inšpektor berniční 2 zl. Fischer, c. k. podinšpektor berniční 1 zl. Svoboda, c. k. sekretář při krajském úřadu 1 zl. Hamlík, úd výboru zastupitelstva obec. 4 zl. Udalrik, úd výboru zastupitelstva obecního 4 zl. Jan Kučera, úd výboru zastupitelstva obecního 4 zl. Nabl, obchodník 2 zl. JUDr. Válek, 10 zl. Tomáš Vorbes, učitel 5 zl. Frant. Ulrich, učitel 1 zl. Ant. Svoboda, učitel 1 zl. Ath. Kopecký, učitel 1 zl. Josef Marhant, učitel 1 zl. Josef Svoboda, učitel 1 zl. Jiří Schlosser učit. 1 zl. Edvard Erben, učitel 1 zl. Josef Špulák, správce dolů 10 zl. Ant. Novotný, mistr krejčovský 1 zl. V. Skuhrský, obchodník 1 zl. Emanuel Vlasák, měšťan 1 zl. Josef Kapoun, měšťan 4 zl. Vojtěch, měšťan 4 zl. Paní Anna Špuláková, měšťanka 10 zl., Pan Albers, úd výboru zastupitelstva obecního 5 zl., Paní Teresie Reisichová, choť profesorova za r. 1863 5 zl. Paní Teresie Reisichová, choť profesorova za r. 1864 5 zl., Pan Jan Pospíšil, měšťan 5 zl. Köhler, měšťan 5 zl. Dr. Flanderka, advokát 10 zl. Lorenz, koncipist 4 zl. Komárek, obchodník 5 zl. Jandečka, profesor gymnasialní 4 zl. Vinohorský, profesor gymnasialní 4 zl. Hakl, katecheta gymnasialní

4 zl. Fischer, profesor gymnasialní 1 zl. Hajnovský, profesor gymnasialní 1 zl. Paní Hermannová, 1 zl. Páni Reisinger, obchodník 1 zl. Jan Richter, obchodník 6 zl. Paní Johana Stadlerová 5 zl. Páni Řehák, obchodník 1 zl. Václav Vachek, měšťan 1 zl. Voňka, obchodník 1 zl. Král, obchodník 4 zl. V. Valter, měšťan 4 zl. Bitterlich, zlatník 10 zl. Kment, měšťan 1 zl. Pokorný, měšťan 1 zl. Dr. Zeiske, měšťan 4 zl. Šantrůček, adjunkt 2 zl. Jan Skála, měšťan 1 zl. Vachtl, obchodník 5 zl. Honžvík, měšťan 1 zl. Jeho Vysokorodí pan Frant. hrabě Thun 5 zl. Edvard Fuchs, konsist. registrator, 2. částka 4 zl. Frant. Hampl, kons. kancel. 2. částka 4 zl. Jan Hromatko, měšťan 1 zl. Úhrnem 275 zl.

3. Příspěvky od dobrodinců. P. T. pánové: Josef Michl, kapitulní vikarista 10 zl. Paukert, c. k. akcesist při krajském soudu 50 kr. Hrabě Kolovrat, c. k. okresní představený 5 zl. Sl. c. k. řiditelství finančního okresu 6 zl. 50 kr. Šollin, měšťan 1 zl. Pánové: Mahrle, měšťan 1 zl. Beck, měšťan 1 zl. Hehl, obchodník v mouce 2 zl. Paní Alojsia Peřinová, 2 zl. Pánové: Frant. Schoffer řiditel škol 5 zl. Josef Vinter, měšťan 2 zl. Karel Paul, mistr obuvnický 60 kr. Matějka, měšťan 1 zl. Jan Ponec, měšťan 50 kr. Pohl, mlynář 2 zl. Fr. Saal, měšťan 1 zl. Köhler, měšťan 5 zl. Paní Küntzlerová 2 zl. Páni: Dr. Verner 3 zl. Veber, obchodník 2 zl. Putré, obchodník 2 zl. Jan Cernstein, měšťan 2 zl. Jan Dvořáček, měšťan 5 zl. Jan Cernstein, obchodník 5 zl. Kuneš, cukrář 5 zl. Kruschvitz, obchodník 1 zl. Aug. Helvich, obchodník 2 zl. Valdherr, cukrář 1 zl. Caivas, měšťan 6 zl. Janeček, obchodník 1 zl. Glaner, měšťan 2 zl. Nejmenovaná dobroditelka, 5 zl. Páni: Karel Petříček, měšťan 1 zl. Vildt, měšťan 1 zl. Jelínek, měšťan 1 zl. Kaldarar, poštmistr 2 zl. Valdek, c. k. nadporučík 10 zl. Poinstingl, hostinský 2 zl. Paní Juliana Richterová 1 zl. Pan Liška, měšťan 1 zl. Paní Marie Hartmannová 1 zl. Paní Majdalena Čeňková, 2 zl. Pánové: Formánek, měšťan 10 zl. Dušek, mlynář 2 zl. Hejcman, obchodník v knihách 1 zl. Jan Saar, obchodník 1 zl. Vácslav Jelínek, měšťan 1 zl. Mayer c. k. nadporučík 5 zl. Souček měšťan 2 zl. Paní Teresie Kemlínková 10 zl. Pánové: Karel Vil. Paul, zvonař 10 zl. Lassota, c. k. setník 1 zl. Vácslav Ponetz, měšťan 5 zl. Paní: Anna Adámková 1 zl. Anna Řebíčková, 1 zl. Karolina Munserová. 2 zl. Pan Teubner, měšťan 2 zl. paní Františka Friedrichová 3 zl. Několik dobrodinců 1 zl. 20 kr. Pánové: Syrůček, měšťan 1 zl. Petrof, měšťan 2 zl. Veit, měšťan 2 zl. Říha, pekařský mistr 2 zl. Hurdálek, měšťan 1 zl. Zikan, měšťan 2 zl. Štolba, měšťan 2 zl. Katasch, měšťan 1 zl. Gruber, měšťan 30 kr. Jeřábek, měšťan 1 zl. Ign. Vinter, měšťan 30 kr. Konrád, provisor v bisp. semináři 1 zl. Růžička, mistr klempířský 2 zl. Klouda, zlatník 1 zl. Sklenář, měšťan 1 zl. Paní Pilařová, měšťanka 1 zl. Pan Strejček, mistr provaznický 1 zl. Panny: Františka Vančákova, služka 2 zl. Barbora Seifertova 1 zl. Paní Marie Bučková 1 zl. Gymnasialní mládež hradecká 47 zl. 10 kr. Chovanci učitelského pedagogia hradeckého 41 zl. 60 kr. Pánové: Atanáš Kopecký výnos své knížky: „O chovu bourců“ 5 zl. Schoffr, prof. 2 zl. Fr. Gruss, rektor semináře ze sbírky od farníkův, roku 1863 30 zl. K tomu od pánů Jana Matouška, kaplana v Josefově 5 zl. Vinc. Kröhna, kaplana ve Vrchlabí 3 zl. za prodané třísky tesařské 25 zl. 22 kr. Páni: rektor semináře za prodanou knížku od žlebského faráře pana Volfa, 1 zl. Kanovník Češka za prodané knížky 41 zl. 72 kr. z pokladnice sběrací 14 zl. 51½ kr. Pan Štolba, měšťan 2 zl. 80 kr.

Úhrnem 426 zl. 95½ kr.

Jednotlivé výdaje v obou těchto dobách:

Stavivo a přívoz 1412 zl. 24 kr. Zedníci, tesaři a nádennici i přívoz písku 3433 zl. 35½ kr. Práce pokryvačská 965 zl. 6 kr. Pískovec 1090 zl. Sochař Kokeš 2855 zl. Palír zednický Papáček 370 zl. Malíř Šejvl 500 zl. Malíř Krispin 60 zl. Malíř ve sklo Quast 2210 zl. Sochař Veselý 100 zl. 21 kr. Dodavatel mramoru Hanke 400 zl. Mistr klempířský Růžička 300 zl. Kovář Štolba 159 zl. 79½ kr. Truhlář Engel 123 zl. 44 kr. Zámečník Houžvík 400 zl. Okna kobercová, přívoz a clo 246 zl. 86 kr. Sklenář Fiala 80 zl. 29 kr. Zámečník Pilnáček 300 zl. Mříž drátěná i s nátěrem barvami olejovými 595 zl. 54 kr. Kámen z Kutné Hory 177 zl. 61 kr. Rozličné výdaje 195 zl. 57 kr. Úhrnem jak nahoře 15.973 zl. 57 kr.

Odčítá-li se od dosavadních příjmů hotových 19.084 zl. 59½ kr., veškeren výdaj 15.973 zl. 57 kr., zbývá na rok 1865 důložek 3111 zl. 2½ kr. v hotovosti, a nahoře vypsané obligace a zlaté a stříbrné peníze.

III.

od 1. ledna do posledního prosince 1865.

I. Příjmy:

Město Hradec.

Příspěvky od údův:

J. Excell. nejdůstojnější pan biskup Karel Boromejský 2000 zl. P. T. pánové Jan Rais, vikář jeneralní a kapitulní děkan 200 zl. Josef Lichtaberg, kanovník 20 zl. Leodegar Vacek, děkan městský 100 zl. Ant. Zima vicerektor semináře klerik. 20 zl. Jos. Arnošt, vicerektor Boromea za rok 1864 a 1865 10 zl. Augustin Pilař, kaplan plukovní 100 zl. Frant. Hampl, kancelist konsistor. 4 zl. Dr. Jan Eiselt, fysik krajský 20 zl. Václav Jandečka, profesor gymnasial., za rok 1864 a 1865 8 zl. Josef Vinoborský, profesor gymnasial 12 zl. Frant. Fischer profesor gymnasial. 1 zl. Norbert Hajnovský, profesor gymnasial. za r. 1864 a 1865 2 zl. Jan Kolb, c. k. předseda soudu krajského 4 zl. Halla, rada při soudu zemském 1 zl. Vurm, rada při soudu zemském 1 zl. Vinter, rada při soudu krajském 1 zl. Günther, návladní statní 1 zl. Hraball, sekretář při soudu krajském 1 zl. Kohout, soudce okresní 1 zl. Bozděch, řiditel úřadů výpomocných 1 zl. Balthasar, substitut návladnictví státního 1 zl. Hubka, oficial při soudu krajském 1 zl. Beránek, oficial při soudu krajském 1 zl. Ryschan, oficial při soudu krajském 1 zl. Doubrava, oficial při soudu krajském 1 zl. Scherer, oficial při soudu krajském 1 zl. Hromádka, oficial při soudu krajském 1 zl. JUC. Lorenz 4 zl. Karel Toman 1 zl. Matějovský 1 zl. Josef Hlouschek, měšťan 30 zl. Karel Bitterlich, měšťan 20 zl. Paní Johanna Bednářiková, ovdovělá měšťanka 20 zl. Paní Anna Mikešová, ovdovělá měšťanka 20 zl. Pan Vinceno Püchl, sládek 10 zl. Slečna Barbora Hodkova 5 zl. Paní Johanna Stadlerová 5 zl. Pan Frant. Vachtl, obchodník 5 zl. Pan Ant. Štolba, měšťan 2 zl. Paní Aloisie Peřinová, ovdovělá měšťanka 2 zl. Panové: Valter, obchodník, za r. 1864 a 1865 8 zl. Vonka, obchodník 1 zl. Josef Vinter, měšťan 2 zl. Jan Šantrůček, adjunkt 2 zl. Václav Formánek, měšťan 1 zl. Paní Hermannová, ovdovělá měšťanka 1 zl. Pánové Adolf Rebeka, cukrář 1 zl. Ant Novotný, mistr krejčovský 1 zl. Matiáš Konrad, provisor v semináři klerik. 1 zl. Slečna Johana Tichá 1 zl.

Příspěvky od dobrodinců:

P. T. pánové Frant. Pelikán, arcijáhen, od nejmenovaného 10 zl. Jan Klein, ředitel semináře klerik. za sloužení mší svatých 90 zl. Jan Klein, ředitel semináře klerik. za 6 výtisků „Blahověstu“ 18 zl. Páni farníci roku 1865 17 zl. 50 kr. Frant. Procházka, genie-major na výslužbě 10 zl. Slečna Veronika Krejčova 10 zl. Nejmenovaný dobrodinec 1 zl. Nejmenovaný dobrodinec 1 tolar spolkový. Jeden internovaný Polák 30 kr. Paní Marie Kloudová 20 kr. Paní Marie Říhová 50 kr. Slečna Františka Kirchhofova 1 zl. Pan Josef Sklenář, měšťan 50 kr. Pan Josef Chmelař, obchodník v mouce 20 kr. Slavný pěvecký spolek hradecký „*Slavjan*“ výnos jedné produkce 30 zl. Gymnasialní mládež hradecká výslovně k zřízení oltáře gotického 75 zl. Nejmenovaný 25 zl.

Jednotlivé vikariaty biskupské:

Vikariat Hradecký, 1 dvacetník v stříbře a 40 zl. 50 kr., 29 zl., 14 kr. V. Bydžovský, 2 obligace papežské po 100 frankách a 24 zl., 71 zl. 44 kr. V. Brodský 6 zl, 59 zl. 20 kr. V. Broumovský 269 zl. 72½ kr., 63 zl. 20½ kr. V. Čáslavský 31 zl., 51 zl. 66½ kr. V. Horský 28 zl. 90 kr., 57 zl. 24 kr. V. Hořický, 1 oblig. půjčky národní za 20 zl. a 21 zl 15 kr., 23 zl. 35 kr. V. Hostinský 39 zl., 56 zl. 95 kr. V. Chrastecký 1 zl. V. Chrudimský 40 zl. 50 kr., 46 zl. 53 kr. V. Jaroměřský 128 zl., 129 zl. 65 kr. V. Jičínský 26 zl. 50 kr., 35 zl. 50 kr. V. Kopidlenský 18 zl., 170 zl. 37 kr. V. Kostelecký 25 zl., 36 zl. 97½ kr. V. Králický 16 zl., 131 zl. 58 kr. V. Královický 26 zl. 40 kr., 23 zl. 14 kr. Lanškrounský 12 zl., 32 zl. 43 kr. V. Ledecký, 1 oblig. papežskou za 100 franků a 22 zl., 1 zl. V. Lipnický 4 zl., 24 zl. 10 kr. V. Litomyšlský, 2 oblig. půjčky národní po 20 zl. a 33 zl. 50 kr., 34 zl. 87½ kr. V. Mýtský 50 zl., 34 zl. 80 kr. V. Náchodský ¼ zl. 5 grošův v stříbře a 51 zl., 51 zl. 92 kr. V. Opočenský 4 zl. 50 kr, 13 zl. 80 kr. V. Pardubický 14 zl. 71 kr. 7 zl. 40 kr. V. Poděbradský 18 zl., 32 zl. 73 kr. V. Polenský 17 zl. 90 kr., 142 zl. 1 kr. V. Polický, 1. oblig. papežskou za 100 franků a 7 zl., 17 zl. 30 kr. V. Rychnovský 29 zl. 49 kr., 27 zl. 11 kr. V. Skutecký 13 zl., 14 zl. 90½ kr. V. Trutnovský 139 zl., 112 zl. 10 kr. V. Vrchlabský, 1 oblig. půjčky národní za 20 zl., 2 zl. 50 kr. ve stříbře a 102 zl., 99 zl. 75 kr.

Příjmy rozličné:

Úroky ze spořitelnic a j. 386 zl. 10 kr. Z pokladnice sběrací v kostele r. 1865 58 zl. 39 kr. Za stavivo nepotřebné 47 zl. 12 kr. Za knížky: „Restauration der Domkirche in Königgräz“ 2 zl. Sbírka mezi ctěným učitelstvem a jeho ditkami školními dodaná od redakce „*Školníka*“ 189 zl. 98½ kr. Za páně Šoffrovu knihu modlicí: „Chrám Ducha sv“ 103 zl. 80 kr. Za knížky od důst. pana Pantaleona Neumanna darované 36 zl. 31 kr. Za Bartošova kázaní 21 zl. 60 kr. Za kázaní od důst. pana Augustina Grossa darovaná 4 zl. 65 kr. Z jmění kostela sv. Ducha 400 zl. Úhrnem 3918 zl. 77½ kr., 3121 zl. 32 kr. V celku 7040 zl. 9½ kr.

2. Výdaje:

Za rozličné stavivo i přívoz 161 zl. 85 kr. Palírovi zednickému Papáčkovi 95 zl. Zedníkům, tesařům, nádenníkům a za přívoz písku 244 zl.

76 kr. Truhláři Richardovi Englovi 45 zl. 80 kr. Zámečníkům Houžvíkovi a Pilnáčkovi 525 zl. 57 kr. Dodavateli Pískovce Lhotskému 715 zl. Sochařům Kokšovi, Ježkovi a Teplému 775 zl. 35 kr. Sochaři Beckerovi 1000 zl. Dodavateli mramoru Hankeovi 1316 zl. 60 kr. Obchodníku Helvichovi za platnéřské a železné zboží 617 zl 69½ kr. Kováři Štolbovi 118 zl. 78 kr. Dodavateli dříví Hlouškovi 228 zl. 23 kr. Sklenářům Fialovi a Mikeschovi 236 zl. 29 kr. Malíři akademickému Šejvlovi 300 zl. Malířům Krispinovi a Friebloví 440 zl. Malíři Papáčkovi 850 zl. Platnéři Růžičkovi 364 zl. 20 kr. Sochaři Veselému 287 zl. Za Lünnišská okna kobercová 1314 zl. 70 kr. Za mříži drátěnou do oken u sakristie 25 zl. 95 kr. Za mříž železnou z Blánska 300 zl. Götschnerovi za tisk a litografie 16 zl. 40 kr. Staviteli Schmorancovi honoráře 500 zl. Poštovné, povozné a jiné výdaje rozličné 39 zl. 76 kr. Úhrnem 10049 zl. 6½ kr.

Přičte-li se důložek z roku 1864 na rok 1865 zůstalý 3111 zl. 2 kr. k úhrnu příjmů letošních 7040 zl. 9½ kr., sešlo se r. 1865 v celku 10151 zl. 11½ kr., a odečítají-li se od tohoto úhrnu výdaje letošní 10049 zl. 6½ kr., zůstává na rok 1866 důložek 102 zl. 5 kr. a pět obligací půjčky národní po 20 zl., čtyry obligace papežské po 100 frankách, jeden úpis dluhu státního za 100 zl., jedna poukázka premijní nadace Rudolfovy za 10 zl., jeden peníz 20 lir ve zlatě, 1¼ zl., 1 tolar spolkový, 5 dvacetníkův a 2 zl. 50 kr. ve stříbře a 5 grošův stříbrných.

Pan Červený, měšťan zdejší a továrník nástrojů hudebních, zřídil svým nákladem k sakristii harmonium ze zvonků i s podstavcem v ceně do 70 zl.

Budiž podotknuto, že výdaji nahoře vypsanými nebyly veškeré práce a dodané potřeby stavební zapraveny a tudíž že koncem roku 186… pozůstal nezáplatek asi do 1000 zl.

IV.

od 1. ledna do posledního prosince 1866

1. Příjmy:

Dárcové.

Město Hradec:

P. T. pánové Jan Rais, vikář jeneralní a děkan kapitulní 100 zl. a 6 dukátů ve zlatě. Ant. Kukla, kanovník za r. 1865 10 zl. Leop. Vacek, kanovník a děkan městský 10 zl. Dr. Alois Frýdek, spiritual v semináři biskup. 30 zl. Eduard Fuchs, registr. konsist. 8 zl. Fr. Hampl, kancelist konsist. 8 zl. Bohum. Hakl, katecheta na c. k. gymnasiu 4 zl. Václav Červený, továrník nástrojů hudebních 5 zl. Václ. Valter, obchodník 4 zl. Jos. Vojtěch, měšťan 4 zl. Ant. Svoboda, učitel na hlavní škole 2 zl. Slečna Frant. Friedrichova 5 zl. Pan Jan Šantruček, adjunkt při úřadě ... ctví 2 zl. Nejmenovaný s heslem: „Dilexi Domine locum habitationis Tuae“ 40 zl. Pan dr. Josef Gabriel, stipendia mešní 100 zl. Slečna Antonie Vaňkova 13 zl. 70 kr. Nejmenovaná na obnovu oltáře marianského 50 zl.

Nejmenovaná na obnovu oltáře marianského 10 zl. Nejmenovaný 10 zl. Nejmenovaný 15 zl. Páni konkurenti Helvich a Jelínek 2 zl. Několik alumnů 1 zl. Pan Ant. Landemann, kaplan regiment. 1 zl. Nejmenovaný 5 kr. ve stříbře. Pan Jos. Infanger, děkan z Lítého 50 kr.

Jednotlivé vikariaty biskupské.

Vikariat Hradecký 8 zl. 40 kr., 4 zl. V. Bydžovský 33 zl. 92 kr. V. Brodský 2 zl., 67 zl. 6 kr. V. Broumovský 41 zl. 20 kr., 71 zl. 39 kr. V. Čáslavský 38 zl. 4 kr. V. Horský 8 zl 40 kr., 5 zl. 35 kr. V. Hořický 19 zl. 54 kr., 7 zl. 81 kr. V. Hostinský 13 zl. 80 kr., 82 zl 63 kr. V. Chrastecký 27 zl. 80 kr., 12 zl. 95 kr. V. Chrudimský 6 zl. 50 kr., 7 zl. 50 kr. V. Jaroměřský 7 zl. 50 kr., 29 zl. 50 kr. V. Jičínský mimo obligaci papežskou za 100 franků 29 zl. 50 kr., 42 zl. 7 kr. V. Kopidlenský 10 zl., 4 zl. 84 kr. V. Kostelecký 12 zl. 40 kr., 8 zl. 2½ kr. V. Králický 56 zl. 86 kr. V. Kralovický mimo obl papež. za 100 franků 25 zl. 24 kr. V. Lanškrounský 28 zl. 25 kr. V. Ledecký 6 zl., 42 zl. 50 kr. V. Lipnický 60 zl. 23 kr. V. Litomyšlský 39 zl. 20 kr., 16 zl. 52½ kr. V. Mýtský 3 zl. 51 kr., 52 zl. 46 kr. V Mýtský 3 zl. 54 kr., 52 zl. 46 kr. V. Náchodský 10 zl., 18 zl. 10 kr. V. Opočenský mimo oblig. papež. za 100 franků 20 zl. 27 kr., 44 zl. 23 kr V. Pardubický 17 zl. 84 kr., 68 zl. 98 kr. V. Poděbradský 40 zl V. Polenský 18 zl., V. Polický 9 zl., 23 zl. 73 kr. V. Rychnovský 2 zl., 33 zl. 30 kr. V. Skutecký 10 zl., 7 zl. 79 kr. V. Trutnovský mimo dvě obligace půjčky národní po 20 zl. 13 zl, 22 zl. V. Vrchlabský 12 zl., 34 zl.

Příjmy rozličné:

Výtěžek z besedy měšťanské 137 zl. 30 kr. Od spolku pěveckého „*Slavjana*“ 45 zl. 40 kr. Od spolku pěveckého „*Slavjana*“ 70 zl. Od „*Záložny*“ zdejší 80 zl. Od pana Václava Jandečky, profesora gymn. 150 zl. Výtěžek I. loterie věcné zřízené k prospěchu opravy katedralky 223 zl. 65½ kr. Z důchodu městského náhrada za zálohu z pokladnice spolkové malíři Šejvlovi vyplacenou 100 zl. Jiné příjmy 806 zl. 35½ kr. Úhrnem 529 zl 89 kr., 2308 zl. 28 kr. V celku 2838 zl. 12 kr. K tomu zbytek loňský 102 zl. 5 kr. Dohromady 2940 zl. 17 kr.

2. Výdaje:

Panu Beckerovi, uměleckému truhláři vídeňskému 500 zl. Panu Papáčkovi, malíři chrudimskému 82 zl. Panu Kokešovi, řezbáři, doplatek 479 zl. 94 kr. Panu Pilnáčkovi, mistru zámečnickému 100 zl. Panu Hankeovi, dodavateli mramoru 350 zl. Panu Lorenzovi z Hostinného, papírníku, za rozličný papír k I. loterii věcné 199 zl. 70 kr. Za vyklízení kůlny při katedralce před válkou 6 zl. 28 kr Panu Veselému, sochaři v Praze 105 zl. Rozličné výdaje menší, poštovné, dovozné atd. 16 zl. 39 kr. Úhrn výdajů 1839 zl. 31 kr.

Odčítá-li se od veškerého příjmu 2940 zl. 17 kr. úhrn výdajů 1839 zl. 31 kr., zůstává na rok 1867 důložek 1100 zl. 86 kr., kteréž všechny peníze jsou dílem v zdejší záložně, dílem v spořitelně uloženy.

Mimo to má pokladnice pro opravu katedralky: 7 obligací půjčky národní po 20 zl. k. m., 7 obligací papežských po 100 frankách, jeden úpis dluhu státního za 100 zl. r. č a jeden los Rudolfský za 10 zl.

V.

od 1. ledna do posledního prosince 1867.

1. Příjmy.

Dárcové:

Město Hradec.

J. Excell. nejdůstojnější pan biskup Karel Borom. 1000 zl., pt. pánové: Jan Rais, děkan kapitulní a jenerální vikář 100 zl., Fr. Pešina, arcijáhen kapitulní, na vyzdvižení pobočního oltáře P. Marie 1000 zl. Václav Hrdina, kanovník, 10 zl., Dr. Jan Marek, kanovník, 40 zl., Ebrh. Kallmünzer, čestný kanovník 30 zl. Vojtěch Ruffer, probošt na Vyšehradě 10 zl. Fr. Suchý, arcikněz v Týně Horšově 10 zl. Ign. Schwarz, kn. arcib. rada duchovní ve Vídni 10 zl. Ed. Fuchs, rada při soudu manželském 4 zl. Ant. Zima, vicerektor semináře biskupské 20 zl. Dr. Alois Frýdek, spirituál v semináři biskupské 50 zl. Jiří Skluna, farář v Moravičanech 10 zl. Bartol. Pflanzl, probošt v Reichersbergu 5 zl. Jan Jeřábek, probošt v Berně 4 zl. Jos. Wiedemann, konkurent far. 5 zl. Dva nejmenovaní skrze pana děkana kapitulního po 20 zl. Dva nejmenovaní skrze pana děkana kapitulního a pana arcijáhna kapitulního po 5 zl. Nejmenovaný skrze pana J. Bartáka 2 dukáty. Karel Čech, okresní děkan v Hodoníně 2 zl. Nejmenovaný skrze pana děkana kapitulního 2 zl. Jan Holík, konkurent far. 1 zl. Páni radové: Wurm, Winter, Balthasar, Urbánek, Feyerfeil; pan Bozděch, ředitel úřadův výpomocných, Fr. Doubrava, oficial při krajském soudu po 1 zl. Václav Walter a Jos. Vojtěch měšťané za r. 1866—67 po 2 zl. Jan Eiselt, dr. lék. a c. k. krajský fysik obligaci 100 fr. Paní Anna Mikšová, měšťanka 20 zl. Paní Marie Pierová, choť úředníkova 5 zl. Žákové hlavní školy a nižší reálky 30 zl. Za obraz „Königgräz“ 1 zl. Velkem 2 duk., oblig. 100 fr. a 2446 zl.

Jednotlivé vikariaty biskupské.

Vikariat Hradecký 5 zl. V. Bydžovský 17 zl. V. Brodský 25 zl. 19 kr. V. Broumovský oblig. 250 zl. a 193 zl. 53 kr. V. Čáslavský 11 zl. 20 kr. V. Horský 49 zl. 80 kr. V. Hořický 8 zl. ve stříbře a 20 zl. 50 kr. V. Hostinský 17 zl. V. Chrastecký 10 zl. V. Chrudimský 84 zl. 30 kr. V. Jaroměřský 25 zl. 80 kr. Jičínský 110 zl. V. Kopidlenský 8 zl. 80 kr. V. Kostelecký 38 zl. 60 kr. V. Králický 8 zl. ve stříbře a 42 zl. 30 kr. V. Kralovický 73 zl. 70 kr. V. Lanškrounský 30 zl. 34 kr. V. Ledecký 10 zl. V. Lipnický 29 zl. 15 kr. V. Litomyšlský 167 zl. 42 kr. V. Mýtský 49 zl. 92 kr. V. Náchodský 1 tolar pruský a 15 zl. 50 kr. V. Opočenský 13 zl. 60 kr. V. Pardubický 31 zl. V. Poděbradský 19 zl. 70 kr. V. Polenský 1 dukát a 62 zl. 40 kr. V. Polický 22 zl. V. Rychnovský 12 zl. V. Trutnovský 145 zl. 60 kr. V Vrchlabský 130 zl. 94 kr.

Příjmy rozličné:

Z pokladnice sběrací 38 zl. 60 kr. Úroky 277 zl. 25 kr. Za prodaný los Rudolfský 11 zl. 75 kr. Za prodané stříbro v 17 zl. 50 kr. a tré dukátův. 39 zl. 73 kr. Suma: 100 fr., 250 zl. obl. 16 zl. a 1 tolar v stříbře, tři dukáty a 4285 zl. 62 kr. K tomu zbytek loňský 1100 zl. 86 kr. Dohromady 5386 zl. 48 kr.

2. Výdaje:

P. architektu Schmoranzovi 551 zl. Beckerovi, uměleckému truhláři ve Vídni 500 zl. Hankovi, dodavateli mramoru 110 zl. Povozné a porto 110 zl. 68 kr. Papír 18 zl. Tisk a litografie 21 zl. 10 kr. Práce knihařská 6 zl. Úhrn výdajů 1316 zl. 78 kr. Odčítá-li se od veškerého příjmu 5386 zl. 48 kr. úhrn výdajů 1316 zl. 78 kr., zůstává na rok 1868 důložek 4069 zl. 70 kr., kteréž peníze jako minulého roku uloženy jsou. Mimo to má pokladnice pro opravu katedralky 2 obligace půjčky národní po 100 zl. k. m., 1 obligaci půjčky národní za 50 zl. k. m., 7 obligací půjčky národní po 20 zl. r. m. 1 úpis dluhu státního za 100 zl. r. č. a 8 obligací půjčky papežské po 100 frankách.

VI.

od 1. ledna do posledního prosince 1868.

I. Příjmy:

Dárcové:

Město Hradec.

P. T. pánové: Jan Rais, děkan kapitulní a jeneralní vikář 100 zl. Fr. Pelikán, arcijahen kapit., na vyzdvižení oltáře P. Marie opět 1000 zl. Václav Hrdina, kanovník 10 zl. N. Burger, prelát v Altenburgu 2 zl. 96 kr. Ant. Zima, bisk. konsist. rada a vicerektor semináře bisk., výtěžek řečí Chlumských na opatření monstrance gotické 300 zl. 46 kr. Josef Vitvar, c. k. dvorský kaplan ve Vídni 50 zl. Dr. Rup. Smolík, profesor pastoralky 30 zl. Dr. Al. Frýdek, spiritual semináře bisk. 10 zl. Boh. Hakl, c. k. prof. gymn., od studujících 10 zl. Dr. Jan Marek, kanovník 10 zl. Václav Jandečka, c. k. prof. gymn. 112 zl. 50 kr. Sl. výbor plesu due 1. září 78 zl. 78 kr. Pp. ochotníci divadelní dne 25. července 40 zl. 50 kr. Pp. Fr. Ulrich, řiditel školy hlavní a podrealní, od žáků na opravu oltáře sv. Antonína 30 zl. Ant. Komárek měšťan 20 zl. Tomáš Vorbes, vzdělavatel učitelův 5 zl. Felix Janeček, měšťan 5 zl. Heřm. Jak. Kinder z Bremů 5 zl. G. Schlosser, učitel na realní škole 1 zl. N. Papáček malíř 1 zl. Několik pp. theologů 6 zl. Neznámý dobrodinec skrze p. J. Bartáka 3 zl. 40 kr. Za prodaný material stavební 106 zl. 10 kr. Dohromady 1937 zl. 70 kr.

Jednotlivé vikariaty biskupské.

Vikariat Hradecký 16 zl. V. Bydžovský 1 dukát. V. Brodský 7 zl. 80 kr. V. Broumovský 96 zl. 16 kr. V. Čáslavský 90 kr. V. Horský 24 zl. 20 kr. V. Hořický 35 zl. V. Hostinský 13 zl. 40 kr. V. Chrastecký 17 zl. V. Chrudimský 4 zl. 80 kr. V. Jaroměřský 1 obl. na 100 franků a 27 zl. V. Jičínský 20 zl. V. Kopidlanský 39 zl. 87 kr V. Kostelecký 4 zl. V. Králický 27 zl. 80 kr. V. Kralovický 3 zl. 90 kr. Lanškrounský 33 zl. V. Ledecký 11 zl. 30 kr. V. Lipnický 22 zl. 30 kr. V. Litomyšlský 21 zl. V. Mýtský, 2½ franku a 4 zl. 40 kr. V. Náchodský 5 zl. V. Opočenský 45 zl. 64 kr. V. Pardubický 11 zl. 50 kr V. Poděbradský 4 zl. 40 kr. V. Polenský 81 zl. 10 kr. V. Polický 28 zl. 40 kr. V. Rychnovský 4 tolary a 5 zl. V. Skutecký 5 zl. V. Trutnovský 24 zl. V. Vrchlabský 20 tolarů a 69 zl. 82 kr. Jinaké příjmy 12244 zl. 50½ kr. Suma 100 fr. obl., 2½ fr. kup., 24 tol., 1 dukát prodáno za 14891 zl. 89½ kr. K tomu zbytek loňský 4069 zl. 70 kr. **Dohromady 18961 zl. 59½ kr.**

2. Výdaje:

Za sundání a převezení oltářů 38 zl. 40 kr. Za zalepování stěny prkenné a varhan 14 zl. 10 kr. Za železo a práce zámečnické a kovářské 197 zl. 86½ kr. Za 46 pozlacených hvězd 92 zl. Za práci klempířskou 99 zl. 33 kr. Panu staviteli 10600 zl. Truhláři uměleckému 2490 zl. 22 kr. Za poštovné, povoz, clo a kolky 168 zl. 72 kr. Za 3 okna a průčeli 80 zl. Za mytí kostela 10 zl. Za 5 knížek spořitelny 50 kr. Omyl v lonských účtech 10 zl. Úhrn výdajů 12800 zl 3½ kr. Odčítá-li se od veškerého příjmu 18961 zl. 59½ kr. úhrn výdajů 12800 zl 3½ kr, zůstane na rok 1869 důložek 6161 zl. 56 kr., kteréž v zdejší záložně a spořitelně uloženy jsou. Mimo to má pokladnice pro opravu katedralky 3 obligace půjčky národní po 20 zl. k. m., 1 oblig. met. za 100 zl. r. č. a 9 obligac papežských po 100 franků.

S povolením od c. k. ministerstva finančního, dne 13. března 1866 daným, zřídila „*Jednota k opravení katedralního chrámu Páně Královéhradeckého*“ ve prospěch obnovení jeho dne 28. prosince 1867 *věcnou loterii*, v kteréž 2000 výher v ceně 6000 zl. r. č. mělo býti taženo. Serií bylo 2000 po 30 losech, každý za 30 kr. Věci k loterii této byly obětovány od jednotlivých dobrodinců, v jejichž čele sám J. V. císař pán stál, darovav uměleckou sochu bronzovou sv. Jiří.

Dle účtů učiněných dne 28. února 1868 vynesla loterie tato čistých 9800 zl. za odbytých 1640 serií 11 losův, a sice vyprodáno bylo: v městě Hradci a diecesi 980 serií, 18 losů za 5883 zl. 60 kr. V klášteřích biskupství zdejšího 46 serií 10 losů za 278 zl. V gymnasiích 26 serií 23 losů za 160 zl. 60 kr. V ostatních školách 57 serií 13 losů za 344 zl. 60 kr. V arcidiecesi pražské 86 serií, 1 los za 516 zl. 20 kr. Na Moravě 194 serií 27 losů za 1157 zl. 40 kr. v arcidiecesi vídeňské 89 serií 17 losů za 537 zl. 40 kr. Od c. k. úřadů okresních 36 serií 19 losů za 219 zl. 70 kr. Od zl. výborů okresních 99 serií 18 losů za 597 zl. 50 kr. Od jednotlivých odběratelův 22 serií 15 losů za 135 zl. Úhrnem 1640 serií 11 losů za 9830 zl. Výdajů bylo na 30 zl., zbylo tedy, jak dotčeno, čistých 9800 zl.

OBSAH.

OPRAVY.

Str.	202	řádek	27	místo	11	čti	1.
„	291	„	4	„	vysvětlili	„	*vysvědčili.*
„	319	„	31	„	**Soudek**	„	**Zoubek.**
„	350	„	25	„	v	„	*o*
„	509	„	23	„	Jakuba	„	*Jakobu*
„	517	„	21	„	Svinor	„	*Svinar*
„	522	„	10	„	že	„	*že zemřelý*
„	—	„	11	„	louky zemřelý	„	*louky*
„	571	„	poslední	„	a jich	„	*a o jich*
„	581	„	3	„	Juveni	„	*Inveni*
„	—	„	—	„	ludit	„	*ludite*
„	592	„	12	„	Schebestiani	„	*Sebestiani*
„	—	„	13	„	Duo	„	*Dno*
„	630	„	23	„	rychtáře	„	*rychtář*
„	631	„	10	„	v němž	„	*o němž*
„	641	„	7	„	v řádném	„	*o řádném*
„	657	„	27	„	se sekerami	„	*sekerami*
„	659	„	2	„	na to	„	*nad to*

„ 337 poznámka pod čárou 14) jest pokračování poznámky 13) na str. 336

